HRADY
ZÁMKY A TVRZE
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

POPISUJE

AUGUST SEDLÁČEK,

C. K. KONSERVÁTOR A GYMNASIJNÍ PROFESSOR.

ILLUSTRUJÍ

BRATŘÍ LIEBSCHEROVÉ, V. BRECHLER A B. KUTINA.

DÍL ŠESTÝ.

V PRAZE.

TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.

1889.

DÍL ŠESTÝ.

PODBRDSKO.

1. Popis.[1])

S úctou největší a pýchou pohlíží vzdělaný Čech na hrad Karlštein, dílo císaře Karla svaté a slavné paměti. Nemohloť se zajisté vznešenému panovníku, který zemi sobě od Boha svěřenou výtečně spravoval a po bok nejvzdělanějším říším postavil, lepších pomníků dostati, nežli těch, kteréž sobě sám zřídil. Jeden pomník zůstal mu v srdci národa, z něhož po matce své jako obnovený štěp rodu Přemyslova vyšel, o nějž pečoval jako pravý otec jeho, tak že není pole a odvětví, o něž by se neúnavný a bystrý jeho duch nebyl staral. Druhý pomník právě císařský, ukazující všechnu nádheru a okázalosť doby Karlovy, postavil si hradem, kterýž nese jeho jméno a podnes úpravou svou svědectví vydává, kterak slavný císař ctil umění a jemu rozuměl. Obyčejní lidé s myslí nevzdělanou, minulosť českou oceniti neumějíce, opouštějí bez nadšení jeho prostory, jichžto zašlá a pobledlá krása skutečných klénotův očím jich novověkým, ač zřídka pravým leskem oslepeným, málo lahodí; s tím větším však nadšením naplňují znalce a vlastence.

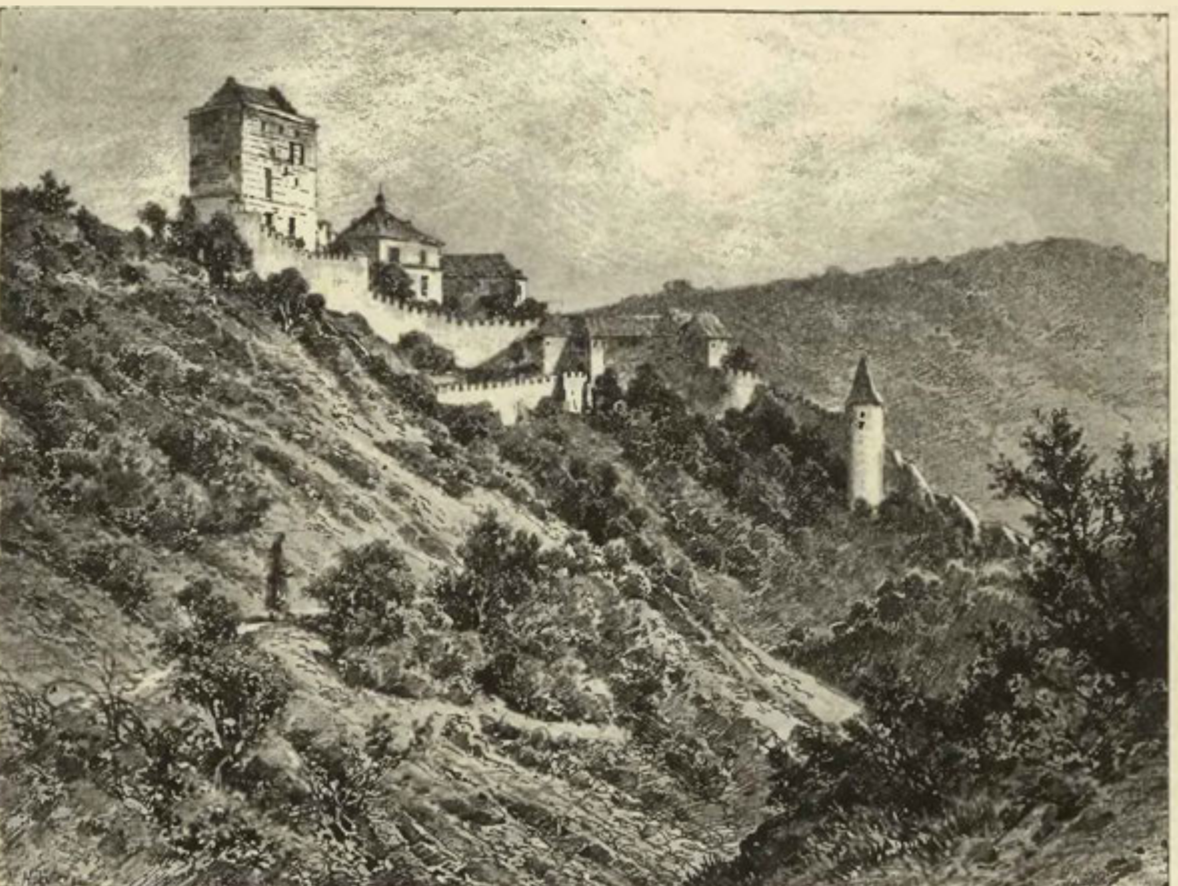
[1]) Pomůcky: Er. Auge, popis hradu Karlšteina, Grueber, Kunstdenkmale in Böhmen, Körner, popis hradu Karlšteina. Památky archeologické I., III. a VII. díl, Škody na Karlšteině r. 1587 (Pam. arch. VI. 232), Ohledání komorniči r. 1597 (Pam. arch. III. 67 z DZ. 172. K 14.), Balbínův popis (Miscell. Dec I. lib. VIII.) s poznámkami Rieggerovými (Materialien III. 571.). Výtečnou pomůckou jest úřední inventář s nevšední pečlivostí a znalostí sestavený. Že pak jsem Karlštein podrobně a důkladně prozkoumati mohl, děkuji panu Rob. Hrušovi, na onen čas správci na Karlšteině.

Karlštein založen byl na strmé skalnaté hoře, avšak zakryt jest na všech stranách lesním zátiším, stoje v hluboké rokli někdy prudkou bystřinou vymleté. Na všech stranách zavřen jest stráněmi a horami. Západní hora jmenovala se Javorka, nyní slove Čihová, k severu jest Kněžská neb Kněží Hora, k východu Háknovec, k jihovýchodu vršek, kterému Osov říkávali, jenž jest však jen výběžek Háknovce, konečně jest k jihu vrch Plešivec. Hora hradská na vrchu svém není rovná, a proto se části hradu jedny nad druhými zdvihají, což nemálo k malebnosti jeho přičiňuje. Tím také se vysvětlí rozdělení Karlšteina v *dolní* a *horní hrad.* K onomu patřily brány s hradbami, dům purkrabský, věže, studnice a východní hradby, k tomuto palác královský, kostel p. Marie a velká věž.

Jediná jen cesta vede ke hradu od nádraží, které jest při Poučníku, zatáčejíc se k starožitnému kostelíku sv. Palmací, na jehož hřbitově kladou se obyvatelé Karlšteina a městečka Budňan či bývalého podhradí Karlšteinského. Odtud se vine cesta mezi domy a domky městečka, při čemž se poprvé spatřuje velebnosť hradu, a to napřed části jeho k jihovýchodní straně obrácené a potom, když se cesta k severozápadu zatočí, i kaple a velká věž. Vozová cesta činí pak znamenitou zatáčku, kdežto cesta pro pěší jde strmě nahoru až k hostinci, který stojí před samým hradem. A tak příchozí nastoupav se dosti, přijde k bráně s druhé strany. Cesta k bráně je nyní odlámáním dobře upravena. Před časy jelo se mezi skalami u velké rokli a po špatné cestě, tak že již okolo r. 1590 udělali tu místo dosti široké, rumem navezené a srovnané, na němž se dobře s vozem a 6 koňmi obrátiti mohlo (tuším místo nynějšího hostince). Hluboká tato cesta, podlé domnění některých, způsobena jest umělým překopáním a vylámáním Kněží hory, čímž prý také dostatku kamene k stavbě nabyli.

První brána jest prosté stavení asi r. 1590 obnovené, jak svědčil starý nápis již před lety málo čitelný. Z téhož věku pochází také oblouk u vrat. Roku 1597 popisuje se takto: „Táž brána v nově všecka z gruntu udělána, zdi na vápno v ní všecky zdělány jsou; nad kteroužto branou jest komora, v ní místo dláždění půda vápnem politá, svrchní podlaha trámy a prkny novými položená, nad ní 4 vikýře pod štítky a krov nový o dvou makovicích cihlou přikrytý udělán jest.“ Později zbořena jest vrchní část a dána na bránu nevkusná střecha. Před časy zavírala se vraty dvojími prkny pobitými, v nichž byla dvoje dvířce, aby pěšky skrze ně chodili; vrata byla červenou barvou s černými pruhy natřena a měla dva zámky západité, jeden klopený a druhý visutý. Mimo to zandavala se závorou nebo kládou, pro niž se ještě otvory ve zdi spatřují. Kromě toho tu býval ještě na konci předešlého věku hrubý, dřevěný a železem pobitý hřeben. Na ten čas spatřují se jen obyčejná vrata. V bráně jest posud obydlí pro předního vrátného, kteréž zřízeno ke konci 16. věku. („Z levé strany, když se do brány jde, jest sklípek pro vrátného, v nově udělán.“)

Při té bráně po pravé ruce, když se vchází, jest stavení na sklonu hory stojící a silnými pilíři podepřené. V popise r. 1597 dí se o něm: „Při té bráně, do zámku jdouce, po pravé straně jest světnice síň a komora něco na starých, ale více na nových zdech udělané, v té světnici okna 3, v síni 1 a v komoře 4 dosti velká, jichž v počtu 8 jest. V 5 oknech, které jsou ven ze zámku, jsou mříže železné, při jednom nejmenším, ku kterému nejsnadnější přístup, okenice z dvojích prken pro bezpečnosť zavěšena jest, a v těch všech oknech skla nová jsou. Půdy ve světnicích, v síni i v komoře vše cihlami na vápno podezděné jsou, stropy v nich něco ze starého dříví a něco z nového, a na trámích vše prkny novými položeny a hlinou pod krovem omazány jsou. Krov všechen z nového dříví udělán a šindelem pobit jest; u toho krovu 2 štíty kamenné, jeden ven ze zámku podlé brány a druhý naproti hořejší bráně udělány jsou, v tom pak štítu ven ze zámku a v komoře nad branou k té straně, kudy se do zámku jede, jsou malá okénka ke střelbě zdělána, z nichž se z dlouhých ručnic střileti může.“ I tato úprava vzala za své, zejména štíty scházejí. Od první brány v levo táhne se do kopce k hornímu hradu hradba cimbuřím neb kranclemi opatřená, po níž se před časy dobře choditi mohlo. Sesílena jest *čtverhrannou věží,* která později z neznámé příčiny jméno *Voršilka* obdržela. Na této věži pod římsou spatřuje se tento nápis vlaský v pěti řádkách: 1) Vado cerka 2) ndo pace e no 3) la poso av 4) ere pacienca 5) almio despeto (Vado cercando pace e no la posso avere; pazienza al mio dispetto). Ve staré paměti r. 1597 dí se o věži: „Ta zeď, kde zlá byla, vycvikována a na ní krancle v nově zdělány a zeď všecka vápnem obvržena jest. V té pak věži, kteráž prve pusta a zdi v ní zbořeny byly, jsou dvě komory, jedna na druhé, a v nich nové podlahy položeny; nad těmi komorami v té věži světnička a před ní síňka, které prve nebývalo, v nově udělány. Kteréžto komora, světnička a síňka jsou všechny uvnitř vápnem vydynchovány a ve světničce a síňce půdy cihlami na vápno vydlážděny. Zevnitř pak ta všecka věže dobře opravena, zdi v ní stvrzeny a potom vápnem obvrženy a zrýsovány jsou. Na té věži krov nový šindelem pobitý udělán jest.“ Asi v té způsobě spatřuje se věž do dneška, ač jest pusta. Přízemí její jest vysoké a nad tím viděti, jak bývaly dvoje podlahy nad sebou; v prvním poschodí spatřují se dvéře, jimiž se ven na hradbu chodilo, a 4 okna, z nichž některá

Karlštein.

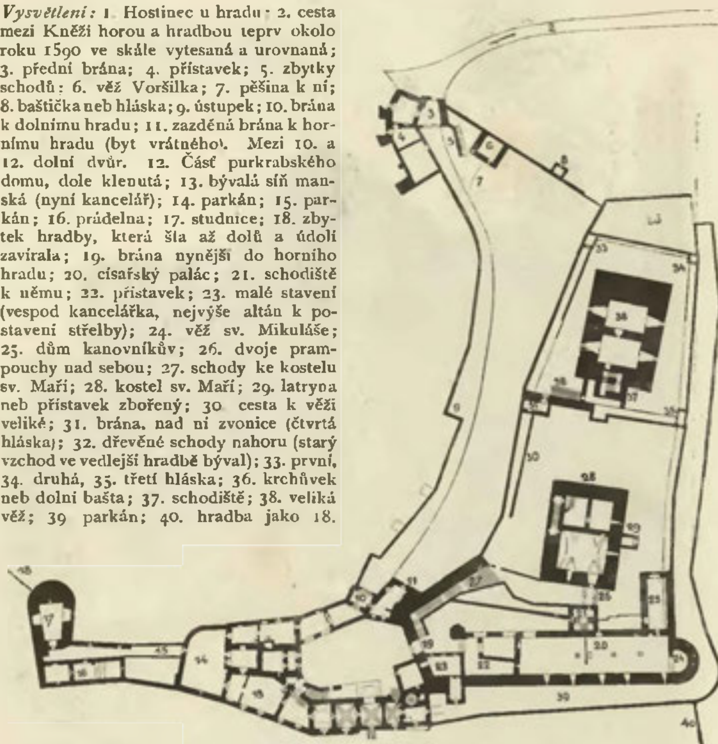

Karlštein.

mají starodávné kamenné lavice, v 2. poschodí jest ještě více oken. Nyní se jde k věži po pěšině, ale okolo r. 1590 udělány k ní schody na díle ze skály vytesané, na díle z cihel na vápno, ostatek až nahoru dřevěné, jichž zbytek dole hned za přední branou za naší paměti vídati bylo.

Od věže Voršilky táhne se *hradba* nahoru k hradbám pod velkou věží, která byla ochozí takovou opatřena, že se po ní do hradeb pod velikou baštou choditi mohlo. Takovým opatřením dána možnosť, že se i s horního hradu u velmi krátké době pomoc k první bráně poslati mohla, jestliže odtud hrozilo nebezpečí. Zeď tato byla okolo r. 1590 sešlá a na mnoha místech rozbořena i chodba na ní pokažena pročež znova vycvikována, vápnem obvržena a dobře opravena, aby se po ní dobře choditi mohlo.

Od přední brány jde se k zadní bráně. V levo od cesty jest skála, na níž stojí hrad, nyní všude podezděna a vycvikována, poněvadž se velice drobila a tak podkladu hradu nemálo škodila. Po pravé straně této cesty jest hradba. Ta byla okolo r. 1590 na větším díle zbořena a pod mostem před hořejší branou byla dvěma prampouchy klenutými otevřena, tak že tudy k hořejší bráně snadný přístup byl. Proto zeď v těch stranách zvýšena a cimbuřím opatřena, aby se za ní lidé ochraňovati mohli. Dotčené dva prampouchy zazděné posud jest znáti mezi oběma ústupky, a vypravuje se, že tu byly konice a v chaloupkách k hradbám přistavěných že kočí bydlívali. Uprostřed té zdi spatřuje se *ústupek*, totiž kus hradby do rohu lomené, kdež za starých dob branka bývala; tou mohli pěší vpuštěni býti, když dolejší brána zavřena byla. V 16. věku shnily dvéře a díry se udělaly ve zdi, tak že tu mohl každý choditi, jak se mu líbilo; pročež tu branku asi r. 1590 zazdili. Pěšinu do kopce tudíž znáti není. Nevelký kousek odtud před hořejší branou jest druhý ústupek.

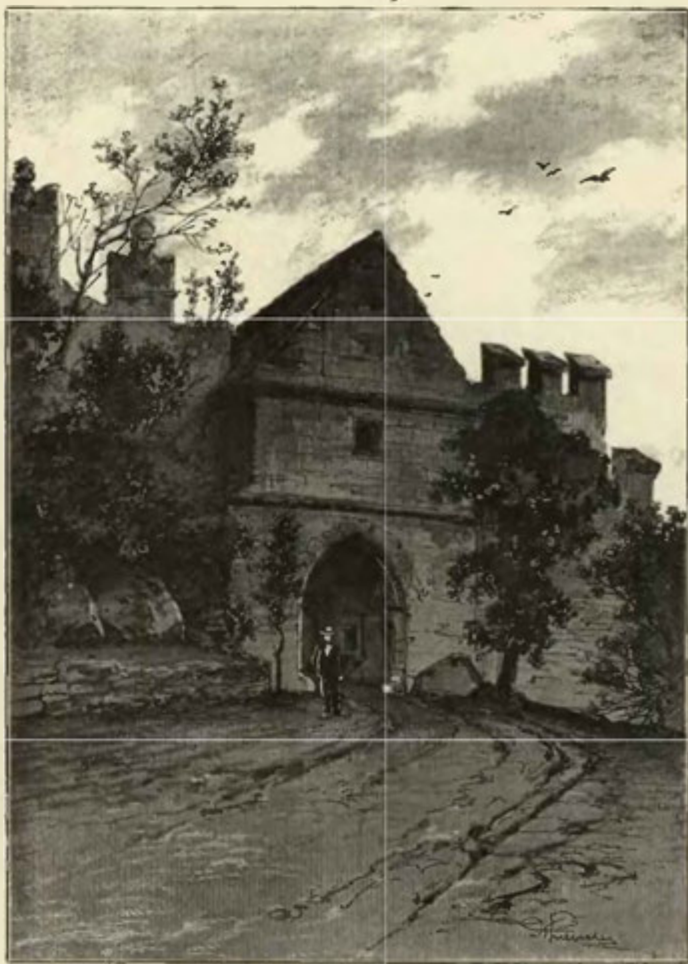

Plán hradu Karlšteina

Před druhou branou byl *příkop*, přes nějž šel z části most pevný, po němž až do nedávna mostnice zbyly, z části most zvoditý. Pevný most roku 1590 tesanicemi dubovými položen a potom asi i s mostem zdvihutým nejednou obnovován. Při něm udělali tehda s obou stran poklopy (kterých před tím nebývalo) a ty se ve dne k mostu, aby s něho nic upadnouti nemohlo, nýbrž aby se bezpečněji do zámku jezdilo, přivíraly a v noci, když most zdvižen byl, také se zdvihaly. Když r. 1802 stavení nad branou zbořeno, užito rumu k zasypání příkopů; neboť dávno před tím i zvoditý most pevným zaměněn byl.

Hořejší neb zadní brána zavírá se starými vraty, vzácným zbytkem starého Karlšteina. Jsou sice ze dřeva, ale pobita železem, na němž se mnoho děr všelijakých (známky prý, jak se do nich házelo) spatřuje. Asi r. 1590 dány k těm vratům nové železné čepy a pánvice. Také je při vratech starý zámek. Zevnitř bývala brána porýsována a spatřovaly se na ní nad vjezdem císařský orel, český lev a znak Jáchyma Novohradského z Kolovrat, který ji dal opraviti; rysy orla dosud lze rozeznati. Vejde-li se vjezdem po got. sklenutým do průjezdu, spatřuje se tu starý trojhranný visutý zámek s klíčem. Nad branou bývala *světnice děkanská* s komorou, ve kteréž v 16. věku děkan Karlšteinský bydlíval. Byla uvnitř táflována a opravena asi r. 1590, poněvadž bylo obezdění zlé a tepla žádného nedrželo. Nepravdiva jest tudíž domněnka, že tu nějaká kaple sv. Václava bývala, o níž také není zmínky ve starých pamětech. Nad branou bývaly dva krovy (r. 1590 obnovené) a na nich 3 makovice měděné a pocínované, kteréž dodávaly stavení tomuto malebnosti; ale r. 1802 dal kdosi krovy i s podkrovím rozmetati, rum do příkopů zaházeti a bránu s vedlejším stavením do rovnosti pokryti. Světnice a komora nad branou zůstaly.

Při opravách r. 1837—1838 na hradě vykonaných objevena jest vedlé této brány v levo druhá *brána*, této již popsané jak oko oku podobná, jen že při ní bývala malá *branka*, co by člověk nepříliš tlustý prošel. Obě tyto brány vedlé sebe postavené a z jedné doby pocházející vysvětliti lze jen tak, že se v levo jelo přímo do hradu horního, v pravo jen do nižšího. Vchod ten, kterýmž se císař Karel a jiní naši panovníci do horního hradu ubírali, přeměněn jest později ve příbytek vrátného. Až do r. 1622 obě brány, hořejší i dolejší, pečlivě zavírány a dva manové robotní dnem a nocí jich ostříhali. Vypravuje Balbín, že Jáchym Novohradský z Kolovrat, purkrabě, nenašed jednoho mana na místě, ihned poslal pro kata do Prahy a kázal mana nazejtří stíti. Později zavírali jen přední bránu, za jejíž ostříhání se manovi platívalo; při hořejší bráně také měl každý týden jeden man hlídati, avšak potřebováno ho obyčejně k rozličným domácím pracím.

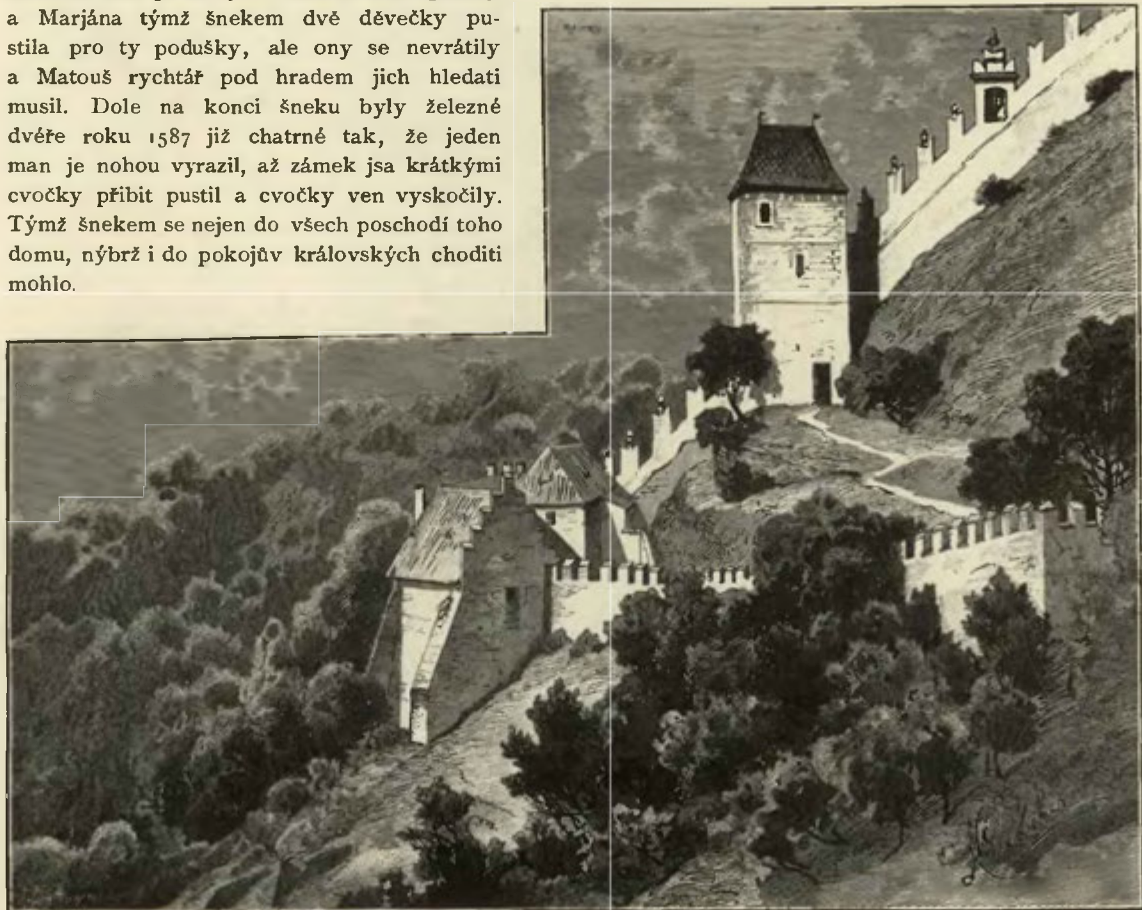
První brána na Karlšteině.

Brána hořejší přistavěna jest k tak zvanému nižšímu *zámku* neb *domu purkrabskému*, kterýž postaven jest, jak se nyní spatřuje, později než ostatní části Karlšteina. Prozrazuje to zdivo jeho, pravidelnosť světnic a tenkosť zdí, avšak jest tu jedna čásť se zdmi hrubými, kterou lze pokládati za zbytek nějaké věže od Karla založené, v níž se snad obydlí purkrabské v 14. věku nacházelo. Spodek k Budňanům obrácený postaven jest asi v 15. věku, což dokazují dvě pěkně klenuté světnice. Vchod k nynějšímu kanceláři po způsobu 16. a 17. věku kamením obložený ukazuje, že se na tomto stavení i tehda stavělo, což se shledává i na jižní jeho straně. Roku 1587 připomíná se přední i druhá světnice, v níž Jáchym z Kolovrat býval i léhal. Poněvadž jest skála, na níž dům ten stojí, nerovná, proto také stavení to na vnitřní a venkovské straně jest rozdílné výšky, majíc se strany dvora jen poschodí, se strany venkovské několik pater, totiž čtyři na západní a tři na východní straně. Do nynějšího přízemí chodívalo se dolů po stupních, ale poněvadž dvůr někdy hrbolatý a nerovný srovnán jest, chodí se nyní rovnou cestou. Nyní tu bydlí nadlesní panství Karlšteinského, před časy tu bydlíval purkrabě stavu panského. Také vchod jest novější, neboť dřevní vchod byl odtud kousek v pravo. Z něho přicházelo se po dotčených stupních do síně a z ní v levo do světnic panských, v pravo do rytířské světnice. V příbytku purkrabském spatřuje se ve dvou světnicích dvoje hvězdovité klenutí; okna tu byla pěkně got. podoby, ale zůstalo jen jedno, a to jest ve vrchní části zazděno. Podlaha tu bývala na místě dláždění vápnem polita a červeně natřena.

Zvenčí jest dům k východní straně obrácený 4 poschodí vysoký. Ve venkovském přízemí není oken, v 1. poschodí jsou malá a stará okénka a 2 větší okna. Ve 2. poschodí jsou veliká okna kromě jediného malého, ve 4. pak poschodí jsou dvojená okna po způsobu 16. věku. Mezi 3. a 4. poschodím jest viděti krákorce, na nichž bývala chodba pro obranu hradu, poněvadž před tím stavením hradeb nebylo. Konečně viděti při konci tohoto stavení srub.

Západní část purkrabského domu, určená pro rytířstvo, nebyla klenuta a klenby, kteréž se tu ve 3 poschodích spatřují, udělány teprve r. 1840 pro větší bezpečnost. Na místě nynější hospodářské kanceláře bývala velká *světnice pro many stavu rytířského* a ve zdech byly schránky, znaky jich ozdobené, v nichž zbraně své uschovávali. Roku 1787 byla zde aneb jinde registratura, před tím tu býval manský archiv.

Na konci severovýchodním panských pokojův udělán jest Janem ze Vchynic šnek (jest dosud), kterýmž se chodívalo dolů i nahoru. Tím šnekem se i ven ze zámku nějakou chodbou chodívalo. Marjána, manželka Jana Březského, místohejtmana (před rokem 1587), tím šnekem vycházela a odcházela, a když Březský na hrad přijížděl a vrátného se ptával, jestli Marjána doma, tu oznamoval, že jest, a když ji pak v zámku nenacházel, s vrátným se vadíval a po ní se ptal, vrátný pak odpověď dával, že ji nepustil. Některého času podušky ze zámku dolů spadaly a Marjána týmž šnekem dvě děvečky pustila pro ty podušky, ale ony se nevrátily a Matouš rychtář pod hradem jich hledati musil. Dole na konci šneku byly železné dvéře roku 1587 již chatrné tak, že jeden man je nohou vyrazil, až zámek jsa krátkými cvočky přibit pustil a cvočky ven vyskočily. Týmž šnekem se nejen do všech poschodí toho domu, nýbrž i do pokojův královských choditi mohlo.

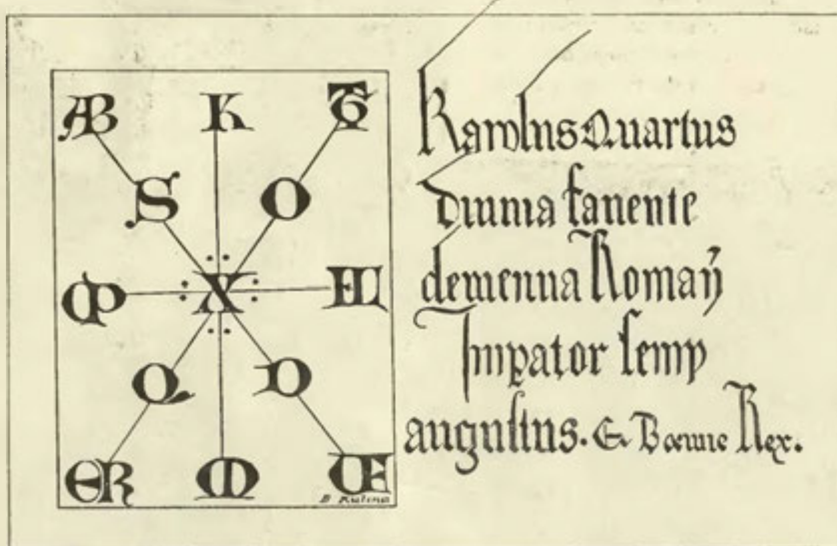

Opevnění první brány na Karlšteině s věží Voršilkou (6) a hláskou (7).

Kromě těchto příležitostí patřila k nižšímu hradu i ta část, ve kteréž se starodávná studnice spatřuje. Ze dvora panského jde se v pravo do chodby, která jest při svrchupsaném věžovatém stavení, i přijde se do prostranství hradbou zavřeného a odtud do druhého úzkého parkánu. Na konci jeho jest v levo domek, v pravo studnice. Domek býval prý *pekárnou a prádelnou*, což se dobře se způsoby na starých hradech shoduje; někteří domnívali se, že tu byla „dílna na zbroj“, což nižádné víry nezasluhuje. Naproti domku jest *věž studnice*, pěkné, malebné stavení, které má zevnitř základ podoby hruškovité, uvnitř pak jest založeno do čtverhranu; má v průměru skorem 7 m., zdi pak jsou hrubé dva metry. Věž stojí ovšem nad studnicí, neboť studnice jest hluboko ve skále vytesána. Balbínův zpravodaj měřil studnici tu r. 1661 dne 17. června a nalezl, že jest až k vodě 244 praž. střevícův a odtud až ke dnu 74 pr. stř. hluboká. Roku 1765 vyměřili 85 praž. loket, vody 33, rumu 27 loket, tedy všeho všudy 145 loket neb 28 sáhův a 1 loket. Auge vyměřil až ke hladině 170, odtud ke dnu 120, dohromady 290 střevíců, což by

se asi 92 m. vyrovnávalo; tak udána hloubka též v úředním inventáři hradu. Balbín vypravuje, že se voda vážila kolem, které dva lidé šlapali, a okovem na řetěze, který měl 1805 členův. Nyní jest okov na provaze, ale ohromné kolo, kterým se voda vyšlapuje, zůstalo. Do studně jde šíje ve skále vytesaná, kterouž dobře i zvenčí rozeznati lze, stojíme-li v údolí pode hradem. Vždy dvakráte do roka zahradí se potok pod hradem tekoucí (na jaře a na podzim) a voda nadržená žene se šíjí touto do studně. Jest příjemné chuti na způsob studnic lučných a velmi studená. Tímto nadháněním vysvětluje se nám také kousek starodávného živobytí, zejména i to, kterak na mnohých suchoparných místech s nemalou starostlivostí dešťovou vodu schraňovali.

Karlšteinská studnice má také své dějiny. Často tam spadaly okovy a nahromadilo se bahno; i vypočítalo se r. 1841, že by tu bylo vody jen se 3, bahna však se 17 sáhů. Když r. 1763 Eva Nová, děvečka učitele Budňanského, ze zoufalství do této studnice vskočila, dali ji skrze havíře vyčistiti; při tom se přišlo na dně na chodbu 8 stop vysokou a 1½ stopy širokou, ale kam vede, neohledáno. Když asi r. 1841 nějaká Podlipská do studně spadla, zase byla vyčištěna a našli mnoho starých okovův a řetězů na několik for a přišli na dvě šíje; jedna jde pod prádelnu a druhá na stranu severozápadní, ale obě jsou krátké. Snad tu prvotně prameny hledali. Když otevřena r. 1811 podlaha ve věži vedlé otvoru studně,

Části listu na založení kapituly na Karlšteině r. 1357: 1. Znamení císaře Karla. 2. První řádek listu dotčeného.

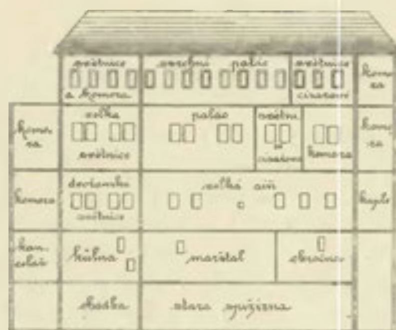
přišli na dosti hluboký sklípek, v němž se koule kamenná (o 26½ ℔) a dvě železné koule (o 19 a 9½ ℔) nacházely. K čemu ten sklípek býval, není nám známo. Na věži býval v 16. věku kus či dělo.

Přístup k *hornímu hradu* jest nyní takový: Na severní straně dvoru a nižšího zámku jest vysoká hradba s pěknou ochozí na ní zachovanou. V této hradbě jest got. brána též vysoká, v nedávných dobách dobře opravená, která se dříve zavírala, ale nyní otevřena zůstává. Její ozdoba, štít kamenný se znamením leken, ukazuje, že dal bránu tuto zříditi purkrabě Jan Bořita z Martinic. Bezpochyby tehda vchod ve zdi prolomen, neb jak již svrchu dotčeno, chodívalo se do horního hradu zvláštní branou a bezpochyby po schodech, které byly v hrubosti zdi a vedly v levo nahoru. Dotčenou novou branou přichází se však rovnou nohou jen ke královskému paláci. Jde se totiž úzkým dvorem vedlé pilíře asi r. 1590 postaveného; naproti se spatřuje javor, který kořeny své hluboko do skály zapustil; když pak se skála před dlouhými lety odlámala, obnaženy kořeny jeho a poskytují podívání velmi zajímavé. Na konci tohoto úzkého dvorku vedou schody ke starodávnému portálu, který jest ve schodišti, a odtud jsou schody k pokojům na paláci, z paláce pak, jak dole povíme, přichází se nahoru ke kaplím. Kromě toho jde se hned za hořejší branou po dřevěných schodech na taras, běžící podlé paláce, kterýžto taras zřízen jest asi r. 1837—1838 na místě dřevní stráňky, na které švestky rostly. Z tohoto tarasu jde pak můstek do třetího poschodí paláce.

Jak již řečeno, má horní hrad troje stavení kromě hradeb, z nichž nejníže stojí *palác královský.* Stavení toto čtverhranné, jindy i *starým domem* nebo *královskými pokoji* nazvané, podoby čtverhranné, zabírá jihovýchodní sklon horního hradu, končíc se na severovýchodní straně polookrouhlou věží. Skládá se

z malého přístavku, z části v 16. století přistavěné, která jest velmi slabá, a konečně z původního paláce císařského. Až kam tento šel, dobře se pozná po štukoví, které bývalo na jeho jihozápadním rohu a nyní jest zazděno ve zdi. Asi r. 1590 zdála se býti zeď čelní palácová mdlá a aby se neodvrátila, postavena k ní zeď a potom pokoje ke starému domu přidělány. Přistupujícímu k tomuto velikému domu po schodech kamenných ovšem znelíbí se úzký a malý parkán při paláci, kterým se však za oněch dob nechodívalo, poněvadž byl takořka příkopem oddělujícím palác od ostatního horního hradu. Každý zajisté povšimne si velkého pilíře stojícího na jihozápadním jeho rohu, kterýž postaven jest asi r. 1590. Do té doby stál palác na slabých klenutých prampouších (posud jest do stodoly got. oblouk), a poněvadž byla obava, aby se nesázel dolů leza, postavili dotčený pilíř z tesaného tvrdého kamene ze skály Žehrovské, ze kteréž mlýnské kameny dělali, a tak ten pilíř dosud všechen úhel toho paláce drží, jsa v té příčině podporován dvěma prampouchy asi r. 1590 ke zdi čelní přidělanými. Z toho, co nyní řečeno a též svrchu povídáno, shledati lze, že má Jáchym Novohradský z Kolovrat neoceněnou zásluhu o zachování Karlšteina.

Zvenčí k Budňanům má tento palác místy starožitnou tvářnosť, objevuje se tu jako tvrdé velebné stavení o pěti patrech. Ve třetím poschodí spatřuje se pět kuplovaných a jedno prosté okno, pak silné krákorce, na nichž arkéř býval. Vchod k němu jest nyní ovšem zazděn. Ve čtvrtém patře, kdež byly světnice císařské, jest opět 5 kuplovaných a 2 prostá okna. Jedna z oněch udělána z arkéře, který tu býval, jak svědčí nejen krákorce, nýbrž i úprava zdi. V nejhořejším poschodí jest 15 prostých oken. Způsoba oken kuplovaných a rýsování po zdi upomíná též na vlaské stavitele z r. 1590.

Rozdělení paláce královského ze strany venkovské.

Nejspodnější část paláce jest toliko příční zdí rozdělena a v obou těchto místnostech jsou zděné pilíře a dřevění sloupové podezdění, držíce takto podlahu. Ve venkovské zdi jsou okna. Původně tu bývala špižírna, které se říkalo v 16. věku *stará špižírna.* Poněvadž se pro svou nepřístupnosť k ničemu nehodila a potřebovati nemohla, příční zeď paláce do ní prolomena (nynější vchod) a dvéře nové udělány. Když pak znova upravena, skála pro prostranství vylámána a v nerovnosti rumem navezena, udělána tu *nová konice,* do níž se 20 koní postaviti mohlo. Konečně i do nového otvoru nové dvéře dvojaté, obarvené, na pantech se západitým zámkem zavěsili. Jde se k ní dolů po rampě skrze chodbu.

Nad tímto prvním patrem jest druhé patro neb oddělení ležící ve stejné výšce se dvorem a chodbou vedoucí ke schodišti. Oken jest tu ještě po skrovnu. Podlahy dolní jsou všude cihlami dlážděny, horní podlahy leží na roštech a pěti hrubých sloupech.

Tuto bývala předně v přístavku světnice asi r. 1590 udělaná a při ní tam, kde locus secretus býval, *kancelář* nově sklenuta. Nyní je tu chlív, dříve tu byla mandlovna, nad tím jest senník (původně dvě komory nad sebou). Ty všechny místnosti zdola až nahoru jsou v úzkém věžovatém stavení, které má ode dvora výšku asi 2 našich poschodí a všude starodávným rýsováním ozdobeno jest. Prolomením zdi spojeno jest s palácem a asi roku 1590 udělány nejvýše tři štíty pěkně černou a popelatou barvou rýsované se 3 okny dosti velikými, kterých však již není.

Za dotčenou světnicí s kancelářem bývala *kůlna,* která asi r. 1590 také znova opravena, a to tak, že vloženy do podlahy nebo stropu trámy dubové hustě a zase zazděny a pode všecko podvlečen veliký napjatý, železnými velikými štáfy (železy) sevřený rošt, na němž se v prostředku ta podlaha zdržovala. Dosud jest tu kůlna a skladiště rozličného nářadí. Roku 1587 bývala tu švihovka železná.

Od té kůlny dále za původní zdí paláce bývala *konice veliká,* kteráž asi r. 1580 udělána a deset let po tom opravena, při čemž přidělány nové žlaby a sloupky ke staním. Za tím následuje bývalá *obročna* asi r. 1590 v nově udělaná, neboť před tím toho místa k ničemu neužito. Tehda zavěšeny sem dvéře z prken, červeně s černými pruhy obarvené, s přibitými západitými zámky. Také tato místnosť jest nyní dílem skladištěm, dílem dřevníkem. Zde se končí palác spodkem věže polookrouhlé na jeho konci stojící, kterouž nazývali *věží sv. Mikuláše.* Tato věž byla před r. 1597 špatná, neboť od gruntu až po krov roztržena byla a zle základy na skále založené měla, pročež znova k ní základ poddělán a všecka naskrze opravena jest. Při tom také zeď čelní v obročně prampouchem založena a až pod krov nahoru všecka v nově skrze všecky hořejší pokoje vyhnána.

Nad tímto oddělením, které jest ze dvora přízemím a z venku druhým patrem, stojí *třetí patro* z venku aneb *první poschodí* z vnitřku. Popisovati je budeme ne v tom pořádku, jako se popisovaly

dolejší místnosti, nýbrž obráceně, t. j. počnouce od věže sv. Mikuláše. Zde jest *prvotní kaple sv. Mikuláše,* od císaře Karla založená, ale nyní v *zákřiští* proměněná. Spatřuje se tu v pravo starý sanktuář a na stěnách obrazy sv. Vácslava a sv. Lidmily v 16. věku (?) malované. Klenutí její bylo r. 1587 roztrhané a na upadení, pročež potom znova překlenuta, udělán tu pěkný nový oltář a položen naň kámen udělaný ze skály Žehrovské. (To vše tu není.) Okna jsou tu na způsob střílen. Od té kaple nazýval se okrouhlý výběžek paláce, jak již dotčeno, věží sv. Mikuláše.

Znak nad vraty v 1. dvoře na Karlšteině. (Viz str. 6.)

Vedlejší místnosť jest nynější kaple, r. 1761 na rozkaz cís. Marie Terezie obnovená a vymalovaná, také prý o polovici zmenšená, v níž dosud mše svaté se obětují. V této kapli jest socha sv. Mikuláše z lipového dříví starého díla kromě berly, kterou prý císař Karel sám vyřezal. Znalci ohledavše sochu tu, usoudili ze způsobu řas a z mitry, že pochází z doby Rudolfa II. Známo jest z pamětí, že byl Karel velikým ctitelem sv. Mikuláše, a když spatřil zázrak na jeho těle, dal příběh ten v jakési komoře v tomto stavení vymalovati. [1]) Na hlavním oltáři jest obraz na způsob obrazu rozvěracího, poslední dílo malíře Hellicha, kterýž sem dán r. 1880. Uprostřed obrazu spatřuje se sv. Mikuláš, po stranách sv. Lidmila a sv. Vácslav, nahoře 3 postavy andělské. Jak již řečeno, obmezena tato místnosť za Marie Terezie, ale okolo r. 1841 zase přibrána jest vedlejší místnosť a jest proto kaple velmi prostranná. Za starých dob tu kaple nebyla, nýbrž na tom celém místě, kdež kaple jest, bývala *veliká síň,* určená bezpochyby pro veliká a slavná shromáždění. Z ní se mohlo vycházeti na arkéř, po němž zbyly jen krákorce. Když síň tato sešla, rozdělili ji asi roku 1590 na dvé, tak že na dva dubové rošty, které na kamenných sloupích z konice horní vyhnány jsou, zeď příční založena. Z té části, kdež jest nyní svatyně, udělána komora, která za *hostinici* sloužila, a tu postaveny dvě velké truhly z prken, do nichž se přes 2 kopy korců mouky vsypati mohlo; z druhé polovice, kdež jest místo pro lid, udělána síň neb palác k světnici dvořanské. Vedlejší místnosť či *dvořanská světnice* byla r. 1587 tak sešlá, že všecka jen na štemflích stála; potom ji obnovili, při čemž do ní a vedlejších

Ozdoby z kaple sv. Kříže na Karlšteině.

místností větší okna ve zdech vylámána a veníři ze Žehrovské skály opatřena, půda pak v týchž místnostech cihlami vydlážděna. Bezpochyby byla určena k tomu, aby tu dvořané jídali. Nyní je to světnice prostranná se 4 zdvojenými okny, ale pustá a jen prkny zaražená. Při té světnici udělána asi r. 1590 v přístavku *komora,* a tu vylomena zeď a dány do ní veřeje, aby se do nižšího domu (purkrabského) z těch pokojů choditi mohlo.

Do tohoto oddělení přichází se ze dvora po schodech, kteréž se nacházejí ve čtverhranném přístavku. Na místě něho bývaly již dříve schody aneb jak se říkalo šnek, ale před 300 lety opraven, velká okna do něho udělána a značný kus ho vyhnán, tak že se až pod krov starého domu choditi mohlo.

[1]) Beneš z Veitmile a Marignola.

Konečně přidělány dva prampouchy nad sebou, po kterých se z tohoto domu ke kapli Matky boží choditi mohlo.

Čtvrté patro neb druhé poschodí s vnitřní strany obsahuje tak zvané *císařské pokoje*. Na konci jejich ve věži nad bývalou kaplí jest *komůrka*, do níž r. 1595 veřeje kamenné vsazeny a půda cihlami na

Purkrabský dům na Karlšteině.

vápno vydlážděna. Posud je tu dláždění ze starých polévaných cihel. Jak se zdá, není důvodná domněnka, že tu byla kaple sv. Václava neb domácí kaple Karlova, jisto však jest, že tu bývaly pěkné malby na stěnách, které dílem stářím, dílem při opravení nejhořejší části věže, ana spadením hrozila, za své vzaly. Roku 1837 a 1838 totiž věž tato postavena na roveň s ostatním stavením, při čemž obnoven jest ve zdi

šnek, kterým císař ze 4. do 5. patra skrze tuto věž chodíval. Ano povídá se, že šel šnek i tou věží dolů až do nějakého sklepa a odtud že šla chodba až pod hrádek Karlík, hodinu cesty vzdálený.

Vedlé dotčené komůrky jest *komora veliká* o dvou oknech, v níž bezpochyby císař spával. V oknech jsou sedadla podlé starodávného způsobu, také se tu spatřuje vlaský komín, který sem v 16. věku dán byl. Z té komory chodívalo se do staré světničky (nyní přístavek) teprv od r. 1590 dveřmi v nově udělanými, které zůstaly dosud. Před tím bývala tato světnice u velikém nepořádku. Před panem Jáchymem tu skel nebylo, za Šebest. Markvarta z Hrádku a Jana z Martinic bývalo tu mnoho zbroje a oštěpův, ale to všecko rozmrháno od týchž pánů, kromě že něco zbroje zůstalo, kterou dal Jan Vchynský spraviti a očerniti na 15 pacholkův.

Za touto světnicí jest nejpamátnější část tohoto stavení, totiž *světnice, ve kteréž císař Karel býval.* Že tomu tak, dokazuje se nejen pamětmi psanými, nýbrž i úpravou této světnice; neboť nejen strop, nýbrž i stěny její zdobeny jsou dřevěným vroubeným táflováním. Uprostřed každé tabule býval knoflík pozlacený, jak ještě znáti na stropě, a táflování bylo, jak svědčí známky, blankytnou barvou malováno. Na venkovskou stranu, kde se nyní dvě okna nacházejí, vycházelo se na výstupek klenutý neb arkéř založený asi r. 1590, z něhož zbyly venku jen krákorce. Dláždění jest z cihel polívaných. Tato i předešlá světnice mají dvéře, na kterých se spatřují řemeslně zdělané zámky; dvéře ty bývaly železem pobity a r. 1837—1838 i s dlážděním obnoveny. Vedlejší veliká světnice nazývala se *palácem*, a dlouhá léta tu *rod císaře Karla vymalován* byl. Jak totiž bývalo zvykem ve středověku, napsána jména předkův a znaky jich tak, aby přehledně viděti bylo dědy a báby až do čtvrtého kolena nazpět; čím ušlechtilejší krev se skrze matky do rodu dostala, tím více si toho vážili. Karel sám mohl býti pyšným na čacký svůj rod, z něhož on druhý dosáhl nejvyššího důstojenství řádu světského. Jakého způsobu malování to bylo, dovídáme se ze staré paměti. Když byl Edmund Dynter poslem u krále Václava na jednom hradě (bezpochyby Karlšteině), pojal jej král za ruku, vedl jej na palác, kde všechna knížata Brabantská až na Jana III. krásně malována byla, a ukazoval mu je řka, že Karel, otec jeho, dal je malovati. Při tom vypravoval, že to jsou jeho předkové a že pocházejí od Trojanův, od Karla Velikého, od rodu Brabantského, a že praděd jeho císař Jindřich oženil se s dcerou Jana I. knížete Brabantského, jichž obou syn byl Jan, král Český a Polský, děd jeho.[1]) Vzácná památka tato udržela se až do 16. věku; neb tehda upomínka na ni ještě nezhasla a bezpochyby zabílena tehda, když se palác tento opravoval. Na ten čas jest tu mnoho starožitného nářadí, jako: zbytky dvou kočích vozův z doby Rudolfa II., dvě dvéře, na nichž bývaly malovány erby a nyní sotva rozeznati lze znak Bubnovský, 19 velkých a 6 malých dveří ze skříní, kteréž mívali někdy manové ve své světnici v purkrabském domě. Byly na nich nápisy a znaky malované, ale jen na některých lze je přečísti. Jména manův, pokud ještě znáti jsou: Mikuláš Kuneš z Lukovec na Vlencích (dvakráte), Frydrych Mašťovský z Kolovrat na Senci a Tetíně, Bohuslav Mitrovský z Nemyšle na Stezově, Šebestian Šanovec ze Šanova na Smolotelích, Václav a Mikuláš bratří Vratislavové z Mitrovic na Osovci, Karel Krabice z Veitmile a v Druhlicích, Jan Věžský z Limuz na Řidké r. 1589 (ve znaku labuť), Václav Vožep a na Říči. Také je tu staré nářadí na způsob židle, které se vykládá za umyvadlo, a ukazuje se tu přístroj k zavěsení ručníku.

Vedlé tohoto paláce jest *velká světnice*, asi r. 1590 znova opravená, při čemž z malých oken větší zdvojené s veníři ze Žehrovského kamene zdělány. Před tím byla pusta a pan Vchynský tu choval jestřáby aneb koroptve. K té světnici přidělána tehda vedlejší *komora* (v přístavku), nad ní pak položen strop z dubových trámův a prken a výše nad tím altán na 3 strany štíty rýsovanými vyzděn a konečně uděláno tu dvojnásobné dláždění, tak že se odtud v čas potřeby z velkých kusů střileti mohlo. Na ten čas je tu nová střecha. Ve všech tuto popsaných místnostech bývaly vlaské komíny a chodilo se k tomuto poschodí, jakož i nejvyššímu patru nad ním, po dřevěných pavlačích podlé nádvorní zdi položených, po nichž se r. 1837 ještě známky našly.

Nad těmito pokoji v *pátém patře* neb třetím poschodí ze dvora jsou hořejší pokoje s palácem svrchním již až pod krov, v nichž císařová bývala se svými pannami, či, jak se říkalo, fraucimorem svým. I jest na bíle dni, že nepravdiva jest pověsť, jako by žádná ženská, ani císařová, nesměla na hradě přebývati, ale ovšem špatně se rozumělo ustanovení podobnému císaře Karla, které však o velké věži platí. Stěny těchto světnic složeny byly prvotně jen z dřevěného roubení, ale byly v 16. věku tak sešlé, že se hranice podehnilé ani spraviti nemohly. Protož asi r. 1590 vyhnány zdi až pod krov a pokoje nové upraveny. Ve věži sv. Mikuláše jest *komůrka* nevelká, do níž teprve v 16. věku okno vylámáno, vedlé ní jest *světnice* s 3 okny na jednu a jedním na druhou stranu a za ní následuje *palác svrchní.* Tento má na straně venkovské 8 oken, na druhé straně čtyři okna a dvéře, jimiž se jde k hornímu prampouchu. Zbytky

[1]) Pelzel, Wenzeslaus II. 613.

komína tu posud viděti. Příční zdí oddělen jest od *světnice* druhé, při níž udělali v 16. věku komoru. Světnice tyto jsou úplně pusté a viděti nad nimi holý krov.

Původní *krov* cihelný nad tímto stavením byl již roku 1587 velmi sešlý a podlaha pod ním velmi zlá, krokve a lati shnilé, cihly otlučené. Při věži sv. Mikuláše byla komora ze dříví hranicí roubená a cihlami vyzděná, kteráž jsouc podhnilá na městečko dolů padnouti chtěla, hrozíc, že veliký kus krovu při věži podhnilého s sebou potáhne. Proto okolo roku 1590 komoru tu vyvrhli a krov dobře spravili, při tom v nově 7 štítků s vikýři vyhnali. Všecky ty štítky porysovány černou a popelavou barvou, postaveny nové komíny cihelné, obvýšené nad střechou, a konečně ozdoben krov dvěma makovicemi měděnými a pocínovanými. Dřevěnou hranici, která byla pod krovem věže sv. Mikuláše, vyvrhli, místo ní až pod krov zeď vyhnali a na ní „lusthaus“ s vyhnanými štíty vůkol udělali. Nad tím udělán krov cihelný vápnem dobře zalitý s makovicí měděnou a korouhvičkou, na níž erb Jáchyma z Kolovrat byl vymalován. V letech 1815—1818 sňat jest vysoký krov, který stavení tomu pěkně slušel, a dán naň nízký, nehezký, se stavením ostatním nesouhlasící krov. Na místě vížky vypínající se nad krov, v níž hodiny bývaly, udělán jest tehda krůvek a umístěny v něm ciferník a cimbály hodin dotčených, které z doby Rudolfa II. pocházejí.

K jihovýchodnímu konci tohoto stavení přistavěn jest tak zvaný *dům kanovničí*, stavení čtverhranné o dvou poschodích (ze dvora), kteréž v letech 1837—1838 jak na zdech, tak i na střeše opraveno. tak že zejména odstraněna stará střecha šindelná a za ni dána střecha cihelná. Jsou tu čtyři byty, a vypravuje se, že každý kanovník měl jednu světnici. U 2 oken jsou kamenné lavice. Záhy zpustly světnice tyto tak, že se k nim ani choditi nemohlo, ale při opravách dotčených aspoň toho docíleno, že se k těmto ač pustým světnicím přicházeti může. Příčky ovšem již scházejí. O dolejšku tohoto stavení dí se r. 1597: „Stará světnička, která nad komorou, kde řemenní nádobí jest.“ Dveřmi nově vylámanými se do ní přicházelo z velké komory, ležící ve 4. patře vedle světnice císařovy.

Jak již dotčeno, překlenuty jsou ze schodiště ke kapli protější *dva prampouchy*, které udělány teprv okolo r. 1590, aby se z tohoto stavení přímo na ostatní vyšší hrad choditi mohlo. *Dolní prampouch* jde z třetího patra neb 1. poschodí ke skále a chodívá se po něm často. Východ k němu jest dveřmi, které teprve v 16. věku prolomeny. *Horním prampouchem* přichází se přímo do kaple. V dolním prampouchu jest *výrovna*, sklípek, k němuž se přichází po schodech. V 16. věku tu prach a koulle chovali, nějaký čas tu bylo vězení a v nynějším století tu mívali výra, odkudž i jméno pochází.

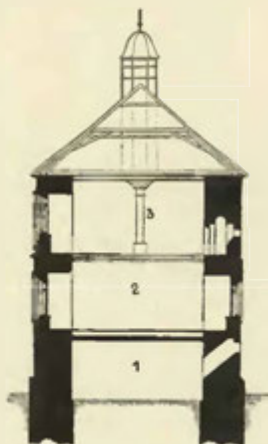
Na skále něco vyšší než jest dvořiště před císařským domem stojí *kostel Matky boží*, čtverhranné věžovaté stavení se zdmi nad 3 m. hrubými. Zevnější jeho úprava jest chatrná. Starou rustiku ještě dobře znáti, zvláště ozdobna jest pod střechou. Na straně západní jest znáti ještě orla císařského, lva a orlici Kolovratskou s nápisy na modré půdě. Nejednou stavení toto opravováno, ale čím dále, tím se stala úprava chudší; když pak konečně dána na stavení to nevkusná střecha s vížkou a zvoncem, obdrželo stavení toto tvářnosť takovou, jako se často na staveních vesnických spatřuje. Původně asi bylo stavení toto o dřevěné podkroví vyšší a bývalo pokryto sedlovitou neb končitou střechou. Za dob Rudolfa II. bylo stavení toto na zdech, trámích, stropu a krovu sešlé a shnilé, do něhož když pršelo, i na kapličku císařskou teklo. Okolo r. 1590 všecko to stavení znova spraveno, při čemž zdí za dva lokty i s kabřincem povýšeno. Nový krov šindelem pobit, červenou barvou obarven a lněným olejem napuštěn. Vížka, v níž zvony byly, bílým plechem přikryta a na ni makovice a v ni velký kříž zasazen jest. Mezi okny kostelními s té strany, kudy se ke hradu jelo, vymalovány erby císařův, Čech, zemí k nim příslušejících s textem k tomu náležitým, vezpod pod tím znak Jáchymův z Kolovrat s textem. (Ty znaky lze ještě, avšak docela málo, rozeznati.) Při tom upravení hledělo se též k okolí tohoto stavení. Hradby s obojí strany zvýšeny, na nich cimbuří (krancle) a střílnice, aby se z velkých kusů stříleti mohlo, zdělány, také nádvoří okolo kostela, kde se prve pěšky choditi nemohlo, urovnáno tak, že rokle a jámy rumem zavezeny, na díle i ve skále se vylámalo. Od té doby se tu nejen pěšky choditi, ale i na koni jezditi, anobrž i velká střelba na kolesech voziti mohla. Výhodno i to bylo, že se na oboje strany, i k Budňanům i do Hlubokého, stříleti a veliký počet lidu k hájení zámku na tom „place“ býti mohl. S té strany kostela k Budňanům udělána jest z dubového dříví podlaha a dubovými tesanicemi položena, aby na ní hrubá střelba státi mohla.

K tomuto stavení přistavěn byl na severovýchodní straně přístavek (latrina), který r. 1881 na rozkaz místodržitelstva pro svou chatrnosť zbořen. Při bourání našli dukát, trnožku a mnoho střel.

Jak již dotčeno, bylo okolí kostela prvotně nerovné a neschůdné. Tak bývalo u mnohých hradův, poněvadž se k stavením zřídka po zemi chodívalo. I na Karlšteině bylo něco podobného. Nyní ovšem jest přístup ke kostelu po schodech, tak že se přijde buď přímo do dolních místností, anebo do schodiště u paláce, odkudž se dolním prampouchem k věži jde. Dříve však byly dvéře ze schodiště (nyní okno)

a přicházelo se odtud na taras, jenž se končí v malém, těsném, špinavém dvorku; odtud šel dřevěný most ke starému portálu, kterýž jest v prvním poschodí ode dvora a vede do domu kanovnického. V druhém poschodí téhož domu jsou také dva staré portály, trochu povýšené nad placem, kde stojí kostel, a k němu obrácené, tak že jak palác tak i tento dům s kostelem po dřevěných mostech spojeny byly. Také k dolním místnostem přístup stížen býval. Na západní straně (naproti Javorce) jest asi ve výšce mezi přízemím a druhým poschodím gotická branka, na níž svědčí posud otvory pro kladky a vyhloubání k zapadání mostu, že se mostem zavírala. Ovšem jsou ke brance nyní schody, ale ty teprve r. 1837 přistavěny. Za brankou jest průchod krátký s výklenkem, v němž jest lavička; rovnou cestou jde se do přízemních místností, po pravé ruce na schody k hořejším příležitostem.

Řez věže s kostelem sv. Maří.

V přízemí bývaly původně *špižírny*, ale okolo r. 1590 v přední místnosti uděláno z nich *vězení* řečené *Červenka*. Když totiž v 16. století podlaha nad touto přední místností spráchnivěla, vystavěn tu sklep hmotný kamenem klenutý a rumem dobře zasypaný; také skála v témž sklepě dvou loket zvýší vylámána a vnitřní půda srovnána. Aby pak z toho bylo dokonalé vězení, zazděny dvéře, které v přízemí bývaly, tak že se sem nikudy choditi nemohlo, leč skrze hořejší poschodí mimo kolo mlýnské samotížné do ní lézti musilo. (Nyní zazděno v rohu přední síně prvního poschodí.) Přední veliký sklep jest od zadních dvou sklepů docela oddělen; všechny tři mají posud způsobu obyčejných šatlav.

Že tu lidé sedávali nezřídka, svědčí množství všelijakých nápisův, věží, zámků v chodbě k Července na zdech vyrytých. Tři z nich tuto uvodíme. Nad portálem u Červenky čte se: „Šimon rektor seděl, že nešel s forami do Prahy, nebylo mu poručeno." — „Anno 1640. Šimon rektor seděl čtyry neděle v zadní Července." Výše na schodech čte se: „Kdo zde dlouho sedí, ten rád z vokna hledí; s pravdou do zámku nechoď, nevopstojíš." V okně je psáno: „Já Ondřej Hepner Praskolesský seděl jsem v Července, že jsem ušel od pana děkana oc. v městečko přišel, dal se na učení řemesla řeznického, přišel jsem pro povolení k panu děkanovi, dal mi povolení k Července. 1. Martii 1640."

V prvním poschodí jsou tři místnosti. Přední jest síň veliká s okny proti sobě, s kamennými lavicemi a starým previtem v rohu. Tu býval *samotížný mlýn*, v němž se k potřebě čeládky mouka mlela. (Roku 1587 dal odtud Vchynský dva žernovy vzíti a do svého mlýna u Mokropes odvézti.) Okolo r. 1590 byl mlýn chatrný a podlaha s trámy spráchnivělá, pročež pod tím udělán sklep a síň tato znova vydlážděna.

Z této síně jde se pěkně sklenutou brankou do přední světnice; ta má jedno okno a v klenutí výklenku jest znak Kolovratský ledva k poznání. Strop býval, jak viděti, pěkně pomalován. Pod ním u výši zdi jest široká páska pokrytá malbami pěkně malovanými, na nichž se krajiny s městem, hrady, vesnicemi, mlýny, vodou a na ní loďmi spatřují; též tu viděti myslivce, který pronásleduje jelena utíkajícího do řeky, turnaj pěších, hořící město a j. V druhé komoře, k níž se jde též starožitnou brankou, jest okno s kamennými lavicemi a pěkný vlaský komín. Dvéře, jimiž se odtud do latriny chodívalo, jsou zazděny. Prvotně obě tyto místnosti byly komorami, v nichž se šípy, staré pavézy a p. ukládaly. Při odevzdání Karlšteina r. 1528 dopodrobna jsou vyčteny. Okolo r. 1590 dali je vyrumovati a znova zříditi *za světnici pěknou* a *komoru pro many stavu rytířského*, aby byt svůj, když na hrad přijedou, blíže koruny měli. Při té komoře zřízena tehda dotčená latrina, nyní zbořená. Tehda dány do světnice lavice, dvéře na pantích s klopenými zámky, okna (i do komory) sklenná velká (před tím jich nebývalo), a půda cihlami vydlážděna. Po zrušení úřadu purkrabského zřízeno ze všech 3 místností (jak svědčí Balbín) *obydlí pro děkana Karlšteinského*, čímž dlouho nebyly. Neb děkanovi Frant. Ferdinandovi Čedíkovi zastesklo se na zpustlém hradě a přes vůli vznešeného zakladatele přestěhoval se na svůj statek Praskolesský. Po širokých 80 kam. schodech v hrubosti zdi se nacházejících vstupuje se do druhého poschodí.

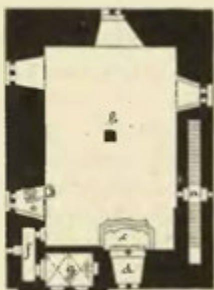

Gotické dvéře na Karlšteině.

V druhém poschodí jest *královský kollegiátní kostel posvěcení Nanebevzetí Matky boží* a *kaplička císaře Karla posvěcení sv. Kateřiny*. Onen zaujímá celou prostoru vnitřní, tato jest dílem v hrubosti zdi, dílem v malém, asi

stopu povydaném výklenku. V kostele zpívali kanovníci hodinky, později sloužil k farním službám božím, a od r. 1883 nesmí se tu mše svatá obětovati. Za císaře Rudolfa původnímu rázu kostela velice uškodéno a snad i některá malba zrušena. Původní kostel byl menší, ale r. 1587 zcela pustý, tak že trámy jeho přehnilé všude nastavovány a podštemflovány. V relací r. 1597 dí se o obnovení jeho toto: „Vnitř pak kostel, který malý byl a již v něm malování pokaženo bylo, také malá okna v světle měl, tak spraven a rozšířen jest: Nejprve v něm prostřední oltář, kterýž s jinými dvěma oltáři zároveň při zdi čelní kostelní stál a nad ním malé okénko bylo, jímž téměř žádné světlo k oltáři nebylo, jest rozbořen a proti tomu místu (rozuměj: za ním) zeď ta jest široce vylámána, v ní zase velké kostelní okno uděláno a na svrchu nad ním zase sklenuto a tak jako kostelní kůr uděláno jest. Do toho kůru pod to okno zase oltář udělán jest a na něj kámen z červeného mramoru položen. Zeď příční, která kostel a komory od sebe dělila, jest vybořena, na to místo sloup kamenný (sloup okrouhlý je tu) pod rešt, na němž trámové prostřed kostela leží, udělán jest a tak komory obě dvě vyvrženy jsou a tudy kostel ještě jednou tak veliký přidělán jest. Okna také pro světlo vnitř do kostela ve zdech rozšířena a do nich, kdež prve skel nebývalo, dána skla, ano i do třetího nad novým prostředním oltářem z prohledacích koleček nové sklo dáno jest. Půda dolejší na vápno cihlami podlážděna, zdi znova vápnem obvrženy a strop i zdi po všech 4 stranách rozličnými barvami, pěknými figurami ze starého i nového zákona pomalovány. Do kostela dány kazatelnice a dvě velké stolice nové." Tolik v starém popise. Avšak při prohlížení starých maleb z doby Karlovy shledá se, že obrazy na pravé straně oltáře pouze obnoveny, ostatní Rudolfinské malby oprýskaly. Bývalé komory znovu vymalovány. Stálo to malování 500 kop míš. Zasloužilý a ctihodný badatel Zap soudil o tomto kostele, že byl prvotně o něco vyšší, oltář že stával při sloupu uprostřed kostela a kostel přeměněn tehda tak, že zůstalo jen gotické okno za oltářem, do kterého zasazena jest kulatá skleněná tabulka, na níž jest malováno Zvěstování p. Marie z r. 1588. Ale tomu odporuje to, což nahoře uvedeno z paměti z r. 1597 pocházející. Za panování Marie Terezie, která sem dva skvostné ornáty darovala (jsou nyní, dokud se tu mše svatá neslouží, v kapli sv. Mikuláše), přeměněny oba vedlejší oltáře v nevkusné oltáře sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína Pad. Tehda bezpochyby dán sem nižší strop a zmizely malby původního stropu, na němž

Altán na Karlšteině při paláci a domě purkrabském.

Plán kostela sv Maři

(podlé Balbína) andělé v oblacích poletující byli vymalováni. Roku 1816 byl opět nový rákosový strop dán, při čemž zedníci pozůstalé, ač zašlé malby po stěnách nemilosrdně vápnem postříkali. Když pak se shledalo, že nový křidličný krov od r. 1853 tak velice strop tíží, že se tento nebezpečně prohýbal, zase r. 1855 nový strop postaven. Roku 1857 opravovány stěny kostela tohoto, při čemž objeveny pod Rudolfinskou malbou zbytky původních obrazův. Těmi a takovými obnovami původní způsoba kostela velice utrpěla, když již bývalá skvostnosť byla zmizela, a téměř nás uráží všední ráz tohoto božího stanu, zběžně-li do něho pohlédneme. Jen cvičené oko dovede vypátrati známky staré slávy a oceniti jich velikou cenu.

Malby na stěnách připisuje Zap vším právem Mikuláši Wurmserovi ze Štrasburka a má je asi za 10 let starší, než malby klášterní chodby v Emausích. Kromě posud zachovaných podobizen císařské rodiny a matky boží bylo vše od Rudolfinských umělcův buď přemalováno aneb novými obrazy pokryto. Původní malby představovaly kromě dotčených podobizen vylíčení Zjevení sv. *Jana*, jak o tom texty z písma všude pečlivě uvedené svědčí. Poněvadž mnoho obrazů na zmar přišlo, a jiné poznati již nelze, obtížná věc jest stopovati úplnou jich řadu. Vedlé velkého oltáře po straně epištol spatřuje se *obraz císaře Karla* třikráte, a na štěstí se obraz ten nejlépe zachoval. Na prvním obraze spatřuje se Karel pod císařskou korunou s manželkou svou Blankou, an jí ukazuje kříž z Říma přinesený. (Balbín vykládal druhý obraz na kraleviče Vácslava podlé tváře 16. věku přeměněné.) Nápisy nad tím jsou: Karolus iiij⁹ imperator. Sancta trinitas. Blanca regina. Na druhém obraze podává císař synu svému Vácslavovi (Balbín: Zikmundovi) prsten, a na třetím spatřuje se v císařském sice majestátu, ale ve skroušené postavě, an před oltářem stoje, veliký kus ostatku sv. kříže drží a s uctivostí prohlíží. Tyto tři obrazy malovány jsou na půdě olejové a sloupy (tuším v 16. století přimalované) je od sebe oddělují. Plášť císařův jest na prvním obraze bílý a ozdoben větvičkami a zelenými papoušky s červenými zobáky a nožičkami, na druhém červený a na třetím nachový s bílými kvítky, na způsob pluviálu sponkou na prsou sepjatý. Na prvních dvou obrazích má střevíce z řemínkův pletené (t. j. zlaté a přes ně čáry černé), na třetím zlaté trepky. Blanka má modré roucho a trepky pletené, skrze něž viděti přirozenou barvu nohou. Kralevič má střevíce špičaté, podobné jako Blanka, ale zelené punčochy pod nima a hranostajem pošitý plášť. Pod obrazy jest ozdoba architektonická a perspektivní vyobrazení nějaké síně s mnohými sloupy.

Kralevič Vácslav

V mystických obrazech *Zjevení sv. Jana* čili *apokalypsy* měl tehdejší věk zvláštní zalíbení. Mezi stkvostnými rukopisy kapituly naší nachází se „kniha o apokalypsi s obrazy“ pro obrazy své a vysvětlení textu velice zajímavá a r. 1873 na památku zřízení biskupství Pražského stkvostně vytištěná. Také Karel měl v apokalypsi své zalíbení, jak se na Karlšteině nejednou shledává; z popisu nebeského Jerusalema a legendy o sv. Kateřině vážil myšlénku o vyozdobení prostor drahými kameny, pročež ozdobení stěn Karlšteinských a kaple sv. Vácslava na hradě Pražském jako jediné svého způsobu a původní myšlénku Karlovu shledáváme.

Levá dlouhá stěna (po straně evangelií) byla celá apokalyptickými obrazy zdobena,[1]) což již dokazuje hlavní nápis táhnoucí se pode všemi obrazy: Apocalipsis Ihu. Chri., quam dedit ipsi Deus atd. (první verše I. kap.). Jak z textu a z obrazů znamenati, vztahuje se tato řada na známé bídy světa Obrazy jsou ve dvou řadách, 8 nahoře, 2 dole, jedenáctý jest za nimi zvýší skorem obou řad. Na prvním obraze spatřuje se čtvero postav, stojících před andělem (t. j. andělem volajícím hlasem velikým na čtyři anděly, jimž dáno bylo, aby škodili zemi a moři VII. 2.). Po první bídě, kobylkách, které moc měly jako štírové zemští, aby škodily lidem, kteříž nemají znamení božího na čelích svých, zjevuje se druhá bída, veliký počet lidu jízdného a příšerného, který vyhubil třetinu lidstva ohněm, dýmem a sirou. Jezdci mají pancíře ohnivé a hyacintové a ze síry; hlavy pak těch koní jsou jako hlavy lví, a z úst jich vychází oheň a síra (IX. 17). Následuje řeka a za ní stojí lidé jako zvědavě na příšery pohlížející, t. j. lidé, kteří přes tutu hrůzu nečinili pokání (IX. 20.). Na druhém obraze spatřuje se anděl, klečící před sv. Janem ozářeným

[1]) Dokládáme se kapitol římským, veršův arabským číslem.

dávaje k ústům jeho knihu otevřenou. K tomu musí si pozorovatel přimysliti slova andělova „Vezmi a pozři ji; a učiníť hořkosť v břiše tvém, ale v ústech tvých budeť sladká, jako med“ (X. 9.). Třetí a čtvrté oddělení nelze dobře znáti, v onom jest viděti nějakou postavu ve výklenku. Na pátém obraze jsou dvě postavy, jedna stojící, druhá sedící. Na šestém znáti jest trochu postavu ženskou. Sedmý obraz málo jest znatelný a nesnadno jej i předešlé vysvětliti, poněvadž i text jest setřen. To platí též o osmém obraze, na němž znáti obraz města. Devátý obraz jest první v dolní řadě. Na něm spatřuje se anděl, an troubí na cimbuří (XI. 15.), vedlé toho otevřen jest chrám boží na nebi a vidí se truhla smlouvy ve chrámě jeho; blýskání a hlasové a hromobití, zemětřesení a krupobití (XI. 19.) naznačeno jest tak, že v modrém vzduchu všude jsou modré hlavy, jako by foukaly. Také se tu vidí město, kterak se boří a z nebe šlehají plamenové, neboť se tu vyobrazuje, jak se stalo zemětřesení veliké a desátý díl města padl a zbito jest v tom zemětřesení sedm tisíců lidu (XI. 13.). Na vedlejším (desátém) obraze spatřuje se žena oděná sluncem, pod jejímiž nohami jest měsíc a na jejíž hlavě byla koruna dvanácti hvězd, trápíc se, aby porodila. A veliký drak ryšavý maje hlav sedm a rohů deset a na těch hlavách sedm korun o ocas, jímž strhl třetinu hvězd s nebe a svrhl je na zemi, stojí před ženou, aby syna jejího sežral (XII. 1—4.). Ale nedošlo k tomu. Žena utekla na poušť a přišlo k boji na nebi. Michal a andělé jeho bojují s drakem a drak bojuje i andělé jeho. I vrhají andělé příšery pekelné, z nichž některé již leží na zemi, jiné k ní klesají (XII. 7—9.). Obraz jedenáctý byl veliký, ale jsou z něho praskrovné zbytky. Zdaliž tu zobrazen byl nebeský Jerusalem? Dolejší obrazy byly pokryty v 16 věku vyobrazením slavného Krista pána vjezdu. Jak již dotčeno, jest pod těmito obrazy hlavní nápis a pod tím sloupové ozdoby, jako jsme připomenuli pod obrazem Karlovým.

Na pravé stěně (epištolní) opakuje se vidění o draku sedmihlavém a ženě, kteráž svoje nejdražší má před ním chrániti (XII. 1—4.). Text vidíme na stěně, ale z vylíčení jeho uměleckého nezbylo téměř nic kromě rysův ošklivého netvora a matky, ana se buď letmo ve vzduchu vznáší, aneb leží ruce majíc sepjaté (XII. 2.). Vedlé toho objevuje se pěkný, ještě patrný obraz, totiž žena oděná sluncem (lůno ozářené paprsky), pod jejímiž nohami jest měsíc a na jejíž hlavě koruna dvanácti hvězd, kteréž drak nemohl přemoci, ale ve skromnosti i v největší slávě. Obraz tento, vznešená postava panenské mateře v nebeské záři patří k nejkrásnějším památkám nejen na Karlšteině, nýbrž i celé západní Evropy, ze 14. věku pocházejícím. Není tu již rázu malby středověké, jak na ni působil starý způsob byzantský, než má něco z italského způsobu, jak se spatřuje za dob Rafaelových. Za tím bývalo několik ne příliš pěkných a na polo setřených maleb z věku Rudolfova (oběť Abrahamova, obětování Krystovo v chrámě), ale jsou nyní vše zabíleny a na jich místě visí obraz Krysta pána. Také ve výklenku blízkého okna byly malby z 16. věku (seslání Ducha sv., nanebevzetí p. Marie, poslední soud a j.). Co se týče uspořádání obrazů, rozeznávají se levá strana od pravé, neb na pravé celá stěna byla postavami v životní velikosti pomalována, na levé jsou však, jak již doloženo, dvě řady menších obrazův.

Podlé všech stran kostela bylo pod obrazy sloupoví v 16. století přimalované, které jest nyní zabíleno a zůstalo jen tam, kde se zachovaly staré obrazy. Balbín vypravuje ještě o jednom obraze, kteréhož není viděti. Na stěně proti oltáři jest kaplička dřevěnými dveřmi zavřená, kde od r. 1655 hrob Boží staven býval. Nade dvířkami vymalováni bývali dva páni a dvě paní, oni v pravo, tito v levo pod křížem klečíce. Vyobrazeni tu byli Jáchym a Jan z Kolovrat a Anna a Kateřina odtudž z roku 1592. Nyní obrazu toho není.

Památný jest též *výklenek* okna oltáři hlavnímu (straně epištolní) nejbližší. V levo jest v něm kamenná lavice sedací, nad ní ve zdi kříž pěkně udělaný z 10 velkých achátův, amethystův a jaspisův. Ještě r. 1795 tu bylo 16 kamenův, ale některé se potom ztratily a nahrazeny rudým obarvením. Nad tím se čte nápis: In hoc sepulcrum hec reliquie . . . . . tur: Primo de lapide sepulcri dni. per angelos ammoto. It. de lapide sepulcri Mie. posito. It. statua. in qua Ch. fuit ligatus. It. de presepe dni. et de loco, . . vidit Jrl. et fleuit. It. de monte, in quo Ch. predicauit. Item alia particula de statua predicta. It. de loco, ubi Chr. fecit cenam cum discipulis. It. de loco, ubi S. Thomas Chrum. palpauit. It. de loco, ubi b. virgo mortua est. It. de loco, ubi Chr. ad celum ascendit. It. de loco, ubi Chr. stetit (snad kus schází). Česky zní takto: V tento hrob tyto ostatky se kladou. Předně z kamene hrobu božího, který andělé odvalili. Též z kamene náhrobního Matce boží postaveného. Též z sloupu, k němuž Pán byl přivázán. Též z jeslí Páně a z místa, kde pán viděl Jerusalem a plakal! Též z hory, na níž Pán kázal. Též jiné drobty ze sloupu dotčeného. Též z místa, kde Pán stoloval s učenníky. Též z místa, kde sv. Tomáš Pána se dotýkal. Též z místa, kde Matka boží umřela jest. Též z místa, kde Pán na nebe vstoupil. Též z místa, kde Pán stál . . . . Ačkoliv byl císař Karel šetrný a za příčinou skrbnosti své nerad vydával peníze, přece za veliké peníze kupoval a po všechen svůj život sbíral ostatky a svátosti; neb jsa pán pobožný, uctivý k církvi a kněžím, přední ideály křesťanského života nacházel v dávné minulosti,

v pověstech, v živobytí lidí svatých, a tím jen lze pochopiti neobyčejnou jeho úctu ke všem ostatkům. — Nad dotčeným nápisem jest krásný obraz Krysta pána žehnajícího, po jehož stranách stojí andělé. Vedlé toho jest obraz tak zrudlý, že jen část postav poznati lze, na protější stěně pak vybledly malby nadobro. Na klenutí výklenku jest obraz pastýřův klanících se, kterýž přimalován v 16. věku.

Pamětihodný jest starožitný *sanktuář* v got. slohu pracovaný, kterýž jest zavřen pěknými dvířkami aneb mříží ze železných a pozlacených prutův.

Na jednoduchém *velkém oltáři* stojí *soška Matky Boží,* jediná toho způsobu v Čechách a velmi vzácná památka z doby Karlovy, kterouž nábožný císař bezpcchyby v Italii koupil. (Podobna jest prý slavnému obrazu v Ettalu, který také z Italie pochází.) Neb tato socha plností tvarův, ušlechtilostí postavy a líbezností vyjádřenou ve tváři zřejmě ukazuje na původ svůj od jihu a na dobu, kdež se sochařství u nás ze začátků vybíralo. Také látka, ze které zhotovena jest — krásný bílý karrarský mramor — tomu nasvědčuje. Nepravda jest, že ji sám císař Karel udělal. Výška její i s podstavcem (ale bez koruny) 45 cm., Ježíšek však jest do větší polovice i s částkou prstův od ruky p. Marie uražen a ze dřeva bíle obarveného přidělán, zdali v původní formě, ovšem těžko říci. Podstavec jest dřevěný, lalošky v got. slohu ozdobený a bíle obarvený. Na něm se spatřuje zlatý štítek s černým orlem, jako důkaz, že císaři Karlovi patřila. Na hlavu sošky a dítěte dali později nesouměrné korunky ze zlatohlavu, přes šíji pak zavěšovali všelijaké drobné pěkné památky, které se nacházejí nyní ve schránce u sv. Kříže. Před časy stávala socha tato ve vedlejší kapličce.

Matiáš z Arrasu, stavitel Karlšteina.

Deska velikého oltáře, kteráž sem okolo r. 1590 dána byla, obsahuje bez pochyby ostatky. Nad tumbou oltáře vedlejšího po pravé straně jest mramorový, z běla červený kámen, kterýž sem bezpochyby dala Lucie Otilie Slavatova z Hradce. Pod tím jest v oltáři skřínka s ostatky a listem, z něhož se dovídáme, že oltář tento posvětil r. 1599 dne 6. ledna arcibiskup Zbyněk ke cti Boha všemohoucího, Matky boží a sv. tří králův. (Ostatky tu jsou Krysta p., sv. Jakuba, sv. Markéty, sv. Viktorina a jedenácti tisíc děvic.) Na desce druhostranného oltáře čte se, že byl posvěcen r. 1515 dne 5. máje ke cti Boha všem., p. Marie, sv. Jana Křt., sv. Jana ev., sv. Marty, sv. Otilie a všech svatých vdov a panen skrze Martina biskupa Nikopolského. Při stěně naproti vchodu stojí krásný *rozvěrací oltář*, který sem přenesen byl z kostela sv. Palmací v Budňanech a obnoven r. 1842 Vácslavem Markovským. Obraz tento z doby Karlovy pocházející snad maloval M. Jetřich. Skládá se z prostředního obrazu a ze dvou křídel k rozvírání, jest ze dřeva a na podkladu gypsovém malován. Uprostřed se spatřuje pán Ježíš ukřižovaný, po stranách kříže stojí sv. Palmacius a sv. Vácslav. Na křídlech uvnitř spatřuje se Zvěstování p. Marie, narození Páně, tři králové a obřezání Páně; zavře-li se oltář, viděti jest pána Ježíše na hoře Olivetské, jeho bičování, ukřižování a nanebevzetí.

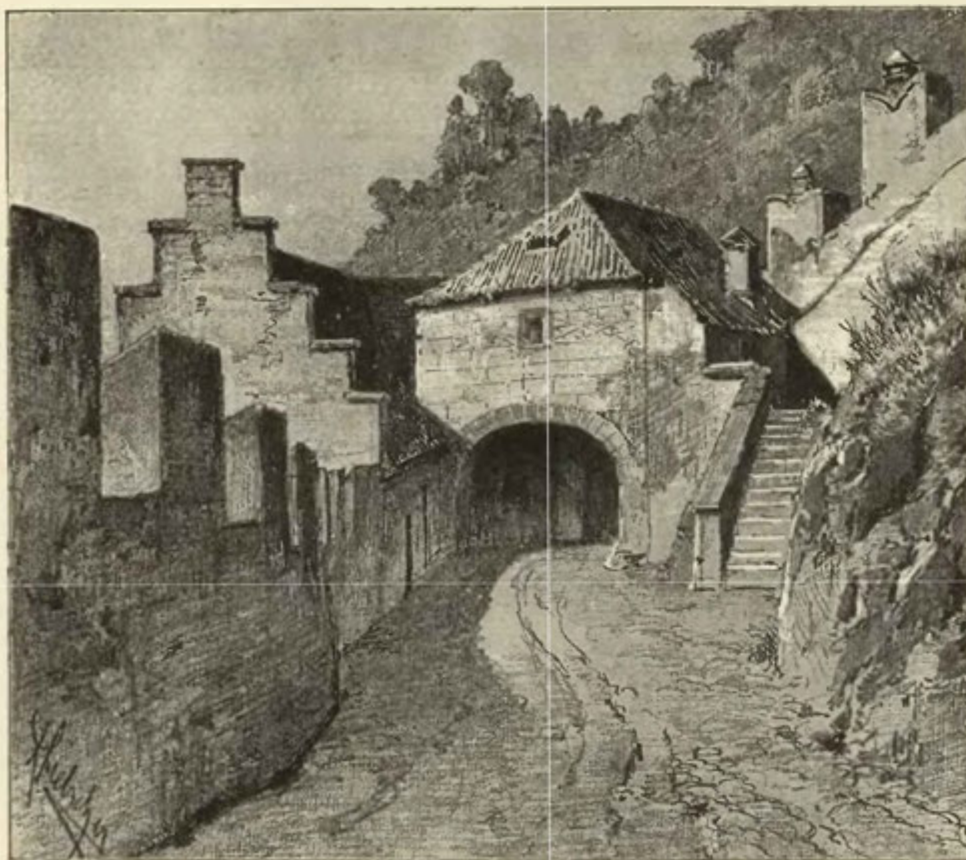
K tomuto kostelu patří vzácná *mešní roucha.* Dvoje z nich darovala Marie Terezie (r. 1780, roku 1753 darovala pacifikal), od nynějšího císaře pána (r. 1854) pochází velmi krásné Patero menších ornátův s figurami polovypouklými, krumplovanými a vyšívanými; jsou ovšem velmi staré, ale od sv. Lidmily, jak se vypravuje, nepocházejí. Na jednom vyšit jest erb Šternberský a r. 1556. Při nich jest též kus pláště z nachového aksamitu, jako Karel nosíval.

Ve zdi pod obrazy cís. Karla jest otvor neveliký, jdoucí skrze zeď až do vedlejší kapličky. Vypravuje se, že císaři, když v kapličce na modlitbách trval, psaní, krmě a jiné potřeby otvorem tím podávali. Zavřen jest železnými dvířkami. I lampa se světlem všoupla se z kostela malými dvířkami a zámkem opatřeným otvorem pod klenbou ve zdi do kaple, kdež na železném prutu přes kapli položeném stávala.

Při kostele tomto založil císař *kapitolu s děkanem,* totiž pět kněží kanovníkův, z nichž jeden byl děkanem a měl moc jim rozkazovati. Dotčení kněží žádného jiného úřadu duchovního, ani prebendy,

Karlštein.

První brána na Karlšteiné. (Pohled zevnitř.)

byť malá byla, s prebendou Karlšteinskou držeti nesměli, a zavázáni byli na děkanství a prebendách bydleti osobně beze všech vytáček. Na každý den ráno při východu slunce sešli se v kostele p. Marie na hodinky, kteréžto povinni byli řádně a nábožně říkati, majíce na sobě komže a birety, neb čepičky způsobem kanovnickým, žáci pak aneb chorálové stáli a seděli jsouce rozděleni na dvě strany, a žalmy říkali přestávajíce po každém verši, též i, kdež potřeba bylo, uprostřed verše. Týmž způsobem říkali i nešpory v patřičný čas. Hodinky četli a říkali bez zpívání, dokud počet jich na deset doplněn nebyl; když se to však stalo, byli povinni v kapli p. Marie, anebo pokud by k ní přístupu nebylo, v kapli sv. Mikuláše všecky hodinky řádně vyzpívati. Každý den povinni byli děkan i kanovníci tři mše nejméně (každý svátek podlé způsobu času) beze zpěvu sloužiti, dvě totiž na hradě (jednu v kostele p. Marie, druhou v kapli sv. Mikuláše) a třetí v kapli sv. Palmací. Ve svátky znamenitější, zejména při všech slavnostech Kr. p., Rodičky boží, sv. andělů, sv. Jana křtitele, apoštolů, dědiců (patronů), při posvícení a každou neděli v kostele p. Marie, a pokud k němu přístupu nebylo, v kapli sv. Mikuláše mši o témž dni, nešpor první a druhý zpívati měli. Povinni byli svátosť těla Božího a olej posvátný pro nemocné v jedné každé ze tří kaplí na hradě pro potřebu lidskou míti. O křížových dnech procesí a litanyje vedlé obyčeje drżívali a při mších, službách (zádušních), hodinkách atd. řád Pražského kostela zachovávali. K výživě vykázány jim byly desátky ze všech vesnic panství Karlšteinského a městečka Berouna k němu náležejícího, avšak oféra na oltářích v hradě i pod hradem náležela tomu, kdo ten týden držel, aneb tomu, kdož mši, při které se oférovalo, sloužil podlé arcibiskupova ustanovení. Kromě toho připojena byla k děkanství kaple na Žebráce se všemi svými důchody. Pro děkana a kanovníky měl se postaviti dům před branami hradu, ale nevysoký a nepevný, aby se skrze něj hradu škoda díti nemohla. Že asi nějaký čas ten dům stál, tomu nasvědčuje název kněží hory, ale zdá se, že záhy dopřán všem kněžím pobyt na hradě. Ve 14. věku rozmnoženo jest děkanství novými a novými důchody, zejména králem Václavem, kterýž byl pravým dobrodincem kapituly a děkana. Tak stalo se, že k děkanství přivtěleny kostely a jich

důchody sv. Mikuláše na Malé straně Pražské (r. 1396), v Mořinách (r. 1387), Tetíně (r. 1386), Lodenici, Vráži a Bezdědicích (r. 1398), sv. Jakuba v Berouně (r. 1397). (Jan kníže Korutanský daroval ke kapli sv. Palmací ves Lhotku Žebrákov, Antonín a Jiljí, kanovníci, darovali kapitole r. 1389 platy.) K r. 1412 známe celou kapitolu Karlšteinskou, totiž Frenclína děkana a kanovníky Zdislava Tránu, Jiříka Řebříka, Prokopa, Ondřeje, Vavřince, Martina Kvístuli, Jana Baštína, Jana Zajíčka, Vácslava Kalivodu a Vácslava Slánského. Tehda byly nechuti mezi děkanem a kapitolou, které uklizeny mocnou výpovědí. Z ní se také dovídáme, že byly privileje téže kapituly ve skříni, od níž měl jeden klíč děkan, druhý dva kanovníci. [1]) Po náboženských válkách sešly děkanství i kapitula na důchodech svých, tak že za Jana ze Stradouně, děkana, byli jen děkan a kanovník. Poněvadž takovým způsobem v Karlšteině na službě Boží nedostatek byl, aby nezahynula, dovolil král Vladislav (r. 1513), aby 2 kanovníci při kostele byli, za to však měli v kostele p. Marie každý den jednu mši zpívanou a druhou čtěnou sloužiti, v sobotu, v neděli a ve svátek nešpory zpívati. A aby „práce beze mzdy daremně nevzácná nebyla pánu Bohu a lidem," vykázal děkanovi každý týden 2 kopy z mince Kutnohorské. Avšak po některém roce povstaly z toho obtíže, tak že děkanům plat ten nevydáván a nejednou úředníkům mince o to z Prahy psáno bylo. Když po bitvě Bělohorské statky Jindřicha *Oty z Losu* zabrány, navrácen jest k děkanství statek Praskoleský, kterýž Ota toho roku (1620) od stavův podobojí koupil. Na obnovení kapituly tehda nepomýšleno; posledním kanovníkem (neb jak se říkalo, místoděkanem) byl Jeroným Nykodym (r. 1600). Když pak děkan Čedík opustil byt na hradě, stalo se děkanství Karlšteinské více titulárním, než skutečným.

Do *chodby* vedoucí ke kapličce vedlejší jde se pěkným portálem v gotickém slohu. Na počátku chodby jsou starodávné, dobře pobité dvéře, kteréž se svým starým zámkem k dokonalým dílům umění zámečnického náleží. Druhé dvéře jsou na konci chodby při kapličce; zdá se, že byly ještě třetí dvéře hned za prvními. Balbín totiž dí: Napřed jsou dvoje dvéře, za nimi chodba zeleně malovaná atd. Na stěnách chodby spatřuje se z větší části popelavá obmítka z 15. věku pocházející, ale kde odprýskala, viděti jest prvotní ozdobu stěn, totiž na gypsové půdě ozdoby tlačené a pozlacené, jak se spatřují také na mezerách v kapličce. Špaleta okénka na této chodbě se nacházejícího jest malbami z doby Rudolfovy ozdobena. Na první pohled zdá se býti omítka tato poškrábána; kdo přihlédne dobře, najde, že tu jest nesčíslně nápisů rozličných z 15., 16. a 17. století. Nejstarší nápis jest v pravo: Hic fuit Jacobus de Blatna pictor (Zde byl Jakub Blatenský, malíř) a pochází asi z r. 1450. Kromě toho jsou tu nápisy na západní straně: Andreas Appfeltrank Brunensis Moravus 1599, F I W se znakem 1598, Joes. a Pressticz ppositus. Om. Sctor. (Jan Přeštický, probošt u Všech svatých), Štefan Oškobrský, Zde byl Jan z Komárova 1541, Mathaeus Pragensis Philoratus 1556, Filip Jakub Venclovský 1600, 8. Sept., Jiří Ursin, Vácslav Mikeš Praskolesský, jinak Čilej 1633, 4. Sept., Vácslav Čilej z Praskoles 1633, 4. Octb., Kryštof Mantaler z Puechfrydu, Filip Jakub Venclovský 1600, 8. Sept., Hic fuit Martinus Sebnitcz 1490, Hic fuit fr. Martinus de Constancia ord. S. Augustini, Pán Buoh s námi, kdož proti nám; Votík Hokovský. Na východní straně: Mentionale sua propria manu Simeon Pragensis 1529, Hic fuit Jacobus Ramenicenus 1542, Jan Kudlata z Ounhoště 1542, Vitus de Biezczin 1471, 1481, Petr z Kolovrat byl zde v outerý po sv. Duše, Jan z Biberšteina, Jorg Wachtell, Petr z Újezda. Na stěně jižní: Vácslav Podbradský z Púchova; Buď vůle boží ve všem.

Rub pečeti Karla IV

[1]) Originálů kromě jediného (v arch. gub.) jsme nenašli, ale v MS. knihovny Pražské všecky jsou opsány. V nynějším archivu Praskoleském není ani opisův, nýbrž toliko akt z minulého století. *Řada a dějiny děkanů* tyto jsou: Sotva se stal prvním děkanem Albert, kterýž ustanoven r. 1348 za kaplana na hradě Žebráckém, neb již r. 1359 odstoupil *Kuneš*, první známý děkan, následoval *Litolt*. Ten byl velikým dobrodincem kapituly, jíž daroval vinice jím nově založené, dědiny všelijaké a dům při Mži (r. 1379—1380). Byl tu ještě r. 1388. Po něm následovali *Beneš* (—1391), *Hana* (r. 1391—1396), *Mikuláš* (r. 1396), *Jindřich* (r. 1396—1398), *Jan* (r. 1398—1400), *Jakeš* (r. 1400 až 1404), *Mikuláš* (r. 1404—1405), *Oldřich* (r. 1405—1407), *Frenclín* (r. 1407—1418), *Jan* (r. 1418—1419), *Vácslav* (r. 1419—1424); až sem jde úplná řada. Pak se připomínají *Ondřej Léva z Mostu* (r. 1464—1467), *Štěpán Polický* (r. 1480), *Valentin Šop z Mostu* (r. 1496), *Vácslav de Albevier* (r. ?, 1501), *Jan ze Stradouně* (r. 1513—1515), *Vácslav Hájek z Libočan* (1531), *Lukáš* kanovník kostela Praž. (—1535), *Cipryán ze Žlutic* (r. 1535—1537), *Jan Žlutický* (r. 1552), *Vácslav Hodějovský*, probošt Vyšehradský († r. 1557), *Kašpar Mezichod* (r. 1563), *Vít Polnický* (r. 1568, 8 Julii—1571), *Tomáš Albín z Helfemburka* (r. 1570, 26. Aug. potvr.), *M. Felix z Lindy* (r. 1574—1583), *Volf Chanovský z Dlouhé vsi* (r. 1584 † 1586), *M. Valentin Cikán z Rotšteina* (r. 1586, 6. Septb. pot.), *Adam z Vinoře* (r. 1595 † 1600), *Bartoloměj Flaxius z Čeňkova* (r. 1600 † 1601), *Pavel Pistorius z Lucka* (stal se děkanem r. 1601, poněvadž připověděl, že pod hradem Karlšteinem bydleti a fundacím zadost učiniti chce, —1618), *David Dráchovský*, jezovita (r. 1618), *Vavřinec Racinger z Hradenšteina* (r. 1618—1629), *Vácslav Vojtěch Kalištský* (r. 1651), *Albert z Klinkovic* (r. 1655—1671), *Frant. Ferd. Čedík z Eisenberka* (r. 1671, 9. Sept., opustil Karlštein a obral si byt v Praskolesích —1704), *Bernart de Gregoriis* (r. 1704, 18. Octb. † 1705), *Jan Bedřich Langehaus* (r. 1705, 30. Sept. † 1710), *Vácslav Emerich Vojta* (r. 1710, 23. Jan. † c. 1741), *Karel Frant. Stučka* (r. 1741, 6. April † 1759), *Antonín Jakub Suchánek* (r. 1759—1778), *Amand Bláha* (r 1779. † 1781), *František z Březovic* a *z Manfelsu* (r. 1781), *Petr Vilém Carpentier* (r. 1808—1833), *Julis Körner* (r. 1834—1863), *Vojtěch Hron* (1864—1872), *Ant. Burka* (1873—1884), *Mat. Heinrich* (1885—) (Spis Körnerův, lib. conf., kopiář privilejí Karlšteinských, arch. gub. Rel. tab. II. 330, Pangerl G. U. 376.)

Kaplička císaře Karla, jinak *sv. Kateřiny,* nachází se z větší části ve hrubosti zdi a na venek jen nepatrně (asi stopu) vystupuje. Po kapli sv. Kříže ve velké věži se nacházející jest to nejvzácnější památka na Karlšteině, jejíž stkvostnosť a ozdoba pro její ukrytosť a malou rozsáhlosť nejméně od časů nepříznivých utrpěla. Že byla posvěcena sv. Kateřině, stalo se ze znamenitých příčin. Předně staří Češi sv. Kateřinu velice ctili a legendy o ní se zalíbením čítali. Kromě toho Karel ušel na den sv. Kateřiny velikému neštěstí a za vysvobození své děkoval Kateřině. Jako mladík porazil Vlachy r. 1332 u hradu sv. Šťastného, při čemž kůň pod ním zabit a on sám raněn, avšak při živobytí zachován. (Viz Palackého Děje II. a. 500.)

Vnitřní prostora není větší, než něco nad 4 m. zdélí a 2·5 m. zšíří, ale vyzdobení její jest až do podrobností stkvostné; neb do zdí a do klenby jest 1132 větších a menších karneolův, amethystův, achátův, onyxův, chrysolithův, jaspisův a topasův hladce vyleštěných zasazeno, a všechno ostatní pokrývá pozlátko přitlačené na sádru. Strop sklenut jest ve dvou křížích, jejichž pruty silně odstávají, na nosičích nespočívají a ve dva okrouhlé svorníky se sbíhají. Pruty jsou dílem pozlaceny, dílem lazurovou barvou, zlatými růžičkami a hvězdičkami pomalovány. Na obou svornících jsou růže pětilisté, ze stříbrného plechu zdělané a pozlacené. Do růže blíže k oltáři vsazen jest topas kámen jako její jádro a okolo něho bylo 25 amethystů, chrysoprasův a karneolův, z nichž 21 schází. Ve druhé růžici blíže ke dveřím jest uprostřed chalcedon tvaru oválního, kterýž jest asi 6 cm. zdélí a 5 zšíří a ve tvář vypouklou lidskou vyřezán tak, že jest svrchní část tváře nepoměrně vyšší. Okolo toho kamene bylo 39 amethystů, karneolův a chrysoprasův, z nichž 6 schází. Vyplnění klenby mezi pruty jest všechno pozlaceno s množstvím modrých čtverolistých růžic a zlatých hvězdiček hustě rozsázených. Hvězdičky udělány jsou ze zlatých, vypoukle vytlačených plátkův. (O hvězdičkách dí tak všichni, kteří Karlštein popisovali, já jich nerozeznal.)

Stěny kapličky jsou až pod samou klenbou českými, leštěnými drahými kameny, tak jako v kapli Svatovácslavské na hradě Pražském vykládány. Kameny ty jsou nestejné velikosti a rozmanitého tvaru, také bez pravidelného pořádku. Na větších plochách stěn zasazeny jsou ponejvíce karneoly a acháty; mezi menšími kameny, zvláště na oltáři a okolo jeho výklenku spatřují se také onyxy, amethysty, chrysoprasy, jaspisy a topasy. Ze mnoha set těchto kamenů schází poměrně málo (však přece jen na oltáři 98). Mezery mezi kameny vyplněny jsou tlačenou a pozlacenou sádrou. Na zdi po levé straně spatřuje se sedm hlav sv. dědicův českých barvami vymalovaných, které bývaly někdy poprsními obrazy, jak prozrazují zde onde ještě prosvítající barvy a karneoly na jejich místě zasazené, jichžto zasazení ve svém způsobu od jiných docela se liší. Tudíž se zdá, že ještě za Karla, když přebývalo kamenů, dolní část těchto obrazů zrušena, a na její místo dvě žerdi od řebřinového vozu, na němž se prý tělo sv. Vácslava ze Staré Boleslavě do Prahy převezlo, jako svatá památka železnými držadly připevněny byly. Zpodní obrubu stěn tvoří pozlacená sádra s lištnami křížem položenými. Aby se pak stkvostné stěny kaple od porušení (na př. opření se o ně, kopání a j.) chránily, připevnily se podlé nich již za dob Karlových železné pozlacené pruty, na nichž se známky pozlacení ještě spatřují.

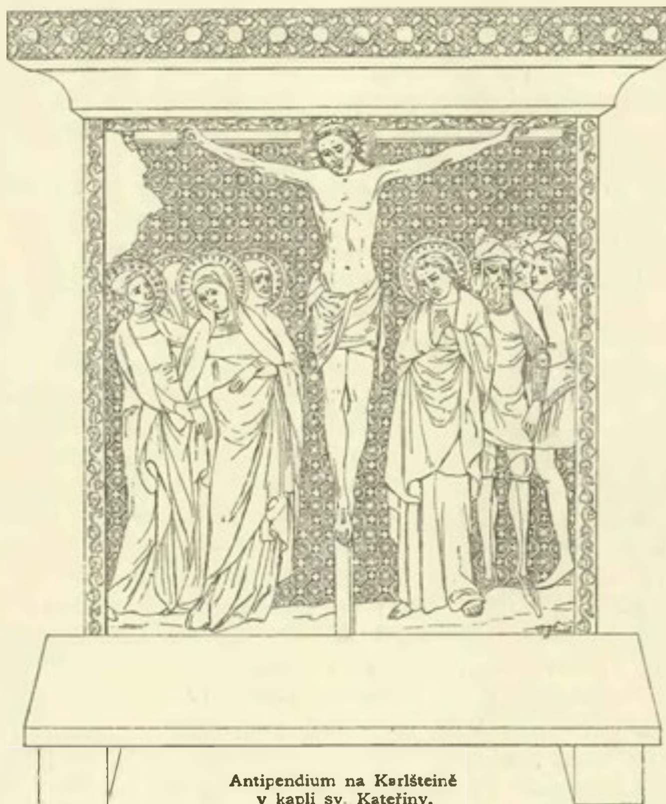
Nad kamenným oltářem (v pozadí) zhloubí 0·3 m. jest výklenek, jejž starý umělec prostomilým *obrazem Rodičky boží, císaře Karla* a *císařové Anny (Falcké?* Svídnické?) ozdobil; přeškoda, že malováno jen vodními barvami, neb při pouhém dotýkání prstem otírá se barva a tratí se. Rodička boží sedí na trůnu, hvězdičkami a kvítky posetém, po jehož stranách se ozdobné gotické věžičky a oblouky, vzadu zase otvory jako got. okna ukazují; okolo hlavy její jest zlatá zář. Oděna jest modrým rouchem, spodním i svrchním; u svrchního jest odhrnuta podšívka bílé barvy; sponka na prsou jest zlatá. Ježíšek má bílou plenu okolo těla a sedí mateři na klíně, ana ho objímá levicí, vztahujíc pravici k císařové po pravé

Založení Karlšteina.

straně před trůnem klečící a milostivě se dotýká rukou jejích k modlitbě sepjatých. Jako se Matička boží milostivě kloní, tak Ježíšek obracuje se k císaři, žehnaje jej pravicí a levicí dotýkaje se jeho rukou. Modré pozadí jest zlatými hvězdami poseto. Hlavy jsou velmi krásné, ale již porušené, i nejlépe jest zachována hlava císařové. Na postranních zídkách výklenku spatřují se podobizny sv. Petra a Pavla, již velmi zašlé. Hádalo se, že tento obraz od Wurmsera pochází, jiní myslili také na M. Kunce, král. malíře, jako jeho původce; ale výteční znalci vlaského umění připisují jej Tomáši z Mutiny. Malován jest obraz na zlatém poli a ze všech Karlšteinských maleb jest jediný, kterého se reformátor nedotekl. Za oltářem leží deska kamenná z r. 1606 se znakem Lucie Otilie Slavatové z Hradce.

Oltář před výklenkem vyzděný jest malý a prostý. Povydaný jeho kraj posázen jest pěknými malými acháty na pozlacené sádře, pod tím se nachází malá proláklá lišta a místo obyčejného antipendia zaujímá obraz *Ukřižovaného Krista s Matičkou boží* a *sv. Janem*. Připisoval se Wurmserovi, než pochází od Tomáše, ale jest později, snad za Rudolfa II. olejovými barvami neuměle opravován; na štěstí opadává novější malování a obraz se v původní čistotě objevuje. Pozadí jest pozlacená tlačená sádra, jež v jednom rohu již oprýskala. Na obou stranách kříže, na němž ušlechtilé tělo Spasitelovo pní, jsou dvě skupiny osob; po levé straně matka bolestí namožená a omdlévajíc padá do náručí žen, po pravé stojí truchlící miláček Páně a za ním objevují se mužové národa židovského. Obraz jest zvýší 1·2 m. a zšíří 0·9 m. Po straně epištolní jest velmi pěkný *obraz sv. Kateřiny*, od téhož umělce malovaný. Druhá strana evangelií obrazu nemá, poněvadž jest zabílena. Portatile jest červený český kámen (achát) do dřeva zasazený s nápisem: Altare S. Catba rinae. Na rubu portatila, kde svátosti v pergaménu zaobaleny jsou, napsáno jest starým písmem: Noli me tangere et aperire Dominus mandavit, praeter pontificem: quia Corpora Sanctorum in pace deposita sunt. Nad tím jest psáno latinsky, že oltář tento posvěcen jest skrze Martina, biskupa Nikopolského a podbiskupí Olomouckého, ke cti Boha všemohoucího, všech svátků p. Marie, sv. Anny, sv. Antonie, Doroty, Markéty a všech svatých a vdov a panen r. 1515 dne 5. měsíce října za Lva papeže a Vladislava krále uherského a českého v kostele Pražském nákladem Jana ze Stradouně, děkana Karlšteinského. Některé vzácnosti, které bývaly na tomto oltáři, jsou nyní v kapli sv. Kříže.

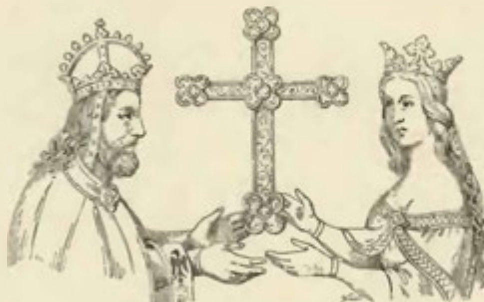

Antipendium na Karlšteině v kapli sv. Kateřiny.

Před oltářem stojí *klekátko* a *stolice*, oboje ze dřeva jednoduše zhotovené, dílo to vlastní ruky císařovy, jenž nikdy bez zaměstnání nebýval; i rozmlouvaje s dvořany aneb s osobami, které mu o státních záležitostech zprávu podávaly, vždy něco vyřezával, aniž mu slovo z řeči jich ušlo. Kromě těch visí *pouta* (či kruh), a k nim *tři články řetězu*, kteréž prý r. 936 nevinně uvězněnému muži s nohou spadly, když tělo sv. Václava okolo vězení vezli. Balbín dí takto: „Tři preclíky železné, kterými zločinci v Malostranských žalářích vězněni byli. Když tělo sv. Václava r. 932 z Boleslavé do Prahy vezeno, zastavil se vůz a nemohli s voly hnouti, až zajaté na svobodu propustili.“ Vedle toho jsou dotčená dřeva z vozu, na němž prý tělo sv. Václava převezeno. Karel, jenž v sobě krev Přemyslovcův měl, těch a takových upomínek vlasteneckých velice si vážil a proto je na tomto místě uschoval.

Dvéře kaple jsou čtverhranné, železem pobité, znamenitá to památka starého a zdařilého díla zámečnického. Rozděleny jsou pruhy 5 cm. širokými na čtverhranná pole (s úhly nahoru, dolů, v pravo

a v levo obrácenými), na nichž se střídavě černé orlice na zlatém a stříbrní lvi na červeném poli spatřují. Šrouby, jimiž pruhy neb panty ke dveřím připevněny jsou, a ozdoby mezi nimi zlacené a barvené svědčí o práci velmi bedlivé a ruce dovedné bezpochyby nějakého znamenitého řemeslníka z měst Pražských. Nad samými dveřmi spatřuje se podobizna Karla a manželky jeho Anny (Falcké? Svídnické?), ani drží rukama ozdobný kříž. Jest to nejlépe uchovaná malba v této kapli a bezpochyby, jako ostatní malby této kapličky, od Tomáše malovaná.[1]) Podlé podobizny této nebyl Karel krásný muž; postava jest malá a shrbená, rysy tváře a obočí do prostřed tváře vtlačené, nos tvaru neušlechtilého, ale oko jiskrné prozrazuje bystrosť, kterouž Karel všechny svoje věci k dobrému řídil, uměje se při tom lépe opanovati, nežli syn jeho Václav. Brada jest hustá, vlasy dlouhé. Tím krásnější a plná milostné líbeznosti jest tvář mladistvé císařové, jejížto hojný a krásný vlas po ramenech a šíji splývá. Něco tak něžného hned nenajdeš. Obě podobizny mají zlaté, drahým kamením posázené koruny na hlavách, ze kterýchž vzadu dlouhé stužky s třepením jako při infulích splývají, ale z korun jsou jen zbytky. Na císařově plášti tuhém a bez řasů vyšity jsou sem a tam říšské orlice; císařová má šarlatový, zlatem (však již odpadlo) krumplovaný a na prsou spjatý plášť. Oběma rukama drží manželé zlatý, někdy drahými kameny posázený kříž, kterýž uprostřed a na konci čtverhrannými růžicemi ozdoben jest. Pozadí obrazu jest pole modré, zlatými čarami mřežované a malými růžičkami posázené a vyhlíží jako tkaný koberec, poněvadž zlato všude opadalo.

Karel IV. s císařovnou Annou.

Okna této kaple též pamětihodna jsou dvoje úzká, nevysoká v lomených obloucích a propouštějí do kaple jen málo světla. (Před r. 1597 jest půl okna v nově z prohlédacích koleček uděláno.) V hořejší částce prvního okna vedlé oltáře spatřuje se ve skle *obraz ukřižování Páně* (0·5 m. zvýší a 0·6 m. zšíří). Spatřuje se tu Kristus na kříži a v té době utrpení svého, kde vojín bok jeho kopím otevřel; pod ním Matka boží omdlévající a v náruč sestry své klesající, za Bohorodičkou pak Jan, miláček Páně. Skupení osob v dolejší části jest velmi památné. Zvlášť dojímá bolesť na tváři Matky boží vyznačená, jakož i žaluplná tvář Maří Kleofášovy a Jana, oči své k Spasiteli pozdvihujícího, „aby svědectví dal o tom, co viděl.“ V obrazích vojínů na druhé straně kříže vyznačena jest surovosť uměle. V popředí jich jest setník, nádherně oděný muž, pozdviženou pravicí na kříž ukazuje a tak na jevo dávaje smýšlení své (Mat. kap. 27): „Jistě syn boží byl tento;“ levici opírá o meč. Vzácná jest památka tato i proto, že se tu kroj český z doby Karlovy spatřuje; neb umělci středověcí malovali na všech obrazích kroj věku svého aneb nedávno minulého. Roucho setníkovo jest dvoje, svrchní červené, spodní zelené; svrchní jest kožešinou podšito; hlavu červená čepice hranostajem lemovaná kryje. Ostatní vojínové mají odění s helmami různých tvarův a přes ně roucha rozličných barev; jeden má také žlutou kukli, ale přílbici drží levou rukou. Bodení kopím v bok Spasitelův jest zde zvláštním způsobem zobrazeno, a to dvěma osobami, oděncem v zadu stojícím a mužem v červeném rouše a čepici zelené kožešinou pošité. Muž ten prst k oku svému dává, kterýmžto posunkem na středověkých obrazích se naznačuje, že ten, jenž tak činí, věc nějakou skutečně vidí a o jistotě její pochybnosti nemá. Tím tedy původce obrazu chtěl vyjádřiti, že ranou v bok bodenou smrť nade vši pochybnosť zjištěna. Výraz tváře Páně jest bolestný, žaluplný, provedení svalů jest místy chybné.[2]) Ostatek okna vyplněn jest prohlédacími kolečky (o nichž svrchu doloženo). Ve druhém okně, a to v dolejší části jeho byly zbytky podobné malby, na nichž viděti bylo krev do kalicha ucházející, provazy, bič, metlu, kleště, nůž, fialové roucho, hlavu pozdviženou a ruku, které jsou nyní v kapli sv Kříže uschovány.

Stará malba na skle v kapli sv. Kateřiny na Karlšteině.

[1]) Viz Pam. arch. XI. 266. [2]) Popsáno v Pam. arch. VII 66, kdež jest také popsán způsob, jak se ty a takové malby dělaly.

Rozvěrací oltář od Tomáše z Mutiny, jenž nalézá se ve skříni kaple sv. Kříže na Karlšteině.

Poněvadž se kaple tato v 16. století kapličkou císaře Karla nazývá, jest na snadě, že již tehda obíhala pověsť mezi lidem, že slavný císař ji jen pro svou osobu zříditi dal. Tato pověsť nabývá věrohodnosti tím, že byl Karel jedním z nejnábožnějších panovníků. Ve starém inventáři děkanství Karlšteinského [1]) psáno jest, že v té kapli císař každý rok se uzavřel, nedada žádného ze smrtelníkův k sobě připustiti, a tu se oddával nábožným cvičením, i jídlo z kostela panny Marie dada sobě skrze otvor svrchu dotčený podávati. Že i mezi náboženským rozjímáním o tom přemýšlel, jak by poddané své spravoval; píšeť zajisté sám: Chvála knížete plodí se, když dědictví poddaných rozmáhajíc se zachováno jest a chlípnosti mravův a obyčejů neřádných nebývá dopuštěno, aby se rozptylovalo. I co je na knížeti slavnějšího, než poddané aby měl zřízené, v mravích života a v jmění bohaté a pokojné. [2])

Vyjdouce z kostela uvidíme pokračování hmotných schodů pod krov vedoucích; to a hrubosť zdí až po krov stejná svědčí o tom, že toto stavení vyšší bývalo a k obraně sloužiti mělo. Bylot samo pevností o sobě a opatřeno jsouc podsebitím dřevěným, velmi dobré k tomu bylo, aby se nepříteli k nejhořejší části hradu vniknouti nedalo. Nahoře bývaly *dva zvony*, které visí nyní na hlásce zvonici mezi hradbami, kudy se jde na velkou věž. Větší zvon (z roku 1605) má nápis, vztahující se na Viléma Slavatu z Chlumu a manželku jeho Lucii Otilii, též Pavla Pistorca z Lucka, děkana Karlšteinského, a přelit ze zvonu, kterýž dal císař Karel roku 1372 uliti. Menší zvon ulit roku 1701 nákladem děkana Františka Ferdinanda Čedíka.

Jako se mohly palác i kostel samy o sobě jako nějaké tvrze brániti, tak byla i *velká věž* na temeni hradiště stojící s hradbami svými a hláskami pevností samostatnou a nejsilnější, poněvadž se v ní uschovával převzácný klénot, který národ ke králi svému vázal. Rozsáhlostí svou věž tato čtverhranná a velice hmotná jen málo kostel předčí; co se týče hrubosti zdí, není jí na Karlšteině rovno. Zdi jsou 4 m. (15 stop praž.) hrubé a hrubosti té v horních ponebích nemnoho ubývá; výška jest asi po páté poschodí 38 m. Dole jest věž zdélí 25 m., zšíří 17 m. Hradby zavírají ji ve čtverhranu, v jehožto rozích stojí věžky čtverhranné neb hlásky. K této pevnosti stoupá se nyní po schodech až ke čtvrté hlásce jižní, ve kteréž také zvony zavěšeny jsou. Před touto hláskou jest střílna taková, že se z ní dobře na cestu mezi dolní a horní bránu vidí, a tudíž hlásnému, který tu býval, nic neušlo, co se tu zběhlo. Starý vchod ke věži byl takový: Přízemí hlásky samotné bylo branou. Přední dvéře zavíraly se poklopem, před nimi byla propasť, na kterouž se spustil zvoditý most. Posud viděti, jak most tu zapadal. Druhé neb zadní dvéře se bezpochyby poklopem zavíraly. Kdo tudy prošel, nemohl se ke věži dostati jinudy, než jda do branky (nyní zazděné), která vedla do hrubosti zdi neobyčejně pevné a tlustší několikráte, než ostatní hradby; možná že i tu byl můstek přes nějakou propasť. Tou hrubostí zdi šlo se nahoru a někde u třetí hlásky aneb skrze ni vyšlo se ven a přišlo se k brance věže bezpochyby zase po zvoditém mostě. Zdá se, že každý, kdož přišel odjinud z království, nejméně asi

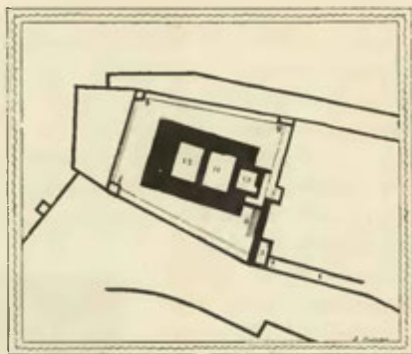

Hořejší detail z rozvěracího oltáře od Tomáše z Mutiny.

[1]) Ode mne také nebylo nalezeno. [2]) Arch. č. III. 112.

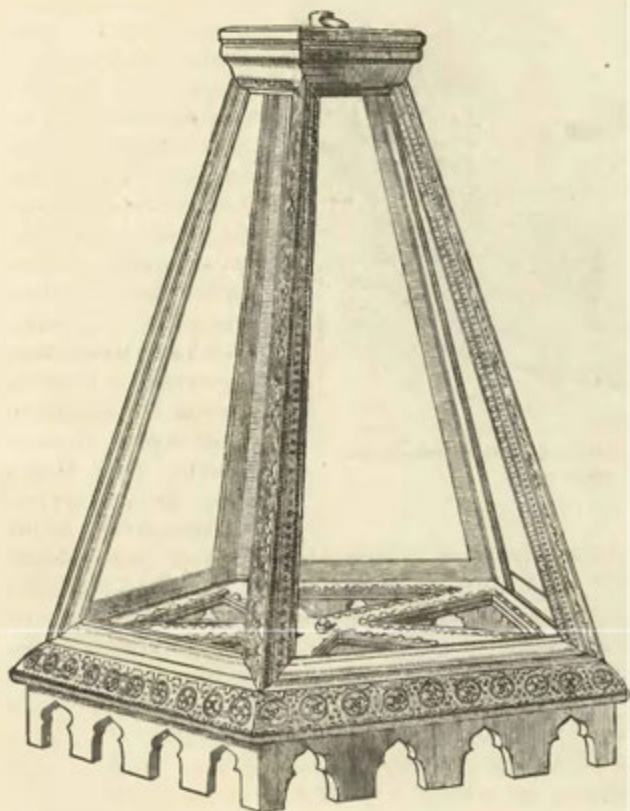
5 neb 6 mostů přejíti musil, nežli přišel do věže. Tak aspoň a nejinak byl původní přístup uzpůsoben, jak svědčí o tom výpovědi starých lidí.

Roku 1587 byly dvě hlásky (jedna za věží a druhá u zvonů) velmi spuštěny a když pršelo, hlásní neměli se kam schovati. Později hradby ty všecky pod věží opraveny, cimbuřím opatřeny a z venčí vápnem popelavé barvy vyrýsovány, čehož však památka již není. Z té strany k Hlubokému udělána k nim nová podlaha na dubových sloupích, do země vražených, z nichž se mohlo k oběma branám, hořejší i dolejší, i také ke dvoru a na ty vrchy nad Hluboký stříleti. Od ní po hradbě nahoru udělána chodba z obojí strany ven ze zámku s cimbuřím a k věži Voršilce pro bezpečné po zdi chození a dřevěnými stupni dubovými až nahoru na *hořejší baštu* za věží také v nově udělanou položena. Hořejší baštou nazývalo se opevnění za věží k severozápadní straně, pod tím jest ještě jedno opevnění, totiž *dolní bašta* (nyní krchůvek), prostranství nevelike na kraji skály, ohrazené zdí, v níž se hustě vedle sebe střílny nacházejí. U vrchu té hradby a hořejší bašty, kterážto bašta byla velikými dubovými trámy ze zdi do věže vloženými k věži připojena, aby tu 5 kusů hrubé střelby volně státi a z ní se na všecky čtyři strany zámku stříleti mohlo, udělána jest *nová hláska* klenutá pod štíty a cihlou krytá pro hlásné, aby se v času zimy a pršky měli kde schrániti. Tato hláska na severozápadním rohu se nacházející jest čtverhranná vížka se dvěma otvory na ochoze vycházejícími a 3 okénky. Klenutí jest z cihel a v něm nahoře špunt. Při ní ve hradbě viděti díry pro trámy, na nichž bývala ochoz dřevěná.

Plán velké věže Karlšteinské a opevnění jejího. 1. Cesta k velké věži vedle hradby; 2. místo, kde byl zvoditý most; 3. brána k nejhořejšímu opevnění věže (zvonice); 4. místo, kde se chodívalo do hrubosti zdi; 5. místo, kde se vystupovalo z hrubosti zdi; 6. nynější dřevěné schody; 7. první hláska; 8. druhá hláska; 9. třetí hláska. Nad č. 3. čtvrtá hláska hradby, u č. 7. a 8. hořejší bašta; 10. schodiště nebo šnek k věži; 11. přední sklep v 1. poschodí; 12. zadní sklep v 1. poschodí.

K té hlásce jsou zvláštní dvéře, které se poklopem zavíraly. Od této hlásky mohlo se po té baště či na hradbě ke *druhé* (té první podobné) *hlásce* choditi a zase z bašty až dolů na druhou stranu věže. Druhá hláska (v severním rohu) jest taková, jako první, a obě jsou štíty ze 16. věku pocházejícími ozdobeny. Od druhé hlásky, jak již dotčeno, šlo se dolů po hradbách a dubových schodech až ke *třetí hlásce* ve východním rohu stojící, která okolo r. 1590 také pod štíty udělána a cihlou kryta jest. Cesta ta jest nyní strmá, rumem a kamením vyplněná. Od té třetí hlásky chodilo se po stupních nahoru před vchod věže a odtud zase dolů až na čtvrtý roh ke *čtvrté hlásce*, která nade brankou k věži udělána jest. Také tato cesta jest nyní strmá, kamenitá a skorem neschůdná, ale před vchodem do věže jest zdí přehrazena. Otvory neb branky v hláskách mohly se dubovými poklopy zavírati, a bylo-li zavřeno, nemohl se nikdo na hořejší baštu neb hradby za věží dostati.

Starožitná svítilna na Karlšteině.

Hlásky jsouce zřízeny hlavně pro bezpečnosť hradu, byly útulkem hlásným, kdykoliv je zlé povětří z hradeb spudilo. Hlásky konati a „hlásati,“ to jest vykřikováním dávati na jevo, že hlásný bdí a bezpečí se neoddává, zvykem bývalo u všech větších hradův a bylo dědičnou službou, spojenou se sídly nebo-li sedlskými živnostmi. Karlšteinští hlásní po-

cházeli z Třebáně a z Mořin. Povinnosť jich lze shledati v jich přísaze, ve kteréž se čte: Jakož drží grunt, z kterého hlásati na zámku Karlšteině povinen jest, že při též hlásce předkem věrnosť v hlásání, též bedlivosť všelijakou zachovati a vykonávati, pilně a bedlivě hlásati beze vší lenosti připovídá a věděl-li by co ke škodě zámku, že to nemá zatajiti. [1]) Známé všem hlásání: „Dále od hradu, dále, ať se nestane neštěstí nenadále," vyskytuje se teprve v pozdějších pamětech.

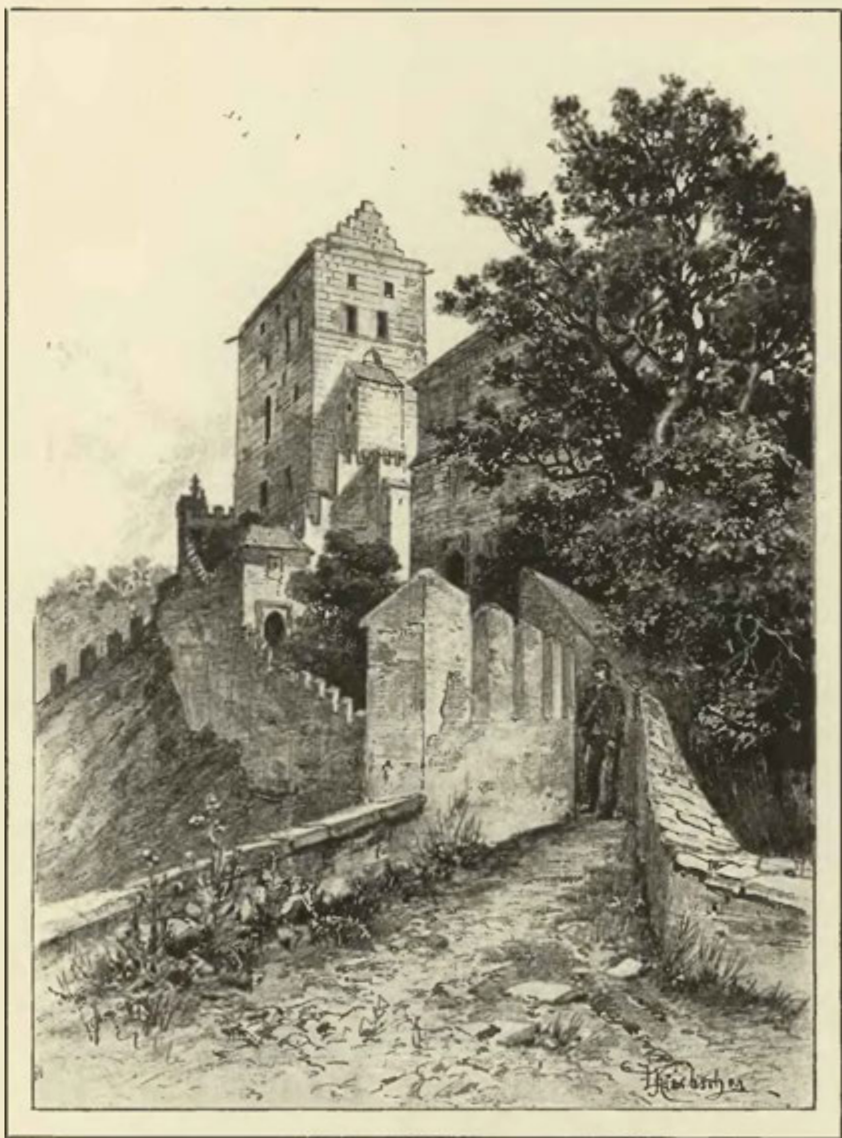
S tímto upravením hradeb, jichž zděné části posud ve způsobě 16. věku stojí, souviselo též nové upravení vchodu k věži. Západně od kostela udělána podlaha a dubovými tesanicemi položena, aby na ní velká střelba státi mohla. Odtud byla podlé zdí chodba, po levé straně nahoru až ke dveřím nynější zvonice, u nichž tehda v nově zvoditý most udělán. U těch dveří zdi zvýšeny, dobře spraveny, cihlou přikryty, dvéře z prken tlustých dubových červeně obarvených, k nimž se ten mostek zdvíhal, a hned za nimi ve hradbě z velikého dubu veliké veřeje vsazeny a v nich dvéře dvojaté červeně obarvené zavěšeny. Tyto dvéře čili východ ze zvonice mohly se vnitř na pevnou závoru ve zdi zazděnou zavírati. Starého vchodu tuším užito, ale do tlouštky hrubé hradby aneb mezi oboje lícní zdi udělán nový dřevěný schod, kterýžto snadně v čas potřeby mohl se k věži, aby přístupu nebylo, vtáhnouti. U toho schodu udělány též nové dubové veřeje ve zdi a při nich dvojité červeně obarvené dvéře; zdi z obou stran schodů zvýšeny, vápnem obvrženy a cihlou přikryty. Odtud se přišlo teprve k železným dveřím ve šneku, kudy se na věž chodilo. Za Balbína byl ještě dotčený zvoditý můstek před brankou, ale schodů v hrubosti hradby nebylo, nýbrž chodilo se tak jako nyní po dřevěných schodech, upevněných vedlé dotčené hradby.

Hláska na hradbě Karlšteinské, přizpůsobená na pec k vaření smůly.

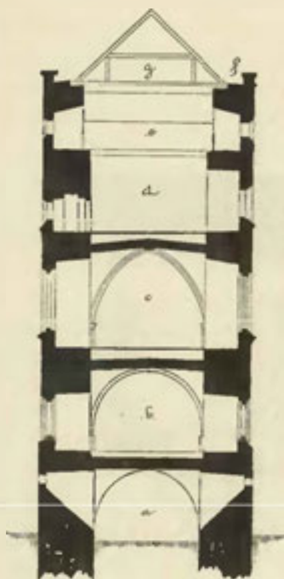
Poněvadž stojí věž na holé skále, která sem a tam zdí zakryta jest a skála nerovně do přízemí vniká, proto tu také nic nebylo. Proto začínají vnitřní místnosti teprv od *prvního poschodí.* Z venku vede do věže got. branka s dřevěnými dveřmi železem pobitými, které se závorou zavíraly; za nimi následuje tmavá chodba s okénkem, v níž v pravo jsou schody k hořejším ponebím. Rovným směrem jest zase branka ze Žehrovského kamene. Následuje první sklep tmavý, který má jen 2 okénka a zdi neobyčejně hrubé. V rozích jeho našly se prý zahrabané kosti lidské, odkudž se vyvodilo, že tu bývala mučírna. Ke sklonku 16. století chovali tu prach a koule; tehda dány k němu dvojité červeně obarvené dvéře. Do druhého sklípku jest opět got. branka s dveřmi železem pobitými. Okénka jsou tu dvoje, jako předešlá zvenčí velmi malá, uvnitř velmi prostranná. Na zadní stěně jest vlaský komín, o němž se domýšleli někteří z nevědomosti, že byl k tomu, aby mohl kouř při mučení a pálení zločinců odcházeti. Pochybné jest, aby byli zločince dlouhou cestou až do tohoto sklepa vodili, poněvadž k takovým potřebám místa bylo dosti v nižším hradě. V 17. století tu ovšem bylo lehké vězení. Svědčí o tom nápis hrudkou psaný na přední stěně, kterýž jest z části setřen a jinak nesnadno jej lze přečísti pro nedostatečné světlo. Z toho, co se při svitu svíčky přečte, vychází na jevo, že tu seděl Jan Jindřich Cehnický, písař listovní (t. j. písař, který psal listy poselací) na Dobrši u Anny Říčanské roz. z Klenového; zavraždiv tu dívku, snad ze žárlivosti, vězněn jest na některých zámcích, zejména na Dobrši a Roupově, a konečně dodán jest na

[1]) DD. 111.

Karlštein.

Karlštein, kdež seděl napřed v Července a potom v tomto sklepě. Pro budoucí paměť klademe jej sem ač neúplný s doplňky: Já Jan Jindřich Cehnický, písař listovní toho času (na Dobrši) v kraji Prachenském ležící, pro zamordování jedné (dívky . . . . která) také v ten čas na témž zámku Dobrši zůstávala, léta páně 1629, 11. (dne . . . .) nejprve sem byl vsazen do vězení v témž zámku Dobrši, (ve kterémž sem) toliko přes jednu noc seděl; z téhož vězení byl jsem dán tu do vsi Dobrše k rychtáři i u něho ve dne i v noci od 4. (dne měsíce . . . . . .) až do 14. dne téhož měsíce vartován, téhož jmenovaného 14. dne měsíce (byl jsem) od téhož rychtáře maje (t. j. majícího) 4 osoby, 2 . . . . koních a pěších, která . . . . z zámku až (do zámku Roupova) v kraji Plzeňském ležícího odeslán, (odtudž byl jsem) vyzdvižen a na zámku Dobrši od nich za řetěz dán (a vyveden) jen toliko půl míle od téhož zámku vzdálí šel (?) z téhož vězení od nich puštěn, mezi nimi sem šestý (zase na) zámek Roupov 15. (dne . . . .) přišel, ihned zase z téhož zámku do městyse Roupova pod týmž zámkem ležícího k rychtáři doveden, do pout (do . . . . . .) dán, od nich od téhož 15. Augusti až do 20. Octobris u téhož rychtáře sem (seděl), to jest 9 neděl a 3 dni. Téhož 20. Octobris od téhož rychtáře byl sem zase opět na týž zámek Roupov v noci na řetěz mezi šesti osobami přiveden, do věže dán, v ní od téhož 20. Octobris až do 25. dne téhož měsíce seděl, to jest 4 dni. Téhož jmenovaného 25. dne Octob. z téhož vězení opět jsem byl zase do jednoho (zámku . . . . přiveden a tu do r.) 1630 do 25. dne Novembris (jsem) zůstával, to jest plný rok, 4 neděle, 3 dni. Téhož léta 1630 dne 5. Novembris byl sem opět zase z téhož sklípku od 5 osob jednoho večera (vzat) . . . . odtud na hrad Karlšteyn odeslán . . . . zase opět dán, v kterémž sem . . . . . . téhož dne Novembris . . . . dvéře přední . . . . . . od nich puštěn (a do vězení) Červenky mezi nimi týmž vyslaným byl sem opět zase ihned . . . . . . 27. dne Novembris až do 29 (?) Novembris . . . . . . seděl jsem tři neděle a pět dní. (Dne) 4. Decembris jsem . . . . 3. Januari to jest deset neděl a jeden (den). Téhož léta z též Červenky sem tohoto sklepu (odveden . . . .) A tak radím každému milovníku věrnýmu, by zanechal . . . . .

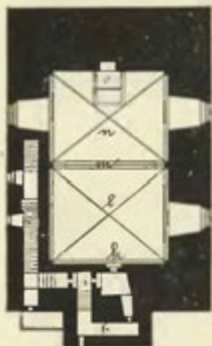

Průřez veliké věže.

Z prvního poschodí se jde nahoru po šneku neb schodech kamenných na 4 strany s přestávkami postavených, které jsou vysoké a pro naše nohy nepohodlné; až do třetího patra, kdež přestávají, jest jich 64. Na zdech tohoto schodiště zachovalo se nám zajímavé malování z dob Karlových; po pravé jde řada z legendy o sv. Lidmile, po levé řada ze živobytí sv. Vácslava Podlé Balbína začínalo onano shora, toto z dola. Na stropích jsou andělé na nástrojích hrajíce; nejvýš jest hlava Páně a andělova s nápisy regina celi (králová nebes) a letare ana (plesej duše). Když ke sklonku 16. věku schodiště, kde potřebí bylo, zopravovali, vycvikovali a vápnem obvrhli, nic se malbám nestalo; také ušetřeny, když je dali obnoviti na počátku 17. věku. Starý nápis při nich setřen byl již za časů Balbínových, ale tolik se z nich vyrozumělo, že dal malby tyto Karel malovati a Vilém Slavata obnoviti, a to život sv. Lidmily r. 1608 a sv. Vácslava roku 1609. Neprávem je tedy kladl Grueber do druhé polovice 15. věku; neb nehledí-li se k dotčenému nápisu, rovná se sloh těch maleb, ovšem již mnoho setřených, docela způsobu 14. věku, ukazujíc vytáhlá stehna se špičatými střevícemi, stuhlé šatstvo a drastické postavy. Barvy jsou dosti jasné. Nejvýše ve šneku přišlo se k špuntu (čili okénku okrouhlému), kterým se mohlo do kaple pohlédnouti. Za starých dob málokterému člověku popřáno bylo ohlédnouti se v kapli. I vznešeným pánům dalo mnoho práce, než obdrželi k tomu povolení; ale spatřiti skrze špunt aspoň část kaple, dovoleno bylo každému, a upřímní a věrní Čechové rádi tak činívali.

Falešný prorok v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Ve druhém poschodí jsou také dvě veliké síně, ale prázdné a pusté, ač zdá se, že byly k něčemu vznešenému. Když se totiž vstoupí do výklenku u prvních dveří, viděti jest nahoře velikou orlici z doby Karlovy, veníře pak byly pěkně pomalovány. V 16. věku přidali v levo ve výklenku orlici již vybledlou, tuším Kolovratskou. První síň má vysoké křížové klenutí s okrouhlým svorníkem, dvě okna s hlubokými výklenky a dláždění cihlové. Ve výklencích

obou síní jsou kamenné lavice, v oknech samých jsou silné železné mříže, upomínající na památné obležení Karlšteina r. 1422, neboť jsou kameny od obléhajících vrhanými silně porouchány. Do druhé síně vstupuje se starodávnou brankou, která se první podobá a jako tato také závorou se zavírala. V zadu jest velký komín, jehožto horní část jest začazena; vedlé něho jest chodba k previtu. V pravo ve výklenku jest veliký kámen na způsob koule přitesaný, velký to kus Bělohorské opuky od Prahy, který r. 1422 proraziv mříže, upadl do této síně škody jiné neučiniv. V této síni jsou nápisy rozličné, některé i ze 16. věku, těch, kteří tyto síně navštěvovali.

Půdorys kaple sv. Kříže.

Po 24 stupních stoupá se odtud do třetího poschodí, v němž jest *kaple sv. Umučení a sv. Kříže*, nejkrásnější část celého hradu. Vchod k ní posud se *čtyřmi silnými dveřmi* zamyká. Někteří píší, že bývalo pět dveří, a to u prvního vchodu tři (dvě dřevěné, třetí železem pobité) a u druhého vchodu dvoje, ale nynější stav věcí nelze s tím nijak srovnati a na páté dvéře to nijak nedopadá. Zavírány bývaly 10 zapaditými, 9 visutými zámky a železnými pruty, které šly skrze dvoje dvéře. První dvéře jsou dřevěné se železnými panty; vymalována jsou na nich lekna s nápisem: Pan Krystus, nejmocnější pán, rač těchto klénotův ostříhati sám až do nejposlednějšího dne. Amen. Jan Bořita z Martinic a na Smečně, purkrabí Karlšteinský. 1562. Tehda tedy tyto dvéře obnoveny. Druhé dvéře jsou na venkovské straně dobře železem pobity, a je v nich velký zámek renesanční se 4 závorami. Třetí dvéře jsou těžké, železem pobité s 2 velikými zámky renesančními a jedním do nich vpuštěným, jakož i prutem železným, který jde do čtvrtých dveří. Tyto jsou také těžké a dobře železem opatřené. Ozdobou jejich je starožitný (tuším původní) zámek se 6 závorami, kterýž jest prací opravdu uměleckou. Píše Balbín, že opravení jeho stálo 50 kop míš. Kromě toho jsou v těchto dveřích dva renesanční zámky a hřeb dlouhý, který se zapouští do dotčeného prutu, jenž zase na konci svém má úško k zavěšení zámku. Poněvadž se kaple tato jen vedlé nálezu sněmovního otevříti mohla, vždy po otevření skrze pány k tomu nařízené zapečetěna a novými kommissaři zase odpečetěna; známky toho pečetění spatřují se na druhých kamenných veřejích. Od tohoto vchodu ke kapli přicházelo se v levo, kde nyní jest okno, na pavláčku a po ní ke špuntu, odkudž dovoleno bylo pohlédnouti do kaple. Ta pavláčka r. 1837 zničena.

Když Balbín poprvé do kaple vstoupil — a to bylo tehdáž, když byla již vyloupena, když byl vybledl a zašel původní lesk skvostnosti její — zdálo se mu, jako by v nějaké pozemské nebe byl vešel (Misc. LI. c. 36). I lze výpověd jeho snadno pochopiti, neboť i nyní zmocňuje se vstupujícího překvapení a úžas, an spatří zbytky netušené nádhery, to množství drahocenných památek uměleckých, které zde ze 14. věku nahromaděno jest. Věru poklad, kterého by měla každá země Čechám záviděti.

Kaple zabírá celé patro věže, jest tudíž čtverhranná a má dvě okna na jižní a jedno na severní straně, vše s hlubokými výklenky ve zdi a kamennými lavicemi. Klenutí její starožitné jest krásně dvakráte do kříže sklenuté a má proto dvě oddělení; přesně a pěkně profilované pruty sbíhají se ve dva svorníky a spočívají na poloupilířích, ve čtyřech úhlech a při prostředních stěnách stojících. Tyto pilíře ztenčují se úkosem dole i nahoře a pruty přímo z nich vyrůstají. Pruty i pilíře jsou zlatem a barvami bohatě ozdobeny. Železná, vše pozlacená *mříže* (zdélí 8 m., zvýší 2 m.), která je upevněna z obojí strany v dotčených pilířích, klenutí nesoucích, dělí kapli na příč na dvě stejné polovice; nahoře končí se u břevna tlustého příčného, na němž znáti jest zbytky krásného ozdobení zlatého a barvitého na sádrové půdě. Uprostřed mříže jsou dvéře též mřežované s pokaženým zámkem. Hořejší vykroužený, též pozlacený oblouk nad mřeží s rameny po obou stranách ke stěnám dosahujícími ozdoben jest útlými got. poloobloučky, a jest to znamenitá a mistrná práce zámečnická, která krásně se rozčleňujíc skorem klenutí dosahuje; v každém obloučku visíval původně leštěný drahý kámen, ale zachoval se z nich jediný veliký chrysopras v prostředním nejvyšším oblouku; ostatní uchváceny od darebáků chtivých a loupeživých. Z mřeží vydány jsou ven svícny, každý pro 2 svíce. Mříže tato byla udělána proto, aby se nikdo nepřiblížil k oltáři, neboť mši při něm sloužiti dovoleno bylo jediné arcibiskupu a biskupům a za mříži jíti kromě nich tuším jen děkanu bylo povoleno. Tento způsob zachováván byl i tehda, když páni zemští pro potřeby své na Karlštein přijeli; i ti stáli před mřeží a kněz děkan jim, co potřeba bylo, podával a ukazoval.

O *dlažbě* poznamenal Balbín, že za mřeží se skládala z červených a zelených dlaždiček, před ní z prostých cihel. (Bílých a zelených, jak dí Zap, nebylo.) Doposud znáti jest, že byly některé dlaždičky zeleně polévány; jedna před oltářem má vytlačenou hvězdu. Některé jsou žluté, ale všechny ošlapány.

Sokel zdi vůkol jest na 1 m. nad podlahu vyvýšen a skládá se ze dvou laloků a jednoho žlábku. K němu připevněn jest kol do kola kaple někdy pozlacený železný prut s 1330 hroty, na něž prý se voskové svíčky nastrkovaly. Kromě toho byly čtyři pozlacené křišťálové lucerny, které visely z klenutí, ale teď až na skrovné zbytky jsou potraceny. Že se v této kapli svítívalo, jest věc skorem jistá; neb okna v této kapli nebyla sklenná. Okna totiž z polovice skládala se z amethystův, jantaru, žlutých a bílých křemínkův, kteréž zasazeny byly do olova pozlaceného tak, že rozděleny byly na velký a 4 malé kříže; ve druhé polovici buď byly malby aneb nějaké sklo. Považíme-li, že skrze okna tato málo průhledná jen málo světla, a to barvené přicházelo, a že se množství světeł v lesku hlazených kamenů, zlatých ozdob a třpytících kamenův odráželo, poznáme, že bylo podívání na tuto kapli v čas osvětlení něco čarokrásného.

Něco nad 1 m. nad soklem běží jednoduchý příčný pás, a stěna mezi ním a soklem jest tak, jako v kapli sv. Kateřiny a v kapli sv. Václava na hradě Pražském leštěnými *drahými kameny* obložena. Těchto kamenů je v této kapli 2392. Tyto kameny, větším dílem karneoly, acháty, amethysty a jaspisy, ač nestejně velké, přece souměrně jsou uloženy, a to někde do kříže, jinde maně; některý kámen vyloupen jest. Mezery mezi nimi vyplněny jsou pozlacenou sádrou, do níž říšská orlice a korunované K ustavičně se střídajíce vtlačeny jsou. Nad tím a ostatek stěn až k počátkům klenutí, též ve výklencích oken jest dřevěné táflování, do něhož vpuštěny jsou drahocenné obrazy na dřevěných deskách malované, které jsou tam, kde plocha dopouští pravidelného rozdělení, zvýší asi 1 m. a zšíří asi 79—87 cm., jinde však podřizují se tvaru klenutých neb nerovných zdí. Mezery mezi rámci dílem sádrou, dílem křidou vyplněny, zlatem obloženy a hluboce vrytými arabeskami ozdobeny jsou. Na některých místech jsou vsazeny ozdoby z cínu ulité a pozlacené. Podobně pozlaceny a ryty jsou také znaky a odznaky svatých na obrazích, též koruny, infule, zbroje, ano i oděv, jenž zlatohlav představuje. Mnohé jejich odznaky, kříže, štíty a j. bývaly někdy z drahých kovův udělány; tak na př. mělo 13 svatých knížat veskrze zlaté a stříbrné štíty, jež však Zikmund, nezdárný syn Karlův, roku 1420 s obrazů sníti dal a odvezl, aby zaplatil žoldnéřům, kteréž vedl na Čechy. Nyní jsou nahrazeny dřevěnými, ale ještě ke konci minulého století našly se zlaté a stříbrné dráty, kterými byly připevněny. Pod každým obrazem jest malá skřínka, v níž býval nějaký svatý ostatek.

Všechno oblučí mezi pruty na klenbě představuje hvězdnaté nebe. Zůstaly jen hvězdy skleněné a křišťálové, totiž čočky duté pozlacené a pozlacenou sádrou podložené, větší a menší, které souměrně v řadách a dosti hustě urovnány jsou, ale mnoho jich schází; neb co bylo zlaté, stříbrné anebo z drahých kamenů, shrabáno rukami chtivých lidí (krále Zikmunda?), jako slunce a měsíc, všech nejkrásnější, po nichž jen prázdná místa zůstala. Vysoká tři *okna* jsou vesměs sklenná; avšak dříve složena byla z průzračných kamenů, tvoříce mosaiku zvláštního způsobu. Ještě se kousek toho s 99 kameny zachoval.

Nad vyzděným oltářem spatřuje se výklenek (zšíří 1·3, zvýší 1·5, zhloubí 1 m.) modře s bílými (podlé Balbína zlatými) hvězdami vymalovaný. Zvenčí byl podlé Balbína orlicemi a lvy pomalován. Zavřen jest mřeží dobře pozlacenou, kteráž se někdy trojím zámkem zavírala. Slušně se divíme zlacení této schránky, které po 500 letech ještě patrné jest. Na obložení, jak dopadá mříže, ještě viděti jest známky orlic, také se zdá, že byly venkovské veníře před mřeží obloženy buď drahými kameny aneb ostatky. V zadní části této schránky jsou dva otvory proti sobě, jako bývá u závor, bezpochyby pro nějaké malé lešení. Tu byla schránka předního klénotu zemského, koruny sv. Václava, a jiných klénotů královských a částky sv. Kříže ve stkvostné nádobě zasazené. Karel uložil tu, jak se zdá, také r. 1357 koruny a klénoty říšské a mnohé ostatky říši patřící, které r. 1414 do Norymberka převezeny. Mezi tím byly ostatky, týkající se Krysta pána a jeho dětinství, jako kus jeslí, zub sv. Jana křt., kus roucha sv. Jana Ev., rámě sv. Anny, několik článků řetězů, kterými sv. Petr, Pavel a Jan Ev. spoutáni byli. Zasazeny byly ty ostatky ve zlatých a stříbrných monstrancích, dřevěných figurách a j. Jiné ostatky týkaly se utrpení Krysta pána, jako na př. kus ubrusu od poslední večeře, trny z trnové koruny ve 3 monstrancích, kousek sv. Kříže, hrot, jímž bok Páně otevřen. Také tu byly ostatky po Karlovi Velikém, roucha jeho, klénoty, pás, žezlo, meč jeho a meč sv. Mařika a j.[1]) Zdali to všechno v této schránce uloženo bylo, jest velmi pochybno.

Roku 1810 nalezena byla hluboce v tomto výklenku dutinka ve zdi a v ní něco slámy kouskem hedvábné látky svázané. Svazeček tento uložen jest mezi klénoty této kaple. I lze souditi, že ještě v jiných skrytých místech ostatky se nacházejí. Kromě toho tu bylo drahně ostatkův, které jsou nyní u sv. Víta. Karel na cestách svých po Německu, Francii a Vlaších mnoho ostatků sebral. Roku 1515 po-

[1]) Archiv Hradecký. Srov. Sborník histor. r. 1883, str. 34.

psány jsou všechny tyto svátosti z rozkázání krále Vladislava, [1]) i připomeneme z nich aspoň ty nejdůležitější. V prvním oddělení jsou svátosti Krystovy, tři Veroniky, t. j. obrazy Páně, z nichž jedna byla na zlaté tabuli; ty dal Karel malovati, také dva kříže ze zlata, jeden větší a druhý menší, ale žádný neměl zpodku nebo nohy, poněvadž jich hejtmanové r. 1423 a potom pouklidili. Ve kříži větším byl dosti veliký kus kříže pána Krysta, kus hřebu, trn z koruny hlohové, kus pláště zlatohlavového. Kříž ten byl mistrným dílem dělán a kamení v něm mnoho, totiž zafírů, smaragdů, rubínův a perel. Ve druhém kříži byly podobné svátosti a byl také pěkným dílem a drahým kamením ozdoben. Svátosti Matky Boží byly uloženy v truhlici stříbrné pozlacené, jako části závoje, vlasů, košile a j. Těla svatých byla v truhlicích a při některých byly na to listy pergaménové (authentiky); mezi nimi bylo také tělo svatého Palmací. Drahně tu bylo hlav svatých a světic, též s listy (také hlava sv. Palmací), ale není řečeno, jak byly uloženy, zdá se však, že to nebyly úplné hlavy ani jakékoliv jiné údy, nýbrž jen částice jich. Svědčí o tom zejména i to, že ruce a ramena svatých byla vložena do kusů stříbra pozlaceného. Hojně tu bylo čelistí, zubů, prstův a článkův a jiných svátostí buď v truhličkách aneb v monstrancích stříbrných zasazených. Zvláštní oddělení byly svátosti spolu všech svatých a dědiců českých, vše ve stříbře. Konečně tu byly v nádobkách oleje z hrobů některých svatých a na obrazích také svátosti byly nedotknuty. Kromě toho tu byly všelijaké drahocenné památky, z nichž některým již tehda nerozuměli (na př. kámen jeden brunatný veliký ve stříbře). Byly tu kameny z toho místa, kde pán Ježíš zemřel, kdež na nebe vstoupil, a pod. věci, kteréž náležely sv. Václavu, a také mnoho, o nichž se zbožně vypravovaly věci nemožné, jako na př. o hřebích železných z korábu Noe, velmi mistrným dílem udělaných. Ostatky ty vkládal Karel buď nad velkým oltářem anebo do zdi, do rámcův obrazů, ano i do oken. Přicházelo pak ve zvyk, že se každý rok na den Svátosti lidu ukazovaly. Obyčejně vezeny z Karlšteina až k mostu Karlovu, odkudž kněží davše průvod zbožně je vezli přes rynk Staroměstský, ulicí Celetnou až ke dvoru královu, potom přes část Nového tržiště, kde se nyní nachází Ovocný trh, a dále Novým městem až ke věži na náměstí tehdejším, kdež se ostatky ukazovaly. [2])

Z vyobrazení svatých v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Nejednou již vyslovena byla domněnka, chtěl-li Karel Karlšteinem upomínati na divotvorný hrad Montsalvage a chrám sv. Grála. Mnohé podrobnosti na Karlšteině upomínají na stkvostnost, s kterou vylíčen jest chrám sv. Grála, jako pokládání stěn drahými kameny, napodobení slunce, měsíce a hvězd na klenutí u sv. Kříže, ale to jsou podobnosti nahodilé a jen u kaplí se nacházející, kdežto rozdělení hradu nad jiné svědčí o praktické a střízlivé mysli císařově. Císař Karel mohl ovšem znáti pověst o sv. Grálu, ale jestli se mu zalíbila tak, aby ji byl chtěl uskutečniti v nějakém ze svých děl, jest velmi pochybno. Proti tomu máme svědectví domácích, že Karel podnět k ozdobení kaplí

Svatý Václav dobré skutky konající, vyobrazený ve schodišti velké věže Karlšteinské.

Svatý Václav dobré skutky konající, vyobrazený ve schodišti velké věže Karlšteinské

[1]) Popis v rkps Budišín. Gersd. kn. č. 32, též v rukop. knihovny Křivoklátské a tuším na kolika jiných místech, též v Hájkově Kronice v přídavcích. [2]) Tomkovy děje Prahy III. 626.

nemusil bráti z ciziny. Na snadě jest, že Karel si k malování stěn bral podnět ze Zjevení sv. Jana. V něm našel popis nového nebeského Jeruzaléma (XXI. 10—27) a ozdobení zdi jeho: „A bylo stavení zdi jeho jaspis; město pak samo bylo zlato čisté, podobné sklu čistému. A základové zdi městské všelikým kamenem drahým ozdobeni byli. Základ první byl jaspis, druhý zafír, třetí chalcedon, čtvrtý smaragd, pátý sardonix, šestý sardius, sedmý chryzolit, osmý beryllus, devátý topas, desátý chryzopras, jedenáctý jacint, dvanáctý amethyst. Dvanácte pak bran, dvanácte perel jest, jedna každá brána jest z jedné perly a rynk města zlato čisté jako sklo, kteréž se naskrze prohlédnouti může.“ Ještě větší podobnost má ozdobení kaple Svatokřížské s popisem, kterýž se čte v legendě o sv. Kateřině a která Karlovi snadno známa býti mohla, poněvadž se nám ještě v opise 14. věku dochovala. Vypravuje se tu, kterak Kateřina prahla v duši své, aby se jí Matka boží se synem svým viděti dala a pán ji přijal za sluhu a za choť. Usnuvši v tom, měla vidění, ve kterém viděla Pána a matku jeho v krásné síni, ani stolovali na trůnech. Siň tato takto se popisuje:

Druhá brána na Karlšteině

Zdáše sě jej, tej věhlasné
panně, býti bez omyla
by na krasši sieni byla,
než jí vídal kdy kto živý;
na tej biechu divné divy
zdělány z bohatej měny:
dno z beryl, z démantóv stěny
spojovány biechu v zlatě,
v nich mnoho okenec bohatě
z smaragd i z safieróv biechu,
v nichžto miesto stkla sě stkviechu
drahých kamenóv činové,
jacinti i rubínové,
turkus, sardin, palejs v sloni,
jaspisové, kalcidoni,
topas, granát, kryzoliti,
ametysti, margariti,
zpósobeni přieliš lepě;
tudiež na tej sieni sklepě
slunce, měsiec, při tom hvězdy
podobenstvím týmiž jezdy
stviechu, jakož boží mocí
jdú na nebi dnem i nocí,
časujíce všecky chvíle

Že pak Karel přední kapli na Karlšteině *Umučení Páně a sv. Kříže* posvětil, toho se ví také jistá příčina. Když byl r. 1354 v měsíci březnu v Trevirách, dovoleno mu tam skrze duchovenstvo, aby si uřízl svou- -vlastní rukou kousek svatého Kříže, který přinesla blahoslavená Heléna z Jeruzaléma a v Trevirách, rodišti svém, zanechala. Drahocennou tuto svátosť přivezl Karel do Čech a uložil ji vedlé klénotův královských, aby je posvětil. Proto také nejsou bez významu slova, která položil na počátku toho listu, kterýmž se vysazuje zdejší kapitola, řka, kterak skrze přestoupení prvního rodiče našeho synové hněvu byli jsme učiněni, skrze dřevo Kříže obživujícího v tělu svatém Kristovu smířeni jsme a milostí jsme dosáhli. A dí se pak: O zajisté spasitedlný a šťastný kříže oltář, perlami ušlechtilými, krví Kristovou

stkvoucí ozdobený! O hřebové nejkrasší, někdy předůstojným jeho údům vbiti a přestkvoucí červeností krve jeho svaté ozdobeni, toho, kteréhož David praví býti ušlechtilého nade všechny syny lidské! O převelebné kopí, kteréž v bok spasitele našeho nemilostivě vpuštěno bylo, skrze kteréž vypluly jsou vykoupení, též i nového rození našeho spasitelné svátosti, kterýmžto věrné duše v tomto světě duchovní sladkostí posilňují se atd.

Vedlé oltáře na straně epištol spatřuje se druhý menší čtverhranný výklenek, také pro ostatky zřízený. Na téže straně (dí Balbín) jest pod stupněm oltáře otvor, kterýmž se schází do *sklípku* mezi podlahou u sv. Kříže a mezi klenutím sklepů pod ní se nacházejících. Přicházelo se do něho také z dolejška po úzkých schodech ve hrubosti zdi umístěných aneb z dotčeného otvoru po řebříku dolů. Zbytky schodů viděti bylo ještě na konci předešlého století. Nyní jest sklípek ten, v němž našli před časy samostříl, zazděn. Zdá se nám, že vystavěna byla skrýš tato proto, aby se tu důležité svobody a listy království uschovávaly.

Obrazy v kapli sv. Kříže pocházejí od znamenitých mistrův. Jsou buď na dřevěných tabulích se sádrovým neb křídovým podkladem malovány aneb stěnné ve výklencích u oken. Z nich jsou některé malovány Tomášem z Mutiny, a poněvadž na dvou z ostatních se našel podpis Jetřicha Pražského, připisují se mnohé témuž mistrovi, poněvadž sloh jejich jest patrně stejný. O zachování obrazů těchto největší zásluhy nabyl císař Ferdinand I. slavné paměti. Obrazy některé byly totiž červotočinou tak provrtány, že již nebylo jisto, dají-li se uschovati. Než r. 1839 dne 1. října pozorně a opatrně sňaty, zabaleny a přeneseny na hrad Pražský, kdež od malíře Markovského obnoveny tak, že se děravé části napily smolovinou a barvy odlupující se s velikou prací přilepily. Roku 1841 zavezeny zase na Karlštein.

Tomáš Mutinský byl rodem Vlach z Trevisa († c. 1356), kdež otec jeho, z Mutiny pocházející, jménem Buzacharino (zkráceně Buzarinus, Barasinus), se usadil a také Tomáš svůj byt měl. Ač žádný epochální zjev a v nynějších dějinách jako prostřední malíř druhé řady, požíval zajisté v době své chvalné pověsti. Roku 1352 maloval v nově vystaveném kostele sv. Mikuláše v Trevisu. Karel, jenž bral umělce z Francie, Vlach i Němec, povolal jej do Čech a uložil mu některé malby.

Mistr *Jetřich Pražský* byl r. 1348—1359 malířem a dvořeninem královským.[1]) Když malování na Karlšteině roku 1367 ukončil, osvobodil císař dvorec jeho v Mořinách ode všech platův. Malby tyto jsou čistě české, rozeznávajíce se velice nejen od tehdejšího vlaského, nýbrž i německého způsobu, v čemž se posud všichni badatelé srovnávali.[2]) Jetřich šel totiž za školou Pražskou poprvé r. 1312 se objevující. Největší umění své ukazuje při hlavách; oči a ústa bývají větším dílem pěkná a ušlechtilá, pohled vždy duchaplný a pronikavý, chybí však v tom, že jsou hlavy proti ostatnímu tělu veliké, tváře nadulé a že stavívá nos do profilu, což při hlavách čelem ku předu obrácených překáží a pozorujícímu nepříjemný pocit způsobuje. Barvitosť pleti lidské má u něho nádech do běla a šeda, jako u mrtvoly, avšak mužské hlavy jsou barvitější, nežli ženské, ve kterých šedovápenatý tón v barvách, nejvíce ve stínu, převládá. Zvláštním způsobem maluje vlasy, odchyluje se od způsobu tehdejšího stíniti je jemnými čárkami, nýbrž maluje je tak, jako chumáč vlnitý. Ruce, nejslabší stránka starých malířů, kreslí často velmi krásně. Roucha jeho mají dobré, podlé přírody uložené záhyby, jen že mnoho se zakrylo přilepením pozlacených ozdob a jiných přídavků, avšak některá roucha jsou tak, jako by byla z kůže zdělána. Pojímaje postavy své ideálně, liší se tím od jiných malířů tehdejších, kteří jen přírody následujíce, neobratně si v tom vedli a začasté karrikatury vytvořili. I to u něho svědčí o veliké umělosti, že předvádí nám osoby své něčím zaměstnané, v pravdě život jevící. Z těch příčin jde na jevo, proč císař Karel malby jeho při dotčeném osvobození velice chválí. Kromě Tomášových obrazů pocházejí od něho snad všechny obrazy na tabulích a malby ve výklencích. Jak již svrchu dotčeno, maloval také v kostele Matky boží.

Jiný umělec, *Mikuláš Wurmser*, byl okolo r. 1360 a před tím malířem při dvoře královském,[3]) a pocházel ze Štrasburka. Sotva asi jest týž, co Mikšík, malíř královský, který si vyprosil r. 1380 odúmrť v Kyšicích u Plzně.[4]) Maloval, jak již dotčeno, v kostele panny Marie, snad také některé obrazy v kapli sv. Kříže. S ním také maloval na Karlšteině *Kunc*, prý bratr jeho.[5])

Tomáš maloval na lipových dřevech à la tempera, ale dovedl při tom barvitosti tak jemně slučovati, že i člověk s okem cvičeným mněl viděti tu barvy olejné.[6]) Prof. Ehemant z Prahy nahodiv se na Karlštein, kdež zdokonaloval studie své v hist. umění, vyhlašoval roku 1775, že v Čechách olejné barvy dávno před van Eycky měli, maje také Tomáše za Čecha. Z toho povstala učená hádka. Na rozkaz císařové Marie Terezie vyzdviženy z Karlšteina r. 1780 tři obrazy Tomášovy, jeden Wurmserův

---

[1]) Tomek, dějiny Prahy V. 49. [2]) Viz Pam. arch. XI. 265. [3]) Tomek, děje Prahy V. 49. [4]) DD. 12 f. 110 [5]) Srov. Eduard v. Engerth, Kunsthist. Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses. Gemälde III. 250. [6]) Jeho zpráva v Ill. Chronik I. 306 atd.

a dva Jetřichovy a poslány do Vídně, aby vyzkoumáno bylo, jakým způsobem malovány jsou. Vyšetřením dotčených obrazů zjištěno, že klihovými barvami malovány, avšak potřeny byly pakostem čili fermežem olejným, kteréhož se nenalézá na obrazech souvěkých, čímž právě obrazům těmto propůjčen byl zvláštní lesk olejní malbě se podobající. Avšak pohříchu obrazy jednou do Vídně zaslané nevráceny na své předešlé místo, a byly odevzdány do c. k. Belvederu ve Vídni.

Z té příčiny prosvítá nad oltářem na dvou místech holá zeď, ale tak, že jedno místo zakryto jest deskou níže psanou. Dole bývaly tři k sobě náležející obrazy Tomáše Mutinského, totiž *Matky boží* uprostřed, sv. *Václava* po levé (od pozorujícího) a sv. *Palmácí* po pravé ruce, které jsou nyní ve Vídni. Postavy jsou u velikosti nezcela poloviční životní a malovány jen pod pás. Matka boží v černém, zlatem vyšívaném plášti oběma rukama drží syna se lvíčkem si hrajícího; na vznešeném a krásném obličeji jejím jeví se důstojnosť a vroucné účastenství v zábavě dětské. Sv. Václav v drátěné košili, svrchní sukni, červeném plášti a s knížecím kloboukem na hlavě drží korouhev a štít. Svatý Palmácí má hlavu odkrytou, oděn jest v bílé roucho s červenými kříži, zlaté rukavice a modrý plášť a drží též korouhev. Pozadí, roucha a zbroj jsou na podložené sádře dobře pozlaceny a v nich lvi a orlice vytlačeni. Pod Matkou boží psány jsou verše dva leoninské:

Quis opus hoc finxit? Thomas de Mutina pinxit,
Quale vides lector, Barisini Filius, auctor.

Na místě těchto obrazů jest tabule s nápisem: Ferdinandus imperator Austriae, rex Bohemiae. Druhý obraz, nacházející se v Belvederu, jest *Ukřižovaný Kristus mezi Marií* a *Janem*. Spasitel vyobrazen jest, jak již dokonal, hlava jeho sklesla k prsům, čímž ruce rozpjaté tím více se napjaly, poněvadž s hlavou i celé bezvládné tělo se naklonilo a i kolena sklesla. Po pravé straně jest Matka boží, oděná ve dlouhý modrý šat, majíc hlavu schýlenou; ruce tiskne bolestně na prsa. Na straně levé stojí sv. Jan v zelenavém šatě, drže levicí knihu a pravici zoufale opírá o svou nakloněnou hlavu. Obraz tento od některých připisován býval Wurmserovi, avšak bez příčiny, neb jest to dílo domácího malíře a plod české školy; pocházejí-li všechny ostatní obrazy od Jetřicha, pochází od něho i tento.

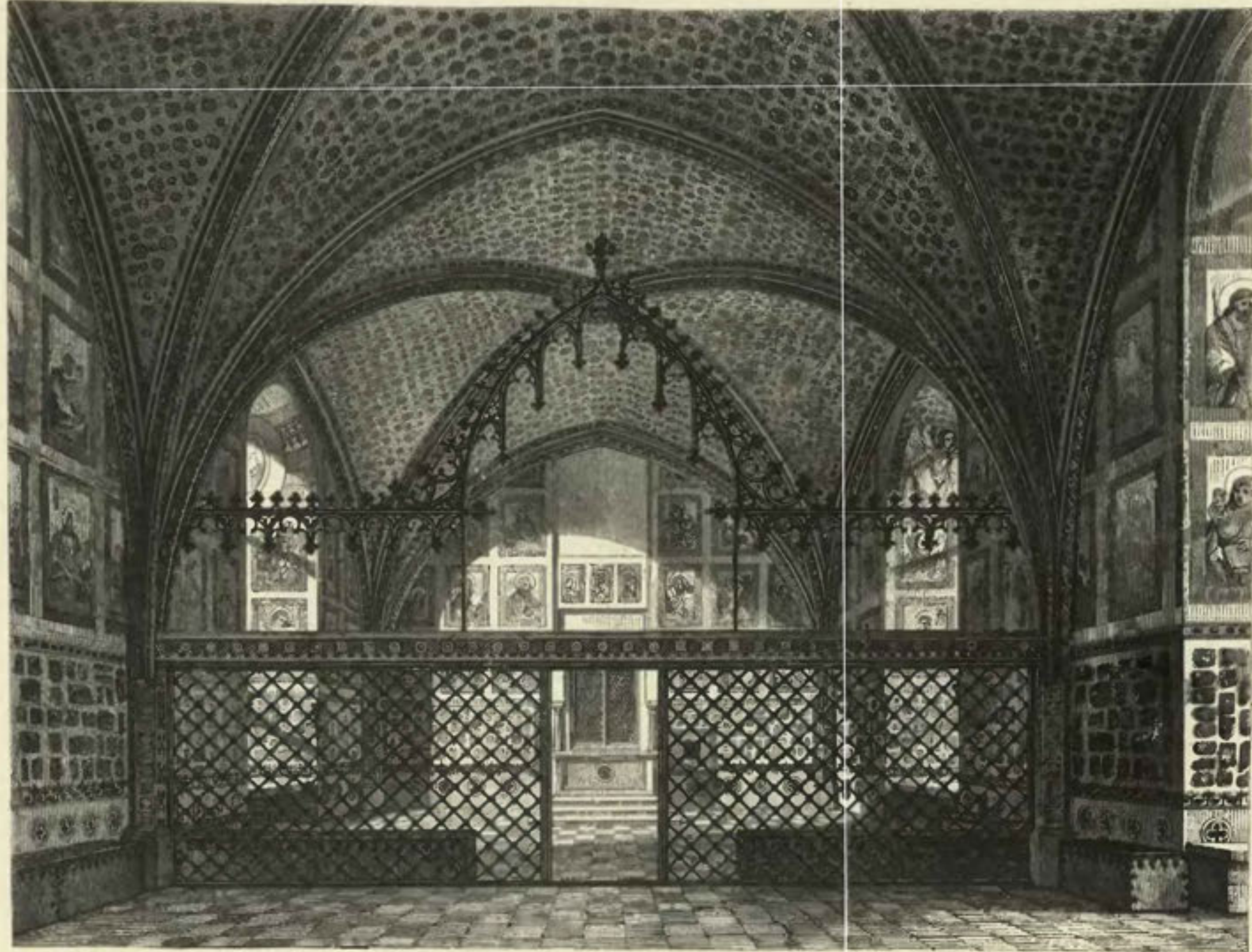
Zlatý (dukát) Karla IV.

Líc: Poprsí císařovo s nápisem: Karolus Dei Gracia. *Rub:* Český lev s nápisem: Romanorum et Boemie Rex.

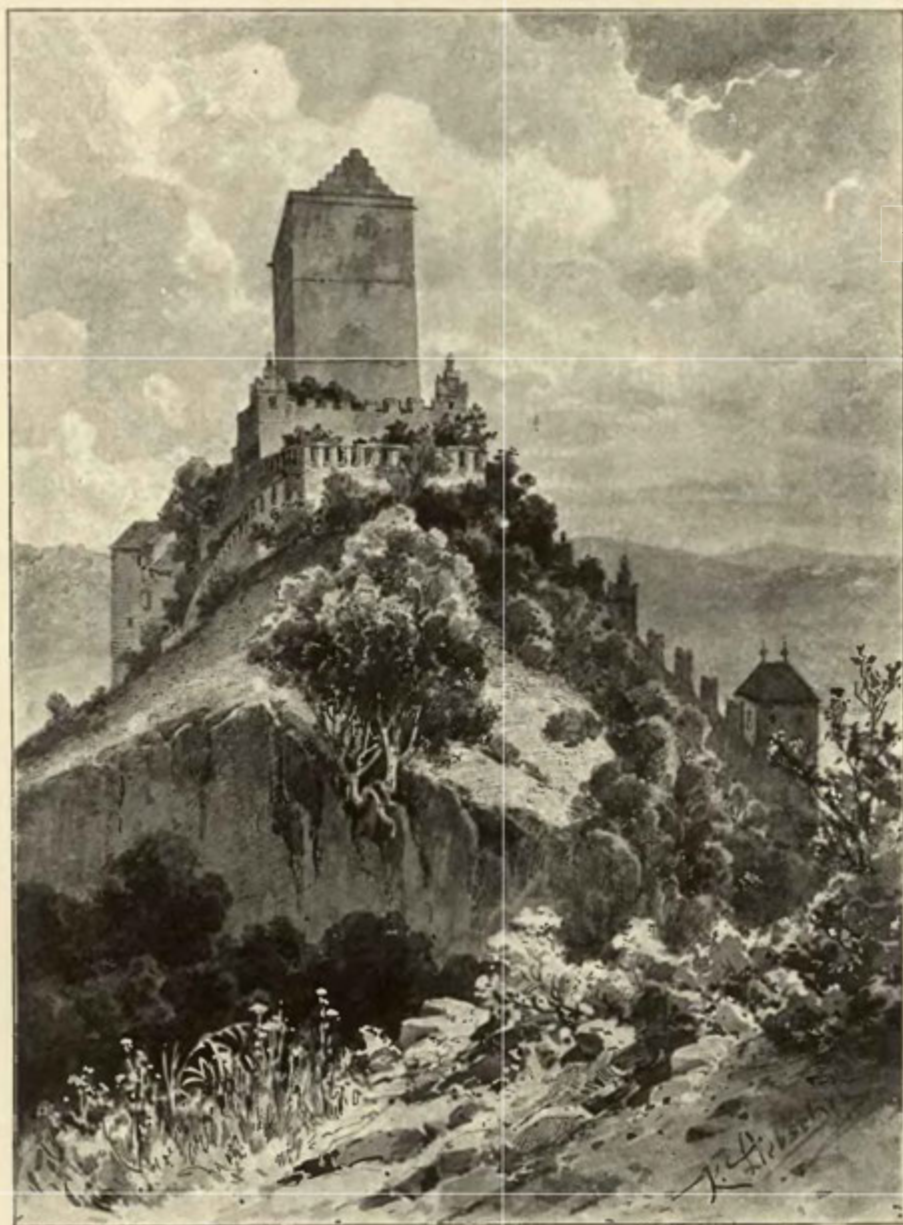
Kromě toho jsou ve Vídni obrazy *sv. Augustina* a *sv. Ambrože*, v nichž oba svatí v biskupské své hodnosti, avšak také jako doktoři a učitelé zobrazeni jsou, neboť přemýšlejí zajisté o důležitých dogmatech, majíce rty sevřené a čelo sbírající se v lehké vrásky, a pozdvižená ruka s pérem hotoví se zaznamenati ihned rodící se myšlénku. Obrazů všech bylo 132, nyní jest jich 126. (Jeden se ztratil již před Balbínem.) Proč císař Karel tolika obrazy tuto kapli ozdobiti dal, vysvětlí se toliko tím, že ji též ostatky mnohými nadal, neboť v rámech obrazů nalézaly se ostatky svatých a vyřezané žlábky v těchto rámcích ukazují ještě velikosť a podobu kostí a jiných věcí, ježto v nich někdy uloženy bývaly. Balbín našel na obraze sv. panny, která šíp v ruce drží, veliký kus kosti do křišťálu zavřený a doslechl od věrohodného přítele, že se v obraze sv. Vavřince jeho zub nachází. Bezpochyby tedy malován svatý takový, jehož ostatek do obrazu uložen byl. Po namalování opatřeny některé obrazy odznaky zlatými a stříbrnými, které přibity stříbrnými hřeby. Podivno, že na žádném obraze nápisu ani jména není, ba ani ve zlaté záři okolo hlav, proto se o většině obrazův ani pověděti nemůže, koho představují, an jim odznak zvláštní schází. Nepochybujeme, že Karel a vrstevníci jeho dobře věděli, co každý obraz jest, a snad také v knihách hradských o tom psáno bylo, ale smrtí Karlovou upadlo to v zapomenutí a o památky písemné ani purkrabí ani děkanové mnoho nedbali.

Když r. 1779—1780 obrazy ze stěny snímány, aby se našlo, jsou-li na nich jména pána, našly se pod nimi čáry uhlem udělané od toho, který dělal rozvrh a podlé toho velikosť obrazův ustanovoval Pod některými obrazy byly i náčrtky rozličných svatých křídou kreslené. I lze za to míti, že umělec císaři samému naznačoval, jak veliké a jakého způsobu obrazy budou. Než pozorujme blíže, jak nám malíři líčí takořka celé svatými a blahoslavenými oživené a na několik kůrů rozdělené nebe.

Pod hlavním obrazem odtud vzatým anebo prázdným jeho místem jest uprostřed krásné *Ecce homo*, po pravé (od pozorovatele) *tři truchlící svaté ženy*, po levé *dva andělé*. Zpodní řada, kde byla Matka boží, sv. Václav a sv. Palmácí, schází. Ostatek stěny pokryt jest 18 obrazy, představujícími vesměs osoby, které byly Spasiteli nejbližší a současné. Tu poznáváme *sv. Jana křtitele* s beránkem, *čtyři evangelisty*, mezi nimiž mladistvá postava Janova vyniká, *sv. Annu s Marií a Ježíškem* na jednom obraze, jehož malování Vocel (Pam. VII. 67) velice chválí, v krajních obrazích *anděly* s líbeznými tvářemi, zvláště jednoho anděla strážce, který chrání duši sobě svěřenou a cíl života jí ukazuje.

Kaple sv. Kříže na Karlšteině.

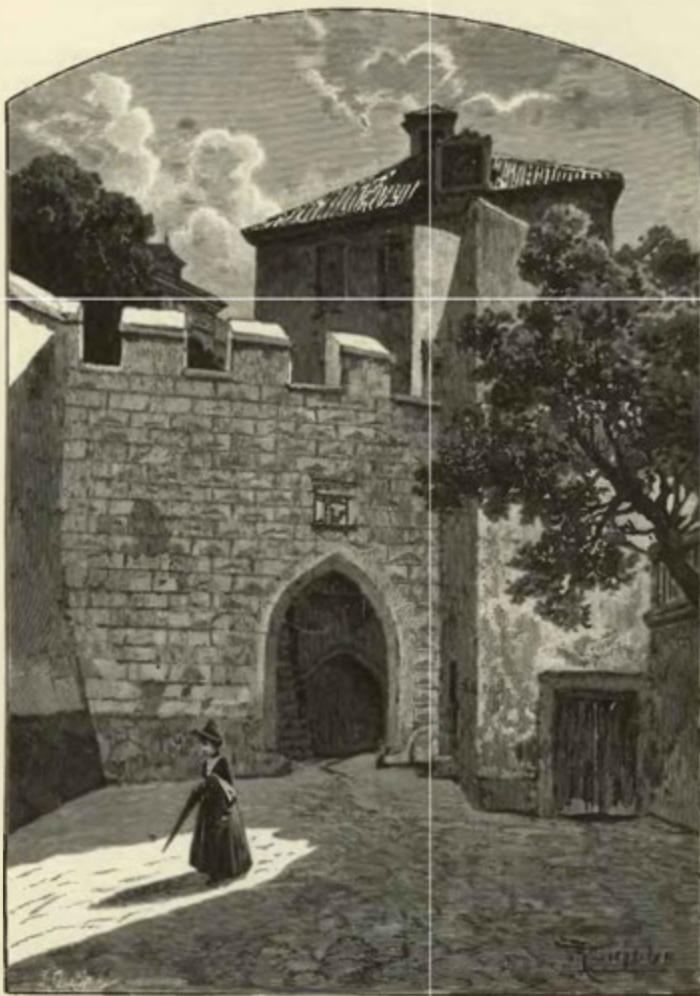
Severní strana Karlšteina.

Jižní strana Karlšteina.

Na *stěně severovýchodní* (v pravo, v zadní kapli) jest po obou stranách okna po 5 obrazích (dohromady 10), mezi nimiž lze poznati některé *apoštoly*, *sv. Víta*, *sv. Palmací* a *sv. Maříka* (Mauricia). Sv. Vít má krásnou, mladistvou hlavu, lepší však v barvitosti než v kresbě, protože křížové postavení nosu výrazu tváře škodí. Přes plece jeho splývá hranostajový plášť a v pravici drží palmu. Sv. Palmací, římský patricius v Trevirách (sťatý za Maximiana), jehož ostatky si císař na Boemundovi, arcibiskupu Trevirském, vyžádal a zde i v kostelíčku pod hradem uložil, vyobrazen jest jako středověký pán; přes odění či brnění má červené, zlatem vyšívané roucho, na rukou zlaté plechovnice, pravicí drže korouhev, levicí pod štítem obdélným, dole končitým, zlatý jilec od meče, kterým jest opásán. V obličeji svatého bojovníka zříti klidnou, vášní prázdnou vážnosť; mírnosť tato bojovníka Kristova a bojovná úprava svou protivou velice dojímá. Sv. Maříka poznáváme podlé černé pleti; má červené roucho, zlaté plechovnice a zlatý pás, modrý plášť jest zlatem vyšíván, v levici drží štít s modrým křížem, v pravici korouhev. Pozadí i roucha jsou pozlacenými růžičkami a jinými ozdobami posázena, ale ve stejném pořádku bez ohledu na záhyby roucha, jeho položení a směr; patrně viděti, že vykonal zlatník dílo své, když byl malíř se svým hotov.

Ve výklenku na této straně objevuje se 12 *světic;* mezi nimi poznávají se *sv. Kateřina* v modrém rouše posázeném stříbrnými růžičkami s palmou a s kolem, *sv. Voršila* se šípem a palmou, *sv. Eliška* v obleku modrém klášterním a bílém závoji, ana chudému pokrmu podává, světice tváře líbezné a očí přívětivých, *sv. Klára*, *sv. Anežka* s beránkem a palmou v šedivém, drahými kameny posázeném rouše. Nade všechny jest obraz *sv. Ludmily*, krásné, přelíbezné tváře, s rukama ušlechtile spjatýma, v rouše dunajské (zelené) barvy s čechlíkem přes hrdlo. Půda byla lazurová; na zlaté záři okolo hlavy vytlačeny jsou ozdoby. Na blízku sv. Ludmily spatřujeme na jiném obraze *krásnou děvici* s plavými vlasy, ana v rukou kapličku drží, naproti *dvě panny klášterní*, z nichž jedna ve hnědém plášti žezlo držíc, druhá rouchem blankytné barvy a bílým čechlíkem oděna jsouc, otevřenou knihu drží.

Třetí brána na Karlšteině.

Na straně jihozápadní (levo) vnitřní kaple, venku i ve výklenku, spatřují se *sv. biskupové* s knihami a berlami, *sv. Vavřinec* v modrém rouše s roštem a palmou, *sv. Štěpán* ve zlatohlavu s kamenem a palmou, *sv. Diviš*, který podlé legendy svou sťatou hlavu v rukou nese, oděn jsa v bílé, drahými kameny poseté roucho, pak *mnich* v modrém rouše s kalichem a ostatní buď bradatí aneb holobradí.

V *přední kapli* na stěně, ve které jest vchod, bylo 20 obrazů, ze kterých jsou dva ve Vídni. Tato strana jest *kůr otců a učitelů církevních.* Uprostřed poznáváme *sv. Jeronýma* podlé červeného

klobouku,[1]) pak *ctihodného starce* s bílou bradou a knihou v ruce a v oděvu poustevnickém, a několik biskupů s knihami a berlami. Ve zpodní řadě jest *šest svatých knížat* s žezly a zlatými jablky, ale bez korun, tři mladiství po pravé, tři vousatí po levé straně. Všichni drží dřevěné štíty v rukou (a to štít s písmenem M, štít se 3 lvicemi, štíty dva se 3 korunami, štít liliemi posetý, štít se 4 pruhy na příč), jichž znaky by ukazovaly na země, ve kterých se jako patronové ctí, avšak s jistotou nic nelze určiti.

Řada knížat pokračuje na boční stěně, po levé straně; tu jest ještě 7 podobizen knížat se štíty dřevěnými (někdy, jakož i předešlé, zlatými a stříbrnými). Mají vše dlouhé brady, královské a knížecí pláště s hranostajem, žezla a zlatá jablka v rukou. První z nich, držící štít se 3 pruhy, není znám, druhý jest podlé kříže uherského *sv. Štěpán*, třetí a čtvrtý jsou podlé říšského orla *sv. Ludvík* a *sv. Karel*, následující s orlicí jest snad *sv. Václav;* dva poslední mají štíty o 3 korunách. Štít tento se opakuje a jest tuším jeden z nich přidělán znova, neboť r. 1868 jeden štít scházel. Nad těmito knížaty jest *pět biskupů* s infulemi, knihami a kříži, důstojných a velikolepých. Prostřední hledí před sebe, druzí k němu se obracejí. Tak se to i v hořejších řadách spatřuje. Nad biskupy jsou totiž *kardinálové* a *opatové*, vedlé nich nade dveřmi *papežové* a nejvýše nad opaty v obloukovém úhlu *beránek boží* s korouhvičkou mezi dvěma anděly.

Na *protější straně*, kde jest okno, spatřuje se zase kůr *svatých bojovníků*, vše ve zlaté zbroji s šarlatovými a jinými plášti, dílem se štíty a oštěpy, dílem s meči a dřevci. Jeden z nich vyniká krásnou ušlechtilou postavou a výtečnou kresbou; obličej obrací něco stranou a hnědá hustá brada zvyšuje šlechetný jeho výraz. Oděn jest drátěným brněním, přes něž má červenou sukni, po boku meč, v rukou štít a korouhev. K bojovníkům druží se tu *biskupové* a *opatové* a na jedné desce 5 *mnichů*, z nichž však jen 2 hlavy viděti jest. Potom jest tu několik *světic*, mezi nimiž nejkrásnější jedna ve výklenku, děvice Bohem nadšená, jejížto ústa jako by slova moudrosti božské zvěstovala, ana pravici pozdvihuje a v levici knihu drží. Hlava její přikryta klášterním závojem.

Od Tomáše Mutinského jsou tu ještě dva obrazy, *Matka boží* (svrchní polovice těla) a *Ecce homo;* hlava na druhém obraze poodpadala. Nad pannou Marií jest krásný obraz anděla, držícího ceduli s nápisem, z něhož viděti jen jednotlivá písmena. Nade druhým obrazem podobněž jest anděl ovinutý páskou a držící pásku s nápisem. Pod tímto druhým obrazem stojí ještě zřetelně: Thomas d'Mutina fecit. Vzadu jest nápis malíře Markovského, který tento obraz obnovoval. Oba obrazy spojeny jsou ozdobnými rámy s got. obloučkem v oltářík rozvěrací o 2 křídlech. Na rámcích viděti okolo každého obrazu ještě dvě malé, velmi pěkně malované postavy svatých, asi jako okolo slavného obrazu Spasitelovy tváře ve chrámě sv. Víta. (Tyto dva obrazy byly r. 1780 odtud vzaty a do Pražské knihovny odvezeny, ale r. 1836 sem zase navráceny.)

O malbách na stěnách zdejší kaple smýšleli dříve, že je maloval Mikuláš Wurmser. Grueber je připisuje Jetřichovi řka, že malby na tabulích a na stěnách jsou z jedné ruky. Malby tyto jsou ve třech výklencích tak širokých, jako schody (zdélí 3 m., zšíří 1·5 m.), jichž hořejší plochy poskytují dosti místa k vyvedení velkých a znamenitých obrazův. V prvním okně při vstoupení do kaple na pravo spatřuje se na jedné straně, ale již jen málo, *Krystus jako host u Marty a Maří.* Postavy jsou v životné velikosti a v bílých rouších. Hned vedlé toho byl bez viditelného přehrazení *obraz Páně jako hostě u malomocného Šimona.* Maří Majdaléna zde pod stolem klečí a Spasiteli nohy drahou mastí maže. Na protější straně již málo viděti *Krysta, an z mrtvých vstav*, Maří Majdaléně v zahradě se zjevuje; malování jest jednoduché, ušlechtilé a nenucené. Pán jako zahradník s rýčem vstupuje a zdá se, jako by pravicí před prsa vloženou Maří, která před ním klečí v největší roztouženosti a milosti, přibližovati se laskavě bránil.

Ve druhém okně této strany na levo jest *Zvěstování* a *Navštívení* p. Marie, v pravo *svatí tři králové.* Zvěstování jest velmi krásné jak v postavách, tak i ve tvářnostech; anděl jest tváře líbezné, panna božská mladistvá a pokorná. Srdečná vroucnosť spatřuje se i na postavách sv. Maří a Alžběty na druhém obraze. Klanění sv. tří králů jest vybledlé, což jest veliká škoda. Neb skupení jest velmi krásné a postavy živé. Zajímavo jest, jak Matka boží radostně synáčka svého ukazuje a sv. Josef na to s blahým pocitem pohlíží. Ježíšek překvapuje neobyčejně dovednou kresbou, zvláště nohou svých, které jsou tak bezchybné a zaokrouhlené, jako by z Rafaelových dob pocházely. Také hlavy osob jsou velmi pěkné.

V okně na protější straně spatřují se veskrze jen *apokalyptická představení.* V pravo sedí věčný otec na trůně (Zjev. IV. 2), vůkol trůnu jest čtvero zvířat evangelistů, jedno podobné lvu, druhé podobné teleti, třetí mající tvářnosť člověka a čtvrté zvíře podobné orlu letícímu (IV. 7). Bůh otec má bílý oděv, drže v levici tajemnou knihu, popsanou vnitř i zevnitř, zapečetěnou sedmi pečeťmi (V. 1), v pravici hvězdu (I. 16). Po obou stranách trůnu ještě výše spatřují se hlavy vyhlížející tak, jako by oheň chrlily. („A z toho

[1]) Obšírně popsán v Pam. arch. VII. 67.

trůnu pocházelo blýskání a hromobití a hlasové,“ IV. 5.) V lazurovém vzduchu okolo trůnu ukazuje se zde sedmero hvězd (lamp, IV. 5), onde sedmero svícnův (I. 12).

Na protější zdi jest znamenité a velmi dobře zachované malování s množstvím hlav rozmanité tvářnosti, avšak perspektiva schází tomu obrazu, any přední a zadní hlavy jsou stejně veliké. Šest starcův učiněných králi a kněžími (V. 10) padlo na kolena, majíce jedenkaždý z nich harfu a báně zlaté plné vůně, jež jsou modlitby svatých (V. 8); klanějí se k beránku, jenž mezi nimi stojí (V. 6, 14), majíce při sobě a před sebou na podlaze své koruny (IV. 10). Za nimi viděti jest andělů mnoho (V. 11)

Také nábytek v této kapli má více méně velikou cenu a vzbuzuje mnoho upomínek na slavné doby národa českého. Pod stěnami stávalo původně 18 úzkých a 3 širší truhly, v nichž uloženy bývaly některé poklady a *svobody království Českého*. Nyní jest tu čtrnácte truhlí, z javorového dříví, ale ve všech jest dříví zpuchřelé a rozpadává se. Kování jich jest pěkné. Na rozích jest kování z ozdobně vysekaných plechů, po délce má každá tři panty s liliovitým ozdobením. Do každé vpuštěny byly dva zámky dobrého díla, dílem lihemi, dílem majuskulemi ozdobené, a kromě toho uprostřed opatření pro visutý zámek. Ze zámků ještě jest 22 na truhlicích, čtyři jsou stranou uloženy a dva scházejí. Když převzal Menhart z Hradce purkrabství Karlšteinské r. 1437, byly tyto listy ve čtyřech truhlách. V první truhle, která měla znamení čáru a 6 puntíků, byla truhlice se znamením a několik pytlíků, též rozličně znamenaných, ve kterých byly bully zlaté a majestáty císařův a listové na všechny korunní země. Ve druhé truhle veliké bílé se znamením dvou trojhranů v podobě 8 bylo mnoho příhrad, z nichž každá měla svoje znamení, aby se listové snadno našli. Byli tu listové a smlouvy s Rakousy, listy na Braniborsko, manství a hrady v Čechách, list vyzdvižení kolleje Karlovy a kostela Všech Svatých na hradě Pražském, svazek listů mnohých krále Václava, panští nálezové, svazek listů týkajících se Moravy, a mnoho listů poselacích a dispensací od papežů. Ve třetí truhle dlouhé železné byla registra berní a Horská i jiných důchodů království a spisové jiní „neužiteční.“ V malé čtvrté truhle se znamením N byla registra, psaní a listové „neužiteční.“ [1]) Mnohé z těchto pamětí, které se pokládaly za neužitečné, vybrány později a ztratily se, jako zejména registra berní, z nichž zbyl jediný v archivu kapituly Pražské. V 15. věku množily se písemnosti, tak že nebylo pro ně místa. Tedy udělány některé nynější truhly a snad i některá ze starších k tomu přibrána. Bylo jich r. 1501 deset znamenaných písmenami A — K, ale v 16. věku přibylo zápisův a listy potom do truhlic jinak uloženy. Rozestaveny tak, že stálo na zemi při zdi 8 úzkých truhlic, mimo mříži 4 takové a dvě něco vyšší a tři, které vyšší byly než ostatní a měly ve dvou řadách osm příhrad. Listy rozděleny byly v truhlicích takto:

A. Svobody latinské starši na království české se vztahující.
B. Svobody též takové německé a některé latinské.
C. Reversové a listové rozliční na obyvatele království Českého se vztahující.
D. Listové na markrabství Moravské se vztahující.
E. „ „ knížetství Slezské se vztahující.
F. „ „ Opolí a Ratiboř se vztahující.
G. Listové na město Cheb, hrady Flos a Parkštein a jiné statky ve kraji Chebském a Falči se vztahující.
H. Listy na knížetství Rakouské se vztahující.

V truhle B. znamenány byly příhrady a obsahovaly I. marku Braniborskou, K. zemi Bavorskou, L. knížetství Lucemburské, M. Smlouvy všelijaké s okolními panovníky, N. Vidimus rozličných majestátův, O. Sasy, Míšeň a Franky, P. kvitance mnohé na některé sumy dávno zaplacené, N. 2 reversy od kralů stavům dané.

Truhly ty byly již na počátku 17. věku chatrné a nedobře se v nich hledalo, pročež dali sem stavové pro ukládání důležitých zemských listův (r. 1612) dvě nové veliké *jarmary*, pěkného renesančního díla udělati, ježto po obou stranách oltáře stojí. Na jedné jest psáno: Mathia II. regnante, na druhé: Status regni 1612. To bylo to poslední, co pro Karlštein za jeho veřejné důležitosti zjednáno bylo. V jedné skříni uloženy jsou knihy k děkanství Karlšteinskému patřící, 19 psaných na papíře, jedna na pergaméně a jedna na papíře tištěná.

Když byl Karlštein stavům vzat, vzat jest archiv jeho odtud

Karel IV. se svým synem Vácslavem.
Drobnomalba z monumentálního rukopisu „Zlatá bulla,“ který chová se v c. k. dvorní bibliotéce Vídeňské. Pod obrázkem jest podpis: Imperator Karolus IV. cum filio Wenzeslao rege Romanorum.

[1]) Archiv Třeboňský.

r. 1626 a uložen v kapli sv. Václava při kostele sv. Víta. Tu zůstal až do r. 1687, kdež přenesen ke deskám zemským, avšak po 25 letech uložen jest zase ve sklepě vedle dotčené kaple svatého Václava. Roku 1749 dala Marie Terezie tento archiv srovnati a rozděliti na 3 díly. Do prvního dávány všecky listy, které se týkaly císařského rodu, do druhého ty, které se vztahovaly na českou korunu, do třetího ty, které se vztahovaly na stavy a jednotlivé osoby. První dvě oddělení zavezena do Vídně, poněvadž se tu zakládal dvorský a státní archiv, a jen třetí oddělení, zbytek to někdy velikého korunního archivu, zůstaven jest v zemi, ale slíbeno, že se vydají kopie z odvezených věcí, což se také stalo. Pracovati zde bylo věcí nemožnou, poněvadž byl archiv čtyřmi zámky zavřen; jeden klíč měl nejvyšší purkrabě (později místodržitel), druhý arcibiskup, třetí kapitula hradská, čtvrtý purkmistr Pražský. Již od r. 1865 jednáno o to, aby byl zbytek tento navrácen zase zemi pod její správu, ale teprve roku 1884 odevzdán jest do archivu zemského.

V kapli sv. Kříže uschovávají se také rozličné klénoty a památnosti. Na oltáři stávaly *tři staré sošky*, z nichž představují dvě Spasitele a jedna pannu Marii. Také stávaly na oltáři *dva svícny* z jalovcového dřeva, a divno, že se udržely po ta drahná léta. Na podstavci prvního čte se: Paulus Pistorius de Lučka SS. Theologiae Doctor Anno 1601, 13 Sept. ex Archidiacono Pilsnensi Factus Decanus Capellae Regiae in Carlstein, haec scripsi 6 Dec. 1614. Eadem renovavi 13 April. 1616. Deo laus et gloria. Na druhém svícnu čte se: 1617, 29 Juni coronatus est in regem Bohemiae Ferdinandus II et 1 Julii corona ad Karlstein cum aliis Regalibus reposita. Deo laus me Decano existente. K tomu přidána paměť, že za téhož děkana korunováni jsou Matyáš, Anna, Ferdinand II., a purkrabími byli Václav Ples, Oldřich z Hradce, Jan Vřesovec, Vilém Slavata, Jindřich z Thurnu a Kryštof Vratislav.

Branka na Karlšteině, v níž jsou nyní zvony.

Dva emailové *svícny* barvy modré se zlatými hvězdičkami, krásné to dílo, stávaly někdy v kapličce. Pověsť je, že je přivezl Karel z Francie, ale právě u nich se potvrzuje, že nelze těm a takovým pověstem slepě věřiti. Neb na podstavci dřevěném zespod jsou písmena A W, pak na boku téhož podstavce znak pánů Švihovských z Ryzemberka (štít poloviční červený a s 3 červenými čarami) a erb pánů z Janovic (štít červený s pruhem modře a bíle šachovaným). Znaky ty dokazují, že svícny ty obětovali Vilém Švihovský z Ryzemberka (r. 1530—1545) a manželka jeho Anna z Janovic. Uprostřed kaple stojí starožitný *pulpit* ke čtení (dole osmihranný, nahoře čtverhranný) z cedrového dříví, jakýmž také poprsní zdi v oknech obloženy jsou. Také je tu klekátko, do něhož jsou kříže a hvězdy z cedrového dřeva vsazeny.

Památna jsou starožitná a stkvostná *mešní roucha* v této kapli uložená. Na jednom ornatě z brunatného aksamitu spatřuje se Ježíš na kříži a 6 postav vypouklých, vyšívaných. Na druhém z červeného damašku přišit jest obraz Krista pána a 4 postav. Třetí z modrého damašku má 9 postav. Jiný jest z rudého aksamitu se tkanými zlatými ozdobami, jehož prostřední pruh bohatě jest ozdoben a obrazy svatých okrášlen. Pátý jest z hnědého aksamitu a vyšit jest v něm Ježíš ukřižovaný s 5 postavami. Konečně je tu zelená kasula vybledlá s červenými ozdobami, na níž jest Matka boží a 5 postav.

Také jsou tu uschovány části got. *visuté lampy*, zbytek to 3 lamp křišťálových, které někdy na stropě visívaly. (Balbín připomíná, že jedna lampa křišťálová do pozlaceného dřeva zasazená v okně visela.)

Ve starých pamětech připomíná se *obojček pěkný pancířový sv. Václava*, na kterémž byl pásek stříbrný a při konci jeho znak malý s orlicí černou. Z toho zbyly jen kusy, jakož jest i toliko kus *červeného aksamítového pláště*, kterýž prý Karel nosíval.

Také jest tu starožitný stříbrný koflík ($7^1/_2$ lotů, 10·5 cm. zvýší, nahoře 7·3 cm. zšíří), ozdobený vtlačenými puntíky a na noze s ciselovanou prací, ze kterého prý císař Karel píval, když v té kapličce dnem i nocí na modlitbách trval. Podobá se docela starému mešnímu kalichu. Z něho blahé paměti arcikníže František Karel, jsa r. 1823 na Karlšteině, na zdraví „všech hodných Čechův" si připil.

Také je tu pouzdro z vosku na svátosti, při níž jsou na svědomí pečeti arcibiskupa Pražského Jana a biskupa Olomouckého. Nalezena r. 1841 v oltáři. Jiná stříbrná rozvěrací schránka bývala dříve v kostele a visela na hrdle krásné sošky Matky boží. Jest ze skla a stříbra, pozlacena a na rubu vyryt jest obraz Matky boží s Ježíškem. Karel prý ji na těle nosíval. Ostatky tu ještě jsou. Balbín zmiňuje se ještě o dvou truhličkách, které bývaly v kapličce a nyní jsou také zde mezi klénoty. V jedné je hlava ze sv. Ofky a hnáty z těla sv. Justiny a Markéty, čelisť a rameno sv. Purkarta biskupa. Ve druhé jsou hlava a ostatky sv. Palmací a při tom authentika Boemunda, biskupa Trevirského (r. 1346, 9. listopadu), ve kteréž vyznává, že na žádosť nábožného císaře Karla v kostele sv. Paulina ve 3 hodiny na noc u přítomnosti kapituly a knížat mrtvola sv. Palmacia, na rozkaz císaře Maximiana sťatého, vykopána a tyto ostatky císaři odevzdány jsou.

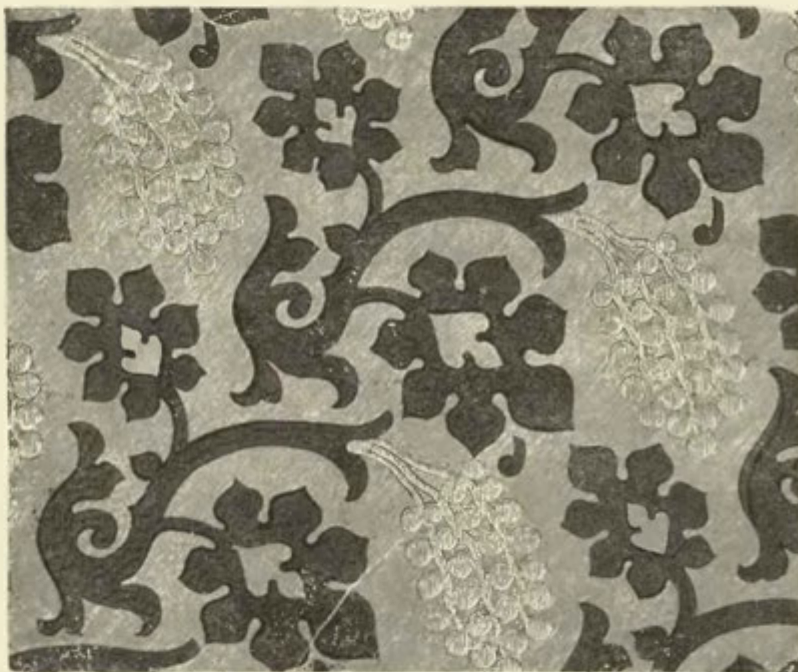
Vchod do paláce hradu Karlšteinského. (Obydlí Karla IV.)

Starožitný *mešní zvonek* býval také dříve v kapličce. Jest z bronzu a má čtyři nožičky i opatřen byl prý od Karla. O tomto zvonci vypravuje se tato pověsť: K jednomu starému kanovníku na Karlšteině přišel v noci před hodem narození Páně sv. Palmací a zbudiv jej kázal mu, aby šel do kostela Matky boží a jitřní sloužil zástupu pobožných, který tam očekával. I sešed spatřil v kostele jasně osvětleném velký zástup osob, oděných v kroji pokolení dávno vymřelých, ani v největší tichosti počátek služeb božích očekávali. Kostelníci byli přihotově a kněze oděli mešními rouchy. Když počal mši sloužiti, počali zpívati hlasitě: Dnes neporušená Panna Maria Pána Boha nám porodila. Po skončených službách odstrojili kněze v tichosti a shromáždění poklonivše se mu v tichosti děkovali, když z kostela vycházel. Dvéře za ním zapadly a venku bylo ticho jako v hrobě, a když se ohlédl po oknech kostelních, byla tam tma. Hrůza ho obešla a ledva se do své světnice vrátil; ale sotva se tu ocitl, začalo se k jitřnímu zvoniti a kostelník přišel k němu, aby ho doprovodil k půlnoční. S podivením vypravoval ctihodný stařec o té příhodě, ale ještě s větším podivením spatřil, že byly kalich a zvonec na témž místě, kam je kněz před chvílí byl postavil. I nebylo pochyby, že duchům osob pobožných mši svatou sloužil. [1])

V kostele bývala také šňůra s 65 korály, mezi nimiž jsou dva jako malé oříšky veliké, s malým stříbrným křížkem. Kromě toho se tu chovají samostříly (z nichž jeden před 50 léty pod oltářem nalezen), hever, hrot, podkovy, klíče, hákovnice a j. Jako zvláštnosť je tu zkamenělá lebka nějakého ještěra. Staří Češi říkali jí hlava dračí, a nikdy se neříkalo, že by byla od draka, kterého sv. Jiří zabil. Konečně připomeneme, že se tu ukazuje stará postel jako postel sv. Ludmily, kdežto jiná postel (prý Karla IV.) r. 1800 na rozkaz císařský do Laxenburka odvezena.

---

[1]) Podobná pověsť v Olomouckém rukopise.

Zbytek látky z pohřebního roucha Karla IV.

Poněvadž r. 1598 páni od sněmu nařízení na Karlštein se sjeli a tu privileje a ostatky zinventovali, zůstala po nich památka, totiž tabule s pergaménovým listem a znaky jich. Bylo jich více, ale na tabuli jsou psáni Kryštof z Lobkovic, nejv. komorník, Vácslav Berka, nejv. sudí, Volf z Kolovrat, Hertvík Zejdlic, podkomoří králové, Jan z Klenového, nejv. písař, a Jindřich Kapoun ze Svojkova.

Neumíme popsání kaple této, přestkvostného klénotu, kterým země naše před mnohými honositi se může, jinak končiti, než poukázáním na osud, k němuž je nyní určena. Na ten čas podobá se kaple tato sbírce umělecké, při čemž jediné pánu Bohu děkovati, že se nepotkala s horším osudem. Jaký to rozdíl proti dobám, když se rozkázání vznešeného jejího zakladatele plnila, jen biskupové tu služby boží slaviti směli, při záři tisíců světel, která se o drahé kamení na stěnách, zlaté ozdoby obrazův a zlaté hvězdy na klenutí odrážela, když zde císařové a královské s předními pány v pobožnosti na kolenou klečeli.

Čtvrté poschodí veliké věže rozděleno jest příčkou na dvě místnosti, o jichž bývalém upotřebení nic se neví. Schod k nim jde v hrubosti zdi. Před r. 1587 byla tu podlaha nad kaplí zlá, proto dána nová dubová podlaha a nad ní dláždění cihlami novými na vápno uděláno. Do *pátého poschodí* vedou toliko dřevěné schody. Zde byl krb, který r. 1837 rozmetali. Roku 1587 mluví se, že tu byla světnice hlásných a za ní veliké okno ve věži. Roku 1597 se vypravuje, že na druhé podlaze, kde pověžní svou světničku měli, dány nové, dubové, mocné trámy mezi jiné staré a zdi kleštěmi a železnými štáfy sevřeny. Při tom také dobře opravena a vycvikována zeď, která prý na kolika místech od vrchu až dolů ke špuntu, kudy se do kaple hledělo, byla roztržena.

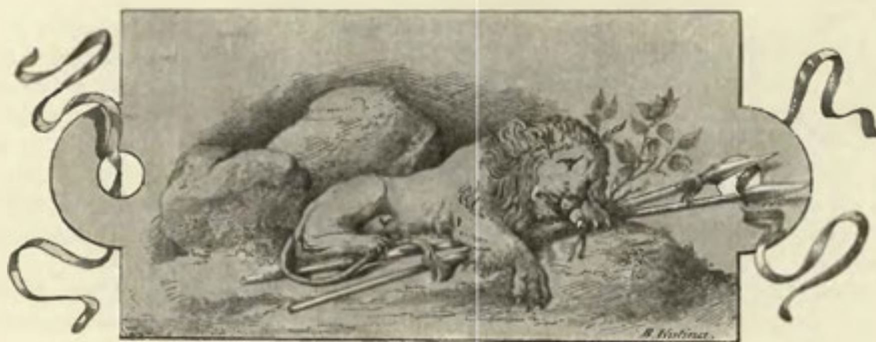
Z pátého poschodí jest východ na *krancle* neb *cimbuří*, na němž stálo ještě roku 1587 dělo O opravě jeho před r. 1597 píše se: „Okolo té věže jest na zdi kranc, kterýž prve trním zarostlý a jinými neřestmi znečištěný byl, že se po něm dobře choditi nemohlo, a okolo něho zdi postranní zbořené byly; ten znova dobře spraven, zdi zvýšeny cihlami na vápno, tak že se po něm bezpečně choditi mohlo. A do dvou postranních vikýřův i do obou štítů dvéře z prken červeně obarvené udělány a na pantech zavěseny, aby pod krov sněhy neváły a déšť nezamrskoval.“ Cimbuří to, to jest ochoz s parapetní zdí, jest tak široké, že dva lidé vedlé sebe pohodlně jíti mohou. Bývalo cihlami dlážděno, ale poněvadž zdi svrchní prosakováním vody (když se vápno mezi cihlami vydrolilo) škodu braly, roku 1835—1837 všechna okna znovu překlenuta a cimbuří mramorem obloženo a zalepeno, aby všechna voda odtékala, a parapetní zeď a jiné zdi pod cimbuřím opraveny a obvrženy. Štíty oba byly před časy vlnité ve způsob renesančních štítův, ale r. 1815 zřízeny jsou na rovné čáry a r. 1837 přidělány k nim krancle. Vystoupiti na cimbuří jest věc pracná; neb od prvního dvora až sem stoupá se na 266 stupních.

O *krovu* věže píše se r. 1587: „Krov cihelný již něco sešlý a pro neopravení téhož krovu trám jeden a krokev všechen přehnilý jest. Na témž krově vikýř, v něm býval zvonec, jímž hlásní věděti dávali, když kdo ze zámku jel, ale již ho tam není. Podlahy pod týmž krovem žádné není.“ Po tomto roce trámy, kterých mnoho nebylo do zdi zazděných, nýbrž jen tak do zdi vložených, všechny zároveň zazděny. Krov, který sešlý byl a krokve a latí na něm shnilé a střecha cihelná naskrze zlá byla, zase spraven. Kde krokve nebo latí shnilé byly, jiné krokve podvlékli a laťmi spříbíjeli; krov všechen přeložen

a namnoze novými cihlami přikryt. Též po druhé l. 1596 přeložen a zopravován. Žlaby čtyři, do nichž na čtyři strany věže voda z krovu šla, všechny nové nahoru vtaženy a pod krov položeny. Uprostřed toho krovu, kde prve dotčený vikýř byl, nová vížka postavena a bílým plechem přikryta. Na tu vížku dána makovice měděná, pocínovaná, do níž se korec žita Pražské míry vysypalo a nad ní dán orel z mědi s pozlaceným znakem císařským. Do té vížky zavěsen zvonec, jímž se na klekání ráno a u večer zvonívalo. Tak bylo ještě za dob Balbínových, ale od století tu vížky není.

Zvenčí ozdobena byla věž písmenou R s korunou na ní (tuším nahoře, kde jest vybledlý kruh), poněvadž obnovena za císaře Rudolfa. Na východní straně bývaly znaky: císařský orel, království Českého, pánů z Kolovrat. Pod tím byl nápis: Joachimus Nový. (de Kolovrat?) et dominus Busstiehrad Mielnik et Kossatek S. C. Regiaeque Majestatis Consiliarius, Camerae Regni Bohemiae Praeses et Burggravius Carlsteinensis Anno 1598. Znak Kolovratský, ač vybledlý, ještě se poznává. U něho dole po obou stranách jsou ještě dva malé znaky, ale zašlé tak, že lze jen na pravé straně (od pozorujícího) vola nějakého rozeznati.

Za velkou věží a hláskami jest prostora zdí ohrazena (dolní bašta, krchůvek), o níž již řeč byla. Taková místnosť upotřebována v 14. a 15. věku k založení velikého praku. Později byla v těch místnostech *marštal*, o jejímž položení nic určitého se neví. V relací r. 1597 se vypravuje o ní takto: „Pod tou velikou věží a při ní vrchní baštou, naproti Kněžské hoře a nad dolejší baštou též nad kovárnou jest marštal v nově, do kteréž se dobře do 20 koní postaviti může, spravena. V té maršTali ven skrze zeď nad zemí obvýšeně jsou dvoje dvéře, jedny ven ze zdi do dolejší bašty z dubového dříví (veřeje plechem obité a dvéře do nich tuplované, plechem červeným obité), a druhé dubové veřeje v té straně do maršTale vsazené a dvéře též v nich dubové, červeně obarvené a velikými železnými štáfy okované, ano i železnými svory skrze zeď v hromadu sevřené a železnou závorou, skrze kterouž se šroub šroubuje a dvěma visutými zámky zamyká, protažené v nově udělány jsou, ačkoliv někdy od starodávna také tu dvéře bývaly, jimiž se do dolejší bašty chodilo, ale velmi nebezpečně, toliko na jednu cihlu zazděné, což již náležitě spraveno a opatřeno jest. Chodba z maršTale udělána po dubových trámech od zdi do věže vlomených." — Není pochyby, že byla tato maršTal hned za věží pod zemí, ale dnes není o ní žádné upomínky a na místech těch není známky, kde byly dvéře do ní.

2. Dějiny Karlšteina.

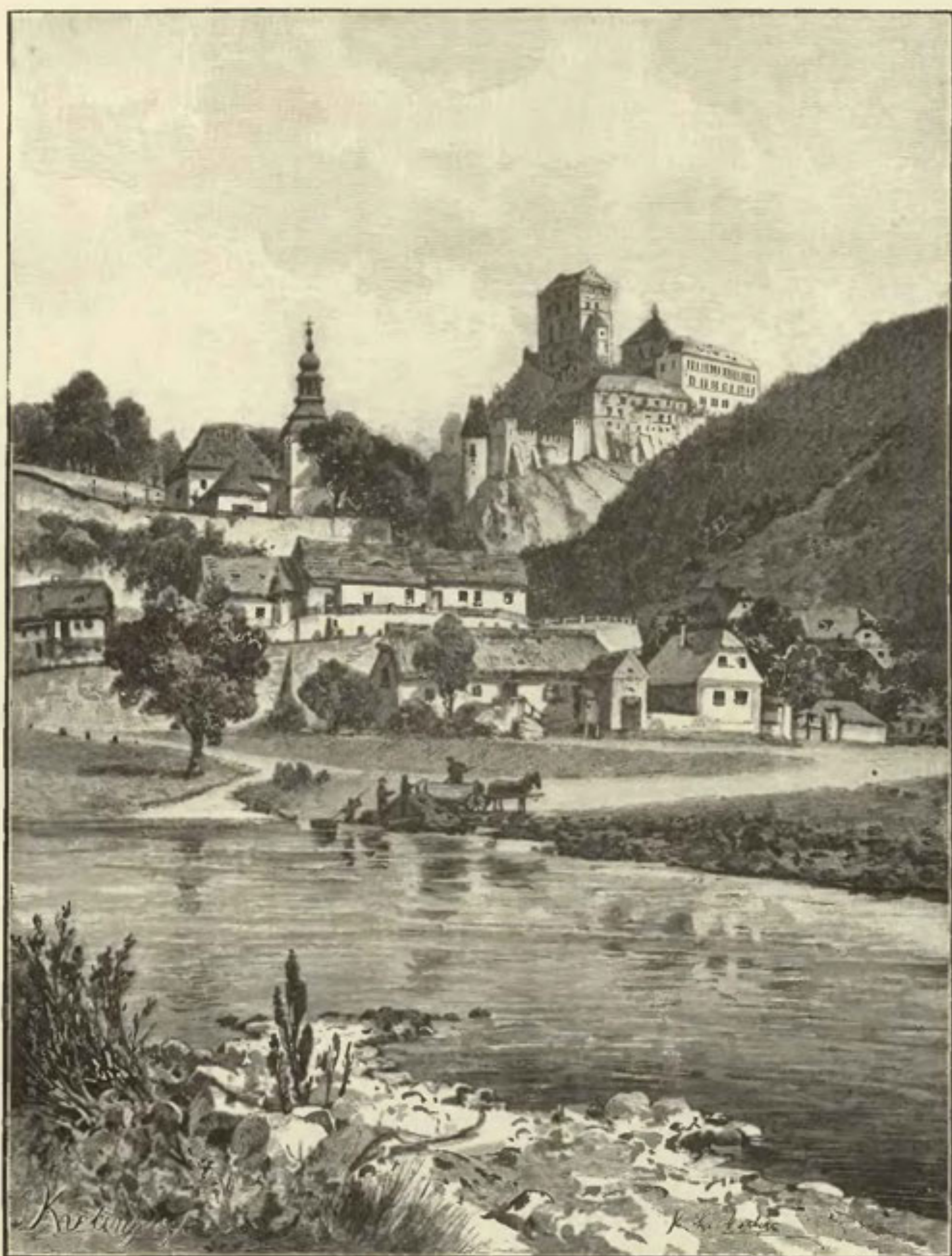

Z husitského kodexu z r. 1490.

Když založil Karel hrad Karlštein, patřily k němu osady: Beroun městečko, Loděnice, Poušník, Třebaň, městečko Hostomice, vsi Čisovice, Kytín, Dobříč, městečko Milín, vsi Dubenec, Dušník, Čím, Tetín, Žlukovice, Chviňava, Vráž, Trubín, Bílý kostel (?), Škob (?), Hudlice a mlýn Klučice. Z těch vycházelo r. 1412 holého platu 413 kop 25 gr., obilí a kur za 73 k. 41 gr. Ale vesnice tyto nijak netvořily panství souvislé, jsouce nejen roztroušeny po obou stranách Mže, nýbrž i daleko od sebe mezi Mží a Vltavou; zejména patřilo sem z části i pozdější panství Dobříšské. O některých z nich se ví, že patřily před založením Karlšteina ke hradu Nyžburku, Tetín s jinými byl na panství Tetínském a vesnice v Brdech a pod nimi podlé starých pamětí patřily pod lovčí úřad na hradě Kamýce. Sloučením tudíž těchto částí povstalo nové panství Karlšteinské.

Karel chtěl na bezpečném, za umění válečného té doby naprosto nedobytném a přece snadno přístupném a od Prahy nepříliš vzdáleném místě uchráněno míti vše, co se v Čechách chovalo nejdůležitějšího, drahocenného a svatého, zejména korunu a jiné klénoty královské, svobody a listy království, svátosti, které Karel sebral aneb ještě sebrati mínil, protože s těmi, které již dříve v Čechách se nacházely, bez papežova dovolení nesmělo se hýbati. K tomu si bezpochyby místo sám vyhlédl. Roku 1348 v úterý po letnicích (10. června) odebral se na toto místo s mnohými knížaty a pány a arcibiskup Arnošt položil do základů první kámen.[1] Stavbu řídil prý dvorský stavitel Matěj z Arrasu. Novému hradu dal Karel jméno Karlštein, řka o tom sám: „hrad Karlštein od základův znova jsme vyzdvihli a přidáním našeho vlastního jména pro větší naši památku kázali jsme jmenovati, tak aby Karlšteinem po Karlovi se nazýval.“[2] I nechvalno bylo a jest, z přílišné citlivosti odříkati a odepsávati se toho jména, kteréž předkové naši a zajisté dobří synové vlasti v uctivosti měli.[3] Roku 1355 stavba byla zhruba hotova, zejména i slušný příbytek pro císaře postaven. Karel tu byl o Všech svatých toho roku, a zdržoval se tu ještě

[1]) Paměť o tom bývala na Karlšteině, odtud jest v rkpse. Budišínském, Pelzel, Carl IV. I. 216, Palackého dějiny II. b. 168.
[2]) Orig. v arch, gub. [3]) Název Karlův Týn vymyšlen od člověka, který původnímu pojmenování buď nerozuměl nebo lépe rozuměti chtěl než jiní. Staří říkali také Karštýn, Karštejn („pod Karsstyn, hajtman Karstynský“ DD. 23 str. 337 a na mnoha místech).

Karlštein s Budňany.

dne 11. listopadu, kdež dal Půtovi z Častolovic purkrabství Potšteinské.[1]) Za purkrabě Karlšteinského nařídil *Víta* z *Bítova*, jemuž poručil r. 1356, aby se dohodl s Janem, opatem Zbraslavským, o hranice mezi královstvím a klášterem v Brdech.[2])

Na jaře r. 1357 byly již kaple na hradě ne li úplně, zajisté již zhruba dodělány. I odebral se sem Karel provázen jsa Arnoštem arcibiskupem, Janem Očkem, biskupem Olomouckým, Janem biskupem Litomyšlským, Jetřichem biskupem Mindenským, Janem biskupem Blisivským (Blois), knížetem Saským, některými knížaty Slezskými, Říšskými a Českými pány. Jak se zdá, posvěceny jsou kaple slavným způsobem, a dne 27. března vydal Karel majestát, jímž založil na Karlšteině kapitulu s děkanem, ku

Socha Karla IV. na mostecké věži v Praze.

kteréž učinil znamenité nadání. Tehda se postavil pro děkana a kanovníky dům na Kněží hoře nepříliš vysoký, v němž měli podlé vůle Karlovy pospolitě přebývati. Tehda také nábožný císař, maje velkou věži pro mnohé svátosti tam uložené za posvěcenou, ustanovil, aby tu nikdo se ženou, ani svou vlastní manželkou bydleti nesměl.[3]) Zůstal pak tu Karel až do počátku dubna a vrátil se sem téhož roku ještě dvakráte, v srpnu a v říjnu.

Mezitím se byl postaral Karel také o dostatečnou obranu a hájení hradu. Opatrování hradu a panství a poprava nad okolím svěřena byla *purkrabí*, který brán byl obyčejně ze stavu vladyckého

---

[1]) Archiv Olešnický. [2]) Palacký, Formelbücher I. 244. [3]) Orig. v arch. gub., opis v rukopise bibl. Praž. Překlad český tamž a u Hájka. Potvrdil arcibiskup Arnošt r. 1357 dne 1. října (Cancellaria Arn. ed. Tadra 191).

a míval svého pomocníka, jemuž se podpurkrabí říkalo. Purkrabě dostával asi tři čtvrtiny důchodů z panství, z nichž choval čeleď, měl pro svou osobu tři pluhy role, rybníky některé a bral viny či pokuty soudní a clo v Milíně. Avšak povinen byl naložiti 77 kop 6 gr. na vinice na hradišti a okolo hradu, kteréž byl pečlivý a bystrooký císař révou franckou posázeti dal, odváděl vína ke dvoru a 100 kop hotových peněz.[1]) Pod purkrabí stáli *manové*. Středověká obrana hradův a část vojenství zakládala se na zřízení manském, poněvadž byl man za statek jemu půjčený povinen jisté služby konati, a za tehdejších dob, kde nebyla omnipotence státu taková, jako nyní, mohl pán vždy spoléhati na jistý počet bojovníkův.

Povinnosti manův byly předně všeobecné, jako u jiných manův, totiž věrnosť králi a purkrabí a nezamlčeti, kdyby se někde něco na újmu práva královského manského dálo. Zvláštní povinností byly jisté manské služby, o nichž jen málo víme. Avšak pravidlem bylo u všech manův k nějakému hradu přikázaných, aby v čas potřeby a na zavolání buď s koněm aneb pěšky, ale vždy zbrojně pohotově byli a na hrad přišli k obraně, jestliže někomu z nich zvláštní výsadou nějaká jiná služba vykázána nebyla.[2]) Nekonání povinnosti mělo v zápětí ztrátu statku, nedbalosť u rytířských manův snad týmž způsobem trestána. Kromě rytířských manův byli totiž na Karlšteinském panství *manové robotní*, u nichž nedbalosť ještě přísněji trestána.

Často opakována jest pověsť o purkrabí Jáchymovi Novohradském z Kolovrat, který kázal mana stíti, poněvadž ho nenašel na stráži u brány. Povinností totiž manův robotních bylo každý týden jeden stráž u hořejší brány držeti (tak že přišlo na jednoho třikráte do roka), dolejšímu vrátnému ročně po jednom zlatém (ve starší době jistý počet grošů) platiti, každý den třikráte Zdrávas Maria zvoniti a každou sobotu nádvoří v zámku umésti, zámek zavírati, otvírati, most spouštěti a klíče purkrabí odevzdávati. Vrátnému u dolní brány platili proto, poněvadž sami byli povinni tu stráž držeti. Když později stráže u brány, zvonění a metení sproštěni byli, platili vrátnému více peněz, ale něco méně, než 2 fl. na stříbře. Bylo jich 18, a statky jejich zapisovaly se do desk manských, kteréž na Karlšteině chovány bývaly. Manství robotná bývala ve Vlencích, Želkovicích, Čími, Čelyni, Cholyni, Onoklasích, Dobříči, Žebrákově, Poustkové, Holušicích, Chrašticích, Raděticích, Pečicích, Kamýku.

Manové rytířští měli při Karlšteině svůj *manský soud*, svou správu a dsky manské, do nichž písař hradský vše paměti hodné zapisoval, jakož se i dálo u hradů Křivoklátu, Zvíkova a Hluboké, nicméně jistou měrou vrchnímu úředníku manskému, totiž sudí dvorskému a jeho soudu poddáni byli. Původ neb žalobník přišel k úřadu desk dvorských a pohnal napřed šest manův služebných, aby osadili soud manský; tak učinil i pohnaný a pohnal jiných šest manův k roku (termínu), kteréž byli úředníci dvorští položili. Těch dvanácte manův soud zahájili, strany slyšeli a soudili a tu aneb nález učinili aneb stran na mocné smluvce podali.[3])

Dílem ze všeobecného českého práva manského, dílem z ustanovení Karlových a dílem z opatření, kteráž činívali purkrabí, vyvinulo se *Karlšteinské* manské právo, které se v hlavních věcech s jinými právy téhož způsobu srovnávalo. Ačkoli mělo po dlouhá léta platnosť, přec mu jakožto sbírce purkrabské „bez právomocnosti řádné“ dvorským dekretem (13. června r. 1811) zákonní moc odňata jest. V některých podrobnostech se právo toto rozeznávalo od jiných manských práv a bylo pro vdovy a dcery manův mnohem prospěšnější a výhodnější, nežli jiná práva, nedovolujíc, aby beze všeho od statku otcovského odstrkovány byly.[4])

Vysazení manství Karlšteinských má původ starší nežli jest hrad sám. Jako obsahovalo vlastní jeho panství čili vesnice úroční někdejší panství Tetínské, tak bylo manství jeho na bývalém lovčovství či později vladařství hradu Kamyckého. Kdy počátek svůj vzala, není nám známo, ovšem jest jisto, že byla r. 1336 a že jim tehda pořádek jistý dán. Byla to manství tato: 1. Smolotelské s příslušenstvím ve Vesci, Byčicích a Zlakovicích, 2. Smolotelské s příslušenstvím ve Zlakovicích, Radači a Čelyni, 3. Smolotelské s přísl. v Čelyni, Libčicích a na Mokři, 4. Čelyňské s Cholyní, 5. ves Lazsko s příslušenstvím v Lisovicích, Tbitech, Slavkovicích a Nirči, 6. lán v Kamýce s rolemi ve Zhoři a Planých, 7. půl lánu v Kamýce, 8. lány v Touškově, Boješicích a Kozarovicích s lesy na Chlumci, 9. Žebrákov, 10. půl lánu v Kamýce s mlýnem, 11 Zhoř s Nerestcem, 12. manství v Planých, 13. Radaš s mlýnem, 14. Bukvice porostliny, 15. písařství Kamycké, k němuž patřily polnosti v Kosobudě, Milešově, Pečicích a Bezduchovicích (Zduchovicích?). Ti všichni pokládáni za střelce zemanskou službou ke hradu Kamýku patřící, a král Jan vysadil jim r. 1336 dne 27. prosince právo takové, aby nikomu jinému nežli jen králi svou služebností poddáni byli a pokud by službu svou se samostřílem pořádně vykonali, aby úředníkům královským ničím jiným povinni nebyli.[5])

---

[1]) Arch. č. VI. 25. [2]) Poněvadž se urbáře Karlšteinské a Křivoklátské ztratily, nemůžeme o povinnostech manův nic říci, nežli co nacházíme v starších sepsáních. [3]) Arch. gub. [4]) Obšírně o tom Jos. Chmelenský v ČČM. 1835 str. 255. [5]) Emler, reg. IV. 144

Prvotní tato manství od císaře Karla ke hradu Karlšteinu přivtělená v pozdějších dobách dělena byla, také snad jiná některá přibývala. V 15. věku bylo jich hojně. Tehda se připomínají taková manství, o kterých později není zmínky, poněvadž snad spustla a zarostla, jako na př. v Bluku, Porostlém, Milíně, Pečičkách, Bělči, Kosobudech, Raděticích a j. Při zrušení úřadu purkrabského byla tato manství, která se až do naší paměti udržela:

1. Manství Lisovské se dvorem a rybníky, 2. manství Kozákovské v Želkovicích se dvorem, krčmou a chalupou, 3. tvrz Stežov s příslušenstvím, 4. Osovec dvůr s příslušenstvím, 5. dvoje manství Rampachovské a Rudkovské v Touškově s lidmi v Boješicích a Kozarovicích a lesy na Chlumci, 6. manství Rousovské ve Vlencích se dvorem popl. a chalupami, 7. ves Slavkovice odprodaná od manství Lisovského, 8. Smolotely tvrz, dvůr a ves, 9. Řitka tvrziště se dvorem a vsí pustou, 10. ves Zlakovice, 11. dvůr popl. ve Svudčicích, 12. dvůr Čilichovský v Suchomastech, 13. Lazsko tvrz, dvůr a ves, 14. dvůr manský v Tetíně se 2 grunty poplatnými a chalupou, 15. Bytíz dvůr s krčmou a rybníčky, 16. manství Polednovské v Žalkovicích se dvorem a lesy v Chlumu, 17. manství Demičovské ve vsi Druhlicích, 18. dvůr Strkov ve vsi Roblíně pustý s mlýnem, 19. manství Dubenecké ve vsi Dubenci, 20. manství Dýmkovské v Čelyni s krčmou na Obejdově, Vltavou a lesy, 21. manství Čamské v Čími se dvorem a lesy, 22. manství Maršovské v Chraštičkách se dvorem, 23. manství Holušické, 24. manství Rousovské v Želkovicích se dvorem, poustkami a lesy v Chlumě, 25. manství Machovské v Planých se dvorem a chalupou, 26. manství Blahnovské v Touškově se dvorem, lidmi v Kozarovicích a Boješicích a lesy Chlumcem a Společnicí, 27. manství Vlkovské v Pečicích se dvorem a lesem Lišnicí, 28. manství Drahlovské se dvorem, rybníčky, lesy „i s táborem", 29. Cholyně dvůr s Vltavou a lesem Hájkem, 30. manství Přibíkovské v Pečicích se dvorem, 31. manství Broumovské v Raděticích se dvorem a hájem Bulinou, 32. manství Karhanovské v Čelyni (neb v Čelimi?) se dvorem, poustkami a lesy, 33. manství Zemanovské v Onoklasích se dvorem a lesy, 34. manství Svatoňovské, totiž dvůr manský při městečku Kamýku se 2 chalupami, chalupou ve Zhoři, člověkem v Dražkovicích, kusem Vltavy a lesem ve Zhoři (tuším nynější dvůr a pivovár na pravém břehu řeky Vltavy), 35. manství ve Zhoři s lesy a Vltavou, 36. manství Skotoňovské (vlastně Skotohonovské) ve Trti s lesy a Vltavou, 37. manství Chytrovské v Kamýku se dvorem v městečku a Vltavou (poblíž kostela), 38. manství Prokopovské ve Vlencích se dvorem, 39. dvůr pustý v Dobříči se dvorem Vlachovským a mlýnem pod Chýnicí, 40. manství Žebrákovské s chalupou a Vltavou, 41., 42., 43. troje manství Ctiborovské, Hynkovské a Mašátovské v Čími, se dvory, chalupami a lesy.[1]) V těch jsou také ne-li všechna, tedy zajisté některá robotní manství obsažena.

Roku 1358 Karel nejen na jaře, nýbrž i na podzim na Karlšteině přebýval. Také roku 1359 nacházíme ho tu v červenci a říjnu.[2]) Bylať bezpochyby ještě mnohá díla na hradě, ku kterým chtěl císař sám přihlédnouti. S ním tu býval bezpochyby také bratr jeho Jan kníže Korutanský, který daroval r. 1358 ke kostelu Matky boží na hradě a ke kapli sv. Palmací ves Lhotku Žebrákov, aby děkan denně sloužil mši svatou v dotčené kapli.[3]) Roku 1360 bezpochyby Mikuláš Wurmser práce svoje na hradě dokončil, neboť Karel osvobodil toho roku dne 13. prosince dvůr jeho v Mořinách se $2^1/_2$ lánem dědin ode všech poplatkův, avšak jen do života jeho.[4]) Císař tehda na Karlštein již tak často nepřicházel, jako před tím, ale přece tu býval každoročně někdy na jaře, někdy v létě a někdy v podzimku. Ke sklonku svého živobytí jen zřídka sem přicházel. Pro lepší zcelení panství Karlšteinského získal r. 1365 ves Mořiny od kláštera Slovanského, za kterouž jim dal tři Lhoty blíže Knína, přidav k tomu hotové peníze.[5]) Že i v posledních letech panování jeho pořád ještě o Karlšteině děláno, dokazuje se tím, že dal Karel r. 1372 veliký zvon do hradu uliti.[6]) Pokud víme, byl naposled na Karlšteině roku 1376 v listopadu; skonalť na hradě Pražském v sobotu dne 29. listopadu r. 1378 tři hodiny po západu slunce, pokojně a tiše v kruhu žalostném všech svých milých. Dobře věděli Češi, co s ním ztratili; svědčil o tom veliký pláč lidu, který se opakoval teprv r. 1457, když zemřel mladý král Ladislav.[7])

Král Václav přijel na Karlštein roku 1379 v měsíci červenci[8]) a často se v místě tomto, kde spatřoval mnohé upomínky na otce svého, baviíval. S ním bezpochyby tu přebývala manželka jeho Johanka, která mezi svatými zvláště svatému Václavovi a sv. Palmací se klaněla; na její žádost udělil kardinál Pileus (r. 1379 dne 21. února) odpustky věřícím, navštěvujícím kapli sv. Palmací pod Karlšteinem a kostel sv. Václava před Pískem.[9]) Jakožto purkrabě ustanoven jest před r. 1381 *Otík Prase z Chrastu*;[10]) jakožto nástupce jeho připomíná se r. 1389 *Kunrát Kaplíř ze Sulevic.*[11]) Roku 1383 v červenci bydlel

[1]) Podlé desk Karlšteinských. Starší dsky Karlšteinské ztratily se a zachovaly se jediné ty, které začínají r. 1600 a nyní jsou při dskách dvorských. [2]) Huber, Reg. Caroli [3]) Arch. gub. [4]) Glafey Anecd. 490. [5]) Rkps. II. D 49 knih. Praž. Tomek, děje Prahy III. 107 [6]) Arch. gub. a nápis na témž zvonu. [7]) St. letop. 168. [8]) Tomek, d. P. III. 322. [9]) Archiv kapitulní. [10]) DD. 13 f. 96 „Prassie purgravius in Karlstein". [11]) Sommersberg, Scr. r. Sil. 1000.

zase Vácslav na Karlšteině a opět se tu příštího roku v červnu zdržoval. Tehda byly pře mezi arcibiskupem a Janem Čouchem ze Zásady, poněvadž byl kázal arcibiskup jez skrze Čoucha nově postavený na Labi pychem rozbořiti. Čouch žaloval u krále, který, jak se zdá, byl již na arcibiskupa podrážděn. Ve hněvu svém volal Vácslav arcibiskupa na Karlštein, a když přišel, zadržel jej tu několik dní nedovoluje mu odcházeti; zatím milostníci královi vzali pokutu na arcibiskupovi, pobravše na jeho statcích drahně dobytka, obilí, ryb a jiných věcí.[1]) Nečinil král tak jiným kněžím, obzvláště byl dobrotivým na kapitulu Karlšteinskou; daroval jí kostely v Tetíně a Mořinách a potom také jiné kostely, jakož svrchu pověděno.[2])

V letech 1385 a 1386 přicházel Vácslav aspoň jednou v roce na Karlštein; r. 1386 dne 31. prosince zemřela tu manželka jeho Johanka, nepochybně náhle; zbyl pak hlas o tom, že když se v noci probudila a povstala z lože, skočil na ni veliký pes, který spával v ložnici u krále, a popadl ji za hrdlo, tak že byla tím zardousena. Tělo její dne 6. ledna přivezeno jest na Strahov a potom u sv. Víta pohřbeno.[3]) V letech 1391 a 1393 býval tu Vácslav v létě; nejčastěji aneb nejdéle tu byl roku 1395 a 1396. Tehda způsobeny mu nemalé kyselosti skrze některé pány české, kteří chtěli míti větší účastenství ve vládě, nežli bylo dosud, a markrabě Jošt ze sobeckých příčin pány popuzoval. Toho času (roku 1396) přijel do Prahy kníže Štěpán Bavorský, strýc Žofie, druhé manželky Vácslavovy; a poněvadž se byl Vácslav ke sklonku dubna odebral na Karlštein, jel tam za ním 31. května; markrabí Jošt pak ho doprovázel. Tu král, jak spatřil Jošta, an vstoupil k němu do pokoje, nemohl zadržeti hněvu svého a vyčítaje mu, co všecko proti němu provinil, kázal jej zajíti a s ním šest pánů z jeho průvodu, také mezi nimi pana Bočka z Poděbrad. Darmo domlouval mu proto kníže Štěpán, žeť přišli s ním a měli tudy užiti bezpečenství. Král nad to kázal v Praze zjímati všechny lidi Joštovy. Pak sice pány a lidi všecky propustil, ale Jošta a Bočka vsadil do tuhé vazby, avšak i jich zajetí netrvalo dlouho.[4]) Již příštího roku přišlo k dokonalému smíření mezi králem a markrabí, ano

Věže studnice

[1]) Tomek, d. P. III. 363. Acta in curia Romana. [2]) Borový, lib er. III. 269, liber privileg. Karlšt. (bibl. Prag.). [3]) Tom., d. P. III. 336. [4]) Tamže 395. Toho roku a potomních let činil král Vácslav mnohá dobrodiní kapitule zdejší; dostala od něho kostel sv. Mikuláše v Praze, v Berouně a Bezdědicích. Roku 1397 bydlel Vácslav na Karlšteině v květnu a v červnu.

zavřena mezi nimi přátelská smlouva (roku 1397 dne 6. února). Ale Jošt hledě pořád jen na svůj zisk, nadržoval pod rukou pánům ve snahách jejich; ano nějakými piklemi, o kterých nejsme dobře zpraveni, hleděl i Pražany Staroměstské odchýliti od krále a spolčiti se s pány jemu pořád protivnými. Ze šeredných těchto pletich přišlo konečně k činu ohavnému, spáchanému nad několika důvěrníky královými, kteří bezpochyby pánům nejvíce v cestě byli. Když dne 11. června (r. 1397) v pondělí svatodušní král Václav meškal ve dvoře svém u Berouna, byla svolána rada královská na Karlšteině pro jistou příčinu, za jeho nepřítomnosti. Tu vyšli ze schůze Hanuš kníže Opavský, Jan Michalec z Michalovic, jeden pán ze Švamberka a jeden z Ryzemburka do jiného pokoje, který dobře obstavili svými služebníky, a povolali tam za sebou čtyři milostníky královy: Purkarta Strnadá z Janovic (někdy purkrabí Pražského), Štěpána z Opočna, Štěpána Podušku z Újezdce (tuším předka pánů z Martinic) a Markolta ze Vrutic, velikého mistra Strakonického. Jak vstoupili, jal se jim činiti některé výčitky kníže Hanuš a hned vrazil meč svůj do Purkarta, kterýž padl mrtev na zemi, tak i ostatní probodli každý jednoho, jak si byli řekli. Spáchavše tuto hanebnou vraždu, odjeli všichni s lidem svým do Králova dvora, poklekli před králem a oznámili mu účinek svůj, řkouce, že odpravili zrádce jeho.[1]) A tu kníže Hanuš svého knížetství poskvrnil; neboť prve sloul kněz Hanuš, potom jemu říkali mistr Hanuš, jakož se tehda katům říkávalo.[2])

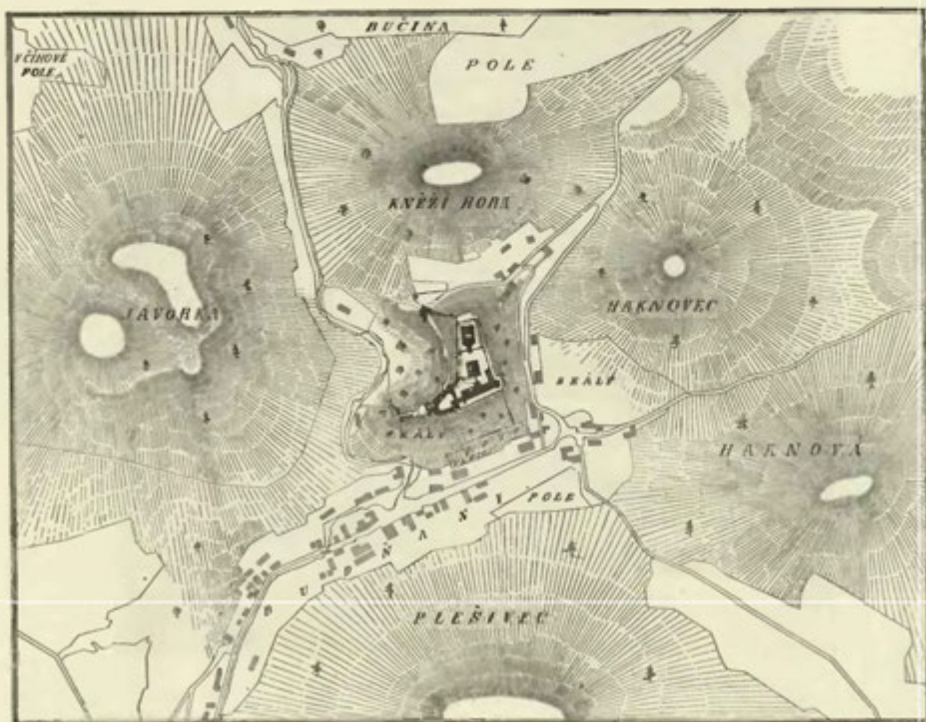
Studně ve věži na Karlšteině.

Karlštein zošklivil se Václavovi pro tuto ohavnosť, a pokud je nám známo, několik let sem nepřišel. Tehda spravoval Karlštein purkrabě jeho *Jíra z Roztok*, zejména r. 1398.[3]) Roku 1400 ustanovil Václav, aby byl zpovědník jeho, Mikuláš biskup Nazarenský, představeným kaplí královských na dvoře královském, Karlšteině, Křivoklátě a Kutných horách, při nichž se mše svatá každodenně sloužila, ať si tu byl král neb nebyl, a podřídil mu všechny své kaplany.[4]) Pokud víme, přišel Václav na Karlštein zase v říjnu r. 1404,[5]) a potom učinil purkrabí *Kunše z Olbramovic*, muže sobě věrného a oddaného, který se v tomto úřadě poprvé r. 1406 připomíná.[6]) Od těchto dob býval Václav na Karlšteině aspoň jednou do roka, a to tuším naposled v létě r. 1407, neboť potom se mu lépe zalíbilo na novém hradu Točníce. Když však přijel k němu v říjnu r. 1412 Arnošt kníže Štyrský, přijal jej král velmi slavně a chtěje ho uctiti, dával veliké hody na Karlšteině. Kníže se rozveselil; po stole tancoval s královou Žofií.[7]) Až do té doby bylo na Karlšteině drahně svátostí Římské říši patřících; ale r. 1414 prý proto, že se strachovali z kacířství v Čechách, od císaře Zikmunda, bratra Václavova, vyzdviženy a zavezeny do Norymberka, kdežto byly v novém špitále u sv. Ducha a po dlouhá léta prostému lidu každoročně ukazovány.[8])

Jako každý hrad spravoval Karlštein purkrabě, kterým byl Kuneš dotčený ještě r. 1419 při času sv. Trojice. Pomocníkem jeho byl *Václav ze Sloupna* místopurkrabě, jenž zemřel asi r. 1415, a v ty časy byl Bušek ze Sedčic písařem hradským, maje pod správou svou knihy manské i sedlské.[9]) Ještě za živobytí krále Václava, který skonal r. 1419 v počátku bouřek náboženských, stal se purkrabí zdejším *Janek Sádlo z Miličína odjinud z Kostelce*, jeden z předních milcův králových; ale když se Václavův

[1]) Tomek, d. P. III. 398. [2]) St. letop. str. 7. [3]) Archiv křižovníkův. [4]) Cop. Przemisl. f. 31. [5]) Archiv Sv. Václav. [6]) Acta jud. Srov. Tomk. děje Pr. III. 492. [7]) Pelzel. [8]) Arch. Hradecký, Sborník histor. I. 34. [9]) DD. 2 str. 95 a tom. 61 na několika místech.

bratr Zikmund v království uvazoval, odnímal důležité úřady přátelům kalicha, a tak se stalo, že vzav Jankovi hrad Karlštein, odevzdal jej *Zdeslavovi Tluksovi z Buřenic* ještě téhož roku 1419.[1]) Příštího roku v podletí přijel sám Zikmund na Karlštein ohledávaje poklady, které král Vácslav choval pro zemské dobré; ty všecky pobral a rozdal žoldnéřům, které byl do Čech přivedl, ano když nestačily, loupaje zlato, stříbro z obrazův a bera drahé kameny, dával žoldnéřům. Špatný to byl příklad, kteréhož potom purkrabí zdejší následovali.[2]) Nic tím nedoved, dal se Zikmund korunovati dne 28. července na hradě Pražském; koruna byla k tomu přivezena z Karlšteina, tuším po druhé, co se takové převážení dálo. Nebyl to pro Zikmunda den radostný, nýbrž způsobil mu čím dále, tím více starostí. Vydav se z peněz, dal téhož dne a nazejtří sáhnouti na klénoty kostela Pražského a kláštera sv. Jiří a loupati zlato a stříbro z obrazů, z hlav, ruk a těl svatých a tlouci drahé monstrancí a jiné klénoty kostelní, aby z nich nadělal peněz pro své žoldnéře. Přes to množství vojska, které přivedl, oddávala se kapitola hradu Pražského přece obavám, že by mohl hrad Pražský upadnouti v moc kacířův; proto dne 31. července všechny klénoty kostelní sebrány skrze Linharta vikáře, Ondřeje místohrobníka a Vácslava řečeného Electus

Okolí Karlšteina.

a vezeny na Karlštein.[3]) Také mniši kláštera Zbraslavského pečovali záhy, a to ještě před zbořením kláštera (r. 1419), aby drahocenné věci své na Karlšteině ukryli. Dáno sem drahně ornátův, dalmatik, omirálů. Mnohé z nich byly z pěkného aksamitu aneb camlatové látky, zlatem krumplované; na některých byly perly. Mimo to dány sem některé klénoty téhož kláštera, ale všechny přišly na zmar, jak níže bude pověděno. Kromě toho tu bylo drahně vzácných a krásných knih. Mansionáři kostela Pražského měli tu zlatohlav dlouhý 6 loket a široký 3 lokte.[4])

V říjnu r. 1420 přijel Zikmund zase na Karlštein. Snad se to tehda stalo, co mu předstíráno později od kališníkův, že klénoty, „kterýchž naši předci dobyli a zjednali ke cti Bohu a k chvále našim dědicům svatým a ku pokladu království Českému,“ na Karlšteině, a což i jiných klášterů tu bylo sneseno, pobral, utratil a ze země vyvezl.[5]) Avšak zdá se, že ne-li tehda, již dříve od něho staráno o dostatečnou obranu hradu. Bylit se zavřeli na hradě purkrabě Zdeslav z Buřenic, Kuneš bratr jeho, Jan Študent z Tachlovic, Buzek ze Tmáně, děkan a někteří jezdci a drahné střelcův, jež byl Zdeslav najal. Když se vzdal kališníkům hrad Pražský (r. 1421, 7. června), odešli odtud někteří bojovníci na Karlštein a přibylo

[1]) Tomek, d. P. IV. 25. [2]) St. letop, Tom. d. P. IV. 64. [3]) Rkps. kapitulní. [4]) Rkps. tamže. List d. 1447, 18. Aug. v museum [5]) Arch. č. III. 231.

posádky; takovým způsobem zůstala posádka zdejší jediným protivníkem kališníků na několik mil okolo Prahy. Tím spíše se přičiňoval Zikmund, aby hrad tento uhájil, a najímal statečné bojovníky z katolických krajův, Plzenska a Podbrdska. Již v lednu toho roku zapsáno za služby napřed Rackovi a Janovi ze Žilova 100 kop, Vochkovi ze Solopisk 100 kop, Hynkovi z Vildemfelsu, který sloužil s 10 jízdnými, 130 kop,[1]) a to, pokud nám je známo; neboť není pochyby, že tak zapisováno i jiným.

Na podzim r. 1421 dána byla zpráva Pražanům, že má posádka Karlšteinská zásoby potrav uložené v chalupách pod hradem. I vypraveno dne 11. listopadu v první hodinu na noc několik tisíc jízdných i pěších z Prahy, aby se zásob těchto zmocnili nenadálým přepadením. Ale hradští obdrželi skrze přátely své zprávu o této výpravě prve než Pražané přitáhli, i odnesli aspoň, co bylo lepšího, spěšně na zámek, čímž předsevzetí bylo zmařeno. Pražané spálili toliko chýše selské pod hradem i s lázní tudíž a někteří z vojska pustili také uzdu svým vášním pikhartským. Dobyvše se totiž do kostelíka sv. Palmací, pohodili svěcenou hostii z pušky stříbrné, ve které byla chována, pušku samu pak s sebou vzali. Vojsko se již nazejtří (12. listopadu) navrátilo do Prahy s nepořízenou.[2]) Od těch dob Pražané neustále o to usilovali, aby byl hrad obležen a dobyt, ale došlo teprve k tomu, když přišel do Prahy kníže Zikmund Korybutovič, jako správce zemský. Dne 20. května, tři dni po příchodu knížete do Prahy, učiněn byl začátek s obležením, ale zdá se, že toho dne jen některá část vojska Pražského i také Poláků, kteří přišli se Zikmundem, k tomu byla vypravena. Kníže Zikmund sám s ostatní mocí vytáhl do pole teprve později, dne 2. června, aby řídil obležení osobně.

Na hradě zavřeli se Zdeslav Tluksa, Kuneš bratr jeho, Jan z Lestkova, Študent, Mareš Tluksa z Vokova, Hynek z Valdeka, Jan Litenský z Valdeka, Vilém z Doupova, Jan Šváb z Jikve, Záviše z Jimlína, Zikmund Bolechovec z Pušperka, Rous ze Svinné, Matěj Brus z Kovařova, Kunat ze Sulevic, Buzek ze Tmáně, Hospřid z Hostivice, Předbor z Radešína a Ondřej z Hořovic.[3]) Pražané a Poláci položili se na vysokých vrších okolo hradu a zřídili podlé obyčeje tehdejšího sruby s náspy a příkopy dílem své ležení hradíce, dílem zahrazujíce cesty ke hradu vedoucí.[4]) Na Kněžské hoře položilo se jich prý 6000 s velkým dělem, které slulo Rychlice od rychlého střílení; měli také velké dělo Jaroměřku, 14 tarasnic a prak Staroměstský. Na druhé hoře nad Háknovým dolem položilo se jich prý také 6000 s velkým dělem, jemuž se říkalo Pražka, měli též 14 tarasnic a prak druhý Staroměstský. Na třetí hoře, Plešivci, proti velké světnici, položila se též část s dělem Hovorkou, 20 srubnicemi a prakem Novoměstským v nově udělaným. Na čtvrté hoře Javorce proti studnici položili se ostatní s dělem Trubačkou, 8 srubnicemi a dvěma praky, jedním Novoměstským a druhým Slanským. Všech prý bylo 24.000, ač se nám zdá býti počet ten příliš velký. První a druhý den dělali zákopy a tarasy, skálu lámajíce, třetí den hrozně stříleti počali, až se velmi v těch horách rozléhalo, ale střelba nebyla rychlá. Z Pražky a Jaroměřky střílelo se z každé toliko sedmkráte, z Rychlice třicetkráte a ze čtvrtého děla dvanáctkráte. Zvláště měli namířeno na věž studnici, tak že jak z Kněžské hory, tak i z Javorky stříleli do ní křížem a byli by ji zajisté podvrátili, ale Pražka roztrhla se brzo, a Jaroměřka a Rychlice roztrhly se také.[5]) Kromě toho házeny z dotčených praků kamenové a veliké kamenné koule, které se z též příčiny schválně otesávaly. Pražané prý i sloupy tesané, kteříž stáli v kostele p. Marie Sněžné, poručili rozbírati a to kamení ustavičně na vozích ke Karlšteinu voziti proto, poněvadž se kámen Petřínský snadno obrážeti a do truhel skládati dal. Všeho všudy hodili do hradu 9022 kusů kamene. Kromě toho hodili do hradu 22 soudkův s ohněm (bezpochyby vysmolených a zapálených). Obležení jsouce u vytrvalosti posilňováni Janem z Lestkova, stříleli z hradu, vybíhajíce škodili nepřátelům a útoky předsevzaté brzy ve dne, brzy v noci odráželi. Aby se jim hrubými koulemi neublížilo, nadělali na podlahy proutí a na to valkův neb otýpek dubových s dostatek a mezi to koží kravských neb volských suchých, tak že jim z praků žádné podlahy proraziti ani z děl žádné zdi kulemi kamennými prolomiti nemohli. Mnoho prospívali obleženým tajní jich vyzvědači v ležení nepřátelském, kteří jim obyčejně dávali věděti, co se proti nim chystalo. Proti tomu Pražané nové a nové věci vymýšleli. Mrchy rozličné a smrduté do hradu házeli a nečistoty ze záchodů Pražských berouce, tam je vozili a v soudcích z praků do hradu házeli, chtíce obležené vysmraditi, ale oni na hradě opatřivše si vápno nehašené, je na ty smrady sypali. Takových soudků naházeli do hradu 1822. Pro veliký smrad některým zuby vypadaly a jiným se hýbaly, ale skrze tajné přátely své obdrželi lékařství z Prahy, že se jim zase utvrdily. Jednoho z Pražan polapeného z velké věže na provaze k východu slunce vyvěsili, tu kdež mnoho stříleli, davše jemu dlouhý prut a na konci ocas, aby tím koule jako mouchy oháňkou odháněl, buď k posměchu obléhajícím to činíce aneb mníce, že z útrpnosti tak hustě

[1]) Arch. č. I. 512, 530. II. 454. [2]) Tomek, děje Prahy III. 214. [3]) Arch. č. VI. 407. [4]) Z popsání Hájkova vybrali jsme do svého vypravování (ač z pravidla Hájkovi nic nevěříme) ty věci, které se nám věrohodnými býti zdály, poněvadž je to vypravování váleno dílem z pamětí děkanských, dílem z pověstí. [5]) Obyčejně se vykládá, že z Pražky jen šestkráte vystřelili. (Viz u Dobnera Mon. I. 146.)

střileti nebudou; ale když celý den visel, více lítostí obležených než obléhajících složen byl, škody neutrpěv, a tak se ten ukrutný žert dobře skončil.

V měsíci červenci bylo obleženým zle, poněvadž jim Pražané vodu zkazili a oni proti tomu pomoci neměli. Nemohlo se to státi jiným způsobem, než nížepsaným. Kromě lidí řádu rytířského již dotčených bylo tu čeledi hradské 28, jiných střelcův asi 48 a čeledi panoší, kněží uprchlých a jiných drahně, tak že počet lidstva se přibližoval ke čtyřem stům, jak Eneáš Sylvius udává. Střelci stáli bezpochyby na hradbách, kněží a starci na místech, kam padal oheň neb smrad, aby rychle odpomohli. Pro tolik lidí nestačila voda ze studně a musila se tedy nová a nová pouštěti z Hlubokého dolu tím způsobem, jakož jsme při popise (na str. 6.) vypravovali. Snadno tedy se mohlo státi, že Pražané do potůčku smradů naházeli a tím vodu v studni zkazili. Ostatně, kdyby i toho nebylo, mohli proraziti střechu a smrad hoditi do věže, což však jednak by byla jen náhoda, jednak se od obležených snadno zabrániti mohlo. Ze Zbiroha dal o tom zprávu Zdeněk z Rožmitála na Krumlov, a odtud psali Vilém Lopota z Potšteina a Buzek z Rovného Oldřichovi z Rožemberka lítostivě, nebude-li rychlé pomoci od krále, že se obležení nebudou moci brániti. [1]) Oldřich sice králi o tom říkal, ale král nevěda rychlé pomoci, spoléhal na novou výpravu, ku které se tehda Němci chystali.

Blanka z Valois, první manželka Karla IV.

Jest s podivením, že se usoužená posádka nejen přes léto, nýbrž i do podzimku držela. Stalo se to snad proto, že nebyl hrad dostatečně obležen a zavřen od té doby, kdež kníže Korybut odtáhl s částí vojska k obležení Opočna. Také praskla obléhajícím poslední velká puška Jaroměřka dne 22. srpna. Kromě toho obrátily se věci Pražanů v Rakovnicku a Prachensku k horšímu. Hanuš z Kolovrat, který dosud úsilovně pro katolickou víru bojoval, ztekl Křivoklát a opanoval neb zkazil některá pevná místa několik mil vzdálenosti okolo Karlšteina. I počal Hanuš pozdáleči překážeti vojsku, které obléhalo Karlštein. Jednoho dne přepadli lidé jeho a Šternberští malý oddíl vojska polského, který špihoval u Borku blíž Tmáně, a zajali jednoho vladyku, dva panoše a 12 Poláků. Jiné chvíle byl prý zástup Poláků přepaden od lidí Hanušových, když oni doprovázeli některé osoby do ležení před Karlšteinem, při čemž 24 Poláků zajato a pobráno jim 22 samostřílů. To vše se dálo v měsíci září, a tím se vysvětluje, proč obě strany ochotně přistoupily na příměří, které trvalo ode dne 29. září až do dne 1. října. Jinak ovšem se vykládalo mezi lidem. Pražané prý strojili nějaké hody a obležené některé k tomu pozvali. Obležení při tom hodování, ač již nemalou úzkosť od potravy měli, přece se chlubili, že velikou hojnosť chleba, masa, ptáků, zvěřiny a ryb živých mají a více než za tři léta že se tu brániti mohou, pravili. Po jich odjetí prý obléhajícím odpadalo chuti, ani se domnívali, že se pokrmy nějakým tajným průchodem na hrad dostávají. V ty doby chystal se nový útok na Čechy, hlavně k vybavení Karlšteina, ale přes to byla nesvornosť mezi kališníky veliká. Jedna strana v Praze usilovala o svržení knížete Korybuta, pročež stal se v té příčině nález obce veliké a ohlášen jak v městě, tak i v ležení u Karlšteina, jímž hrozilo se skutečným trestáním všem, kdož by knížeti utrhali aneb jej haněli. Ale strana ta spoléhala na pomoc nevázaných Táborův. Ve středu dne 30. září a nazejtří, když kníže opět se nacházel v ležení před Karlšteinem, pokusili se Táboři o to, aby Prahu ve svou moc dostali, ale předsevzetí jich zmařeno.

Anna Falcká, druhá manželka Karla IV.

[1]) Arch. č. III. 6—7.

Tím způsobem nucen byl kníže dne 2. října opustiti ležení a odebrati se do Prahy, aby nespokojené udržel na uzdě. Pro nebezpečí, které hrozilo Čechům od Němců se strany severní, vojsko Pražanův a Poláků před Karlšteinem znamenitě zmenšeno, tak že zůstalo v ležení všeho všudy jen asi 4000—5000 pěších a 200 jízdných; také některé větší pušky od hradu odvezeny. Páni na Karlšteině dali o tom zprávu markrabí Braniborskému, vrchnímu veliteli Němcův, poslavše k němu s plnomocenstvím Hynka Zajíce z Valdeka (12. října), který však ho dojel teprve dne 17. října v Kadani. Poněvadž se dobře vědělo, že potáhne markrabě k vybavení Karlšteina, učinilo vojsko Pražské ještě jeden pokus o ztečení hradu. Dne 22. října hnali čtyřikráte po sobě útokem, ale po každé byli odraženi; a když odpočívali, vypadli zase hradští a zbivše mnoho obléhajících, způsobili v ležení veliký postrach, tak že zvláště Poláci zpěčovali se déle v obléhání setrvávati. Tímto vítězstvím nabyvše odvahy, vypravili páni na Karlšteině opět tajné poselství k markrabí, žádajíce, aby jim poslal jen 400 jízdných ku pomoci, že by mínili tím úplně se vyprostiti. Markrabě, ač byl v úzkých, rozkázal pánům českým, kteří byli v žoldu krále Zikmunda, aby k tomu byli pohotově s lidem svým, jehož počet byl značně větší, než Karlšteinští žádali. Také Chebští zakazovali se, že potáhnou, a markrabě sháněje lidi jak jen mohl, volal pány do Plzně, aby se tam o vybavení hradu radili. Dne 29. října táhl Jindřich Plavenský k Plzni a spojiv se tu s pány českými, vedl 2500 koní ke Karlšteinu. Moc tato se měla rozděliti. Asi 300 jezdců mělo se vlouditi na hrad, což bylo proto snadné, poněvadž Pražané tehda jen na dvou vrších leželi; z ostatních měla veliká část udeřiti na jedno vojsko Pražské a druhá zatím druhé oddělení Pražan baviti zdánlivým útokem, aby svým nešli na pomoc. Již stáli jen několik mil od Karlšteina, když přišla zpráva, že učinili hradští na den Všech Svatých příměří třídenní. Přes to by byli hradští se pokusili o útok, kdyby byli věděli, že Pražanů zůstalo všeho všudy 1500 mužův; to, jakož i blížící se pomoc známy jim nebyly, ano 7. listopadu zase stání na jeden den uzavřeno bylo.

Anna Svídnická, třetí manželka Karla IV.

Z posledních dob obléhání zachovaly se nám pověsti, o nichž nelze sice říci, že jsou vymyšlené, ale přece od těch, kteří je napsali, byly přetvořeny hlavně z té příčiny, že mezi nimi a potomními událostmi souvislost pragmatickou hledali. Dne 7. listopadu žádali prý Karlšteinští příměří na den, předstírajíce, že mají na ten den v zámku svadbu a že budou míti velké hodování. To když se stalo, poručili si k tanci housti, pískati a bubnovati, ač žádný netancoval. Neb obležení již co jísti neměli, než jedinou oslici; tu kázali zabiti, na čtyři čtvrti rozsekati a vzavše čtvrť zadní dobře ji okrvavili, a vytrhše srstí srních pod sedlem z podkladu, tím ji posypali a hejtmanu nejvyššímu Pražan poslali. Posel, který ji nesl, takto mluvil: „Pane hejtmane nejvyšší vojska tohoto! Pan hejtman všech panoší na zámku obležených z toho příměří vám velmi děkuje, protože jste se v něm jako ctní rytíři vedlé svého přirčení zachovali a oni na zámku tu slavnou svadbu a to hodování tak pokojně vykonati mohli; ženich také vám děkuje a teď vám poslal čtvrť srny včera zabité, abyste jeho svadby a jeho hodování také účastni byli.“ Hejtman to slyše, vděčně přijal a poděkoval, ale nemálo se tomu divil, kde novou zvěřinu vzali. Proto poznamenal starý letopisec: „A tu sú Poláci jedli maso osličie miesto zvěřiny.“ [1]) Jednoho času Vasilko, strýc Korybutův, chtěl viděti Karlštein z blízka a šel od krchova sv. Palmací

Alžběta Pomořská, čtvrtá manželka Karla IV.

[1]) St. letop. 53.

blíže ke hradu. V tom jeden z toho srubu, jenž byl nad studnicí, v tu stranu ze srubničky střelil a Vasilka uhodil, že ihned padl a zemřel. Pohřben jest v Praze v klášteře sv. Tomáše.

K delšímu příměří ochotni byli Pražané a kníže Zikmund, oznamujíce o tom markrabí Bedřichovi (dne 4. listopadu) a žádajíce, aby bylo stání do roka hlavně proto, by mezi tím časem Čechové mohli obdržeti řádné slyšení a vyvésti se z nařčení pro své náboženství. Co se týče Karlšteina, oznamovali, že hradští chtěli jen s nimi učiniti smlouvu, poněvadž měli hrad ve svých škodách a nákladech (to jest žoldu od Zikmunda nedostávali). Kališníci o tomto příměří smýšleli tak, aby ten hrad střednímu člověku sstoupen byl a všecky věci na něm, počnouc od lidí až do nejmenší věci aby byly popsány, aby jich nebylo ujato ani přivětšeno, ani hrad opravován, ani příkopy a sruby a také přípravami, kteréž učinili obléhající, aby nebylo hýbáno; pakli by rok příměří minul bez výsledku, aby se každá strana zase na své místo vrátila. Ale když potom smlouva o příměří psána, vyjednali si hradští přece lepší výminky. Předně se přiznali Zikmund, kníže Litevský, Hašek z Valdšteina, (Hynek) Krušina a Alexander bratří z Lichtemburka, Hynek z Valdšteina jinak z Kolšteina, Jošt ze Želče, Jan ze Smiřic, Valkoun z Adlaru a jiní rytíři, pánové, zemané, Pražané a vše strana k nim příchylná, že vstupují se Zdeslavem Tluksou purkrabí a všemi pány na Karlšteině zavřenými (jak jsou psáni na str. 47.) v příměří křesťanské od sv. Martina nyní minulého (11. listopadu) až do sv. Martina nejprv příštího, a ten den celý až do západu slunce. Tak se i přiznali Karlšteinští, vstupujíce v příměří s Pražany, do kteréhož příměří pojaty jsou také Valdek a Hořovice a všechna zboží panoší na hradě zavřených. „Králi Uherskému" Karlšteinští nesměli pomáhati, kdyby do země vtrhl, než kdyby na hrady neb tvrze dotčené přijel, aby jej na ně pustiti mohli, on však aby nesměl odtud kališníkům škoditi. Také vyminěno, aby hrad Karlštein kromě střech sprostých nebyl opravován k obraně i s těmi tvrzemi okolo hradu, kterých jim Pražané postoupili.[1] Po učiněném příměří odtáhli Pražané domů. Kteří se na hradě bránili, všichni si vedli hrdinsky a mužně, ale největší zásluhu o jeho obranu měl Jan z Lestkova, starý a zkušený bojovník.

Až dosud se držela posádka na svůj vlastní náklad, a nemáme ani tušení, odkud se peníze braly. Ale následujícího roku následováno zlého příkladu Zikmundova a saženo na jmění církevní. Zdeslav totiž byl odejel ke králi Zikmundovi prosit o peníze, a tuť bratr jeho Kuneš, Študent, Buzek a děkan r. 1423 dne 2. února rozlámali hrob sv. Palmací a vzavše stříbrné plechy z něho, navážili 14 hřiven. Téhož dne vzali monštrancí stříbrnou pozlacenou, na níž byl obraz sv. Kateřiny, z truhlice v kostele sv. Palmací, v níž byly poklady kláštera Zbraslavského, rozbili ji a navážili 4 hř. 8 lotův. Z téže truhlice vzali také a vylámali stříbrné plechy z rubu tabule, na níž byly hlavy a nějaká ruka stříbrem obloženy. Byly to ostatky sv. Kosmy, Damiana, Klimenta, Pankráce, Theodora a Prokopa, kteréž s dotčenou tabulí n. Václav, král český a polský, zmíněnému klášteru daroval. Také vzali monštrancí s obrazy Matky boží, sv. Petra a Pavla, a jinou monštrancí. Dne 24. března rozlámali dotčenou tabuli, z jejíhož rubu byli plechy vzali, a vyzískali jen z ní 32 hřiven. Měli tehdy dohromady 61 hřiven a 5 lotův a zůstalo jim od předešlé doby 38 hřiven 14 lotův. K čemuž přibylo 30 hřiven zlata, když dne 5. května dotčené osoby rozlámaly kříž zlatý, který náležel ke kostelu Vyšehradskému. Stříbro i zlato prodali po částkách a dostali za ono 213 kop 44 gr., z čehož poznati, že se kopa grošů skorem půl hřivně rovnala, za toto ještě s jiným zlatem 754 kop 11 gr. 11 hal.

Z toho padla jedna část na výplatu střelcův a jiných osob, které se na hradě nacházely, i dáváno osobě po 30 gr., 1, 2 i 3 kopách. Také kněžím, kteří utekli na Karlštein a ve velké věži bydleli, dávána podpora. Hodnou část dostal i podpurkrabě Mikeš, něco též obráceno na dvůr za Berounem. Ostatek po malých částkách dáván na rozličné potřeby buď rodiny purkrabské neb čeledi. Pro paní Evku, manželku Zdeslavovu, zakoupili na př. 4 prsténky, libru skořice a dali peníze na šití šatův, aneb na cestu do Plzně. Kuneš se svými tovaryši koupal se v lázni pod hradem a měli rozličné potřeby tu pro sebe, tu pro hrad. Jednou bylo potřeba blan (na okna?), jednou židle nové aneb se koupilo několik tun sledí a candátů, olivový olej, fíky atd. Poslům posílaným na rozličné strany dáváno na útratu a pivo, také pan Kuneš utratil 6 gr. za pivo, když jel k panu Kostkovi na Zbraslav; i když chtěli míti čerstvou zvěřinu, musilo se lidem od honění a přinesení zaplatiti. Mnohá kopa padla i na samostříly a střely, jichž tehda pořád potřebováno, a prodání zlata a stříbra blízko a daleko v okolí nebylo také bez výloh. Konečně se vydalo 38 kop na pivo, mladé i staré víno rakouské a sukno Mechelské a Trutnovské, což na vozy a postavy kupováno. Při tom také panství něco neslo. Na polích bezpochyby málo a jen pro potřebu čeledi pracováno, ale z lesů Dobříšských a Karlšteinských odevzdali lovčí Bakovec a Mikuláš z Chotče od počátku roku 1423 až do jara r. 1424 všeho všudy 38 kop. Z toho zase dány peníze na

---

[1] Jeden zápis v arch. č. VI. 407, druhý jsme našli v arch. kapituly Pražské; byl rozstříhán nějakým kanovníkem a nalepen na knihu, kdež se šťastně zachoval, jinak by byl přišel na zmar. Ostatní vypravování zakládá se na spisech Tomkových a Bezoldových.

rozličná poselství a jízdy, lidem za honění a přinesení zvěři, též na náhrady, když se někomu při jízdách stala škoda na koních neb zbrani. Někdy koupeny někomu sukně, kukle neb boty; něco bylo potřeba dáti na střelbu novou neb opravení staré, olej ke svícení a mnohé maličkosti. Jestliže chtěli míti ryby, poslali hlásné k řece a platili za ně jiným osobám. Myslivcům pana Hanuše z Kolovrat dáno jednou 15 gr., poněvadž šlakovali jelena až pod Karlštein a tu jej ovšem panu Kunšovi nechali.

Výstupek na jižní straně Karlšteina, rýsováním ozdobený.

Na počátku roku 1424 všechny peníze byly zpotřebovány. Tedy dne 12. ledna Kuneš, Mareš a děkan Václav vzali ruku sv. Joba, která byla v křišťále zasazena a klášteru Zbraslavskému patřila, a všechno stříbro z ní vylámali. Také vylámali stříbro ze dvou monštrancí křišťálových a 2 koflíků též křišťálových téhož kláštera. Mezi klénoty kláštera Ostrovského byla kniha s kováním stříbrným pozlaceným, kalichy stříbrné a monštrancí stříbrná s obrazem Pána ukřižovaného, z čehož stříbro sebrali a roztloukli. Na den hromnic vstoupili dotčení páni a Frána a Václav, kanovníci zdejší, do kaple sv. Kříže a vzali odtud kalich stříbrný pozlacený. Již před tím byli rozlámali monštrancí kláštera Ostrovského, na níž nahoře byl pelikán jako obraz Pána krví svou děti své sytícího; zbyl z ní kus, kterýž též roztlučen. Kromě toho vzali téhož dne tři koflíky fládrové kláštera Zbraslavského na všech stranách i na nožičkách stříbrem obložené. Zdálo se, že toho bude dosti, ale když kromě jiných potřeb nastalo i nebezpečí válečné, sáhli r. 1424 dne 5. května Kuneš, Mareš a Matěj kuchmistr na hradě na hrob sv. Václava (z Pražského kostela sem převezený) a zloupali z jeho ozdob nad 43 hřiven zlata. Takovým způsobem vyzískali pro tento rok 1058 kop. [1])

S Pražany bylo obnoveno příměří o Všech Svatých r. 1423 a drženo pořád, ale ovšem nedrženo s Tábory. Tudíž se stalo, že pomohli Karlšteinští Plzeňským proti Žižkovi a že dne 17. května Vilém z Doupova a Jan Šváb z Jíkve se 36 jízdnými na pomoc jim jeli. Ano Karlšteinští pomáhali i Pražanům proti Žižkovi, poslavše jim dne 4. června 46 jízdných, jimž velel Vilém z Doupova. [2]) Posádka byla tehda v ustavičném styku s venkovem. Nejen že jezdili někteří prodávat zlata, ale mnozí jezdili po poselstvích,[3]) aneb někomu na pomoc; konečně kupovány v městech rozmanité potřeby, pro paní Evku šaty, prémy, zlato uncové, pro hrad a čeleď sanytr, uzdy, prsosiny, štuka barchanu a jiné látky, rozličná lékařství, láka fíků, mandle, hrozinky, olivový olej, olej na svícení, skořice a jiné věci, kterých ani neumíme pojmenovati. Ustavičně kupovány oves, ječmen, pšenice, žito, hrách a slady, při čemž nezapomenuto dávati desátky farářům na Tetíně a v Počaplích; za takové potřeby dáno od 9. července až do 23. září skorem 33 kop. V těch dobách také koupeno několik vozů piva rozličného, starého i mladého, nejvíce Žitavského a také něco Hostomského, a pro pána bílé a červené víno, až do Všech Svatých celkem za 35 kop. Pro potravu, a to samé maso, každý den neb ob den posíláno; nejvíce kupováno ptáků ze Zbečna, Zábrdí, kromě toho kupováni voli, krávy, telata, ovce, beránci, vepři, selata, kůzlata, husy, kachny, kuřata, slepice, ryby čerstvé, mřeně, úhoři, raci, tresky, sledi, vejce, bílý chléb, máslo, sýry, med, hrušky, švestky, ořechy, oříšky, hlušice, višně, meruňky, broskve, melouny, řípa, chřen, cibule, petržel a rozmanitá zelenina, šafrán, hořčice, pepř, 2 vozy soli a mýdlo. Pro mléko měli na hradě krávy a na maso vepře krmili. Jednou koupeno i ovoce na varnici neb povidla. Když byl Hanuš z Kolovrat dne 15. srpna na hradě, koupeno na hostinu kromě toho, co před rukama bylo, bílý chléb, dva beránci, selata, 8 husí, 7 slepic, 43 kuřat, drahně ptáčků, tři sýry a vejce. Když tu byl podruhé, snědeno 34 kuřat, drahně ptákův a něco broskví. Za přítomnosti Alšově ze Šternberka (1. září) zpotřebováno 52 kuřat, 8 slepic, dva zajíci, něco ptáků, čerstvé ryby, dva hrnce másla, 19 sýrův a mnoho vajec. Když tu byli oba páni (16. září), pečeny čerstvé ryby, kuřata, ptáci a zajídány broskve. Podobně bylo v následujících dnech, neboť páni tu čtyři dni pobyli. Při tom pilo se víno a medovina.

Pokojnější doby i v tom se ukazovaly, že pilně pracováno na poplužích. Žně začínaly po svatém Prokopu a trvaly až skorem do sv. Bartoloměje u dvora Tetínského a Poučníka. Obilí bylo tolik, že udělány stohy u řeky. Mezitím nezanedbávána i stavba a obrana hradu.

Zlatý peníz Václava IV.
Líc: Wenceslavus dei gracia romanor. rex. *Rub:* Semp. augustus boemie rex.

[1]) Všechno podle účtů v rukopise kapituly Pražské. [2]) Tomek, Děje Prahy 301.
[3]) Poslové chodili do Prahy, Plzně, Žebráka, Hořovic, Tachova, Okoře, Kladna, Třebotova, Neumětel, Křivoklátu, Hostomic, Čímě, Dobříše, Ostromeče, Kostelce n. L., Poděbrad a j.

I ten nejlepší hrad té doby měl mnoho obran dřevěných, jako podsebití, zábradel, chodeb atd., které působení povětří nemálo podléhaly, tak že rok co rok části obnovovány. Tesaři proto v letních měsících ustavičně na hradě pracovali, a koupilo se od kováře Kozolupského 14.000 hřebův. Kromě toho udržována střelba v mnohém lepším pořádku, než nacházíme za dob pozdějších. Uhlíř hradský napálil dosti uhlí, aby bylo prachu k dělům, kupovány sanytr a provazy, jak ke strojům tak i ke studnici a jiným potřebám. Mnohé podrobnosti (kromě již vytčených) svědčí o tehdejším způsobu živobytí, a uvedeme je tuto ve směsi. Osmnácte liber papíru koupeno již tehda, kdež se mnoho nepsalo. V červenci zachtělo se paní Evce kožíšku (snad pro dcerušku?), a koupeny čtvery blány králíkové a dva lokte tlustého harasu. Pánu koupen klobouk v červenci a paní dán groš, když šla se zpovídat. Posel páně Hanušův přinesl zvěřinu, i dáno mu zpropitné. Dne 7. srpna kopali základy, protože stavěli nový pivovár. Dne 10. srpna šli pán (Zdeslav) a paní na mši a dali 2 gr. ofěry. Pán se šel potom (dne 12. srpna) zpovídat a tři dni po té jsouce s paní na mši dali 2 gr. ofěry a 1 groš 2 hl. chudým. Panu Hanušovi za mnohé služby prokázané darována dvojí pečeť, kterouž vyryl Hanuš zlatník za 4 groše. Dne 20. srpna pán zase dal ofěry groš a chudé pozval na hrad k jídlu. Něco později dán groš Jírovi komořímu za lahvičku, kterou byl koupil na růžovou vodičku. Dubovi rybáři dán groš, poněvadž pomáhal krávy pásti, hlásní obdrželi 16 grošů, poněvadž vyčistili pramen, a Petr Černý dostal nové boty (dne 6. září). Nazejtří zaplaceno 31 loket plátna dílem do kostela, dílem ke stolu k prostírání a utírání koupeného. Dne 8. září přinesli posli lososa z Dolanek a parmy z Vraného; onomu dány 4 gr. zpropitného, tomuto 2 gr. I ptáčky měli páni k svému obveselení, neb dne 10. září koupeno pro ně za 2 gr. semence. Dne 24. září odejel Zdeslav z hradu, maje jednání na Křivoklátě s panem Alšem a na Žebráce s Pražany a Táborskými. Na počátku měsíce října bralo se víno na vinici a placeno od toho lidem dělným jakož i vinaři. Hned potom česán chmel na chmelnicích u Tetína a Hyskova (?). Mezitím také pořád opravováno ve světnicích, zejména na kamnech, kupováno plátno a hedvábí. Na velké věži bydlel stařec, který potřebné věci ze sukna sešíval. Na podzim kupováno mnoho pro šatstvo. Pro paní Evku koupeno 100 koží řečených chřebty, čtyři jiné kůže a některý lot hedvábí. Pro pána koupeny štuka a $5^1/_2$ loket kmentu, 3 lokte pokusin, $3^1/_2$ barchanu, 3 žlutého plátna, 13 sukna Levelského, sukno šedivé, 8 loket sukna Trutnovského, 24 koží na černý kožich, některé kuny a některý lot hedvábí. Rukavice děravé poslány do Prahy, aby je zašili. Pak koupeny pánvice a jiné nádobí kuchyňské, které přivezeno ze Žebráka. Ke sklonku měsíce října postavena jest také nová pekárna, a nedlouho potom zřízen nový hvozd při pivovaře.

Červenka.

Zlato a stříbro posledně vyloupané stačilo úplně pro potřeby hradu. Pro rok 1425 prodány předně stříbrná socha Matky boží vážící skorem 9 hřiven, monštrance a plechy stříbrné Kunrátovi kramáři, začež strženo 58 kop (1. února). Již před tím vzaty zlaté ozdoby z truhlice sv. Serváce a zlato z monštrance patřící kostelu Pražskému a prodány (21. ledna). Později (13. dubna) vzaty tři nohy stříbrné, noha zlá z nějakého relikviáře, kalich pozlacený a monštrance stříbrná pozlacená, která byla na způsob pštrosího

Malba fresková za oltářem kaple sv. Kateřiny na Karlšteině.

vejce a schránkou svátostí, což vše kostelu Pražskému náleželo. Za tyto věci utrženo asi 51 kop. Peněz stržených užito na koupení sladů, ječmene, žita, ovsa, hrachu a na rozličné potřeby. Hned 22. ledna koupili z těch peněz 3 voly, 2 býky a 2 krávy a tři dni po tom zase 2 voly, 5 býků a 2 krávy. Poněvadž byl větší počet peněz pohromadě, zaplaceno jest Kunatovi z Kladna a Janu Švábovi 11 kop za škody, kteréž v posledních bězích na koních utrpěli a zaplatili dluh 150 kop Maršíkovi Tluksovi a 43 kop Matěji Brusovi. Kromě potřeb kuchyňských, totiž býků, volů, beránků, slepic, zeleniny a jiných a 10 beček soli koupeny dva vozy starého piva. Dne 19. února měl Matěj kuchmistr svatbu, na kterouž koupeny 1 vůl, 3 krávy, 2 telata, 6 jehňat a 31 slepic. Když došel masopust a začal půst, koupili v Berouně pro pána 4 štiky za 25 gr. Půst zachováván přísně dne 21., 22. a 23. září, avšak i potom kupováni hlavně slanečkové, mihule, štiky, 29 kaprů. Pro paní Evku koupena v březnu pinta tak zvaného keštranku. [1])

Posádka požívala i toho roku míru, jsouc v pokoji se stranou Pražskou, ale poněvadž tato smířila se se stranou Táborskou, a obě učiněny za jedno, vidělo se nejen Zdeslavovi, nýbrž i ostatním pánům pod jednou v Plzeňsku a Podbrdsku obnoviti posavadní příměří (r. 1425) až do sv. Havla roku příštího. Mezitím měli páni strany pod jednou na všem zboží svém propustiti svobodu známých čtyř článků Pražských, tak aby kněží podobojí mohli přicházeti na jich panství, kázati slovo boží, podávati svátosť podobojí a vésti „jiné věci spasitelné a užitečné všemi obyčeji z písma svatého," čímž patrně rozuměly se i novoty Táborské. Též zavázali se páni netrpěti žádných smrtelných hříchů zjevných a tomu se podvolovali, kdyby se hříchy takové přece shledaly, aby měla druhá strana moc je stavovati a vezmouc vinníky v moc svou je trestati. Patrně přiměla pány jen veliká nouze k zavření této smlouvy pod výminkami jim protivnými. [2])

O událostech r. 1426 jsme málo zpraveni, avšak zdá se, že byl v okolí pokoj. Jinak však bylo, když se r. 1427 císař Zikmund na Čechy strojil. Karlšteinští tehda neb před tím vypověděli příměří. Před sv. Bartolomějem přišla zpráva, že jakýsi hejtman Táborský Zákon (?) z Ostromeče

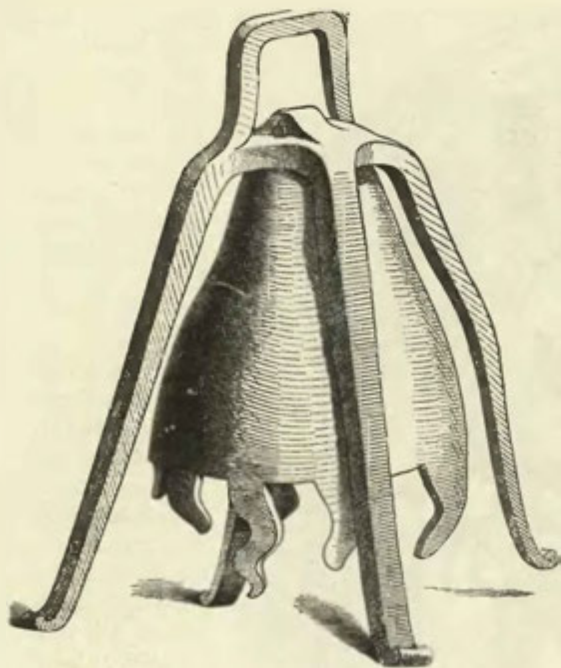

Zlatá bulla Karla IV.
Líc: Karolus quartus divina favente clementia Romanor(um) imperator semp(er) augustus et Boemie rex.

Zlatá bulla Karla IV.
Rub: Aurea Roma. (V architektuře.) Roma caput mundi — regit orbis frena rotundi.

[1]) Vše podlé dotčených účtův.
[2]) Arch. č. III. 254, Tomek IV. 331.

Starožitný zvonec na Karlšteině.

plení v Podbrdsku. I pustili se za ním z jezdců na hradě Zikmund Bolechovec z Pušperka a Buzek ze Tmáně a utkavše jej u městečka Mníšku, zabili jej i jeho tovaryšů šest, kdežto ostatních šest uprchlo, ač tři z nich těžce raněni byli [1]) V měsíci září pak následovalo příměří mezi oběma stranama, k němuž také Zdeslav jako purkrabě Karlšteinský přistoupil. [2]) Příměří zavřeno do sv. Jiří, tak že o vánocích se měly strany pokusiti o sjednocení ve víře. Zdá se, že potom bylo v okolí zase nějaký čas ticho.

K roku 1428 máme nejen podrobný seznam posádky, nýbrž i lidu dělného na hradě. Pěších bylo asi 56, mezi nimiž se počítá i kněz Vácslav. Službu měli rozličnou, avšak každý dostal za půl léta 1½ kopy a kromě toho podlé zasloužení nějaký přídavek. Šest z nich dostávali (tuším polouletně) postav zeleného sukna, štuku, kmentu, 11 lib. pepře, 2 libry bez lotu koření, 2 lib. zázvoru a dobré boty. Jiným šesti, kteří byli jako předešlí řádu vladyckého, dávaly se dohromady 2 barchany velké, 3 štuky kmentu, šestero bot, 6 lib. pepře, 3 lib. zázvoru. Jiným, mezi nimiž byl i Pavel kuchmistr, dány 4 štuky kmentu, jeden černý barchan, štuka catru, libra šafránu a šestero bot. Podobně bylo i u ostatních, leč že někomu dáno některé, jinému jiné koření, některému dvoje boty, těžší a lehčí a barchanu a kmentu nestejně. Šest jich také mělo něco méně na penězích. Kromě pěších zvláště se počítali pověžný, lazebník, kuchaři, kuchtík a vrátní. Pověžný míval 15 grošů na penězích, boty a tři čtvrtky šafránu, což vše vynášelo 1 kopu 17 gr. služby, tuším roční. Vojtěch vrátný měl na rok 6 gr., k tomu půl libry šafránu a libru pepře. Škodovi lazebníkovi dáno 8 loket sukna žlutého Norymberského a 26 gr. hotových. Vítek kuchař dostával 30 gr. a dobré boty; podobněž snad i druhý kuchař a kuchtík dostávali. Křížovi vrátnému dáváno 6 loket černého barchanu a jiné věci. Jezdci byli čtyři: Petr z Borovičky, Vlašek, Vlk a Huk. Tři přední dostávali na penězích po osobě půl druhé kopy, k tomu dostal některý půl postavu sukna žlutého, jiný 6 loket barchanu bílého, jiný dobré boty. Huk honečně nedostal peněz, než štuku kmentu a dvoje boty, lehčí a těžší. K těmto jezdcům se ovšem nepočítali lidé vladyčtí, kteří sloužili takořka na účet a do zaplacení žili ze svého. Oba sladovníci placeni jen penězi. K obsloužení hradu a jeho čeledi byli *čtyři vozkové*, jichž služba roční byla až do dvou kop, ale kromě toho se jim nic více nedávalo. Poněvadž se na hradě mnoho chleba a jiného pečiva snědlo, byli tu *tři pekaři*, kteří měli takovou službu jako vozkové, ale přidán jim byl některý loket (9—12) barchanu. Nad to sloužili potřebám hradským řemeslníci někteří, jimž dáváno něco málo na penězích a nějaký loket sukna.

Kristus (práce ze dřeva) v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Roku 1429 zůstala posádka celkem jako bývala, kromě že některý mezi rokem zemřel, jiný přibrán jest a opět jiný odešel. Jezdců bylo 6, pěších střelců 58, mezi něž jsou zahrnuti také někteří služebníci a řemeslníci, 4 kuchaři, 3 vozkové, 2 řemeslníci, 2 vrátní, sladovník a 3 pekaři. Tentokráte nesaženo na svátosti, nýbrž zaplaceno jim z peněz, kteréž byl Zdeslav od krále Uherského přivezl; proto také vyplaceno všechno v zlatých uherských, na něž čítáno po 25 gr. [3]) Mezi mimořádnými výlohami spatřují se zase náklady na rozličná poselství, poněvadž tohoto a následujícího roku jednáno s kališníky o smíření s církví a Zikmundem. Také na rodinu páně nezapomínáno. Paní Evce koupen nový kožich za 48 gr., a pro paní Kunšovou plátno a

[1]) Bartošek, Tomek IV. 392. [2]) Arch. č. III. 264. [3]) Kromě jezdcův najatých byli na Karlšteině tehda jako služebníci královí Zdeslav Tluksa z Buřenic purkrabě, Kuneš bratr jeho, Mikeš Poledne z Lidic, Předbor z Radešína, Štěpán Mráz z Hlazovic a Zikmund písař (DD. 61, str. 277.).

prostěradlo. Po nějakém čase potřebovala také Evka něco plátna, hedbáví a mýdla, Zdeslávek, syn páně, nový kožíšek a on, též Zika bratr a Evka sestra jeho nové střevíce. Některé střevíce koupeny i pro služebníky na hradě, jako na př. vozkovi, kuchaři. Konečně byl dosti veliký náklad na koňské nádobí, které se častým jezděním opotřebovalo. Tohoto roku dne 19. srpna zemřel na Karlšteině hlavní jeho obrance, stařičký Jan z Lestkova, někdy podkomoří; pohřben jest v kaple sv. Palmací se vší uctivostí, která se na chrabrého bojovníka patřila. Příštího roku dne 6. července zemřel též jeden z reků na hradě zavřený, totiž Předbor z Radešína.

Hodnou část roku 1430 žila posádka z peněz (280 fl.), kteréž odevzdal Kunšovi Matěj kuchmistr. Z těch padly brzo po odevzdání dva zlaté na pás a ženkle, které Mikuláš zlatník pro mladou Evičku pozlatil. Pán toho roku častěji jezdil rozmlouvaje s kališníky o úmluvách smírných, proto také příměří obnovováno neustále, a nebylo-li pána v Čechách, jezdil do Prahy za tou příčinou Rous Hřešihlavský. Za té doby pokoje nebylo spojení mezi Karlšteinem a venkovem přerušeno a hrad proto dobře špihován a vším potřebným, pokud peněz bylo, zaopatřován. V září koupili najednou 9 vepřů, dva krmené a ostatní hladové, 60 sýrův a hrnec másla. Rychtáři v Tetíně a Řevnicích a jiní poddaní panství kupovali na trzích v Berouně aneb po vesnicích (na př. Mníšku) obilí a jiné potřeby k jídlu. Peří na peřinky dětí kupováno až v Praze. Od Bolechovce, který tehda Dobřichovice v mocném držení měl, koupeny dva vozy vína červeného a bílého, avšak kromě toho koupeny také čtyři vozy vína Litoměřického, které přišlo ještě laciněji než víno Bolechovcovo. Když pak účty z dotčených peněz zavřeny, našlo se ještě 27 grošův tak špatných, že je nemohli udati, a proto je Kuneš kuchmistrovi vrátil. [1])

Roku 1431 v postě půjčil Rous ze Hřešihlav a ze Svinné Kunšovi pro potřeby hradu 40 fl. uherských a z těch i z důchodů lesních se potřeby hradily. Také král Zikmund nějaké peníze posílal. Roku 1432 zavřeni byli na Karlšteině Zdeslav purkrabě, Kuneš bratr jeho, který se psal v nepřítomnosti Zdeslavově správcem na Karlšteině, Jan a Hynek z Valdeka, Jan Študent z Taklovic, Rous dotčený, Mikeš Poledne z Lidic a jiní panoše. [2]) Téhož roku z neznámých příčin počalo zášti s Bedřichem z Kolovrat, který nedávno přinucen byl držeti s kališníky; poněvadž měli Karlšteinští s Pražany příměří, pocházelo zášti to zajisté z příčin soukromých. Dne 1. dubna r. 1432 jel Bedřich na voze kočím do Prahy, provoděn jsa asi 50 jízdnými a několika pěšími. Tu naň vyskočil na cestě lid Karlšteinský, 56 jízdných a asi 60 pěších někde z údolí Loděnického. Bedřich spatřiv přesilu, vsedl na kůň a ujel sám pátý; ostatní lidé hotovili se k obraně. Když však na ně jezdci Karlšteinští učinili prudký útok, stíháni jsou až k Chrustenicům, kdež jich 41 zajato. Karlšteinským dostalo se v kořisť 39 koní osedlaných, 10 dobrých brnění, 23 samostřílův a pěkný vůz Bedřichův, potažený červeným suknem se čtyřmi koňmi k němu připřeženými. Asi po 7 nedělích mstili se Bedřich a strýcové jeho, činíce velký zájem dobytka ve vesnicích okolo Slap, které tehda drženy ke Karlšteinu. Za těch dob někdy Zdeslav na Karlšteině nebýval, jsa potřebován od krále Zikmunda v rozličných poselstvích; r. 1433 také Kuneš a Rous k témuž králi do Bazileje odjeli. Zdeslav zemřel r. 1433 dne 20. července a pohřben jest v kostele sv. Palmací. [3])

Sv. Cecilie.
(Jeden z výplňků rozvěracího oltáře v kapli sv. Kříže na Karlšteině.)

Bitva u Lipan roku 1434 rozhodla vítězství kališníků mírnějších nad stranou výstřední. Pomáhal při ní také *Vilém z Jaroslavic*, místopurkrabě hradu Karlšteina, s částí čeledi hradské, totiž Matěj, Štěpán Štětina, Vácslav ze Skrhlova (?), Linhart, služebník Bartoška z Drahonic, kterýž o těchto příbězích psal, Matěj černý, Mařík, Pecha a dva jiní. Po bitvě té táhl Vilém s některými pány a čeledí svou na Prahu a odtud přitrhli k Řisutům, které oblehli. [4]) Po něm byl místopurkrabí statečný *Mikeš Poledne z Lidic*, ale řízení hradu zůstávalo při Kunšovi. [5]) Za těch a následujících dob až do ustálení řádů, kdež ještě od krále ustanoveného purkrabě nebylo a posádka dosud (kromě skrovných užitků panství) na svůj náklad žila, prodávalo se, co se prodati mohlo. Nějaké knihy prodány M. Janovi z Rokycan za 20 kop; z nich doručeno 17 Kunšovi do truhly, nacházející se ve spodním sklepě ve velké věži. Z toho kupovány rozličné potřeby, a to za 8 gr. vosku, když byla zádušní mše výroční za Zdesiava; Hanuškovi synu Kunšovu koupen barchan, dceři jeho hedvábí, něco dáno rozličným služebníkům; nemnoho obdržela Kateřina chůva, totiž 1½ gr. na hrnce a jiné potřeby. Některá

[1]) Vzato z rukopisu kapitulního, jehož opis mi laskavě půjčen p. vládním radou V. V. Tomkem. [2]) Arch. Křižovn. DD. 61 str. 280. [3]) Bartošek. [4]) Tamže, Tomek d. P. [5]) Mikeš se připomíná od roku 1435 (Arch. č. III. 512). Toho roku obdrželi Hašek z Ješína a Hašek z Jenče pro služby na Karlšteině konané odúmrť v Ješíně (DD. 4 str 29).

část obrácena na jídlo, zejména koupena za 40 gr. kráva. Když došly peníze, nesl Kuneš některé kněžské ornáty (kasulu černou z aksamítu s jejím příslušenstvím, kapí černou a červenou) k Janovi apatékáři, a ty potom prodány měšťanům Brodským za 22 kop. Z toho vzal si Kuneš pro sebe několik kop, za čtyři kopy koupeno másla na hrad a ostatní všelijak vynaloženo. Paní Evka nakoupila si v Praze rozličných potřeb za půl druhé kopy a pro děti Kunšovy koupeny dvě pušky nějakého hořkého léku. Pokoj nastalý

Krb na Karlšteině.

mezi Karlšteinem a Prahou jevil se i v tom, že sem přišel kamnář z Prahy a tu dílo své konal. Když došly peníze, prodán jest nějaký visutý oltář Františkovi, kaplanu papežského auditora, za 5 kop. Z těch dáno hned 8 gr. zpropitného služebníku pana Bedřicha, poněvadž přivedl koně, na kterém měl Kuneš jeti do Bazileje. Kromě toho koupil si Kuneš sukna a jiných potřeb na cestu za 1 kopu $16^1/_2$ gr. Po groších pak naloženo na bílý chléb a víno, hořec, pilulky proti moru, svíčky voskové; také koupen paní Evce nový kožíšek. A když tak peníze docházely, prodáváno zase. Červený ornát koupil dotčený František za 6 kop, starou biblí Vyšehradskou s velkým žaltářem prodal Kuneš Jankovi, písaři ungeltu v Praze, za 10 kop, kapí dvě, zelenou a žlutou, prodali nějaké ženě z Chebu za 79 gr., a konečně Prokop a nějaký

jeho tovaryš z Nového města Pražského koupili červený ornát s dalmatikami, starou kapí s obrazy, okolo níž byl stříbrný řetěz, dvě staré dalmatiky za 10 kop, kteréž po dvakráte Kunšovi ve sklepě u velké věže zaplaceny. Z toho veliká část naložena jest na potřeby Kunšovy a jiných osob, které tehda byly v Praze.[1])

Když Zikmund uznán byl za krále, odměněni jsou hrdinní bojovníci na Karlšteině;[2]) zejména zapsal Zikmund (r. 1436, 17. října) purkrabí Mikšovi z Lidic vsi Kozolupy a Bobovice,[3]) ale tento netěše se dlouho míru, zemřel r. 1437 dne 17. července a pohřben v kostele sv. Palmací. Před tím o hodu sv. Jiří opustila Karlštein Evka, byvši dána za Jindřicha Zajímáče z Jevišovic.[4]) Tehdy se stali podpurkrabími *Zikmund Bolechovec z Pušperka* (r. 1437—1440) a *Hynek z Valdeka* (r. 1437—1438), ale hrad Karlštein se všemi věcmi v něm odevzdán jest skrze krále Zikmunda r. 1437 dne 4. září panu *Menhartovi z Hradce*,[5]) poněvadž tomuto Zikmund nad jiné důvěřoval. Na počátku příštího roku určeni jsou skrze konšely Většího města Pražského někteří sousedé, na něž bylo podezření, že ukládají o město, a vezeni jsou do vazby na Karlštein.[6]) Když se pak stal králem Albrecht Rakouský, rozkázal s pány zemskými, aby klénotové kostela Pražského zase zavezeni byli na Karlštein.[7]) Byly mezi nimi svátosti, ornáty, knihy, obraz Matky boží s korunou, meče sv. Václava, sv. Mařika a sv. Štěpána a j. a mnozí listové. S Bolechovcem pan Menhart z neznámé příčiny nebyl spokojen a propustil jej z úřadu; když pak na Zikmunda nové věci se objevily, jal jej Oldřich, syn Menhartův, z rozkazu otcova a na hrad do vězení jej vsadil. To učiniv odejel na Hradec, zůstaviv hrad podpurkrabí *Jakubovi z Řitky*.[8]) Následujícího roku v pátek po božím těle vyhořely celé Budňany, a to vinou nějakého ševce tam bydlícího, tak že jediný dům pod hradem stojící ušetřen byl. Pan Menhart té doby býval v rozličných poselstvích; také Jakub ho jednou jedoucího do Vídně ke králové Elišce provázel. Z těch příčin nastala potřeba ještě jednoho úředníka na hradě, kterýž nazýván býval hejtmanem.[9]) Roku 1443 v měsíci srpnu zemřel Jakub z Řitky, a místopurkrabí stal se *Rous z Hřešihlav*, který v témž úřadě do r. 1449 setrvával.[10]) Od r. 1449 až 1450 byl v témž úřadě *Zikmund z Jablonné*.[11])

Dvéře ke kapli sv. Kateřiny na Karlšteině.

Při veliké důležitosti, kterou měl Karlštein jako schránka klénotů zemských, hledělo se k jeho a jejich opatrování co nejbedlivěji. Tak na př. vyjel pan Menhart na jaře roku 1445 s některými pány, purkmistry Pražskými a rektorem vysokého učení z Prahy na Karlštein a tu ohledavše klénoty složené, našli je všechny v cele.[12]) Menhart bydlíval tehda jako nejvyšší purkrabě v Praze, maje s jinými vládu zemskou ve své ruce. Ač býval kališníkem, přece nyní za té doby, kde krále v zemi nebylo, sloužil straně katolické, a poněvadž tato strana zdržovala zavedení pevného řádu, po němž země toužila, odhodlala se strana druhá, kterouž vedl Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad, k rychlému a rozhodnému skutku. Roku 1448 v měsíci srpnu sebral se lid z východních krajův a na počátku měsíce září padla Praha v moc Poděbradských. Menhart spoléhaje na sílu strany své a pevnost Prahy, zůstal v městě a ač ukryl se, přece vypátrán a poslán do vězení na Poděbrady. Dověděv se o tom *Oldřich z Hradce*, syn jeho, ujal Karlštein

---

[1]) Rkps. kapit. Praž. [2]) Totiž Pešík Předbor z Radešína za službu s 2 koňma a pacholkem, Matěj Karlšteinský z Černožic, Bohuslav ze Tmáně a Mikuláš z Chotče za službu s koněm, Jakub z Řitky za služby se 2 koněma, Mařík z Kamýka (Arch. č. I. 508, 514, 526, II. 183, 184, III. 515); Vaňkovi Zelenému z Rakových zapsal Zikmund r. 1436 též jisté vesnice, aby ke Karlšteinu s 2 koněma a pacholkem sloužil. (Arch. bibl. Prag.) [3]) Archiv kapitulní, arch. č. I. 518. [4]) Bartošek. [5]) Archiv Třeboňský. [6]) St. letop. 107. [7]) Archiv kapitulní. [8]) Bartošek. [9]) Kdo tehda hejtmanem byl, není nám známo. [10]) Dsky dvorské, Bartošek. Roku 1449 dne 26. června byl ještě Rous purkrabí. (Arch. Svatomář.) [11]) DD. 25 f. 228. [12]) St. letop. 138.

do své moci a dobře jej opatřil. Snad se stalo tehda, že koruna a přední klénoty zemské podtají z Karlšteina přeneseny byly na hrad Vilhartický, jak se v některých starých pamětech vypravuje. K opravení tehdejších mnohých nedostatků měl býti svolán sněm do Prahy ke dni 28. října, a tu chtěli páni Poděbradští vymoci na Menhartovi, aby se odřekl purkrabství Pražského a Karlšteinského, a poněvadž proskakovaly pověsti, že by klénoty na Karlšteině utrácel, žádati na něm, aby z nich počet zemi učinil. Ale ku všeobecnému jednání všech pánů zemských nedošlo, poněvadž nastala válka. U Karlšteina počal ji Zdeněk ze Šternberka. Pán ten, stav se tehda purkrabí Pražským, sahal na vesnice některé k úřadu Karlšteinskému příslušné, ale odehnán byl od posádky. Pročež odpověděvše jí Zdeněk a po něm Jiřík a Bohuše Kostka z Postupic, vyslali vojsko své proti čeledi Oldřichově. Jiříkovi a Zdeňkovi se z Karlšteina škoditi nemohlo, poněvadž byli lidé jich podál od Karlšteina odsazeni, ale jiní lidé okolo hradu sedící nemilosrdně hubeni. A tak činěny záhubné jízdy beze vší rozhodné bitvy až do jara roku 1449. Mezitím pan Menhart starý byv z Poděbrad propuštěn na závazek, chtěl odjeti na Karlštein, ale dojel jen Říčan, kdež skonal r. 1449 dne 3. února. Domácí půtky ukončeny pak prozatím smírnými úmluvami. Co se zejména dotýče hradu Karlšteina, zdá se, že síla Oldřichova jsouc roztříštěna na dvě strany, ochabla, a že pod mocí svou podržel jen ty vsi, které byly pod hradem a jichž mnoho nebylo; vzdálenější osady, zejména ty, které ležely za Brdy, octly se v moci jednotníků Poděbradských, tak že pan Oldřich újmu na platech a užitcích za krátko pocítil. Z té příčiny neváhal s Jiříkem uhoditi a nějakou úmluvu k místu přivésti. Za rozsudí neb opravce voleni Zbyněk Zajíc z Hazemburka, Zdeněk ze Šternberka, Jan ze Smiřic a Zdeněk z Postupic, kteří pamatovali, kterak hrad Karlštein s deskami a s klénoty a jinými věcmi n. Menhartovi z Hradce odevzdán byl. Ti vypověděli roku 1450 dne 7. ledna, aby Oldřichovi bylo sstoupeno 100 kop platu ke Karlšteinu, aby tím bezpečněji mohl ten hrad chován býti, a ten plat aby požíval až do králova korunování aneb do řádu zespolka svoleného, Oldřich pak přislíbil, že nemá z lidí, kteří jsou mu sstoupeni, více bráti, než úrok spravedlivý.[1]) Smlouvou Vilšteinskou pak toho roku dne 11. června ujednanou zjednáno jest dokonale příměří, do něhož pojat jest výslovně hrad Karlštein. Kdy pak Karlštein postoupen byl v moc Jiříkovu, není známo. Možná, že to učinil Oldřich neb sirotci jeho r. 1452, když byl Jiřík zvolen za správce zemského, možná také, že se to stalo později, když po korunování krále Ladislava správce ke koruně vracel panství, někdy od ní odcizená.[2])

Za dlouhé doby, kde nebylo krále v zemi (r. 1440—1453), staly se i změny s chováním Karlšteina. Tento zajisté byl drahná léta v chování osob stavovských a koruna z něho vozena od stavův ke korunování králův přijatých neb volených. Z té příčiny pokládali stavové někdejší hrad králův a korunní za majetek svůj. Za té doby asi falšován byl list, jímž vyznává císař Karel (r. 1349), jakož vyzdvihl hrad Karlštein dosti ozdobný ku potřebě království českého a zvláště ku potřebě obecného dobrého zemského a k chování věcí královských, klénotův a práv koruny české, že způsobuje, aby kmet zemský a nejiný téhož království, který by králem na hrad posazen byl, slíbil králi věrnost a kdyby král byl korunován na království a mazán a přísahu zemi učinil, tu teprv aby mu purkrabě hradu Karlšteina postoupil.[3]) Podobně ovšem se vedlo ve druhé polovici 15. a 16. století, a každý král přiříkal hradu Karlšteina, koruny, klénotův všelikterakých zemských a t. d. neporoučeti ani svěřovati žádnému bez vůle a rady pánů, rytířstva a měst Pražských.[4]) Strany opatrování hradu zůstalo při způsobu, jak jej zavedl císař Zikmund, tak že úřad ten nesvěřován již vladykám, nýbrž nějakému z bohatších pánů zemských.

Způsob tuto vylíčený ustálil se teprve ke konci 15. věku, ale ovšem se stal k němu přechod r. 1453 tak, že úřad ten svěřen pánu, totiž *Jindřichovi Berkovi* z *Dubé*, pokud tedy víme, druhému pánu, který byl purkrabí, ten pak měl vedlé sebe místopurkrabě a hejtmana. Rok po nastoupení Jindřichově ohledány jsou truhly, ve kterých uschovány byly klénoty a svátosti kostela Pražského, skrze děkana kapitulního a za nějaký čas potom přeneseny do kostela dotčeného.[5]) Jindřich zůstal v dotčeném úřadě až do r. 1459, pak následoval v letech 1460—1465 *Beneš* z *Veitmile;* potom ujal Jindřich zase purkrabství na nějaký čas (r. 1465), ale postoupil ho opět Benešovi, který zůstal sám v úřadě až do r. 1488, odkudž stále byli dva purkrabě.[6])

Za krále Jiříka pokoušela se strana panská ve mnohém o podvrácení starodávné velebné moci královské; byl to přirozený následek mrhání statků kněžských a tak přerušení té rovnováhy, která byla mezi stavem duchovním a šlechtickým. Následky toho ukazovaly se brzo i v právní otázce, komu patří Karlštein. Páni té strany, která se nazývala jednotou panskou, žádali kromě jiných věcí zejména i to, aby Karlštein s korunou svěřen byl někomu z pánův, kterýž by přísahou zavázán byl králi a zemi

[1]) Arch. Třeboň. [2]) Palackého dějiny. [3]) Archiv Třeboň. [4]) Ku př. Arch. č. IV. 453. [5]) Arch. kapitulní. [6]) Dsky dvorské 61. a arch. č. V. 425. Místopurkrabími byli r. 1458—1460 Albert Šic z Drahynic, r. 1461—1463 Albert ze Zalužan, r. 1466—1467 Jan Pejgar (též hejtman). Potom nebyli místopurkrabí, než jen hejtmané r. 1472—1473 Jan Hrozek z Prošovic, r. 1475 až 1486 Jan Žďárský ze Žďáru, r. 1486—1497 Záviše Sulek z Hrádku, r. 1498 Jan ze Křivce, r. 1499 Oldřich z Pařízku.

Karlštein ze strany jihovýchodní.

pospolu; neb posud slib činívali jen králům. Ale k tomu nechtěla svoliti strana králova, zejména Zdeněk Kostka z Postupic, Burjan Trčka z Lípy a jiní páni podobojí, a králi arci nebylo radno svěřiti poklady ty rukám snad pochybným; neb v okolnostech tehdejších vydati korunu bylo asi tolik, co odříci se jí. Ustanoveno konečně, že někteří páni obojí strany mají prohledati svobody zemské na Karlšteině a mezitím, než s prací počíti mohli, přísahal králův syn, kníže Viktorin, pánům, rytířstvu i vší zemi, učiniti s těmi poklady věrně a právě až do vyhledání dotčených práv a svobod

Vyobrazení anděla s houslemi ve schodišti velké věže.

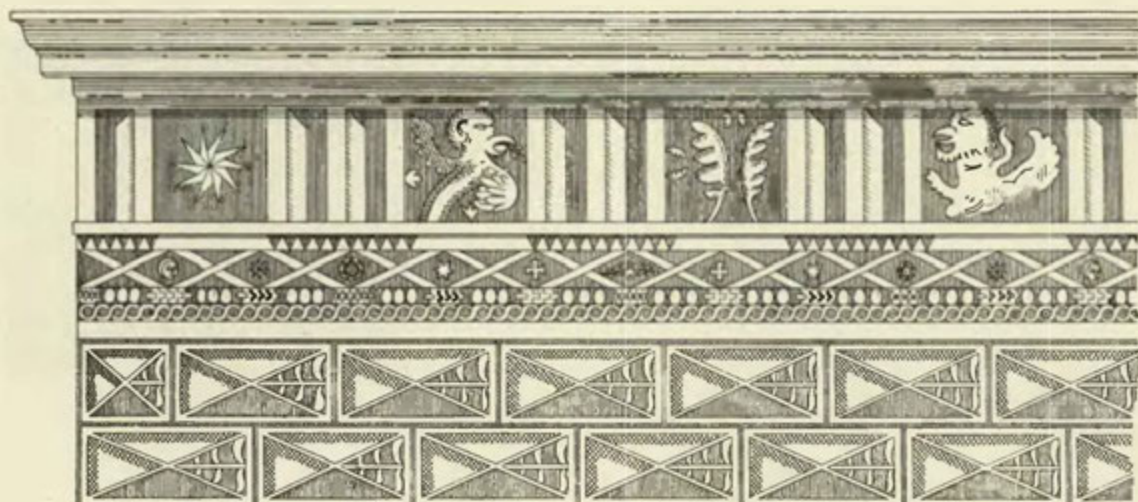
Přes to, že král si upřímně míru přál, přišlo k válce, ale poněvadž ta nedopadala ve prospěch jednotníkův, zůstal Karlštein v moci králově jak bylo ode dávna. Avšak když po smrti Jiříkově stal se králem Vladislav Polský, přiřekl (r. 1471 dne 16. června) hradu Karlšteina, koruny, klénotů zemských a jiných věcí tudíž neporoučeti ani svěřovati žádnému bez vůle a rady pánů, rytířstva a měst Pražských. Ještě do r. 1488, jak již dotčeno, zachován byl starý způsob, že byl jeden purkrabě, od té doby stalo se právem, že ustanovováni *dva purkrabě*, jeden ze stavu panského a druhý ze stavu vladyckého, a ti králi přísahu učinili podlé starého obyčeje. Takovýmto způsobem stal se z bývalého úřadu purkrabského, který dáván byl jednotlivým vladykám do královy vůle, důležitý úřad zemský, jakož se již bylo stalo dávno s purkrabstvím Pražským a Hrádeckým; veliké důchody, které plynuly z panství, učinily tento úřad nejen čestným, nýbrž i výnosným.

Purkrabí přísahali králům i vší obci království českého, oběma dohromady, že zámek Karlštein s korunou, klénoty a svobodami jim od krále a obce království svěřený pilně opatrovati mají, kdyby král zemřel, že nemají hradu nikomu postupovati ani koruny nevydávati, než jen kdyby se obec království z jednostejné vůle o krále svolili a jej za pána vzali, aby byli povinni korunu stavům vydati a po korunování i hradu králi v moc postoupiti; pokud by se tak nezachovali, aby česť, statek a hrdlo ztratili a nad to děti jejich aby ze země vyhnány byly. Při odevzdání Karlšteina obyčejně všechny věci tam se nacházející sepsány bývaly na cedulích pod pečetí královskou; každý purkrabě měl jednu ceduli, a druhá dána byla stavům a vložena ve dsky zemské. Purkrabě, který nechtěl v úřadě tom zůstati, povinen byl předstoupiti před krále a pány, když seděli na plném soudu zemském, a dáti půl léta napřed věděti, že v tom úřadě býti nemůže; jestliže krále v zemi nebylo, povinen byl takový purkrabě vznésti věc tu na krále a prositi ho, aby v polouletí úřad jiným opatřil. Stala-li se škoda na hradě hromem aneb jinou bezelstností, neměl purkrabě pro takovou škodu újmy na statku a cti míti; ovšem z toho vyplývá, že touž újmu trpěl, jestliže se stala škoda nedopatřením aneb schválností. Vlastním držitelem hradu byl jen jeden purkrabě; neb ten držel hrad s jeho důchody a učinil s ním přísahu druhému purkrabí; jestliže se první podlé přísahy nezachoval, nebylo to druhému purkrabí k žádné škodě na cti jeho. Úředníka neb hejtmana ustanovoval vrchní purkrabě a zavázal jej, kdyby zemřel, že nesmí hradu nikomu jinému postupovati, leč druhému purkrabí, kterýž pak právo měl, hrad ten spravovati. Dal-li první půl léta napřed věděti, že ten úřad vzdáti chce, a vzdal-li jej, nemohl po něm jiný býti prvním purkrabí, nežli ten, který dosud byl druhým, tak že po pánu následoval rytíř, po rytíři pán. Každý purkrabě povinen byl ústavně v zemi býti a nesměl býti ani v cizině bytem, ani ze země sloužiti. Jestliže nastala válka, musili i oba na hradě přebývati a vrchní purkrabě druhého povinen byl i s čeledí vydržovati.[1])

Karel IV. při korunovační hostině, obsluhován jsa falckrabí na Rýně.
(Zlatá bulla str. 40. Originál ve Vídeňské dvorní knihovně.)

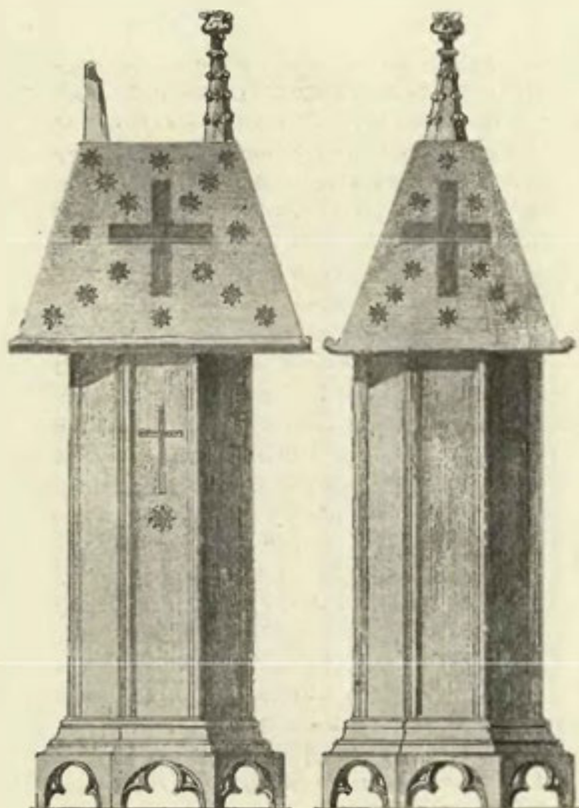
Za dob těchto bývalo i to řádem pevným, že uschovávány na Karlšteině dsky zemské, hlavní pramen všeho práva dědického a soukromého.[2]) Roku 1473 dne 17. června slíbil král Vladislav se svolením země, vydati kříž jeden na Karlšteině knížatům Minstrberským na zaplacení dluhův otcovských, ale takovým způsobem, že směli jej míti v zástavě jen potud, pokud by nestačila jim pomoc ode vší země poskyt-

[1]) Zřízení Vladislavovo, Rel. tab. II. 486, 490. [2]) Arch. č. IV 296, 310, 313.

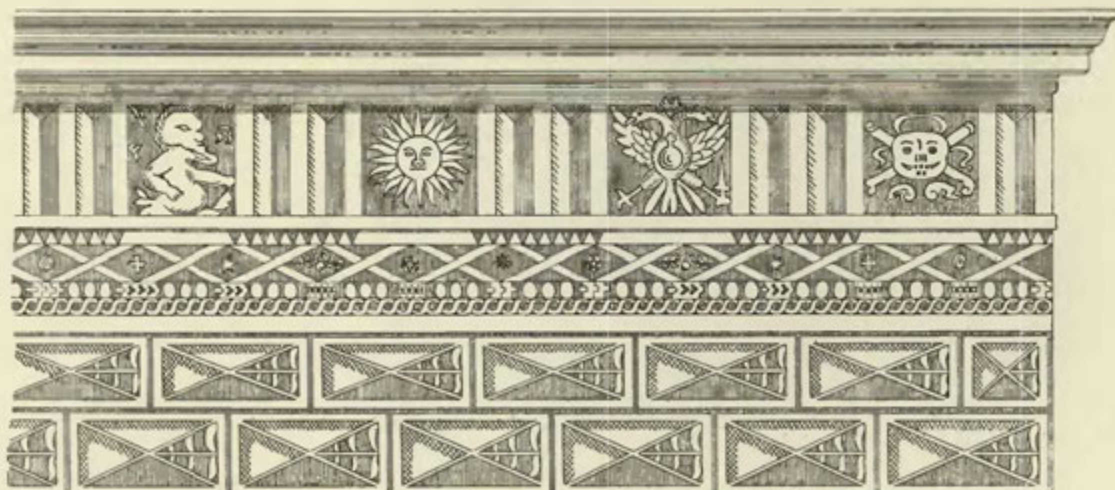
Rýsování na čelní zdi stavení, v němž nalézá se chrám kapitulní a kaple sv. Kateřiny.

nutá; po zaplacení dluhů skrze zemi měli knížata kříž vrátiti.[1]) Za Vladislava stal se Karlštein také mučírnou, čehož málokdy před tím bývalo. Počátek s tím se stal roku 1474. Matyáš, král Uherský, navedl prý dva, Tomáška z lékárny od Lilie a Hluckého, panoši z Kutné Hory, aby krále Vladislava otrávili. I jezdili do Benátek kupujíce tam velmi silný jed, ale Benátčané poslali rychle do Čech a krále vystřehli. Tedy zjímáni jsou oba dva a smrtí zhynuli. Tomášek umřel na staroměstské radnici a Hlucký v jedné věži na Karlšteině umořen. Roku 1480 jati kázáním královým kněží, kteří mívali popudlivá kázání aneb dopouštěli zpívati písně, které způsobovaly nevoli mezi stranami náboženskými, totiž Michal Polák, farář u sv. Jiljí, Václav od sv. Havla, Václav Slana od sv. Valentina a Jan Mišta od sv. Mikuláše na Malé Straně. Ti dáni napřed na hrad Pražský a potom vezeni na Karlštein ke konci srpna. Oběd jim dosti dobrý dali, ale po obědě vedli je do žaláře temného, smrdutého, nečistého, do kteréhož přední šel kněz Michal, oblíbený tehda u Pražanův kazatel a jeden z těch, kteří se horlivě zasazovali o zvolení královo, a ostatní za ním jako synové za svým otcem. Ve smrdutém a tmavém žaláři mnoho zkoušeli, neboť byl beze všeho povětří a byl do něho jen malý průduch, dvojími dveřmi jej zavírali a na místě okna měl jen díru na píď člověčí, tak že beze světla jeden druhého nemohl spatřiti: ale kněz Michal je potěšoval, čítal s nimi v písmě svatém (bezpochyby při světle) a mezitím je všelijak obveseloval, aby se jim nestýskalo. I v tom je posilňoval, že všechny nelibosti nejen trpělivě snášel, ale i aby větších muk a bolestí v žaláři zkusil, dobrovolně železy hrdlo své opínal a pouta řetězy na nohy bral. Zábava pobožná a ušlechtilá pomáhala vězňům snášeti velikou jich útrapu. Ale hůře jim bylo po dni sv. Matouše (21. září), když je rozsázeli. Přišli k nim se hřmotem a světlem velikým, ani ještě leželi, a vyvedli nejprve kněze Michala samého, aby on o nich a oni

Gotický pulpit v kapli Karlšteinské

[1]) Arch. č. I. 307.

Rýsování na čelní zdi stavení, v němž nalézá se chrám kapitulní a kaple sv Kateřiny

o něm nevěděli, a pak i ostatní vězně rozsadili. Pět neděl jsouce takto od sebe odloučeni seděli, toliko k jídlu před žalář vpuštěni bývali. Po nějakém čase kněz Michal útrapami rozličnými a nejvíce samotou seslábl na těle a starý jeho neduh, kámen, trápil jej více než před tím. Vidouce strážní, an se velmi trápí a k smrti přibližuje, způsobili, že odpuštěním královským vypuštěn býval na povětří před žalář; a to trvalo až do dne 1. listopadu. A potom v noci na dušičky zemřel. [1]) Když úředníci hradští o tom uslyšeli, kázali slavně zvoniti a v ornát tělo jeho, jak obyčej jest u kněze, oblekli, a hrob mu kázali kopati u sv. Palmací v kostele. Také pohřeb poctivý mu vystrojili, vezouce jej třemi koňmi, bílým, černým a ryšavým; úředníci hradští a lid šli za marami, ale uvězněných nepřipustili k pohřbu, leč jim dovolili, naň ze vzdálí pohlížeti. Smrtí jeho byl král zastrašen, aby nebyl rozkřičen jako ukrutník, a proto nejen kázal mu vystrojiti pohřeb dotčený, nýbrž propustil i kněží vězněné ze žaláře na výminku, aby se potom nikdež na království (t. j. statcích královských) nezdržovali. Též jiní kněží tehda vězněni na hradě; zejména se ví, že psal král Vladislav Kutnohorským (r. 1480, 17. července), aby kněze Jíru, který přes příkaz králův v Hoře se zdržoval, dodali jatého na Karlštein. [2])

Zdá se, že vězňům přitíženo bylo nemálo skrze Beneše purkrabě a „Opla Němce" (tuším Kryštofa Opla z Fictum, dvorského maršálka); neb bolestná smrť obou pokládána jest od lidu za pomstu boží. Beneš zemřel r. 1496 a na jeho místě stal se purkrabí *Albrecht z Kolovrat a z Libšteina*, který však v témž úřadě jen dvě léta zůstával, a nástupcem jeho byl do r. 1504 Zdeněk Lev z Rožmitála. Druhým purkrabí byl r. 1499 a 1500 Heřman z Vojslavic na Loutkově, a od r. 1500 do r. 1502 Jan z Klenového. Zdeňkovi daroval král Vladislav (roku 1502 dne 5. října) všecky viny a pokuty na panství, které by se králi dostaly, kromě toho povolil mu, aby mohl manům povolení dávati k prodejům a věna kladení, ale vymínil, co by odumřelých bylo manství, aby při

Vchod do stavení, v němž nalézá se kapitulní chrám a Červenka.

[1]) Nepravda jest, že jej mučili, kladouce mu hrušky mosazné rozpálené pod paže a plechy železné rozpálené pod nohy a tak utrápeného mukami a žízní umořili. [2]) Palackého dějiny, stař. letop. 209, 221, 222, 505, arch. č. VI. 99.

Gotický zámek a klíč ve druhé bráně na Karlšteině.

hradě a úřadu Karlšteinském dědičně zůstávalo.[1]) Když byl mladý král Ludvík (r. 1509, 11. března) u sv. Víta korunován, přivezena jest koruna z Karlšteina do Prahy; nazpět vezena jest teprve v podletí, ovšem s velikou ohradou; neboť ji provázelo mnoho pánů na koních, pěší Pražanů a Berounských, a všude po lesích a silnicích byly stráže.[2]) Potom se vystřídali v úřadě purkrabském z pánův *Jan ze Šternberka a na Bechyni* (roku 1518—1528) a *Vilém Švihovský z Ryzemberka* (r. 1530—1545), z rytířů *Dobeš Kaplíř ze Sulevic* (roku 1510—1523), *Jindřich Kutnaur z Kutnova* (roku 1525, † 1526, 29. srpna), *Jan Bechyně z Lažan* (r. 1526—1538) a *Šebestian Markvart z Hrádku* (r. 1538 až do 1558). Způsob obsazování a střídání mezi oběma úřady zachovával se pořád, jak vylíčeno nahoře, neb když Dobeš, vrchní purkrabě, vzal od krále odpuštění, vkročil na jeho místo z pánů Jan Šternberský, a brzo potom obsazen jest z rytířů druhý úřad, kterýž chtěl pan Lev opatřiti Janovi Bechyni, ale neprošlo mu.[3]) Když zemřel Šternberk (roku 1528 dne 9. září), rozkázal soud zemský podlé sněmovního zůstání, aby svrchkové, nacházející se na Karlšteině, sepsáni byli, poněvadž se měli odevzdati i s vrchním úřadem Janu Bechyni. Sepsalo se všechno pak, jak leželo; staré i nové, potřebné i nepotřebné. Na věži a na kapli našli po tarasnici, před pivnicí byly tarasnice železná, srubnice měděná, houfnice na kolech a houfnice měděná. V zámku pod schodem byla houfnice na kolech. Za věží v sroubku byly dvě malé harcovnice mosazné na jednom loži a za studnicí tarasnička měděná. Tolik bylo hrubé střelby. Menší střelby bylo dosti na počet, ale tuším nemnoho k potřebě. Na věži bylo 6 hákovnic železných starodávných, v zámku 8 hákovnic železných starých, ve sklepě ve věži 19 měděných ručnic starodávných nasazených a při nich 10 kamenů soli, velikých i malých. Ve sklípku před věží byla tuna prachu neplná a dvě zabedněné prachu neb sanitru aneb síry, kromě toho dvě tunky sanitru. V komoře u mlýna byly 1½ tuny herynkové a polouvozí neplné tvrzníků nasazených a nenasazených asi s klobouk. V okně leželo jich nasazených 4 svazky a v almaře též něco. Pukléřův (štítův) tu bylo 16 a dole mezi mosty 6, ale všechny byly staré. Kromě toho byly na zámku 4 plechy starodávné, pancíř starodávný zerzavý, troje řeřibčí provázkové a dva soudky připravené k tomu, kdyby se místo nějaké ohněm osvěcovalo. Ke střílení byla připravena kulek železných hákovničích některá kopa, která byla před pivnicí, pak forma kamenná k slévání kulek. Před pivnicí stál také vůz, ve kterémž někdy svátosti vozívali do Prahy, ale poněvadž z toho již dávno bylo sešlo, stál vůz bez kol a bez nápravy. Konečně připomeneme osm sudlic, které byly u mostu. Shledávajíce stavové nedostatek na zámku, svolili dáti 300 kop, za něž koupeno: 13 hákovnic novým dílem dělaných (za 11½ kopy), vůz tenat zvířecích (t. j. na jeleny) a 10 tenat zaječích dobře sešlých (za 10 kop) a dvě prostice soli (za 40 gr.). Za ostatek koupeny dobytek a orudí (nádobí a nářadí). Bechyňovi postoupen zámek při času 14. září i s polovicí vína na vinici a chmele na chmelnici.[4])

Ferdinand I., jak byl ve všech svých věcech panovnických pořádný a správný, staral se o Karlštein a zejména o jeho pořádné opatření. Na vznesení vrchního purkrabě Viléma rozhodl (r. 1543 v únoru), aby ohledáno bylo skrze některé pány a oznámeno, čeho je na Karlšteině potřeba.[5]) Na sněmu r. 1545 (17. srpna) usnesli se stavové, poněvadž byli hrad a dvorové v stavení, svrchcích a nábytcích velmi spuštěni, aby se sebralo 1200 kop. gr. č., z nich aby 400 obráceno bylo na stavení zámku, 300 na opravu dvorův a 500 na skoupení svrchkův a nábytků na zámek a do dvorů, však budoucně aby purkrabí zámku a dvorů neopouštěl, nežli podlé potřeby je každého roku opravovati dal a budoucímu purkrabí za 500 svrškův odstoupil. Pokuta na purkrabě, kteří se nezachovali, aby totiž děti jich ze země vyhnány byly, ze zřízení zemského vypuštěna.[6]) Na sněmu r. 1546 dne 27. července snesli se stavové na tom, aby ukončeny byly přípisy svobod na Karlšteině chovaných, s kterými začato bylo některý rok před tím a po té osoby k tomu měly býti ustanoveny. A poněvadž hlas byl o tom, že by klíče od kaple (r. 1541) shořely, měly osoby dotčené vzíti sebou dobrého zedníka a zámečníka, aby dvéře vylámali a nové klíče udělali; ale některý rok po tom našly se přece klíče u úřadu desk zemských [7]) Toho času také dsky po velikém ohni (roku 1541) obnovené pilně opisovány a druh jich psaný nákladně na pergaméně na

[1]) Arch. č. VI. 275, 585, Palackého Současný přehled. [2]) St. letop. 314. [3]) Arch. Třeboň. [4]) DZ. 42. J 8. [5]) DZm. 128. A 19, kop. 26. v arch. gub. [6]) Sněmy I. 635 [7]) Sněmy II. 2 č., arch. gub.

Karlšteině ukládán; děláno tak do smrti Ferdinandovy, ale potom z toho sešlo. Na dotčeném sněmě přítomen byl také druhý purkrabě *Adam ze Šternberka* (r. 1546—1549), po němž v téže hodnosti (r. 1551—1554) *Jáchym z Hradce* následoval.

Na sněmu r. 1547 v měsíci březnu ustanoveno jest, aby starodávná pokuta purkrabí, kteří by se proti své přísaze provinili, totiž aby otec i synové ze země vyháněni byli, zase obnovena byla, a přidáno k tomu, aby nejméně jeden z purkrabí byl náboženství pod obojí způsobou. Opisy svobod nové jakož i všechny klénoty znova přehlédnuty. Opisy psány byly ve třech druzích; jedny dány byly králi, druhé položeny ke dskám a třetí uloženy na Karlšteině a v kapli.[1]) A poněvadž některé vesnice hradu Karlšteina daleko ve 4, 5 i v 6 mílech od hradu byly a pro tu nepříležitosť a dalekosť malou platnosť k zámku nesly a pustly, již před r. 1541 stavové zůstali na tom, aby se směnily za takové, které by byly ke hradu příležitější. Ustanovení to opakováno r. 1549, ale již před tím (r. 1548) provedena směna taková, že ves Dušníky dána Vácslavovi staršímu Bechyňovi z Lažan, a za ni připojeny ke Karlšteinu ves Třeboň se dvorem kmecím v Třebáni. Podobněž podlé smlouvy učiněné roku 1554 dne 8. června postoupeno jest městečko Krásná hora Vácslavovi Poděbradskému z Vlčí hory, začež statek tohoto tvrz Běleč ke Karlšteinu připojen.[2])

Od starodávna zachováván jest způsob takový, že byla kaple zapečetěna a že se do ní vstupovati mohlo jen po odpečetění skrze pány zemské; kdo chtěl do kaple nahlédnouti, učinil tak, hledě skrze špunt, o němž jsme se na str. 26. zmínili. Když tedy arcikníže Ferdinand překrásné skvosty viděti chtěl, svolili stavové r. 1554 dne 27. srpna, aby arcikníže mezi časem nynějším a Velikou nocí r. 1555 korunu a svátosti spatřiti mohl, a 6 pánův a 6 vladyk aby ho při tom provázelo. Proto dán r. 1555 dne 1. dubna rozkaz Šebestianovi Markvartovi, aby dotčené osoby do kaple pustil.[3]) Při tom také některé listy u desk zemských se nacházející k ostatním listům uloženy.

Po odstoupení Jáchymově stal se purkrabí *Jan Bořita z Martinic* na Smečně a stal se prvním purkrabí, ač Markvart ještě v úřadě zůstával, poněvadž byla tentokráte řada na stavu panském. Stavové povolili mu (r. 1556) 500 kop na opravu hradu;[4]) z toho postavil novou bránu a dal udělati nové dvéře ke kapli, jak to vše znak jeho a nápis ukazují. Podlé svolení sněmovního směnil Jan (r. 1561) s Mikulášem Šindlem z Ebrharce 2 člověky v Komořanech a kus lesa za 7 lidí v Butovicích a 3 v Kosoři.[5]) Poněvadž se tehda mnozí manové z povinností svých vytahovali, vydány jsou od stavů jisté osoby, aby při přítomnosti Janově a druhého purkrabě *Viléma Muchka z Bukova* (r. 1560 † 1569) listy manské prohlédly. Při tom svoleno, aby je mohli provázeti arciknížata Ferdinand a Karel s radami a služebníky svými, též osoby stavu panského a rytířského v království osedlé, které by se na Karlštein zahodily, konečně na žádosť Pražan i k tomu přivoleno, aby se 6 osob předních z každého města toliko ke spatření svátostí, koruny a klénotů na Karlštein vypraviti mohlo.[6]) Po odjezdu týchž osob koruna zase zapečetěna, též dvéře zavřeny zámečníkem přísežným a sekréty osob vyslaných zapečetěny.

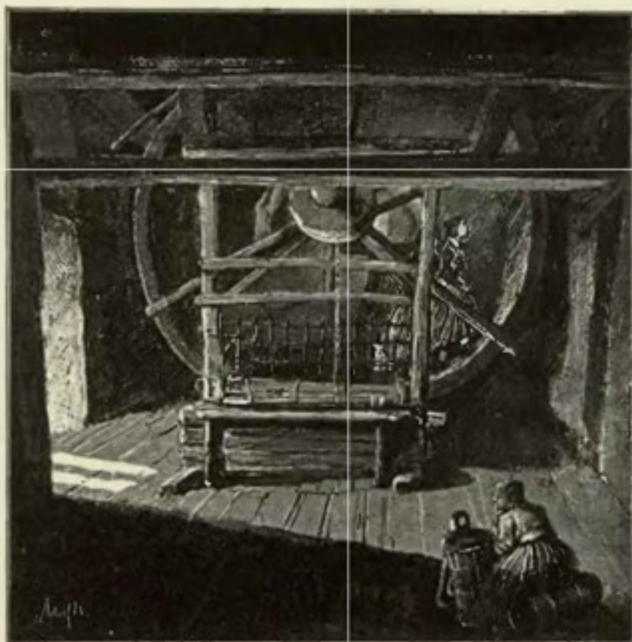
Před korunováním krále Maximiliana na krále českého vyslány r. 1562 dne 11. září osoby od stavů volené na Karlštein pro korunu. Při tom se stala Pražanům nemalá hanba. Když totiž chtěli s jinými jíti do kaple, kázali jim někteří jíti dolů a nepustili jich tam, ač za pány drahně lidu obecného do kaple vešlo.[7]) Podlé starodávného způsobu dáno jest tehda hlásným 7 postavů černého sukna, za něž teprve r. 1564 Janovi Kutovci v Praze 70 kop míš. zaplaceno.[8])

Po smrti Muchkově († r. 1569) stal se purkrabí *Mikuláš Mířkovský ze Stropčic.* Ač se stal nedlouho potom hejtmanem hradu Pražského, žádal přece, aby podržel purkrabství Karlšteinské, „aby k starosti nač se chovati měl, poněvadž teď mnohá léta při skrovné službě trval, několik tisíc přisložil a své hospodářství doma obmeškával.“[9]) Povoleno mu a zůstal ve svém úřadě až skorem do své smrti († r. 1575, 15. října). Když byl Rudolf II. r. 1575 na krále korunován, poručeno opět (oběma purkrabím), aby osobám vyslaným korunu a klénoty vydali. Také hlásným 6 postavů sukna za 25 kop koupeno a peníze ty Bořitovi vyčteny.[10]) Ale nešlo to hned a jen na přímluvu Bořitovu. Tenť zajisté psal ke komoře „strany těch ubohých, chudých hlásných, kteří každou noc pracovati a na zámku hlásati museji,“ prose, aby se každému po sukni dalo. Neboť staří lidé pamatovali, že se tak dálo za králů Ludvíka a Ferdinanda, a při korunování Maximilianově Bořita sám sukno dostav po 8 loktech každému dával. K lepšímu svědectví poslal ke komoře panoše Mikuláše Nosakovce ze Stupčic a 4 hlásné, aby zprávu dali, a aby věc dobře šla, nesli lidé ti pro pana prezidenta Jáchyma Novohradského z Kolovrat jeřábka a dvě koroptve.[11]) Pražané a města žádali tehda, aby také osoby voliti a na Karlštein vyslati mohli, ale poněvadž za starších dob nikdy tak nebývalo, odepřeno jim zase.[12])

[1]) Sněmy II. 153, 503. [2]) Sněmy II. 573, arch. gub. kop. 41, DZ. 8. Q 8, 11. G 25. [3]) Sněmy II. 609, DZm. 128. F 10. Srovnej též, co píše Körner na str. 29. [4]) Sněmy II. 709. [5]) Kop. 71 v arch. gub. [6]) Sněmy III. 61, DZm. 128. G 13. [7]) Sněmy III. 139, DZm. 128. G 14 [8]) Arch. gub. [9]) Arch. Roudnický. [10]) Sněmy IV. 256, kop. 90 B v arch. gub. [11]) Arch. gub. [12]) Sněmy IV. 387.

O sv. Václslavě r. 1575 sňat jest s Miřkovského úřad purkrabský a dán jest *Janovi ze Vchynic a na Zásmucích.* [1]) Dvě léta potom zemřel Bořita a stal se tudíž Vchynský vrchním purkrabí a *Jáchym Novohradský z Kolovrat* purkrabí ze stavu panského. Poněvadž byl Bořita dlouhá léta purkrabí a mnoho měl svých svršků na Karlšteině, učiněna jest r. 1577 dne 27. srpna smlouva mezi Vchynským a Jiřím a Jaroslavem, syny n. Bořitovými, o všecky věci, o něž byli posud na sporu. Vchynský, poněvadž byl dlužen n. Bořitovi 200 kop, za ten dluh a za všecky svršky na zámku a ve dvořích slíbil dáti 1500 kop gr. č. Z toho vyminěna byla truhla, do kteréž klénoty a některé věci Bořitovy složeny byly. [2]) Při tom také od stavů rozkázáno, co na svrchcích a nábytcích po každém purkrabí nástupci jeho odevzdáno býti má. Na sněmu r. 1578 svoleno jest k žádosti obou purkrabí, aby jisté osoby sepsaly všechny věci na Karlšteině se nacházející, přehlédly urbáře a manské povinnosti a vyšetřily také, co se má na hradě opravovati. Z prvního, totiž inventury, sešlo a obnoveno příštího roku; co pak se dotýče oprav, povolili na ně stavové r. 1579 summu 3000 kop míš. Vchynský chutě opravami začal již r. 1578 a toho obdržel, že mu z lesů Dobříšských dříví a šindele dodávány. [3])

Roku 1580 dodáváno mu 70—80 kop dobrých dřev z Křivoklátských lesův u Žloukovic, a o jiné dříví jednal ještě r. 1582. Také o vyplnění povinností, které n. císař Karel na děkana vložil, se staral; roku 1581 vznesl na sněm, že děkan na Karlšteině nebydlí a povinnosti své skrze cizozemce vykonati dává, což sněm ve svém uvážení maje jisté osoby nařídil, aby tuto neplechu vyšetřily. [4]) Když pak Jan roku 1585 opravy dokončil, žádal u sněmu, aby byli vysláni na Karlštein jistí kommissaři a ti aby ohledali, co a jak na hradě opravoval, co učinil ku zlepšení panství, čeho ke svému jmění přikoupil, a odhadli, co by jemu budoucí purkrabě nahraditi měl. Tak se i stalo, a sněm svolil k tomu, aby vsi Karlšteinské Chyňava a Hyskov připojeny byly ke Křivoklátu a za to přidány ke Karlšteinu jiné dvě vesnice od panství Dobříšského.

Studnice Karlšteinská.

Níže bude vylíčeno, jak se Vchynský ve svém úřadě purkrabském samovolně choval proti císaři Rudolfovi. Skrze to přišlo k tomu, že Vchynský ztratil úřad purkrabský (roku 1587), na jeho místo přišel Jáchym Novohradský, dosud druhý purkrabě, a za nového purkrabě stavu vladyckého ustanoven jest *Václav Ples Heřmanský ze Sloupna.* Nový purkrabě shledal, že opravy vykonané na Karlšteině nijak nedostačovaly; proto dán mu roku 1587 dne 21. dubna komorník od desk zemských, aby opatřil všechny škodné věci na Karlšteině. Jednalo se patrně Jáchymovi o to, že nemá Vchynský té náhrady dostávati, za kterouž byl r. 1585 prosil. Komorník viděl tu krovy podehnilé, zdi roztrhané a mnohé části spuštěné. Žernovy z mlýna odvezeny do Mokropes, zbroj také rozmrhána byla. Něco staré zbroje sice dal Vchynský spraviti a očerniti na 15 pacholků, totiž na každého pacholka dva plechy, ale pancířů, přílbic, oštěpů, ručnic, hákovnic a půlhákův ani na zámku nebylo kromě jediné hákovnice, neb Vchynský sud zbroje z Karlšteina vzíti poručil. Také se střelbou nedobře hospodařil. Bývalo na Karlšteině 6 kusů střelby z mosazi a mědi, jeden nad studnicí se znamenim dvou mečů křížem, druhý před sklípkem s týmž znamením, třetí na kostele a čtvrtý na věži, ale ty Vchynský do Prahy do domu svého vzíti rozkázal. Pod dvorskou světnicí bývala švihovka železná, z níž dal udělati Vchynský firšit do pivováru. Za to poslal na hrad čtyři malé kusy střelby ze železa. Podlé toho podal sněm r. 1588 věc tu na soud zemský, a ten určil (r. 1589) dva pány a dva vladyky k přijímání počtův, aby jim Vchynský vyčetl, co přijal

[1]) Sněmy IV. 391—392. [2]) Arch. Třeboň. [3]) Arch. gub. [4]) Tamže a kop. 29.

Karlštein od východní strany.

a vydal peněz na stavení zámku Karlšteina; nicméně něco mu na cestu do Augšpurka a potom i na hory dáno. [1]) Ambroži Porffy, zedníku, který stavěl na Karlšteině nové pokoje nad vraty, zůstal Vchynský dlužen a zaplaceno mu teprve po r. 1587.

Jáchym Novohradský se tak upřímně a snažně o opravení hradu Karlšteina a uchování skvostných jeho památek staral, že zasluhuje zván býti druhým zakladatelem Karlšteina. Nedlouho po převzetí úřadu vzal si k ohledání m. Oldřicha, stavitele císařského, a vznesl na císaře Rudolfa, kterak hrad na krovích a podlahách sešlý jest, tak že se některé znova dělati musejí, zvláště že podlaha nad samým klenutím kaple sv. Kříže špatná jest, trámové zetlelí a někteří již nalomeni, a tudíž strach jest, aby se pádem klenutí neprorazilo. Povolených sněmem 1500 kop gr. č. na opravy, koupení zbroje a opravení a opevnění v prvním předhradí (mezi první a druhou branou) nemohlo vystihnouti na to všecko a zvláště, kdyby se dříví, cihly a vápno kupovati měly; proto prosil za 100 trámů velkých dubových na kapli a 150 jedlových na jiná sešlá stavení, též z panství Hrádeckého k vypálení asi 10 vápenic a cihelen aby sobě splaviti mohl. Střelbu zakoupiti bylo též nutno, poněvadž mimo jeden moždýř pořádné střelby a braně na hradě nebylo. K prosbě té nařídil císař (r. 1588, 23. června) úředníkům Dobříšským, aby v lesích svých do 100 trámů dubových a 150 jedlových vykázali. Roku 1596 dodělána jest práce tato, jejížto podrobnosti nahoře při popise uvedeny. Roku 1597 vydáni jsou pánu 4 komorníci od desk zemských, které po zámku Bohuslav Rubín Lvovický ze Lvovic, hejtman na hradě, a Jakub Man, tesař, vodili. Napsali podrobnou relaci o opravách, aby stavové věděli, že peněz roku 1579 na opravu povolených dobře a poctivě užito bylo. [2])

Arcibiskup Arnošt z Pardubic.

Roku 1598 vypraveni jsou od sněmu Petr Vok z Rožemberka, Kryštof z Lobkovic, Václav Berka z Dubé, Volf Novohradský z Kolovrat, Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu, Jan z Klenového, Jindřich Kapoun ze Svojkova, Jindřich z Pisnice, Václav Pětipeský z Chýš a Bohuslav z Michalovic, aby všechny klénoty a listy na Karlšteině popsali. Přišli dne 9. června na hrad, doprovázeni jsouce množstvím panstva, rytířstva a obecného lidu. Když byla kaple odpečetěna a skrze přísežné zámečníky Pražské otevřena, vstoupil arcibiskup Zbyněk s kněžími, oběma purkrabími a s kommissaři za mříže a ostatní zůstali před mřeží k spatření svátostí a slavných klénotův. Po vystavení na oltář koruny, žezla, jablka zlatého, veroniky pozlacené a dvou velikých zlatých křížů, v nichž přední svátosti byly složeny, sloužil arcibiskup mši svatou, pak následovalo Da pacem domine a Te deum laudamus, kteréž od prelátů Pražských a jiného kněžstva střídavě při varhanách dozpívány. Potom ukazovány lidu klénoty a když opět spořádány na oltář, zůstali kommissaři sami v kapli a ku přehlížení privilejí zemských se usadili. Dne 11. června zase klénoty lidu ukazovány. V týž den nalezeny jsou opět jiné mnohé svátosti s druhou veronikou v almarách starých z obou stran oltáře, které skrze děkana Karlšteinského též na oltář vloženy. Potom přehlíženo ve čtvrtek a v pátek. Tehda k žádosti císařově kommissaři hlavu dračí z této kaple a něco jiných kostí dračích z druhé dolejší, dvě veliké trouby z libuři slonových pěkně udělané, které byly svatého Rulanta rytíře, dva žluté kameny pěsti ztloušťí, jež se zdály akšteinové (jantarové) býti, a třetí kámen zelené barvy, kteréž na drátech v kapli visely, místokancléři odevzdali k donesení a ukázání. To zase nazejtří vloženo do kaple. V sobotu vyrýsovali klénoty, k čemuž císař malíře na Karlštein poslal. Téhož dne položena koruna do koženého pouzdra, na němž zevnitř v kůži vytlačeno bylo latinsky, že ji udělati dal r. 1347 Karel císař Římský ke cti Boží a sv. Václava mučedlníka. S tím pouzdrem dána do železné, dobře opatřené truhlice, k ní

[1]) DZ. 166. B 19. [2]) DZ. III. 67.

Drobnomalby z doby mládí Karla IV.
(Originál nachází se v ústavě šlechtičen na Hradčanech.)

žezlo, jablko a nohy ode dvou zlatých křížův. Do druhé dřevěné truhlice položena jest veronika ve svém malém pouzdru a dva dotčení křížové. To vše složivše, sekrety svými zapečetili. V pondělí potom přehlížení dokonáno. [1])

Když zemřel Jáchym v lednu roku 1600, poručil císař manům (19. ledna), aby se hned na Karlštein najíti dali a tu dva starší z nich všecky klíče od zámku k sobě vzali, zde zůstávali a bedlivě toho šetřili, aby se zámek vždycky řádně otvíral a zavíral a ponůcka náležitě vykonávala. Dne 22. ledna následovalo poručení k nim, aby poslušně zachovali k *Václavu Plesovi*, jenž se stal podlé zřízení zemského prvním purkrabí; [2]) za druhého purkrabí jmenován pak *Jáchym Oldřich* z *Hradce*. Také potom kommissaři sněmem nařízeni, aby Janovi, synu n. Jáchymovu, vydali to, co mu po otci náleželo. Po Plesovi stal se pan Hradecký prvním a *Jan* z *Vřesovic* druhým purkrabí (r. 1603); když pak Hradecký nedlouho potom (roku 1604, 24. ledna) zemřel, byl Vřesovec prvním purkrabí, ale zemřel již r. 1605. Stal se tudíž prvním purkrabí *Vilém Slavata* z *Chlumu* (od r. 1604 nástupce Hradeckého) a druhým *Kryštof Vratislav* z *Mitrovic a na Lochovicích.* Na vyhledávání Vřesovce dovolení se stalo od sněmu, aby na dostavení a opravení pokojů královských na Karlšteině, ano i na obnovení a slití zase znovu zvonu, který císař Karel r. 1372 udělati dal, 5000 kop míš. ze zemských peněz vydáno bylo. Zvon nový ulit ještě téhož roku. [3]) Za dob purkrabování svého (až do r. 1611) staral se Slavata, ve všem pořádný a správný, o opravení nejedné věci, která minule byla zanedbána.

Času toho byl přísežným zámečníkem Šimon Brodský, měštěnín Starého města Pražského, byv k tomu od nejvyšších úředníků nařízen. Poněvadž byl stár přes 100 let a pro sešlost svého věku otvírati nemohl, nařízeno mu bylo, aby vzal k otvírání jiného mistra téhož řemesla a zvláště Čecha, i brával s sebou Lazara, stavitele a zámečníka, jemuž všecko ukazoval a který také všechno „bez pokažení a dlouhého meškání" vykonal. Když pak Brodský zemřel, prosil Lazar pana Adama mladšího z Valdšteina (r. 1609 v srpnu), aby mu úřad ten „jakožto jednomu z milujících vlasti své a rozenému Čechu" dán byl. Povoleno tak. [4])

Na sněmě r. 1610 usneseno bylo, aby majestát, daný stavům podobojí, od osob ode všech třech stavů volených na hrad Karlštein v pátek první v postě (26. února) dovezen a nazejtří k svobodám zemským uložen byl. V dotčený den Slavata maje povinnosti své jako hospodář na zámku přítomen býti den před tím tam napřed jel, aby nemusil na nenáviděný majestát čekati a jej provázeti. Potom přivítav hosti své u velikém počtu, ačkoliv z nich mnozí nekatoličtí byli by rádi toho dne masité pokrmy jedli, však Slavata přece horlivě žádnými masitými, ale vše toliko dobrými rybami a jinými postními krměmi výborně ctil. A tak Slavata aspoň v něčem svou provedl. Ne tak se vedlo druhým dvěma nepřátelům majestátu. Zdeněk z Lobkovic, kancléř, byv od císaře k přehlídání některých privilejí zemských nařízen, jel teprve druhý den za jinými, a Jaroslav z Martinic, ač byl mezi nařízenými, také ten den na Karlštein nejel. Nicméně kommissaři majestát ve škatuli stříbrné, na níž erby předních pánů podobojí vyryty byly, k privilejím zemským přiložili. [5]) Když pak Pasovští do země vtrhli, dali stavové hrad Karlštein osaditi a pro větší bezpečnost odvezli korunu, klénoty a listy do Prahy, kdež jich v kapli sv. Václava 300 mušketýry ostříhati dávali. [6])

Na sněmě r. 1610 svolili stavové k tomu, aby dal Slavata poddané Karlšteinské v Sedlečku a Chrastičkách Janovi Pintovi z Bukovan a za to přijal poddané v Lešeticích u Milína. Příštího roku odstoupil Slavata od purkrabství. Král Matyáš totiž jeda z Vídně do Jihlavy, zakázal se *Jindřichu Matesovi* z *Thurnu*, jednomu z těch, kteří se o povýšení jeho zasazovali, jakž nejprve ke kralování v Čechách přijde, že hned jemu úřad purkrabský na Karlšteině svěří. Slavata, ač nerad, ztratil tak úřad purkrabský a dostal sudství dvorské, které mu bylo více ku vzácnosti než k užitku. [7]) Předním purkrabí stal se sice Kryštof Vratislav, ale když tento již toho roku 1612 zemřel, byl prvním purkrabí Thurn a druhým až do r. 1613 *Ctibor Ždárský ze Žďáru.* Po Ctiborovi stal se druhým purkrabí *Adam Hrzán* z *Harasova.* Na rozkaz soudu zemského vložena jest r. 1616 ve dsky zemské přísaha, kterou učinili Michal Bárta a Lazar

---

[1]) Rkps. knihovny Křivoklátské. [2]) Arch. gub. [3]) Arch. gub. [4]) Arch. gub. [5]) Skála I. 263, Slavata I. 404. [6]) Skála I. 279. [7]) Obšírně to sám vyličuje Slavata v dílu II. na str. 59—70.

Sv. Kateřina
Malba na pravé straně antipendia oltáře v kapli sv. Kateřiny na Karlšteině.

paumistr, zámečníci přísežní, přísahajíce králi, všem pánům a vladykám, vší obci království, jakož jsou povoláni, aby na Karlšteině, když toho potřeba káže a osoby sněmem zvolené na Karlštein vyslány budou, zámky do kaplí otvírali a zavírali, že se v tom věrně a upřímně chtí chovati, bez vědomí stavů nic před se bráti, aniž se čeho dotýkati, tolikéž tajnosť při otvírání a zavírání zachovávati.[1])

Co se stalo Slavatovi, stalo se r. 1617 Thurnovi. Strana pod jednou totiž nerada viděla důležitý úřad purkrabský, korunu a svobody zemské v moci muže, který byl předním defensorem víry podobojí; Matyáš pak té doby se byl odřekl všeho spojení se stranou podobojí. Příležitosť byla dobrá, když úřad nejvyššího komorníka po smrti Jana Sezimy z Ústí prázdným zůstal. Tudíž v radě královské r. 1617 dne 4. října povýšeny některé osoby na úřady vyšší; Thurn dostal vyšší, ač méně výnosný úřad sudství dvorského, a na úřad druhého purkrabě povýšen *Jaroslav Bořita* z *Martinic.*[2]) A tak vešel Adam Hrzán po této proměně ihned v držení Karlšteina jako přední purkrabě. Ale straně pod jednou šlo o to, aby měl úřad ten důležitý vůči všem možnostem v moci své rozhodný jich stranník, a předstírajíce Hrzánovi, že by v tomto svém vzácném věku lepšího pokoje užiti mohl, přivedli jej ke smlouvě r. 1617 dne 14. listopadu, a to takové, že panství Jaroslavovi způsobem nájmu k držení postoupil až do jednoho z obou smrtí aneb jiné proměny a vydáváním úroku 4000 kop míš. se spokojil. Potom koupil Jaroslav od Thurna svršky, co jich tam zanechal, a oznámil věc tu (27. listopadu) císaři, který s tou změnou dobře spokojen byl.[3])

Roku 1618 dne 23. května došlo k známému vyhození místodržících s oken hradu Pražského. Jaroslav uniknuv smrti zázračným způsobem, necítil se bezpečným nikde v království, ani na hradě Karlšteině, a ujel ze země. Na té cestě přišed do okolí Karlšteinského, rozkaz učinil (dne 24. května) hejtmanu Burjanu Švábovi z Chvatliny, aby s Frokšteinem vachtmistrem, brannými a hlásnými a pokud potřeba bude, i many hrad pilně opatroval a jeho žádnému neodstupoval.[4]) Přes to stavové se hradu zmocnili, jej silnou stráží opatřili, purkrabství *Jindřichu Matesovi* z *Thurnu* a hejtmanství *Václavu Sakovi* z *Bohuněvic* odevzdali.[5]) Druhým purkrabí stal se *Jindřich Ota* z *Losu.* Avšak přese všechno opatření vidělo se stavům (r. 1619, 22. června) korunu, klénoty a svobody zemské na hrad Pražský přenésti a ke dskám zemským dodati. Za těch dob připovídal se městský stav opět k tomu, aby k jízdám na hrad Karlštein připuštěn býval, dokládaje se tím, že práva toho před potlačením měst za Ferdinanda I. užíval; ale stavové vyšší mu v tom nijak ochotu neprokazovali a k budoucím sněmům odkládali.[6])

Po bitvě Bělohorské poslán jest ihned Karel kníže z Lichtenšteina ke Karlšteinu, aby ho dobýval. Vojáci na zámku zůstávající, na díle Angličané, na díle Skotové, jichž bylo okolo 600, rozumějíce dobře, že moci té neodolají, poddali se mu na vskok beze všeho odporu a rozpakování.[7]) Potom nařízeni jsou skrze vládu císařskou (r. 1620, 10. prosince) Václav ze Šternberka a Václav Vyduna z Obytec jako kommissaři, aby sjevše se na Karlštein Václava Saka ze správy panství propustili, však ho ze hradu nepropouštěli, až by ze všeho, co přijal, počet pořádný učinil, a Burjana Švába z Chvotliny za hejtmana a kněze Lorence Racingera z Racenšteina za děkana, kteří odtud vytištěni byli, dosadili, many a lidi před sebe povolali, je ze slibu propustili a Jaroslavu Bořitovi zase v poddanosť uvedli.[8]) Když byl Jaroslav povýšen na vyšší úřady, následovali jako purkrabě *Bedřich* z *Talmberka* ze stavu panského, *Přibík Jeníšek* z *Újezda* (až r. 1624 dne 24. února) a *Humprecht Černín* z *Chudenic* ze stavu rytířského, a ti byli posledními purkrabími v tomto starobylém a slavném úřadě.

Minulými událostmi ukázalo se, že hrad Karlštein při novém pokročilém válečnictví neposkytuje dostatečné ochrany k chování koruny a klénotů zemských, které tuším od svého přenesení ještě na hradě Pražském zůstávaly. Kromě toho chtěl císař Ferdinand II. samočinnosť stavů, kteří posud Karlštein ve své moci měli, zrušiti. I nerozpakoval se, když zřízení zemské „opravováno", úřad purkrabský zrušiti a panství Karlšteinské jako statek stolní *královnám Českým* odevzdati. Protož přikázal místodržícímu r. 1625 dne 16. května, aby hrad Karlštein v moc Filipa Fabricia, podkomoří králové, uvedl a purkrabí Bedřicha a Humprechta z povinnosti propustil, poněvadž onomu úřad sudství zemského a tomuto hejtmanství hradu Pražského uděleno bylo.[9]) Panství tehda (r. 1622) na 63.233 kop čili 73.772 fl. odhádané obsahovalo kromě hradu vsi Budňany, Třebaň, Mořinku, Mořinu, Kozolupy, Trněný Újezdec, Kuchař,

[1]) DZ. 189. B 29. [2]) Slavata II. 69—73. [3]) DZ. 191. E 29, arch. gub. [4]) Slavata I. 98—100. [5]) Skála, Slavata na kolika místech, DZm 117. A 25. [6]) Skála III. 171, 190. [7]) Skála IV. 357. [8]) Arch. gub. [9]) Arch. gub.

Loděnici, Vráž, Hyskov, Tetín, Srbsko, Běleč, Zadní Třebaň, Velké Ledčice, Čím, Čelinu, Milín, Palivo, Lešetice, Tbity, Úběnice, Drahlice, Dubenec, Čelyni, Velké Pečice, Pečičky, Bohostice a Smolotely.

Poněvadž císařová Eleonora k dosažení summy peněžité panství Karlšteinské zastaviti chtěla, nařízeni jsou skrze císaře kommissaři Adam z Valdšteina, Kryštof Vratislav z Mitrovic a Filip Fabricius z Rosenfelda, aby o to jednali s *Janem Říčanským Kavkou z Říčan*. Ačkoliv Kavka prý za těch obtížných a nebezpečných běhů válečných peníze na panství půjčovati se rozpakoval, přece vyčetl 50.000 fl. rh. (t. j. 44.000 v uherských dukátech a 6000 fl. v tolařích), a proto mu r. 1626 dne 17. října hrad Karlštein s panstvím na tři léta zastaven tak, aby obě strany při splacování půl léta napřed věděti daly a manové povinnosti své Kavkovi vykonávali. Císař potvrdil tu zástavu téhož dne a zaručil se panstvím Točnickým, kdyby byl Kavka z hradu Karlšteina vyveden. [1]) Avšak po uplynutí dotčených let nejen hrad nesplacován, nýbrž i když Kavka r. 1631 půl léta napřed věděti dal, jen 2000 fl. zaplaceno: Kavka převzav panství za těžkých dob, hospodařil na něm jak mohl a aspoň nic nezkazil. Důkladným opravám Jáchyma Novohradského r. 1596 dokonaným děkovati jest, že hrad Karlštein, který pokládán byl tehda za věc zbytečnou, úplně nezpustl. Co ještě úctu k hradu vzbuzovalo jediné, byly svátosti na něm chované. Kavka zejména vždy o to přemýšlel a péči nesl o ty svátosti, a dostav po mnoha letech dovolení do té kaple jíti, co tak po oltářích, almarách otevřených a vyloupených, ano i v skulinách ve zdech rozmetaného i zaprášeného vynajíti mohl, sklidil, do svého domu na Malé straně odvezl a císaři k vlastním rukám odvésti chtěl. Avšak do toho vkročily vojenské nehody, pak nemoc a smrt Kavkova (r. † 1645). Dcery jeho *Lidmila Kateřina*, manželka *Františka Matyáše ze Šternberka*, a *Marie Eusebie Beatrix Benigna* (vdaná *de Portia*) měly v ostatcích těchto své potěšení. Jednou přihodiv se k nim Karel Vilém Hejnic z Hyršperka viděl, že stály paní s příbuznými svými a několika jezovity u tabule přikryté plátnem, na níž dvě svíce voskové rozsvíceny byly; jezovité přinesli ze sklepa do tohoto pokoje dvě obdélné skříně červeným suknem vyložené, v nichž byly ty svátosti, vyložili je na stůl a popsavše je vložili je do nové bavlny a do skříní a zase do sklepa nesli. Poněvadž byla obava, aby ve vlhkém sklepě nespráchnivěly, psali o tom místodržící do Vídně (roku 1645, 21. června), a tak se z rozkazu císaře Ferdinanda III. tou věcí hnulo. Všechny ostatky, co jich na Karlšteině zbylo i za Kavkou zůstávalo, vyzdviženy a roku 1645 dne 20. srpna do hlavního kostela Pražského ve 22 skříních přeneseny. [2])

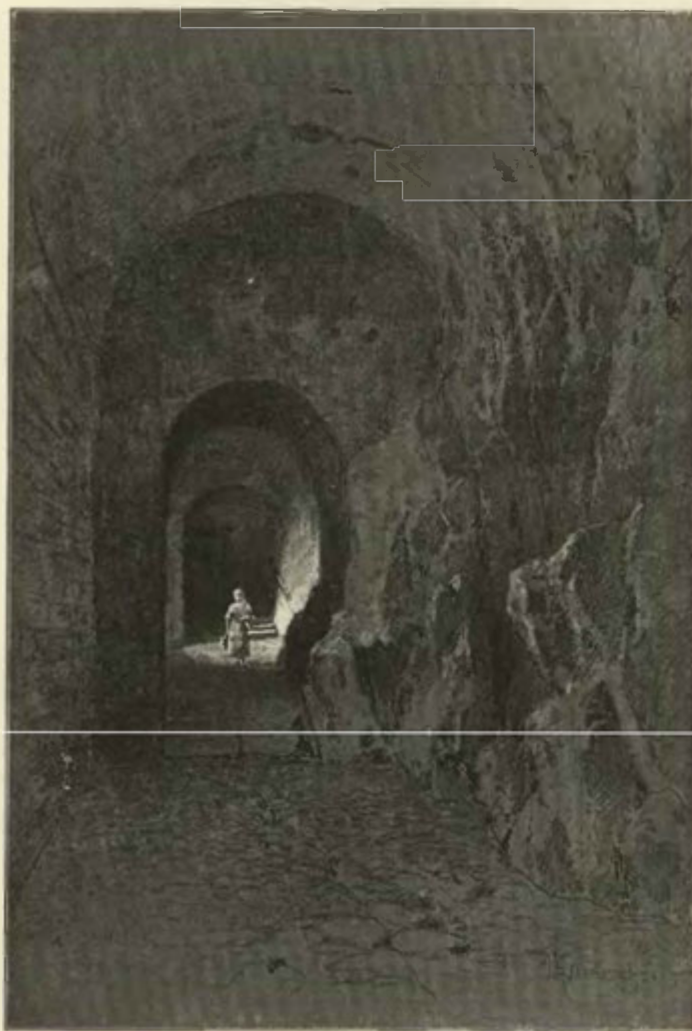
Hláska při zdi u první brány na Karlšteině.

Podlé porovnání učiněného mezi sestrami převzala Beatrix Benigna panství Karlšteinské, ovšem že měla z toho díly ostatním sestrám vyplatiti. Lidmile tuším díl její vyplacen, ale zdědila potom po sestře své Marii Eusebii polovici jejího dílu, tak že se nacházela v držení šestého dílu panství Karlšteinského, který prodala r. 1672 dne 20. května synu svému *Janu Norbertovi* hraběti *ze Šternberka*. [3]) Díl tento držel od r. 1686 syn jeho nezletilý *Jan Josef*. [4]) Ostatek dostal se potom po smrti kněžny z Portie († r. 1681), která pořízení o statku svém neučinila, *Františce Benigně* hraběnce *Weissenwolfové* a *Isabelle Mandaléně* hraběnce *ze Šternberka*, dcerám jejím. [5]) Avšak poněvadž Isabella r. 1687 zemřela, dostal se díl její nezletilému synu jejímu, dotčenému Janu Josefovi, [6]) a tak byl Karlštein na dva nestejné díly rozdělen.

Zatím se strany komory královské nespuštěno z očí panství Karlšteinského původně jen na tři léta zastaveného, ale za tehdejších dob nesnadno bylo i tu nevelikou summu, zač zastaveno bylo, sehnati. Mezitím se bylo panství r. 1626 zpustlé znamenitě polepšilo, i našlo se, že stará jeho taxa jest o 23.772 fl. menší, nežli nynější jeho cena činila. Teprve r. 1693, když se nacházeli v držení panství dotčený již Jan Josef (teprve r. 1695 zletilý) [7]) a *Kryštof* hrabě *z Weissenwolfu*, vypraveni jsou na Karlštein

[1]) Poppe über Reichsleben III. 236—251. Riegger, Materialien XVI. 599. [2]) Arch. gub. Catalogus SS. Reliquiarum v arch. musejním. [3]) DZ. 389. O 19. [4]) DZ. 116. L 24 a 118. D 5. [5]) DZ. 478. G 9. [6]) DZ. 117. B 1. [7]) DZ. 479. E 6.

tři úředníci komorní, aby shlédli panství a zlepšení jeho skrze zápisné držitele učiněné, a odhadli panství na 154.000 fl. Potom panství od komory prodáváno. Za kupce se nabídl napřed hrabě *Karel z Bredy*, kr. místodržící, dávaje za ně 150.000 fl., ale naskytly se tu všelijaké těžkosti. Mezi nimi byla i ta, že zástavní držitelé mnoho žádali za svoje zlepšení, od komory však na nich žádána náhrada za přílišné užívání panství (že totiž více brali, než jim podlé zápisné summy náleželo). Ta věc odstraněna zatím, když hrabě *Norbert Libšteinský z Kolovrat* položiv 50.000 fl., panství pro císařovou Eleonoru vyplatil a nabízel se, že je koupí dědičně se vším příslušenstvím, s podacími a se všemi many za 150.000 fl. Nařídila tedy komora dvorská (roku 1703, 21. září) radám komory české, aby smlouvu trhovou sepsali. V navržení jejím, jménem císaře Leopolda sepsaném, obsaženo jest, kterak nutno jest pro válečné běhy statky komorní odcizovati,[1] a že hrabě Norbert půjčiv k vyplacení 50.000 fl. o minulém sv. Havle koupiti se nabízel, pročež se mu panství Karlšteinské i se zámkem a statkem Milínským a právem nad many prodává k dědičnému držení, tak aby přestalo býti korunním, nebo stolním, neb k úřadu purkrabskému patřícím statkem.[2] O veliké umělecké ceně Karlšteina neměli tehda ani ponětí, netušíce, že za dotčenou summu snad ani veliká věž o sobě zaplacena není. Na štěstí k této pro staroslavnou památku Karlovu velmi záhubné smlouvě nedošlo. Komora česká poslala navržení smlouvy do Vídně, odkudž navráceno r. 1704, 9. ledna s rozkazem, aby bylo dobře uváženo a odpověď dána do 14 dní. Tu se však našlo najednou, že hrabě Breda dával za panství bez manů tolik, co dával Libšteinský za ně i s many, pročež že by čelilo proti regaliím, kdyby se dalo obyvateli království panství nad many a právo odúmrtní; kromě toho nacházeli ve smlouvě některé věci, které čelily proti vážnosti císařské a českému zemskému zřízení; pročež věc podána dne 14. února na dvorskou kancelář, aby též své mínění vyslovila. Kancelář nebyla pro prodání, a tak z této koupě sešlo. Tedy císařová Eleonora vyplativši Karlštein ze svých peněz od Libšteinského (r. 1705), dala jej do správy svému hofrychtéři von Gimnich. Po její smrti (r. 1720) zase císařovny jako královny české téhož panství jako věna svého užívaly, konečně je darovala Marie Terezie r. 1755 *k ústavu šlechtičen na Hradčanech.*[3] Výminka při tom určena, kdyby chtěl některý z císařů Karlštein neb Milín ke svým rukám ujíti, aby byl povinen dotčenému ústavu jiný

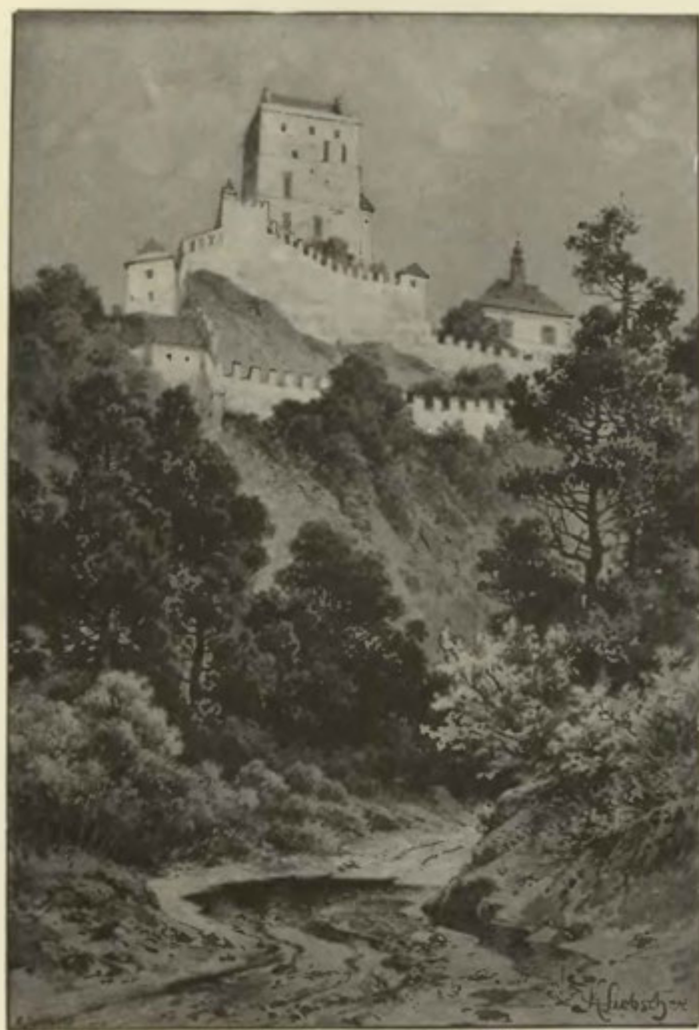
Chodba, jdoucí ke studni na Karlšteině.

[1]) Karlštein zase počítán ke statkům královským, poněvadž jej císařová císaři navrátila. [2]) Archiv Fyrštemberský. [3]) Archiv Rychnovský, Riegger 600.

důchod 12.000 fl. opatřiti. Darování stalo se pak z té příčiny, poněvadž byla vůle císařové, aby ústav šlechtičen vždy arcikněžna z rodu Rakouského řídila.

Mezi tím zůstával hrad tak tak v dobré způsobě, avšak málo povšimnut. Poslední o něm psal s nadšením Bohuslav Balbín, ale i jeho slovo vešlo v zapomenutí, jakož vůbec století minulé těm a takovým věcem nehrubě přálo. Teprve před 100 lety, když se láska ku středověkým památkám probouzela, všímali si vlastenci někteří zacházející krásy Karlšteina, a A. G. Meissner byl první po Balbínovi, který Karlštein samostatně popsal (r. 1798). Za takových okolností znamenala novou dobu pro Karlštein návštěva, která se mu stala r. 1812. Téhož roku dne 23. června přijel sem císař František s dcerou svou Marií Ludvikou, císařovou franckou, a několika oudy císařské rodiny a dojat byv neočekávaným zjevem, ihned rozkázal, aby všechny věci byly inventárně popsány a přípravy učiněny k opravě hradu, aby byl zachován do budoucnosti. Na štěstí byl tehda v čele království šlechetný vlastenec, hrabě Libšteinský z Kolovrat, který se s potěšením o vyplnění císařského rozkazu staral, a Prokop Platzer rytíř v. Wohnsiedel, hejtman kraje Berounského, povinnosť svou řádně vykonal, tak že v l. 1815—1818 na nejpotřebnější opravy, zejména krovův, 7000 fl. k. m. prostavěno. Stavitelé ovšem slohu nerozumějíce na mnohých místech měnili vkusné v nevkusné, ale hlavní věc přece šťastně dovedena. Také nejvyšší purkrabě Karel z Chotkova přál Karlšteinu a v té příčině u císaře Ferdinanda I. se přimlouval, tak že vyšlo po korunování roku 1836 nařízení, aby byl Karlštein opravován tak, jako každé veřejné stavení. Z té příčiny opravováno na zdech veliké věže, ostatních stavení a hradeb a prostavěno v l. 1837—1838 asi 10.000 fl. k. m., při čemž hleděno k zachování starožitného rázu více, než se stalo při předešlé opravě. Kterak se i za naší paměti usiluje o zachování nejznamenitějšího hradu českého, všichni v paměti snášíme. Skála ustavičně se drobící bedlivě opravována, a naděje jest, že i stavení dobře opravena budou.

Karlštein. Pohled od potoka.

Znaky zemí, které za císaře Karla IV. ke koruně České náležely.

3. Purkrabské příběhy.

Honba vždy pokládána byla za zábavu ušlechtilou, to jest takovou, která hlavně urozeným a zemanům patřila. Králové jí se obveselovali a posud se obveselují, i císař Karel jí nepohrdal a v rozličných lovech zalíbení své míval. Svědčí o tom i list tuto položený, třebať část jeho je formulí odněkud opsanou, nicméně však pro to, co se říci chtělo, velmi příhodnou a významnou.

Karel čtvrtý z boží milosti císař Římský a král Český urozenému Verněři vladyce, služebníku a věrnému svému milému milosť svou vzkazujeme. Ačkoliv jsi od pečlivé hospodyně přírody z šetrnosti a z vtipné a lstivé citlivosti, jak obecné jest mínění, jak u vzrostu těla, tak i v způsobnosti přirozených sil poněkud prý zanedbán, poněvadž oči tělesné spatřují krátkého vzrostem, netáhlého tělem a zkráceného v údech tělesných, přece sladká její dobrotivosť a přirozené její milostivosti znamenitá a chvály hodná ušlechtilosť to světlem mysli a paprskem nadání znamenitě splatila, co jsi ztratil na silách tělesných; neboť jakož lehkostí těla svého podporován jsi, tak tě lehkých věcí jako ptákův a skákajících psův obveseluje hon a divným způsobem vzniká tvému potěšení jakási vnadná veselosť, když v rozkoši kvetoucího času a za počasí jarního připravuješ nepřátelské odloučení jestřába a holubice. Čehož považivše a poznavše po bedlivém vyptání, aby vděčná tvoje práce při královských kratochvílích kvetla a konána byla a my tebe k našim službám tím lépe potřebovali, tobě dobře zasloužilému a skrze tebe tvým dědicům dvůr s jeho poplužím, který ve vsi větší Mořinách držíme, a 10 kop a 10 gr. Pr. ročního úroku dáváme, udělujeme a darujeme s právem sekati dříví v lese Mořinách k vytopení tvé světnice, jakož i kuchyně tudíž, s takovou výhradou, že ty a dědicové tvoji jeden i všichni k našim a dědicův a budoucích našich, králův Českých kratochvílem s jedním ušlechtilým jestřábem, který tvým aneb jejich přičiněním vyučen byv, k honům potřebovati by se mohl, a jedním psem podobně, který by výkonům téhož jestřába slíděním nosu svého sloužil, každý rok o obyčejných ročních dobách máte a povinni jste přispívati, ale tak, kdyby jestřáb neb pes pojíti aneb zkaziti se měl, aneb pro obtíž slabosti se svěřené sobě skrze přírodu zaměstnání býti nemohl, že my dědici a budoucí naši králové Čeští tobě jiného neb jiné opatřiti a nahraditi máme. Aniž pak tebe dříve než po učiněné náhradě k vykonání takové povinnosti zavazovati chceme. Na svědomí toho pečeť naši císařskou kázali jsme přivěsiti. Dáno v Bonně léta 1360, ind. 13. dne a t. d.

Jak chudí manové někdy na přízni a nepřízni velikých úředníků záviseli, o tom svědčí tento příběh: Anna Šilhanka, pokládajíc si spravedlnosť po nějakém Petrovi Výškovi k nějakému dvoru manskému v Lisovicích, žádala Jana Keleckého z Kelče, aby přítelem jejím právním byl. I učinil tak, že několikráte žádal pana Vácslava Košateckého, sudí dvorského (1512—1533), aby jim komorník na též manství vydán byl, jakož jest pak Tomáška písaře neb komorníka s ním tam vyslal; avšak toho těžce na něm dosáhli pro příčinu tu, že jim v tom chudoba překážela, neb od nich nechtěl míti než 30 kop grošův a potom pověděl, že jim jináč léna nepodá, leč mu dají 25 kop gr. A vysoce přísahal leže na lůžku nemocen: „Teď přisahám pánu Bohu, Bóhdaj mě dnešní den z tohoto lůžka všickni čerti vzali, jestliže jim jeden groš slevím mimo to, a což činím, to činím tobě k vůli, že sem jim ulevil.“ Tu mu hned některou kopu Anna Šilhanka dala, přistoupivši k tomu. I řekl Vácslav: „Nu, pane Jene, přijmiž ty léno na jich místě.“ Proti tomu řekl Jan: „Nevím, jak se to VM. trefí, poněvadž tu všecky nejsou.“ „Nedbaj ty nic; však

sem já pán těchto desk dvorských." I tu Kelecký hned léno přijal. Ale že tím Anna nenabyla bezpečnosti, dokazuje se druhým příběhem.

Václav, hejtman Hlubošský, jménem pána svého Jana Bechyně z Lažan a na Pičíně, purkrabě Karlšteinského, přijel r. 1538 do Milína a kázal lidem, aby s ním šli do Lisovic do dvora. Když tam přišli, četl Pavel, rychtář Milenský, list Anně Šilhance, aby odtud šla, jednou, po druhé a po třetí. I dala Anna za odpověď, že nepůjde, že jest její (jmění), i zavřela se v domě. I velel hejtman jí dobývati, a toho se lekaje Šilhánek, muž její, kázal otevříti. Když otevřela, vešli do světnice, a hejtman kázal sousedům, aby ji vyhnali, k čemuž se tito nechtěli míti. I strkal ji sám za stoly a rychtář lál sousedům, aby ji vystrčili ven. Tu ona prchla za kamna na pavlač. Tu zase Václav lál rychtáři, že ji pouští. I běžel rychtář čerstvě za ní a chytil ji za sukni, ale ona odtrhla na sobě tu sukni pod pás na jedné straně a vběhla přece na pavlač, davši rychtáři kopistí v loket, že nemohl několik dní rukou hnouti. I běželi všichni za ní na tu pavlač, ale ona se jim tu bráníc, nechtěla dolů, a hejtman kázal, aby ji svázali a svrhli dolů. Tu jí velel sám muž její, aby sešla. Sesedši prchla ze světnice do komory, a když ji vystrčili z domu, šla pryč a plakala. Svědek toho Matouš z Milena doložil před soudem dvorským: „A bych byl věděl, že na to tam jíti máme, nebyl bych šel, by mi byl dobře zaplatil." [1])

Z doby, kde Vilém z Ryžemberka bydlel na Karlšteině, zachovaly se nám tyto tři listy:

Panu Petrovi z Rožemberka.

Službu svú vzkazuji V. M. urozený pane, pane švakře muoj milý Zdraví oc. pane a švakře můj milý! K V. M. se utíkám v potřebě své pilné a prosím, že ráčíte za mne slíbiti podlé jiných pánuov a přátel za 2000 k. gr. č. a k listu tomuto prosím, že ráčíte pečeť svou přiložiti, s kterýmž k V. M. posílám svědčící do sv. Havla najprv příštího. I věřím V. M., že mne v takové potřebě neráčíte opustiti a já V. M. bez V. M. škody chci vyvaditi a V. Mti. se vším dobrým odplatiti i odslúžiti. A pán Buoh oc. Dán na Karlšteině v pondělí před sv. Řehořem l. 1540.

Obraz sv. Geronyma v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Pane švakře, muoj milý! V. M. prosím, jestliže ráčíte jaké lékařstvie míti na oči, že mi ráčíte poslati po tomto poslu.

Vilém Švihovský z Ryžmberka,
purkrabě Karlšteinský a krále J. M. dvoru hofmistr.

Panu Vilémovi z Ryžmberka.

S. s. vz. p. p. švakře muoj milý! Též zase zdraví oc. Psaní, které ste mi učinili, abych za Vás rukojmím podlé jiných byl panu Jiříku Hochauzarovi za sumu 400 ꝟꝟ. m. do sv. Havla příštího, že mne bez mé škody z takového rukojemství vyvaditi chcete oc. i muoj milý pane švagře, na žádosť Vaši to jsem rád učinil a svú pečeť k tomuto listu hlavnímu přitisknouti jsem rozkázal a za to žádám tak podlé Vašeho mně dopsání, bez mé škody a starosti že mne z toho rukojemství k času plnění vypravite, neb na ten čas sám s sebú dosti činiti mám. Při tom žádáte mne, abych Vám nějakého lékařstvie na oči poslal. Protož tak činím a posílám Vám v listu tomto zrnka dřeva aloes, kteréhož takto užívajte: Vezmúce na nějaké čisté pokryvadlo, aneb k tomu spůsobnú věc uhlí řeřavého a zrnko jedno na drobné kusy zřežte a do toho uhlí uvržte polovici a trychtéřem zaklopíc ať dým a ta pára trubičkou toho trychtýře Vám do oka otevřeného jde za chvíli, dokudž dým a to kouření nepomine. Nedbejte, byť pak i slzely Vám dobře oči, musíte to pro zdraví své vytrpěti a dáli Buoh, bude Vám lépe. Však pane švagře muoj milý, vím o tom, že manželku svú dobrého lékaře a doktora zdraví svého máte a ta při boku Vašem bývá, zdraví Vaše opatrujíc ostříhá a protož s tou Vy se poraďte, tať Vám nejlépe od očí ten flus odtáhne a Vás uzdraví. S tím oc. D. na Krumlově v středu po neděli Judica l. 1540.

[1]) DD. 37 str. 69, 83.

P. Petrovi.

Službu ɔc. Jakož dobré paměti uroz. p. p. Jošt bratr V. M. a pan švagr muoj milý před některým časem za živnosti své ráčil jest mně připověditi, kdyby pán Buoh všemohúcí manželce mé pomoci ráčil a syna mně dáti, že kmotrem mně býti ráčí, i poněvadž jest to přijíti nemohlo a z toho sešlo skrze povolení boží, budiž z toho pán Buoh pochválen a duši JM. milostiv býti. Kdež pak před některým časem při jiném psaní VM. jsem oznámil nedostatek zdraví svého stěžuje sobě na oči, žádaje V. M. za radu a niaké lékařství, ráčili ste mi kratochvilní odpověď dáti, že mám doma podlé boku svého dobrého lékaře, kterýž mně na oči mé nejlépe pomůže. I v pravdě se jest tak podlé psaní V. M. našlo, že jest mi ten lékař děkujíc pánu Bohu najlépe na oči spomohl a syna k mému potěšení jest z daru božího porodil, protož můj milý pane švakře V. M. prosím pro dokonalejší dobré přátelství, že na místě pana bratra Mti. dobré paměti kmotrem býti a z něho dobrého křesťana udělati ráčíte. A já se V. M. vším dobrým přátelstvím odplatím. Pakli byste V. M. sami osobů svú pro niaké pilné potřeby ke mně na Karlštein k takovému přátelství přijíti neráčili, ale na místě svém, že někoho v sobotu po sv. panně Markétě na noc ke mně na Karlštein vyslati ráčíte, abychom, dáli pán Buoh, nazejtří v neděli takovůž věc dokonali a křtem svatým syna mého potvrdili. S tím ɔc. Dán na Karlštaině v středu po sv. Petru a Pavlu l. 1540. Odpovědi od V. Mti. žádám

Vilém Švihovský z Ryznberka,
purkrabě Karlšteinský a krále J. M. dvoru hofmistr.[1])

K tomu dodáváme ještě jeden purkrabský list, kterýž uložen jest v archivu Roudnickém:

Motiv z hradeb za velikou věží Karlšteinskou.

Vysoce uroz. p. p. Vratislavovi z Pernšteina na Tovačově a Litomyšli, JMC. tejné radě, kom. a nejv. kancléři kr. Č. J. M. pánu na mě laskavému.

V. Mti. službu svou vzkazuji, vysoce urozený pane, pane kancléři nejvyšší kr. Č., pane na mě vždycky laskavý! V. M. zdraví ɔc. Poněvadž ráčíte brzo z tohoto království odjeti, tímto psaním V. Mti. nemohu pominouti navštíviti a požehnati a tak něco drobet oznámiti, jaký kleveta teď v Praze se přitrefila, že v křik dáno, jako by některá mrtvá svatá těla z hrobův vstáti a po kostele chodíc mluviti na hradě Praském měla běda běda, čehož se nikterak doptati ani na panu děkanovi a jiných, kteříž i v kostele líhají, nemůžeme. Druhé též něký študent, ten nočně dnes v Praze že by měl volati, že jest JMC. umřel a khurfiršt Saský ten že má býti králem Českým a císařem Římským. Třetí židé té chasy vosem chodili v mumeraji v sobotu před nedělí Letare a měli na sobě z hrubýho plátna kápě bosácký, též pasy měli jak bosáci chodí a když sme se toho doptali, teda sme jednoho žida, který chodil v těch kápích, dosáhli a ten sedí a jiných sedem ušlo, však nic míň kázali jsme se starším židem pod trestaními po nich ptáti a je postaviti a ti židé dávali zprávu, že sú těch kápí od ňákýho kupce Vinklhadara vypůjčili a on tomu odpírá, ale já se bojím, že jest křiv. A tak můj milostivý pane proto toto psaní V. Mti. činím, jestli byste ráčili prve ke dvoru přijeti, nežli by se to dál vyhledalo, kdo ty kápě dělati dal, bez pochyby, že to tam tejno nebude, abyste o tom nětco ráčili věděti, neb sic na tom sme společně

[1]) Archiv Třeboňský.

p. hofmistr a já, jak se dál vyhledá, napsati V. Mti. i J. M. C.; neb ty věci všecky nic dobrýho neznamenají. A s tím se V. Mti. lásce poručena činím. D. v Praze v pondělí po květné neděli léta 1572.

V. Mti. ve všem povolný Mikuláš z Stropčic purkrabě Karlšteinský.

Na Karlštein přicházelo k dosazení mnoho lidí, kteří svého zisku si hleděli a co mohli odnášeli, protož na Karlšteině nikdy dostatek svrchkův a zásob nebýval. Asi r. 1574 byl tu také Jan Chanovský z Dlouhévsi v nějaké hodnosti. Když jednou měl jeti do Prahy, sebral 3 uzdy jízdecké, smečky, dvoje šle, ohlav novou, čtyři povodce, patery prsotiny, dva třmeny s třemeništmi, tři nové postraňky, tři tenetce jeřábčí, dva řetízky na psy líhavé, svůrky na psy, řemení rozličného a kozí nemálo, což buď ke hradu aneb panu Bořitovi patřilo, a dav to vše pacholeti svému Burjanovi z Rábí, rozkázal, aby věci všecky do pytle dal a donesl je pod Karlštein do jistého dvorce. Pána právě doma nebylo. V tom, když Burjan ty věci vynesl a přes hradbu vyhoditi chtěl, tu s tím postižen, a potom paní Kateřina Bořitova z Malovic volala hejtmana Václava Dubského z Lukova a jiných, a tak mu ten pytel zase odňat.[1])

Roku 1575 koupili si sousedé v Butovicích vespolek zvon. Jel proň jeden soused a byla zvůlka všech sousedů, když jej povezou, aby všichni při něm byli. Právě to byl pátek před sv. Vavřincem. Jan Žilina rychtář zapřahal do pluhu, i přišel k němu rychtář Karlšteinského pána a řekl: „Pane Jene! pojdiž s námi!“ On na to: „Kde?“ A oni, prý pro zvon. I řekl: „Medle páni sousedé, můžli to býti beze mne, abyste mi to přátelsky udělali.“ Oni prý dobře. I jeli přece, ale mrzelo je to velmi, poněvadž i o pastuchu s nimi pořádku držeti nechtěl. Žilina také jel orat a když potom domů přišel, řekla mu žena: „Proč jsi s nima nejel? oni prý opět udělají z toho nějakou hádku.“ On však: „Tam prý pan Blažej jde s nimi a já včera také jezdil s nimi.“ A na to řekl: „Dávej nám Anka jísti!“ A když se najedli, vstal a řekl: „Zabím toho vepře.“ I zařezal ho, vunďal na necky a pařili ho. V tom viděla žena sousedy, ani přicházejí, a volala na muže řkouc: „Věru, Jene, již jdou sem, vezmou nějaký základ!“ A on řekl: „Herež, dám jim za pět bílých piva.“ Když přišli sousedé, pravili k němu: „Pročiš rychtáři s námi nejel? Máme tě vzíti do vazby.“ On: „Proč byšte mě brali?“ Oni: „Nebo nám pro dřevo jeď k tomu zvonu; zejtra uděláme zvonici.“ I ptal se jich, kde jest to dřevo. Oni, že u řeky pod Radlicí. I pravil rychtář: „A já chtěl sobě pro pivo jeti, ale když to nemůže býti beze mne, já pojedu, než pošlete někoho se mnou, ať mi pomůž naložiti; jáť ho s pacholkem nenaložím.“ Tu řekli Mach Holjanů krčmář a Jíra: „Jaký pán! Pošlete s ním!“ Tu se rychtář rozzlobil a odpověděl: „Však se pak vás, potvorníci, ptám, kde jest to dřevo?“ Oni: „Dáváš nám potvorníkův?“ I řekl Kvasnička: „Matěji, vezmi ho!“ I vzal ho za loket, ale Žilina se mu vytrhl řka: „Nemáš mě proč bráti a kdybych měl od své paní (Marty Otové ze Stoješic na Zbuzanech) dovolení, šel bych.“ I hned se ho chytili, drali se s ním a vlekli ho pohlavkujíce. Někdy ho nesli, někdy ho vedli, Mach za nohy a Jíra za hlavu. A když byli u studnice u schodu u pavlače, měl nůž v ruce, jak vepře pařil, a Jíra mu řekl: „Což takový hrochu s nožem?“ I zavřev pěsť, uhodil ho pod oko pravé, tak že několik časů znáti bylo. Žena jim lála, proč ho týrají hůř než na silnici. Ale Ondřej Holjan, sedlák z Jinonic, dal jí pohlavek. Tu ona zvedla kámen a dala mu jím. Pak ho vedli ke kládě. Hons a Kvasnička pozvedli klády, Mach mu tam strkal nohu, Jíra ho držel za ruce a Mach zavřel kládu a vsedl na ni, aby jim neušel. Na tom dosti nemaje, kopal Mach jeho v kládě sedícího nohou, a sekerou, kterou měl na ramenou, praštil ho dvakráte přes nohy. Žena přišedši lála jim, ale Mach ji uhodil kordem na záda. Pak poslali Honsa k Jírovům pro zámek a když jej přinesli, Mach ho zamykal. Žena šla k paní žalovat, když pravili, že mají od vrchnosti povolení. Tu kázala jí paní jíti a vzíti sekeru, aby u klády stloukla ten zámek. Ona jej stloukla a hodila jej na ves na cestu.[2])

O Janovi Vchynském vypravováno již v díle I. na str. 151. Z toho, jakož i z jiných průvodů, které se níže položí, snadno lze seznati, že byl Vchynský muž povahy násilné a vtělená myšlénka samostatnosti a svéprávnosti stavovské proti moci panovničí. Za své správy lidem poddaným mnoho nepřál. Obci Hostomské odňal pivovár a louku, připovídaje je lepší živností opatřiti, ale toho neučinil. I osobám jednotlivým dědiny bral, peníze sirotčí a zádušní za sebou nechával a služebníkům za jich službu dlužen zůstával. Mezi jinými nezaplaceno na zámku pekaři za 4 léta, vrátnému za 4½ léta a bečváři asi za tolikéž služby.[3]) Přijev r. 1577 před dům Jana Bezdružického z Kolovrat na Malé straně, dobyl kordu a Ambrože, maštalíře téhož pána, v hlavu uhodil a v nohu pobodl.[4]) Také řečí svou nedovedl někoho ušetřiti. Téhož roku mluvil o Albrechtovi Bryknárovi z Brukšteina, jenž byl prokurátorem královským, že by s lotry o pokuty císařské smlouval, od obeslání císařských pouštěl a za ně úplatky bral.[5]) Patrně narážel na to, co ostatně zvykem bylo, že takový, který z nevědomosti práva nešetřil a proto statek

---

[1]) DZ. 61. L 27. [2]) Reg. 15 G. k. s. 76—78. [3]) DZ. 68. L 17. [4]) Reg. 20 F. k. s. M 14. [5]) DZm 120. B 4.

svůj propadnouti měl, císařské milosti mohl užiti, jestliže se podvolil podlé své možnosti pokutu nějakou zaplatiti.

Památný odpor Vchynského proti tomu, aby byl děkan Karlšteinský dosazen skrze osobu císařskou, pocházel z nějakého zášti ke kněžím hlavního kostela Pražského. Začalo to tuším r. 1583, když byl M. Felix z Lindy, arcipryšt kostela Pražského, v pátek po sv. Martině na hradu Karlšteině a tu před znamenitými a poctivými lidmi z úst vůši k Janovi promluvil, že jest oltář kaply sv. Mikuláše zbořil, kámen oltářní vyzdvihnouti a z oltáře sníti dal, a tak svatokrádežsky svátosti, které pod oltářním kamenem bývají, vyzdvihl a pobral. Když o to věc se měla rozhodnouti na soudu zemském, učiněna sice smlouva přátelská, ale osten do útrob obou pánů vbodený přece uvázl [1])

Roku 1586 jmenován byl nový děkan Karlšteinský. Z té příčiny psal Martin arcibiskup Janovi (r. 1586, 21. září), že císař Rudolf Valentinu Cikánovi, kanovníku a kazateli kostela Pražského, děkanství dal a on arcibiskup jej potvrdil, a žádal, až vyslaní arcibiskupovi v úterý neb ve středu příští s nadepsaným děkanem ke Karlšteinu přijedou, aby do hradu vpuštěni byli. Hned nazejtří dána odpověď Janova, že „podlé své vší možnosti všelijaké služby a všecko dobré sousedství jest hotov prokazovati a k vůli býti," avšak že maje zření na povinnosť úřadu svého z příčin hodných žádosť arcibiskupovu naplniti nemůže, neb předkem, aby JMC. Valentinovi děkanství dal, vědomosti netoliko nemá, ale JMC. mu ani psaní ani poručení neučinila; „a vidí se mi, že jsem při nejmenším já taky jakožto purkrabě a držitel hradu Karlšteina, který se všecko právo krále Českého a JJ. Mtí. stavův tohoto království k hradu Karlšteinu náležící, jsa držitelem, jmíti pravím, jakž pak takové mé ohlášení sněmem zapsáno jest, od kteréhož dříve rozeznání spravedlivého upustiti nemínim, od téhož kněze Valentina při nejmenším taky v tom hledán jsem býti měl." Dokládal pak, aby tedy nyní něčeho na zlehčení úřadu purkrabství proti povinnosti své dopustiti se mohl, nemůže se mu to dobře trefiti, „ale jestli JMC. psáti a poroučeti bude, budu já poníženě a poddaně věděti, jak se zachovati a JMC. poníženě a poddaně odpověď svou na to dáti;" že neobmýšlí nic jiného, než co přísaha a povinnosť jeho v sobě zavírá, „a v pravdě bych toho velice vděčen byl, však justo et bono modo, aby osoba taková na děkanství dosazena byla, kteráž by děkanství odrané a lidí nanejvýš zahubené v nějaký zase dobrý řád uvedla, k čemuž já vždycky rád nápomocen býti chci." [2]) Přes toto psaní vidělo se arcibiskupovi státi na svém, Vchynský pak jen chtěl tehda po vůli býti, kdyby dostal rozkazu od císaře samého.

Pečet Vácslava IV.

Nápis: S(igillum) pacis per d(omi)n(u)m Wentzeslau(m) Romanoru(m) et Boemie rege(m) ordi(n)ate.

I odebrali se s novým děkanem na Karlštein M. Felix, arcipryšt, a Jiří Pontanus, děkan kostela Pražského, jako od arcibiskupa vyslaní. Vyjevše dne 24. září, t. j. ve středu po sv. Matouši po půlnoci, přijeli ke Karlšteinu v jednu hodinu na den a davše koně a vůz do hospody šli do zámku, kdež čekali skoro hodinu, než Jan Vchynský purkrabě vstal. Mezitím rozmlouvali se služebníky. Potom povolán jest M. Felix do pokoje páně a spolu skůro dobře na hodinu zůstali. Když pak Vchynský s Felixem ven vyšel, promluvil k ostatním dvěma kněžím latinsky: Unde mihi hoc, quod Dominationes Vestrae reverendae ad me venient." Na to jim ruku podal a příčinu příchodu jich věděti chtěl. Tu odpověděl Pontanus německy: „Snad ste již ráčili od p. M. Felixa vyrozuměti, proč sme sem vysláni." Řekl purkrabě česky: „Že nic neví, nebo že oni o starých a jiných věcích jakožto staří přátelé mluvili." Tu kynul na Pontana M. Felix, aby ty věci přednesl, a Pontan proti tomu Felixovi, jakož pak on příčinu příchodu oznámil, že císař Rudolf jako král Český po smrti Dr. Wolfganga Chanovského ráčil děkanství Karlšteinské Valentinovi, kazateli hradu Pražského, propůjčiti podlé presentací rukou a pečetí císařskou přihotovené, též také na arcibiskupskou konfirmací, a protož že nyní na tom jsouce, introdukcí podlé starobylého chvalitebného způsobu vykonati, že jemu to jako purkrabí přátelským způsobem oznámiti chtěli se snažnou žádostí, že v tom překážky neučiní, nýbrž novému děkanu v jeho nastávajících potřebách pomáhati bude, jemu milostivě a laskavě se ukáže, on děkan že se také ku p. purkrabí náležitě chovati bude. Odpověděl purkrabě, že arcibiskup jemu strany introdukcí psaní učinil, na to že on odpověď dal a při té odpovědi to že zůstavuje, že by také nerad, aby pan arcibiskup jemu purkrabí proti jeho učiněné přísaze stavům měl něco na Karlšteině poroučeti a rozkazovati, nebo on že má Karlštein, korunu a privilegia ve svých rukou. Proti tomu mluvil M. Felix, že arcibiskup nižádným způsobem panu purkrabí ve spravedlnosť

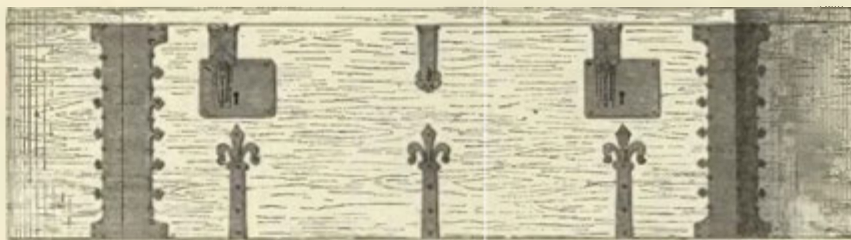
[1]) DZm. 160. G 6. [2]) DZm. 7 K 14—15, reg. 27 F. k. 98.

a povinnosť jeho nesahá, my pak že žádáme, pan purkrabě aby ráčil na fundací Karla IV. se rozmysliti, též také JMC. presentací. I citoval ta slova z první fundací: Jus autem praesentandi decanum nobis et successoribus nostris regibus Bohemiae relinquimus. Po té žádal, aby mu Kronika česká propůjčena byla, v ní že rovně ta slova ukázati chce. Odpověděl purkrabě: „Já dobře o tom vím, co mi na staré klevety ukazujete?“ a ukazoval na to, že mu listy císařské přinésti měli, aby dveřmi a ne oknem vcházeli, že jest veliký rozdíl mezi dveřmi a oknem, dveřmi se vchází, z okna se vykouká neb vyhlídá. Tu mu podali presentací císařskou, on pak vzav ji otevřel, do ní pohlédl, do konce přečísti nechtěl, nýbrž řekl: „Jest rovně tolik, jako bych ji přečetl, est communis forma, dotýče se pana arcibiskupa a mne nic. Co se pak dotýče té fundací, jam esspiravit. Ta fundací déle netrvala, toliko na krále Zikmunda, ten se s zámkem Karlšteinem nenáležitě zachoval, královskou korunu z Čech do Němec odnesl s jinými mnohými věcmi a klénoty zemi náležejícími; proto také od Čechů dvakráte poražen byl a jemu přes 20 artykulův od stavů podáno neb předneseno bylo. Od toho času stavové zámek Karlštein králům z rukou jich a moci

Gotické dvéře na Karlšteině.

vzali a dva purkrabě nařídili, kteří jej ve spravování mají, z kterýchžto on nyní spravujícím purkrabí jest; král pak nemá nic činiti se zámkem, poněvadž král Zikmund sobě a jiným všem králům potratil. A udeřiv se v prsy pravil: já sem kollator (a udeřil se zase v prsy) a ne král, a kdyby mně pak i JMC. psáti ráčila, tehdy na to odpověď dám. Já Vám ne hypothetice, nýbrž cathegorice oznámím: já sem toho, úmyslu, že to na nejprv příští sněm stavům přednesu a co oni v tom souditi a poručiti ráčí, tím se spraviti chci, nebo stavové mně na sněmu všechny spravedlnosti odevzdali a sem tak tomu zámku Karlšteinu a stavům zavázán; a by pak J. M. C. sám přijeti měl, měl bych to na rozmyšlení JMC. bez vědomí a povolení stavů na zámek vpustiti. Já mám všechna beneficia pod svou mocí.“ Dále ku příkladu mluvil to, že pan z Rožemberka ráčí zde v Čechách býti purkrabí a může všechny fary, kteréž pod purkrabství náležejí, propůjčiti, a že je také bez překážky JMC. propůjčuje; on že také chce a má ta beneficia ke Karlšteinu náležející propůjčiti. Potom argumentoval M. Felix řka, že Tomáš Albinus a jiní, on také sám skrze J. M. C. jakožto krále českého presentací uvedeni jsou, žádný jiný způsob se nezachoval, také žádný purkrabě se proti tomu nepostavoval. Obzvláště připomínal neb. pana Jana Smečanského purkrabí, pod kterýmžto on Felix v děkanství uveden byl. K tomu odpověděl purkrabě: Že potom nic nedbá, jestliže jsou jiní tomu nerozuměli, ale on tomu že rozumí; jestliže jsou to jiní nehájili, ale on to hájí. „On pan

Gotické kování na truhle v kapli Karlšteinské.

Smečanský toho času purkrabě že za kamny ležel, nohy křížem složil, smrad od sebe pouštěl, on pak Jan Vchynský že svého úřadu a moci lépěji ujímati chce." I řekl Pontanus latinsky: „Však jest paměť lidská, že před rokem nebožtíka p. Volfganka Chanovského týmž způsobem sám sem uvozoval a neráčili ste nic nevymíniti ani protestovati." Tu řekl Vchynský německy, s jedním prstem na hlavu Pontanovu tluka: „Vy ste při tom nebyli, když JM. pan z Rožemberka a jiní páni úředníci zemští se mnou o něho pana Chanovského mluvili, a na díle také se mnou spřízněn byl." I končil řeč svou, poněvadž bez opovědi do zámku šli, aby za pokutu jeho hostí byli, k čemuž však Felix odpověděl: „Kterak můžeme při tom veseli býti, poněvadž nás to potkati nemůže, oč sme vysláni." Tu odešel Vchynský k Janovi staršímu z Lobkovic, kterýž toho času na hradě byl, a s ním se zavřel, tak že kněží s Lobkovským, ač chtěli rádi, nemohli mluviti. Podlé instrukcí arcibiskupovy zůstali na hradě až do desáté hodiny před polednem; čas mohl dobře poznati Pontanus, maje při sobě hodinky se slunečnými hodinami srovnané. Nemohouce se pána z Lobkovic dočekati, šli dolů do hospody ke snídaní, aby tím časněji do Prahy přijeli. Když seděli za stolem, zval je Vchynský skrze služebníka po dvakráte k obědu, ale vymlouvali se, že koně a vůz arcibiskupovy jsou, proto že musí pospíšiti, zvláště poněvadž nic nezjednali a na Bílé hoře v noci strany jarmarku nebezpečno. Naposled je žádal pan Lobkovský skrze své, aby k němu přišli, jestliže by to odepřeli, že se k nim sám donésti dáti chce. Tuť oni pojedše a zaplativše, jeli okolo 12 hodin pod zámkem, tu zdržeti dali; Pontanus a Felix vstoupili do pokoje, kde pan Lobkovský jedl, jemu ruce podali řkouce: Přicházíme V. Mti. sloužit. Purkrabě oba ke stolu posadil a sobě stěžoval, jako by pyšní byli a k jeho stolu přijíti nechtěli. Potom pan Lobkovský Felixa k sobě povolal a podlé sebe posaditi kázal, k tomu také posláno pro M. Valentina, jenž přišel. Tu mluvil Pontanus se Vchynským, že mohl jim dobře tu introdukcí dopříti, nebo jsme proto přijeli, a on p. M. Valentin měl mši svatou sloužiti. Tu ho Lobkovský vymlouval řka, že pan purkrabě rozmýšlení při tom měl, což při nejprvnějším příjezdu do Prahy oznámí. Řekl Pontanus: „V. M. pane z Lobkovic! pan purkrabě nám mnohem jinší odpověď dal. Jest divná věc, JMC. ráčí ustanoviti purkrabě na Karlštein a neráčí moci míti děkana presentovati a nařiditi." Odpověděl purkrabě, „že s zámkem Karlšteinem takový způsob jest, že JMC. může dobře purkrabě nařiditi, ale potom neráčí míti JMC. žádné moci víceji tu než purkrabě; on že jim již oznámil, že tu věc stavům na sněmu přednese, a by pak JMC. osobně přijel a ráčil chtíti do zámku, tehdy že by měl rozmyšlení JMC. bez vědomí a vůle stavův tam pustiti." Tu zavolal Pontanus na Felixa: „Domine archidiacone!" a když slyšeti nechtěl, volal: „Pane Felix." I odpověděl: „Co chcete?" „Poďte sem, pan purkrabě praví opěty, a by pak JMC. osobně přijeti ráčil a do zámku chtíti ráčil, tehdy že by se rozmyslil JMC. bez vědomí a vůle stavů tam pustiti." Tu se purkrabě ohlídl a řekl: „Jakéž já mám zde lidi," a řekl česky: „Co sme tu na lapačkách? já to poznávám, že musím na svou řeč paměť míti." — Tu pan Lobkovský míniti chtěl ta slova na věž, v kteréžto koruna jest, a purkrabě se k tomu smyslu přidával. Tu vstali od stolu. Když vyslaní odejíti

Hradby Karlšteinské nad dřevěnými schody z prvního nádvoří.

chtěli, jsouce prý již podnapilí, pán poručil služebníku, aby jim pokoj jeho otevřel. Když tam přišli a on jim jiné pokoje otevříti chtěl a je s potřebou jich v náležitá místa vésti, řekli, že není potřebí, že o některé věci mezi sebou rozmlouvati mají. I žádali ho, aby ven vyšel a je očekával. Mezitím když byl venku, znečištěn prý dotčený pokoj. Když to sluha pánu oznámiti chtěl, hejtman ho prosil, aby toho neučinil. [1])

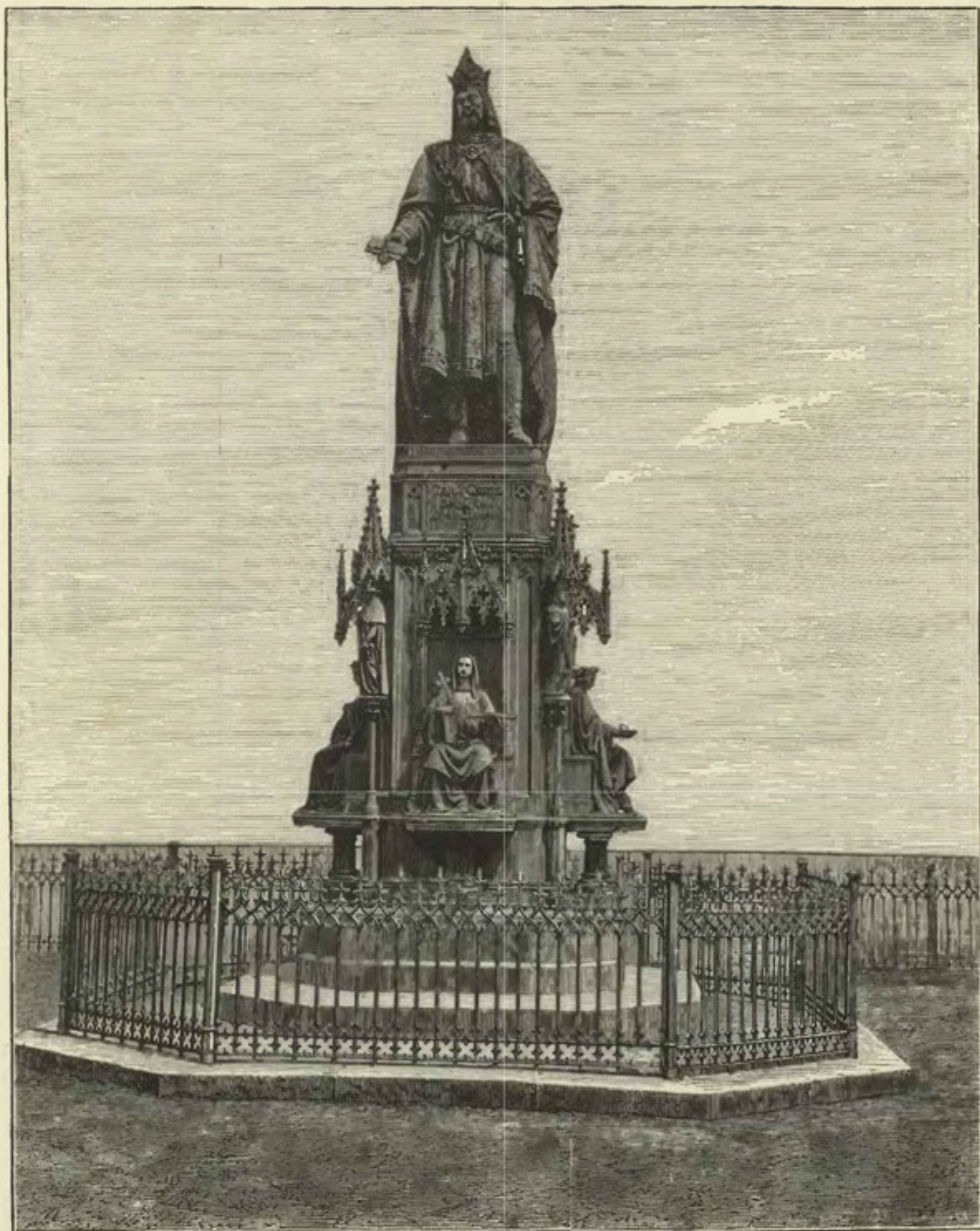
Pro tuto nepovolnosť měl potom Vchynský všelijaké těžkosti. Obviněn jest r. 1586 před osobou císařskou, nejv. úředníky a radami, že by říci měl, „král Český že s děkanstvím Karlšteinským nic činiti nemá, všechny spravedlnosti království že jsou jemu jako purkrabí od stavův odevzdány, on že je kollator a ne král, a kdyby mu císař sám psal, tehdy že by dobře na to odpověděl, když budoucí sněm bude a se začne, že jest té vůle, že to stavům chce přednésti a co mu poručeno bude, tím že se chce zachovati a kdyby pak také císař sám na Karlštein přijel, že by se na to rozmysliti chtěl bez poručení stavův jej pustiti, nebo že purkrabě má všechna beneficia ke Karlšteinu náležitá ve své moci odevzdávati, poněvadž císař Zikmund všem králům Českým ten zámek potratil.“ Když svědkové vyslýcháni, vymlouvali se služebníci Vchynského, že neslyšeli nebo slyšeti nemohli, běhajíce sem tam. Tím horší pro Vchynského byly výpovědi obou kněží. [2]) Jak věc dopadla, již nahoře (na str. 64.) pověděno. Vchynský pak poděkovav se z úřadu purkrabského, zemřel r. 1590.

Manové měli na Karlšteině někdy dlouhou chvíli a všelijakým způsobem si ji zkracovali. Adam Ota z Losu na Staré huti a Vonoklasích mluvil r. 1587 o Janovi Knínském ze Knína, komorníku při dskách zemských, v nepřítomnosti jeho, že Jan neví, kdo jest jeho otec a neumí svého otce jmenovati, a že pro své nedobré chování má od úřadu desk zemských odpuštění a již komorníkem není. Ta věc spokojena sice smlouvou, ale stála Adama 200 kop, poněvadž prý Knínský „nemálo skrze takové pře a půhony utratil.“ [3]) Nedlouho potom měl Adam jinou při. Jáchym Novohradský z Kolovrat pravil k němu r. 1591 dne 15. března na hradě Pražském v kapli sv. Jiří, „v tom místě svatém, kdež veliká česť, vážnosť od jednoho k druhému zachovávána býti má,“ že by on Adam Ota jsa zdráv, dělal se nemocen a dav se za nemocného na soudě dvorském proti němu Jáchymovi položiti, skrze to že by se podvodu dopustiti měl. Ta věc přišla k soudu zemskému. [4])

Roku 1618 dne 14. listopadu na středu okolo půlnoci, když již před tím hrad netoliko zavřen, ale i stráží osazen byl, slyšeno střílení a „lermobití“ na buben. Tedy vstal hejtman Václav Sak z Bohuněvic, vyšel z pokoje svého a jako hejtman se lidí dotazoval, za jakou příčinu by lermo bili. Tu Mikuláš Kuneš z Lukovec a na Strkově za dveřmi stoje, Saka rukou za rameno popadl a v pravé ruce maje braň dobytou, ji k hrdlu jeho napřáhl. Na štěstí překaženo, aby škodil. V tu hodinu, když Sak po přehlédnutí stráže dolů zase od kostela skrze bránu do dolního zámku se navracoval, tu Kuneš na dvoře pod střechou u moždýře válečného s dobytou zbraní sám druhý stál, kudy Sak jíti měl a jeho minouti nemohl, a spatřiv ho proti sobě jdoucího, přistoupil k němu se zbraní svou, bil jej a sekal, tak že jen pomocí přítomných dobrých lidí velikému úrazu ušel. [5])

[1]) Reg. svědomí německá 1586—1618 [2]) Tamže. [3]) DZm. 7, 13—14. [4]) DZm. 161. [5]) DZm. 117, A 25.

Pomník Karla IV. na Křižovnickém náměstí v Praze.

TETÍN HRAD.

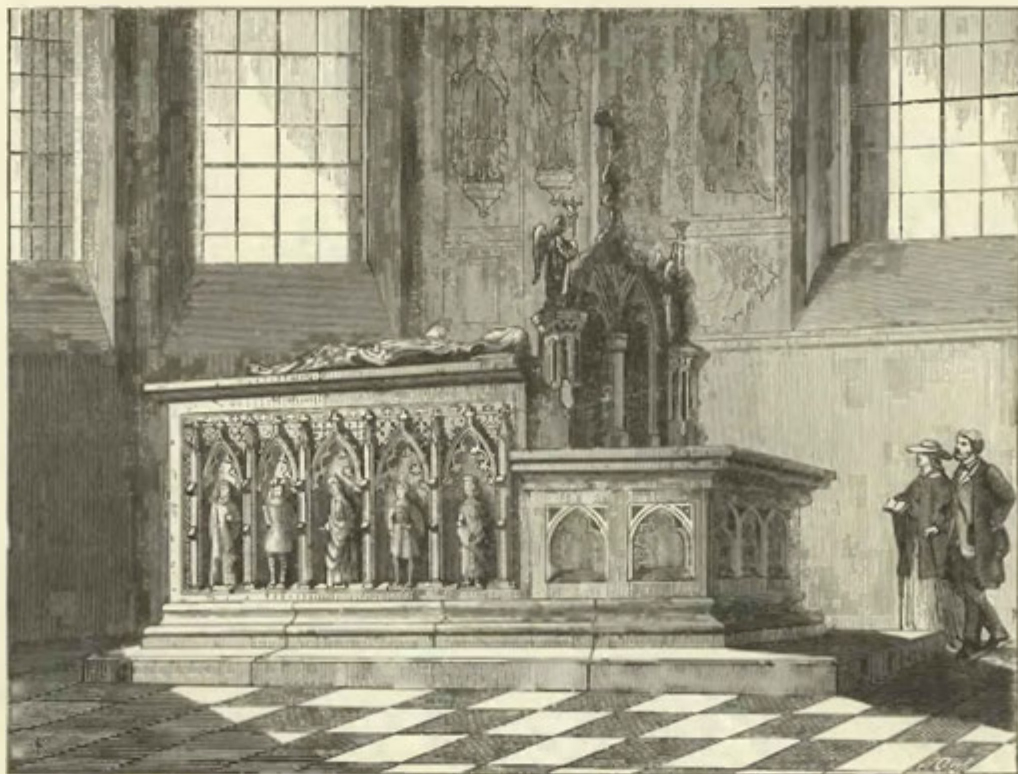
Starověký Tetín, k němuž se nejedna upomínka z nejstarších našich dějin váže, stojí na vysokém skalnatém vrchu nad samou Berounkou, která se v této krajině klikatým během skrze skalnaté a z větší části holé stráně probírá. Větší část dotčeného vrchu zabírá ves Tetín, stojící v ohradě starodávného knížecího hradu, po němž se toliko skrovné památky nacházejí. Tu jest také bývalý dvůr manský, jehož držitelé ke hradu Karlšteinu sloužívali. Středověký hrad Tetínský stával na konci ostrohu, v nějž vrch Tetínský vybíhá, a tedy bezpochyby na tom místě, kde stával starodávný knížecí hrad před koncem 13. století. Kam až sahal tento knížecí hrad, ukazuje násep starý a rokle do ostrohu vnikající. Této rokle užili také stavitelé středověcí a rozšířili ji v příkop, který však jest na ten čas zanesen Neteční potomci čeledi Tetiny nikdy se o to nestarali, aby holé stráně při své osadě osazovali, a tak se stalo, že se země, pokud není pod drnem, ustavičně splachuje. Do příkopu dotčeného vyniká *čtverhranná věž*, jejíž spodek, ač okopaný a otlučený, stojí posud. Byla nejsilnějším stavením na hradě, pokud ještě ze zbytků souditi můžeme, také přední jeho ochranou a zároveň branou jedinou, kudy se do hradu vjíždělo. Základ hradu jest nepravidelný. Vyšší jeho část jeví nyní čtverhran. Jest to pastviště suché, hojně maltou a dobrým kamením promíšené. Dobře viděti, jak šly hradby podlé základů zasutých a obrostlých, též kde byla stavení, totiž konice a obydlí. Na místě sesutých sklepů všude jsou prohlubně; jedna taková prohlubeň uprostřed hradu se nacházející ukazuje snad místo, kde byla nádržka na vodu; neb studně tu sotva bylo. Na západní straně nekončí se hradiště srázem, jako na severní a jižní straně, nýbrž zvolna spadá, tak že se tu pěšinou k řece přijíti může, avšak v pravo a v levo od pěšiny přece jsou strmé skály. Místo to snad bylo opevněno srubem. Na severní straně pod hradem nenásleduje hned sráz hory, nýbrž jest volný sklon základu trojhranného. Zde bývala *dolní ohrada* a místo k uložení takových věcí, které na hradě překážely. Ve skále pod hradem Tetínským vytesány jsou jeskyně, kterým říká lid *Turecké marštale*. Jede-li se drahou pod Tetínem, viděti jest prý branku ve skále vytesanou a snad konec chodby, kterouž se z hradu přímo k řece přicházeti mohlo.

Jak samo jméno svědčí, založila Tetín *Teta* neb *Tetka*. Ve starodávných pověstech vypravovalo se, že byla dcerou moudrého Kroka, který Čechy v Pražsku soudil; po jeho třech dcerách tři hradové slavní se nazývali. A tak klade pověsť Tetín do dob pohanských a vypravuje o něm rozmanité příběhy z oněch dob, kde křesťanství zapouštějíc kořeny ještě se nacházelo v boji se starou národní věrou, o nábožném Bořivojovi, který na Tetíně bydlíval, odtud na lov vyjížděl a poustevníka Ivana našel, o nábožné Lidmile, která tu na Tetíně koruny mučednické dosáhla. Ano pověsť, která se obyčejně k určitým místům váže, jmenuje i vrahy nábožné kněžny, totiž Tmána a Kvána, po nichž se nazývaly blízké osady Tmáň a Kváň. A tak nám pověsti ty oživují Tetín a okolí jeho

Vysvětlení plánu: 1. příkop; 2. věž s branou; 3. zdi bývalé, toliko podlé udání pamětníků naznačené; 4. dvůr neb plac; 5. prohlubeň nádržky; 6. bývalá stavení; 7. dolní ohrada.

postavami takořka vybledlými, ale při tom v tak krásném rouše, že k sobě čtoucího bezděky vábí, a dlící na tomto hradišti, kdež se události dávnověké zběhly, ponořuje se v duchu v ty doby, kde byla ta země naše panenská, jen pluhem rušená. V 11. a 12. věku sídleli bezpochyby na Tetíně úředníci knížecí, kteří spravovali Podbrdský kraj.[1]) Tehda také stály na Tetíně dva kostely, sv. Michala a sv. Lidmily, jichž podací podlé starých nadání klášteru Chotěšovskému (r. 1266) patřívalo.[2]) Klášter tu měl kromě toho nějaké dědiny. Ve druhé polovici 13. věku stalo se přesídlení úřadu knížecího do jiného hradu; z těch příčin daroval král Václav r. 1288 dne 23. srpna *úřad lovcovský* i s lesem lovčím u Tetína klášteru Chotěšovskému takovým způsobem, aby les ten jakožto lovčí pilně ostříhali a dříví k pálení a palouků k pasení užívali. Při tom vyhrazeno, aby užitek z lesa vycházející byl k dobrému kostelů Tetínských, a aby jak klášter, tak i obyvatelé Tetína a Podola mohli si dříví ke stavení porážeti, ale ovšem aby dříví neprodávali.[3]) Od té doby nebylo tu hradu potřebí, a nemineme se asi s pravdou, domnívajíce se, že ve druhé polovici 13. věku tu hradu ani nebylo, ale ovšem že se zachovala stará ohrada okolo vesnice.

Hrobka sv. Lidmily v kostele svatojiřském na hradě Pražském.

Na počátku 14. století nacházel se Tetín jako ušlechtilé manství v držení rodiny šlechtické, v jejichž žilách krev Přemyslovcův proudila. První z nich *Štěpán z Tetína* nazývá se synovcem Jana probošta Vyšehradského, kterýžto byl nemanželským synem krále Václava II. Za Štěpána stál na konci Tetína a na nynějším hradišti kamenný pevný hrad, buď od něho samého, aneb od Václava II. vyzdvižený. Panství ke hradu náležející bylo dosti veliké. Listy r. 1321 dne 24. června na hradě Tetínském danými vysazoval Štěpán vesnici trhovou Dušník a vsi Dubenec, Rosejovice, Kytín, Dobříš, Kníń a Libčice právem zákupním;[4]) vesnice ty leží severně i jižně od Brd. Nad to najal si Štěpán r. 1322 dvůr v Praze u kostela sv. Maří v Týně, kterýž náležel kapitule Vyšehradské, a vysadil toho roku les svůj Bor k Tetínu patřící Mikuláši z Rajova pod právo zákupné.[5]) Roku 1331 byl písařem zemským a purkrabí na Lichtemburce [6]) Roku 1338 odevzdal křižovníkům háj řečený Mořiny u Dobřichovic a obdržel od nich háj Roblín, k Tetínu příležitější. Asi v tu dobu založil v Praze při kostele sv. Tomáše kapitulu či kapli sv. Filipa

[1]) Pravdě podobno, že sídlil na Tetíně lovčí; tak lze souditi ze starého listu r. 1288. (Viz Reg. II. 625.) [2]) Reg. II. 201, 620. [3]) Reg. II 625. [4]) Reg. III. 290—291. [5]) Reg. III. 312, Tomek, děje Prahy II. 142, rkps. bibl. Praž. XI. D 12. [6]) Reg. III. 714.

a Jakuba, to jest nynější kapli sv. Barbory, která posud z části ve staré způsobě zachována jest. Zvoliv si pohřeb v této kapli, daroval k ní ves Březovou jinak Lhotku.[1]) Asi tehda aneb okolo r. 1340 zemřel. Zůstala po něm dcera Markéta a čtyři synové. Nejstarší syn *Jindřich* byl napřed proboštem Mělnickým a od r. 1341 až do r. 1348 proboštem kostela Pražského.[2]) Spolu s bratřími svými *Ješkem* a *Mikulášem z Tetína* potvrdil křižovníkům (r. 1342) směnu, kterouž byl učinil s nimi neb. jich otec.[3]) Čtvrtý bratr *Štěpán* byl r. 1348 a potom kanovníkem kostela Pražského a nejv. písařem zemským. Buď on jsa v mladých letech neb otec jeho opsali starodávný řád soudu zemského, obyčejně knihu starého pána z Rožemberka nazvaný, který jest uložen při dskách dvorských jako č. 1.; Štěpán pak mladší zapisoval do téže knihy rozličné listy, jichž potřeboval buď při úřadě svém písařském, aneb takové, které se osoby aneb jmění jeho týkaly. On totiž a bratr jeho Ješek drželi Zlíchov s hradem Děvínem a ves Makotřasy. Roku 1382 byl již Štěpán mrtev, přečkav tuším dva své bratry.[4]) Bratr jeho Ješek obdržel r. 1362 hrad Ronovec v manství a stal se předkem *Andělův z Ronovce.* Ač se proto přestěhoval do Čáslavska, kdež se ještě r. 1393 připomíná, podržel přece statek v Bynicích u Říčan, kdež se stal známým pro nemravné a cizoložné živobytí, a nějaké statky v Podbrdsku, které potom prodal.

Po smrti starého Štěpána nezůstali synové jeho dlouho v držení Tetína. Karel IV. maje úmysl založiti hrad Karlštein, koupil od nich panství Tetínské a posavadní sídlo panství přenesl na nový hrad. Králové čeští vyskytují se od té doby jako patronové kostelů Tetínských, od čehož sešlo r. 1386; neboť toho roku dne 17. června přivtělil král Václav faru Tetínskou k děkanství Karlšteinskému.[5]) Jak a dlouho-li se užívalo hradu Tetínského za vlády purkrabí Karlšteinských, není nám známo; ovšem nelze o tom pochybovati, že záhy byl opuštěn a v ssutinu obrácen. Balbín viděl zříceniny. Dobner píše o nich, že po zboření Tetína skrze Husity r. 1422 sotva jiné se nacházejí tu zbytky dávnověkosti, než několik zdí ze země vynikajících a mechem obrostlých.[6])

[1]) Reg. IV. 211, 244, rel. tab. I. 408, Tomek II. 118.
[2]) Tomek I. 589.
[3]) Reg. IV. 479.
[4]) Tomek V. 121. Viz i II. 208. Jako svědek vyskytuje se r. 1357 v listu archivu Orlického, r. 1367 v listu knihovny Pražské. Syn jeho Jan vyskytuje se v matrice universitní r. 1380 a r. 1405 připomíná se Jan z Tetína seděním na Přítočně. (Stará kniha v Bělé.)
[5]) Rkps. bibl. Praž.
[6]) Balbín, Misc. III. 86, Dobner, Annal. Haj. I. 117.

Mramorová socha sv. Lidmily ve chrámě sv. Víta na Hradčanech.

Karel IV. s manželkou Blankou a synem Vácslavem v kollegiátním chrámě Karlšteinském

DOBŘICHOVICE ZÁMEK.

Dobřichovice, ves Pražanům dobře známá, leží nad Berounkou na levém jejím břehu a ze všech míst při západní dráze až ke Karlšteinu ležících poskytuje podívání nejlepšího. Příčinou toho jest zámek zdejší, dlouhé stavení, avšak nikoliv způsoby nudné a jednotvárné, poněvadž se rozčleňuje ve čtyři stavení nestejné způsoby, nad něž vyniká věž čtverhranná se vkusnou svou střechou a jimž kaple nemálo rozmanitosti dodává. Kaple tato posvěcení sv. Judy Tadeáše zřízená teprve roku 1679 nejvyšším mistrem křižovníků, Jiř. Ign. Pospichalem, ukazuje úpravu tehdejší doby a nemá nic pamětihodného, leč by se připomenul obraz Spasitele ukřižovaného, který se na velkém oltáři spatřuje. Také věž zámecká, na níž jest 5 zvonů z novější doby, nepatří ke starým stavením. Na bývalé ohrazení upomíná nyní jediné strana severozápadní, která má jméno „v šancích.“

Dobřichovice, mající jméno své po zakladateli Dobřichovi, nacházely se r. 1253 i s nivami příslušnými, zvláště s vinicemi, v držení *řádu křižovníkův*, [1]) jemuž patří do dneška. Původní osada nacházela se snad u kostela sv. Martina a Prokopa, nyní asi čtvrt hodiny cesty od osady vzdáleného. Nasvědčuje tomu i to, že dvůr postavený na místě nynějšího zámku roku 1282 ani nenáležel k farnosti Dobřichovské, nýbrž že se z něho platily desátky ke klášteru Ostrovskému a že se z nich řád teprve toho roku vykoupil. [2]) Malý statek, náležející k Dobřichovicům, zvětšen byl velice na počátku 14. století, kdež král Jan a páni z Tetína křižovníkům rozličné lesy a porostliny, nyní k panství Dobřichovskému patřící, darovali. [3])

Když povstaly husitské války, bylo veliké nebezpečí, že se dostanou Dobřichovice v moc Pražanů. Král Zikmund zapsal proto Dobřichovice tvrz *Zikmundovi Bolechovci z Pušperka* (r. 1420, 28. října) dílem v odplatě za služby, které s 10 jízdnými konal, dílem v náhradě za škody, jež při službě své

[1]) Erben, Reg. 609. [2]) Reg. II. 1181, 1186. [3]) Darování ta jsou ve Zlaté knize a v originálech archivu křižovnického a jsou otištěna v III. a IV. díle Regest. Viz i zprávu škol Smíchovských na r. 1879.

Zámek v Dobřichovicích.

utrpěl. [1]) Tudíž se stalo, že nedošlo k vyplnění darování Pražanů, kteréž učinili nějakému Lidéřovi, dadouce mu k držení dvůr Dobřichovský; [2]) neboť Bolechovec jsa pod ochranou blízké posádky hradu Karlšteina, k jehož obhajcům sám náležel, chránil v Dobřichovicích katolické řády a dosadil sem r. 1424 nového faráře. [3]) Později dosáhl Bolechovec několik vesnic okolních. [4]) V držení držitelů zápisných, jichž jmen neznáme, zůstaly Dobřichovice až ke konci 15. věku. Tu (asi r. 1498) vypůjčil si nejvyšší mistr Matěj z Třebska peníze, za něž se zaručili katoličtí páni Petr z Rožemberka, Zdeněk z Valdeka, Vácslav z Roupova a Záviše Sulek z Hrádku, a zboží zastavené vyplatil, dav peníze *Heřmanovi z Říčan* a *Janu Šrámkovi.* [5]) Po tomto vyplacení následovala smlouva s osadou (r. 1505).

Kaple a část zámku v Dobřichovicích.

Byly totiž pod kostelíkem svat. Prokopa některé dědiny, jichž tuším držitelé zápisní užívali, na něž se však nyní osada táhla, že by měly býti někdy k záduší tomu. Matěj, jemuž šlo hlavně o dobré církevní, nedal se s osadníky do sporu a přivtělil dědiny ty k záduší, ale tak, aby jich farář užíval a osada byla povinna mu byt opatřiti. [6]) Od té doby zůstal řád v držení Dobřichovic, kromě jediné za doby povstání (r. 1619—1620). Tu totiž kommissaři od správců království zřízení odevzdali Dobřichovice v červnu roku 1619 *Jindřichu Matesovi hraběti z Thurnu*, který tu učinil hejtmanem Vácslava Saka z Bohuněvic, hejtmana Karlšteinského. Řádu vzešla tím, že neužíval užitků panství, škoda 8040 kop míš. [7]) Nejvyšší mistr Jiří Ign. Pospíchal rozšířil zámek, jak již dotčeno, kaplí, [8]) ale r. 1779 dne 18. května vyhořel celý zámek a s ním také kaple, věž a rozlily se zvony, z nichž jeden posvěcen byl sv. Vojtěchu. [9]) Po tom ohni upraven jest zámek tak, jak se spatřuje nyní.

KARLÍK TVRZ.

Severně od Dobřichovic, asi čtvrť hodiny daleko jest véska Karlík s kostelem farním kollatury Dobřichovské, jehož jedna část jest velmi stará, druhá teprve v předešlém století postavená. Za tou véskou jest v pohoří brána čili důl protržený, kterým se vchází do pěkného údolí Karlického. Podlé způsobu okolí zdejšího zavírají je stráně porostlé křovím habrovým, které kořeny své zapustilo v kamení a štěrku. Do údolí vybíhá od severu ostroh na tři strany srázný a strmý, jehožto opyši se říká Hrádek po tvrzi, která tu někdy stávala. Vede k němu cesta stará, kterouž se také jezdívá k Onoklasům. Strmou touto cestou pod křovím, kteréž větve své nade jdoucím jako nějaké loubí křižuje, stoupá se k studánce s čerstvou pramenitou vodou, která prý se ze zasypaných sklepů Hrádku prýští. Něco výše jest palouk, kdež byly podlé pověsti konice, pročež se tu posud říká

[1]) Zlatá Kniha a Arch. č. I. 504. [2]) Höfler. Hus. II. 288. [3]) Lib. conf. VIII. D 3. [4]) Arch. č. I. 504. [5]) Arch. Třeboň. [6]) Lib. erect. XIII. a f. 121. [7]) Beckovského Poselkyně II. b. 239. [8]) Tamže II. c. 507. [9]) Pamětní kniha Dobřichovská.

Chrám u Karlíka
Hrádek.

Tak řečená „krásná stráň“ na Karlíku.

„v maštalích.“ Zde odbočuje od této cesty stará zarostlá cesta, kterou se dojíždělo až na hřeben ostrohu a odtud po rovině až k příkopu, kterým byl ostroh překopán. Hrádek jest o něco vyšší nežli ostroh, poněvadž se vysoké jeho stavení sesulo; proto jest strmý na všecky 4 strany. Hlavní a jedinou jeho znamenitou částí bylo čtverhranné věžovaté stavení, z něhož nezbylo nic více, než náspy vysoké po třech stranách a uprostřed prohlubeň čili ssutiny, které padly do hlubokých sklepů. Zde patrně viděti, že vybírán kámen a kopáno po pokladech. O pašijích prý jediné možno dokopati se pokladův, ale když již někdo se dostal k nim, tu uslyší za sebou hlas „Mořinka hoří!“ — odběhne, aby viděl, co to, a již jest po pokladech. Za tímto stavením jest trojhranný výběžek, na němž bývala bašta, aby se cesta ke Hrádku brániti mohla; ale nyní tu nezbylo nic, leč holé skály s drobným kamením a zvětralou maltou. Zřícenin tedy za nynějšího času nelze uviděti na Hrádku, ale tomu, který sem dojde, dostatečnou náhradou jest pohled na Dobřichovice, rozložené za dotčenou branou, a Brdy s pěkným a zeleným pozadím.

Na počátku 14. století pokrývaly okolí Karlíka lesy, jimž se říkalo Mořiny. [1]) Karel IV. založil tu tvrz bezpochyby k obraně východních částí panství Karlšteinského. Od dob Hájkových bájilo se leccos o hrádku tomto, zejména že vystavěn z té příčiny, aby císařovna manželka jeho i jiné ženy, které by na Karlštein přijely, nočního času kde odpočívati měly, neboť prý Karel pro uctivost těch svátostí na Karlšteině složených žádné ženy přes noc trpěti nechtěl, ale všechny na Karlík před večerem stěhovati se musily. [2]) Že tomu však tak nebylo, pravili jsme nahoře při popise Karlšteina, a dokládáme, že jediná věž na Karlíku nepříhodným byla obydlím pro císařovou Římskou a dvůr její. Beckovský, který na Karlíku býval, asi také něco takového tušil, ale nemoha se z víry své v bajky Hájkovské aneb lidu obecného vymaniti, napsal, že byl Karlík sice malý, ale ozdobně vystavěný, což jest jen pouhou domněnkou

[1]) Emler, reg. IV. 211. [2]) Balbin, Miscell. III. 107, Beckovského Poselkyně I. 557.

spisovatelovou. Asi okolo r. 1400 byl „hrad Karlík“ zapsán a zastaven někomu, a připsáno 200 kop na stavení jeho skrze krále Václava.[1]) To jest také jediná bezpečná, ač neúplná zpráva o Karlíku, jenž potom se sřítil v ssutiny; že ještě v 16. věku jméno jeho pamatovali, o tom svědčí to, že se v tehdejších pamětech „mlýniště pod Karlíkem“ připomíná.[2])

BLUK.

si pět čtvrtí hodiny jihozápadně od Zbraslavě, mezi vesnicemi Černošici, Lipany a Mokropsy, tam, kde Berounka k východu tekoucí se ohýbá a k Černošicům na severní stranu se odchyluje, přestávají na pravém břehu vysoké a skalnaté břehy a začíná úrodná rovinka, na níž leží vesnice Černošice a Lipany. Na konci dotčeného vysokého pohoří, které se tuším Humenská nazývá, jest skalnatý ostroh, obyčejně Hrádek řečený, kterýž jest k jižní straně od hor hlubokým a strmým výmolem odloučen. Volnější svah severní zpevněn byl příkopem a valem posud neporušeným, a k západní straně k řece byl spád ostrohu dosti příkrý, ale nyní jest v dolejší části strmý jako stěna, poněvadž tu kámen vylámán. Na stěně tohoto lomu jest tabule s nápisem Kazín, patrná i tomu, kdo na protějším břehu po dráze západní jede. K východu oddělen byl úzký ostroh Hrádku příkopem, který jest zpola zasypán a zorán. Proměněn jest tak jako i dlouhé *předhradí* za ním se nacházející v kamenité pole, ale posud lze opevnění na této straně dobře stopovati. Druhým příkopem odděleno bylo předhradí od zadního hrádku, kterýž nebyl výměry veliké, rovnaje se obyčejné tvrzi se stavením věžovatým s nevelikým dvorkem. Ačkoliv tu zřícenin není, přece z malty vykopané a z kamení lze souditi, že tu bývalo zděné stavení; prohlubiny pak svědčí o tom, že se základy, které ještě na počátku našeho století vyčnívaly, pilně překopávaly. Pozoruhodný jest na jižní straně hradiště val z kamení nasypaný, ač jen nízký. Není jisto, zdali k opevnění sloužil, poněvadž ho na této straně třeba nebylo; nejspíše se víře podobá, že udělán byl v novější době, aby se země deštěm splachovaná zadržovala. Když tu před lety kopávali, uhodili na rozmanité starožitné předměty; mezi jinými nalezen tu byl hliněný přeslen, kterýž jest uložen v národním museu v Praze.[3]) Hradiště samo patří k obci Jilovišťské, ač již za samými valy polnosti Lipanské začínají. Nejbližší polnosti za východním příkopem slovou u Hrádku, niva na té straně k Lipanům bližší nazývá se na Lhotkách, což by svědčilo o nějaké zaniklé vesnici.

Jak se Hrádek tento jmenoval, kdy byl vyvrácen a komu patříval, není nikde s určitostí poznamenáno. Nápis pod opyšem jeho se nacházející svědčí o tom, že tu hledal někdo starověký hrad Kazín, kterýž podlé pověsti báječná Kazi při řece Mži založila, ale nelze domněnku tu nijakým do-

Sklepení pod kaplí sv. Kříže na Karlšteině.

[1]) Tak v rukopise cís. kr. dvorního archivu ve Vídni.
[2]) DZ. 250. F 19. Karlíkem se nazýval tehda rybník u hradu.
[3]) ČČM. 1835 str. 235

kladem stvrditi. Že tu mohlo státi nějaké opevnění již za pradávných dob, nijak neodporuje tomu, co jest nám známo o tehdejších hradech, a nasvědčuje tomu výhodná poloha ostrohu; ale jisto jest, že nynější způsoba hradiště, zejména val venkovský a zbytky kamenných stavení jakož i rozdělení na hrad a předhradí skrze prostý příkop svědčí o způsobu, jaký se stal ve 14. věku obyčejným. Poněvadž někde v těchto končinách stála tvrz Bluk a nedaleký mlýn proti Horním Černošicům na pravém břehu Berounky také Bluk se nazývá, domníváme se, že stála na zadním Hrádku tvrz Bluk a na jeho předhradí dvůr poplužný, o němž v 15. věku nezřídka řeč bývá.

Tvrz v Bluku připomíná se již ve Výkladu pana Ondřeje z Dubé, psaném okolo r. 1400; ale nesnadno uhodnouti, mluví-li se tu o věci skutečné, neb jen výmyslu.[1]) Jisto jest, že tu bývalo manství služebné, z něhož se ku Karlšteinu služba dála. K roku 1404 dovídáme se, že se přeli *Hynek* a *Jodok z Bluku* o půl popluží tudíž.[2]) Roku 1412 dosoudila se Bluku na nějaké Kláře z Prahy *Markéta*, kteráž byla vdána za Ondřeje postřihače z Prahy a s ním syna Zikmunda splodila.[3]) Matka a syn zemřeli hned potom, pročež spadlo dědictví jich na krále.[4]) Nápad ten vyplatili poručníci od Markéty ustanovení a prodali potom to dědictví, totiž čtyři lány rolí s městištěm pustým u břehu pod krčmou, s rolemi a lesy *Oldřichu Refunovi z Norymberka*, *Hanuši Pirkovi* a *Zikmundu Jungherovi z Chebu.*[5]) Za potomních dob spustl Bluk úplně. Když okolo r. 1467 držitel jeho *Janek Dobrý* ani přísahy manské nevykonal, zabráno jest dědictví toto a darováno r. 1467 *Zikmundovi Malešickému z Černošic.*[6]) Od toho pak a syna jeho Jiříka koupil tyto pustiny r. 1488 *Václav Tluksa z Vrábí.*[7]) Okolo r. 1549 koupil je od Jana Vrábského Jan Kolský z Kolovsi, místosudí, ale měl pořáde soudy se sousedy, poněvadž se již dobře nevědělo, co k tomu dvoru patřívalo. Něco mu zadržoval nějaký člověk z Černošic, poddaný opata Zbraslavského, něco nějaký člověk z Mokropes.[8]) V ten čas také proměněn dvůr v dědictví, ale pořáde soudy o to byly. Nebo když vešel v držení jeho (asi r. 1585) *Jan Vchynský ze Vchynic*, přel se s ním opat Zbraslavský o nějaké grunty Blucké, kteréž prý k záduší klášternímu nadány a od poddaných z Horních Černošic užívány byly.[9]) Tehda spojen jest Bluk se statkem Mokropeským, který také Vchynskému patřil, a s ním se dostal později k panství Zbraslavskému.

KOMOŘANY TVRZ.

Mezi Zbraslaví a Modřany nacházejí se Komořany dvůr se zámkem, který povstal z bývalé tvrze. Prvotně tu byly toliko dvory, a tvrz vznikla, jak se víře podobá, teprve v 16. věku.[10]) Statek totiž před dávnými dobami duchovní, ale přes sto let v držení zástavních pánů, stal se dědictvím zpupným, když byl opat Antonín (r. 1589) dvůr poplužný v Komořanech s vinicí, ostrovem a jiným příslušenstvím dědičně prodal *Václavu Šturmovi z Hyršfeldu*, místosudímu kr. Č.,[11]) který byl také pánem na Sluhách. Po jeho smrti († r. 1595) dostaly se Komořany za díl mladšímu jeho synu *Adamovi.*[12]) V těch dobách se již tvrz zdejší připomíná, buď že ji Václav anebo synové jeho postavili. Roku 1607 prodal Adam tvrz Komořany, dvůr poplužný, ovčín, vinici v nově vysazenou a chalupy při dvoře *Adamovi Radnickému ze Zhoře*, ale tento jsa špatného zdraví, přenesl všechna práva svá r. 1608 na *Dorotu Radnickou ze Zhoře*, mateř svou.[13]) Tato držela statek dotčený až do r. 1612 a tu jej teprve prodala *Jáchymovi Šťastnému Šturmovi*

[1]) Arch. č. II. 493. [2]) DD. 18 f. 72. [3]) DD. 40 str. 211. [4]) DD. 15 f. 384. [5]) DD. 61 str. 116—117. [6]) DD. 16 f. 172. [7]) DD. 62 str. 131. [8]) Arch. gub. kop. 41 f. 300 a 49 f. 95. [9]) Arch. gub. [10]) Jak se zdá, byly tu původně dva dvory, Komořany a Komořanky. Při onom bylo popluží *kapituly Vyšehradské*, které se připomíná v podvržené listině asi ve 12. století zdělané (Reg. I. 79). Roku 1332 prodala táž kapitula dvůr zdejší Dobšovi, svému scholastikovi, pod plat (Reg. III. 744.). Druhý dvůr, řečený Komořanky, nacházel se již na počátku 14. věku v držení *kláštera Zbraslavského* (Reg. II. 866.). Roku 1333 daroval klášter vésku tuto Jenofitě z Obořiště na čas života jejího (Reg. III. 789. Viz i Emlerovy Urbáře str. 311.). Král Zikmund zastavil r. 1436 Komořany Matěji Vědětovi z Moštěnic. Roku 1454 držela ten statek i s jinými vesnicemi po něm manželka jeho Dorota (Arch. č. I 510.). Král Jiří zastavil dvůr Komořany r. 1470 *Václavu Ojířovi z Očedělic.* (Reg. 14 J. k. f. 301 a arch. c. k. dvorský.) [11]) DZ. 25. B 1. [12]) Viz DZ. 27. J 14 a 170. G 16. [13]) DZm. 236. X 15.

z *Hyršfeldu* a *Mandaléně Šturmové z Vrchovišť* manželům.[1]) Súčastniv se Jáchym povstání, odsouzen r. 1622 dvou třetin jmění svého. Statek jeho Komořanský zabrán a postoupen l. 1622 *klášteru Zbraslavskému* za plat nájemný témuž klášteru zadržený z luk jeho Zbraslavských, jichž král. dvůr od l. 1556 pro konice své užíval; potom témuž klášteru dědičně jest ponechán r. 1638 dne 12. ledna.[2]) Od té doby patřily Komořany k panství Zbraslavskému. Roku 1742 jednalo se tu o příměří mezi francouzským maršálkem Bellisle a vyslanci královny Marie Terezie, ale bez žádoucího výsledku.[3])

Ludvík Šturm z Hyršfeldu 1549

Václav na Komořanech 1572 † 1595 ⚭ Anna z Hyršova				Jan 1572—1595 na Kovářově, v Kníně	Petr † 1585 ⚭ Anna z Pantenova
Ludvík (na Sluhách) 1595—1603	Adam (na Komořanech) 1595—1611	Prudencie	Alžběta		Jáchym Šťastný 1595 ⚭ Mandaléna z Vrchovišť

TVRZE V OKOLÍ KARLŠTEINA A ZBRASLAVĚ.

BĚLEČ.

Běleč leží jižně od Budňan v nevelké vzdálenosti. Již r. 1333 připomínají se *Miloslav, Ješek* a *Václav bratří z Bělče.*[4]) Pozdější držitelé povinni byli službou manskou ke hradu Karlšteinu. Na dvorci ve vsi se nacházejícím seděl *Petr Škopek z Litně* a r. 1406 dcera jeho *Markéta.*[5]) *Mikuláš Kfelíř ze Zakšova* skoupil tu dva dvory, jeden s částí vesnice od Jana Řiteckého z Řitky, druhý od Jana a Jiřího bratří Koutských, oboje pak prodal r. 1487 *Janu Jiskrovi z Plotiště*, kterýž tu seděl do r. 1494. Nástupce jeho, *Ješek ze Strojetic*, držel Běleč jen dvě léta, neb r. 1496 následoval po něm *Václav Šatný z Brodce.*[6]) Delší čas tu přebýval nástupce jeho *Zikmund Léva z Brozánek*, který Běleč r. 1504 koupil a na něm s manželkou svou Annou ze Skuhrova přebýval.[7]) *Odolen Pětipeský z Chyš* a *z Egrberka* prodal r. 1545 Běleč tvrz, dvůr a ves *Šimonovi ze Šanova* za 435 kop,[8]) koupil pak jej hned potom od tohoto *Bernart Borman z Lauchu*, kterýž jej prodal r. 1553 *Václavovi Podhradskému z Vlčí hory.*[9]) Pro zaokrouhlení a zcelení panství Karlšteinského učinil purkrabě Šebestián Markvart z Hrádku (r. 1554) smlouvu s dotčeným Podhradským, tak že tento obdržel městečko Krásnou horu a za to tvrze a vsi Bělče ke hradu Karlšteinu postoupil. Král Ferdinand smlouvu tu toho roku schválil.[10])

TŘEBOTOV.

Severovýchodně od Budňan leží mezi lesy ves farní Třebotov, v kteréž tvrz již za dávných dob bývala. Seděli na ní r. 1361 *Hanek, František, Jakeš* a *Kryštof* řečení *Bavorové*, měšťané Pražští.[11]) Po nich držel část vesnice Vernéř řečený Mareš a na tvrzi seděl *Henslin Pesoldův*, oba též Pražané.[12]) Týž Henslin prodal r. 1374 tvrz Třebotov se 4 dvory kmecími a vinicí, dvůr Roblín s poplužími a dvory kmecími *Merklínovi Stachovi, rychtáři Většího města Pražského.* Tento se nacházel v držení Třebotova až do r. 1387, kdežto pro jisté zmatky jím způsobené odhádáno jezt zboži Třebotovské a postoupeno *Oldřichu Medkovi z Lešan odjinud z Valdeka.*[13]) Tento a syn jeho *Havel* odpírali provolání nějakých dědin Třebotovských (r. 1398), kteréž držíval Jan Michalikův, neb jak již řečeno, nenacházel se Třebotov v držení jediného pána.[1]) Po Havlovi, který asi před r. 1410 zemřel, zůstali v držení Třebotova vdova Dorota a synové jeho, z nichž nejstarší *Oldřich* r. 1418 a 1419 jako spolupatron kostela Třebotovského se připomíná.[2]) Později následoval v držení tohoto zboží bratr jeho *Jan*, kterýž se v letech 1425—1430 jako přívrženec strany katolické připomíná.[3])

Páni z Valdeka ještě r. 1442 psali se z Třebotova.[4]) Jak se zdá, seděl na Třebotově ke konci tohoto století *Vojtěch Tvoch z Nedvídkova.*[5]) Později seděla tu *Mandaléna z Vrtby* a potom dcera její *Vracka z Klinšteina.*[6]) Asi okolo r. 1530 koupil tvrz, dvůr a ves Třebotov *Václav Bechyně z Lažan*, od tohoto nedlouho potom *Matouš Hovorčovský*, měštěnín Nového města Pražského.[7])

Hovorčovští dosáhli povýšení na šlechtictví a heslo si vzali po Kolivé hoře, vypínající se nad Třebotovem, zovouce se Hovorčovskými z Kolivé hory. *Jiřík*, nástupce Matoušův, seděl na Třebotově r. 1569 s manželkou Kateřinou.[8]) Později měl nemalé pře se svými sousedy a oženiv se po druhé r. 1599 s nějakou Lidmilou, prodal r. 1610 Třebotov *Matoušovi staršímu Hovorčovskému*, měštěnínu Berounskému a strýci svému.[9]) Po pěti letech koupili týž statek *Jan starší Ledčanský z Popic* a *Dorota ze Sonenšteina*, manželka jeho.[10]) Ledčanský horlivě účastnil se tehdejšího povstání a svou osobou táhl k Vídni; pro svá provinění odsouzen jest r. 1622 polovice jmění svého, a statek jeho Třebotovský prodán jest r. 1623 Dr. *Václavovi z Fliesenpachu*, radě při apelacích a starostovi komorničímu při dskách zemských, a Kateřině manželce jeho.[11]) Když Václav zemřel, prodala vdova od něho zůstavený statek Třebotovský *klášteru Zbraslavskému* za 8000 kop míš.,[12]) tvrz pak byvši připojena k panství Zbraslavskému, brzo zanikla.

[1]) DZ. 190. C 11. H 11. [2]) Bílek, děje konf. 639. [3]) Schaller, Ber. Kr. 75. [4]) Reg. III. 775. [5]) DD. 14 f 79. O jiných dvořích srovnej DD. 16 f. 114 a 17 f. 99. [6]) DD. 6 str. 95, 117, 219 [7]) DD. 63 str. 40, 41. [8]) DD. 63 str. 329. [9]) DD. 64 str. 250. [10]) DZ. 11. G 23. [11]) Lib. conf., Tomek, děje Prahy II. 471. [12]) Lib. conf. [13]) Rel. tab. I. 444, 483.

[1]) Tvrz a dvůr patřily sice pánum z Valdeka, ale nějaké právo k nim měl Jan Michalkův, po němž provoláno jako odúmrť (DD. 14 f. 73—77, Auersperg v. d. o. G. II. 25.). Jinou část držel *Mikuláš Maceška*, který na ni r. 1404 dluhy zapisoval. Roku 1405 byl již mrtev a dlužníci (vlastně poručníci) uvázali se ve zboží jeho (DD. 15 f. 381.). Z odkazu jeho dostal se kostelu zdejšímu plat na vinici jedné u Košíře (Lib. erect. VIII. 45.). Po Macešce zůstali sirotci; jeden tuším z nich *Jiřík* držel Třebotov až do r. 1412 (DD. XV. 382.). Z toho dvora brala nějaký plat též kapitula Pražská a měla ve vsi do r. 1421 dva úročníky (Rel. tab. II. 75, Arch. č. I. 512). Roku 1412 provolán jest dvůr n. Maceškův jako odúmrť po smrti jakéhosi Jordána a byly o to nějaký čas spory, konečně zůstal dvůr ten *Janovi ze Kbela* (DD. 15 f. 381.). Roku 1405 připomíná se *Vernéř z Třebotova.* Odúmrť po vdově jeho Kunce vyprosil si r. 1457 Václav ze Skuhrova (Arch. bibl. Praž. DD. 16 f. 105.). Konečně se připomíná r. 1418 Mikuláš z Chotče jako spolupatron kostela zdejšího (Lib. conf.).

[2]) Lib. conf. [3]) Arch. č. III. 254, 502. Než i Oldřich Třebotovský připomíná se ještě r. 1430. (Arch. kapitul.) [4]) Rel tab. II. 194. [5]) Arch. č. VI. 581. [6]) Viz děje Hořovic. [7]) DZ. I. G 1. [8]) DZ. 16. L 6. [9]) DZ. 128. O 18, 183. I 24. [10]) DZ. 189. A 13. [11]) Bílek, děje konf. 322. [12]) DZ. 143. M 6.

UNĚKLASY.

Západně od Zbraslavě jest ves Vonoklasy, ve starých pamětech obyčejně Uněklasy zvaná. Ode dávna až do novějších dob bylo tu manství ke hradu Karlšteinu, totiž původně dvůr popluží s podsedkem.[1]) Také v 16. století tu býval pouhý dvůr, avšak postavena tu později tvrzka na té části, která nebyla manstvím a tehda k Mokropsům náležela. Na počátku 17. století mluví se o tvrzi zdejší, že byla zase v nově vystavena, při ní kuchyně a mlečník a „v něm voda pěkná, studená, světlá, velmi rozkošná.“[2]) Tehda spojeny byly s Uněklasy oboje Mokropsy, Solopisky a Roblín. Léta 1620 koupil tyto statky od Zikmunda Smolíka ze Slavic Jiří Albrecht Bryknar z Brukšteina a prodal je Vilémovi z Vřesovic. Od r. 1636 držel je Jindřich Paradies z Eschaide.[3]) Část tato dostala se pak s Mokropsy k panství Zbraslavskému a vedlé toho zůstalo ve vsi také manství Zemanovské.

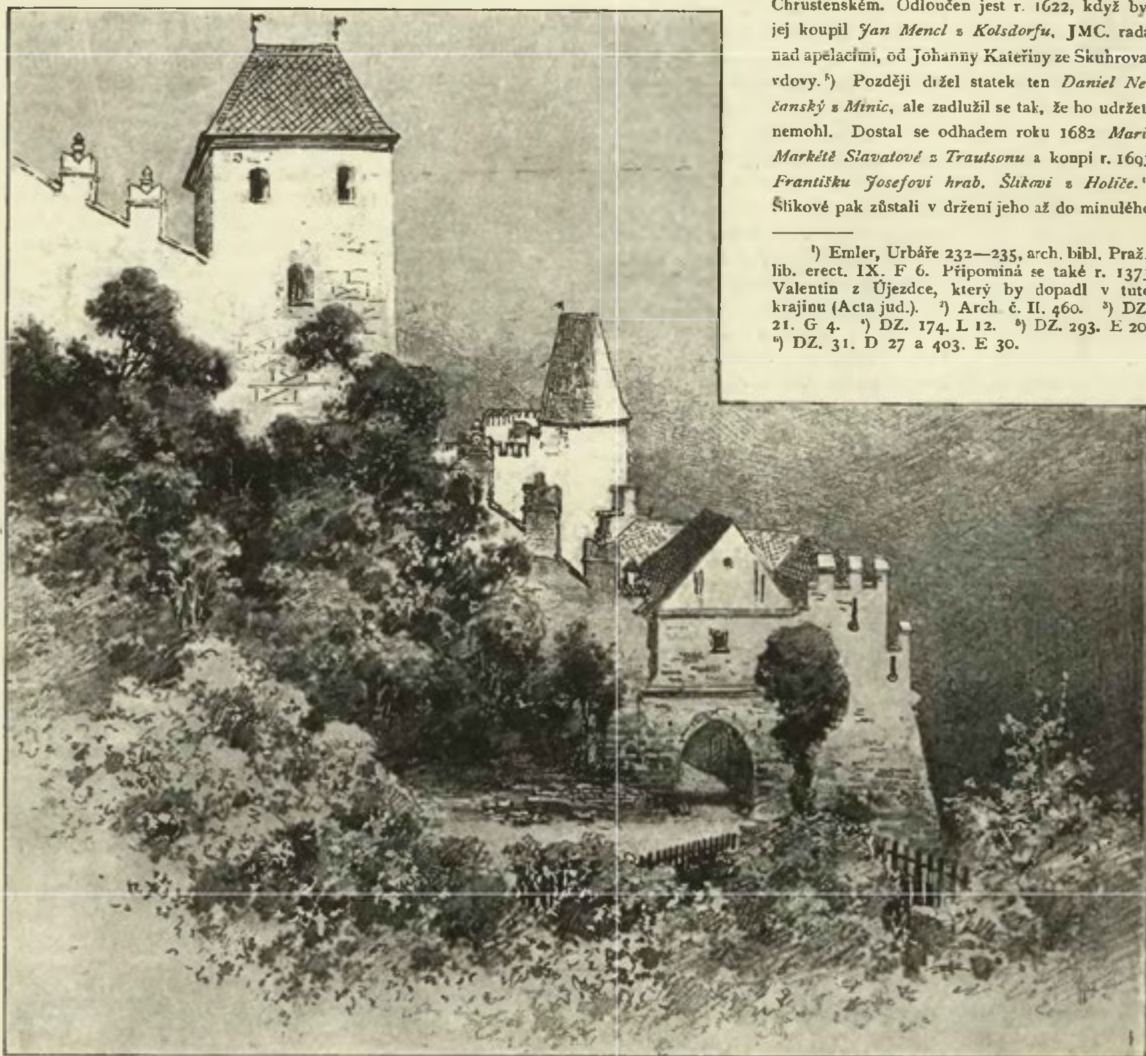
[1]) DD. 61 str. 158, 182.
[2]) Arch. gub.
[3]) Bílek, děje konf. 43.

ÚJEZD VYSOKÝ.

Severně od Budňan jest ves Újezd neb Újezdec Vysoký. Poněvadž jest Újezdův a Újezdcův množství v této krajině, nelze osud jich vždy na pevno vynajíti. Jisto jest o Újezdu tomto, že jej drželi roku 1353 *Podiva*, arcijáhen kraje Bechynského, a *Zdeněk* a *Lukáš bratří z Kladna*, kteří jej toho roku pod právo zákupní vysadili. Nedlouho potom vyskytuje se ves tato v držení *kláštera sv. Jiří*, ale r. 1409 vyměněna jest za jiné dědiny a dostala se v držení kláštera *Strahovského*.[1]) Když potom za bouří náboženských zlé doby na klášter přicházely, zastavil opat Lvík vsi Nebušice a Vysoký Újezdec *Rousovi z Hřešihlav*, jehož synové se ještě r. 1454 v držení jich nacházeli.[2]) Jak se zdá, vyplaceny jsou později obě vesnice a teprve r. 1581 prodal Matyáš opat s klášterem ves Vysoký Újezdec s příslušenstvím *Jakubu Berbekovi z Kunvaldu*, registratoru a taxatoru při kanceláři komory české.[3])

Jestli tu již tvrz nestála, postavena jest zajisté za Berbeka. Roku 1598 prodal Jakub, jsa tehda JMC. služebníkem, tvrz, dvůr a ves Vysoký Újezdec *Jiříku Pichlovi z Pichlperka* na Chrustenicích, JMC. nejvyššímu dvorskému poštmistrovi.[4]) Odtud zůstal Újezd po mnohá léta při statku Chrustenském. Odloučen jest r. 1622, když byl jej koupil *Jan Mencl z Kolsdorfu*, JMC. rada nad apelacími, od Johanny Kateřiny ze Skuhrova, vdovy.[5]) Později držel statek ten *Daniel Nečanský z Minic*, ale zadlužil se tak, že ho udržeti nemohl. Dostal se odhadem roku 1682 *Marii Markétě Slavatové z Trautsonu* a koupí r. 1693 *Františku Josefovi hrab. Šlikovi z Holiče.*[6]) Šlikové pak zůstali v držení jeho až do minulého

[1]) Emler, Urbáře 232—235, arch. bibl. Praž., lib. erect. IX. F 6. Připomíná se také r. 1373 Valentin z Újezdce, který by dopadl v tuto krajinu (Acta jud.). [2]) Arch č. II. 460. [3]) DZ. 21. G 4. [4]) DZ. 174. L 12. [5]) DZ. 293. E 20. [6]) DZ. 31. D 27 a 403. E 30.

Opevnění u první brány na Karlšteině.

století. Tvrz zdejší bývala neveliké stavení z kamene postavené a šindelem kryté, obsahujíc v dolní části síni, světnici, kuchyni klenutou, špižírnu, dvě konice a sýpku, nahoře síni, chodbu, pět světnic, dlouhou tabulnici a konečně v podkroví dvě světničky.

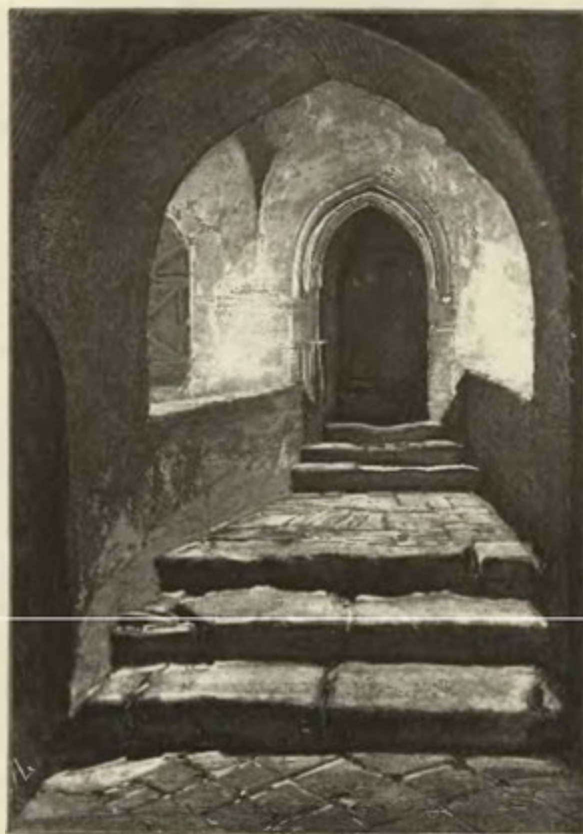
STRKOV.

Kde jest nyní Hořejší Roblín západně od Zbraslavě a severně od Dobřichovic, býval dvůr manský Strkov a při něm tvrz. Kdy tu stávala, není známo, poněvadž se v 16. věku jen dvůr zdejší připomíná. Roku 1606 koupil dvůr ten *Jeroným Puchfelder z Pressot,* cís. dvořenín, od *Řehoře z Běrunic.* Později tu seděl *Vilém starší Lukavský z Řeneč* s bratřími a mateří svou Alénou Lukavskou z Prostiboře a prodal jej roku 1617 *Václavu Sakovi z Bohuněvic,* známému již z dějin Karlšteinských. Od toho koupila týž statek *Kunhuta Kunšova z Berbistorfu,* totiž Strkov tvrziště se dvorem, ovčínem a dvěma chalupami. Pro účastenství ve vzpouře jest paní této dotčené manství vzato a prodáno roku 1623 v léno *Janu Sixtovi z Proseče,* JMC. radě nad apelacími, a Anně Marii manželce jeho. Od Anny koupil dvůr ten r. 1724 *Andreas Meyskenik z Myščína.* [1]) Až dotud byl dvůr obydlen, v potomních dobách však spustl docela. Později spojeno jest manství toto se statkem Újezdským, a popluží rozprodáno dokonce mezi poddané, ač tím se povinnostem manským újma nestala.

LHOTA ŘÍTKA.

Při silnici ze Zbraslavě do Mníšku jest ves Řítka, kteráž se původně Lhotou nazývala. Ode dávna bylo tu manství služebné k hradu Karlšteinu, a manové seděli tu na tvrzi. Před r. 1387 měla tu a na Strýčkovicích věno své Stříza, manželka Kuncova z Prahy. [2]) Král Václav navrátil držiteli tohoto manství les nějaký, který mu byli úředníci odňali, zavázav jej, aby sloužil s jedním střelcem jízdným ke hradu Karlšteinu. [3]) Roku 1416 seděl tu Václav *Řítka ze Lhoty.* [4]) Za válek husitských seděl tu *Jakub ze Žumberka;* týž prodal r. 1429 manství to *Jakubovi z Řítky* s tou výminkou, aby službu králi zastával a Žumberského do smrti u sebe počestně choval. [5]) Jakub, jenž ještě r. 1437 statek ten držel a ještě r. 1456 na Řítce přebýval, měl dva syny; jeden obdržel r. 1436 zápisy na statky Hořenice, [6]) Slapy, Davel a jiné vsi kláštera Ostrovského. [7]) Jeden ze synů jeho, *Václav,*

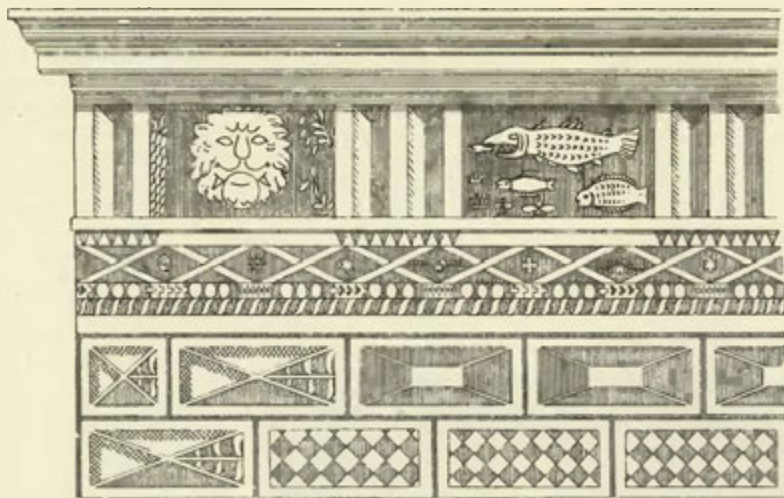
[1]) DD. 112 str. 53 atd. [2]) DD. 13 f. 51. [3]) Arch. č. II. 457—458. [4]) DD. 61 p. 44. [5]) DD. 61 str. 277. [6]) Arch. č. I. 516. DD. 61 str. 277. [7]) Arch. č. II. 183.

Pohled na most, spojující palác s kapitulním chrámem Karlšteinským.

jenž se od r. 1432 připomíná, byl r. 1436 lovčí Dobříšským a později držel manství Psíhoru za Kninem, [1]) r. 1456 převzal od bratra svého Jana díl jeho otcovský dvůr hořejší v Řítce se dvěma dvory kmecími, ale prodal jej hned potom Matušovi řeč. Oleška ze Lhotky. [2]) Tento tu chlebil s manželkou svou Markétou a synem Burjanem až do své smrti (r. 1466). Odúmrť po něm vyprosil si tehda *Petr Předbor z Radejšína* († j. 1485). Současně seděl na druhém dvorci dolejším svrchupsaný *Jan Řitecký z Řítky,* zděділ jej r. 1474 po bratru svém Václavovi a dceři jeho Eleně, ale prodal jej zase r. 1481 *Mikulášі Kfelířovi ze Zakšova.* [3]) Tento spojil r. 1485 oba dvory, neb dosáhl i hořejšího dvora, jenž byl po Předborovi na krále spadl. Také po něm měla Řítka (roku 1502) na krále spadnouti, zdá se však, že měla dcera jeho *Alena* (vdaná za Zdeňka Šatného z Brodce) tolik spravedlnosti na statku, že jí ponechán. [4]) Roku 1526 koupil od ní Řítku *Adam Rausendorf z Plakvic,* druhý její manžel, ale hned ji zase prodal. Držel ji r. 1526—1531 *Šimon, probošt kaple Všech Svatých,* a od r. 1531 *Jindřich Zejdlic ze Šenfeldu.* [5]) Nástupce tohoto *Jiřík Zejdlic* prodal r. 1551 tvrziště pusté ve vsi Řítce se dvorem poplužným a ves z části osedlou a z části pustou *Zikmuntovi Údrckému z Údrče.* [6]) Od tohoto koupil manství to *Jiřík Vlk z Kvítkova* a následoval po něm za některý rok (před rokem 1558) *Petr Vranovský z Doubravice.* [7]) Když tohoto syn nezletilý *Václav* prodal Řítku (r. 1571) *Janovi Věžskému z Limuz,* byla ves docela pusta a jen dvůr stál. [8]) *Jan Kuneš z Lukovec* přiženil se ke statku tomu asi r. 1606, vzav si za manželku Dorotu z Limuz; když však okolo r. 1617 zemřel, vdala se Dorota po druhé za *Karla Viléma Hejnice z Hyršperka* (asi r. 1612) a převedla na sebe také právo, které synům jejím Jiříkovi Vratislavovi a Janovi Leopoldovi náleželo. Roku 1630 prodali oba manželé tvrziště *Abrahamu Herfurtovi z Frankenperka,* ale pro nezaplacení se v ně Hejnic opět r. 1646 uvázal. Dcera jeho Dorota Kateřina prodala Řítku r. 1650 manželu svému *Václavovi Chřepickému z Modliškovic* a od toho koupil ji roku 1652 *Jiřík Načeracký z Ostromeče.* [9]) Od té doby střídali se držitelé dosti často [10]) a povinnosti manské až do naší doby vykonávali.

[1]) Arch. č. II. 457, III. 505.
[2]) DD. 61 p. 419. O Janovi viz Rel. tab. I. 137.
[3]) DD. 16 f. 113, 196, 61 str. 560.
[4]) DD. 17 f. 100, 106.
[5]) DD. 63 p. 256, 257, 277, 299.
[6]) DD. 64 p. 228; DZ. 47. I. 8.
[7]) DD. 64 p. 249, reg. 17 F. k. O 3.
[8]) DD. 64 p. 376.
[9]) DD. 111 str. 29—76.
[10]) Viz Sommer Ber. 49.

Rýsování na čelní zdi stavení, v němž nalézá se chrám kapitulní a kaple sv Kateřiny na Karlšteině.

po něm dva synové, *Burjan* a *Jan* (r. 1450). Onen buď spravoval zboží Liteňské, aneb je obdržel na svůj díl, poněvadž koupil s bratrem některé vesnice v Podbrdsku. [1]) Jakožto zkušený válečník vydán jest roku 1470 z kraje svého ke zřízení pole proti Uhrům. [2]) Poslední z toho rodu *Burjan* a *J* . . . . . strýci *Medkové z Valdeka* prodali Liteň asi r. 1530 *Petru Kapounovi ze Smiřic*. [3])

Na druhé tvrzi Liteňské seděl současně s Janem Valdeckým *Mikuláš*, o němž není známo, patřil-li také k rodu Valdeckých. Týž prodal r. 1413 platy v Litni ke klášteru Matky boží v Berouně. [4]) Ještě jej čteme k r. 1414 jako patrona kostela zdejšího, ale roku 1434 vykonával již právo to *Rous z Hřešihlav*. [5]) Odúmrť po Mikulášovi na tvrzi Liteňské vyprosili si r. 1454 tehdejší držitelé *Zikmund* a *Daniel* bratří *ze Slavic*, tak i učinil nástupce jich *Václav Mladota ze Solopisk* (roku 1474), který měl za manželku Markétu z Litně. [6]) Bratr Václavův *Jan* držel starožitné zboží rodu tohoto dvůr Solopisky manský (u Třebotova), kterýž Václavovi zapsal (r. 1493) I uvázal se v něj Václav roku 1510 po smrti Janově, ale prodal jej zase roku 1516. [7]) Potomci jeho *Hynek* a *Jiřík Mladotové ze Solopisk* prodali pak (asi r. 1530) Liteň tvrz a dvůr s částí vsi a v Měňanech dvůr poplužný v plat vysazený *Petru Kapounovi ze Smiřic*. [8]) Takovým způsobem sloučena jsou zboží obou tvrzí, na nichž následoval okolo r. 1540 syn Petrův Václav [9])

Václav Kapoun ze Smiřic bydlel s manželkou svou Kateřinou z Dračova na tvrzi někdy Valdecké, ač ještě i druhá tvrz za něho stála. [10]) Zemřel asi r. 1570. Synové po něm pozůstalí *Adam Jiří* a *Šebestian* rozdělili se r. 1571 o statek otcovský. Jiří dostal „dvořiště pusté Mladotovské, kdež prve tvrz byla" se srubem, do kterého se obilí sypalo, část vsi, tvrziště a ves Svinaře, část Měňan, ves pustou Újezdec a dvůr pustý Sibřihy. Adamovi vyplacen díl na penězích a Šebestianovi dostaly se tvrz Liteň se dvorem dolejším, vsi Liteň, Měňany a Vlence, tvrz a ves pustá Skuhrov. [11]) Bujné krve byli oba, Jiřík i Šebestian. Jiřík pozval roku 1569 Mauryce Tatousa z Vraního, aby k němu do domu na Trenčíně přišel a také sám pro něho chodil, což když Mauryc učinil a s ním do toho domu všel, vzal mu Jiří ve hře peníze jeho, ven jej, jestli dobrý syn své mateře, pobídl, jak ze světnice vyšel, naň braně dobyv, jej sekal a v ruku pravou zranil. Šebestian pral se r. 1571 s Jiříkem z Hoštic před domem u Mašťálků (v Praze) a byl by snad o život přišel, kdyby nebyl kvapně do maršťale uskočil. [12]) Oba bratří prodali nedlouho po rozdělení díly své rozličným osobám, a tak zboží Liteňské zase krátkou dobu bylo na dvé rozděleno.

Dvůr Mladotinský s pustou tvrzí koupil r. 1575 *Jan starší Vratislav z Mitrovic*. [13]) Šebestian prodal díl svůj hned po rozdělení *Adamovi Budovci z Budova*, ale poněvadž tento díl ten ještě r 1571 Janu Vratislavovi prodal, potrvalo rozdělení jen dvě léta, totiž až do přikoupení dílu Jiříkova. [14]) Jan zemřel r. 1581. Po rozdělení učiněném r. 1595 mezi syny jeho ujal zboží Liteňské starší bratr

LITEŇ.

Jihozápadně od Budňan jest městečko Liteň, v němž před časy dvě tvrze bývaly; neb osada nebyla malá a jsouc v dobrém položení, poskytovala dostatečného vyživení několika vladykám najednou. Také ke starým osadám patří, nebo připomíná se již r. 1195 pod svým původním názvem Luteň, který se až do počátku 14. věku udržel. Od nepamětných dob nacházela se Liteň v držení mocného rodu Buziců erbu svinské hlavy. Z rodu tohoto pocházel *Heřman z Drahlina*, odjinud z Litně, který r. 1324 ves svou Lounín vysadil. [1]) Oblíbená u toho rodu jména měli bratří *Jaroslav* a *Oldřich z Litně*. Onen prodal r. 1378 a 1381 nějaké zboží klášteru sv. Tomáše, připomíná se r. 1379 s bratrem svým a naposled sám r. 1390. [2]) Vedlé něho připomíná se jako spoludržitel Litně *Zbyněk*, tuším též Buzic, r. 1379 a 1381. [3])

Jestliže se zdá, že již tehda Liteň rozdělena byla mezi několik držitelů, tím patrnější jest to v pamětech 15. století, z nichž lze vystopovati, že byly v Litni dvoje tvrze a dvoje zboží a kromě toho ještě nějaká část, která byla v držení zemanův. Shledává se tak zejména r. 1405, když se nemohli patronové kostela dohodnouti o osazení fary zdejší; neb stáli proti sobě *Petr ze Stupna*, kazatel kostela Pražského a farář v Kostelci, *Mikuláš* a *Jan z Litně*, *Pešík z Komárova*, *Jan Študent z Taklovic* a *Markéta*, dcera n. *Petra Škopka z Litně*. [4])

Jan řečený Týnec z Litně připomíná se od té doby častěji a píše se před svou smrtí z Valdeka. [5]) Roku 1407 učinil nadání k rodinnému klášteru sv. Dobrotivé, dada platy ve Lhotě německé a Litni, a jiný plat na Litni prodal r. 1412 klášteru sv. Tomáše. Roku 1420 držel se stranou pod jednou, začež mu zapsal král Zikmund plat ve Jměňanech a ves Obecnici. Roku 1422 připomíná se mezi pány Podbrdskými, kteří učinili příměří s kališníky, a naposled se o něm činí zmínka k r. 1432. Zůstavil po sobě sirotky, jichž poručníky jsouce Oldřich Třebotovský z Valdeka a Mikeš z Lidic, roku 1434 katolického faráře do Litně podávali. [6]) Zůstali

[1]) Reg. III. 381. [2]) Rel. tab. I. 454, 469, lib. visitat. Borowy lib. erect. III. 285, arch. č. III. 469. [3]) Roku 1379 slove Zdislav (snad Zbislav). [4]) Lib. DD. 14 f. 79. Část Litně buď n. Zbyňkova neb Škopkova náležela r. 1470 ke hradu Okoři (DZ. 84. B 23.). [5]) Lib. erect. VII. 91, DZ. 250. M 20, Lib. III. Veter. urb. Prag. f. 25, 64, Invent. S. Thomae 103, Arch. č. I. 509, VI. 407, arch. kapit. lib. conf. IX. D 9, DD. 61 str. 80, rel. tab. II. 182. [6]) Acta Zitav.

[1]) DD. 25 f. 20, 40 str. 60—61, Rel. tab. II. 222, Arch. č. I. 509. [2]) Arch. č. IV. 444. [3]) DZ. 4. C 15. [4]) Rel tab. II. 99, kniha Lounská 1412—1418 f. 30. [5]) Lib. conf. Zůstala po Mikuláši dcera Johanka. [6]) DD. 16 fol. 101, 17 f. 112, 23, M 10. [7]) DD. 25. D 9, 63 str. 161, DZ. 6 A 11. [8]) DZ. 5. H 1. [9]) DZ. 83. B 21. [10]) DZ. 83. K 11. [11]) DZ. 61. E 25 a 62. A 30. [12]) Reg. 20. F. k. D 18, 19. [13]) DZ. 62. F 12. [14]) DZ. 18. C 23. G 10, 61. K 14.

Vácslav starší Vratislav z Mitrovic.[1]) Ten přikoupil r. 1605 ves Hodyni a zdědil r. 1612 panství Lochovské.[2]) Od té doby měly Liteň a Lochovice po 40 let stejné držitele; teprve když se vnukové Vácslavovi r. 1640 dne 5. října dělili, dostaly se *Zdeňku Eusebiovi z Mitrovic* za díl tvrz Liteň se světnicemi, komorami, kuchyní, vsi Liteň, Vlence, Měňany, Vinařice, Hodyně, Skuhrov, Svinaře a Skřipel.[3]) Avšak zboží to bylo od lidu vojenského nanejvýš popleněno, tak že všichni dvorové pusti byli, kromě toho bylo na něm tolik dluhů, že nebylo možno je zdržeti. Tedy prodal Zdeněk Liteň r. 1648 *Kunatu Jaroslavovi hraběti z Bubna a z Litic,* soudů dvorského a komorního radě.[4]) Kunata odevzdal po mnohých letech statek Liteň synu svému *Inocentu Ferdinandovi* pro vychování jeho a manželky jeho Marie Konstancie Bubnové roz. Borynky ze Lhoty, ale zase přejal jej (r. 1683), poněvadž mladý pán dobře hospodařiti nedovedl a zejména na statku svém Radnickém 28.500 fl. dluhů zdělal.[5]) Také druhý syn Kunatův *František Euseb,* který Liteň na svůj díl přijal, neuměl hospodařiti, tak že r. 1711 statek k odhádání přišel.[6]) Statek Liteňský ještě jednou (v 18. věku) se dostal v držení rodu Vratislavovského.

Tvrz Liteňská byla v minulém století ve čtyři úhly vystavena. V dolní její části nacházelo se po pravé straně vjezdu několik sklepů za sebou a špižírna, z níž byly schody do lednice, kromě toho dále síně, světnice klenutá, sklípky tmavé, komory (při jedné skřínka na tlačení vína). Pod schody byl sklep podzemní s lednicí, vedlé toho sklep suchý a kancelářská světnice s komorou. V horním podnebí byla síň neb mázhauz, při něm tabulnice velká, však na stropě sešlá, pokojíček s vlaským komínem, komora a světnice, v níž na zdi hodiny bicí, kromě toho komory, pokoje rozličné, též sklepy suché a kancelář. Okolo všech pokojů byl ambit ode dřeva a nade tvrzí hodiny bicí.

JMĚŇANY.

Západně od Litně stávala tvrz ve vsi Jměňanech. Asi r. 1393 seděl tu *Jan z Ronovce,* potomek pánů Tetínských, a prodal toho roku plat tudíž klášteru Břevnovskému.[7]) Roku 1397 připomíná se *Habart Hunt z Jměňan,* jenž asi r. 1410 zemřel. Na jmění po něm zůstalé táhli se *Petr odtudž* a Oldřich Holovous ze Suchdola. Oldřich pak právo obdržel proti těm, kteří si byli odúmrť po Habartovi vyprosili.[8]) Roku 1437 připomíná se *Jan odtudž.*[9]) Později dostaly se tvrz, dvůr a ves v držení pánů z Lochovic a patřily r. 1470 ke hradu Okoři.[10]) Než Okořským pánům patřila kromě tvrze jen část vsi, jiná část se dvorem poplužným patřila *Vácslavovi z Lochovic,* a když tento bez dědiců zemřel, spadla na krále, jenž ji udělil r. 1483 Bohuslavovi ze Svinař a z Letovic, prokuratorovi, a Janovi ze Žďáru, hejtmanu na Karlšteině; konečně patřil plat na Jměňanech Anéžce z Trnové a dán od ní r. 1488 kostelu v Hořovicích.[11]) Nedlouho potom spustla tvrz, dvůr zdejší vysazen v plat a ves dostala se z části ke statku Liteňskému.[12]) Jiná část vsi patřila potom obci Berounské.

SKUHROV.

Jižně od Litně leží ves Skuhrov, v níž se za starých dob také tvrz nacházela. Z vladyk zdejších znám jest nejstarší *Jetřich ze Skuhrova,*

[1]) DZ. 129. M 13 a 175. N 10. Viz děje Skřiple. [2]) DZ. 179. J 8 a 135. O 6. [3]) DZ. 305. A 1—26. [4]) DZ. 304. O 28. [5]) DZ. 396. R 1. [6]) DZ. 155. P 5 — Q 17. [7]) Arch. mus. O úroku tom viz Arch. č. I. 509. [8]) DD. 18 f. 58 a 14 f. 83. [9]) Arch. č. III. 518. [10]) DZ. 84. B 23. [11]) DD. 17 f. 98, nejst. kniha Hořovská. [12]) DZ. 5. H 1.

který měl r. 1316 soudy s některými sousedy svými.[1]) Roku 1380 a 1383 připomíná se *Jenec ze Skuhrova.*[2]) *Vaňkovi ze Skuhrova* a jeho společníkům zastavil král Zikmund (roku 1436) úroky a dědiny v Hoholicích. Zápis ten Vácslav a druhové jeho r. 1447 kapitule Pražské odevzdali. Roku 1456 připomíná se Vácslav v rozličných jednáních týkajících se vsi Hostivice.[3]) Snad měl statky v Rakovnicku; neb ves Skuhrov nacházela se tehda v držení *Jana ze Skuhrova,* který se o ni r. 1457 se sestrou svou Eliškou přel.[4]) Mladotové přikoupili později Skuhrov k Litni a ještě r. 1571 se tvrz a ves pustá Skuhrov připomínají.[5])

VLENCE.

Severně od Litně v malé vzdálenosti jest véska Vlence, v níž za starých dob dvoje manství služebné ke hradu Karlšteinu bývalo. Ve vkladu r. 1539 učiněném, kdež prodal *Matouš ze Vlence* svoje manství *Jindřichu Doupovcovi z Doupova,* činí se též zmínka o tvrzi ve Vlencích, ač se vždy ve starších vkladech téhož manství jen dvůr připomíná.[6]) Manství toto nazývalo se později Prokopovským, kdežto se říkalo druhému Rousovské, od držitelů Rousův z Lipničky.

SVINAŘE.

Jihovýchodně od Litně jest ves Svinaře. Jméno své obdržela od obliby obyvatelů pro dobytek vepřový, pro niž se jim říkalo svinaři, avšak nikoliv od vína (vinaři), třeba tu bývaly vinice. Podlé té vesnice psal se mužný rod vladycký, který se druhdy i ze Všeradic, druhdy z Litovic psával a býčí hlavu na svém štítě nosil. Potomci jich měli heslo *Litovský se Svinař.* Roku 1358 připomíná se *Bořivoj* ze Svinař jako spoludržitel Všeradic a pán na Lochovicích.[7]) V ty časy žil *Blahut z Svinař,* tuším téhož rodu.[8]) Za krále Vácslava proslavili se z tohoto rodu bratří *Zachař* a *Bořivoj.* Onen byl místopurkrabí hradu Pražského, pánem na Litovicích a ke konci svého živobytí držel v zástavě královský hrad Radyni. Bořivoj seděl napřed na Chrustenicích s bratrem svým, ale zachovav se dobře králi Vácslavovi, štědře od něho byl odměněn. Napřed byl vladařem na Auerbachu v Českých Bavořích, pak vrchním vladařem v té celé zemi.[9]) Od knížat Bavorských obdržel r. 1389 do zástavy hrad Flos.[10]) Od krále Vácslava

[1]) Tab. vet. 99, 105. [2]) Lib. erect. XIII. b. f. 99, DD. 13 f. 54. [3]) Arch. kapitulní. Viz i Rel. tab. I. 116—117. [4]) Rel. tab. I. 121. [5]) DZ. 61. E 25. [6]) DD. 62 str. 548. [7]) Lib. conf. [8]) Jireček, cod. jur. Boh. II. b. 302. [9]) Mittheil. XVIII. 254. [10]) Říš. arch. Bavorský.

Malba v klenbě nad oknem v kapitulním chrámě Karlšteinském.

obdržel v zástavu hrady a města Auerbach, kdež „dvorem seděl,“ Hartenštein, Eschenbach, Velden, Turndorf, Pegnitz, Böhmenstein a jiné osady, kteréž od něho král Václav vyplatil r. 1399 a za to jemu a bratru jeho Zachaři jiné důchody zastavil. [1]) Na počátku 15. věku ani jeden ani druhý na Svinařích neseděli, nýbrž byli tu páuy r. 1401 *Albert* a r. 1406 a 1408 *Vojslav se Všeradic.* [2])

Pozdější změny držitelů nejsou nám dostatečně známy. Seděl tu *Jan z Landšteina* († j. r. 1462), který část Svinař Bořivojovi z Lochovic zavadil, ale vdova Janova *Kateřina z Bubna* a syn její *Vilém z Landšteina* r. 1462 zase ty úroky vybavili. Avšak hned potom Vilém zase ty úroky zavadil, až je vykoupili r. 1464 Kateřina se Zdeslavem Tluksou z Buřenic a Jan starší Tluksa z Vrábí. [3]) Po smrti Kateřině a Zdeslavově spadly úroky ty na krále a dostaly se darováním Ondráčkovi z Tišňova. [4]) Roku 1483 držel Svinaře *Jan Běškovec z Proseči.* [5]) Na počátku následujícího století (zejména r. 1503) seděl tu *Jindřich Berka z Dubé.* [6]) V témž století dostal se týž statek v držení pánův Liteňských, pročež se r. 1571 mezi příslušnostmi Litně tvrziště pusté ve Svinařích a ves tudíž připomínají. [7]) Dlouhou dobu byly potom Svinaře pod Liteňskými pány, pak patřily ke Všeradcům a odděleny teprve v minulém století jako zvláštní statek.

Severovýchodně od Berouna a severně ode dvora Veselí jest hora a les Kozinec. Tu se spatřuje tvrziště, totiž příkop do kola a prohlubeň, kde nějaké věžovaté stavení stávalo. U tvrziště jest rovina, na níž jest mladý les; na tom místě snad stávala vesnice. Tvrziště a les jsou jměním obce Berounské. Jak se jmenovala tvrz tato, není nám známo. Připomíná se ovšem v pozdějších pamětech dvůr pustý Lhotka mezi jměním obce Berounské, ale nevíme, máme-li jej k tomuto tvrzišti vztahovati.

Od Berouna nedaleko jest ves *Heskov* nebo *Hyskov.* O ní psáno jest v báječných letopisech Hájkových takto: Hes, Slavošův syn z Tetky narozený, vyvoliv sobě místo jedno nad Slavošovem (Berounem), hrad na něm dal postaviti a jej Heskov jmenoval. [1]) Položení Heskova jest ovšem takové, že Hájek, který zajisté to místo dobře znal, na nějaký hrad mysliti a povídku svou o Hesovi si vymysliti mohl. Proto také píší všichni po něm, [2]) že při Heskově hrad stával, ale nikdo tuším tam nebyl. Dnes obyvatelé osady této, jako nějaká přirozená pevnosť na výstupku stráně stojící, o zbytcích nějakého hradu nevědí, ač mají pověsti takové, že Heskov sám byl opevněnou osadou. K tomu vztahují se i názvy osady „za brankou“ a „na vartě.“ [3]) Název vesnice povstal z huti Heskovy, která se poprvé v 15. století připomíná. [4])

Ke *Všenorům* klade Palacký na str. 218. svého Popisu znamení tvrze. My jsme po dskách a starých pamětech nic takového nenašli.

Do nedaleké *Trnové* nad Vltavou ležící klade Heber na mapě k dílu svému přidané tvrz; avšak ve starší době tu nikdy tvrze nebylo, a teprve na počátku 18. století připomíná se tu sídlo, to jest prostý dům.

---

[1]) Pelzel v životě Václava IV. [2]) Acta jud. [3]) Rel. tab. II. 312, 316, 329. [4]) DD. 16. f. 114—116. Část Svinař patřila tehda k Okoři a později ke Všeradicům. [5]) DD. 17 f. 49. Srovnej k tomu Kornelovy Devatery knihy. [6]) DZ. 3. B 12, ač nemíní-li se tu Svinary ve Hradecku. [7]) DZ. 62. A 30.

[1]) Hájek, list 29. Hes jest správné osobní jméno. (Viz DD. 13 f. 75.)

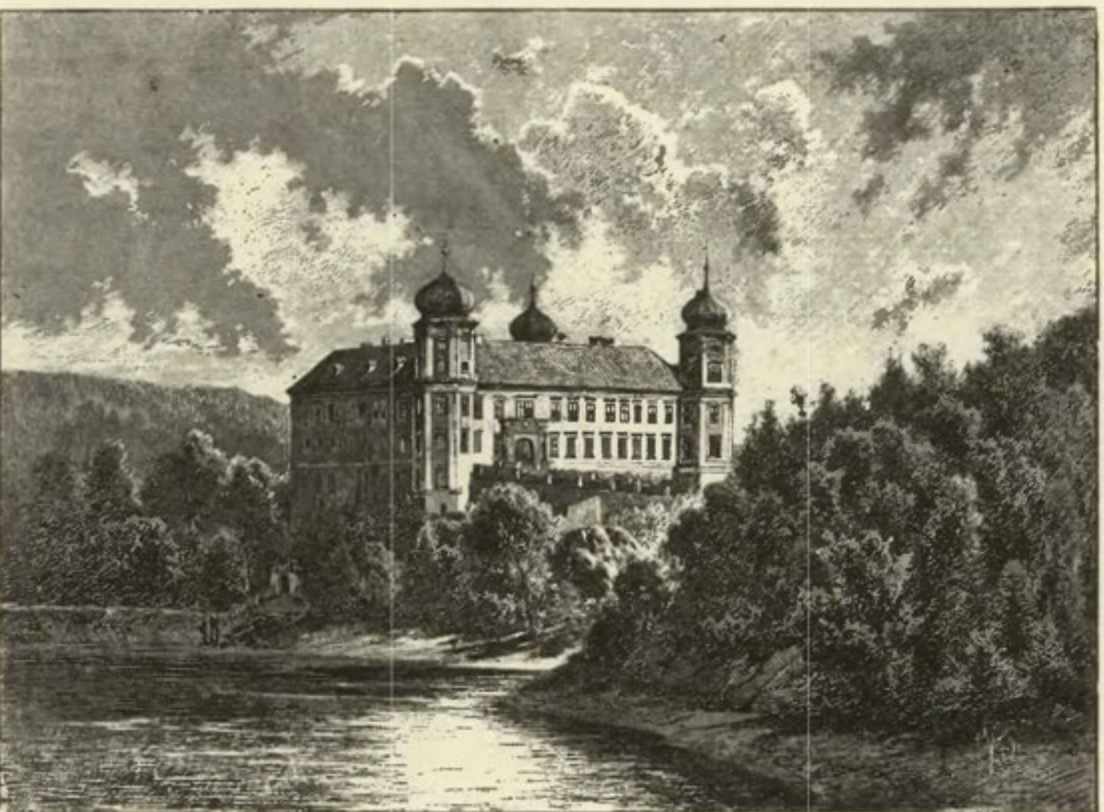
[2]) Na př. Balbín (Misc. III. 109). Jen Schaller dí určitě, že stával hrad Heskovský na místě řečeném Hradčany, což by však dopadalo již na horu Plešivec.

[3]) Tvrziště popsané v Pam. arch. X. 94 jsem neviděl.

[4]) DD. 16 p. 100.

Komořany se strany severovýchodní.

Zámek ve Mníšku.

MNÍŠEK ZÁMEK.

pěkné krajině pod Brdy, na jichž výběžku stojí klášterec Skalka, rozkládá se městečko Mníšek. Na konci městečka na skále, která na tři strany strmě spadá a jen na jižní straně souvisí s výšinou, na níž jest dvůr poplužný, stojí zámek v 17. věku postavený. Byla tu již tvrz ode dávných dob a snad i při založení nynějšího zámku zdi její užito. K pevnosti bývalé tvrze kromě strmých strání nemálo přispíval rybník Zámecký, do něhož stéká voda z rybníka prostředního i zadního. Mlýnu u zámku říká se podhradem. Na tu stranu ke dvoru překopán byl skalnatý ostroh, na němž Mníšek stojí, příkopem; ten jest posud, ale jak se zdá, něco zasypán a v zahradu proměněn.

Zámek jest čtverhranné stavení se dvorem, pavlačí na dvoře kolem do kola a kašnou. Tři rohy zámku sesíleny jsou šestihrannými věžemi, které nad zámek dvoupatrový ještě o dvě nízká patra vynikají. Věže mají světnice s hojnými okny a pokryty jsou cibulovitými báněmi, podobajíce se více výstupkům nežli skutečným věžím. V jihovýchodní věži jsou hodiny. V severovýchodní věži jest kaple sv. Servácia, o níž bude zmínka v dějinách. Ozdobou kaple jsou obraz na velkém oltáři, malovaný slavným Škrétou, na němž vyobrazen jest svatý Servác jako bojovník proti víře Ariově, a stříbrné paramenty. Ve světnicích jsou podobizny Štampachův a pěkná sbírka akvarel.

Ke bráně jde se ze dvora poplužného po mostě. Brána jest od mostu ovšem v přízení, ale počítá-li se ode dna příkopu, jest v prvním poschodí. Sloh její jakož i všech ostatních částí ukazuje na 17. věk; jest ozdobně dělána, nahoře znakem, po stranách sochami divých mužů (na způsob Herkula), též odznaky válečnými a lvími hlavami ozdobena. Úprava ta souhlasí docela s úpravou oken; neméně tu veškerou barokovou úpravu doplňují mříže před mostem s kamennými sloupy a lvy na nich. Starší nežli zámek jest bezpochyby severní kus dvoru, kdež bývaly kanceláře a nyní jsou čeledníky. Tu je sklep velmi studený, pod zemí a ve skále vytesaný, z něhož jde chodba úzká (nyní zadělaná) k rybníku. Také pod zámkem jsou sklepy ve skále vytesané, z prvotních dob tvrze pocházející.

Mníšek patří ke starším osadám vlasti naší a byl, pokud paměti naše sahají, hlavou zboží původně královského.[1]) Dle staré pověsti, ježto se až podnes udržela, náležel Mníšek někdy ke klášteru Ostrovskému a jmenoval se napřed Dubčany; později utrpěl jakousi pohromu a byv po té mnichy dotčeného kláštera obnoven, teprve nynější jméno obdržel.[2]) Císař Karel přikládá Mníšku menší důležitosť, nežli jiným hradům královským, an ustanovuje ve svých právech, že se může hrad tento v čas potřeby zastaviti.[3]) V přímém držení měl však Mníšek ještě syn jeho Václav IV., jenž sem r. 1369 dvakráte nového kněze podával. Nedlouho potom však zastavil Mníšek s celým panstvím *Jindřichovi knížeti Litevskému*, jenž se r. 1372 jako pán tvrze a patron kostela Kytínského připomíná.[4]) Pán tento († r. 1412), jsa příbuzný s císařem skrze císařovnu Elišku, přišel bezpochyby do Čech, aby zde, v zemi prvního tehda národa slovanského, světa zkusil. Od těch dob po kolik let nemáme zpráv o zdejší tvrzi; než dovídáme se, že se později na silnicích veřejných z městečka Mníšku ku Praze vedoucích těm, kdož tudy přecházeli a kupectví vozili, nemalá příkoří dála a loupeže často se přihazovaly. Za tou příčinou král Václav chtě takové loupeže kaziti, svěřil popravu nad krajinou okolní *Janovi* z *Lestkova*, purkrabí královskému na Žebráce, a udělil mu také v manství tvrz posavade královskou, ač jemu Janovi před tím v 900 kopách zastavenou, Mníšek s městečkem a vesnice Tisovec, Lhotu, Kytín a Korutany (r. 1409, 29. listopadu).[5]) S tím zároveň obdržel Jan právo dříví ke stavbě i palivu v lesích k Dobříši patřících bráti, vysokou a černou zvěř tudíž honiti, a podlé pověsti tenata až na kliku zámeckou v Dobříši zavěsiti mohl.[6])

Když vznikly války husitské, zůstal Mníšek i s celým Podbrdskem v moci strany katolické, čehož příčina byla ta, že se v okolí tvrdé a nedobytné hrady královské nacházely. Nemalou zásluhu v té věci měl i Jan z Lestkova, jenž vešel v ty časy v držení hradu Valdeka. Týž podával r. 1423 katolického kněze ke kostelu v Hrašticích,[7]) a r. 1424—1426 do Mníšku. Z neznámých příčin dal Jan zbourati věž nějakou na Mníšku. Bourali ji Jakub z Řitky a tovaryši jeho, a obdrželi za to 2 vozy starého piva.[8]) Nedlouho potom, jak se zdá, Mníšek prodal, jejž držel potom bezpochyby *Jan Tluksa* z *Vrábí*, jenž r. 1433 kněze ke kostelu Kytínskému podával.[9]) Podání toto stalo se arci dávno před potvrzením (jež hořejší datum ukazuje), neb již r. 1431 byl Jan do smrti postřelen, obléhaje nepřátelskou tvrz Viklefisko. Okolí tehda zle pohubeno, a vsi Korutany a Kdýčina spustly. Mníšku dosáhl nyní vladyka *Předbor* z *Řepnic*, jemuž císař Zikmund r. 1437, 13. června svobody ke tvrzi Mníšecké, zejména i popravu potvrdil.[10]) Týž Předbor měl dva syny, *Jindřicha* a *Václava*, kteří měli po otci děditi také tvrz manskou Předboř, blíže Mostu ležící. Onen slouživ v mladších letech u pověstného Mladvaňka, pojal (asi r. 1464) k manželství Annu z Duban, jíž starý Předboř na vsi Lhotě Stříbrné 100 k. gr. věnoval.[11]) Roku 1487 byli Předboř i Jindřich mrtvi, a drželi Mníšek Václav dotčený a Jindřichův syn *Petr* z *Řepnice*. Ti pak se toho roku rozdělili. Petr dostal Mníšek samotný, Václav vsi Kytín, Lhotu, Tisovice, Korutany pusté a les Konici. Poprava zůstala společná tak, kdyby se loupežníci objevili a pokřik se stal, aby obojí sobě pomocni byli, zloděje honili a lapené do Mníšku k popravě dostavili. Ještě téhož roku (1487 dne 20. června) prodal Petr tvrz Mníšek a městečko s krčmami, mlýny, jedním pod tvrzí a druhým řeč. Slajčen, podacím, s lovy a čížbou na lesích královských k Dobříši „a na týchž lesích dříví ku potřebě všeliké toliko jeho, dědicův a budoucích sekání“ *Janu Vratislavovi* z *Mitrovic* za 700 kop gr. Pr.[12])

Změnou touto stal se Mníšek hlavním sídlem katolického rodu Vratislavského, nebohatého sice, ale šetrného. Jan maje manželku Ofku z Nové Plzně, jí r. 1488 na třech dílech tvrze a městečka Mníšku 500 kop gr. č. věnoval[13]) a na ostatní čtvrtině zapsal 315 kop gr. míš. mečových dětem svým, jež by měl s dotčenou manželkou svou.[14]) Posud byl Mníšek zbožím manským, ale k prosbám Janovým král Vladislav tvrz tu s celým příslušenstvím r. 1503 v pondělí po sv. Řehoři ze všech služeb a povinností manských propustil a jemu právem dědičným postoupil. K tomu mu i tu milosť přidal, aby držitelé Mníšku v lesích Dobříšských ke Mníšku a ku Praze ležících „honiti mohli srny, zajíce, vlky, lišky, též číhadla dělati a ptáky na těch lesích lapati,“ též les ku palivu a potřebě své stavení tvrze Mníšku sobě bráti. Právo honby a sekání to platilo však jen čtvrť míle od Dobříše daleko a blíže již nic.[15]) Přikoupil také roku 1504 dvůr pustý ve Skřípli, kdež povstalo též nové sídlo rodu Vratislavského. Jan bývaje v úřadu nejvyššího lovčí, zemřel r. 1520 dne 14. února; manželka jeho (druhá) Dorota byla pět lét před ním zemřela. Oba byli pochováni ve Mníšku.[16]) Zůstali z nich synové *Jan*, *Václav*, *Vratislav*, *Vít* a *Šebestian;*

---

[1]) Pomůcka: Lumír r. 1853 str. 806 a 976, Histor. sborník 1883 str. 111. [2]) Jméno Mníšek (lat. Monachus, něm. Muncheleins) dokazuje nejen, že povstal za doby křesťanské, nýbrž i že buď mnichy založen byl, buď zcela aneb částečně v jich držení se nacházel. Ostatně proti té pověsti srovnej listy v Reg. III. 290—291. [3]) Majestas Carolina. [4]) Lib. conf. [5]) DD. 61 str. 335. Dály se loupeže tyto tak, jakož i před lety nedávnými v lesích Dobříšských, jimiž ještě na počátku našeho století neradi jezdívali. Od časův udělení popravy bývala také u Mníšku šibenice na vrchu, jenž podnes šibeniční slove. [6]) Ještě r. 1827 prodávána jsou na Mníšku stará tenata z konopí pletená, však již z většího dílu spuchřelá. [7]) Lib. conf. VIII. D 2. [8]) Rkps. kapit. Praž. [9]) Lib. conf. [10]) DD. 61 p 337. [11]) Tamže 469. [12]) DD. 6 p. 92—93. Viz i DD. 34 str. 190. [13]) DD. 6 p. 104 a 62 str. 124. [14]) DD. 25. D 2, 67 p. 103. [15]) DD. 67 f. 2—3, DZ. 3. F. 18. [16]) Paprocký o st. ryt. p. 61 a Nauč. Sl.

Jan odděliv se penězi seděl potom na Drah. Újezdě. Od časů těchto nacházíme zboží Mníšecké na 4 díly rozdělené. Kdy se to stalo, nemůžeme se již domysliti, neboť ani nevíme, jestli nastalo dělení již za živobytí Janova aneb teprve mezi syny jeho,[1]) to pak tím více, poněvadž rozrodu Vratislavův z první polovice 16. století dostatečně neznáme. Od časů shoření desk r. 1541 známe podrobně dějiny jednotlivých dílův.

První díl držel *Vít Vratislav z Mitrovic*, jenž dle Paprockého r. 1503 (snad 1543?) ve čtvrtek před sv. Matoušem zemřel, jehož však ještě titulář r. 1534 připomíná, tak že domýšleti jest, že se Paprocký dopustil i tu jedné z nesčíslných jeho chyb při opisování letopočtů. Vítův syn *Šťastný*, jsa ještě nezletilý, byl z počátku pod poručenstvím Václava z Mitrovic na Skřípli a odděliv se od bratří svých čtvrtinou Mníšku, prodal vkl. r. 1547 ve středu po sv. Havle čtvrtinu zámku, popluží, dvoru, městečka Mníšku a práva na lesích Dobříšských dotčenému *Václavu Vratislavovi z Mitrovic* a na Skřípli za 250 k. gr. č.[2])

Druhou čtvrtinu držel Václav Skřípelský, syn Janův, a když přikoupil k tomu první čtvrtinu, stal se držitelem polovice zboží. Týž koupil r. 1548 od Anny Klenovské z Říčan ves Stříbrnou Lhotu a ves pustou Korytany, kteroužto poslední však r. 1550 opět strýcům svým Janovi a Fabianovi odprodal.[3]) Získal též vsi zápisné Prostřední a Záborní Lhotu. Maje za manželku Barboru z Rohatec, zemřel r. 1554 v sobotu po hromnicích a pochován jest ve Mníšku. Zůstalo po něm 8 synů: *Jan*, *Mikuláš*, *Šebestian* již léta mající, *Štěpán*, *Vratislav*, *Kryštof*, *Jiřík* a *Václav* mladší, kteří mimo polovici Mníšku i Skřípel zdědili. Mikuláš se od nich oddělil r. 1555, vzav za svůj díl jistou sumu peněz.[4]) Ostatní bratří prodali (roku 1558 dne 1. března) půl zámečku Mníšku s polovicí městečka, dvoru popl. atd. *Janovi* a *Fabianovi* bratřím nedílným *Vratislavum z Mitrovic* za 2000 kop gr. č.[5]) Ještě však téhož léta z této koupené polovice odprodána jest zase jedna čtvrtina pánu Skřípelskému, jak níže uvedeme.

Náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic v kostele sv. Jakuba v Praze.

Třetí čtvrtinu se zbožím Lešanským držel *Jan Vratislav z Mitrovic*, jenž se současně se svrchu dotčeným Vítem připomíná. Týž dětí nemaje, zapsal asi r. 1534[6]) tvrz Lešany se zbožím a čtvrtinu zámku a městečka Mníšku s polovicí dvoru popl. manželce své *Alžbětě z Hradešína*, jež se v dědiny ty hned po smrti manželově uvázala. Než podrževši si jen Lešany, prodala (vkl. r. 1546, 18. března či ve čtvrtek po sv. Longinu) čtvrtinu svou Mníšku *Adamu Řepovi z Neveklova* a na Tloskově za 500 kop gr. č.,[7]) čímž část tato na nějakou dobu z držení Vratislavů vyšla. Neb Řepa, jemuž se spoludržení tvrze asi nelíbilo, prodal již r. 1547 (vkl. ve čtvrtek po sv. Brykcí) čtvrť zámku a městečka Mníšku s polovicí dvoru popl. *Pankrácovi ze Strachovic* za 457½ k. gr. č.,[8]) po čemž tento (vkl. r. 1548 v úterý před sv. 3 králi) na části té manželce své Johance z Ocelovic 200 kop gr. věnoval.[9]) Bylo-li kolikráte nesnadno srovnati se na tvrzi se spoludržiteli jednoho rodu, tím spíše mohly kyselosti a nechuti mezi držiteli různých rodů povstati. Za tou příčinou hleděli poručníci držitelů čtvrté čtvrtiny, aby koupili třetí čtvrtinu, což také roku 1550 ke konci přivedli.

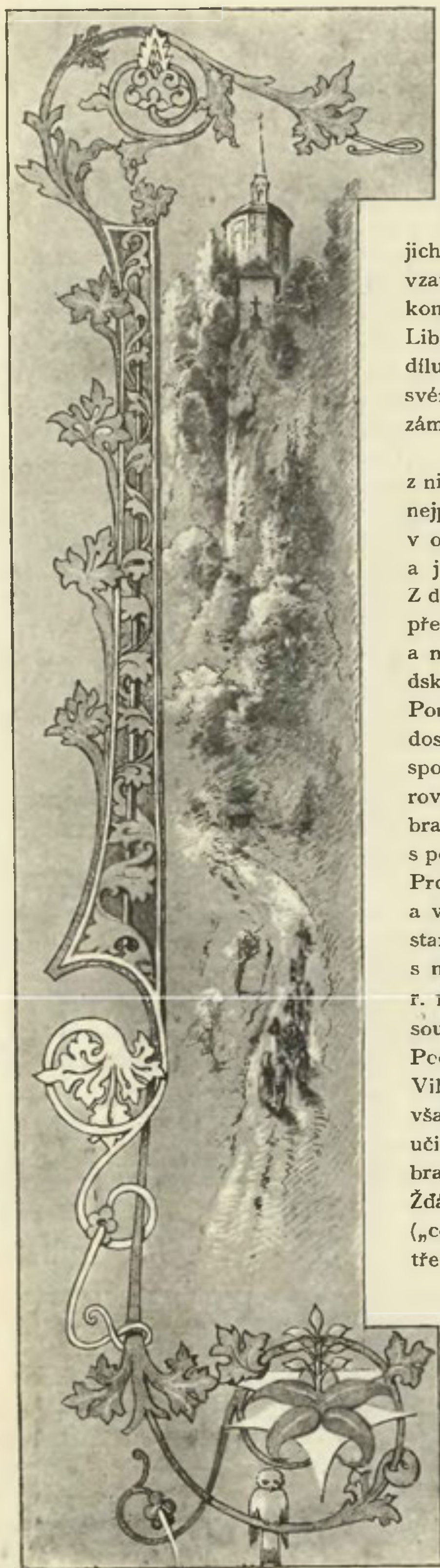
[1]) Tak i na př. nevíme, co patřilo *Šebestianovi Vrat. z M.*, jenž r. 1545 na den sv. Kiliana zemřel a v Mníšku pohřben byl (Paprocký). [2]) DZ. 8. H 2. [3]) Na místě vsi Korytan jest nyní les. [4]) DZ. 12. B 13. [5]) DZ. 53. F 7 (vklad r. 1561, DZ. 15. A 15.). [6]) Bylo před shořením desk v kvaternu menším zápisném l. 1534 ve čtvrtek po sv. Julianě (DZ. 250. H 4.). [7]) DZ. 7. J 13. [8]) DZ. 8. H 8. [9]) DZ. 8. H 21.

Mníšek od severu.

Čtvrtou čtvrtinu držel *Vratislav z Mitrovic,* jehož také vzpomíná titulář r. 1534 vydaný. Týž přikoupil Tisovice a Kytín a splodil s manželkou svou Markétou z Malovic († r. 1578 v úterý po hromnicích) syny *Jana* a *Fabiana,* kteří byli při smrti otce svého (r. 1543) ještě nezletilí. Tudíž podlé kšaftu zemřelého (roku 1542 v pondělí po sv. Martině) ujali se poručenství Markéta ovdovělá, Vácslav bratr Vratislavův a Mikuláš z Malovic, bratr Markétin. [1]) Poručníci ti koupili (vkl. r. 1550, 28. února) čtvrť zámku Mníšku od Pankráce ze Strachovic za 550 kop gr. č., [2]) tak že se nacházela polovice tvrze v držení synů Vácslavových, druhá pak polovice v držení synů Vratislavových. Právě téhož roku, kteréhož přikoupena druhá čtvrtina, došel bratr starší Jan (tehda řečený nejmladší) let svých, tudíž poručníkům z poručenství svého poděkoval a zboží svým i jménem bratra nedílného Fabiana spravoval. [3]) Několik let potom došel i Fabian let svých, a oba bratří koupili r. 1558 od strýců svých, držitelů druhé polovice, tuto polovici, totiž „½ zámečku Mníšku“ s příslušenstvím. Tím by býval arci celý zámeček pod panstvím jedněch pánů spojen, než jak se zdá, stal se prodej svrchupsaný jako na způsob nějaké změny, neb smlouvou r. 1558 v sobotu po sv. Lukáši prodali bratří Jan „mladší“ a Fabian díl zboží, jež byli „od p. Jana a p. Šebestiana i na místě jiných bratří jejich mladších koupili,“ *Janovi staršímu Vratislavovi z Mitrovic na Skřípli,* tedy bývalému spoludržiteli jedné polovice, za 1000 kop gr. č. Zboží prodané obsahovalo na zámečku Mníšku tyto pokoje: světničku malou dole mezi kuchyní a marštalí, vedlé té světničky marštal pro 3 koně po sloup, který po přehrazení nejblíže jest, z druhé strany sklep prostřední, proti té světničce komoru pod novými pokoji, čtvrtý díl městečka, ve vsi Vinařicích c. t. m. se dvorem popl. v též vsi řečeným Burjanovský, v Bykoši a Skřípli c. t. m. s polovicí podací ve Mníšku a polovicí cla tudíž. [4]) Trh takový stal se bezpochyby proto, aby držitelé Skříple účastnými zůstali honův a dříví sekání v lesích Dobříšských.

[1]) DZ. 4. D 17 a 85. J 12. [2]) DZ. 9. D 14. [3]) Tamže F 21. [4]) DZ. 55. C 20 a 15. D 1 (vkl. 1561 ve čtvrtek po sv. Filipu a Jakubu).

Na Skalce v Mníšku.

Řečený díl zámku se čtvrtinou městečka zůstal v držení Jana, pána na Skřípli a Litni, až do jeho smrti. Po smrti jeho dostala se Liteň jednomu synu Vácslavovi, druhému *Jiří* (řeč. starší) Skřípel a Osov s touto částí panství Mníšeckého. Tento koupiv později Zvoleněves, postoupil (vkl. r. 1609 ve středu po sv. Vavřinci) dílu svého Mníšeckého v dluhu 100 kop gr. č. *Vilému Zdeňkovi* a *Hertvíkovi* bratřím *Vratislavům z Mitrovic*, od nichž pak se dostal r. 1614 bratru jich *Vilémovi.*[1]) Vilém tento, jenž byl svého času pánem na slovo vzatým, posléze nejv. mistrem převorství českého, cís. válečnou radou, komorníkem, nařízeným nejvyšším, koupil při konfiskacích Hořejší Libchavu, za to však postoupil (vkl. r. 1623 v pátek po sv. Anně) dílu zámku Mníšku se čtvrtinou městečka a s polovicí podací bratru svému Zdeňkovi, jenž se stal konečně po plném století pánem celého zámku a panství.

Ostatní tři čtvrtiny zůstaly v držení bratří Jana a Fabiana, z nichž tento zemřel potomkův nepozůstaviv. Jan byl dvakráte ženat; nejprve s Lidmilou Zejdlicovnou ze Šenfeldu († roku 1571 v sobotu v oktav sv. 3 králův), s níž splodil dva syny *Vratislava* a *Vácslava* a jednu dceru Elišku, jež při smrti mateře své ještě let neměla. Z druhé manželky Lidmily ze Vřesovic († r. 1587), která jej živobytím přečkala, pošli synové *Vilém, Zdeněk* a *Hertvík.* Tyto mladší dítky a manželku svou opatřil Jan mladší pořízením r. 1579, 3. února ve dsky vloženým,[2]) a zemřel roku 1581 v pondělí před sv. Vácslavem. Poněvadž byli Jan a Fabian bratří nedílní a Fabian byl neženatý, dostalo se zboží Mníšecké synům Janovým, kteří je až do r. 1595 společně drželi; tehda však smlouvou ve čtvrtek o středoposti porovnali se tak, že *Vratislav mladší z Mitrovic* koupil od ostatních bratří 3 díly zámečku Mníšku se třemi díly městečka, dvůr popl. s popl. a polovici podací, vsi Kytín, Tisovice, Lhotu Stříbrnou, Lhotu Prostřední a Lhotu Záborní, ves Hraštice se dvorem popl., Bratřínov a vsi pusté Korytany a Kdýčinu za 37.000 kop míš.[3]) Vratislav nejstarší z bratří měl manželku Barboru Zálezskou z Prostého († r. 1587), s níž byl nabyl zboží Zálezského, jež však r. 1597 prodal; byl pak r. 1607, kdež spolu s bratry do stavu panského přijat jest, JMC. též soudů dvorského a komorního radou (před tím též hejtmanem kraje Podbrdského), a měl syna Jana Zdeňka, jenž přiženěním nabyl statků Vilémova, Vraného a Žerotína.[4]) Kdy zemřel, není nám známo, déle však než do r. 1611 v držení Mníšku nezůstal, neboť řečeného roku učinili bratří mezi sebou nové rozdělení, při čemž se dostal Mníšek bratru *Hertvíkovi.* Tento měl manželku Annu Marii Žďárskou ze Žďáru, jíž (roku 1611) na třech čtvrtích zámku a městečka Mníšku („což jemu na díl náležeti bude") 2500 kop č. věnoval;[5]) ale již po třech letech Anna zápis věnný z desk propustila, poněvadž byl zase nový držitel nastoupil. Roku 1609 byli totiž bratří Vilém, Zdeněk a Hertvík nabyli čtvrté čtvrtiny zámku a r. 1614 učinili nové mezi sebou porovnání, pustivše řečenou čtvrtinu Vilémovi a ostatní tři díly Zdeňkovi; Hertvík, jenž odtud až do r. 1623 statku neměl, spokojen tušim penězi.

Čtyři léta potom, co se uvázal ve Mníšek *Zdeněk Vratislav z Mitrovic*, povstaly ony nepokoje, jež počaly vyhozením místodržících s oken hradu Pražského. I jsa Zdeněk jakožto

---

[1]) DZm. 237. A 1. [2]) DZ. 10. H 21. [3]) DZ. 170. C 17, vklad toho učiněn r. 1595 dne 9. března ve formě zápisu na 1000 kop gr. č. (DZ. 91. M 12.). Bratřínov přikoupen r. 1561. [4]) Obě Lhoty u Knína prodal r. 1601. (DZ. 177. C. 10.) [5]) DZ. 135. J 12.

Jeden z manských štítů, visících na zdi sálu paláce Karlšteinského.

katolík přívržencem Ferdinanda II., obávaje se však, že by se mu pro takovou náklonnosť k věci katolické příkoří státi mohlo a on o své jmění přijíti, vložil si r. 1618 v sobotu po sv. Diviši zápis dlužní na 100 kop gr. č. ve dsky zemské, jímž postoupil $^3/_4$ zámku a městečka Mníšku s polovicí podací, vsi Kytína s podacím, Lhotky Stříbrné se dvorem, Čísovic, Bratřínova, Velkých Hraštic se dvorem popl. a podacím i se zvolemi na lesích Dobříšských manželce své *Lidmile z Gerštorfu*;[1]) než ač po bitvě Bělohorské podobné strachování odpadlo, zůstala přece Lidmila až do smrti své v držení Mníšku, na němž r. 1621 jistý dluh zapisovala.[2]) Po téže bitvě kníže Maximilian vraceje se do Bavor, dne 17. listopadu z Prahy vyjel a přijel na nocleh na zámek a městečko Mníšek, odkudž příštího dne vyjev 24. dne t. m. do Mnichova se dostal.[3]) Zdeněk, jenž opět Mníšku nabyl po smrti choti své, obdržel r. 1623 od bratra svého Viléma (tehda již do stavu hraběcího povýšeného) čtvrtinu zámku Mníšku a později také od téhož Libchavu a Volfartice. Po smrti téhož bratra († r. 1637) obdržel majestát královský (r. 1637, 30. června), jímž mu byl potvrzen stav hraběcí, který naň po smrti bratrově přijíti měl. Před tím byl ztratil druhou manželku svou Eusebii z Fyrštemberka, která jej kšaftem r. 1630, 22. dubna daným dědicem svého jmění učinila a r. 1635 zemřela.[4]) Za panování Zdeňkova trpěla velice zdejší krajina. Švédský vůdce Banner přišed sem r. 1639 potrhal rybníky, zasypal studně, zničil vodovod Mníšecký i zapálil a pobořil Mníšeckou tvrz, faru i kostel, v kterémž se s koňským dobytkem prve byl uhnízdil. Konečně pak spálil a vyhubil městečko tak, že po několik let pusto a bez obyvatelů zůstávalo. Tak i spuštěny vsi Lhotka Stříbrná, Kytín, Hraštice, jichž obyvatelé do lesův utekli; znenáhla však jen z části obnoveny jsou zase tyto vesnice a povstávaly jiné, totiž Nová Ves, Semešnice, Záhořany a Rymaně.

Zdeněk zemřel r. 1641 (v měsíci září?), odkázav (r. 1640, 26. května) statky své Mníšek, Libchavu a Stroužnici *Vratislavu Fridrichovi*, *Vilému Eusebiovi* a *Václavu Eusebiovi*, synům Jana Zdeňka Vratislava z Mitrovic na Vraném, Žerotíně a Vilémově, strýcům svým; na obnovení chrámu Mníšeckého poručil 600 kop míš.[5]) Poněvadž byli noví páni ještě nezletilí, spravoval zatím Mníšek otec jejich, jenž ještě r. 1647 žil. Prostřední z bratří Vilém Euseb záhy zemřel, načež díl jeho ostatním dvěma připadl. Fridrich, jenž se stal záhy radou dvorského a komorního soudu, vystavěl kapli na místě rozvalin někdejšího kostela; oba pak bratří prodali zboží Mníšecké, totiž zámek s městečkem, vsi Kytín, Čisovice, Bratřínov, Hraštice a Lhotku Stříbrnou smlouvou r. 1655 dne 30. září učiněnou *Servácіu Englovi z Engelsflussu*, měštěnínu Starého města Pražského, za 50.000 fl. rh.[6]) Byliť oni poslední linie Mníšecké.

Servác, vlastně svého řemesla koželuh, držel dům v Praze pod mostem u řeky na té straně k náměstí Maltézskému. Poněvadž roku 1648 se svou čeledí udatně bránil Pražský most proti vojsku švédskému, byl za to od císaře Ferdinanda III. (r. 1651, 20. října) do stavu šlechtického s erbem a titulem „z Engelsflussu,“ poslez i (r. 1658, 16. prosince) do stavu rytířského povýšen. Koupil sice Mníšek za levný peníz, avšak nalezl místo tvrze rozvaliny, místo dvorův a hospodářských stavení kamení a rum a místo zámožných poddaných hladem téměř umořené žebráky: ba nebylo tu ani slušného přístřeší pro jeho osobu, pročež si na rychlo vystavěti dal malý domek řeč. u ztraceného syna, v němž později panský lékař přebýval; bylť prý to, jak pán sám poznamenal, velmi čistý domek. I podporoval své poddané dobytkem, nářadím, obilím k setí i k melivu, dal jim potřebná stavení znova vystavěti; platil za ně po 17 let daně, a městečko Mníšek, dav zbořený vodovod v dobrý stav přivésti, opatřil opět vodou. Ohromné dílo to pohltilo 674 trub. Hned po nastoupení svém přikročil ke stavbě nového zámku, jež stála 30.236 fl. 7½ kr. Roku 1656, 11. května sám se synem svým tehdáž pětiletým Servácem Ignácem položil základní kámen, jenž zevrubný spis v sobě zavírá. Tento kámen byl farářem Šebestiánem Práškem zasvěcen a pak pod prostřední věží proti mostu zazděn. Stavbu, kteráž teprve roku 1672 po 10 letech na čisto dokončena byla, řídil Martin Ringer, měštěnín a stavitel Pražský, se svým palírem Lenhartem Oherrem. Tři věže obdržel zámek ke cti a chvále sv. Trojice. Do kaple zámecké dán jest obraz, malovaný Karlem Škretou Šotnovským ze Závořice, představující sv. Servacia, an v konciliu se sv. Anastasiem sv. Trojici zastává. Servác dal za něj 100 fl., poznamenal však v pamětní knize sám: „Jetzt wollt ich es nicht geben umb 500 fl.“ Kapli vysvětil r. 1672 arcibiskup Pražský Matouš Ferdinand. Vystavěl také Servác lucký a zámecký mlýn, velkou hospodu, jež byla pěknými obrazy z venku na zdi malířem Fabiánem ozdobena,

[1]) DZm. 237. L 23. [2]) DZ. 95. P 1. [3]) Pavel Skála IV. 372. [4]) DZ. 144. Q 10. [5]) DZ. 147. K 27. [6]) DZ. 310. F 2 vklad r. 1655, 20. října učiněn. (DZ. 152. K 17.)

a několik jiných menších stavení. Také zarazil sídlo šlechtické ve Lhotce Stříbrné a na Svaté Hoře u Příbramě zbudoval kapli, jež se až posud kaplí Mníšeckou nazývá. Roku 1666 koupil Čisovský statek Matěje Lesla z Radějovic, pak r. 1668 druhý Bouškovský nazvaný, jež oba připojiv k panství Mníšeckému; pilně o to dbal, aby je z povinnosti manské vyprostil. Ačkoli však od císaře všelikými milostmi nadán byl (r. 1607 povýšen jest do stavu panského v Říši, r. 1670 v zemích Českých), přece cíle svého nedosáhl. Za to mu již dříve (r. 1661) povoleno bylo, aby zřídil ze Mníšku svěřenství rodinné, což učinil r. 1665. Koupil též Korkyni a Malčany. Před svou smrtí odkázal posledním pořízením (r. 1674, 2. března) na správu velkého oltáře a na zřízení dvou pobočních oltářů kostelu Kytínskému 600 fl. a zemřel několik neděl potom. Mrtvé tělo jeho odpočívá v jezovitské kolleji Pražské v kostele sv. Salvatora ve hrobce, nákladem zemřelého zřízené.

Ve statky svěřenské Mníšek a Hraštice uvázal se toho roku v květnu syn nejstarší *Servác Ignác*, tehdáž čtyřiadvacetiletý; zároveň se také s bratrem zletilým *Janem Františkem Xav.* a nezletilými *Arnoltem* a *Bernartem* uvázal ve zpupné statky Korkyni a Nebílovy po otci zůstalé.[1]) Nejstarší syn ženatý s Františkou Lidmilou Vratislavovnou z Mitrovic založil r. 1693 kostel na Skalce k podobě chrámu Montserratského ve Španělích, chtě tudíž také klášter pro několik kněží řehole sv. Benedikta založiti. Z té příčiny odkázal pořízením svým (r. 1704, 3. března) jako fundaci 13.000 fl. a svou knihovnu; jeho vůle se však, kdo ví proč, nevyplnila. Dědicem jeho stal se pak synovec jeho *Ignác Rudolf*, zasnoubený s Marií Annou z Kokořova, jenž se r. 1704 v Mníšek uvázal, mimo to statek Lužany v Plzeňště držel a též soudův komorního a dvorského radou býval.[2]) Poněvadž tehda ještě v zámku vody neměli, nýbrž potřebu svou ze studně ve dvoře se nacházející bráti musili, kázal přestavěti starý vodovod Hrochotský tak, že nyní voda přímo do zámku přicházela. Syn jeho *Frant. Ignác* učinil r. 1743 slib dědičné poddanosti, předemřel však otce svého, jenž téhož roku (1743, 21. března) bez dědicû zemřel.[3])

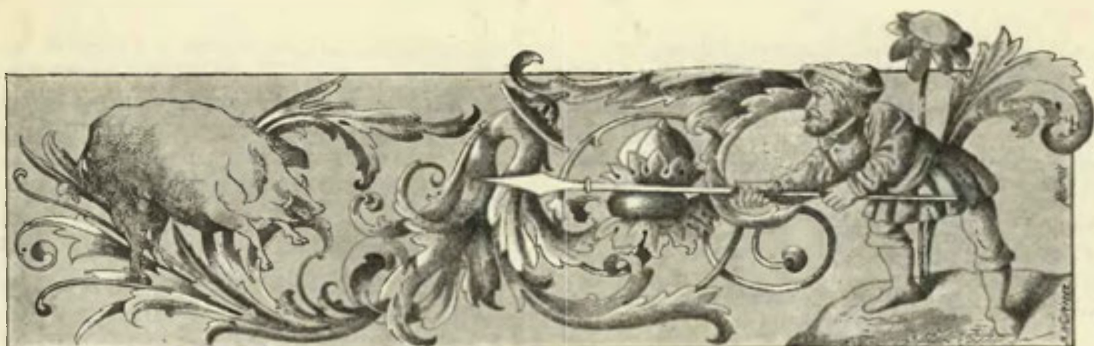
[1]) DZ 115. E 15.

[2]) O jiných jeho osobních poměrech viz Hist. sbor. 1883 na str. 118.

[3]) Mníšek dostal se po jeho smrti sestře jeho *Marii Viktorii*, ovdovělé hraběnce z *Umverthu*, jež přinucena byla staré zvole na Dobříšských lesích (r. 1746) hájiti. Pře ta dlouho protahována byvši, skončila se teprve r. 1763 mocným výrokem Marie Terezie, a to tak, že syn a nástupce Mariin *Hynek* svob. p. z *Umverthu* za odstoupení těch zvolí peníze, dvůr a ves Malou Hraštici, vsi Novou Ves, Senešnici, Záhořany, Rymaně, pak celý Chouzovský revír přijal. Řečený svob. pán začal také na zlatém vrchu kopati, ale záhy od práce nákladné a málo výnosné ustal. Roku 1756 založil chrám zdejší a r. 1764 povýšen byl do stavu hraběcího. Po něm následoval nejstarší syn jeho *Jan Nepomuk*, jenž 11. listopadu r. 1792 skonal a po sobě 3 děti zůstavil, z nichžto ani jediné zletilosti nedosáhlo. Po tom připadl Mníšek mladšímu bratru *Josefovi*, jenž r. 1819 faru zdejší ponejprve kaplanem osadil, kosteln pak 6000 fl. věnoval a poddaným polovici veškerých důchodenských dluhů před smrtí odpustil. Zesnul r. 1822 bez dědicův, a panství obdržel *Ignác hrabě z Umverthu*, jehož smrtí r. 1827, 29. dubna tento hraběcí rod vyhasl. Od té doby až do r. 1838 bylo panství následkem povstalé oň právní rozepře pod správou soudu zemského a přiřčeno konečně *Marii Anně* hraběnce *Fachtové z Rajova*, rozené *Štampachové*. Tato zemřela roku 1847, 8. prosince, a následovala nejstarší její dcera *Emanuela*.

Znak pp. Vratislavův z Mitrovic.

DOBŘÍŠ HRAD.

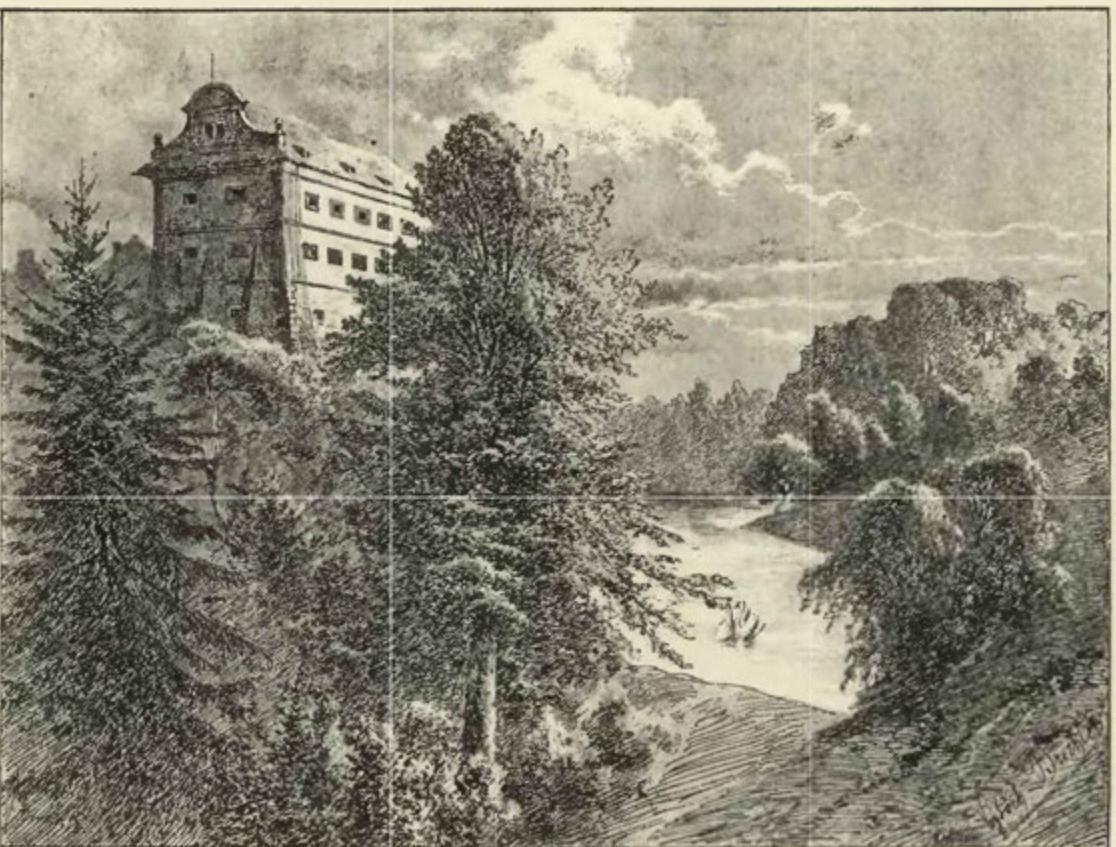
1. Popis a dějiny.

Na východním konci města Dobříše jest *nový knížecí zámek*, veliké stavení v barokovém slohu úpravně a ozdobně roku 1765 postavené a k pěkné zahradě přiléhající. Byl postaven na místě *bývalé tvrze*, ale i tato nebyla příliš stará, poněvadž vznik svůj teprve 16. století děkovala, když byl starší hrad nebo zámek Dobříšský spustl.

Pod nynějším zámkem začíná rybník, zelenými stráněmi obroubený, dodávaje této krajince nemálo půvabnosti. Za rybníkem na východní straně táhne se skalnatá stráň, kterou zdobí dvoje stavení. Jedno z nich jest kostelík bývalého hřbitova, druhé jest veliká sýpka, zbytek *bývalého zámku či prvotního hradu*, který byl sídlem panství až do 17. století. Známek bývalého opevnění jest málo. Jde-li se od hřbitova a kostela při něm stojícího po výšině, která na způsob nějakého laloku do dotčeného rybníka vniká, není nikde ani dost málo památky, že by tu předhradí bývalo. Po staré cestě, kudy se ke tvrzi jezdívalo, jde se nyní mezi stromky a křovím, jimiž bývalá pastvina posázena jest, a minou-li se domky tuto postavené, pozorovati lze v pravo pod samou sýpkou zbytky příkopu; také v levo v zahradách lze pozorovati příkop zanesený a val snížený. Ve vnitřní prostoře hradiště jest v levo (k východu) malé jednopatrové stavení, v němž jsou byty úřednické, v pravo jest dotčená sýpka, hrubé čtverhranné stavení o dvou poschodích. Patrno jest, že udělána jest sýpka z nějakého stavení, které sýpkou nebývalo, neboť patrně viděti, že okna nynější povstala zaděláním bývalých větších a čtverhranných oken, po nichž zbyly rudé okolky. V tomto stavení jsou skladiště a sýpky. Podlé pověsti byla tato sýpka klášterem a protější stavení kostelem. Vypravují někteří, že bývaly před časy v menším stavení malby, jdouce zdola až nahoru, neboť schodův a stropů nynějších nebylo. Při druhém domku před tvrzí přišlo se též na nějaký sklep; jiní povídali o chodbě, která vycházela ze starého hradu a končila se u starověkého hradiště v Oboře. Vskutku býval v těch místech, kde nyní domky jsou, dvůr poplužný.

Nelze pochybovati o tom, že v krajině dosti brzo osady povstávaly, a že k obraně obyvatelů zřízena mohutná ohrada na Hradci; také hradiště Oborské nevelické, ale velmi staré, pochází z této doby, kde římský způsob staveb znám nebyl. Tehda také zakládal Dobřich osadu svou a tak se počala ves Dobříš, která se rozkládala na suché vysočině u nynějšího hřbitova. Dobříš, Knín, Kytín, Rosejovice a j. byly předními osadami v této krajině, patřily r. 1321 *Štěpánovi z Tetína*, jemuž se byly dostaly darováním královským, a tehdáž vysazeny jsou právem zákupným, od kterýchž dob se stali sedláci teprve pravými

Starý zámek v Dobříši (nyní špejchar). Pohled ze silnice.

majetníky svých dědin.[1]) Vesnice ty dostaly se potom v držení krále Jana; u Knína vysazeno jest místo horní, v Dobříši postaven jest hrad a k němu připojeno jest drahně vesnic, které posud počítány byly ke hradu Kamýku. V Dobříši zřízen jest úřad lovcovský, kterýžto pokládati lze za pokračování starého úřadu lovcovského Kamýckého nad krajem Vltavským, po obou stranách Vltavy se rozkládajícím. Při nynějším hřbitově povstalo městečko snad ke hradu přihrazené a kostel na hřbitově byl jeho farním kostelem

Ke hradu vysazena jsou tak, jako u Karlšteina, *služebná manství*, jichž držitelé byli povinni jisté služby na zámku nebo k zámku vykonávati. Zřízení to pochází snad již z dob Janových. Jedním manstvím bylo *hájemství* nebo povinnosť vykonávati ochoz lesů královských, jak vyměřeno bylo, hájiti a škod nedopouštěti. Dvůr ten byl v Tisovicích, patřil k němu mlýn a některá chalupa, a držitelé měli právo, v lesích dříví sekati.[2]) Druhé manství bylo ve vsi Dobříši;[3]) buď se v 16. a 17. věku ve tři manství rozdělilo, aneb tu v Dobříši byla od prvopočátku troje manství, o nichž nám nic známo není.[4]) Jiná manství byla v Úběnicích (r. 1416, později Onšovské a Filipovské), v Dubenci, dvůr ve Skřípli a manství v Druhlicích

Dobříšský zámek.

(později na tré rozdělené). Jiné manství od starodávna k Dobříši služebné byly lesy řečené Psíhory za Knínem se dvorem pod týmiž horami na břehu Vltavy ležícími, s polovicí řeky vzhůru i dolů.[5]) O jiném manství Rosejovském učiní se ještě zmínka.

Pokud jest známo, přijel císař Karel jednou na Dobříš; zejména tu v září r. 1371 přebýval.[6]) Tehda byl vrchním lovčím lesů královských a purkrabí Dobříšským *Ctibor z Fusperka*. Roku 1370 dal svědectví, že lidé na statcích kláštera Slovanského v Kamýcku i v Podbrdí jsou svobodni ode všech robot k zámku Dobříši. Týž prodal r. 1378 kázáním císařovým klášteru Slovanskému kus lesa, aby jej vyklučíce dědiny udělali a po vypršení 12 let úročili ke hradu Kamýku.[7]) Za svého úřadování postavil si dům pod Rosejovici u rybníka. Král Václav, který se r. 1386 v září na Dobříši zdržoval, učinil purkrabí a lovčím *Hanuše z Maršovic* (r. 1391—1396) a vysadil r. 1391 dům starý u rybníka Rosejovského Havlovi z Poustníka tak, aby byl povinen ke hradu Dobříši se samostřílem sloužiti.[8]) Později podřízen jest úřad zdejší úřadu Žebráckému, tak že od r. 1407 byl *Jan z Lestkova* purkrabě Žebráka i Dobříše. A tak bylo ještě roku 1412. Teprve po nějakém roce stala se v tom změna, a vyskytuje se potom jako purkrabě Dobříšský *Havlík ze Sichrova*, jenž držel do té doby manství v Úběnicích.[9])

[1]) Reg. III. 291. [2]) DD. 61 p. 212, arch. gub. Později tu byla dvě manství. [3]) Sekerkovské, DD. 62 str. 300. [4]) Husákovské, Krchovské a Šturmovské, všechna patří nyní k panství Dobříšskému. [5]) Arch. gub. Srov. ČČM. 1832 II. 198. [6]) Arch. bibl. Praž. ČČM. 1858 str. 243. Mittheil. XVI. 260. Roku 1385 připomíná se Záviše, kaplan na hradě Dobříšském (Acta jud.). [7]) Pangerl, Gold. Urk. 178, Tomek Zákl. II. 274, DZ 3. C 7—8, lib. conf. 1399, 6. Oktb. [8]) Arch. č. VI. 12, Tomek Zákl. I. 206, liber bernarum (arch. Pražský). [9]) DD. 61. B 1.

Vyobrazení andělů na stropě schodiště velké věže Karlšteinské.

Na počátku 15. století vynášely prý lesy Dobříšské 600 kop, a 400 z toho šlo do komory královské. Pěkný také byl užitek z rybníkův.[1]) Když se stal purkrabí zdejším *Jan*, sekretář královský,[2]) před r. 1418, byl užitek asi takový, jako se nahoře vypisuje. Lesy rozděleny byly na 6 hájemství, nad nimiž byli Lovek, Míka, Pešík, Dluhoš, Vácslav a hajní Chlumští. Co se vybralo z peněz za lidmi zůstávajících, užitky z lesů, plat od uhlířů, kteří dřevěné uhlí pálili, za souše rozličné, též co vynášely viny, prodej piva a skrovné platy lidí poddaných, obnášelo asi 309 kop, a 391 kop zůstávalo za lidmi; všeho všudy znamenal se tedy příjem asi 700 kopami ze všech důchodův. Z toho odvedlo se králi asi 380 kop a ostatek se naložil na zaplacení rozličných potřeb. Na čeládku a služebníky hradské padlo asi 165 kop, ostatek obrácen byl na zaplacení peněz, které poukázali buď král nebo komora jeho na zakoupení nářadí, 4 koní a 2 vozů, rozličného zboží kupeckého na potřeby čeledi dvorské, za žetí trávy a obilí a na uhlí, které posláno ke dvoru královu. Ještě pak přišlo asi 22 kop na myslivce, holotu (chlapce psy vodící) a na psy, a 11 kop na to, co projedl Jan jezdě kázáním královým. Ale jiným způsobem připravováno ztenčení lesního hospodářství některými milostmi krále Vácslava. Tak na př. povolil král Janovi z Lestkova, když mu r. 1409 Mníšek v manství dal, aby on i potomci jeho v lesích Dobříšských honiti a čížby strojiti a dříví k stavení a pálení sekati mohli. Když témuž pánu zastavil ves Hraštice, dovolil všem držitelům zástavním této vesnice, aby mohli polání a klády z lesů Dobříšských bráti.[3])

Za následujících válek zůstala Dobříš v moci strany pod jednou, ale možná dosti, že při tom veliké útrapy přetrpěla. Léta 1421 prý osada od Pražanů vypálena.[4]) Lepší ochranu měla Dobříš, když ji král Zikmund (r. 1422) bratřím *Bedřichovi* a *Hanušovi z Kolovrat* zapsal;[5]) nicméně nacházíme, že se r. 1423 užitek z lesů zdejších do důchodů Karlšteinských odváděl.[6]) Lovčím byl tehda nějaký *Bakovec;* v téže hodnosti se r. 1436 *Vaněk z Řitky* nachází.[7]) Po skončených válkách stvrzeny jsou zápisy panství Hanušovi a synovci jeho Jindřichovi, kromě toho zapsal jim Zikmund Slapy městečko s některými vesnicemi kláštera Zbraslavského a Štěchovice městečko kláštera Strahovského.[8]) Pan Hanuš sice měl několik zámků, na nichž sídlel, ale přece někdy na Dobříši (jako na př. r. 1450) přebýval.[9]) Lovčím jeho byl tehda *Přech z Trnové.*[10])

Král Jiří vyplatil Dobříš od *Hanuše*, syna Hanušova, nemálo tím pána proti sobě popudiv, a zastavil ji r. 1461 synům svým *Viktorynovi*, *Bočkovi*, *Jindřichovi* a *Hynkovi.*[11]) I za těch pánů zůstal Přech lovčím, i když zároveň byl r. 1466 purkrabí na Křivoklátě.[12]) Ale nedlouho potom vyšli tito páni z držení Dobříše; neb v dílčích cedulích jejich r. 1472 zdělaných nenachází se Dobříš mezi statky dělenými. Skorem dvacet let není zpráv o Dobříši;[13]) mezitím dostala se v držení *Jindřicha ze Švamberka a na Zvíkově.* Když tento koupil společně s *Děpoltem z Lobkovic* zboží Kestřanské, smluvili se oba mezi sebou tak (r. 1491), že Děpolt postoupil Jindřichovi své polovice Kestřan a zápisu na klášter Chotěšovský a přidal 750 kop hotových peněz, za to obdržel panství Dobříšské s tou výminkou, že si napřed Jindřich rybníky Rosejovský a Papež vylovil a důchod sv. Havelský vybral.[14]) Ovšem Jindřich později (r. 1513) té spanilosti a zvůle honění a lovu zvěři na Dobříšských lesích litoval.[15])

Děpolt měl nemalé soudy pro panství Dobříšské, poněvadž nejeden vladyka nabyv od krále spravedlnosti na panství Dobříšské, jej o to k soudu komornímu poháněl.[16]) Děpolt zemřel r. 1527. Synové jeho *Jiřík*, *Jan* a *Litvín z Lobkovic*, majíce ve svém držení i hrad Osek i Dobříš, srovnali se r. 1530 dne 11. dubna s králem Ferdinandem a proti tomu, že jim hrad Osek z manství propuštěn byl, oni panství Dobříšské v 3604 fl. uh. zastavené králi beze všeho úplatku vrátili, vyminujíce si toliko svrchky a nábytky na Dobříši a ve dvoře.[17]) Ferdinand vykázav Dobříš do vůle své *Vilémovi Švihovskému z Ryžemberka*, r. 1534 dal mu ji k užívání doživotně, tak aby počtů činiti povinen nebyl, načež pustil Vilém od platu

[1]) Arch. č. VI. 26. [2]) DD. II. 50, 61 str. 212. [3]) Arch. gub. DD. 61 str. 336. [4]) Beckovského Poselkyně I. 1029. [5]) Arch. č. II. 449. [6]) Rkps. kapit. Praž. Snad se to týkalo lesů klášterních. [7]) DD. 61 str. 292. [8]) Arch. č II. 450. [9]) Arch. č. IV. 396. [10]) DD. 61 str. 370. [11]) Archiv Olešnický ve Vratislavi. [12]) Kn. grunt. 1455 v Rakovnice. [13]) Roku 1480 připomíná se Jaroš, úředník lesů Dobříšských. (Arch.b ibl. Praž.) [14]) Březan, registra Švamberská fol. 121. Viz i arch. č. VI. 582. [15]) Tamže f. 140. Viz i Sbor. hist. 1884, str. 16. [16]) Reg. půh. 1518 (museum). [17]) DZ. 3. L 21, kopiář 5 str. 93 v srch. gub.

svého, který bral jako hofmistr dvoru královského. Uloženo mu, aby se zámkem ke králi poslušně a hotově se zachoval, jej při stavení udržel a lidí neobtěžoval. [1])

Když přišel Vilém na Dobříš, shledal panství ve stavu špatném. O zámku samém píše: „Ten zámček Dobříš, nebude-li spěšného opatření, dokonce se oboří a padne“ — „kdyby král JM. přijel někdy na lov, abych JMti. ňáký pokoj udělal, neb zhola JM. nemohl by bezpečně na zámku býti, jedno pro zboření, druhé pro oheň, kdyby se větrové strhli, neb velmi nebezpečno“ — „zde pro nedostatek svého zdraví dlouho býti nemohu.“ Také rybníci byli na stržení. Uvažuje to král Ferdinand dovolil Vilémovi (roku 1534 dne 23. prosince), aby do 800 kop na panství a zámku prostavěti mohl. Ale přes to se za několik let mnoho nepolepšilo. Roku 1548 žaloval zase Vilém na špatný stav zámku, a komoře nařizováno, aby škody na něm ohledati dala. Roku 1550 píše Vilém: „na mé všude teče a někdy vítr střechy pobíře i se zámečkem.“ [2]) Roku 1543 potvrdil král Ferdinand obyvatelům vsí Kytína, Dobříše, Knína a Libčic výsady, které jim n. král Jan a císař Zikmund udělili. [3])

Ze života ss. Václava a Lidmily. (Vyobrazení ve schodišti velké věže Karlšteinské.)

V ty doby velice se vynasnažoval Floryan z Gryspeka, aby dostal panství Dobříšské. Roku 1535 získal si list královský, že mu Dobříš po smrti Vilémově v užívání dána bude. Roku 1545 vyprosil si výplatu po smrti Vilémově a r. 1545 dány mu dva životy na témž panství a připsáno mu na opravu panství a zámku, poněvadž byl sešlý a téměř všechen pustý, 300 kop. [4]) Ale to vše mu nebylo platno, neboť r. 1547 udělil král životy na Dobříši všem synům Vilémovým do jich všech životů s tou výminkou, aby zámek při stavení zachovali. Nad to pak uvažuje, kterak jest zámek ten velice na stavení sešlý, dovolil Vilémovi (r. 1550), aby mohl na něm prostavěti do 500 kop. Nedlouho potom zemřel Vilém, maje poslední čas dosti těžkostí, neb splácel dluhy Janovi Kolskému z Kolovsi. Zámek zdejší jaksi taksi uvedl v pořádek, ale městečko před zámkem bylo pusté, a obyvatelé bydleli ve vsi pod zámkem vystavěné. [5])

Vilémův syn nejstarší *Ferdinand* zámek na stavení opouštěl, lesy mýtiti dal, rybníků neopravoval a zle hospodařil; proto dáno mu r. 1555 rozkázání, aby panství v mírnosti a slušnosti užíval. [6]) Dovídáme se pak k roku 1556, že byl zámek všechen na pokojích, na stavení, na střechách opuštěný a téměř na upadení a oboření. Dvůr při zámku též byl opuštěný. K zámku byla jediná ves Dobříš se 27 osedlými, neb ve Višňové byli 4 osedlí, v Hermelticích, Úběnicích, Druhlicích a Tisovicích poddaní platu neplatili. Lesy rozděleny byly na pět hájemství. Roku 1560 připsáno jest Ferdinandovi na panství 1000 kop, začež se zřekl myslivosti a práva sekati dříví (kromě dříví k stavení a k palivu pro pána a jeho poddané). Za to se také stav panství o něco zlepšil. Osedlých bylo r. 1569 sice na Dobříši ještě 27, ale lidé porůznu v nově se na lesích stavěli, dvůr poplužní pod zámkem byl v nově vystavěn a bylo k němu dědin se dvoje koně; mlýn, pila, sladovna, pivovár, ovčín při dvoře byly v dobrém stavu. Tehda jednáno s Ferdinandem o to, aby Dobříše k rukám císařským postoupil, a když se tak stalo, zapsán mu za to klášter sv. Prokopa nad Sázavou. [7]) Nežli se Ferdinand přestěhoval, seděl ve Višňové. [8])

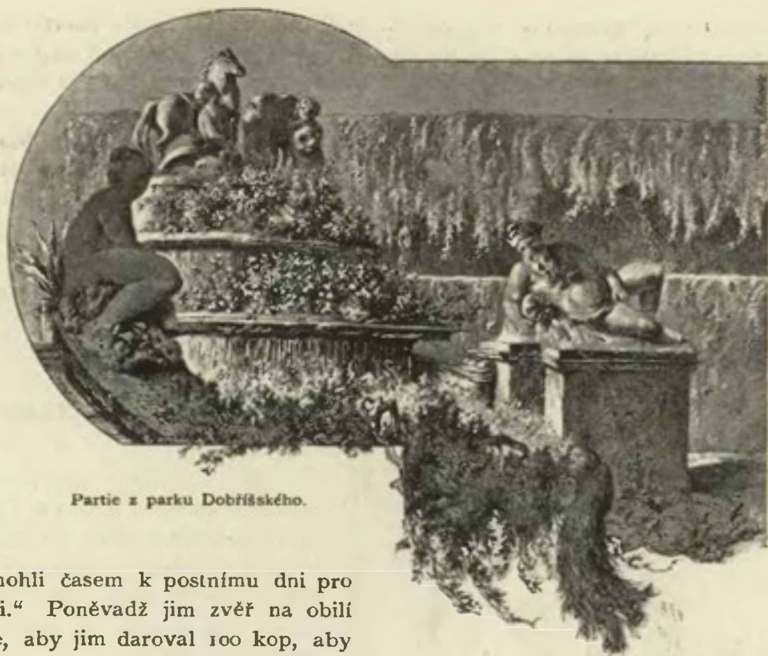
Hejtman královský *Pavel Kůrka z Korkyně* staral se především o opravení zámku. Od července r. 1570 za celý rok se na něm dělalo a tesařům, zedníkům, malíři, lepičům, truhláři a j. nad 92 kop zaplaceno. Také r. 1573 se na zámku stavělo. Toho roku poslal hejtman do Prahy ke dvoru ptáky. Pak se také opravovalo hospodářství při dvoře. Služba se platila písaři, pojezdnému, 8 forštknechtům a klíčnici. Od úředníků hajných držíval se tehda soud třikrát do roka o ty věci, které by se lesů neb břehů Vltavy dotýkaly, tedy jakýsi starodávný lovčí soud. Roku 1578 vysláni byli na Dobříš kommissaři, kteří by stav panství ohledali. Našli, že bylo hospodářství lehkomyslné, a proto úředníky a forštknechty rozpustili. Přese všechny opravy také se zámkem nebylo lepší. Neměli ani vězení, ač často vězňové byli. Kůrka psal, že žádný hejtman horšího bytu nemá a tak nebezpečného, poněvadž bylo všechno ze dřeva.

[1]) Arch. gub. a kopiáře tamže. [2]) Arch. gub. [3]) Arch. gub. Výsad těch již neznáme. [4]) Listy a kopiáře v arch. gub. [5]) Tamže. [6]) Rkps. univ. knih. XVII. A 27. [7]) Arch. gub. K panství počítaly se odtud Dobříš, Skalice, Hraštice, Homole, Něčín, Habří, Trtí, Pouště, Jablonná, Višňová, Želnice, Libice, Drsník, Lišnice a oboje Mokropsy. [8]) Reg. 20 F. k. s. E 1.

Partie z Dobříšského parku.

Od r. 1571 obyvatelé vsi Dobříše dělali si naděje, že jim schudlým poddaným uleveno bude. Bývalo při zámku městečko s mnohým obdarováním, kteréž potom skrze oheň i s týmiž spravedlnostmi k spuštění přišlo. Z té příčiny očekávali obyvatelé vsi Dobříše, že dostanou obdarování a vysazení za městečko „pro oužitek, ozdobu a poctivosť téhož panství, i také proto, že tudyto silnice veliká jest.“ Byvše r. 1571 oslyšeni, prosili r. 1575 po druhé za obdarování mýta, dva trhy výroční, trhy v dobytcích, várku po domácku, co by sami mezi sebou piva vybyti mohli. Prosili také, aby jim dán byl potok Chotobuz, „abychom mohli časem k postnímu dni pro lidi hostinské sobě rybičku uloviti.“ Poněvadž jim zvěř na obilí velikou škodu činila, prosili císaře, aby jim daroval 100 kop, aby nějaký „handl“ před sebe vzíti mohl. A jakož při lovích někdy předkové Dobříšských králům a před nimi medvědy, vepře i všelijakou jinou zvěř bili a chytali a v tom sobě mužsky provozovali, prosili, aby jim dána byla pečeť, kterou vymalovanou přiložili. Nevíme, jestli se jim stalo; jisto jest, že jim nedána pečeť s myslivcem a medvědem; neb užívají obrazu sv. Tomáše v bráně městské stojícího. Nicméně byli Dobříšští přičinliví, pomáhajíce forami, když se asi r. 1588 stavení velké na zámku z poručení komory podezdívalo a jiné oprávky při zámku dály, a pro vápno jezdili.

Partie z parku Dobříšského.

Až do r. 1581 byl Kůrka hejtmanem.[1]) Následoval pak *Vácslav z Běšin.* Ten r. 1587 pro sešlosť věku z povinnosti hejtmanské propuštěn a dána mu za jeho služby císařská milosť. Roku 1589—1603 byl tu hejtmanem *Oldřich Doudlebský* z *Doudleb.*[2]) Týž dal kostelík nový u Dobříše dělati, zvonici postaviti a spraviti a krchov okolo udělati. Komora dala na to dílo (r. 1589) 10 kop, a Oldřich nejsa r. 1590 docela hotov, ještě prosil, aby mu bylo pomoženo. V ty časy byl *Jiřík Konstantyn* z *Červeného pole* a *Sumoše* forstmistrem, ale psával se druhdy „úředníkem starším hajných a polesným lesův a hor Dobříšských.“ Za něho byly lesy (před tím na 5 hájemství rozvržené) rozděleny na úřady neb kvartýry (u Božích muk, v Bahenské v Karlíkovém luhu, Podvrtní v Bahensku, nad Roudným u Stožce). Jako hejtmané následovali potom r. 1604 *Jan Aulner* z *Pirkenfelzu*, r. 1606—1607 *Jan Hroch* z *Mezilesic.* Za něho jednalo se o to, aby vesnice Přední a Zadní Chlum od Dobříše odtrženy a ke Karlšteinu připojeny byly; za to se měly dostati Chýňava a Hyskov ke Křivoklátu. Následovali potom jako hejtmané neb purkrabě *Kryštof Radecký* z *Radče* na Radostově r. 1612—1613, *Jan z Libovice* r. 1614—1615, vrchním polesným byl v ty doby *Jan Vodopinec.*[3]) Až do té doby obsahovalo panství osady Dobříš městečko, vsi Rosejovice, Chlumec, Lštění, Hraštice Malé, ves nad Kocábou, Chouzavu, Novou Ves, Rymany, Senečnici, Dušníky, Ostrov, Višňovou, Kaliště, Pouště, Libici, na Rybníku, Drevníky, Homolí, Nechalov, Něčině, Vápenici, Hrabří, Větrov, Lišnici, Třtí, Jablonnou, Kaliště, Zadní Chlumy, Dubno, Přední Chlumy, Konětopa, Radětice, Drsník, Osík (Osika neb Buk), Novou Ves na Hájích, Jeruzalem, Úběnice, Druhlici, Lhotu Německou, Skalici. Zámek se pokládá r. 1606 za zámek pustý, a bydlelo se v nové tvrzi, která byla při dvoře ode dřeva postavena a cenu 500 kop měla. Jednalo se tehda již o to, aby panství Dobříšské rozprodáno bylo. O osudech Dobříše následujících nic známo není; jen tolik se poznává, že tu byl r. 1624 *Vácslav Mladota ze Solopisk* hejtmanem.[4])

Konečně došlo přece k odprodání Dobříše. Roku 1630 dne 14. června prodán jest zámek Dobříš, městečko pod zámkem a všechny vesnice (kromě lovu na červenou a černou zvěř, kteráž císařům pozůstavena) *Brunovi hrab.* z *Mansfeldu* a *Heldrunku*, JMC. tajné radě, komorníku, nejv. zemskému lovčímu,

[1]) Reg. 22 F. k. A 20 a 24 F. k. f. 1. [2]) DZ. 177. J. 8. [3]) Reg. 44 F. k. H 12. T 5 a jinde. Viz oddělení II. [4]) DZm. 54. D 23.

štolmistru a falkmistru, za 40.000 fl. rh. [1]) Nový pán koupiv panství a zprávu maje, že by nemálo osob stavu rytířského na témž statku osedlých bylo, kteří dvory své mají a při těch dvořích chalup nastavivše, co se v nich zrodí, je za své poddané pokládají a důchody panství tím ztenčují, poručil dotčeným osobám, aby do sv. Jiří r. 1631 takové dvorce lidem robotným postoupili, a jestliže by se tak nestalo, že budou povinni s jinými poddanými všecky platy a padělky vykonávati. [2]) Potomci Brunovi byli v držení Dobříše až do r. 1780, kdež přestala větev tato smrtí *Jana Václava* říš. hraběte z *Mansfelda*. Statky jeho dědila sestra jeho *Marie Isabella*, provdaná *Kolloredova*, a tak se dostalo panství toto v držení rodu Kolloredovského, který příjmí Mannsfeld k svému heslu přijal. Za časů Balbínových byl hrad Dobříšský ještě pořád ve stavu smutném a Balbín ohledav jej, řadí jej mezi zříceniny. [3]) Páni jej později, pokud ovšem zdí potřebovati mohli, obnovili. Roku 1720 dne 20. května vyhořel starý zámek, [4]) ale obnoven jest později asi v té podobě, jak jej nyní spatřujeme.

2. Kratochvilné věci z Dobříšska.

Veliké lesy Dobříšské poskytovaly těm, kteří panství to drželi, mnoho příležitostí k lovům a honům. Není divu, že mnohý chtěl užiti této pěkné zvůle, k níž práva neměl. Tak na př. honil dost Kafunk z Chlumu v ochozích Tisku a na Jelencích a na Chlumech zabil kouloucha zvíře. Ale radosť ta přišla mu draho, neboť od souzen jest r. 1524, aby platil pokutu, a pokuta na jeden pych byla 50 kop. [5])

Vratislavové na Mníšku sedící hojně využitkovali svého dovolení, aby mohli v lesích Dobříšských honiti. Králům tím nepřekáželi, ale držitelé zápisní velice se o to zlobili. Roku 1510 chodil Vratislavův člověk Jíra z poručení páně po myslivosti, a když jej, jako by pytlák byl, jali a na Dobříš přivedli, znal se takto: Že já po této myslivosti chodit musím a nemám od pána svého služby žádné, než toliko to, což zastřelím, dá mi od toho. [6]) Tehdejší pán Dobříšský Děpolt z Lobkovic věděl o spravedlnosti pánů Mníškovských, ale Vilém Švihovský buď toho nevěděl aneb toho nedbal. Vratislav honil velikou zvěř po království (lesích královských), s tenaty velkými i se střelbou. Když Vávra, úředník na horách Dobříšských, a jiní k němu o to chodili, odpovídal na právo své spoléhaje: „že se vás v tom nebojím, povězte svému pánu, a loviti budu, že třebas u zámku uvážem tenata a budem loviti.“ Také sekal dříví ke stavení, k palivu, k pivováru a ke všem jiným potřebám, ale nikdy se neopovídal. Úředníci mu vždy hájili a jednou i koně pobrali. [7]) Dotčený Vilém Vratislav v lednu r. 1541 chodil po lesích po myslivosti a pokaždé poháněl jej Švihovský z pokuty 100 kop, poněvadž postižen byl s ručnicí na cizích gruntech. Toho roku nazejtří po Matce boží Semenné (9. září) vyjel zase Vratislav na lov. Myslivec jeho postřelil jelena v Dlouhé Hoře, a Vratislav se psy jel po zvířeti postřeleném až na Zběhovec k Dobříši a odtud šli po troudu až k Velikému rybníku pod samým zámkem Dobříšským. Pán vida cizí lovce, poslal k nim Mikuláše, služebníka svého, kterýž pak učinil půtku na myslivce Vratislavova. Vratislav ohlédl se naň řka: „Tovaryši, co činíš?“ „Poslal mne pán můj, abych zvěděl, kdo to jede po gruntech pána mého s ručnicemi.“ „Jeď a pověz pánu svému, že sem já pan Vratislav ze Mníšku, že jedu po jelenu postřeleném a po troudu svém.“ Uslyšev to pan Švihovský, sebral služebníky a lidi s ručnicemi natažeými a vyjel za Vratislavem. Setkali se ještě u Velikého rybníka. Vratislav měl 3 ručnice natažené; pán jednu sám měl a dva jeho po jedné. Tu pravil k němu Švihovský: „Co jsi, že jezdíš po gruntech mých s ručnicemi, jeda po jelenu, zvířeti postřeleném.“ Odpověděl: „Že mám toho svobody.“ „Že toho svobody nemáte!“ Řekl Vratislav: „Já se tebe nebojím.“ V tom jej Švihovský zajel ručnicí připravenou. I zvolal Vratislav: „Pane Viléme, dejte mi pokoj, a sousedé, buď vám to svědomo, že mě pan Vilém honí s služebníky svými s ručnicí nataženou a připravenou a já na pána žádné péče nemám.“ I odpověděl Švihovský: „Já se s tebou bíti a nihadrovati nebudu; utepu já tebe právem, a právem rozeznáni budeme. A to Vám osvědčuji, že jedete sám třetí s ručnicemi nataženými po gruntech mých.“ A s tím se rozjeli. Soudy z toho byly, ale přetrženy proto, že Vratislav zemřel. [8]) Pan Vilém měl pro to nemalou mrzutosť.

[1]) DZ. 298. C 13. Sborník histor. 1883 str. 67—70. [2]) DD. 7 fol. 144. [3]) Miscell. III. 83. [4]) Lumír V. 480. [5]) Reg. 3 J k. s. E 6. [6]) Reg. 3 G. k. s. B 10. [7]) Reg. 6 G. k. s. B 16. [8]) Reg. 10 F. k. V 2, V 4, 9 G. k. P 7, P 18.

Soudil se s Vratislavy o to právo při soudu komorním, ale nedocházelo konce. Zatím Mníškovští zvěř honili a bili a lesy sekali, „že mnohem více jsou lesů posekali a pohuntovali ve čtyřech letech, nežli já v těch ve všech letech, co Dobříš držím.“ Tak psal Vilém komoře r. 1545.[1]) Za odpuštění od této skvostné výsady obdržela vrchnost Mníškovská r. 1764 tři kusy lesa a mnoho tisíc peněz na hotovosti.[2]) Také Anna z Janovic, manželka Vilémova, měla jednou soud. Markéta Snětská ze Snětu, manželka Jiříka z Tryskovic bydlem v Novém Kníně, lovila jednou ryby a raky v potoce, nevědouc bezpochyby, že potok ten k Dobříši patří. Pykala toho však pro pohanění, které se jí dostalo jako nějaké zlodějce. Neb Anna učinila r. 1554 o to psaní k radě Knínské, „že jest ona Markéta zastižena lovíci ryby a raky krádežně sama čtvrtá na den sv. Filipa a Jakuba,“ žádajíc jich konšel, aby se jí ujistili.[3])

Dobříšský vrchní úředník hajných Jiřík Konstantin z Červeného pole pocházel bezpochyby z Charvatska aneb z jižních Uher a zdržovával se mezi Charvaty, Hejduky a Slováky, tak že si z každé krajiny, kde byl, nějaké dítě přinesl; kterakým způsobem těchto svých dětí vzpomínal, vypisuje v tomto listu:

Nejjasnější a velikomocný Římský císaři, Uherský a Český a t. d. králi, pane, pane a pane muoj nejmilostivější!

V. C. M. od pána Boha dlouhověkého zdraví a šťastného panování, nad nepřátely ustavičné vítězství žádám. Ku paměti milostivé V. C. M ještě poníženě přivozuji, tak jakož sem sobě léta 1575 dvuor se mleyncem hájemský služebný manský téměř pustý ve vsi Tisovicích V. C. M. k panství Dobříšskému náležející od pana Albrechta Zruckého z Chřenovic za 600 kop míš. koupil, kterýžto dvorček se mleyncem při dskách dvorských V. C. M. poznamenaný jest, kdež přípis veypisu z desk dvorských slovo od slova, jakž samo v sobě jest, pro lepší vyrozumění toho při této mé ponížené žádosti V. C. M. podávám; protož V. C. M. jakožto pána a pána svého nejmilostivějšího se vší pokorou a ponížeností služebně poddaně velice, což nejveyš prošeno beyti může, prosím, že V. C. M. takový dvořec se mleyncem, což k němu od starodávna přísluší, z mocnosti i štědrosti císařské a milosti královské majestátem neboližto hamfeštem osvoboditi za mé věrné pracovité služby, v kterých s pomocí pána Boha na panství V. C. M. Dobříšském a Příbramském od 15 let až posavád do vuole boží a V. C. M. trvám až do skončení života svého předce sloužiti míním vždy, jakž napřed, zmocnosti a štědrosti královské tu milost mně chudému služebnému forštmistru učiniti pro mé Charváty, Hejduky i Slovakyně a drobné dítky milostivě ráčíte, já tolikéž, jakž napřed, i dědicové moji a držitelé gruntu toho, aby takový dvorček se mleyncem buď manželce své a dítkám mým odkázati, dáti kšaftovati a s dobrou volí vedle majestátu nebo hamfeštu odevzdati bez překážky každého člověka mohl, milostivě, jakž napřed, V. C. M. propůjčiti a osvoboditi, ráčíte s ponížeností velice žádajíc prosím a já s dědici Charváty, Hejduky, Slovakyněmi s drobneymi dětmi sveymi, tolikéž sám osobou Jírovou V. C. M. chci se ve všelijakých službách do oupadu věrně poddaně dáti nadjíti a se dobře chovajíc sloužiti, v tom V. C. M. jakožto pána, pána svého nejmilostivějšího více nežli od devíti let o takovou milost vždy ubohý potřebný služebný Jíra pracovitý následuje, supplikuje a odpoli zdaleka připomíná a na to fortunní kolo jako svět jsouce, nyní vždycky točí a zaháleti jemu nedá, protož s radostí, skoro li se od těch let, jakž nahoře, následujíc na mne a malé dítky mé s štěstím zatočí, služebně poddaně očekávám. Za milostivou odpověď V. C. M. v poníženosti pokorně velice prosím. Actum supplikací v sobotu po svatém Medardu léta 1589.

Vyobrazení andělů na stropě schodiště velké věže Karlšteinské

V. C. Mti. věrně služebně poddaný forštmistr panství Dobříšského a Příbramského

Jiřík Konstantyn z Červeného pole a z Sumoše m. p.

Málokterý hejtman císařský 16. věku zkusil tolik protivenství a mrzutostí, jako statečný Oldřich Doudlebský z Doudleb zkusil skrze *velbloudy*. Umění milovný a v učená rozjímání pohroužený císař Rudolf byl odněkud 13 velbloudů dostal. Vznešený pán potěšil se patřením na tato zvířata, kteráž tehda u nás zřídka vídána byla; ale po krátkém opatření, poněvadž bylo nesnadno na Hradčanech zvířata ta míti, dány jsou do kláštera Zbraslavského, na místo nejbližší k Praze, kde se pro ně tráva sehnati mohla Ale poněvadž se opatovi roku 1593 skrze povodeň veliká škoda stala a nemálo obilí a trav na lukách

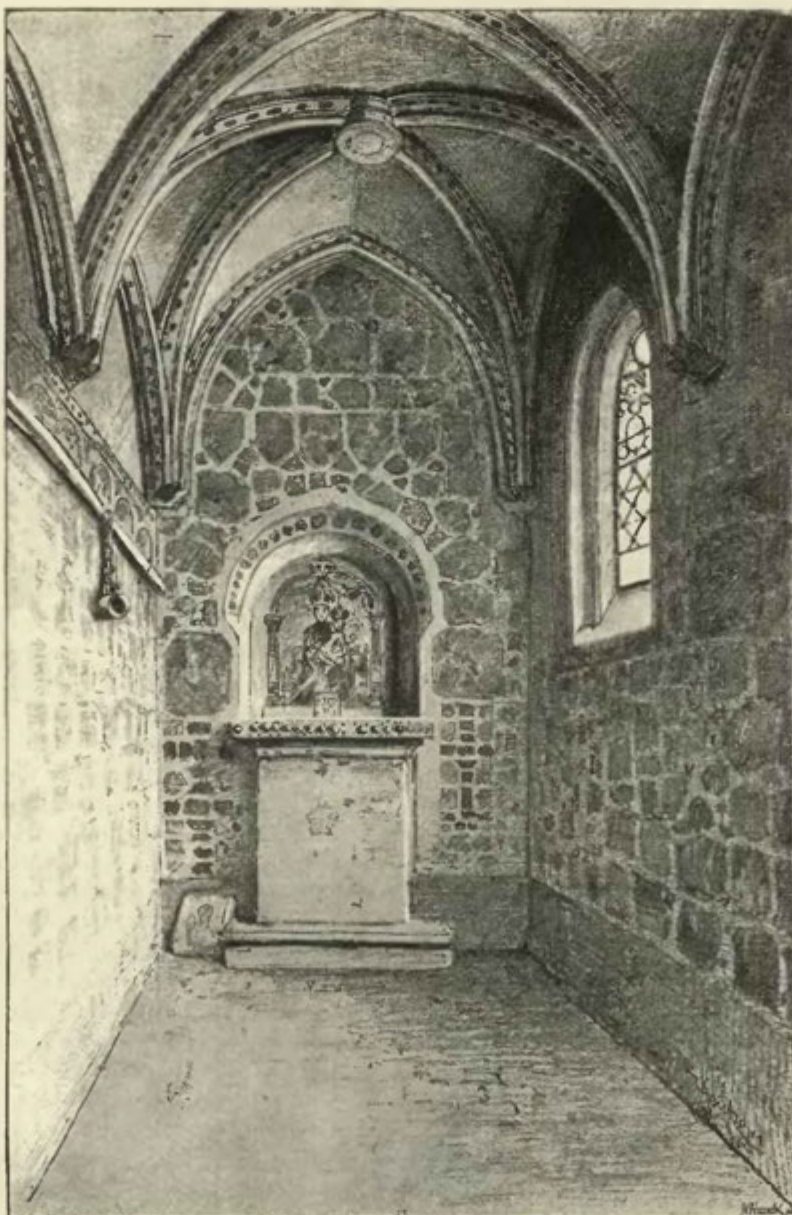
[1]) Arch. gub. [2]) Sbor. hist. III 119. [3]) DZm. 2. G 15.

podkalila, tak že těch velbloudů déle chovati nemohl, rozhodli se u dvora císařského, aby posláni byli na panství Dobříšské. Dáno tedy skrze komoru nařízení Doudlebskému (8. srpna), když přihnáni budou, aby je pící i jiným, co tak zapotřebí bude, též i místem, kdež by nočního času stávadlo své měli, opatřil a nařídil, aby se jim žádného ublížení nestalo. Téhož dne přihnáni do Dobříše. Hejtman obdržev psaní a spatřiv velbloudy, byl jako omráčen, neboť na tom panství, kde se tak tak přístřeší pro lidi dostávalo a hospodářství nevalné bylo, nevěděl, jak je umístniti a uživiti. S podivením, „že takoví velbloudové, kteříž obzvláštního místa a opatření potřebují, tak v rychlosti a nenadálosti jsou sem odesláni a dohnáni,“ šel k sousedu Kunšovi, poněvadž sám místa neměl, a objednal na něm to dosti těžce, aby v jeho prostranném dvoře do dvou neděl zanecháni byli. Ale nové těžkosti. Hlídač velbloudů, člověk všetečný a spurný, měl manželku a pacholka a chtěl na hejtmanu, aby mu stravu od ryb a jiných krmí hojnou dával a pivo bílé v keltnách (že on řídkého neb společného píti nemůže) posílal. Žalostně psal hejtman nazejtří (9. srpna)

Zbytky hradu Tetína.

do komory: „Toho V. M. tajiti nemohu, pána Boha se v tom dokládaje, kdyby zde též velbloudové přes zimu býti a zůstati měli, majíce dost málo píce příčinou té povodně a škody, ano i jiných obroků nemajíce — —, neměl bych čím, maje sám mnoho dobytka i koňstva, je přechovati, leč bych toho dobytka polovici ze dvora rozprodal.“ Strany hlídače prosil za jisté poručení, neb poznával, kdyby se jemu v tom povoliti mělo, že by polovici čeládky dvorské přestěhovati za to mohl a do téhodne sud piva nepostačil. Není známo, jaké odpovědi se mu dostalo; prozatím zůstalo vše, jak bylo. Když však vypršely dvě neděle, které si Kuneš vymínil, přišlo teprve poručení, aby hejtman stáj stavěl, a hlídači na jeho ustavičné vyhledávání ukázalo se z důchodů panství měsíčně po 14 fl. rýnských. Pro hejtmana zase nová potíž. Bylo okolo sv. Bartoloměje, a lidé měli ještě velká díla na polích, a proto nemohl hejtman tak na spěch tesařů objednati, a tak zůstávali velbloudové ještě ve dvoře v kolně. Mezitím se hejtman dosti zlobil na hlídače, „lotříka všetečného, který komoru zbytečně zaneprazdňuje a omylnou zprávu dává,“ a prosil, aby po druhé poručili, věží jej potrestati, „neb sice před ním žádného pokoje míti neráčíte.“ Poněvadž stáje pořád se ještě stavěly, prosila komora Pavla Kůrku z Korkyně, jenž dobytka nechoval, aby dvorec svůj k přechování velbloudů přes zimu propůjčil. Pacholku hlídačovu vykázáno pak měsíčně 6 fl., dvěma pohůnkům po 4 fl. a každému ročně na šaty 50 fl.

Kaple císařská na Karlšteině.

Schylovalo se ke svátku Všech svatých, když přišlo u hejtmana k novému rozechvění. Dva lidé jedouce na voze, potkali se s velbloudy, když je hnali po pastvě, a poněvadž kočí nemohli koní udržeti, spadli i s vozem do rybníka. Také nastávala zima, a za krátko nemohli se velbloudi na pastvu hnáti. Proto prosil hejtman (8. listopadu), aby je vzali buď na Křivoklát neb jinam, kdež by ovsův, sen, slam a píce dostatek byl, „neb k nižádné platnosti na tom panství nejsou, nýbrž k veliké škodě.“ Odpověděno, aby zůstali na panství, poněvadž Albrecht hrabě z Fyrštemberka, správce úřadu štolmistrství, vzkázal, že se císař jednou na tom ustanovil, aby velbloudové přes zimu na tom panství vychováni byli, a na opětné prosby hejtmanovy dán rozkaz (dne 24. listopadu), aby zanechaje výmluv stáj postavil a píci dodával. „Neb nemáte-li píce, máte v rukou peníze,“ dodáno bylo. Jak se zdá, rozmyslili si to v Praze; velbloudi odehnáni někam, a hejtman měl nejen po celý podzimek pokoj, ale i tiché pěkné vánoce.

Karel IV.
Starožitná malba na omítce v kapli sv. Vácslava na hradě Pražském.

Dne 30. července přišlo na hejtmana překvapení. V nenadálosti přihnáno z Prahy 17 velbloudů na Dobříš, a hned velbloudník chtěl, aby se mu na ně denně dva strychy ovsa dávalo, což se zdálo býti hejtmanu mnoho, neboť by měli sena a slámy dobře. Kupoval po celém panství oves, ale jen 20 str. skoupil, poněvadž někteří hned neměli a co měli, to v chlebě snědli. Stěžoval si na to před Hans Popem, císařským služebníkem komorním, který oznámil, že jim ovsa mnoho dávati potřebí není, nýbrž jako jiná hovada, totiž voli a krávy, že senem a slamou chováni býti mohou. Poněvadž velbloudník vždycky nabíhal, aby se mu zhojna ovsa dávalo, domníval se hejtman, že chce ten oves více pro koně, kterého si choval, a žaloval to komoře dne 1. ledna r. 1594, dokládaje, že neví, až snědí velbloudi oves, odkud jej pro koně a klisny bráti. Jak se zdá, byla komora, pokud mohla, na straně hejtmanově; za to žaloval velbloudník u štolmistrství, že na něm hejtman sedí. Mezitím uplynulo drahně času; velbloudník zabil jednoho velblouda a maso prodal, a chtěl zabiti ještě jiného, který byl starý a slepý. Vyhrožováno mu trestem, ale hůře bylo, když 8 velbloudů starých a jeden mladý pošli. Když poslán byl na Dobříš Baltazar Dietrich, cís. hejmistr, pro vyhledávání příčiny, vymlouval se velbloudník, že se na ně nedobré, ale shnilé seno dávalo, ač často prý toho při hejtmanu hledal, aby lepší obdržel, ale nic při něm obdržeti nemohl a že nemohl od něho dostati pro zachování jich do téhodne měřici soli a dřevěného oleje potřebu, poněvadž hejtman od komory poručení neměl. Pravá příčina asi byla ta, že povětří podzimní velbloudům nesloužilo a stáj studená a zle opatřená byla. Na pozůstalé velbloudy (9 starých, 3 mladé) poručila komora každého téhodne str. ovsa, sůl a olej pro lékařství vydávati.

Alžběta Pomořská.
Starožitná malba na omítce v kapli sv. Vácslava na hradě Pražském.

Příštího roku rozmnožil se počet velbloudů, tak že jich bylo v listopadu 24, ale dva zase pošli. Staré stesky na špatné jich opatření zase se opakovaly. Hlídač žaloval opět, že se na ně nedává ovsa, sena a jiné potřeby, jako na př. na každého houni, sůl a j., také nebyl spokojen s platem svým hroze, že pro nouzi uteče a s velbloudy zahyne. Komora se vymlouvala, že byla neúroda a že není již možná, nechati velbloudů na Dobříši, leč by prodali dobytek ve dvořích. Necháno tedy prozatím tak a dáváno potom velbloudníkům jednomu po 6 fl. a dvěma pacholkům po 4 fl. na měsíc. Když nastalo teplo r. 1596, vzati někteří velbloudi z poručení císařského pryč, tak že zůstalo jen 5 starých a 3 mladí; také ti dva velbloudníci odesláni s nimi. Ale za nějaký čas nastaly nové nechuti. Neb okolo sv. Jana křtitele jeden z velbloudníků se vrátil a chtěl míti službu za ten čas, co byl pryč. Hejtman chtě spravedlivě nákladův ušetřiti, nejen se ptal, co má činiti, a maje o té věci svoje myšlénky, takto psal komoře: „Nebo nějaký skoták, poddaný JMC., který mnoho let při zámku dobytek pásl, byl u nich více než rok zjednán za pacholka, sám je předešle pásl a jich víc než ti velbloudníci opatroval a posud pase, tak že by těch velbloudníků potřeba nebylo a z útrat by sešlo.“ Zdá se, že 7 velbloudů, kteří v létě z Dobříše vzati byli, přes léto na hradě Pražském zůstávalo, aby je císař často vídal, ale ke konci září posláni jsou zase na Dobříš. Sotva je přivedli, hned jeden mladý velbloud pošel, a k veliké mrzutosti hejtmanově přišel třetí velbloudník Stanislav, veliký prý lotr, a měl ještě nějaký Jakub Francl za nimi přijíti. Poněvadž ti dva ještě na Dobříši nebyli a hejtman o nich poručení nedostal, nemohl jim ovšem službu vydávati. Tu oba prosebně se k císaři samému utíkali vzpomínajíce pilnosti a bedlivosti své, ani z rozkazu císařského velbloudy po svaté Římské říši vodívali. Není známo, jak pochodili, neb Jakubovi teprve na konec března r. 1597 24 fl. zaplaceno. Nějaký čas potom byli velbloudi zase mimo Dobříš, teprve v prostřed července r. 1597 přihnáno opět 13 velbloudů s několika hlídači. Stanislav přišel zase, ale o velbloudy málo se staral, neboť toliko v krčmách ležel a pil a nic dobrého činiti nehleděl, anobrž mnohých věcí nenáležitých se dopouštěl. Zdálo se hejtmanovi, že by tu službu Jakub s nějakým druhým dobře při

menším platu zastati mohl. Ještě po svátku Všech svatých byli velbloudi na Dobříši, ale co se pak s nimi dálo, není nám známo.[1])

Hejtmanové druhdy nedobře hospodařili, což bylo u některých snad z nepoctivosti, u jiných bezpochyby z nezkušenosti; mezi lidem aspoň o hejtmanech na komorních panstvích proskakovalo smýšlení, že císaře okrádají. Mnohý ovšem, ač důkazů neměl, pronesl to svými slovy z vášně, jak učinil Jan Míčan z Klinšteina jeda r. 1600 z Nadějkova a řka o Doudlebském, že jest „JMC. zloděj."[2]) Podobné mínění bývalo také o některých vladykách, kteří sídleli při velikých lesích, a tu kradě zvěř honívali, jako prý to činíval Jan Kuneš z Lukovec. Jednoho času (r. 1604 na den sv. Antonína) po druhé hodině na noc (t. j. po západu slunce) přišel Jeremiáš Vícovský, soused Dobříšský, do domu Jana Rathouzského tudíž, kde nemalý počet lidu shromážděn byl, a jsa hrubě opilý, takto promluvil k hospodáři: „Jestli tu ten lotr, zrádce a císařský zloděj Kuneš? Kam jsi ho schoval? Pověz mi o něm, já jej musím zabit; a přísahám pánu Bohu, když mimo mý vokna pojede, dám mu kulkou a vytisknu z ručnice." O pytláctví v lesích královských věděl také hejtman Aulner, věda jen tolik, že Kuneš v krčmě své na Veselce má za hospodáře neb krčmáře nějakého Jirku, který v lesích královských zvěř kradl a střílel a „kde by se mu líbilo" nosil a vozil.[3])

Když utuchla stará bojovnosť, ale zůstala přece náchylnosť k násilí, opakovaly se výtržnosti ve světnici na zámku Dobříšském, kdež se věci panství řídily. Tak na př. Adam Korbel z Bukové r. 1613 hejtmana Kryštofa Radeckého z Radče v půli popadl a jím o zemi dáti chtěl, když pak mu to nešlo, chytil se za ručnici a k ní kohoutek přikládal, chtě vystřeliti. V téže světnici Šebestyán Ota z Losu r. 1614 purkrabí Janovi Libovickému pěstí zavřenou pod nos klepal a aby s ním před zámek k bitvě šel, pobízel, a že mu hned, co zaslouží, udělati chce, přísahal. Stalo se to z té příčiny, že pravil k němu Libovický: „V hrdlo lžeš." Libovický se také nesnášel s Josefem Vodopincem, forštmistrem zdejším. Když byli oba r. 1615 v domě prymasa Dobříšského, pohádali se tak, že řekl Vodopinec: „Co jsi ty purkrabě a sakramentský hudlaři? však jsi ty šenkýř!" Za odpověď řekl Libovický, že v hrdlo lže, a uhodil jej talířem cínovým mezi oči.[4])

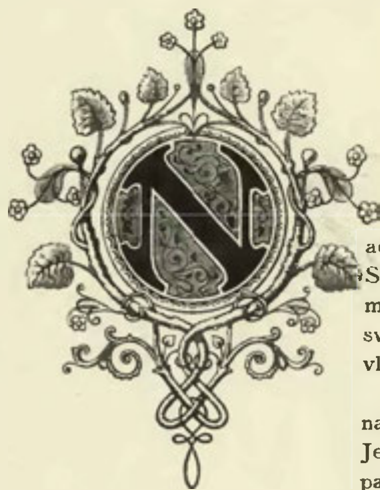
[1]) Arch. gub. [2]) DZm. 72. J 3. [3]) DZm. 87 k soudu letnič. 1605. [4]) Reg. 44. F. k. T 5, 45 F. k. A 7, C 8, F 4, 46 F. k. B 1—2, reg. svědomí r. 1615.

Tetín.

STARÝ KNÍN.

Nad nynějším král. horním městem Knínem Hor zlatých leží ves řečená Starý Knín. Zde bývala také tvrz. Stávala bezpochyby ve dvoře na místě nynějších sýpek, které stojí na nejvyšším místě dvora a způsobou svou na starou dobu poukazují. Ve dvoře již nic neupomíná na staré vladyky Knínské, za to je drahně památek po nich v kostelle zdejším.

Zdá se, že stál Knín Starý dříve nežli Nový Knín; tomu totiž to nasvědčuje, že je posud ve Starém Kníně farní a prvotní kostel osady. Je-li tomu tak, byl zajisté knížecí dvůr, o němž se od r. 1185 v našich pamětech zmínka činí, ve Starém Kníně. Knížata česká se tu nejednou zdržovala. Později darována jest nějakému vladykovi a stala se majetkem panským; a tak čteme k r. 1321, že ves tato skrze *Štěpána z Tetína* právem zákupním vnově vysazena.[1]) Ve druhé polovici 14. věku sedělo tu několik vladyk najednou. *Frenclín z Obořiště* odjinud z *Knína* připomíná se r. 1364 jako pán na Hvožďanech. V Kníně samotném vykonávali právo podací roku 1363 *Velina, Ješek, Vojslav* a *Heralt* bratři.[2]) O dotčené právo smluvili se mezi rokem 1380 *Prokop z Knína* a *Kateřina* vdova *Slehenkaufova* s *Markétou ze Knína* a dcerou její *Annou.*[3]) Od té doby bylo podací kostelní rozděleno ve dvé. Roku 1390 připomíná se *Zdeněk z Knína* odjinud z *Korkyně*, snad předek Korkův.[4]) Jednu polovici Starého Knína koupil s polovicí podací, dvorem, vsí, lesy a nějaké dědiny v Novém Kníně *Jindřich z Rožemberka*, který byl v jich držení r. 1391,[5]) ale zase záhy je prodal. Druhou polovici však držel *Filip Korka ze Knína.* Jeho svolením se stalo r. 1403, že přikoupena jest k farnímu dvoru

---

[1]) Reg. III. 291. [2]) Lib. conf. [3]) Lib. erect. XII. 99. [4]) Lib. erect. XII. 49. [5]) DD. 13. f. 100.

chalupa, z níž oheň byl před tím vyšel a faru zapálil.[1]) Roku 1423 držel statek Kninský *Jan Zich z Kunratic*, vladyka katolický.[2])

Na počátku 16. věku ještě byl Starý Knín rozdělen. Kromě totiž svobodného dvoru, který teprve r. 1554 ke tvrzi přikoupen, byla tu tvrz se dvorem, na níž seděli r. 1510 *Jan, Jiřík, Václav, Jakub* a *Zikmund* bratří *Dobešové z Vesec.*[3]) Jakub Dobeš z Vesec koupil r. 1548 třetí dvůr Staroknínský, který před lety Petrovi Rybkovi z Újezda a potom Vratislavovi z Mitrovic náležel.[4]) Jan Dobeš držel r. 1549 tvrz, ale později tu seděl Jakub, jenž ji prodal r. 1551 *Adamu Myslíkovi z Hyršova*, měšťěninu Nového města Pražského. Podobným způsobem vešel v držení Knína r. 1554 *Jan mladší Ježovský z Lub.* Tento pán časté měl neshody a kyselosti s Novoknínskými, čemuž pro blízkosť obou osad nesnadno ujíti bylo. Jan Barták, soused Knínský, zlobíval ho tím, že na panských gruntech tenata na pod sed lícel a zajíce honil.[5]) Jiné pře byly o potok a lovení v něm. Když jednou Jana v
Kníně nebylo a bratr jeho Otík ryb v potoce naloviti chtěl, přišel Václav Lizma, prymas Knínský, s perkmistrem a sousedy, sekerami, motykami a palicemi ozbrojenými, a ryb loviti nedali.[6]) Jan dobře hospodařil. R. 1578 přikoupil vsi Zduchovice, Hřimeždice, Vesce a Velkou s řekou Vltavou, roku 1583 vsi Křišov a Hněvsín s několika rybníky.[7]) Tehda byl hejtmanem kraje Podbrdského a JMC. radou a nazýval se potom Janem nejstarším. Ženat byl dvakrát, poprvé s Annou z Hyršova, kteráž zemřela r. 1561 v neděli provodní (13. dubna) a pohřbena jest v kostele Staroknínském. Druhá manželka byla Lidmila z Týna, paní velice nábožná. Děti měl Petra mladšího, který zemřel před ním, a Annu, která se vdala za Václava nejstaršího Vratislava z Mitrovic a zemřela neznámého roku ve středu po květné neděli.[8]) Posledním pořízením svým odkázal Jan statek svůj všechen manželce své Lidmile do smrti aneb stavu změnění a zemřel r. 1596.[9]) Jemu patří bezpochyby náhrobek ve Starém Kníně, na němž jest vytesán pán v odění s nápisem neúplným a udáním, že zemřel v sobotu po vzkříšení syna božího (20. dubna). Paní Lidmila vládla na Kníně asi pět let. Na ni upomíná pěkná křtitelnice ve Starém Kníně, ozdobená znaky a nápisy jména jejího, Václava mladšího z Mitrovic, Lidmily Ježovské z Lub, Václava staršího Počepického z Počepic a Jakuba Zhudovského z Hyršova, kteří na toto bohumilé dílo přispívali. Latinský, podlé způsobu tehdejšího ve slovech těžký, ve smyslu lehký nápis, kterýž sepsal „Nicolaus Pelargus poëta Caesarius,“ vypravuje, kterak Lidmila dílo toto pánu Bohu obětovala té doby, když byl správci kostela zdejšího Jan Haerites, rodič z Hradce Králové. Křtitelnice dodělána r. 1601,

Motiv ze druhého dvora na Karlšteině.

[1]) Lib. erect. XIII a. 117. [2]) Lib. conf. [3]) Reg. kom. soudu. [4]) DZ. 85. F 8. [5]) DZ. 85. H 21, 86. K 3, DZm 229. C 5. [6]) Reg. 17 F. k. P 12 a 20 F. k. C 16. [7]) DZ. 20. H 23, 21. R 16. [8]) Náhrobky těchto osob jsou v kostele Staroknínském, ale hrubě jsou ošlapány. [9]) DZ. 127. C 5.

když snad již Lidmila nebyla na živě. Neboť téhož roku dne 26. dubna učiněna jest smlouva mezi *Lidmilou*, dcerou někdy Petra mladšího Ježovského z Lub, a Václavem nejstarším z Mitrovic, na něž statek Knínský dědičně připadl, taková, že Lidmile týž statek zůstal, ona z něho závady splatila a Václavovi 8250 kop míš. vyplnila.[1]) Skrze Lidmilu dostal se Knín v držení *Václava mladšího Vratislava z Mitrovic.*

Václav (nar. roku 1576 z otce Štěpána a mateře Kateřiny z Běšin) jest obraz starodávného šlechtice českého se všemi ctnostmi, jak bývalo v naší katolické šlechtě před válkou třicetiletou. Vychován byl takovým způsobem, jako všichni katoličtí synkové té doby. I přirozená tehda všem touha, spatřiti krajův a mravů cizích, byla při Václavovi a uskutečnila se mu brzo, třebas mu přinesla více hořkého nežli sladkého ovoce. Když totiž r. 1591 poslán jest Bedřich z Krokvic za velkého posla do Cařihradu, dán jest mu Václav jako pachole komorní a dne 2. října se z Vídně do Turek vypravili. Plavili se po Dunaji až do Bělehradu a odtud jeli po vozech až do Cařihradu. V Cařihradě první čas pilně pozoroval mravy turecké a způsoby východní, trávě drahnou dobu v pokoji. Když však se roku 1592 opět války v Uhřích začaly, chtěl Vratislav s armenskými kupci projeti východní země a na Jeruzalem a Benátky se navrátiti, ale sešlo z toho. Mezitím rostla nevole proti křesťanům, poněvadž Hassan baše byl s vojskem u Sisku zbit a pro začaté nepřátelství poplatek posílán nebyl. Nový velký vezír Sinan baše kázal vrata domu, v němž poselství přebývalo, železnými závorami zatarasiti a stráží opatřiti. Tu se jim hned stravy i všeho ujalo, ledva že si v průvodu janičárové potřebné věci na trhu kupovati mohli. Když pak nedlouho potom v městě mor vypukl, rozstonali se také někteří z poselství, zejména Vratislav sám. V tom se přihodilo, že hofmistr poslův, Ladislav Mörthen, se poturčil a věda dobře, že se skrze placené lidi zprávy ode dvora přijímají a do Prahy posílají, o tom velkému vezírovi oznámení učinil. Náhoda tomu chtěla, že týž den, kdy poturčenec s průvodem svým přišel, dotčené zprávy neb listy v cifrách psané nebyly v tajné skrýši, jak se patřilo, uloženy, nýbrž od sekretáře z lehkomyslnosti jen do nějaké almárky položeny byly. Když tedy Turci do domu přišli, přehledali sice kancelář, ale nic nenašli; teprve když poturčenec odcházel, spatřil almárku, ji otevřel a spisy vyňal. Tu kázal Sinan baše, bera se s vojskem do Uher, posla jíti a do železpoložiti. Potom přišli janičáři s biřici, každého z poselství, kde koho dostati mohli, zajali a kruh železný na krk vhodivše, řetěz skrze něj prostrčili. Vratislav, ač stonal a na nohou státi nemohl, vlezl nejvýš pod hambálky, ale nemoha tu vydržeti, vrátil se do postele a jat také. Sláb byl tak, že jej nésti musili. Napřed je uvěznili ve smradlavých a horkých vězeních. Vratislav jsa umořen nemocí a těžkým řetězem, dosáhl toho, že byl ke kaplanu Janovi z Vinoře, krajanu svému, přikován. Kaplan sice s počátku byl trpěliv a jednou, po druhé, po třetí řetěz ochotně nosil, když však často s velikou obtížností choditi musil, počal bublati, nadával, druhdy jej nohou udeřil, že kozelcem letěl. Ledva se Vratislav s velkou bídou uzdravil, tu zase se kaplan rozstonal a zase Vratislav mu řetěz nosil. I on tak několikráte ochotně činil, ale potom se mu stesklo a kaplanu rovnou měrou odměřil. Po nějakém čase dáni na galeje a k veslům přikováni.

Když pak přicházely noviny o vítězstvích císařských v Uhřích, vsazeni jsou do Černé věže, strašného vězení u Bosporu stojícího. Tu měli sice do klad vsazeni býti, ale že se hejtman nad nimi slitoval, nedáni do nich. Nicméně ukováni do pout; jediný Vratislav, poněvadž se pout nedostávalo, obdržel jen kruhy železné okolo noh. Po třech dnech teprve jim dali jísti, poněvadž dříve rozkazu z Cařihradu nepřišlo. O chlebě a vodě tu život trávíce spolčili se po pěti i po šesti osobách a řemeslem punčochářským si chvíli krátili. Některý předl bavlnu, druhý soukal, třetí vázal a tak dále. Ze stržených peněz koupili si džbánky, aby vodu rovně mezi sebe rozděliti mohli. Z velkého hrnce ustrojili si pícku a v ní vařili a kuchařili, ovšem že jen kaši z chleba a vody; svátkem bylo pro ně, když si tuto kaši dřevěným olejem omastiti mohli. Zkoušíce tu tmy, hladu a smradu, toužebně si vzpomínali na svou vlasť a kolikrát sobě nádenníky u svých přátel býti žádali, aby si do sytosti chleba vydělati a najísti se mohli. Nadělavše punčoch, rukaviček, měšcův a tureckých kloboučkův, přiložili k nim tajně listy a poslali je jednomu vystouplému vězni v Galatě, aby je zpeněžil. On věrně se zachovav, poslal jim potravy za ty peníze a také listy do Prahy, kdež se dostali do rukou Adamovi z Hradce, nejvyššímu purkrabí. Když pak více než rok v té věži seděli, nemajíce nežli po jedné košili a houni, a trápeni jsouce zimou, způsobil jim hejtman každému kabát ze sukna. Již do třetího roku železem byli ukováni, když v tom zuřivý Sinan baše zemřel; i poslali vězňové prosebný list novému vezírovi Ibrahimovi, přejíce mu k tomu novému úřadu dlouhého věku a vítězství nad nepřáteli. A poněvadž se nad to poslové francký a anglický přimlouvali, aby z vězení propuštěni byli, z rozkazu sultánova jim svoboda dána. Nicméně se přece od hejtmana 200 dukáty vykoupiti musili. Dvě léta a pět neděl v té věži přeseděvše, odebrali se na den sv. Petra a Pavla (r. 1595,

[1]) DZ. 175. J 4.

29. června) do Galaty k anglickému poslu. Tento doprovázeje sultána k Jagru táhnoucího, měl vězně pod svou ochranou až do Bělehradu. Odtud se dali na Budín do Vácova (Tovačova) a tu od císařské posádky pohostěni. Zdrževše se potom na krátko ve Vídni pospíchali do Prahy, aby se shledali s přáteli svými. Císař Rudolf zvěděv o příchodu zajatých, povolal je k sobě a vyslyšev jich příhody a prosbu, aby jim nějakou odměnu dal, ke všem se milostivě zachoval a poručil, aby se nemalá summa peněz mezi ně rozdělila, ale ta Bůh ví, za kým zůstala.

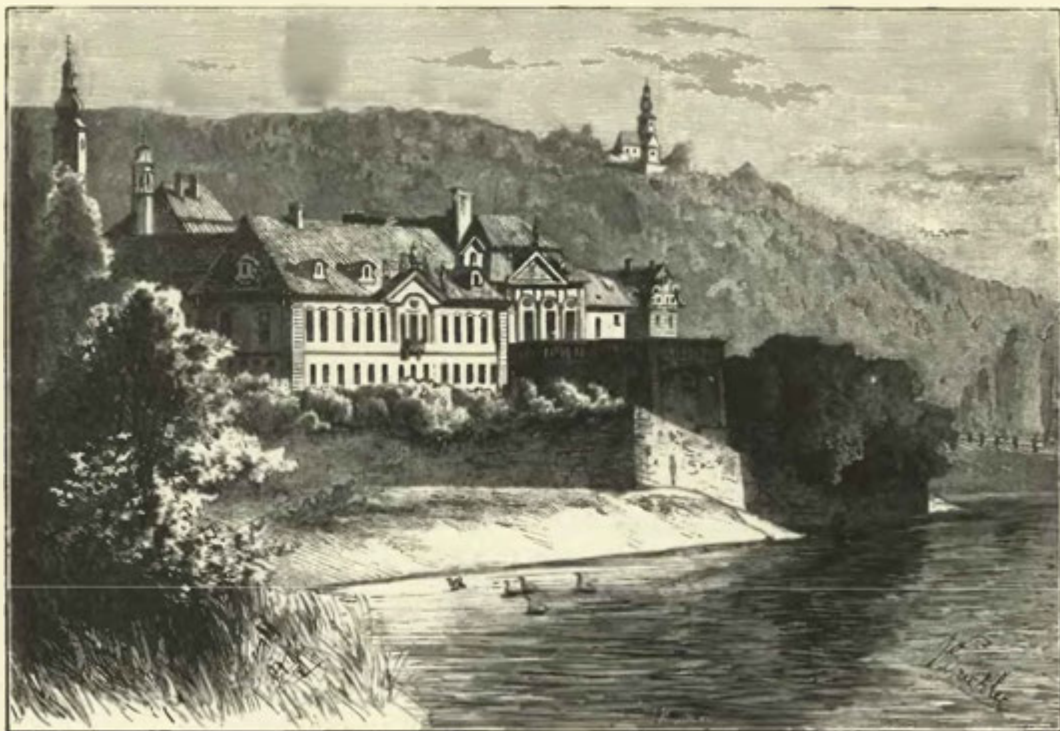
Navrátiv se domů oženil se s Lidmilou z Lub, s níž se dostal v držení Starého Knína, měv před tím již statek Korkyňský. Roku 1603 oddělil se od bratří svých. [1]) Za válek náboženských zachoval věrnost rodu Rakouskému, pro kteroužto se stal hejtmanem Nového města Pražského a soudcem zemským. Roku 1629 povýšen byl ve stav panský. Bezpochyby nedlouho po svém návratu dal se do spisování pamětí svých, které teprve ke sklonku minulého století na veřejnost přišly. Vácslav měl syny *Štěpána, Jana Vojtěcha, Adama Leopolda, Petra Ladislava, Ladislava* a *Jiřího* a dceru Kateřinu Juliánu. Chté zachovati svornost mezi syny, již r. 1632 všechen svůj statek sepsati dal na dílčí cedule a každému synu vykázal díl, který se mu dostati měl. První čtyři obdrželi dědiny, ostatní dva peníze. Štěpánovi přidělil tvrz Starý Knín i s tím štokem v nově postaveným a po levé ruce do dvora jdoucím s kanceláří naproti němu, lázničkou, vinopalnou, pivovárem, dvorem poplužným při tvrzi, ves s podacím a vsi Libčice, Mokrsko, Přední Lhotu, Prostřední Lhotu a Smilovice. [2]) Té doby nazýván byl Vácslavem nejstarším. Roku 1634 v úterý po neděli smrtelné napsal poslední své pořízení, v němž ustanovení svého z r. 1632 neměnil, a zemřel r. 1635 dne 22. listopadu. Tělo jeho odpočívá v kostele Staroknínském před velkým oltářem; tu leží slavný pán v černých šatech a červených punčochách.

Štěpán zemřel brzo, nezůstaviv dítek, pročež statek Staroknínský na jeho bratří spadl. Tedy sešli se r. 1647 dne 28. června k úmluvě (kromě Jiříka, který do cizích zemí odcestoval, a Ladislava, který se nepřipomíná) a tu *Petr Arnošt Vratislav z Mitrovic* statek Knínský v 25.500 kopách míš. ujal, [3]) ale r. 1669 prodal týž pán dotčený statek *konventu křižovníků v Praze* za 32.500 fl. [4])

[1]) DZ. 131. N 30. [2]) Archiv křižovníkův. [3]) DZ. 312. F 21. [4]) DZ. 394. B 26.

Karlštein. Otvor pod hradem, kterým se pouští voda do studně. (Viz str. 6.)

Zámeček na Zbraslavi.

TVRZE OKOLO DOBŘÍŠE A KNÍNA.

SVATÉ POLE.

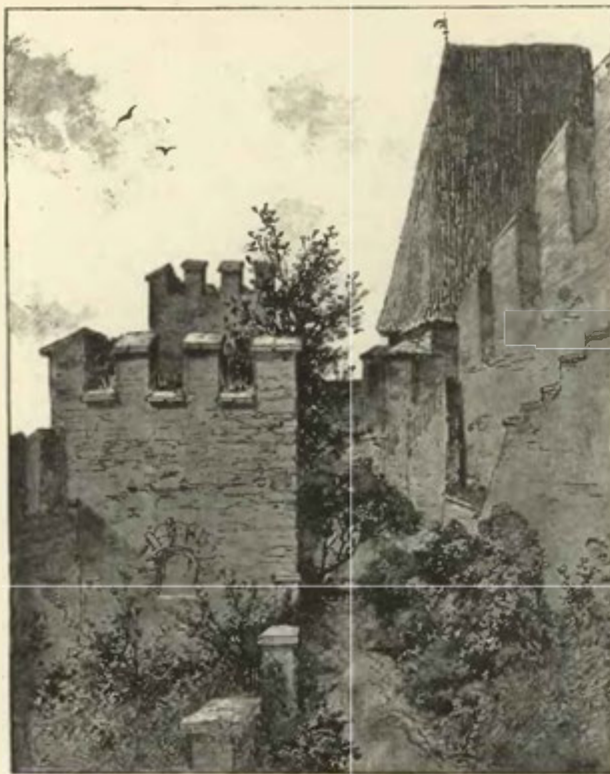
Nedaleko Dobříše k jihu jest osada Svaté pole, tak prý proto řečená, že nábožný nějaký pán přinesl země od svatého hrobu v Jeruzalemě a zdejší hřbitov posvětil. Podlé starožitných zpráv u Balbína zachovaných nosili vladyky Svatopolští (Ssmapolczkii) na štítě svém bílém modrou sekeru širočinu,[1] což se víře podobá, proto že i Zhudovští užívali podobného znaku. Ves bývala rozdělena v 15. věku na několik dílův, a o podací zdejší dělili se se Svatopolskými vladyky sedící na Druhlicích, Obořišti a jinde. Před r. 1371 seděli tu *Přibík*, *Kunc* a *Verněř*, a r. 1385 a 1386 připomínají se *Jan Výtrat*, *Martin* a *Bernart ze Svatého pole*.[2] Z těch seděli tu ještě r. 1399 Jan a Martin, jinou část držel *Oldřich Roubík z Hlavatec* a snad tu byl pánem také *Hanuš z Maršovic*, před tím purkrabě na Dobříši. Asi tehda koupil *Václav ze Svatého pole* od dotčeného Martina ves Klukovice.[3] Dotčený Oldřich Roubík obdařil r. 1406 faráře zdejšího platem jedné kopy[4] a koupil od dotčeného Václava dvůr jeho ve Svatém poli i s podsedky k němu patřícími a jiným příslušenstvím.[5] Roku 1415 věnoval na všem dědictví svém Svatopolském 100 kop manželce své Dorotě z Adlaru. Syn jeho *Ctibor Foreř* zapsal r. 1438 vše dědictví své matce Dorotě, která se byla mezitím po druhé vdala, a zemřel před r. 1443, pročež Dorota od té doby Svaté pole právně držela.[6] Vdavši se po třetí za *Hynka z Hněvsína* zapsala mu Dorota r. 1452 zboží Svatopolské a zemřela nedlouho potom; Hynek pak měl s těmi, kteří měli peníze na tvrzi zdejší zapsané, nemalé soudy.[1]

[1]) Miscell. I. cap. XI. [2]) Acta jud. lib. conf. [3]) DD. 61 str. 275. [4]) Lib. erect. V. 117. [5]) Rel. tab. II. 51. Václav seděl pak (1416–1437) na Poříčí Spáleném. Viz: Lib. erect. VIII. 157. [6]) Rel. tab. II. 122. DD. 21 str. 128.

Roku 1455 seděl tu *Hynek z Jablonné*, předek těch, kteří se psali *Svatopolskými z Jablonné*.[2] Také tento měl soudy pro odúmrtí po Dorotě a synu jejím Ctiborovi (r. 1460).[3] Z rodu Jablonských žil později Hynek Svatopolský, který měl po sestře své Elišce dvůr v Roztylech a jej prodal r. 1524 kolleji Karlově.[4] Mezitím se dostalo Svaté pole v držení bratří *Bořivoje* a *Jindřicha Loských z Rabšteina*, kteří se r. 1525 o statek svůj dělili. Bořivoj dostal Svaté pole, z něhož měl bratru vydati 300 kop. mīš., ale prodal potom týž statek, totiž tvrz, dvůr, ves a podací ve Svatém poli, ves Lhotku a v Druhlicích dva dvory kmecí *Janovi Byšického z Byšic*, purkrabí hradu Pražského.[5] Tento měl manželku Markétu z Trýskovic a syny *Adama*, *Baltazara*, *Karla* a *Vojtěcha*, kteří se před r. 1558 o dědictví otcovské dělili.[6] Adam řečený mladší držel část Lhotky a ve Svatém poli dům v nově vystavěný, starý srub a chlévy jdouc do dvora po levé ruce, ale poněvadž nedobře hospodařil, přišel díl tento r. 1560 k odhadu a ještě téhož roku v držení *Václava mladšího Bechyně z Lažan* a držen nějaký čas k Dlouhé Lhotě.[7] Baltazar držel část tvrze Svatopolské, na níž manželce své Anně z Adlaru věnoval. Takové díly měli i ostatní bratří. Jak se zdá, sloučil všechny díly *Karel Byšický*, ženatý s Annou z Mitrovic, s níž měl dceru Lidmilu.[8] Tato se vdala za *Jana Černína z Chudenic*, jenž byl v letech 1585—1589 pánem na Svatém

[1]) Rel. tab. I. 124. DD 20. str. 140 [2]) Arch. Třeboň. [3]) DD 16, f. 190. [4]) Arch. mus. [5]) DZ. 4. F 20 a 44. F 18. Prodej se stal po r. 1533. (Viz reg. 5. F. hejt. II. G 7.) [6]) DZ. 7. E 14 a 17. F. k. s. N 19. [7]) DZ. 13. J 14. J 23. [8]) DZ. 15. N 5, 21. G 26.

poli, a jemuž porodila syna Humprechta, ale poněvadž Černín zemřel a Lidmila se vdala po druhé za *Ctibora Malovce z Chýnova*, přešlo Svaté pole po smrti její († roku 1601) v držení tohoto pána.[1]) Po smrti Ctiborově držel Svaté pole nějaký čas bratr jeho *Jiřík*,[2]) ale po smrti tohoto žádala vdova po Ctiborovi *Kateřina Malovcova z Komárova* jménem svým a pěti dcer svých, aby jí statek Svatopolský na porážku požadavek jejích přivlastněn byl, což se také stalo r. 1647.[3]) Skrze dceru její, *Dorotu Maxmilianu*, vdanou *Braništeinovu* a vnučku *Kateřinu Markétu Brandšteinovu* († r. 1683), kteráž vdána byla za *Jiříka Jaroslava Kunaše z Machovic*, dostalo se Svaté pole v držení rodu Kunašovského, zejména synův Kateřininých *Jana*, *Václava* a *Viléma Šťastného*, kteří byli napřed pod poručenstvím otce svého († r. 1690) a po jeho smrti strýce svého Václava Lva, až teprve starší syn roku 1696 došed let svých statek ujal.[4]) Tento Jan jsa později samostatným pánem Svatého pole, býval v rozličných úřadech a připojil k heslu svému také heslo matčino.[5]) Nějaký čas potom přivtěleno Svaté pole k panství Dobříšskému.

Motiv z Karlšteina poblíž studně.

Tvrz Svatopolská skládala se r. 1646 ze štoku neb stavení od podvalí až nahoru pod střechu z kamene vystavěného a šindelem přikrytého, v němž byla světnice velká s komorou a síní, nad tím sýpka a pod tím dva sklepy (jeden klenutý, druhý pod podlahou). Při tom štoku byly dvě světnice, dvě komůrky lepené, síň velká mezi suchými sklepy a světnicí, více světnička s komorou pro správce, 2 sklepy pod zemí a vinopalna.[6])

KORKYNĚ.

Asi hodinu cesty k poledni od Slap jest ves Korkyně. Po tvrzi již není památky, i dvůr jest rozkouskován mezi několik hospodářův. Z tvrze této pocházel rod statečný *Korkův z Korkyně*, kteří na štítě svém člun nosili. Zdá se, že předkové naši člunu také korka říkali (korka i koráb mají tedy význam kůry i lodi) a že vladykové Korkyňští znak ten přijali podlé jména vesnice, kterou drželi. Podobný znak měli v Polsku hrabata z Korky a obojí rodové hlásili se k sobě jako strýcové, ačkoliv mezi nimi nebylo nic více příbuznosti, než jako je mezi každým Čechem a Polákem. Jedni z těchto dvou rodů měli erbovní pověsť (nikoliv starého původu), ke kteréž se ovšem i druhý rod hlásil. Jeden z jejich předkův prý kníže jedno Charvatské od nepřátel skrze lodku z kor lipových učiněnou vysvobodil.[1]) Se kterým z následujících držitelův rod Korkův začíná, nelze uhodnouti, ale ovšem patří k němu všichni ti, kteříž se Korkami nazývali, poněvadž jim příjmení to podlé znaku dáváno. Roku 1318 připomíná se *Petr z Korkyně*.[2]) *Zdeněk z Knína odjinud z Korkyně* byl r. 1390 purkrabí na hradě Chlumci. (Viz díl V. na str. 284.) On snad náležel k rodu Korkův, poněvadž se r. 1403 Filip Korka jako pán na Kníně připomíná.[3]) Jak se zdá, ani jeden ani druhý Korkyně však již nedržel; neboť zajisté tu byl pánem r. 1390 *Odolen z Pyšel*, který daroval faráři Slapskému plat v Chotilsku,[4]) ano týž nazývá se také Pyšelkou z Korkyně. Otec jeho jmenoval se Martin, matka Skonka. Sestra jeho *Důbra* neb *Dobrka z Korkyně*, vdova po *Martinovi z Trnové*,[5]) byla žena nábožná a mnohými ctnostmi zdobená. Po způsobu tehdejšího věku darovala r. 1393 se svolením bratra svého dědiny a úroky v Křišově (r. 1393) na založení dvou kaplanství při kostele Slapském.[6]) Pamětihodné jest, že kaplanům výslovně zakazovala, aby chovali v domě svém honicí psy. Poněvadž farář Slapský zřízením těchto kaplanství újmu utrpěl, darovala mu Důbra úroky ve vsi Ústici a stvrdila darování platu v Chotilsku (r. 1411), kteroužto ves byla i s Korkyní po smrti bratra svého zdědila.[7]) Když pak r. 1415 ves Ústici prodala, přenesla dotčený plat na statek svůj Korkyňský.[8]) Majíc již drahně let věku svého zapsala r. 1416 statky své veškeré *Bohuslavovi z Košíně* na takový způsob, jako by mu peníze dlužna byla, a zemřela ještě téhož roku. Po ní zůstaly dva dvory v Korkyni, dvůr Skřišov s vesnicemi a vsí Chotilsko, Ústice a Jablonný.

Na dědiny ty saženo jest potom právem odúmrtním, tak že část jich zůstala dotčenému Bohuslavovi a část *Hrdiborovi z Drahkova*, kterýž si byl nápad na králi vyprosil.[9]) Hrdibor z Korkyně (tak se totiž odtud nazýval) prodal r. 1417 ves Jablonný, jsa k tomu puzen nutností, a poněvadž odtud kaplanové Slapští úroky brali, ukázal jim nový úrok na vsi Skřišově.[10]) Zdá se, že nezůstal dlouho v držení Korkyně. Vedlé toho dovídáme se, že asi v ty doby prodal *Jícha z Radíkovic* zboží své v Korkyni a Radíkovicích bratru svému *Bohuslavovi z Košíně*. V tu dobu žili *Jan* řečený *Korkyně* a bratří jeho, kteří učinili r. 1419 směnu nějakou s opatem Ostrovským, při čemž se jim dostal v držení dvůr Hořany.[11]) Tento Janek z Korkyně držel r. 1437 platy ve Skřišově.[12])

---

[1]) DZ. 130. G 19. [2]) Ctiborův syn Kryštof tuším brzo zemřel. [3]) DZ. 509. B 13. [4]) DZ. 116. G 32, 117. D 20. L 4. [5]) Viz Nauč. Slovník. [6]) DZ. 509. A 28.

[1]) Paprocký o st. ryt. 109 [2]) Tab. vet. 197. [3]) Lib. erect. XIII a. 117. [4]) Lib. erect. XII. 108. [5]) Relicta snad by tu znamenati mohlo dceru pozůstalou. (Viz Borový lib. erect. IV. 396.) [6]) Borový, lib. erect. IV. 396. Důbra a Odolen se vyskytují jako patronové tohoto kaplanství. (Lib. conf.) [7]) Lib. erect. VIII. 122. [8]) Lib. erect. X. 49 [9]) DD. 15 f. 163, 164. [10]) Lib. erect. XI. 136, Paproc. o st. ryt. 115 [11]) Lib. III. Vet. urb. Prag. 68, 123. [12]) DD. 15 f. 164.

Korkové z Korkyně, jak se zdá, nebyli v držení dědictví rodného již od sklonku 14. věku. Jindřich Korka z Korkyně seděl r. 1436 na Suchém dole, té doby prvním statku toho rodu, kromě toho držel Knovíz a prodal dědiny manské v Hlohovicích.[1]) Václav a Burjan bratří z Korkyně a máti jich Buzka vyprosili si na králi r. 1453 odúmrť v Kotenčicích.[2]) Rodné jich sídlo zatím šlo z ruky do ruky. Roku 1449 držel statek Korkyňský *Jindřich z Kralovic*[3]) a od těch dob neznáme po dlouhý čas nikoho, kdo tu sídlil. Sídlo zdejší spustlo a vsi Korkyně a Chotilsko drženy potom k Netvořicům a Břežanům. Roku 1521 roztržen bývalý statek Korkyňský, tak že se dostaly Chotilsko k Netvořicům a Korkyně k Břežanům.

Roku 1583 koupil *Jaroslav mladší Beřkovský ze Šebířova* ves Korkyni s rybníkem od Alše Netvorského z Břízí, pána na Lešanech a Břežanech, ale prodal ji roku 1597 *Lidmile Horňatecké z Komárova* a na Polních Mančicích.[4]) Ale již r. 1597 byl v držení Korkyně *Václav Počepický z Počepic*, koupiv ji před tím od Ondřeje Horňateckého z Dobročovic.[5]) Ale týž postoupil nedlouho potom Korkyně *Matyáši Kremerovi z Grunova*, doktoru obojích práv a radě nad apelacími. Za něho postaveno v Korkyni nové sídlo a připojen statek Smilovský. Po smrti Kremerově koupil Korkyni *Jan Bechyně z Lažan a na Netlucích.*[6]) Týž zemřel před r. 1624, a syn jeho *Adam* prodal r. 1625 tvrz Korkyni s vesnicí a vsi Smilovice, Přední Lhotu, Prostřední Lhotu, Libšice a Mokřsko *Václavovi nejstaršímu Vratislavovi z Mitrovic* na Starém Knínĕ a Zduchovicích.[7]) V držení potomků jeho zůstala Korkyně až do r. 1668, kdež ji prodal *Jan Vojtěch Vratislav z Mitrovic Servácovi Englovi z Engelsflussu* i s vesnicemi Křišovem, Chotilskem, Lipím, Hněvsínem a části Čímě. Až do r. 1680 byl pak statek tento při Čími a potom jej koupil *opat Zbraslavský Jiří Oldřich Junker z Obernkunreitu* a připojil jej k panství Slapskému.[8]) V tu dobu, kdež podruhé tvrz Korkyňská v rumy klesala, znova vzkvétl rod *Zňovských z Korkyně* a *z Cholovic*, kterýž sice měl stejný znak se starými vladykami Korkyňskými (lodice zlaté v poli modrém), ale kromě jména tuším nic společného s nimi neměl a ještě před stoletím v Čechách žil.

SUCHÝ DŮL.

Jihozápadně od Dobříše jest ves Suchý důl, ve starších pamětech též Suchdol zvaná, kdež dlouhá léta sídlo vladycké a tvrz bývaly. Okolo r. 1360 držel ves tu *Pešek* neb *Petr ze Suchého dolu*, který se do r. 1373 připomíná. Tohoto roku seděl tu s ním vladyka *Sulek.*[9]) *Jan Suchdol z Druhlic* připomíná se r. 1399—1413 mezi pány podacími kostela Svatopolského. Roku 1436 vyskytuje se jako pán Suchého dolu *Jindřich z Korkyně* a týž prodal r. 1438 plat svůj na hutích u Lokte, kterýž měl z darování krále Václava.[10]) V rodě jeho zůstal Suchý důl skorem 200 let. Roku 1524 seděl tu *Jindřich Kůrka z Korkyně.*[11]) Asi v ten čas seděl tu z téhož rodu Jan (snad bratr Jindřichův) s manželkou svou Eliškou z Kokořova. Zůstali po něm synové *Petr*, *Pavel*, *Jan* a *Jiřík*, kteří se r. 1548 o ten statek, skládající se z jediné vesnice, dělili, tak že každý čtvrť tvrze, dědin a vesnice obdržel.[12]) Petr dostal na tvrzi domek malý, kterýž sám o sobě stál se všemi pokoji v něm, horními, prostředními i spodními, s potřebným k nim přístupem po dílech bratří, též sklep, ve kterém bývalo pivo bílé a staré, i s tou schranou, která nad sklepem byla, také se svobodnou chůzi k tomu sklepu, konečně příkop u tvrze, do něhož si mohl 2 kopy násady na výrosť vsaditi. Pavel obdržel pokoje v nově vystavěné, totiž světničku, 2 komory a pavláčku, a tak to nové stavení všecko i s komorou zespod, ve které se chléb chovával, i se svobodným choděním, též sroubek malý s pivnicí a šíjí pod tím. Janovi dán srub veliký se špižírnou vespod, se všemi jinými prostředními a hořejšími pokoji a s pavlačí, po které se na ten srub chodilo z velkého domu. Jiřík konečně obdržel (tuším ve velkém domě) světnici velkou s komorou při ní i s tou kuchyní v síni, též s komorou nad tím podlé schodů, též s pokoji svrchními, které byly nad velkou světnicí, pivnici se šíjí. Vrata do tvrze a „plac" mezi velkým a malým domem zůstavily se ve společnosti, kromě toho vymíněno každému svobodné chození k dílu jeho i přes díl druhého bratra.

Jan Kůrka z Korkyně † 1544
⚭ Eliška z Kokořova

Petr 1546—1554	Pavel * 1522, 22. Jun. † c. 1602 ⚭ Johanka z Harasova	Jan 1546	Jiřík 1546
	Karel 1598—1610		

Po tomto staročeském rozdělení bratří sice spolu svorně živi byli, ale v pobytu na tvrzi jim nebylo volno. Tedy prodal Petr, jenž se stal hejtmanem na Špilberce, díl svůj bratru Pavlovi (r. 1554). Před tím měl každý polovici na tvrzi, což se vysvětluje tím, že mladší jich bratří buď zemřeli aneb jim díly své odevzdali.[1]) Pavel byl té doby osobou váženou, oblíbiv si z mladosti hrdinské činy a dada se potom potřebovati ve službách znamenitých vojenských za tří císařů. Nejednou táhl do Uher bojovat s Turky. Při tom pak trval ve službách dvorských u krále Ferdinanda a syna jeho, arciknížete Ferdinanda, kterýž mu byl laskavým příznivcem a jehož také r. 1576 v Tyrolsku navštívil. Roku 1584 navštívil hraběte z Korky, vévodu Poznaňského, poněvadž povstala tehda pověsť, že by hrabata z Korky a Korkové z Korkyně jednoho rodu byli a od jednoho praotce pocházeli. O příhodách svých a mnohých současných událostech sepsal asi r. 1594 paměti, dávaje trefný soud o mnohých příbězích své doby.[2]) Zemřel na počátku 17. věku, ale zajisté před r. 1602, kdy Paprocký svůj Diadochus dopsal a Pavla pochvalně v díle svém připomenul. Syn jeho *Karel* prodal (r. 1605) z neznámých příčin tvrz v Suchém dole, sídlo slove na Ostrově se dvory poplužnými Suchodolským a na Obci ves s kostelem *Ludvíku Myslíkovi z Hyršova.*[3]) Po smrti Ludvíkově koupili (r. 1610) statek tento zadlužený *Karel Plot z Konařin* a *Anna Plotová z Komárova*, manželé. Anna zemřela brzo, Plot pak, který přečkal manželku svou, zapletl se do tehdejšího povstání tak, že mu nejen Suchý důl, nýbrž i druhý statek jeho Dubenec zabrány. Onen koupila r. 1623 *Kateřina Vratislavova ze Šanova*, ale již r. 1629 prodán zase od *Jana Zdeňka Vratislava Vilému Smilovi Horčici z Prostého.*[4]) Tento seděl tu do r. 1659, jsa dvakráte ženat s Benignou Hybnerovou (r. 1636) a *Kateřinou Dorotou z Dobřenic*, kteráž ho živobytím přečkala. Téže manželce své odkázal Vilém († r. 1659) statek svůj Suchý důl a od ní ho nabyl týmž způsobem *Jan Ignác Vltavský z Mavšvertu* a *Helfenburka* r. 1666.[5]) Nějaký čas potom přikoupen Suchý důl k panství Dobříšskému.

OSTROV.

Severně od Višňové jest véska Ostrov, která se ve starších dobách také Ostrovec nazývala a k arcibiskupskému panství Příbramskému patřívala.[6]) Ještě r. 1520 byla zbožím zápisným v držení Pešíků z Komárova, ale nějaký čas potom dostala se ke statku Suchodolskému. *Pavel Korka z Korkyně* nazýval se r. 1566 seděním v Suchém dolu a Ostrově,[7]) poněvadž tu nové sídlo vyzdvihl. Arcikníže Ferdinand jsa přízní nakloněn ke chrabrému Korkovi, přijel k němu r. 1569 dne 23. pro-

[1]) DD. 61 str. 292, arch. č. III. 528, 530, 533. [2]) Arch. č. III. 554. [3]) Rel. tab. II. 216. [4]) DZ. 21. R 16, 128. K 10. [5]) DZ. 173. E 16, DZm. 236. D 14. [6]) DZ. 189. D 20. [7]) DZ. 293. H 9. [8]) DZ. 317. C 12, 395. B 14. [9]) Rel. tab. I. 72, arch. Malt. Týž snad ještě r. 1408. (Rel tab. II 51.) Roku 1415 seděl na Obořišti, r. 1417 na Kotenčicích. (Lib. erect.) [10]) Lib. conf. DD. 61 str. 287, 293. [11]) Arch. gub. [12]) DZ. 1. L 7, 48. G 1—4, 250. K 8.

[1]) DZ. 11. E 15. [2]) Otištěno v ČČM. 1829 a 1830. Srovnej též Jirečkovu Rukověť I. 307. [3]) DZ. 183. B 27, DZm. 236. S 4. [4]) Bílek, děje konf. 438, DZ. 295. K 5, 299. E 7. [5]) DZ. 114. J. 28, 145. B 29, 261. R 17. [6]) Emler, Urbáře 149. [7]) DZ. 59. C 6.

sance na Ostrov a tu přes oběd zůstával. Poctěn jest dobře všelijakými rybami i dobrými pstruhy a jinými věcmi, „čehož pán Bůh nadělil"; také dvořané arciknížete dobře chováni. Po obědě provázel Pavel Ferdinanda do Mníška.[1]) Manželka Pavlova Johanka z Harasova měla na Ostrově věno zapsané, jež po smrti manžela svého synu svému Karlovi (r. 1603) propustila.[2]) Ves zůstala při statku Suchodolském, sídlo pak potom zaniklo.

OBOŘIŠTĚ.

Ves Oboříště (jihozápadně od Dobříše při silnici do Příbramě) od starodávna bývala sídlem vladyckým. Odtud snad pocházel onen vladyka Matěj, jehož vdova Jenoféta klášteru Zbraslavskému ves Jarpice darovala, a za to od něho ves Komořany do svého živobytí obdržela.[3]) Roku 1360 seděli tu vladyky *Štěpán* a *Pešek*, r. 1364 byl *Frenclín z Oboříště* pánem na Hvožďanech a r. 1371 měli *Brum* a *Ješek z Oboříště* jeden hlas podacího ve Svatém poli.[4]) *Venclín z Oboříště* (snad týž jako Frenclín) nosil r. 1372 na štítě svém ptačí pazour.[5]) Pešek zemřel před r. 1382 dědicův nezůstaviv, a zboží jeho spadlo na krále.[6]) Dotčený Brum a *Hronek* z Oboříště učinili r. 1385 smlouvu s jinými vladykami o podací kostelní ve Svatém poli, kteréž vykonávali spolu r. 1386 a Brum ještě r. 1400.[7]) Jak viděti odtud, byla ves Oboříště rozdělena mezi několik pánů. Na jedné části seděl r. 1394 *Jindřich Kolman z Durnšteina* odjinud *z Křikavy*. Týž měl také Vidov a statky v Prachenště a stál pevně při straně katolické. Z té příčiny vytáhli na něj roku 1425 Bohuslav ze Švamberka, Janek Bzdina, Jan a Petr Zmrzlíkové a Buzek ze Smolotyl se 40 oděnci a 10 jízdnými a položivše se dne 5. června před tvrzí Obořišťskou, metali na ni z děl kameny jako hlava veliké. Když tu tři dni leželi, dali se ti na tvrzi do smlouvání a Kolman odezdal se jim na milosť a nemilosť, ale vítězové neznajíce slitování, Kolmana, Oldřicha Holešku a Zikmunda Stezku ze Sokolovic a nějakého Čerta s jinými sedmi svázavše upálili, pacholky na tvrzi postižené s Petrem Tažovcem, který byl zajat před tvrzí, před samým obležením zajali a tvrz vypálili.[8])

Na druhé části Oboříště seděl od r. 1407 *Petr ze Suchdola*. Týž přečkal tehdejší války a obdržel r. 1436 zápis na některé vesnice kláštera Zbraslavského.[9]) On i Jan ze Suchdola, kteří drželi dědiny v Oboříšti, Lhotce, Druhlicích a Suchém dole, zemřeli bez dědicův, pročež spadlo zboží jich na krále. Část tuto vyprosil si na králi r. 1454 *Bohuslav z Košině*. Od r. 1459 táhl se pak na ni syn jeho *Baltazar* a od r. 1464 *Bedřich Ojíř z Očedělic*. Konečně ji obdržel *Hynek Svatopolský z Jablonné*. Na ostatní části (tuším někdy Kolmanovské, seděl tehda *Petr Břekovec z Ostromeče*.[10]) Buď on aneb jeho potomci dosáhli potom celé vsi. Tvrz sice byla po zboření obnovena, ale spustla zase, poněvadž páni na Červeném Hrádku bydleli. Roku 1550 prodali *Jan* a *Petr bratří Břekovcové* tvrz pustou, dvůr a ves Oboříště *Zikmundu Valkounovi z Adlaru* a *Petrovi Zdlužskému z Podhoří* na Nedrahovicích.[11]) Dvůr s pustou tvrzí zůstal v držení obou do jich smrti. Petr odkázal umíraje († r. 1561) díl svůj *Jetřichovi Blížívskému z Blíživa*.[12]) Zikmund bezpochyby ještě tehda také svou část držel.

Po mnohá léta není nám nic známo o osudech Oboříště. Teprve k r. 1641 dovídáme se, že starý *Jan Vitanovský z Vlčkovic* děle své syny, dal staršímu Arnoštovi statek Hvožďanský, mladšímu dvůr Oboříště.[13]) Ctibor zemřel r. 1655 zanechav statek dětem a manželce své Saloméně Tereze Chanovské z Dlouhévsi 7000 kop věna i s přidáním.[14]) Paní tato nabyla pak statku, učinivši porovnání s dcerou svou Lidmilou Annou. Roku 1675 koupil Oboříště světicí biskup *Tomáš Pešina z Čechorodu* za 17.000 fl. a maje úmysl založiti tudíž klášter Pavlánský, dal sídlo Vitanovských rozmetati a několik poustevníků téhož řádu do Oboříště uvésti. Postavil jim také klášter posud stojící, ale dostavení jeho se nedočkav zemřel r. 1680. Ve statek Obořišťský uvázali se podlé ustanovení zakladatelova *Pavláni* a drželi jej až do zrušení kláštera. Nedlouho potom zakoupen jest statek od vrchnosti Dobřišské.

[1]) ČČM. 1830 str. 439. [2]) DZ. 128. K 16. [3]) Reg. III. 789. [4]) Rel, tab. I. 72, lib. conf [5]) Arch. Malt. [6]) DD 13 f. 96. [7]) Acta jud., lib. conf. Roku 1400 prodal Brum kostelu Svatopolskému plat nějaký. (Lib. erect. XIII a. 98.) [8]) Lib. erect. X. 55, Bartošek. [9]) DD. 14 f. 116, rel. tab. II. 51, lib. erect. X. 43, rkps. arch. dvorského. [10]) DD. 16 f. 190. [11]) DZ. 9. F 12. [12]) DZ. 14. G 4. [13]) DZ. 303. D 26. [14]) DZ. 261. E 14.

OBECNICE.

Nedaleko Příbramě jest ves Obecnice, která patřívala až do r. 1421 ke klášteru Zbraslavskému. Zdali tu byla tvrz postavena již před tím anebo teprve po tom, není nám známo. Císař Zikmund zapsal ves Obecnici r. 1421 Janovi z Litně a zůstávala při zboží Liteňském skoro po celý 15. věk.[1]) Roku 1544, když povoleno *Janu Bechyňovi z Lažan*, aby vsi Obecnici, Bradkovice a Německou Lhotu vyplatil, byla již tvrz pusta. Drželi pak ves tu po Janovi syn jeho *Petr* k Píčině[2]) a později strýc jeho *Václav* k témuž statku. Synové Václavovi *Jan* a *David* obesláni jsou r. 1600 do komorního soudu skrze kr. prokuratora, aby položíce zápisy na tvrz pustou Obecnici, vzali summu zápisnou. Poněvadž se kr. komora dotčeného statku dosoudila, ujat jest a připojen k panství Dobřišskému.[3])

NEČÍN.

O vsi Nečíně (jv. od Dobříše) povídávalo se, že tu stávalo sídlo vladycké. To se také potvrzovalo r. 1825. Když totiž tehda na louce před vsí svodnici vykopávali, přišli na základní zdi a vykopali kámen, ozdobený znakem jelena, který prý přišel do musea.[4]) Ves tato patřívala k panství Dobřišskému; tím ovšem vyloučeno není, že nějaký čas sídlem vladyckým bývati mohla.

[1]) Arch. č. I. 509. [2]) Kopiáře v arch. gub [3]) DZm. 219. K 19. [4]) Brandlův seznam tvrzí v archivu Rychnovském.

Freska ve zdi okna u oltáře kapitulního chrámu na Karlšteině.

Vyobrazení sv. Alžběty v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

ROSEJOVICE.

Pode vsí Rosejovici při rybnice vystavěn byl ve 14. věku dům bezpochyby opevněný. Týž spustl potom a obnoven jest teprve za prvních let krále Václava skrze *Ctibora Tlama*, lovčí Dobříšského. Roku 1391 daroval král Václav týž dům Havlovi z Poučnika se 4 lány roli i s právem, aby mohl dříví na království sekati a stáda tudíž pásti, začež povinen byl ke hradu Dobříši se samostřílem sloužiti. [1]) Právo to náleželo r. 1454 *Lackovi s Rosejovic*, který majestát králův před pány k tomu zřízenými ukazoval. [2]) Ačkoliv pak list ten ještě v 16. věku ve dsky vložen byl, nemohli jsme se přece dopátrati, komu dotčený statek potom náležel a kde jej dnešního dne hledati máme.

HRAŠTICE.

Severně od Knína jsou při sobě dvě vesnice, Hraštice a Hraštičky. V oněch povstala tvrz asi v 15. věku. Původně se jmenovaly Hraštice Lhotou Petrovou a měly r. 1360 svůj farní kostel, ač teprve nějaký čas před tím založeny byly. Za dob Karla císaře patřila ves ta králům, ale za Václava zastavena byla (r. 1403—1413) *Vilémovi s Mrvic*. Později, a to již od r. 1423 držel ves tu týmž právem chrabrý bojovník *Jan s Lestkova*. [3]) Po smrti Janově (viz str. 55.) dědila to zboží dcera jeho, skrze níž se dostalo *Janovi staršímu s Vrábí*, synu jejímu a vnuku Janovu. Král Ladislav posloupnosť tuto r. 1454 potvrdil a Janovi také ves Bykoš zapsal. Právo to přenesl Jan na *Vratislava z Mitrovic* a když tento zemřel, byl poručníkem sirotků nezletilých Jana, Vratislava, Tomáše a Jiříka, jimž král Jiří (r. 1464) držení těchto vesnic potvrdil a k tomu také jiné vsi v Podbrdsku zapsal. Později (r. 1471) připsal jim peníze a přidal životy, tak aby do smrti své splacování nebyli. Ne-li dříve, tedy vystavěna tu tehda tvrz, kteráž se připomíná poprvé r. 1500, když král Vladislav dal výplatu na tvrzi a vsi Hrašticích dvěma osobám, ale právo to výplaty koupil zase Jan Vratislav. [4]) Teprve král Ferdinand prodal dvůr a ves zápisnou Hraštice *Janovi, Šebestyánovi, Vratislavovi, Kryštofovi* a *Jiříkovi bratřím z Mitrovic* k dědičnému držení, od kteréž doby patřila k panství Mníšeckému. Ves tu, kdež kromě tvrze pivovár na 10 sudů stával a kde měli 20 sedlských dvorův, spustošili Švédové roku 1639 tak, že až na 5 živností úplně zanikla. [1])

[1]) Chaos r. m. v archivu města Prahy, DZ. 3. C 7. [2]) Arch. č. II. 464. [3]) Lib. conf. [4]) Arch. gub. a arch. č. VI. 584.

Vyobrazení sv. Lidmily v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

HRAŠTIČKY

Také v Hraštičkách, které tuším od starodávna ke komoře královské patřívaly, povstala tvrz asi v 15. věku. K této vesnici vztahuje se bezpochyby zpráva, že *Vaněk s Vrábí* postoupiti musil vsi Hraštic u Knína (r. 1454), poněvadž se na ni řádnými zápisy vykázati nemohl. [2]) Roku 1527 dostala se obec *města Knína Hor slatých* v držení tvrze, dvoru a vsi Hraštic, kteréž před tím *Kunrat s Kemhaimu* měl, ale pro dluhy udržeti nemohl. [3]) Král Ferdinand dal roku 1549 *Václavu Vratislavovi z Mitrovic* právo, aby mohl Hraštice od Knínských vyplatiti. [4]) K tomu však, jak se zdá, nepřišlo, a poněvadž se Hraštičky od konce 16. věku jako příslušenství panství Dobříšského připomínají, lze za to míti, že je královė sami vyplatili.

ČÍM.

Jižně od Slap jest ves Čím (dříve Čém, původně Čám, odkudž Čamský), ve kteréž bývalo kromě svobodné části tré dvorů manských se službou ke Karlšteinu. Ve svobodné části bývala v 15. věku tvrz. Roku 1318 připomínají se *Beneš* a *Jindřich* vladykové, kteří tu na dvořích seděli. [5]) Po smrti *Bohunkově s Číme* táhli se (r. 1381) bratří *Beneš* a *Bedřich* na dědictví, kteréž zůstalo po něm. [6]) *Mikeš s Křivé vsi* držel před r. 1417 část této vesnice a také jiných vesnic ve Vltavsku, o něž byly pře po jeho smrti. [7]) Na té části, kde byla tvrz a k níž i kus Chotilska patřil, seděl r. 1463 *Jindřich Škorně s Kralovic* s manželkou svou Markétou z Březí; když pak před r. 1476 oba zemřeli, dostal se statek ten v držení *Nedamíra s Březí*, jenž jej připojil k Netvořicům. [8]) Tak zůstalo i přes počátek 16. věku. Ale *Jan Netvorský s Březí*; když zapsal r. 1523 statek Netvorský Janu Řepovi z Neveklova, zůstavil si statek Čamský bezpochyby proto, že jej minil prodati. [9]) Od té doby není zpráv o této části Číme až do 17. věku, kdež ji spatřujeme napřed jako část zboží Starokninského a od r. 1636 Korkyňského.

[1]) Lumír r. 1853 str. 977

[2]) Rukopis v archivu kapituly Pražské.

[3]) DZ. 4. K 6.

[4]) Arch. gub.

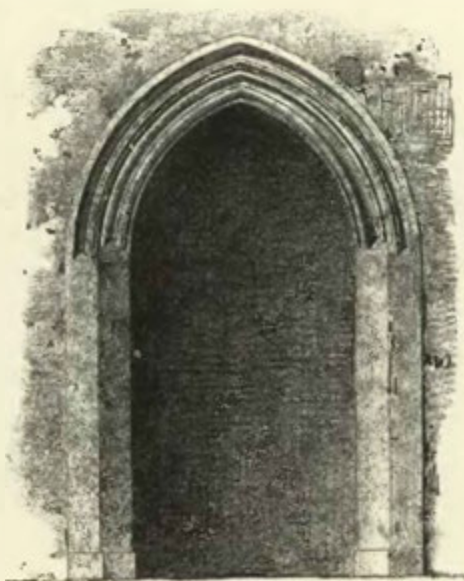
[5]) Tab. vet. 156, 168, 197.

[6]) DD. 13 f. 96.

[7]) DD. 15 f. 164.

[8]) Arch gub DD. 16 f. 200.

[9]) DZ 84 G 13.

Gotické dvéře na Karlšteině.

DÍRNÁ.

Nad Čímí jest les Dírná, ve kterémž se skrovné zbytky tvrze nějaké spatřují. Posud lze tu viděti kus příkopu. Po blízku jest chalupa o samotě stojící, a polnosti, které na kraji lesa leží a k ní náležejí, nazývají se u Dobré vody. [1]) Jak se tvrz tato jmenovala a kdo tu sedával, není odnikud známo, jen tolik lze hádati, že tu seděl některý z vladyk Čamských, ač nebyla-li to zrovna ta tvrz, ke kteréž svobodná část Čimě patřívala.

SMILOVICE.

Dvě hodiny daleko od Starého Knína k jihovýchodní straně leží při řece Vltavě ves Smilovice. Nad ní stojí na skalnatém ostrohu sedlský dvorec, na jehož místě někdy tvrz stávala. [2]) O starších osudech vsi této pramálo jest známo. Před 16. věkem spustla i ves, tak že jen tvrz a dvůr stály. Roku 1548 držel *Jan Studeňoveský Hořešovec z Libošína* tvrz a dvůr Smilovice nad Vltavou se vsí pustou a polovicí Vltavy. [1]) Roku 1563 následoval po něm syn jeho *Zdislav* jako držitel dědičný, ale statek ten mezi tím byl v zástavě a střídali se v jeho držení *Jan Čejka z Olbramovic*, *Jiřík Bobrovec* a konečně *Jiřík Vesecký z Vesce*, který postoupil Smilovic r. 1564 *Adamovi Snětskému ze Snětu*.[2]) Ještě v témž století spustla tvrz a statek připojen jest ke Starému Knínu.

———

Při vsi Zbudovicích položeno jest v Popise Palackého (na str. 265.) znamení tvrze, ale zajisté omylem, poněvadž v osadě té, ač byla sídlem vladyckým, pokud lze souditi ze zpráv zachovaných, tvrze nebylo. O osudech vesnice té v 16. věku srovnej děje Starého Knína.

Vnitřek hlásky při velké věži na Karlšteině.

[1]) Zápisky n. Hebrovy. Na mapě gen. štábu nazývá se Dobrou vodou samota severně od Čimě, kdežto Heber ji klade čtvrť hodiny západně od Malčan, kteréžto dvě zprávy nijak nelze srovnati.
[2]) Heber's Burgen VI. 227.

[1]) DZ. 47. C 19, 85. E 17.
[2]) DZ. 56. F 2, 57. A 23.

Mříž kaple na Karlšteině.

PŘÍBRAM ZÁMEK.

Na severní straně města Příbramě za severovýchodním rohem náměstí jest nyní stavení prosté, kteréž bývalo tvrdým zámkem, odkudž se Příbrami a okolnímu kraji poroučelo. Zámek ten býval před časy náspy a příkopy zpevněn, ale r. 1846 náspy rozmetány a příkopy zasypány, tak že na ten čas v nynějších sadech a ulicích okolo zámku ani potuchy po nich není. Ze zámku udělána jest nyní horní akademie. Předek stavení neb jižní čelní strana jest stará, ovšem za sta let již nejednou změněná. Od rohů této části vybíhají k severu dvě křídla. Na východní straně tohoto stavení jest v prvním a druhém poschodí arkéř jednoduchý bez ozdob, kterýž jedině v tomto stavení na starší doby upomíná, ač i zdi tohoto křídla z doby starší pocházejí. V tomto arkéři bývala kaple, o kteréž se již před 200 léty vypravovalo, že ji arcibiskup Arnošt blahoslavené paměti postavil a tu (než postaven byl klášter Kladský) Matce boží celý měsíc každého roku sloužil. V této kapli stávala nad oltářem dřevěná soška Matky boží, kterou Arnošt podlé nynější pověsti sám vyřezal.[1]) Když zámek později pustl, přenesena jest tato socha s kamenným oltářem a zvoncem napřed do farního kostela, potom do kostela sv. Jana a konečně na Svatou horu.[2]) Křídlo vybíhající z druhé strany a k západu obrácené jest zcela nové. U vnitřního rohu, kde se stýká s průčelím, ukazuje se místo bývalé kuchyně. Konečně se vypravuje o sklepě v jihozápadním rohu, že tu bývala konice.

Ačkoliv jde na jevo z tohoto popisu, že tento bývalý zámek skorem žádných památností nemá, přece jsou v Příbrami ještě dvě památky, které upomínají na středověk. Jedna z nich jest starožitná křtitelnice s víkem ještě starším, ze 13. neb počátku 14. věku pocházejícím. Druhá jest kámen starožitný na náměstí ve zdi domu č. 391 zazděný, před tím však v podloubí téhož domu se nacházející, který zajisté jest ve spojitosti s osudy zámku, jen že nám nyní pro skrovnosť pomůcek a pamětí nelze této spojitosti vyšlakovati. Vypuklé na něm obrazy většinou mají vztah k živobytí vladyckému. Pod ozdobnou růžicí, která jest sestavena ze sedmi okrášlených kruhů, viděti jelena kráčejícího. V pravo od růžice jest rytíř v oděvu 14. neb 15. věku s oštěpem, nasazeným k boji, nad ním pak je pták, jako by seděl a peří na svých prsou poštipoval (snad obraz pelikána, který bývá symbolem pána Ježíše).

Příbram náležela ke klášteru Tepelskému, od něhož ji koupil za 300 hřiven stříbra biskup Ondřej okolo r. 1216. Biskup Řehoř potvrdil r. 1298 Vojslavovi, faráři zdejšímu, desátky, které mu z měst Příbramě a Dubna a okolních vesnic vycházely.[3]) Biskup Jan IV. (r. 1301—1343) přivtělil faru zdejší

[1]) Tak již v urbáři panství Rožmitálského z r. 1740. [2]) Balbín v dějích Svaté hory a Arnoštových. K následujícímu srovnej Pam. arch. IX. 227 a Sborník hist. 1883 str. 214. [3]) Reg. II. 763.

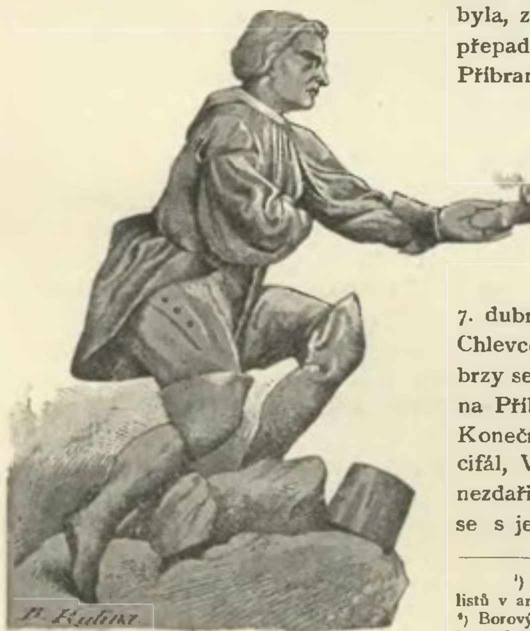

Příbram.

(r. 1310) ke kostelu sv. Jiljí v Praze. Za dob tehdejších vzkvétalo tu hornictví a lidé znamenitého bohatství dosahovali, ač se tehdejší dolování nemůže měřiti s pozdějším výtěžkem. [1]) Za neznámé doby, bezpochyby za krále Jana, obdržel biskup dovolení, aby mohl města svá, zejména i Příbram, příkopy a plaňkami zpevniti. [2]) Arcibiskup Arnošt v tom pokračoval a při hradbách tvrz nepříliš velikou, pokud pouze na dvůr jeho potřeba bylo, vyzdvihl; [3]) také založil špitál v Příbrami. Na tvrzi dotčené seděl purkrabě (r. 1382 jakýsi *Henzl*), který řídil všelijaké věci na panství, pokud nebyly vyhrazeny obcím; zejména měl bdíti nad bezpečností veřejnou a důchody arcibiskupovými. Na částech panství usazeni byli šafáři jako úředníci hospodářští a hajní jako správcové lesů. K obraně tvrze a panství proti nepřátelům byli nápravníci neb manové v Oseči, Chrasti, Poříčí, Životicích, Přelipsku, Smolotelích, Kozárovicích, Rastelích, Pohoří, Krsicích, kteří držíce tu jisté dědiny, povinni byli na zavolání na tvrzi se samostřílem sloužiti. Arcibiskup Jan z Jenšteina (r. 1378—1395) vydal prý do 300 kop na stavení tvrze, ač mu poddaní podlé povinnosti své vozbami nemálo pomáhali.

Od r. 1393 řídil panství purkrabě *Jan z Hylpolchauzen*, [4]) který byl v témž úřadě ještě r. 1401; avšak od r. 1405 vyskytuje se jako podkomoří arcibiskupství, [5]) maje povinnosť sázeti rychtáře a konšely v městech arcibiskupových, jezditi po panstvích, přihlížeje ke konání spravedlnosti a vykonávaje vrchní moc soudní. Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazemburka (r. 1403—1411) svolil roku 1405, aby dvůr kostelu zdejšímu patřící pro lepší užitek pod plat byl vysazen, [6]) a r. 1406 dne 2. října dal Příbramským a Lazeckým, kteří s nimi trpěli, znamenité výsady, poněvadž posud obdarování neměli. Vysadiv jim domy a dědiny a určiv platy z nich, z krčem, z komínů, z kováren, krámů masných, pivovárův a kol mlýnských vyhradil si, aby sousedé seno na lukách mezi Lhotou a Dušníky sušili, hrabali a na požádání purkrabě sváželi. Lázeň osvobodil ode všech platů, tak aby se tu chudí zdarma koupati mohli, a za to, že si lazebník souše z lesů bráti mohl, povinen byl purkrabí a čeledi jeho zadarmo sloužiti. Potvrdil také měšťanům trh téhodní každý úterek a vysadil jim vrchní právo, aby se mohli k nápravě při ku právu Pražskému a kdyby se jim napravení nelíbilo, k podkomoří arcibiskupskému utíkati. Jako u jiných měst, dáno Příbramským povolení, aby o statcích svých říditi mohli. Roku 1414 byl purkrabí na Příbrami *Petr Perč z Perče* a zůstával v témž úřadě ještě r. 1418, bývaje nejednou rukojmí, když si pán jeho dlužil. [7])

O dějích Příbramě za válek husitských máme sice něco zpráv, ale tak stručných, že z nich ty mnohonásobné změny, které jí otřásaly, dokonale nemůžeme poznati. Arcibiskup Kunrat dbaje nemálo o to, aby zůstal v držení svých zboží pozemských, a znaje snad silný proud nového učení podobojí lépe, než mnozí jeho vrstevníci, nedůvěřoval příliš tomu, aby se mohl udržovati ve svém důstojenství brannou mocí, nýbrž jaksi nestranně díval se věcem, jak se budou vyvíjeti. Z té příčiny záhy podezříván, jako by se smlouval s kacíři, i obžalován u papeže samého. Poněvadž pak straně královské na tom záleželo, aby ze statků jeho strana podobojí podporována nebyla, zejména aby celé Podbrdsko zůstalo při straně katolické, přepadl *Hanuš z Kolovrat* roku 1421 dne 18. března městečko Příbram, dobyl ho, ač dobře oplaňkováno bylo, a tu mnoho obilí, sladův a špíže pobral. Protivenstvím tím byl dopuzen arcibiskup učiniti skutečně to, z čeho jej vinili, a vstoupil ve smlouvu s Pražany. Avšak strana odporná také nebyla nečinná, a Příbramští bezpochyby přejíce většinou novému učení, seč mohli pomáhali. Dostala se tedy Příbram zase v moc kališníkův a opatřena posádkou. Avšak dne 7. dubna opět dobyl Hanuš Příbramě a zajal tu kromě vladyk Chlevce a Štěpánka z Myslína 20 branných a 42 koní. Avšak brzy sehnán jest zase; proto učinil po některém čase opět útok na Příbram, dobyl jí a tvrz po čtrnáctidenním obležení ztekl. Konečně ji obléhal po čtvrté, při čemž padli panoše jeho Parcifál, Vácslav a Surovec; předsevzetí pak jeho nepochybně se nezdařilo. Ano Příbramští se svým hejtmanem Alšíkem spojili se s jedním z bratří Zmrzlíkův a podstoupili Hanuše bojem

Horník z počátku 16. století. (Originál u sv. Víta v Praze.)

[1]) Archiv u sv. Jiljí, reg. III. 5, Summa Gerhardi 334. [2]) Seznam starý listů v archivu kapitulním. [3]) Dobner, Mon. III. 40, Hofler II. 8, Balbín, Vita Arn. [4]) Borový, lib. erect. IV. 398, archiv Příbramský, lib. erect. XIII a. 67. [5]) Archiv kapitul. [6]) Lib. erect. XIII a. 132. [7]) Arch. bibl. Praž., archiv kapitulní, archiv č. VI. 472, arch. gub. A III. 175.

u Hluboše (r. 1422, okolo dne 8. září), ale vedlo se jim špatně. Neboť ač jich bylo 300 proti 104 jezdcům Hanušovým, poraženi jsou přece, 124 jich zajato a nad 30 pobito; ostatní rozutekli se do lesův. [1]) Zdá se však, že potom Příbramští přece k boji tak dobře se opatřili, že měli pokoj po všecka léta následující. Kdo potom na Příbrami po smrti Kunráta arcibiskupa panoval, není nám známo. Zapsána ovšem držitelům, a to bezpochyby arcibiskupem samým. Asi do těch dob padá panování *Jindřicha Berky z Dubé*, který Rakovické k platům nutil. Nějaký čas ji držel *Matěj Smolař*, měštěnín Pražský, který jest stat r. 1440 byv nařčen, že by věděl o zradě proti Praze. Dokládají pamětníci někteří, že se tak stalo proto, aby se dostala Příbram *Hanušovi z Kolovrat.* Ten opravdu potom Příbramě nabyl, ale postoupil ji s jinými statky *Burjanovi z Gutšteina.* To se stalo před r. 1454. Po nějakém čase postoupil Burjan zboží Příbramského strýci svému *Janu Štěpánovci* jinak *Hrůzovi (Hroznatě) z Vrtby,* který se r. 1458 jako pán jeho připomíná. [2]) Ještě r. 1469 seděl na Příbrami, ale r. 1472 nedrže jí, psal se seděním na Starém Sedle a zemřel před rokem 1474. [3]) Ještě za živobytí jeho koupila Příbram *Vracka z Vilhartic,* vdova po Sezimovi Štěpánovci z Vrtby a na Hořovicích, sobě i dětem svým a tím přejala na sebe povinnosť dosti učiniti všemu, co si byl Burjan z Gutšteina prodávaje Příbram vymínil. Ale poněvadž se Vracka po druhé vdala, nestarala

Starý zámek u Příbramě. Pohled ze Svaté hory.

se již o smlouvu, a z té příčiny soudil se s ní roku 1491 Kryštof z Gutšteina před soudem komorním. I nalezeno na soudě, aby Vracka povinnosti své dostála. [4]) Zdá se, že všemu tomu vyhnula se Vracka tak, že postoupila Příbramě *Kryštofovi z Gutšteina.*

Kryštof byl pán bujné povahy. Maje činiti s vladykami Štampachem a Václavem Budovcem a byv pohnán k soudu v moc a násilí, nestáním ztratil při a odsouzen cti, hrdla i statků. Z rady královské vyšlo proto nařízení r. 1509 dne 14. července do všech krajův, aby se hotovili dobývati zámků Kryštofových pro jeho odboj; na kraj Prachenský uloženo bylo 600, na Kouřimský 400, na Prahu 300 pěších. Velikostí a opravdivostí těchto příprav zastrašen jest Kryštof tak, že ku králi skrze některé jeho rady obrátil se, prose za milosť, a Vladislav již 26. července svolával všecky své rady k jednání o věci té. Podávány sice Kryštofovi výminky dosti těžké, ale vida nezbytí, k nim přece přistoupil. Uloženo mu, aby do sv. Bartoloměje vzdal králi zápisné své statky Točník, Žebrák, Příbram. Rabštein a Sychrov se všemi svrchky a nábytky. Za tyto statky, které se asi na 200.000 kop cenily, dostal 30.000 kop hotových a v 48.000 kopách jej král dílem k Štampachovi a Budovci, dílem k věřitelům zastoupil. Při tom dovoleno mu odvézti z hradův

[1]) Tomek, Děje Prahy IV., Bartošek na str. 147 a 215. Avšak srovnej Palackého, Würdigung. [2]) Staří let. 121, arch. č. II. 451, Paprocký o st. pan. 85, Pam. arch. IX. 230. O Janovi srovnej také listy d. 1468, 8. Octb., 13. Octb. v archivu Třeboňském. [3]) Arch. Oleš. ve Vratislavi, Arch. č. IV. 269, DD. 16 f. 161. [4]) Reg. úzká f. 397.

svých všecky své klénoty, šaty a hotové peníze a zakoupiti se i osaditi jinde opět, avšak aby potom zachovával věrnosť a poslušenství králi a nejvyšším úředníkům a soudcům zemským.[1])

Vláda královská byla krátká, ale Příbramským přece užitečná. Měli povinnosť dávati vrchnosti mláto z várek svých, ale radši by si je byli nechali a peníze platili. Šli k Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála na Blatnou a naň žádosť vložili, aby mláta nedávali, v čemž jim Zdeněk, jsa nejv. purkrabí, byl po vůli.[2]) Po třech letech (r. 1513 dne 20. prosince) zastavil král zámek a město Příbram s městečky a vesnicemi *Janovi*, *Vácslavovi*, *Petrovi* a *Jindřichovi Pešíkům z Komárova*[3]) a bezpochyby také *Janovi mladšímu*, strýci jich, o kterémž se ve výtahu tohoto zápisu sice zmínka nečiní, který však byl přece v nedílu se strýci svými. Nedlouho potom oddělil se Jan mladší vzav za díl svůj polovici města Příbramě, a umluveno, kdyby Příbram k výplatě přišla, aby vzal Jan polovici summy a dotčení čtyři bratří druhou polovici.

Na Svaté hoře u Příbramě.

Nedlouho potom rozdělili se i bratří. Poněvadž měl míti každý čas summy zápisné, obdržel kromě statků dědičných i jistou část panství zápisného a kromě toho ponechány lesy Příbramské ve společnosti. Tedy obdržel *Jindřich* bratr nejmladší jednu stranu městečka Příbramě a vsi Dubna, vsi Lašovky, Kosobudy, Téchníč, Kamenný další a potok Bohutínský. *Petr* po něm nejstarší vzal Smolotely, Kozarovice, Namnice, Chrásť, Pořičí první s mlýnem, Pořičí druhé, Stražiště, Pliskovice, Pohoří a Krsice, *Vácslavovi* se dostaly k dílu jeho Jineckému Jivina, Rpety, Kamenný bližší, Ostrov, Narysyrov, Zavřice, Tisová, Modřejovice, Zdaboř, Orlov, vsi pusté Konětopy, Radětice a Životice, připlatkové z Milína, Ondráč mlynář, Rastely a rybníky u Příbramě. *Jan* bratr nejstarší obdržel konečně Rosejovice, Újezd a Olešnou, a za to, že měl sestru Dorotu opatřiti a vybývati, kdyby k poctivému vdaní přišla, vsi Brod, Dušníky, Ostrov, Dřevníky, Višňovou a úřad Skřipelský.[4])

Hory stříbrné u Příbramě po r. 1421 klesly úplně a nemohly za pozdějších běhů válečných k lepšímu stavu přivedeny býti. Zdeněk Lev za ta 3 léta, za kterých byla Příbram v držení královské, pečlivě se staral o ně, jakož činil i na panstvích svých dědičných.[5]) Ale za Pešíkův přišly hory ty

[1]) Palackého děje V b. 164. Břežan o pp. z Gutšteina. [2]) 6 G svěd. H 2. [3]) Reg. 21. F. p. 376. [4]) DZ. 45. D 24—27. Ostatní vesnice, které držel Jan mladší, lze najíti podlé jich seznamu ve Sbor. hist. r. 1883 na str. 221. [5]) Palackého děje V. b. 400.

k velikému zvelebení a množství horníků z chudých krajů Krušných hor přibylo do Příbramě, tak že obyvatelstvo brzo dostalo tvářnost německou. Jindřich Pešík, který měl také zámek zdejší v držení, vida, kterak se hory zmáhají, vyprosil si na králi Ludvíkovi nadání na hory dotčené a vysadil r. 1525 dne 8. srpna nový řád horníkům. Poněvadž větší část horníkův právu Jáchymovskému přivykla, zavedl toto právo v Příbrami a nařídil, aby se všechna jednání při horách, pře a knihy psaly v jazyku německém, ano i list samotný Jindřichův psán byl německy, třeba pán tomu nic aneb málo rozuměl; neboť i Zdeněk Lev, který byl psán jako první svědek, německy neuměl. [1])

Ostatní věci výsady této vztahující se na pouhé věci hornické pomineme mlčením, jen tolik dokládajíce, že hřivna stříbra (bez kvintlíku) za 7 fl. 14 bílých grošův a 6 bílých peněz dobrých do komory páně prodávána byla. [2]) Hned potom pustil Jindřich hory stříbrné *Janovi* z *Vitence* v moc jeho a ve spravování do devíti let na užitek rovný, tak že Jindřich polovici užitků z těch hor na kupování stříbra, desátku z kovův, erbtálích měl bráti. [3]) Ve prospěchu Janově ovšem bylo, aby dílu počatému všemožně pomáhal, pročež r. 1526 dne 5. prosince obdarování Pešíkovo potvrdil. K tomu také všem kverkům dovolil, aby mohli v lesích sekati všechno dříví, kterého by potřebovali na domy neb stavby horní, pokud by jim úředníkem místo ukázáno bylo, začež měly vrchnosti 4 kukusy z každé cechy vymíněny býti. Také slíbil, kdyby obec horníkův přála si místo k stavění domův, že je jako svobodné horní město vysadí. I tento list napsán byl německy. [4]) Nedlouho potom jednalo se o vyplacení polovice panství, kterou držel Jan Pešík. Asi r. 1528 docházela ta věc konce; r. 1529 dne 3. září udělil král Ferdinand Janovi z Vitence výplatu celého panství, nazejtří (4. září) dal mu frystunk na kupování stříbra a desátky horní, a r. 1530 dne 6. dubna dovolil mu, aby mohl na zámku Příbramském 100 kop prostavěti. [5]) Takovým způsobem Pešíkové z držení panství vyvedeni, ano i tu škodu měli, že Jan užitky všechny z hor bral a polovice vyměněné ani Jindřichovi ani bratru a nástupci jeho Janovi nevydával. Teprve r. 1540 vzal se Jan o to a obdržel na soudu zemském za právo. [6]) Vysoudil si 3000 kop gr. č.

Příbramští ze změny této prospěchu neměli. Když se Pešíkové v panství uvazovali, přířekli je při svobodách zachovati, ale nestalo se tak. Zejména Jan je utiskoval a nenáležité odúmrtí na nich bral. Mezitím jednala komora královská s Viteneckým, aby hory v moc svou dostala. Když to se stalo, prosili Příbramští krále Ferdinanda, aby jim dal čtyři kukusy z hor, které někdy Jan brával, poněvadž dávali z piv a z jiných věcí Janovi dosti veliké úroky, za to však jen skrovné důchody měli. Král jim shověl dne 10. března r. 1534, naproti čemuž se obec zavázala, že bude ty kukusy bráti jen dotud, dokud Jan bude pánem panství (11. března). Téhož dne potvrdil obci starodávné jich výsady jakožto jich pán dědičný a sousedům v obci, horníkům a kverkům udělil jinou výsadu (r. 1534, 30. dubna), povoluje jim, aby na Příbrami svobodný příjezd a odjezd měli, ve všech místech zaráželi, hory dělali a hrdly a statky svými svobodni byli. Také svolil, aby ti, kteří by se něčím v cizině provinili (kromě zlodějství, vraždy a jiných zlých skutkův), proto k horám bez trestu připuštěni býti mohli. A poněvadž téhodní trh úterní pro horníky nebyl příhodný, obdařil král Příbramské dvěma trhy téhodními, totiž v úterý a v sobotu, a dvěma trhy výročními. Přiděliv pak i jiné milosti ustanovil, aby všechny knihy a písemnosti hor se týkající německy psány byly. [7])

Mezitím snášeli Příbramští všelijaké nátisky od Jana z Vitence. Lidé na duchovenství mívali poddanost nejlehčí a břemena malá. Držitelé zápisní nejen svobodu jich obmezovali, nýbrž i chtějíce důchody své rozmnožovati, poddaným v živnostech jich překáželi, k prodávání a kupování výrobků panských je nutili a pro ušetření nákladu na všeliké hospodářství nových robot nebývalých jim ukládali. Pešíkové činili měšťanům příkoří mnoho. Jan jich neutiskoval, než stál neústupně na svém. Když Pešíkové postupovali Příbramě Janovi a sousedé člověčenství slibovali, pověděl Jan, že je chce při právech jejich nechati, že než by jim jich ujal, že jich radši přičiní. Některý rok potom žádal na nich, aby mu dávali mláto z várek, jako dávali dřevním vrchnostem. Příbramští, ač neradi, musili tak činiti, třebas se ukrývali za obdarování arcibiskupa Zbyňka, v němž nebyla řeč o této povinnosti. Jednou přijev Jan z Prahy a obeslav obec žádal na nich, aby mu pomohli rybníku dodělati. I žádali ho za to, aby je při starobylých právech zanechal a při tom, kdež král jim obdarování ze své milosti přidal. Řekl Jan: „Milí sousedé! Kterak bych já to měl učiniti, abych vám měl prominouti roboty a mláta, neb jste to jiným pánům činili, a s tím jsem já ujal. Podejme se na některé dobré lidi tuto v kraji, ať nás o to ohledají; jestliže budu křiv, chci napraviti." Odpověděli Příbramští, že mají od krále obdarování a stvrzení, toho že se chtějí držeti. Odpověděl pán, že i na králi chce přestati anebo na pánech soudcích zemských. Tu Příbramští prosíce pána odpověděli, že nemají oč rozeznáni býti, a krále že nepobíhají v ničemž. Tedy se ohlásili,

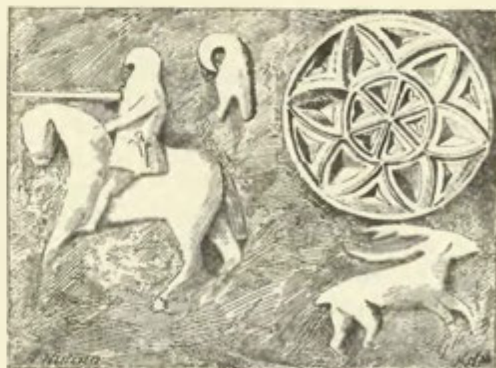
[1]) Listy jeho v Třeboni. [2]) Arch Příbramský. [3]) Rel. tab. I. 301. [4]) Arch. Příbramský. [5]) Arch. gub. rkps. Roudnický VI. E. a. 3. [6]) Rel. tab. I. 301. [7]) Arch. Příbram. arch. gub.

že budou dávati peníze na místě mláta. V tom pán odjel, rozkázav před tím úředníku a rychtáři, aby kdokoli by vařil a mláta nechtěl dáti pánu, abyste ho vsadili. I tu se svolila obec, jestliže pán koho dá vsaditi, že chtějí králi suplikací dodati, a byla-li by další potřeba, že by chtěli sami životně pracovati. Když se o tom úředník dověděl, pověděl jim: „Uděláte nedobře, pán bude se hněvati, bylo by dobře, abyste se ještě sami sešli.“ Tu se zase jeden den k rychtáři sešli a úředníka dožádali, aby mezi ně přišel; i tu mu oznámeno ode vší obce, že mu mláta nejsou povinnováni dávati, než peníze že chtějí dáti. Prodávali pak mláto sousedům chudým po půl škopku. Podlé rozkazu pánova všichni ti, kteří mláto nechtěli dávati, jsou vsazeni do věže.[1]) Kromě toho žádal na nich Jan roboty, o kterých Příbramští povídali, že je předešlým pánům z dobré vůle konali. Pře o ty věci vzneseny jsou na krále a učiněn r. 1534 na soudě komorním tento nález: Vedlé výsady někdy arcibiskupa Zbyňka zůstavují se Příbramští při tom, kdyby vařili po 10 neb 12 stryších ječmena na slad zdělaného, že budou povinni platiti z toho groš a 9 halířův (12 halířův = 1 groš). Z bílých piv vařených ze sladův pšeničných měli vrchnosti mláto dávati, protože si arcibiskup všechny pivováry ve své moci zůstavil. Z krčem měli platiti pánu podlé výsady po 16 gr., a co se robot dotýče, Jan zůstaven jest při nich, poněvadž dokázal, že je předešlým pánům činili. Kromě toho měl také Jan soudy s Melicharem Greffem, služebníkem královým na horách Příbramských, jenž si byl v Příbrami dům koupil. Jan maje v opatrování také hory, poslal Greffa k jakémusi Hanzlovi pro peníze, Greff pak vzav 50 kop, ty za sebou zanechal ke škodě těm horám. Z té příčiny vzal jej Jan do vězení, ale propuštěn jest roku 1535 podlé nálezu soudu komorního.[2]) Pře s Příbramskými přišla konečně i k smírnému vyřízení. V listu daném r. 1539 dne 21. srpna vyznává Jan z Vitence, že poddaní a obyvatelé jeho města Příbramě na tom rybníku pod městem a pod pivovárem udělali mu pomoc, každý po dvou dnech a někteří více, a poněvadž to nikoliv z povinnosti neučinili, nežli na žádosť jeho snažnou, že jim to k žádné újmě jejich svobodám býti nemá a že jim za to dává k obci cihelnu k Březnici jedouce, kterou svým nákladem byl postavil.[3])

Král Ferdinand udělil (r. 1540 dne 29. ledna) *Jeronýmovi Šlikovi* z *Holíče* výplatu na panství Příbramském, až by vyšla léta, do kterých Janovi z Vitence panství zastaveno bylo, na kterýž zápis půjčil Jeroným 500 kop. Téhož roku ještě smluvil se s Janem, že mu panství hned postoupil, ale ledva se uvázal v panství, ihned na poddané berni uložil.[4]) Chtěje pak míti celé panství pod sebou, jal se obsílati ty, kterým některé vesnice zastaveny byly, zejména držitele vesnic v Prachensku.[5]) Jan připůjčil pak králi zase 500 kop a když se král chystal do Nizozemí, dal s Jeronýmem skrze Floryana Kryspeka v městě Plzni jednati, aby mu opět 500 kop zapůjčil. Těch 1000 kop míš. zapsáno jest Jeronýmovi r. 1541 dne 16. prosince na panství Příbramském,[6]) a to za doby, kde již Jeroným v držení jeho nebyl. Neboť před tím na počátku října byl zámku a města Příbramě i s užitkem z hor, totiž šestým dílem desátku postoupil *Ludvíkovi hraběti* z *Gutšteina.*[7]) Mezitím nepřestával Jan Pešík z Komárova Valdecký domáhati se panství Příbramského, totiž té polovice, kterou byl n. Jindřich Janovi z Vitence zastavil. Pešík obeslal jej proto do soudu zemského (r. 1542), a soud uslyšev průvody původovy, jinak nemohl usouditi, než že jest Vitenecký povinen Pešíkovi Příbramě ve dvou nedělích postoupiti.[8]) Z předešlého viděti jest, že bylo nemožno tak učiniti, poněvadž Jan již panství neměl, a Pešík přišel proto k marným soudům, když byl s Albrechtem z Valdšteina smlouvu učinil o postoupení Příbramě a sám té smlouvě dosti učiniti nemohl.[9])

Ludvík z Gutšteina zabit jest r. 1542 času letního v Praze.[10]) Jménem sirotka jeho uvázal se v Příbram strýc jeho *Volf* z *Gutšteina*. Týž zkracoval svobody sousedům, dav na ublížení jim a kverkům a proti darováním královským pivo (ječné) vařiti, čehož dříve nebývalo. Rozkázal mu tedy král (r. 1543, 26. července), aby takového vaření zanechal. Ale za té doby pyšná šlechta takových rozkazů málo dbala. Volf takového vaření nezastavil, ano mnohem výše to učinil, dada nové pivováry stavěti a sedlákům zapovídal, aby kromě dvorův a pivovárů panských pšenice a ječmenů neprodávali. Na stížnosť Příbramských poslán mu nový rozkaz královský s oznámením (r. 1543, 23. prosince), kterak panství zastaveno jest na tu výminku, aby Příbramští při svých zvyklostech zůstaveni byli a nad starodávné povinnosti obtěžováni nebyli, a poněvadž jejich živnosť při nedostatku hor jen na vaření piva a dobytka chování záležela a z vaření vrchnosti roční plat se dával, rozkázáno mu přísně, aby jen pro svůj dvůr vařil a lidem zase na trhy s obilím jezditi povolil. Na to podal Volf (r. 1544, 16. ledna) suplikací ke kanceláři královské dokládaje, že to vaření piva drží jako poručník k zámku, že k žádné újmě Příbramským není, poněvadž za předešlých držitelů na to nenastupovali (lež), a sirotku že také újmu činiti nechce. Příbramští přes to ještě jednou (r. 1544, 8. února) k pánu svému prosebně se obrátili oznamujíce, že tomu vaření na odpor

[1]) Reg. svědomí žlutá G 17—19. [2]) Reg. 6 J. k. s. G 8—10, Pam. arch. IX. 230. [3]) Arch. Příbramský. [4]) Arch. gub. reg. 9 G. k. s. Q 15. [5]) Reg. 10 F. k. s. F 5, F 12. [6]) Arch. desk zemských. [7]) DZ. 45. D 9. [8]) DZm. 9. B 5. [9]) Reg. obesl. 1538, Q 10. [10]) Dačického Pam. I. 72.

Kamenný obraz na náměstí Příbramském.

vstupují a řkouce takto: „Pána Boha se dokládáme, že z žádné vzpoury a úmyslnosti to před se nebéřeme, nežli poněvadž máme na to výsady, že piva beze vší překážky vařiti máme a muožeme.“ Opakovali zase, že při městě zvláštních živností není a kdyby měli v pivovarství překážku, že by musili zahynouti a ty hory dokonce by k pádu přišly. Prosili tedy, aby jim v tu živnosť nevkračoval, a pakli by tak neučinil, že by z vaření jen právem vyveden býti mohl, ačkoliv by se s pánem svým neradi soudili. Přes kolikeré stížnosti Volf vaření nenechal a Příbramští se na svoje nabízení odpovědi dočekati nemohli; žalovali tedy (16. února) zase u komory.[1]) Král Ferdinand jednal tedy přísně a nařídil soudu komornímu, aby Volf obeslán byl; ze soudu však sešlo, poněvadž Volf téhož roku před tu nejvyšší stolici povolán byl.

Nový poručník *Viktoryn z Gutšteina* choval se k Příbramským laskavěji, za to byli tím násilnější úředníci. Jan Kekule ze Stradonic, hejtman na zámku Příbrami, kázal truhlu zamčitou, která Dorotě z Tetova patřila, z města od Václava Lísky, rychtáře, na zámek vzíti a dal ji vylámati.[2]) Purkrabě Pankrác (r. 1552) měl v Příbrami statek, přes to však nechtěl s obcí trpěti a pořádky strany vody a desátku pastýře zachovávati. Pán mu sám domluvil, aby se k Příbramským tak zachoval jako jiní, kteří na tom statku seděli, pakli by se to nestalo, že by jich v tom opustiti nemohl. Po Viktorynovi následovali v poručenství *Jiřík a Albrecht z Gutšteina*, páni na Ryzemberce, za nichž Příbramským zase tuhá vláda nastala. Roku 1555 vznesli Příbramští na arcikníže Ferdinanda, kterak páni jim činí překážky ve vaření piva a zapovídají lidem, aby pšenice na trh nevozili, což kdyby trvati mělo, že by mnozí od svých živností ujíti musili. Arcikníže učinil rozkaz k pánům (1. dubna) poroučeje, aby Příbramských neobtěžovali a k dalšímu rozeznání před osobou jeho na hradě Pražském se dostavili. Některý rok potom došel *Jindřich z Gutšteina*, syn Ludvíkův, let svých a zapsal r. 1560 všechna práva svoje mateři Elišce Berčince z Dubé, tehda vdané za Lorence Šlika.[3]) Týž obdržev zápis královský, že má držeti Příbram do svého života, prodal r. 1564 panství Příbramské *Ladslavovi ze Šternberka a na Zelené hoře* za touž summu, za jakou je byl otec jeho Ludvík koupil.[4]) Po tomto prodeji prosil Ladslav krále Ferdinanda, aby mu panství Příbramské v dědictví uvedeno bylo, a jednal o té věci ještě dvě léta až do své smrti, ale poněvadž proti tomu také arcibiskup prosil, aby Příbram nikomu v dědictví uvozována nebyla, nýbrž jemu k arcibiskupství puštěna byla, sešlo z toho.[5]) Ladslav totiž zemřel r. 1566 dne 7. července, a statky jeho ujala jako poručnice vdova *Kateřina Šternberkova z Lokšan*. Komora královská jednala s ní o výplatu Příbramě, ale Kateřina táhla se na dekret císařský, který dán jest sirotkům strany uvedení jim Příbramě v dědictví, avšak tím dekretem zůstavena jest jen při svých spravedlnostech. Proto uvádí císař Maximilian v jednom listě svém: „Ona slušného jednání Našeho pomíjí a na pořad práva ukazuje, čehož sme se do též Kateřiny Šternberkové, aby se nám takovým dekretem zastírati měla, nenadáli.“

Ačkoliv se Kateřina k vězňům na Křivoklátě (Augustovi a Bílkovi) milosrdně zachovávala, byla přece na Příbramské hrdá a přísná. Spoléhajíc bezpochyby na příbuzenství své s Filipinou, manželkou arciknížete Ferdinanda, utiskovala Příbramské hůře, než který držitel před tím. Velikou

Z kancionálu Příbramského (Řeznici.)

[1]) Arch. gub. [2]) DZm. 68. B 19. Půhon z r. 1548.
[3]) DZm. 232. C 7. [4]) Břežan ve vývodu pp. z Gutšteina.
[5]) Arch. gub.

vinu v tom měl ovšem Jan Skalický ze Skalice, úředník její Příbramský. Roku 1574 dne 12. dubna došel přísný rozkaz do Příbramě, aby se úřad purkmistrovský, všech 12 osob, dal na Zelené hoře, kdež Kateřina sídlívala, ihned vynajíti. Když se dostavili, tu Skalický na ně žalobu vedl, že by dotčený úřad mlýn sirotků Vojířovských proti vůli a poručení paní prodávali a poddaných svých ve vsi Lazci proti ní posazovali. Ačkoliv tomu odpírali, paní bez dalšího uvážení je do vězení dáti poručila, ve kterémž až do téhodne seděli; potom jim rozkázáno, aby se v 500 kopách vyručili a sirotka z dotčeného mlýna o letnicích postavili. Když pak odepřeli, že toho učiniti nemohou a tím povinni nejsou, poručila jim, aby za sebe dvě osoby domů poslali, a ty aby s sebou originály svobod jejich na Zelenou horu přinesly. Avšak i tomu Příbramští vším právem odepřeli. Konečně na to přistoupili, když se jim týden napřed dá věděti, že výpisy svých svobod přinesou. Byvše potom na svobodu propuštěni, neváhali ihned stesky své vznésti na komoru. Na tu stížnosť poslán Kateřině list (24. května), ve kterémž přísně napomínána, aby úředníku svému podobných věcí netrpěla a Příbramským ve svobodách jich (kteréž r. 1570 císař Maximilian potvrdil) neubližovala. Píše se někde, že lid Příbramský tehda tak rozhořčen byl na paní a úředníka jejího, že zámek Příbramský ztekl a poplenil. [1]) Za takového stavu věcí také komora nelenila. Císař Maximilian, nešetře nic příbuznosti Kateřininy s bratrem svým Ferdinandem, rozkázal, aby Kateřina o výplatu panství obeslána byla. [2])

Cesta na Svatou horu u Příbramě.

Skalický stal se mezitím zuřivějším. Okolo sv. Kateřiny r. 1574 dal Augustina, syna Václava Petraně, do vězení vzíti, chtěje naň krádež nějakou provésti. Potom, když mistr popravní na nějakého provazníka přiveden byl, sešel se úřad na radnici a hejtman přišed mezi ně oznamoval, že jest té vůle, toho Augustina strápiti. Zatím byl i rozkázal vzíti otce jeho, aby mu jej za řetěz přivedli. Když jej rychtář jímal na rynku, tu se Petraň protivoval, nechtě do vězení jíti, ale rychtář vzal jej přece. Úřad uslyšev, že chce Skalický Augustina útrpným právem se tázati, oznámil, aby toho před sebe nebral; hejtman zase oznámil, že má psaní od Hynka Bukovského, že by sedláku jeho kolo ukrásti měl. Tu řekl jeden konšel, jestli by tak bylo, že se po niti klubka doptávají. V tom jiný spoluradní pokynul, aby v hromadu vstoupili a o to radu vezmouce odpověď dali. Hejtman jako pravý karabáčník oznamoval: „Netřeba se o to raditi, já tak chci míti.“ Odpověděli konšelé, poněvadž oni tu byli soudem a nikoliv hejtman, když to hejtman o své újmě učinil a tak míti chtěl, oni s tím nic míti nechtějí, čili jak bychom nyní řekli, že se moci poddávají a zodpovědnosť na hejtmana svalují. Tedy k Augustinovi právem přistoupeno a trápen. Když mu byl zmučen

Vchod na Svatou horu v Příbrami.

[1]) Mikovec, Starožitnosti. I. 115.
[2]) Arch. gub.

Drobnomalba z kancionálu Příbramského z roku 1583.

jeden bok, řekl hejtman: „Medle, Augustine, nedej se trápiť, pověz, což jsi ukradl!“ On, že jak živ žádnému neukradl ani za peníz žemličky. I pravil Jan Bechyně z Lažan, jsa přítomen: „Co to mluvíš? však jsi paní mateři mé jehně ukradl!“ Odpověděl: „Neukradl, pane Jene, však jsem je zajal, když pásl ovčák v mém ovse, do Milína přinesl k nějakému kováři Beranovi a mám o ně smlouvu s ovčákem.“ I řekl Skalický: „Však víš dobře, žes kolo ukradl.“ On: „Nechť mi poví v oči, postavte ho!“ I zavolal hejtman sedláka do šatlavy a Augustin mu řekl: „Což ty pravíš, že bych já měl tobě kolo ukrásti?“ Sedlák, „že nepraví, že praví jiní.“ Hejtman jej za to vystrčil ze šatlavy řka: „Mohls s tou řečí mlčeti.“ Pak o nějaké tele bylo ptáno, které se ztratilo v lese, a tu nejednou byv tázán, odpověděl, že je nalezl na lese a že vzal smlouvu s majetníkem o to tele a že mu za ně kopu dal. A tak se ho pořád ptali, a on pořád se k ničemu neznal, vždycky pravě, že jak živ žádnému za peníz nevzal.[1]) Není divu, že proto spravedliví lidé o Skalickém nic dobrého nesmýšleli, jako na př. Bedřich z Chrastu, kterýž pověděl o něm, když k němu poselství s cedulí řezanou poslal (r. 1577), že on Jan Skalický není než chlap a o tom že sám dobře ví. A čacký vladyka Pavel Kůrka z Korkyně mluvil ke Skalickému v městě Příbrami u přítomnosti dobrých lidí: „Nejsi hoden, abys měl spravovati je,“ míně konšely Příbramské a ukázav na ně rukou svou.[2])

Nátisky Příbramským činěné i po rozkaze královském nepřestávaly. K nejedněm stížnostem Příbramských nařídil král Kateřině (roku 1575 dne 13. července), aby se v předsevzetí svém spokojila, jestli které z nich ve vězení drží, aby je z něho ihned propustiti kázala a dále jim žádných příkoří nečinila. Nicméně poručeno oběma stranám, aby o svatém Bartoloměji k rozeznání té pře na soudě komorním stáli. Nedlouho potom dokonáno jest řízení na soudě komorním a panství králi přisouzeno (r. 1576). Dne 23. března psáno z komory Příbramským, že Skalickému opatrování panství poručila a proto aby se jím spravovali a k němu náležitou poslušnosť zachovávali. A poněvadž králi dvůr poplužný i jiné hospodářství beze všech svrchkův a nábytků postoupeno bylo a na kvap koně do dvora vypraviti se nemohli, žádáni Příbramští, aby koňmi svými dědiny královské oseli. Potom za několik dní nařízeni páni, kteří panství ve správu komorní ujali. Tehda litoval velice Jindřich z Gutšteina, že panství prodal Ladslavovi, „a toho statku, jsouc od něho namluven, odbyl.“ Měl ještě nějakou spravedlnosť na panství a za tu žádal, aby mu vsi Radovice a Těchnič dědičně dány byly. Současně totiž pracovala komora k tomu, aby všechny vesnice od panství zastavené zase vyplaceny byly. Bylo jich asi 20 a nacházely se v držení rozličných vladyk.[3]) Skalický nacházel se v řízení panství ještě r. 1579, kteréhož zemřel.[4])

Příbramští byli do té doby hory okolo města ležící podlé možnosti své tím způsobem, jako jiná horní města, pavovali a té své činnosti a pracovitosti děkovali také vzrost svého města. A poněvadž již za krále Ferdinanda jako horní město nadáni byli, ale přece jako část panství zůstávali, prosili Rudolfa II., aby město jich za královské horní město vysadil a osvobodil, připovídajíce, že pro vyzdvižení o vzdělání hor ročně více nežli dříve králi platívati, úroku, berně i posudného vynakládati chtějí. Císař uváživ prosbu tu, roku 1579 dne 20. listopadu Příbram na královské horní město vyzdvihl, tak aby na hory všemožně nakládali a podřídil je úřadu nejvyššího mincmistra. Jako výminka přidáno bylo, kdyby uvollení svému dosti neučinili a svobod svých zle užívali, anebo že by hory dokonce padly a od nich by puštěno bylo, že při vůli budoucích králů to státi bude, takové svobody zase zúplna zdvihnouti anebo v tom změnu učiniti. Císař doplnil

[1]) Reg. 15 G. k. f. 247, 253. [2]) Tamže 22 F. str. A 20. B 1. [3]) Arch. gub. [4]) Reg. 23 F. f. 1.

jejich horní řád a obdařil je podobnými milostmi, jako měla tehda jiná města královská. Po osvobození Příbramě následovalo rozprodání panství. Vesnice mnohé koupili okolní šlechtici, obec Příbramská koupila r. 1584 okolní vesnice a lesy] Baštiny. Mezitím přišel zámek Příbramský dokonce k spuštění, tak že z něho jen částka zdí a dříví na díle shnilého zůstávala, ale i to se od lidí úkradí zmenšovalo a odnášelo. Volf Rozvodovský z Něšova a Bohuslav Vamberský z Rohátec, jsouce usedlí v Příbrami prosili u komory (roku 1586 dne 3. července), aby jim zámek ten k dědictví dán byl, „neb císaři tu na tom zámku dosti málo záleží a nepřijde-li ke hbitému opatření, dokonce rozebrán bude a v nic přijde . . . . A kdo jsou tak co z téhož zámku všetečně brali a my se toho tak doptati mohli, aby nám to navráceno bylo." Téhož roku dne 19. prosince oznamovali po druhé, že dříví ze zámku jest odneseno a popáleno, bude-li se protahovati přes zimu, dokonce v nic obrácen bude. To všechno proto oznamovali, aby k Příbramským psaní učiněno bylo, že jim ten zámek dědičně dán byl. K darování takovému nepřišlo; když pak zpráva přišla do Prahy, že se někteří obojího pohlaví sousedé zámku ujímají, jej bez dovolení císařského boří, dříví, cihly a kamení ke svému užitku obracejí, poručeno Vamberskému (r. 1589, 12. září), aby všecky ty osoby při právě Příbramském z takového účinku obvinil a jaká pokuta a náhrada každému uložena bude, oznámil. Ještě pak v letech 1601—1607 prosíval Jaroslav *Libšteinský* z Kolovrat císaře, aby mu zámek pustý v Příbrami i se dvorem dědičně dal, ale nic neprovedl.[1])

Arcibiskup Matouš Ferdinand Zoubek (r. 1668–1675) vznesl žádosť na císaře Leopolda, by mu císař v tom povolení dal, aby mohl zámeček Příbramský na svůj náklad vystavěti. Šlo mu patrně o to, kdyby v jisté časy lidu na Svaté hoře se scházejícímu biřmováním přisluhoval, aby měl dům, kde by přebývati mohl. Podlé tehdejšího způsobu podána jest věc ta na místodržitelstvo a odtud na obec, aby své dobré zdání vydali. Obec byla ráda, že si arcibiskup ten zámek „na svůj náklad a bez obzvláštní budoucí škody a zkázy chudé obce Příbramské" vystavěti dáti chce. Starosť měli jediné o to, aby to darování nebylo na újmu jich svobodám, to jest aby arcibiskup neusiloval o to, aby zase město přivedl pod svou vládu. Proto jim nestačilo, že jim osobně na žádosť jejich přisvědčil a i to poručil, aby jim v té příčině dopsáno bylo skrze hejtmana Rožmitálského, nýbrž spokojili se teprve, když jim dal ujištění písemní (r. 1671, 10. ledna), kdyby se našlo nějaké příslušenství, které před časy k tomu zámku náleželo, že na žádný způsob k němu potahováno nebude. Konečně došlo k tomu darování. Nově vyzdvižený zámek dostal jméno Marienburg a vložen jest ve desky zemské arcibiskupovi jako dědictví zpupné. Roku 1847 koupila vláda tento zámek od arcibiskupa a zřídila v něm horní školu a akademii.

---

[1]) Arch. gub

TVRZE OKOLO PŘÍBRAMĚ.

LAZSKO.

Od dob dávných ves Lazsko (neb jak se říkávalo také Lajsko) se dvorem tudíž se nacházejícím byla statkem manským, a držitelé její povinni byli službu manskou na hradě Karlšteině konati. [1]) Na dvoře zdejším seděla ke konci 14. století *Anna*, vdova po *Jakubovi*, po jejíž smrti král Václav odumřelý statek Lazsko Přibíkovi z Tušovic, komorníku svému, udělil. [2]) Za časů válek husitských držela zboží to *Dorota z Lajska*, jež prodala r. 1438, 2. července dvůr popl. a ves Lazsko *Petříkovi z Lisovic* za 400 kop gr. [3]) Petřík byv tu několik let, prodal r. 1444 zboží Lazské bratru svému *Oldřichovi Šotnovi z Lišovic*, jenž je hned příštího roku (1445) *Petrovi ze Smolotyl* a manželce jeho Anně pustil. [4])

Řečený Petr psal se vlastně Předborem z Radejšína a držel v letech 1442—1478 zboží Smolotelské. Lazsko prodal roku 1453 *Albertovi Šicovi z Drahenic*, jenž na tom zboží manželce své 150 k grošů věnoval. [5]) Roku 1464 byl již mrtev, a Lazsko spravovali společně Barbora ovdovělá a *Mikuláš* z Drahenic, syn Albertův. [6]) Od tohoto koupil Lazsko r. 1473 *Jan Kerunk z Lomu*, jenž na zboží nově nabytém r. 1480 manželce své Elišce 62½ kop gr. věnoval, [7]) ale peněz potřebuje, takových si od místopísaře Jana z Plané vypůjčil a jemu proto na Lazsku stálého platu postoupil. [8])

Po smrti Janově následovali v držení Lazska synové jeho *Kerunk* a *Jaroslav*. Ti oba zapsali r. 1496 dluh 100 kop strýci svému Kerunkovi z Lomu povinných na tvrzi Lazsku se dvorem popl., vsí a celým zbožím, a to snad proto, že byl otec jich Jan druhé zboží své Suchdolské Kerunkovi strýci zapsal a oni bratří tudíž povinni byli peníze zapsané vydati. [9]) Po tomto zápise rozdělili se bratří o Lazsko a každý z nich přijal za svůj díl polovici tvrze, dvoru a vsi. Kerunk ihned na své polovici (1498) manželce své Barboře z Brloha 250 kop gr. věnoval. [1]) Nemaje dětí s touto manželkou, vyprosil si r. 1509 na králi Vladislavovi, aby mohl o statku svém volně pořiditi, a učiniv potom nějaké pořízení, domohl se svolení tehdejších purkrabí Karlšteinských, a to r. 1533 Jana Bechyně z Lažan a potom také druhého purkrabí Viléma Švihovského z Ryzmberka (r. 1530—1545). Po takovém svolení zrušil předešlé pořízení své a učinil nové r. 1544 v úterý před svatým Václavem, ke kterému povolení od purkrabí Karlšteinských dáno nebylo, a zemřel krátký čas potom. Držiteli Lazska byli nyní Jaroslav, bratr Kerunkův, Barbora z Brloha ovdovělá, *Dorota z Brloha* a *Pavel ze Stříbra*, ujec n. Kerunkův, dostavše se v držení skrze kšaft nepořádný; k tomu také přišlo i to, že Barbora opomenula podlé řádu manského ve dni a v roce léno na ty dědiny skrze osobu mužského pohlaví přijíti. Pro oboje nedostatky pohnal *Šebestián Markvart z Hrádku*, tehdejší purkrabě Karlšteinský, držitele Lazska do soudu zemského žádaje, poněvadž jsou statek manský „tvrz Lazskov" propadli, aby mu dotčený statek v moc uvedli. Držitelé se sice dosti bránili, ale soud zemský uváživ, že povolení dvou purkrabí dáno bylo před posledním kšaftem Kerunkovým a vztahovalo se tudíž na to pořízení, jež byl Kerunk o statku svém před těmi povoleními učinil, a na žádný budoucí kšaft též povolení se nevztahovalo, konečně také pro nepřijetí léna odsoudil Barboru (r. 1547), aby Šebestiánovi Laszka postoupila, nicméně ji zůstaviv při věně zapsaném; [2]) Šebestián vyplativ pak Barboře věno hned se v Laszko uvázal. [3])

Další dějiny Lazska v 16. století jsou nám málo známy, poněvadž se zápisy Lazska týkající, již ve dsky dvorské nezapisovaly, nýbrž v manské knihy Karlšteinské, jež se jen z části zachovaly. *Bedřich Chrastský z Chrastu* seděním na Lazsku spolu s bratrem svým Kryštofem, držitelem Malkova, přijal (r. 1563) poručenství nad sirotky n. Adama, bratra svého. [4]) Roku 1570 pral se týž Bedřich v Příbrami s Janem Bechyní z Lažan, kterýž kordem naň udeřil. Roku 1575 jda k Ostrovu, uhodil Ondru, sedláka z Kamenného, ručnicí v hlavu, až padl, a téhož dne mu ruku na dvé prorazil. [5]) Do r. 1589 bylo Lazsko v držení *Adama Chanovského z Dlouhévsi*, ale toho roku odevzdal je synům svým *Janovi*, *Kryštofovi*, *Petrovi* a *Jindřichovi* snad

Starobylá cínová křtitelnice v kostele Příbramském.

[1]) Jako první manové připomínají se r. 1336 Tomáš, Matěj a Janek. (Reg. IV. 144.) [2]) DD. 14 f. 111. [3]) DD. 3 pag. 147. [4]) DD. 61 p. 327, 340. [5]) DD. 61 p. 389, 410. [6]) Tamže 467. [7]) Tamže 508, 544. [8]) Po smrti Janově z Plané († r. 1485, rel. tab. II. 401) dostal se plat ten odkazem Bartošovi z Tochovic a na Hradčanech, jenž jej prodal r. 1492 Maršovi ze Švamberka a manželce jeho Elšce z Kamenné hory. (DD. 6 str. 191.) [9]) DD. 6 str. 278, 25. D 17, rel. tab. I. 162.

[1]) DD. 62 p. 255. [2]) DZ. 47. A 7—9. [3]) DD. 62 p. 255. [4]) DZ. Karlšt. XII. L 10. [5]) Reg. 20 F. k. C. 17. K 9.

jako dědictví mateřské po Markétě z Bukovan. [1])

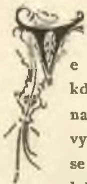
Vojislav Branišovský z Branišova přijal léno roku 1612 dne 8. listopadu na tvrz Lazsko se dvorem popl., rybníky velký nad mlýnem, Hubenov, Milínský, haltýře, sázky, mlýn, pivovár, ovčín a ves. Dočkav se r. 1618, přistoupil na stranu stavův evangelických, také po vítězství Bělohorském a po obnovení purkrabí Karlšteinských léna na Lazsko nepřijal; tou příčinou purkrabě *Jaroslav Bořita z Martinic*, nežli ještě došlo nálezu v kommissí konfiskační r. 1622, 26. června, an již Vojislav byl mrtev, Lazsko ujal a ke svému držení zůstavil. Teprve 9. listopadu téhož roku vyšel nález kommissí, jímž Vojislavovi dědicové jedné pětiny statku veškerého odsouzeni byli, to se však týkalo jen zpupného jich statku Frymburského. Bořita prodal potom Lazsko r. 1623 dne 7. června *Janu Jindřichovi Chanovskému z Dlouhé vsi*, radě úřadu nejv. purkrabství, za 3200 kop míš. [2])

Zadní vchod do kaple sv. Kateřiny na Karlšteině.

Později vyskytuje se na Lazsku jiný Chanovský *Jan Jindřich* jmenovaný, ale spolu také pán na Rábí, jenž přijal roku 1646 léno skrze plnomocníka svého Petra Mitrovského z Nemyšle, cís. radu a úředníka při dskách zemských, ale již r. 1650, 10. května statek Lazsko *Janu Kolencovi z Kolna*, hejtmanu císařskému na Zbiroze, Točníce a Králově dvoře a manželce jeho *Alžbětě z Přestavlk*, za 5129 fl. prodal. [3]) Od těchto manželů koupil Lazsko r. 1653, 16. října *Přibík František z Újezda*, pán na Březnici a hejtman kraje Prachenského, za 5729 zl. a spojil je se statkem svým Tochovským, [4]) při němž Lazsko ještě v našem století zůstávalo. Páni Tochovští sídla v Lazsku nepotřebujíce rozmetali ohrazení kolem tvrze a stavení předělali na sýpku.

TŘEBSKO.

Ve vsi farní Třebsku bývala také tvrz. Nestála na tom místě, kde se spatřuje nyní čtverhranné ohrazení nad vesnicí, ani na tak zvaném Hrádku, který se nad dotčeným návrším vypíná, nýbrž stála někde ve vsi. Ještě r. 1510 připomíná se rybníček „Příkop i s tím srubem a městištěm, kteréž leží v Příkopě." Nejstarší nám známí vladykové Třebští *Boreš*, *Hrabiše* a *Brown* připomínají se r. 1367. [5]) *Oldřich z Třebska*, jenž držel také díl Vysoké, připomíná se ještě r. 1402; r. 1404 byl již mrtev, a odúmrť po něm si vyprosil Volpert ze Strýčkova. [1]) Jiný *Oldřich* prodal roku 1411 úrok nějaký faráři Příbramskému, kterýžto úrok roku 1413 *Václav z Úběnic* vyvadil, chtě Třebsko prodati. [2]) Po dotčeném Oldřichovi, jenž měl manželku Elišku, zůstal syn Jan z Hluboše, ale neměl tuším nic v Třebsku. [3]) Zde seděl potom *Jan Skřipelský z Třebska*, jenž zemřel před rokem 1472 bezdětek, pročež se táhli na ten statek jednak sestry jeho Anna s mužem svým Janem z Jedlé a Markéta, jednak Mikuláš z Běžčína jménem královským; avšak není známo, jaký konec tato pře vzala. Nedlouho potom spustla tvrz, tak že je r. 1510 jen řeč o příkopě. Tehda rozdělena ves na dvě polovice a náležela z části k Modřejovicům; později se dostala jedna část ke statku Vysoké a druhá ke Strýčkovu.

MODŘEJOVICE.

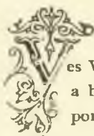
Blíže Vysoké v Modřejovicích stávala také tvrz. Připomínají se odtud r. 1367 *Držek*, *Ješek* a *Otík*. Po Ješkovi († r. 1381) vyprosil si statek Smil ze Strýčkova. Po Otíkovi († r. 1381) zůstal syn *Jan*, jenž před tím po 9 let byl v cizině v nějakých službách a roku 1402 ke kostelu Střebskému podával. *Jindřich z Modřejovic* prodal r. 1408 úrok na svém popluží faráři Mirovskému. [4]) Dvoje popluží v Modřejovicích držela *Machna* odtudž, po jejíž smrti se táhli na ně (r. 1492—1496) bratří *Prokop* a *Ondřej*, a byly o ně dlouhé pře. [5]) Na počátku 16. věku držena část vsi této k Jincům. [6]) S Lazskem drželi statek tehda *Kerunk* a *Jaroslav bratří z Lomu*. Ti se r. 1510 rozdělili o své dědictví zpupné tak, že obdržel Kerunk část Třebska, dvůr kmecí v Modřejovicích a půl vsi Koryt s jistým příslušenstvím, Jaroslav větší část Modřejovic s kusem Třebska a druhou polovici Koryt. [7]) Po smrti Jaroslavově prodaly dcery jeho *Kateřina*, *Anna* a *Markéta* Modřejovice tvrz se dvorem, dvůr pustý Šlechtovský a dvůr kmecí, část Třebska s podacím strýci svému *Pavlovi Kerunkovi z Lomu*. Když tento zemřel, dědily dotčené panny nejen jeho díl, nýbrž i to, co byl od nich koupil. Z jedné polovice si vzala Kateřina jistý díl Třebska a Modřejovic a postoupila ho r. 1554 Elišce z Pakoměřic, manželce Pavlově; ostatek téže polovice, totiž 8 člověkův v Třebsku a dva v Modřejovicích s polovicí podací prodaly ostatní dvě r. 1561 *Floryánovi z Gryspachu* a patřila potom ke Kaceřovu a Strýčkovu. Ostatní

[1]) DZ. 166. J 13. [2]) DD. 111 f. 36—37. [3]) DD. 112 f. 102—103. [4]) DD. 125 f. 106. [5]) Lib. conf. Jeden dvůr kmecí dostal se r. 1400 darováním k faře Příbramské. (Lib. erect. V. f. 24.)

[1]) DD. 14 f. 114. [2]) Lib. erect. VIII. 135, 168. [3]) Rel. tab. I. 138. [4]) Lib. conf. erect. VIII. 31, DD. 13 f. 82. [5]) DD. 17 f. 167, 170. [6]) DZ. 45. D 26. [7]) DZ. 41. L 5.

polovice prodána ode všech tří sester roku 1558 Janu Chotkovi z Chotkova.[1]) Takovým způsobem stalo se, že byly obě vesnice Třebsko a Modřejovice mezi několik držitelův rozděleny. Dvůr Modřejovský s místem někdejší tvrze dostal se pak ku Vysoké.

VYSOKÝ.

Ves Vysoký (též Vysoká) ve farnosti Třebské ležící měla tvrz a byla sídlem šlechtickým od starodávna. Již r. 1367 připomíná se *Smil z Vysokého*. Po *Chvalovi* odtudž držela ves (r. 1386) vdova *Ofka*. Roku 1402 a 1403 držel větší část vsi *Jan z Říčan*, kdežto druhá část ku Třebsku náležela. *Jakub z Vysoké* prodal r. 1411 úrok tudíž k faře Příbramské, aby v kostele věčná lampa hořela.[2]) Roku 1517 připomíná se *Burjan z Újezdce a z Vysoké* v kraji Prachenském osedlý, ač má-li se sem počítati.[3]) Později tu seděl *Hynek Mitrovský z Nemyšle*. Dcera (?) jeho Markéta (vdaná za Jindřicha Chmelického z Chmelic) prodala r. 1556 tvrz, dvůr a ves Vysokou a ves Truskov *Petrovi Častolárovi z Dlouhé vsi*,[4]) při jehož potomcích statek ten do r. 1677 zůstal. Měli jej totiž po Petrovi syn *Šťastný*, pak Šťastného synové, z nichž Ladislav Jindřich byl velký práč. Týž totiž přijev r. 1613 k Březnici na silnici za Janem starším Ježovským z Lub, jej tulichem v rameno uhodil a okrvavil a r. 1614 vzav sobě příčinu k Václavovi Herakliovi z Bliživa v Praze u sv. Anny na něj kordu dobyl, po něm bodal a sekal, a jej v pravou ruku u palce probodl.[5]) Bratr jeho Bedřich Ignác r. 1619 v Tochovicích svého vlastního bratra Viléma bodením v pravý bok zavraždil[6]) Roku 1626 koupil Ladislav Jindřich od bratra svého Jana Václava statky Vysoký a Modřejovice,[7]) ale nezaplatil statek, pročež se roku 1636 zase bratru jeho Janovi skrze právní odhad dostal. Vdova a dcery jeho prodaly Vysoký, Modřejovice a Třebsko r. 1672 strýci svému *Oldřichovi Lukáši Častolárovi*, který roku následujícího zemřel, statku nijak neočistiv a nevyvadiv. Z té příčiny dostal se týž statek zase skrze právní odhad (r. 1677) dotčené mateři a dcerám jejím Zuzaně a Elišce, od nich pak ho nabyl ještě téhož roku *Jan Mund z Mundfeldu*[8]) An měl tento tři statky, mohl dobře děti své poděliti, a syn *Maximilian Rudolf* dostal podlé přání otcova z pozůstalosti r. 1682 statek Vysoký.[9]) Roku 1692 prodal tento statek *Ferdinand Vilém Šmidgrabner z Lusteneku Baltazarovi Davidovi z Ottenfelsa*, c. k. nejvyššímu forštmistru, který se velice zadlužil a r. 1704 o ten statek přišel.[10])

Tvrz Vysocká rovnala se v 17. věku mnohým zámkům šlechtickým, nemajíc nic zvláštního a ukazujíc staré smíšené s novým. Vedlé starého stavení bylo tu nové s pokoji dolními i horními, též sklepy podzemními. V přízemí byla při tabulnici prostranná kaple. Vše stavení bylo od kamene postaveno a šindelnou střechou přikryto; nad novým stavením byla vížka a okolo horních pokojů podlé staročeského způsobu ze tří stran pavlač.

[1]) DZ. 9. E 20, 11. E 12, 13. C 29, 14. C 2. [2]) Lib. conf. Acta jud. lib. erect. VI. 389, VIII. 135. DD. 14 f. 114. [3]) Arch. Třeboň. [4]) DZ. 12. F 20. [5]) Reg. 45. F. k. A 8. C 19. K 6. [6]) DZm. 117. A 6. [7]) Reg. 49 F. k. 284. [8]) DZ. 145. G 15, 300. B 11, 31. A 11—23. [9]) DZ. 396. E 28. [10]) DZ. 35. K 24, 402. C 20. O pozdějších držitelích mluví Sommer na str. 201.

TRUSKOV.

Mezi Vysokým a Třebskem jest rybník Truskovský, tak řečený na starších mapách. Hráz jeho na jižní straně jdoucí nesplývá s rovinou, jako bývá obyčejně, nýbrž končí se pahrbkem rozkopaným, okolo něhož je na třech stranách příkop. Na tomto místě stávala tvrz Truskov, vodou tak obehnaná, že se k ní jen po hrázi přicházeti mohlo. Hájek připomíná k r. 1225, že měli Vranovšti, Hůrkovšti a „Truslovšti“ na štítě sviní hlavu. Zpráva tato z nějaké dobré paměti pocházející, již Hájek nerozuměl, potvrzuje se. Mezi patrony totiž kostela v Třebsku (r. 1367) připomínají se kromě Vranovských *Bohuslav z Truskova* a *Vrata*, vdova po *Vepřkovi z Truskova*. Bohuslav pak nebo Bušek připomíná se i r. 1378,[1]) a též r. 1402 mezi patrony Třebskými.[2]) Od *Ondřeje z Truskova* koupil Zdeněk z Rožmitálu plat na nějaké louce u Truskova a dal jej r. 1401 kostelu v Třebsku.[3]) Roku 1455 odumřela část Truskova po *Janovi Troskovci z Mirovic* a dostala se darováním *Janu Kobíkovi* a *Zichovi* bratřím *z Opatova*.[4])

Ves Truskov, která po spuštění tvrze zbyla, patřila v 16. století k Vysokému a spustla potom dokonce.

RTIŠOVICE.

Ves Rtišovice (nyní Ertišovice), ležící blíže Milína, byla již ve 14. věku sídlem zemanským, na němž seděli r. 1369 a 1376 bratři *Zdeněk* a *Hron*.[5]) *Ivan ze Rtišovic* daroval r. 1398 plat nějaký ke kostelu ve Mšeci, kterýž byl k tomu odkázal Jan ze Zelyně, bratr jeho strýčený[6]) Roku 1407 držel ves tu *Bořivoj ze Svinař*.[7]) *Petřík ze Rtišovic* odpověděl r. 1420 Pražanům, poněvadž držel se stranou pod jednou,[8]) ale Bořivoj dotčený seděl tu vedlé něho a připomíná se ještě roku 1437 a jako třetí s nimi roku 1436 *Jindřich Mléčko*.[9]) *Jan Pinta z Ertišovic* (r. 1447) patřil k rodu Bukovanských a držel tehda Vranín; z té příčiny nachází se roku 1452 mezi těmi, kteří pánům z Rožemberka sloužili.[10]) Asi okolo r. 1491 prodal *Bohuslav z Němčic* tvrz Rtišovice s příslušenstvím *Joštovi Fremdárovi z Bruku*.[11]) Potomci tohoto *Jan* a *Kašpar* bratří seděli tu r. 1524, ano Jan ještě r. 1548, kdež si Rtišovice tvrz, dvůr a ves v obnovené dsky vložil.[12]) Nástupce jich *Adam* (r. 1587) zůstavil vdovu Marjanu Fremdarovu z Malovic, dcery Annu a Dobrotivou (r. 1590) a tuším syna *Jana*, který jako poslední té pošlosti r. 1615 na Rtišovicích seděl.[13]) Týž prodal tvrz, dvůr a ves Rtišovice a ves Solenice r. 1629 *Jindřichu Hlavdčovi z Vojenic*,[14]) od tohoto pak jich nabyl týmž způsobem (r. 1644) *Jindřich Byn z Bynova*. Tento postoupil r. 1663 synu svému *Jindřichovi* Rtišovic i manství Žlakovského, aby nabyl od syna polovice statku Zbenického. Tohoto tuším syn *Rudolf* prodal Rtišo-

[1]) Rkps. bibl. Praž. IV. A 5. [2]) Lib. conf. [3]) Lib. erect. XIII a. 104, acta jud. 1401. [4]) DD. 16 f. 153. [5]) Lib. conf. Borový, lib. erect. I. 112. [6]) Manuale f. 205 v arch. kapitul. [7]) Arch. č. VI. 13. [8]) Arch. č. IV. 380. [9]) Rel. tab. II. 166, DD. 61 p. 293. [10]) Arch. Hradec. a Třeboň. [11]) Březan listy Švamberské f. 85. [12]) Reg. 4 J. k. D 14, DZ. 250. L 11. [13]) DZ. 90 L 7, 167. D 1, 174. A 15., též Rozvržení sbírek str. 77. [14]) Bílek, děje konf. 105.

Petr Častolár Dlouhoveský z Dlouhévsi 1543 † 1583, 4. Mart.
ψ Markéta Černínka z Chudenic † 1585, 30. Octb.

Šťastný 1590	Jaroslav 1590	Petr 1590	Kateřina 1590 ψ N. z Lub	Mandaléna 1590

Jan Václav † j. 1657 ψ Zuzana Kateřina Malovcova z Chýnova	Petr (minorita)	Bedřich Ignác 1619 ψ Anna z Dlouhévsi (potomci)	Ladislav Jindřich 1613 † j. 1636 ψ 1. Mladotka 2. Mejtolárka	Vilém † 1619, 17. Novb.

Zuzana Maximiliana ψ 1. N. Markvart 2. N. Smrčka	Marina ψ N. Enis	Eliška Lidmila ψ N. Běšín

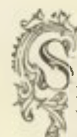
vice r. 1691 mateři své Johanně *Dorotě Bynové z Výškova.* Od ní je koupil r. 1694 *Karel Maxim. Lažanský z Bukové* jen proto, když z Prahy do Bratronic jezdil, aby si na polovici cesty odpočinouti mohl. [1]) Ale poněvadž týž statek zaplacen nebyl, prodán nedlouho po smrti páně konventu u sv. Jiljí řádu kazatelského r. 1696. [2]) Později prodán jest od kláštera, a střídali se na něm rozliční majetníci až do naší doby. Tvrz zdejší byla ke sklonku 17 věku pustá, poněvadž byla jen od dříví postavena a sešlá; r. 1713 zbýval z ní jen kus od kamene, v němž se toliko dva pokojíčky nacházely. Vedlé tohoto přeskromného bytu postavili si držitelé nové stavení, z něhož povstal nynější zámek. [3])

SMOLOTELY.

Nedaleko Milína jsou dvě vesnice při sobě ležící, Smolotely a Smolotelky (původně Smolotyly). Smolotelky patřívaly k arcibiskupskému panství Příbramskému; ve Smolotelích však bývala tvrz, a držitelé její povinni byli ke hradu Karlšteinu služby konati. Roku 1336 byla ves tato rozdělena mezi *Enuglina*, *Mikuláše* a *Jordána* bratří a *Jaroše*, zemany. [4]) Roku 1357 připomíná se *Heřman ze Smolotel.* Dotčené rozdělení potrvalo ještě v pozdějších dobách. Tak na př. seděl na jedné části *Zachař* († j. r. 1382) a po něm *Machna* s manželem svým *Oldřichem*, na jiné *Ješek Morček* a *Ješek Zběh* a po nich *Mikšík*, na třetí konečně Kuneš († j. r. 1383). Kromě těch připomínají se r. 1388 *Matěj ze Smolotel*, [5]) r. 1394 *Diviš*, tehda již mrtvý, a *Přibík*, který daroval r. 1399 pět kop kostelu Tbitskému na zakoupení nějakého úroku. [6]) *Diviš ze Smolotel* byl nepokojný muž, kterýž klášteru Milevskému velice škodil a když potom zajat jest od Herarta mladšího z Kunína města, propuštěn jest r. 1404 jen pod těžkým závazkem. [7]) Roku 1407 držel část Smolotel *Předbor z Radešína* vedlé *Jana* a *Beneše ze Smolotel*, kteří se r. 1414 připomínají, [8]) ale již se zboží scelovalo; když totiž zemřel *Jan Sestřenec* (r. 1413), vyprosil si Předbor odúmrť po něm, totiž dvůr ve Smolotelích a lidi v Žlakovicích a od Linharta ze Smolotel koupil r. 1417 dvůr Smolotelský s lidmi v Radaši a Žlakovicích. [9]) Držel se stranou katolickou a obsadil proto r. 1422 Černošice, posud zboží kláštera Zbraslavského, [10]) avšak vrstevník jeho *Buzek ze Smolotel* vynikal v tehdejších bězích jako stranník kališníkův, jsa potom hejtmanem na Tachově a naposled úředníkem vojska sirotčího. [11]) Té doby byl již Předbor mrtev; zemřel r. 1430 dne 6. července na hradě Karlšteině, kdež dlel pro jeho obranu. Syn jeho *Petr* koupil r. 1442 od Mrakše ze Smolotel dvůr ve Smolotelích s částmi vsí Solenic a Tbit [12]) a držel také Lazsko. Žil sice ještě r. 1480, ale již r. 1478 odevzdal část Smolotel a Pečiček synům svým *Václavovi* a *Ondřejovi.* [13]) Václavův syn Zikmund prodal r. 1515 tvrz, dvůr a ves Smolotely a úroky ve Tbitech, Vesci, Pečicích a Čelyni s podacím ve Tbitech *Janu Šicovi z Drahenic*, ale r. 1518 koupil zase Smolotely, které byl zdědil po Janovi bratr jeho Hynek *Předbor z Radešína.* [14]) Roku 1526 vyšly Smolotely na dobro z držení rodu tohoto, a koupil je *Sixt Kafunk z Chlumu* [15]) Z potomních držitelů připomínají se r. 1532 *Jan Roh z Vlkanova* a r. 1536 *Petr z Újezda*, po něm *Jindřich Opršál z Jetřichovic* a r. 1543 *Břetislav z Ryzemberka*, od něhož koupil je *Šimon ze Šanova.* [16])

Šimonův syn *Adam* (r. 1572) a potom tohoto syn *Šebestián ze Šanova* (r. 1576) drželi též Smolotelky ves zápisnou, která r. 1585 Šebestiánovi dědičně prodána. [1]) Právním prodejem přešly pak Smolotely okolo r. 1589 v držení Šebestiánovy manželky *Zuzany Šanovcové ze Sudoměře.* [2]) Roku 1605 koupili od ní Smolotely *Kryštof* a *Jindřich* bratří *Chanovští z Dlouhévsi*, i drželi potomci jich Smolotely dlouhý čas kromě krátké doby, za kterou *Jeronymu Puchfelderovi* a *Oldřichovi z Doudleb* (r. 1608—1612) náležely. Jindřich zemřel r. 1619, a spravovala potom Smolotely manželka jeho Anna z Přichovic, napřed jako poručnice a od r. 1634 jako paní dědičná. Syn její *Jan Vilém* zděděv statek mateřský, zemřel r. 1672, a Smolotely dostaly se potom mladšímu jeho synovi *Adamu Maximilianovi*, který je držel až do konce téhož století. [3])

STĚŽOV.

Stěžov ves leží ve farnosti Slivické, ale patřívala k panství Dobříšskému. Před r. 1341 byla statkem svobodným, ale když daroval král Jan r. 1341 odúmrť po paní Stanislavě, tehda ještě živé, *Ubislavovi z Neřestec*, stala se část vsi manstvím služebným ke hradu Karlšteinu. [4]) Později dostali zboží to i jinou část Stěžova *Bušek Hus z Hlažovic* a *Přibík Krs z Radětic* (r. 1367 a 1370), kteří se potom rozdělili, tak že část Stěžova k Raděticům a část k Neřestcům náležela. [5]) Nicméně byla ještě třetí část, která od neznámých dob také manstvím bývala. [6]) Na té seděl *Heřman ze Stěžova* a synové jeho *Zdeněk*, který měl r. 1407 úroky po zemi, [7]) a *Ctibor*, jehožto díl v Stěžově r. 1414 odúmřiti měl, ale přece otci jeho zůstal. Zdeněk měl potom nějaké dědictví v Občově, ale zemřel před r. 1437. [8]) Tuto část držel potom *Jan ze Stěžova*, ale vyprodal se. Dvůr koupil od něho r. 1441 *Havel z Boješic* a několik dvorů kmecích r. 1448 *Petr z Radešína* na Smolotelích i s tím, co před tím vladykám z Holešic náleželo. [9]) Petr držel svou část, na které potom tvrz povstala, až do r. 1470, kdež ji prodal *Václavovi ze Skuhrova*; [10]) ale ten tu seděl jen dvě léta, neb potom se dostala zase synům Petrovým. Jeden z nich, *Václav Předbor*, prodal Stěžov r. 1480 *Zdislavovi z Cidliny* a manželce jeho Dorotě z Dobrovitova. [11]) Od časů Petrových náležela k tomuto statku také část Radětická. Zdislavovi nástupcové *Zikmund* a *Jan* bratří z *Cidliny* prodali tvrz Stěžov *Martinovi* řečenému *Macháč z Olešné* (r. 1514), od něhož ji dostal r. 1535 *Bedřich Bechyně z Lažan.* [12]) Roku 1576 dělili se potomci Bedřichovi *Jan* a *Adam*; onen dostal nějaké dědiny v Milíně, tento manství Stěžovské. [13]) Potom tu seděl *Vilém Mitrovský z Nemyšle*, který asi roku 1599 zemřel. [14]) Roku 1605 přijal *Jiřík mladší Mitrovský* léno na tvrz Stěžov s příslušenstvím, dvůr Radětice, ves pustou Sedlce a manství Chloučalovské. Od r. 1616 seděli tu bratří *Vilém* a *Jan Kunrat Šleglovští z Šicendorfu.* Onen stav se potom samostatným majetníkem, prodal Stěžov r. 1625 *Janu mladšímu Deymovi ze Stříteže* a na Čížové. Zdá se, že Jan manství docela nezaplatil a synové též s to býti nemohli; neb r. 1631 postoupen jest od nich týž statek zase *Kateřině Anně Šleglovské ze Šicendorfu.* Roku 1641 koupil týž statek *Vladislav Chlumčanský z Přestavlk* (potom hejtman kraje Podbrdského), který ho postoupil r. 1670 *Janu Valémovi*, synu svému. [16]) Později připojen jest statek k panství Dobříšskému a sňaty z něho manské povinnosti

[1]) DZ. 303. C 8, 314. O 11, 403. E 11. J 1. [2]) DZ. 404. M 23. [3]) DZ. 156. G 27. [4]) Emler, Reg. IV. 144. [5]) Arch. Malt. DD. 13 f. 83—84, 99. O Kateřině, dceři Mikšově, lib. erect. XIII a. 184. [6]) Lib. erect. XII. 61, 198. [7]) Arch. Olešnický ve Vratislavi. [8]) Arch. č. I. 398, VI. 13. [9]) DD. 15 f. 137, 61. B 12. [10]) Lib. conf. [11]) Bartošek, arch. č. III. 265, 506. Potomek jeho Petr Buzek ze Smolotel držel r. 1463 Kračice u Písku. (Nejst. kniha Písecká.) [12]) DD. 61 p. 310, arch. č. III. 538. [13]) DD. 61 str. 535, reg. kom. soudu. [14]) DD. 62 str. 385, 407. [15]) DD. 62 str. 449 [16]) Reg. 5 F. hejtm. I. C 13, reg. půh. 1535 M 16, DD. 62 str. 582, 64 str. 190.

[1]) Reg. 20 F. k. F 12, arch. gub. DZ. 23. B 12. [2]) DZ. 166. E 25. [3]) Dvorský, Památky žen 222, DD. 111 str. 23—29 a 112, str. 61—66. O pozdějších držitelích jedná Sommer Ber. 191. [4]) Reg. IV. 338. [5]) DD. 25 f. 216, 237—238. Viz i arch. č. III. 559. [6]) Připomínají se *Václav ze Stěžova*, který r. 1400 v nějakých bojích byl (DD. 14 f. 111) a r. 1405 kostel ve Strašišti obdaroval. (Lib. erect. V. 109), *Jan* odtudž r. 1414 (Arch. č. I. 398), který je znám z válečných běhův r. 1429. (Bartošek na str. 164.) [7]) Rel. tab. II. 41. [8]) DD. 15 f. 138—139, arch. č. III. 515. [9]) DD. 61 str. 303, 362. O Janovi viz arch. č. III. 314 a rel. tab. I. 128. [10]) DD. 61 str. 494. [11]) DD. 61 str. 543. [12]) DD. 62 str. 380 a 503. [13]) DZ. 19. C 4. [14]) DZm. 74. C 14. [15]) DD. 111 str. 14—16, 112 str. 20—25.

Ze života ss. Václava a Lidmily.
(Malby na schodišti velké věže na Karlšteině.)

ZDUCHOVICE.

Ve Zduchovicích byla sice tvrz, ale vyzdvižena jest teprve v 16. věku. Až do r. 1270 totiž byly Zduchovice jměním kláštera Břevnovského, od té doby pak, když si je byl král Přemysl za jiné zboží vyměnil, počítaly se ke hradu Kamýku.[1]) Jako panství dědičné dostal se Kamýk v držení *Vojkovských z Milhostic* (r. 1569). Trystram Vojkovský seděl tu na dvoře a snad i tvrz postavil; nástupce jeho Mikuláš prodal roku 1579 vsi Zduchovice, Hřiměždice, Vesce a Velkou ves *Janovi Ježovskému z Lub.*[2]) Od té doby zůstaly Zduchovice při zboží Starokninském až do r. 1636.

[1]) Reg. II. 449. III. 433, 460. [2]) DZ. 20. H 23.

Ze života ss. Václava a Lidmily.
(Malby na schodišti velké věže na Karlšteině.)

Teprve po smrti *Václava Vratislava z Mitrovic* staly se zbožím samostatným, a seděl tu potom Václavův syn *Adam Leopold*, drže dotčené čtyři vesnice.[1]) Po smrti jeho nebylo možno statek ten sirotkům pro veliké závady udržeti, a protož prodán jest r. 1659 skrze pány k tomu zřízené *Mikuláši Gerštorfovi z Gerštorfu*, cís. radě, místodržícímu a nejv. písaři.[2]) Na krátký čas dostaly se Zduchovice zase v držení Vratislavův, když Mikuláš náhle zemřel a dcera jeho *Eliška Zuzana* vdaná *Vratislavova* r. 1671 všecky statky jeho podědila.[3]) Po desíti letech (r. 1681) koupil Zduchovice od ní *Jan František svob. pán z Kaiseršteina*, ale směnil je již r. 1682 za statek Olešnou.[4]) Nový držitel *Matěj Leopold z Rosenfeldu* zemřel ještě téhož roku, odkázav jmění své *klášteru Strahovskému* tak, aby manželka jeho *Anna Marie rozená z Edlšteina* statku toho do života svého užívala. Avšak opat Strahovský získal statek ten ještě za živobytí paniny, která na něm hospodařiti nedovedla, a to tak, že od ní r. 1685 Hřiměždice a r. 1687 Zduchovice koupil.[5])

PIČINA.

Jeden z obrazů Dětřicha Pražského v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

V Píčině bývala tvrz, kteráž patřívala k znamenitějším sídlům v Podbrdsku, ale potom, když jí potřeba již nebylo, na sýpku proměněna byla. Ves patřívala prvotně pánům ze Strakonic. *Vilém ze Strakonic* daroval r. 1320 kostel zdejší s podacím klášteru Strakonskému.[6]) Při tomto kostele zřízena jest potom komenda řádu Svatojanského.[7]) Na vesnici Píčině a jiných třech vsích měla věno své *Markéta*, vdova po *Bavorovi starším ze Strakonic;* když pak zemřela a věno její jako odúmrť na krále spadlo, daroval král Jan právo své *Vilémovi ze Strakonic* a Štěpánovi, písaři zemskému, a potvrdil darování dotčeného r. 1336, když i Štěpán právo své *Bedřichovi Kosoři* prodal.[8]) Ves bez kostela zůstala později v držení několika vladyk. *Slajmír* (t. j. Slavimír), syn Přemkův, a sestra jeho a strýc jich *Hostanek* prodali roku 1373 dědiny své v Píčině řádu Svatojanskému. Přes to zůstaly tu dědiny zemanské, jako na př. ta, která r. 1391 smrtí Křišty, vdovy Osmikovy, odumříti měla, ale potom sirotkům Janovi a Pavlíkovi zůstala. Také se připomíná r. 1393 *Albert z Píčiny.*[9])

Od r. 1410 seděla na tomto dílu zemanském statečná rodina vladyk Hořovských, zejména *Beneš z Rabšteina*. Potomek Benešův (tuším syn) *Častolár z Hořovic* měl mnohé soudy, zejména s Petrem z Píčiny, kteréhož zkracoval v dědinách jeho věnných, učiniv smlouvu s Petrem Zmrzlíkem o zboží Píčinské.[10]) O tyto dědiny Petrovy měl soud ještě roku 1455.[11]) Tento nebo jiný Častolár pobral za válek náboženských v době krále Jiříka dobytek nějaký Mikuláši Běšinskému. A tak Boreš z Komárova a on Mikuláš se svými lidmi ty zloděje honili; a když byli blízko od Píčiny, tedy poslali lidi své po šlaku (stopě), a oni šlakovali ten dobytek až nazad blízko k fortně tvrze Píčinské. Tu ti na tvrzi na ně s hůry stříleli a sběhše dolů

[1]) DZ. 145. B 10—17. [2]) DZ. 312. K 11 „tvrz Zduchovice od kamene vystavená.“ [3]) DZ. 478. C 20. [4]) DZ. 396. A 21, E 17. [5]) DZ. 398. O 16, 399, E 6. [6]) Reg. III. 237, 257. [7]) O této komendě jsou písemnosti v arch. Malt. [8]) Arch. křižovníkův. [9]) DD. 13 f. 58, rel. tab. I. 552. [10]) DD. 19 str. 39, arch. č. II. 390, rel. tab. II. 169. [11]) Arch. č. III. 319.

na ty lidi, zjímali je a vedli na tvrz. Věc ta potom (r. 1473) podána na soud komorní.[1]) Podlé pojmenování Balbínových seděl potom na Pičině *Jan z Hořovic*. Asi ke konci 15. století držel ji *Petr Kořenský z Terešova* a prodal tehda Píčinu tvrz, dvůr a ves, vsi Bukovou, Lhotku a Dlouhou Lhotu celé, části Kotenčic a Drasovic a dvůr pustý Porostlou *Oldřichu Bechyňovi z Lažan*.[2]) Týž zemřel někdy na počátku 16. věku, zůstaviv syny *Jana*, *Bedřicha*, *Mikuláše* a *Václava*, kteří se rozdělili r. 1515 o zboží Píčinské a přikoupený k němu Skorotín. Jan dostal tvrz, dvůr a ves Píčinu, Lhotku ves pustou a mlýn Jandovský pustý, Bedřich vsi Bukovou a Kotenčice, Mikuláš Dlouhou Lhotu a Drasovice a pro Václava nejmladšího vzat díl Skorotínský.[3]) Janovi štěstí přálo, poněvadž byl dobrý hospodář a jakožto purkrabě Karlšteinský a od r. 1538 nejvyšší písař dobře si stál. Koupil r. 1539 drahně vesnic ve Vltavsku, z nichž povstal statek Pnětlucký, a král Ferdinand mu r. 1540 dvůr Sichrov posud manský ke hradu Dobříši k dědictví dal. Zemřel r. 1547 v pondělí postní.[4]) Ze čtyř jeho synů vzal Radslav asi roku 1550 díl svůj na penězích, ale zemřel před r. 1554, zůstaviv díl svůj bratřím ostatním, z nichž Oldřich odbyt také penězi a seděl na Podboři. *Petr Bechyně z Lažan*, třetí syn, vyplativ své bratry, držel Píčinu, stal se hejtmanem Starého města Pražského a zdědil po mateři své také statek Pnětlucký.[5]) Zemřel r. 1561. Statek jeho dostal se sestrám jeho, které se oň rozdělily. Starší sestra Eva dostala Pnětluky s příslušenstvím, mladší *Johanka* zámek Píčinu v celosti s pivovárem, dvorem, ves, ves pustou Lhotku, vsi Bukovou a Kotenčice.[6]) Johanka († r. 1574) vdána byla za Adama Muchka z Bukova, jemuž r. 1566 všechen svůj statek odkázala, ale poněvadž měly nápady na Píčině podlé pořízení otce jejího do rodu Bechyňův jíti, dědili Píčinu strýci její Václav starší († r. 1579) a Václav mladší. *Václav mladší*, jsa také pánem na Dlouhé Lhotě, odbyl syny Václavovy a zůstal v držení Píčiny. Ještě za živobytí svého podělil syny své statky Pnětluky, Píčinou a Vrchotici. *David Bechyně*, syn jeho, přijal r. 1596 jakožto díl otcovský zámek Píčinu, dvůr a ves, vsi pusté Lhotku s ovčínem a Komorsko.[7]) Týž zemřel záhy (r. 1611), zůstaviv z manželství svého s Voršilou ze Střiteže syna a dvou dcer nezletilých a pořízení o nich neučiniv. Bratří zemřelého, Jan a Abraham, vědouce, že ta věc „spěšného opatření potřebuje a k místu a konci přivedena býti musí," učinili toho roku smlouvu s Voršilou tak, aby statek dětem náležitý opatrovala, na děti nakládala, je ke ctnosti, pobožnosti a bázni boží vedla, synu preceptora, člověka poctivého, hodného a učeného objednala a syna na učení někam do cizích zemí vedlé rady bratří neprodleně vypravila. Avšak smlouva ta nebyla spečetěna a způsobila zmatky, mezi nimiž Voršila (r. 1614) zemřela.[1]) Mladý syn Davidův *Mikuláš* začal vládu svou tím, že on a strýc jeho Bukovský, Václav, r. 1616 v Dubenci Rudolfa Řesanského z Kádova sekali, v ruku levou vedlé kotníka zranili, pravou ruku probodli a na hlavě jemu 2 šrámy udělali.[2]) Týž Mikuláš řečený potom starší propadl r. 1623 oba statky své, Píčinu a Dlouhou Lhotu, ale ač Píčina již r. 1624 prodána byla, udělena Mikuláši přece milosť,[3]) a týž prodal roku 1627 statek Píčinský *Václavovi Dubskému z Vitiněvsi* za 21.500 kop míš.[4])

Opět se dostal na Píčinu rod, který tu delší čas seděl. Nebo po Václavovi následoval syn jeho *Jan Václav*, za něhož zámek Píčinský tak spustl, že jej Balbín napolo se zříceninou srovnával.[5]) Stářím jsa obtížen prodal Jan Václav r. 1689 statek Píčinský synu svému *Karlu Ferdinandovi*.[6]) Tohoto nástupce *Maximilian Josef Dubský* upadl do takových dluhů, že statek jeho k rozebrání mezi věřitele přišel (r. 1740). Z pamětí o téže věci sepsaných dovídáme se, že byl jen přední díl zámku od kamene vystavěn a šindelem přikryt, při tom dílem sešlý a jen dílem dobrými dveřmi, zámky a okny opatřený.[7])

Pece na vaření smůly atd., nalézající se na východní části hradeb Karlšteinských.

DUŠNÍKY.

Od Příbramě k severu leží ves Dušníky Trhové, snad proto tak řečená, že tu ve starých dobách trhy bývaly. Ves bývala majetkem královským a patřila ke hradu Karlšteinu.[8]) Teprve r. 1548 podlé povolení sněmovního postoupena jest vesnice tato *Václavu Bechyňovi z Lažan* směnou za ves Třebaň, která připojena ke Karlšteinu.[9]) Týž Václav držel také Skorotín a zboží Nestrašovské, na němž manželce své Anně z Huberka (1574) věnoval.[10]) Měl čtyři syny, Jiříka, Oldřicha, Kašpara a Kryštofa. S Oldřichem lehkomyslným a svévolným mnoho radosti neměl, neb hned z mladosti učiti se dáti nechtěl, od otce svého utíkal a jím se spravovati nechtěl. V pořízení svém odkázal také Oldřichovi čtvrtý díl statku, ale tak, aby zůstal týž díl v opatrování poručníkův aneb Jiříka, syna nejstaršího, kromě toho i to ustanovil, kdyby Oldřich svévolnosti nenechal, aby se ho Jiřík s radou jiných bratří zmocnil a jej trestal.[11]) Václav zemřel r. 1579, nazývaje se před tím Václavem nejstarším. Ze synů jeho držel Jiřík Nestrašovice, Oldřich[12])

[1]) Arch. č. IV. 276. [2]) DZ. 4. J 14. [3]) DZ. 43. D 17. [4]) DZ. 1. D 6, 12. F 4, 8. H 11, rkps. bibl. Praž. III. E 9. [5]) DZ. 9. E 28, 11 H 13. [6]) DZ. 56. D. 16—22. [7]) DZ. 18. G 23. 20. R 8, DZ. 127, D 22.

[1]) Reg. 44 F. k. B 12—17. [2]) Reg. 45 F. k. H 4. [3]) Bílek, děje konf. 4. [4]) DZ. 296. E 8. [5]) Miscell. III. 110. [6]) DZ. 401. E 3. [7]) DZ. 165. D 10. [8]) Arch. gub. Srovnej děje Karlšteina a Tetína. [9]) Arch. gub. [10]) DZ. 18. G 7. [11]) DZ. 20. N 28—30. [12]) DZ. 20. R 8, 21. G 27.

oddělil se penězi, ostatní drželi Dušníky nějaký čas společně, až se potom roku 1581 rozdělili; Kryštof dostal za díl svůj tvrz Dušníky se všemi pokoji spodními, prostředními i svrchními, dvůr poplužný a část vsi Dušník a Německé Lhoty,[1]) na němž potom manželce své Markétě z Kádova věnoval.[2]) Zemřel r. 1599. Bratr jeho Kašpar obdržel bezpochyby část Dušník a nazýval se proto seděním v Dušnících. Nepokojné jsa mysli, nejvíce se natrápil Příbramských. Roku 1591 v témž městě v noci Daniele Vlčovského kordem pobodal a kříži a hruškou (od kordu) v hlavu okrvavil. Ta věc se mu špatně vyplatila. Nebo aby ušel soudu, musil platiti 105 kop (50 kop ihned a ostatek zjistiti rejstry úřadu purkrabského). Roku 1592 jsa jednoho času v Příbrami, Mikuláše Kunše z Lukovec seděním v Dobříši k bitvě pobízel, pak na něj, an za stolem po rozvedené svádě seděl, kordu dobyl a jej v obě ruce zranil. Roku 1593 vyskočil v Praze ve Spálené ulici na Václava Kohouta, jej kordem v hlavu ranil, a kdyby od jiných okřiknut nebyl, aby se pamatoval, byl by ho zavraždil.[3])

Hřbitůvek na Karlšteině.

Díly obou bratří spojeny neznámým způsobem v jedno a byly v držení *Judity Bechyňové z Předenic*, která byla manželkou *Václava staršího Bechyně z Lažan* seděním na Hluboši. Táž paní prodala r. 1612 tvrz a ves Dušníky Trhové, vsi Občov, Líhu, Německou Lhotu, dvory při tvrzi, druhý ve vsi Kašparovský, třetí Staré paní (naproti tvrzi) a čtvrtý v Občově *Oldřichu Bechyňovi z Lažan* a Anně z Kokořova, manželce jeho.[4]) Oldřich zbavil se Dušník r. 1623 a prodal je *Janovi Bapt. Verdemanovi* v Praze, od něhož je koupila r. 1625 *Kateřina Lidmila* hrab. *ze Sulcu*, rozená *z Lobkovic*.[5])

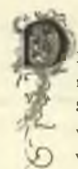
Od dcery její koupil Dušníky r. 1644 *Vladislav Chlumčanský z Přestavlk* na Stěžově, hejtman kraje Podbrdského,[6]) a seděl tu do r. 1679, kdežto zemřel, zůstaviv s manželkou svou Maximilianou Apolonou Měsíčkovou z Výškova nezletilé dítky.[7]) Rodu tomu patřily Dušníky dlouho do 18. století a dostaly se r. 1741 zakoupením obci Příbramské. Ze tvrze bývalé, teprve po r. 1548 vyzdvižené, povstal nynější zámek.

SKOROTÍN.

Nedaleko Dušník jest ovčín řečený Skorotín, na jehož místě tvrz a dvůr stávaly. Ze tvrze se spatřovaly na počátku našeho století náspy a příkopy. Nejstarší z vladyk zdejších, pokud víme, jest *Přibík ze Skorotina*, jenž si koupil r. 1359 dům na Hradčanech a ještě r. 1376 žil.[1]) *Přech* neb *Předota ze Skorotina* byl muž velice nábožný; r. 1401 daroval ke kostelu Píčinskému úrok na Občově a r. 1414 prodal k faře Příbramské plat na svém statku Skorotínském.[2]) Nástupce jeho se jmenoval zase *Přibík* a připomíná se v letech 1437—1463. Nedlouho potom dostal se Skorotín v držení pánů Píčinských. Když přišlo r. 1515 k rozdělení tohoto statku, vzaty pro *Václava Bechyni z Lažan* Skorotín tvrz pustá se dvorem pustým a poplužím, ves Líha celá a v Občově dvůr poplužný s částí vesnice.[3]) Václav obnovil tvrz, na kteréž před tím po drahná léta nikdo nebydlel, a držel statek ten se Lhotou Německou ještě r. 1556, kdež si jej po druhé vložil v obnovené dsky zemské.[4]) Zemřel r. 1579 jakožto pán na Dušnících, ke kterým byl zboží Skorotínské připojil.

[1]) DZ. 67. A 1—8. [2]) DZ. 22. H 22. [3]) Reg. 26 F. k. N 10. Q 10. R 9. [4]) DZ. 292. T 21 a 141. K 2. [5]) DZ. 153. E 28, 293. R 5. [6]) DZ. 304. N 3. [7]) DZ. 116. C 21.

DLOUHÁ LHOTA.

Dlouhá Lhota jest ves ve farnosti Svatopolské a podlé známosti naší teprve v 16. věku sídlem zemanským se stala. Starší osudy této vsi splývají s dějinami Píčinskými. Původně se jmenovala Lhotou Bavorovou po jednom z Bavorův Strakonských, jichž potomek *Vilém ze Strakonic* r. 1359 nového faráře do Lhoty podával. Nedlouho potom dostala se Lhota v držení řádu Svatojanského a zůstávala při zboží Píčinském.[5]) Při rozdělení r. 1515 dostal *Mikuláš Bechyně z Lažan* za díl svůj vsi Lhotu s podacím a Drasovice.[6]) Nástupce (syn?) jeho *Václav mladší Bechyně z Lažan* zdědil r. 1578 statek Pnětlucký a stářím jsa přetížen, odevzdal oba statky r. 1599 synům svým *Janovi* a *Davidovi* takovým způsobem, aby zaplatili 5000 k. m. bratru svému Abrahamovi, který nabyl potom Rosochatce a stal se předkem nynějších Bechyňův z Lažan.[7]) Při dělení statku otcovského obdržel Jan Pnětluky a David Dlouhou Lhotu, s níž spojil zase Píčinu. Syn jeho *Mikuláš starší*, soudu purkrabského rada, zdědil oba statky a prodal r. 1630 tvrz, dvůr a ves Dlouhou Lhotu a ves Drasovice *Juditě Bechyňové z Lažan* na Bohosticích.[8]) Táž zemřela asi r. 1656,

[1]) Tomek, Základy IV. 172, Borový, Lib. erect. I. 112. [2]) Lib. erect. V. 32, X. 15. Sbor. hist. 1883 p. 215, Paprocký o st. pan. 79. [3]) Arch. č. III. 518, DD. 16 f. 161, DZ. 43. D 17, 250. D 6. [4]) DZ. 251. A 32. [5]) Lib. conf. [6]) DZ. 43. D 17. [7]) DZm. 236. A 2. [8]) DZ. 143. K 20.

Hluboš.

odkázavši statek svůj *Anešce Vratislavové*, *Mandaléně Markétě* a *Evě Kateřině* sestrám *Bechyňkám*; ale poněvadž se ony buď o něj rozděliti nemohly aneb nechtěly, prodán ještě toho roku *Saloméně Veronice Bechyňové z Račína* a na Týništi.[1]) Statek byl tehda od lidu vojenského velice zbědován, tvrz zejména spálena. Na místě jejím postavili Bechyňové zámeček od kamene, šindelem přikrytý a o jednom poschodí. Do r. 1745 vládl tu *Hynek Humbert Bechyně z Lažan*,[2]) který se tuším ze všech Bechyňův na Podbrdsku usedlých nejpozději připomíná.

HLUBOŠ.

Hluboš ves, v nevelikė vzdálenosti od Příbramě ležící, patřila v dávných dobách k panství Valdeckému; farář Pičinský měl ve vsi dědinu, na kterouž dosáhl r. 1355 osvobození od soudu Hlubošského.[8]) Později seděl tu *Zbraslav z Hluboše* s manželkou svou Držkou. Statek zdědil po nich *Oldřich z Drasovic*, který z té příčiny na záduší obou osob učinil pěkné nadání kostelu Pičinskému (r. 1415) a ještě r. 1436 na Hluboši seděl.[4]) Následoval po něm syn jeho *Jan z Hluboše*, a pak zboží to prodáváno a postupováno až do r. 1455, kdež tu seděl *Václav z Konéprus*.[5]) Z rodu dřevních vladyk připomíná se r 1469 *Oldřich z Drasovic* a *z Hluboše*.[6]) Na počátku 16. století držel tvrz, dvůr a ves Hluboš, vsi Drahlín a Sádek a části Bradkovic a Občova se Všekary mlýnem pustým *Jan ze Svárova*; syn jeho pak *Karel* postoupil zboží tohoto r. 1533 *Petrovi Vamberskému z Rohatec*, který na něm manželce své Barboře z Vitence věnoval.[7]) Potomci jeho *Adam*, *Petr*, *Hynek* a *Šťastný* strýcové *Vamberští z Rohatec* prodali dotčený statek r. 1575 *Bedřichovi Hořčici z Prostého*, který tu jen čtyři léta seděl; neb r. 1579 následoval po něm *Václav Šturm z Hyršfeldu*, místosudí v Čechách.[8]) Již následujícího roku (1580) nachází se v držení Hluboše *Albrecht Vtelenský ze Vtelna*, který byl ženat s Lidmilou z Komárova, paní na Bukové († r. 1608).[9]) Albrechtův nástupce *Karel* propadl roku 1623 statek Hluboš, který prodán *Václavu staršímu Bechyni z Lažan*.[1]) Od Václava koupila Bukovou a Hluboš *Mandaléna Bechyňová z Olbramovic* (r. 1629) vdaná Račínová; táž zemřela r. 1636 odkázavši statek svůj z polovice manželu svému *Janu Humprechtovi z Račína*, z polovice dcerám svým *Elišce* a *Aléně Markétě* z prvního a *Kateřině* z druhého manželství. Avšak kromě dcer táhli se na ten statek také synové Kryštof František a Jindřich Adam, a ti ve spolku se sestrami svými odevzdali Hluboš r. 1637 dotčenému otci svému, který byl tehda hejtmanem Menšího města Pražského.[2]) Jan Humprecht zemřel r. 1641, odkázav Hluboš a Bukovou synům svým *Kryštofu Františkovi* a *Jindřichu Adamovi z Račína*. Roku 1648 dostal se statek Hlubošský staršímu bratru, který zemřel asi r. 1673.[3]) Synové jeho byli *Adam*, kněz tovaryšstva Ježíšova, *Vilém Humprecht* a *Václav Rudolf*; tento poslední vstoupil asi r. 1677 do řádu theatinského a proslul potom v duchovním řečnictví.[4]) Roku 1675 dělen jest statek Hlubošský mezi dotčené bratry skrze Adama, bratra nejstaršího, tak že měl obsahovati jeden díl tvrz Hluboš od kamene vystavěnou, ale veliké oprávky potřebující se dvorem a vesnicí, druhý díl vsi Bradkovice a Sádek se dvory, a na třetí díl se měly položiti peníze.[5]) Než za nedlouho přišlo zase ke sloučení těchto dílů v jeden statek, který drželi r. 1705 *Václav* a *František Karel* bratří *Bechyňové z Lažan* a sestry jich Kateřina a Tereza.[6])

DRAHLÍN.

U Drahlína na Hlubošsku jest starožitné tvrziště, totiž vršek čtverhranným příkopem a náspem obehnaný.[7]) V pověsti lidu spojuje se tvrziště toto s osndy kněžny Drahomíře, ovšem klamně. Na tvrzi této seděl r. 1324 *Heřman z Drahlína*,[8]) z rodu pánů z Valdeka, jehož potomci měli své hlavní sídlo na Litni. Z té příčiny nacházíme také Drahlín a Sádek r. 1390 jako části téhož statku,[9]) a r. 1533 patřily již obě ke Hluboši. Tvrz zdejší zanikla asi v 15. století.

[1]) DZ. 113. K 32, 312. F 24. [2]) DZ. 282. A 2. [3]) Arch. Malt. [4]) Lib. erect. X. F 6, DD. 61 str. 292. [5]) Rel. tab. I. 138. [6]) Arch. Olešnický ve Vratislavi. [7]) DZ. 1. G 22, 23. [8]) DZ. 63. E 12, 64. M 8. [9]) DZ. 65. K 12, 134. H 10.

[1]) Bílek, Konf. 919. [2]) DZ. 293. H 12, 145. B 7. L 1. [3]) DZ. 147. K 22, 304. N 20. [4]) Jirečkova Rukověť II. 160. [5]) DZ. 74. O 8—23. [6]) DZ. 118. J 3. [7]) Pam. arch. VII. 434. [8]) Reg. III. 8. [9]) Arch. č. III. 469.

ŽEBRÁK A TOČNÍK.

1. Popis.

ejeden hrad v Čechách upomíná buď na nějakou slavnou osobnosť anebo na nějakého panovníka. Upomínka na ně vzbudí se v nás, slyšíme-li je jmenovati, ještě pak mocněji vznikne, stojíme-li před jich díly tvrdými a vysokými, cítíce svou nedostatečnosť proti těmto hmotným a po svém porušení ještě nepřemoženým dílům práce a píle středověké. Tak na př. jest jméno Karla IV. tak nerozlučně spojeno s Karlšteinem, jako Rudolfa II. s hradem Pražským. Žebrák a Točník, dva hrady, z jichž oken se obyvatelé na sebe dívati mohli, připomínají nám Karlova syna Vácslava IV., panovníka, kterého většina dějepisců haní, jehož však lid více miloval, než kteréhokoliv jiného, poněvadž násilníky trestal a o to se staral, aby se spravedlivě dálo chudým i bohatým. Odloučenosť obou hradů mezi lesnatými horami vysvětluje nám, proč se tu mohl náruživý lovec do sytosti baviti myslivostí a bezstarostně tu žíti, až přišel o jednu korunu.

Velebný Točník, převyšující okolní vrchy a stráně, panuje okolní krajině, zejména údolí, v němž jsou město Žebrák tak ležící, že se spatřuje teprve, když se k němu samému přijde, a hrad Žebrák pod samým Točníkem, kterýž z daleka také nelze viděti kromě svrchku velmi vysoké věže. Točník se vypíná na vrchu místy nepřístupném a velice strmém, vysoko nad Žebrákem, kterýž však přes to byl také pevným hradem, chráněn jsa vodou na všech stranách. Ode vsi Hředl táhne se totiž lesnaté pohoří, končíc se strmou horou, na níž stojí hrad Točník. Od Točníka se pohoří srázné snižuje tak, že sestupuje s hory skalnatý hřeben až ke skalce, na níž stojí hrad Žebrák. Jak již řečeno, stojí hrad tento v údolí, zakryt jsa výšinami; jeho pevností nebyly vysoké stráně, ač stojí Žebrák na strmém hřebeni skalním, nýbrž rybníky na všech stranách, tak že se k němu jinak nepřicházelo než po hrázích.

Po hrázi tak řečeného Hořejšího rybníka jde cesta od vesničky Točníka ke zříceninám *hradu Žebráku*, který měl kromě vlastního hradu *podhradí* snad plaňkami obehnané neb jinak opevněné. Na místě jezu byl zvoditý most, po němž se přicházelo k první bráně a skrze tuto na podhradí. Na místě bývalého mostu zvoditého jest most kamenný a na místě starodávné brány prostý oblouk na pilířích. Za branou jest dlouhý úzký dvůr, v němž v pravo stojí domek služebníka panského, za ním pivovár a jiné hospodářské příležitosti panství Točnického. Pamětihodného tu nic není, poněvadž domy tyto buď v nové době zřízeny aneb aspoň dávno o svou starou úpravu připraveny byly. Roku 1652 byly tu

Žebrák a Točník.

Točník od severu.

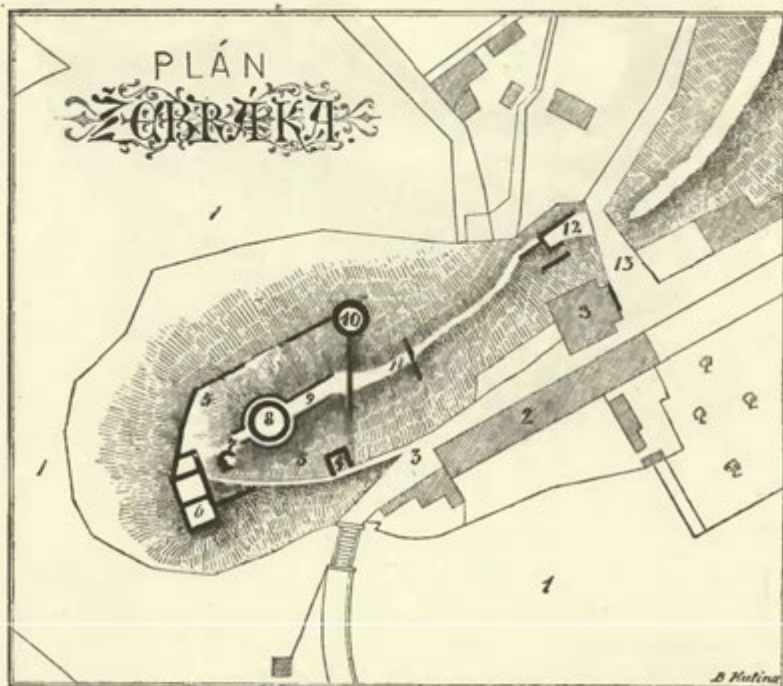
pivovár se sladovnou, hvozdem a spilkou klenutou, sklepy atd. nad spilkou, dvoje obilnice, proti spilce marštale na 30 koní a vedlé nich bečvárna. Roku 1712 postaven tu nový byt pro správce, to jest nynější stavení v levo od cesty se nacházející, v němž před časy hejtman, purkrabě a panští úředníci bydlívali; po způsobu starých dob jest přístup k hořejším světnicím z pavlače a na střeše posazena jest věžička.

Od rohu dlouhého stavení čili pivováru jde se úzkou strmou cestou přímo do dolní ohrady hradu Žebráku a odtud na vrch lysý, skalnatý a nesnadno přístupný, na němž se zříceniny horního hradu vypínají. Hrad byl založen do čtverhranu nepravidelného, jehožto rohy ke čtyřem úhlům světovým obráceny jsou. Dotčená stará cesta, ale posud dobře patrná, chráněna byla tam, kde přistupovala ke hradbám, čtyřhrannou *věží*, která sesilovala bránu i roh hradu, na němž stojí; nelze potom cestu tu pronásledovati až pod okrouhlou věžkou na horním hradě stojící, poněvadž ji množství rumu pokrývá. Naproti jejímu konci spatřují se zbytky velikého *čtverhranného stavení* o třech odděleních, jehožto západní zeď ještě vysoko vyniká. V této zdi jsou tři okna veníři ozdobně tesanými vroubená, což se asi v 15. věku stalo, ale v 16. věku okna tato opravována. Ku prostřednímu oddělení přistavěna bývala na počátku nynějšího století chaloupka, ale nyní toliko známky viděti jest, kde stávala. V levém nebo jižním oddělení, a to ve výklenku okna, které jest k bývalé chaloupce nejblíže, spatřuje se ještě neporušené dynchování a v něm v pravo obraz nějakého hradu neb města, kterýž obyčejně na Žebrák vykládají. Podlé pravidel u středověkých hradů platných bývaly tu prvotně místnosti pro čeleď a hospodářské příležitosti, později pak, když se nechtělo pánům bydleti nahoře, zřízeno tu pohodlné obydlí.

U tohoto stavení se stará cesta otáčela okolo *věžky okrouhlé*, nyní na polovici rozrušené, ale velmi dobře na skále postavené, poněvadž se odtud cesta velmi dobře brániti mohla. Okolo věžky zatáčela se cesta *k hornímu hradu*, který byl úzký, stoje na skalnatém bradle čili úzké skále, jako hrad Bradlec, od bradla nazvaný. Na dotčeném bradle stály na západním konci dotčená věžka, od ní k východu velká věž a za ní palác, vše kromě věže nevelké a nepohodlné, tak že by v takových místnostech za doby nynější málokdo bydleti chtěl. Od paláce, jehožto severní strana se 3 okny ještě stojí, vybíhají zdi objímajíce věž jako nějaký plášť, ale tak, že zůstává chodba okolo věže, po níž se nyní jen s velikým nepohodlím choditi může, poněvadž jest sem a tam rumem zasypána.

Věže hradu Žebráckého, vzdorujíce již od sta let všem pohromám, jsou nejznamenitějšími zbytky jeho a také přední nejen jeho, nýbrž i údolí Točnického ozdobou. *Velká věž* hradu Žebráckého zasluhuje jména tohoto nejen jako hlavní část a střed hradu, nýbrž i proto, že nad mnohé své sestry také velkými jmenované nevšední mohutností vyniká. Výška její se udává mezi 10—12° sáhy čili okolo 20 metrů; v obvodu měří 35 m. Vystavěna jest z lomeného kamene a maltou obmrštěna, důkladným dílem za doby posledních Přemyslovcův; v 16. věku, kdež rádi posazovali na díla staročeská nějakou vlaskou čepičku

(chtíce míti všecko stejně moderní, jako nyní), pokryta jest všechna čtverhrany vyrýsovanými, což se ovšem k této starožitné okrouhlé stavbě tak nehodí, jako se to na př. nehodí k věži v Jindřichově Hradci. A jako by se věž zlobila na ten nový kabát, obyčejně bývá rustika rozrušena a nepravidelnými kusy lpí na černém zdivu. Vchod ku věži jediný jest na východní straně ve výšce několika (asi 7) metrův, i přicházelo se k brance, která se dobře na věži spatřuje, z vedlejšího stavení buď přímo aneb po zvoditém mostě, ale vždy tak, aby ten, kdo se sem uchýlil, bránu za sebou poklopem mohl zavříti. Ve svrchní části věže jest 6 pravidelně rozsazených oken, kterýmiž se osvěcoval byt pověžného. Kromě toho spatřují se tu úzké střílny dílem k obraně, dílem k osvětlení vnitřku sloužící. O vnitřku věže nelze nic říci, poněvadž jest nepřístupna. Před lety vypravovali lidé, že se chodilo zvenčí po schodech až na samý vrch věže, což se nijak nesrovnává s nynějším stavem jejím; ovšem mohly býti po spuštění hradu dřevěné schody k nynější brance a odtud též takové schody na vrch. Hrubé zdi věže byly prý na straně vnitřní

Vysvětlení plánu Žebráku: 1. Rybníky okolo hradu; 2. pivovár; 3. bývalý dům hejtmanský; 3. cesta ke hradu; 4. věž nad branou; 5. dolní ohrada; 6. venkovské stavení; 7. vížka; 8 velká věž; 9. starý palác; 10. dolní věž; 11. hradba chránící hrad; 12. stavení a hradby nad 13. příkopem.

uhlazeny, a v podlaze za brankou nacházelo se mřežoví (na způsob polních bran aneb rošt) ze železných prutů, kteréž se pohybovalo jako poklop neb zapadací dvéře. Jestliže dán byl vězeň do věže, odstrčila se závora, a vězeň spadl 15 loket (9 m.) hluboko. Vězení tu dole bylo, a lidem pravda toho se vyjevila r. 1827, když tehdejší sluha úřední Schottner ve věži poklady hledal a na místě očekávaných drahocenných věcí kosti lidské na světlo vynesl. Okolnost tato jakož i položení této věže mezi samými vodami upomínaly starší naše badatele na věž, v níž myši Popela uhryzaly.

Za velkou věží jest kus dolní ohrady tak veliký, jako je před ní; většinu této části vyplňuje svah horního hradu. Na konci jejím v severním rohu hradu stojí druhá čili *dolní věž*, zasahajíc mocným svým tělem až skorem k patě hradiště a pod hradby. Zvýší jest asi 13—14 m. a jako každá venkovská věž neměla dole vchodu. Teprve v našem století se zvědaví lidé mocně skrze sáhohrubé a skálopevné zdi její prokopali, a prolámali a tak lze aspoň vnitřek její z dolejška spatřiti. Uvnitř má skorem 4 m. v průměru. Že by tu vězení bývalo, nezdá se nyní, poněvadž jest dno všechno zasypáno. Až ke vchodu, který byl na jihozápadní straně ve výšce, aby se z obou hradeb do ní choditi mohlo, jest zeď stejně hrubá, potom od vchodu a oken nahoru znenáhla ustupuje. Ve zdech dolních uvnitř jsou dosti velké

díry, poněvadž je lidé lakotní všetečně rozkopali. O třetí *malé věži* neb vížce, z níž zbyla jen západní polovice a ta již chatrná, nahoře zmínka byla učiněna.

Čech starých pamětí znalý marně se ohlíží po staré *kapli sv. Apolináře* aneb aspoň jejích zbytcích. [1]) Nejednou se připomíná pro štědré své nadání, které však záhy přeneseno jest ke kostelu na hradě Karlšteině. Co ještě nyní viděti jest na Žebráce, svědčí o tom, že byl hrad tento náležitě zpevněn a s věžemi svými pravou ozdobou krajiny. Nejslabší jeho strana východní, kdež se k němu po skalnatém bradle Točnickém přistoupiti mohlo, chráněna byla hlubokým ve skále vytesaným příkopem a tudíž širokou umělou roklí, kudy jde nyní cesta z Točníka do Březové. Mezi tímto příkopem a východní hradbou spatřují se na bradle zbytky starých zdí hlavně proto vystavěných, aby bylo spojení s příkopem a mohl se odtud nepřítel pozorovati, pokud by chtěl z té strany něco na škodu hradu podnikati. Rozloučíce se s tímto královským sídlem, ohledejmež druhé sídlo královské ne tak věžovaté jako Žebrák, ale prostrannější a pyšnější.

Za příkopem hradu Žebráckého táhne se nízký výběžek hory strmé, kteráž jest korunována zříceninami *hradu Točníka*. Hora tato jest vysoká, strmá, skorem vesměs lysá a jen málokde porostlá, ale za to na některých místech štěrkem a drobným kamením pokrytá. Z předhradí Žebráckého (kteréž se nyní nepravě také Točníkem nazývá) jde se ke hradu (ovšem nikoliv bez klíče, který je u hajného ve vsi) pěšinou strmou sice, ale příjemnou napřed mezi ovocným stromovím, potom po lysé hoře mezi skalami a balvany až ke hradu, který byl od pohoří Točnického na východní straně širokým příkopem oddělen. Za tímto příkopem byla *venkovská ohrada* s dřevěnými sruby, z níž se spatřují nyní jen náspy a kamení. Něco dále k východu bývala zvířecí obora, kterou císař Ferdinand II. r. 1630 zrušil. V urbáři r. 1652 dí se o té oboře, že „bývala někdy vobora dobře v okolek za půl míle i víc, v níž od danielův, jeleni a laní se chovávaly, však v letu 1630 zkažena a danielové na panství Pardubské do obory dáni jsou. Nyní se v té oboře seno a otava síci dává pro dobytek dvorský a naklidívá se dva stohy dobré sena." Od východní strany vine se ke hradu stará vozní cesta a sbíhá se s dotčenou pěšinou v těch místech, kde příkop začíná; odtud táhne se k západu pod samým hradem, jest ve skále vytesána a od starých dob tak vyjetá, že se sem a tam hluboké koleje ve skále spatřují. Na venkovskou stranu zavřena jest cesta tato hradbou, v níž byly střílny (ještě některou viděti), na druhou stranu pak jest skála přitesaná, na níž stojí hrad. Rozumí se samo sebou, že bývala na počátku této hradby branka. Na opyši hradiště, kde se cesta náhle ke hradu otáčí, jest malé rovné místo, kteréž také k ohradě hradu patřilo. Ve starší době tu stával veliký prak, později dělo. Od sroubených ohrad říkali takovému místu srub.

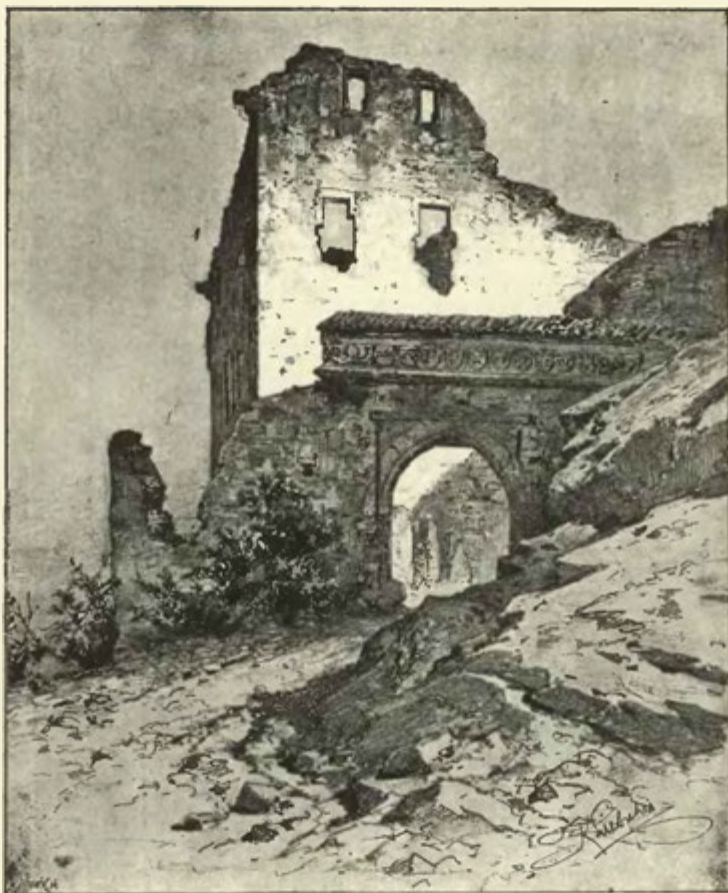
Otočíce se po úskalí kostrbatém, staneme před *hlavní branou* královsky vyozdobenou. Neznáme v Čechách brány (kromě Litické), která by se této bráně heraldickým ozdobením vyrovnávala; v té příčině překonal Vácslav otce svého Karla. Neb brána pěkně jest obložena tesným kamením a zdobena jest desatero pěknými erby z pískovce vytesanými, kteréž se vztahují na deset zemí, nad nimiž král Vácslav, zakladatel hradu, panoval aneb které ke koruně náležely. Spatřují se tu znaky Horní a Dolní Lužice, Českých Bavor, Čech, Lucemburska, Římské říše, Moravy, Branibor, Slezska a ještě jeden znak se 6 liliemi, který se obyčejně na Sulcpach vykládá; znaky Lucemburský a Římský jsou na čestném místě uprostřed jako nejvzácnější, Český a Moravský podlé nich jako zemí předních. Erb stojí podlé erbu a po stranách jsou dvoje věnce se stuhami, mezi nimiž se spatřují ptáčkové (ledňáčkové). Ačkoliv se ozdobování plochy skrze ptáky od 13. věku dosti často vyskytuje, jest přece ozdobení toto, které se též na Vácslavově bibli (ve dvorské knihovně Vídeňské) spatřuje, záhadné.

V levo od této prosté brány nacházejí se tři oddělení, z nichž stojí zdi některé ještě dosti vysoko, jiné sotva již zemi převyšují. Jedno z nich, které bylo bráně nejbližší, bylo příbytkem vrátného; pro něj určeno bylo také okénko na levé straně brány se nacházející. Možná, že obýval vrátný ve všech třech světnicích, jestliže pocházel z rodu zemanského, jako obyčejně bývalo u sídel královských, a pak měl zajisté ještě pacholka k ruce. Z hlavní brány přichází se do parkánu, v němž spatřujeme po pravé straně vysoké svislé skály a před sebou štít čtverhranného stavení, jehož hořejší ozdobná okna na 15. věk ukazují. Cesta vede *ke druhé* (vlastně třetí) bráně, která jest do oblouku sklenuta, avšak nová. Vybourali ji tušim v 16. věku a sklenuli cihlami. Stojí neporušena posud. V průjezdu, který též na 16. století ukazuje, jsou v levo dvéře do konic, a schody vedou do tmavé chodby. Z této brány vstupujeme na nádvoří nebo plac předního hradu malý, nepravidelný, nerovný a plný koutův, ale ovšem z těch příčin malebný. V levo jest *stavení čtverhranné* obdélné, 3 poschodí (ode dvora jen dvě) vysoké, jehož ozdobná rustika (kříže s osmihrany) na 16. věk připomínají, avšak dvéře ozdobné na druhou polovici 15. věku ukazují, ač stavení

[1]) Gruber praví, že viděl kapli; snad držel vížku za kapli.

zajisté v některých hlavních zdech od krále Vácslava pochází. Úprava tohoto stavení svědčí, že bylo v 16. věku příbytkem pánů zdejších, a o bývalé jeho úpravě svědčí malby už skorem docela zaniklé. Ve přízemí tohoto stavení (ode dvora pod zemí) jsou sklepy na pěkných sloupech položené, v nichž byly konice na 90 koní. V urbáři r. 1652 dí se o nich: „V zámku jest marštal veliká, klenutá, v níž se do 150 koní postaviti může, nyní se místo spilky užívá a mnoho varů piva naložené se v ní směstnati může.“ V prvním poschodí jsou hlavní oddělení tři a v pravo v zadu malé nádvoří. Okna byla pěkně obložena, ale skorem všechna jsou vylámána. Ve druhém poschodí byla veliká síň s obyčejným dynchováním. Ve třetím poschodí spatřují se malby podobné sgrafitovým pracím, pásky ozdobné a nad tím zbytky nějakých maleb. Jsou to tuším nohy obrovských zápasníkův, o nichž se mluví ve starších popisech. Obyčejně se má stavení toto za palác královský, což se nijak neshoduje se zvyky středověkými a způsobům vůbec obvyklým odporuje, aby bydlel král u vrat. Stavení to z cihel a kamení, vyzdobeno bylo patrně v 16. věku s použitím starších zdí, zejména však veníře starší do zdí nových zasazeny (kde totiž byla zeď nová postavena). Na venkovské straně spatřuje se komín.

Od tohoto stavení a z dotčeného dvora předního hradu přichází se skrze prostou bránu do *dvora dolejšího* prostranného a v pěknou louku proměněného. Tu stojíce máme v pravo vnitřní nebo zadní hrad, za sebou zeď, která zavírala dotčený dvorek u obdélného stavení, v levo hradbu, před sebou ssutiny bývalého stavení. Vedlé brány jest průchod do konic a v něm v pravo jsou dvéře do tmavého sklepa, kdež snad kočí a marštalíři bývali, a v levo výklenek. Portál ke konicím, mohutnými klenáky obložený, pochází tuším ze 16. věku. V severovýchodním rohu dvora jsou již dotčené zbytky stavení, kteréž se ze dvou oddělení skládalo; zůstaly jen holé zdi a nic jiného, poněvadž okna byla vysoko v druhém poschodí, které se již dávno sesulo.

První brána na Točníku.

Vedlé tohoto stavení jest *studně*, kterouž dal r. 1530 Jan z Vartemberka, tehdejší držitel Točníka, pracně ve skále vylámati. Této studnice vzpomíná urbář r. 1652 takto: Studnice znamenitá se v témž zámku ze samé skály vytesaná nachází, kteráž velmi hluboká a v ní vody vždycky s dostatek jest. V urbáři r. 1722 dí se o ní, že jest 50° (95 m.) hluboká. Nacházely se při ní hřídel s kolem k vážení vody a starý okov, okolo pak srub se dveřmi. Od těch dob se studnice zasypala až do hloubky 18 m., a aby nikdo do ní nespadl, dáno okolo ní zábradlí. U této studně jest v hradbě výklenek, buď v 16. věku aneb později udělaný; z venčí viděti, že tu bývala branka do příkopu. Studně jest také těsně při královském paláci, v jehož přízemí se spatřuje zazděný portál a jedny dvéře otevřené.

Od tohoto dvora k severu jest prostora hradbami zavřená, v níž se podlé pověsti královská zahrada nacházela, což již možné není pro věci dole psané; jest to severní cíp hradu a posázena jest

Žebrák od severu.

stromovím obecním. Zajímavé je u této prostory, že se táhne v ní podlé vnitřní zdi násep kamenný. Na východní straně bývala brána, o níž promluvíme při popise příkopu. Do této prostory přichází se z druhého dvora novým vchodem, ale vedlé tohoto vchodu jest stará *zazděná brána* goticky sklenutá a při ní branka okrouhle sklenutá, kterou také později zazdili. U branky viděti ještě otvor pro kladku, a poněvadž tu cesta šla dříve do výšky, visí nyní patníky ve vzduchu. Brány tyto jsou ozdobně štukovím obloženy. Zeď u této brány jest velmi hrubá a jmenuje se *katovna*, poněvadž podlé pověsti tu kat bydlíval a stínali. Víme tolik, že se místu tomu již r. 1722 tak říkalo, ovšem za doby, kde lid dávno již neměl to ponětí o králi Vácslavovi jako ti, kteří s ním žili nebo živobytím jej přečkali; působením totiž spisovatelů takových, jako byli Hájek a Beckovský, stalo se, že i vzdělanci u nás si krále Vácslava bez kata představiti nedovedli. Ačkoli však nepřekáželo ve starých hradech, aby byla mučírna třebas pod kteroukoli světnicí, i pod kaplí, přece se víře nepodobá, aby bydlel na královském hradě uprostřed muž „sníženého řemesla," kterýž měl obyčejně obyt svůj mimo vesnici. Ale ovšem název katovny na mučení zločincův se vztahovati může. Z malého dvorka za dlouhým čtverhranným stavením jde se po 3 schůdkách nahoru do uličky jen tolik široké, co by člověk prošel, a končí ulička nad zazděnou branou, kde jest světnička, a to jest katovna.

Až dosud popisován byl přední hrad; v následujícím probéře se *zadní neb vnitřní hrad*, jehožto čtverhran zabíral jihovýchodní třetinu hradu. Z prvního dvora totiž vede brána goticky sklenutá, zvenčí však v 16. věku upravena do dlouhého průjezdu, v němž jest v pravo okno do začazené místnosti; průjezdem tímto vchází se do vnitřního dvora, kterýž jest na všech stranách staveními a jen na severní hradbou uzavřen. Na západní straně téhož dvora jsou dřevěné schody a těmi se přichází na výstupek, odkudž lze místnosti od první brány až na konec hradu přehlédnouti. Uzříme totiž odtud hned za první branou a vedlé druhé brány parkán plný koutů, jehož se užívá za ovocnou zahradu. Vedlé něho k nám blíže jest stavení do čtverhranu založené, staré sice, ale později nejednou opravované, tak že i pozdější okna zase zazdívána. Nyní opět skorem celé zasypáno. Od severního rohu tohoto stavení vybíhají dva domy. V tom, který jde k severu, jest průjezd a dotčená začazená světnice, o nížto tu několik slov přidati chceme. Od třetí a poslední brány na pravo vchází se dveřmi později udělanými do dotčené

místnosti, kterou nazývá lid *kuchyní*. Obyčejný komín jde z této místnosti nahoru a svědčí o tom, že tu bylo něco pro kuchyňské potřeby určeného; avšak nehezká úprava pochází snad z doby, kde se chudina na Točníce uhostila. Druhé stavení k východu se táhnoucí jest dlouhé; v jeho přízemí jsou ve skále sklepy, u nichž již roku 1722 ani dveří nebylo. Spodek tohoto stavení jest starý, ale, jak se zdá, stavěno na něj později, a potom zase měněno, za kterouž příčinou jsou tu okna rozmanitá, stará, pozdější, otevřená i zazděná.

Na východní straně hradu jest *královský palác*, velikánské věžovaté stavení, jediné na Točníce, kteréž jest pod střechou. Opustlo před časy velice, ale ujal se ho správce komorních panství, hrabě Hartman z Klaršteina, a dal je nevkusnou sice, ale dobrou střechou pokryti, tak že je dnes zamilované stavení Vácslavovo neporušeno a bohdá, nebude-li jednou proud těm a takovým památkám nepříznivý, všecky ostatní stavby na Točníce přetrvá. V dolní části tohoto stavení jsou sklepy nebo místnosti klenuté, k nimž se vchodem ze ssutin dotčeného dlouhého stavení přichází, nyní úplně pusté; mezi nimi jest jeden sklep na sloupích a v něm propasť veliká, kteráž se má za studni. Jest prý velmi hluboká, a když se tam hodí kámen, není ani slyšeti, jak dopadne. Spouštěli prý tam kachny, které vyplavaly venku v jezírku. *V prvním poschodí* jest pět místností. První místnosť, do kteréž se přichází, jest síň, ve kteréž jest pěkný ozdobný komín a výklenek, co by jeden člověk seděl, a pramalá komůrka. Vedlé této místnosti podlé celé šířky stavení jest *kaple sv. Bartoloměje* zdélí 16, zšíří 10 kroků. Jest pěkně sklenuta ve čtyřech křížích, v nichž se mohutné pruty sbíhají, a má tři okna, z nichž jde jedno do dvora a dvě do příkopu, vše z doby novější, poněvadž stará okna zazdili. Mezi dotčenými dvěma okny jest k východní straně prostý oltář s dřevěnou pozlacenou sochou sv. Bartoloměje; před ním stojí 5 lavic. Kruchta z hrubých dřev sroubená, lampička na věčné světlo skleněná, 6 obrazů v olejových barvách malovaných, tak jako oltář bez ceny, doplňují nábytky této kaple. Ještě hůře to vypadalo v této kapli r. 1722, když sestavovali inventář panství, neb tu byly dvéře bez zámku, troje stará rozbitá okna, stupně před oltářem, obraz sv. Bartoloměje na plátně malovaný, čtvero lavic, jedna dlouhá špatná lavice, jarmara, 17 soudkův a stůl s tabulí.

Na straně, kde se epištoly čtou, a za dotčenou síní jest tak zvané zákřiští, obyčejná světnice, v níž jest zase taková komůrka klenutá, jako v síni. Na oné straně kaple, kde se čtou evangelie, jsou také dvě místnosti; k východu nebo vzadu jest vysoká klenutá světnice s oknem a mohutným vlaským komínem, který jest patrně později přistavěn. Při tomto komínu jsou dvéře jednoduchými kameny vroubené, a jimi se jde do chodbičky, kterou se přicházelo do nějakého námětku; nyní jest na konci zazděna. Je tu v té chodbě ven střílna. Podlé pověsti byl tu mučen svatý Jan Nepomucký, což dlouhého vyvracení nepotřebuje. V této světnici jest veliká truhlice z dubového dříví přepevnými železy pobitá, v níž jsou dvě oddělení a větší z nich rozdělené na tři menší oddělení; bezpochyby se tu poklady kostelní a listy vzácné uschovávaly. Také jest v této světnici 5 velkých kamenných koulí, které nad 2 ct. váží a prý od Husitův pocházejí, když Točník obléhali. Vedlejší (přední) světnice jest podobna předešlé, má pěkné klenutí a podobný komín, jenž jest však zazděn, také jsou tu dvéře zazděné, které lid zase s osudy sv. Jana Nep. spojuje. Ve výklenku zdi jest stará židle.

Z kaple jde se po starém kamenném šneku (35 schodů), který jest v kamenném námětku umístěn k nejhořejšímu ponebí. Tu jsou na jedné straně dvě klenuté *světnice královské*, v nichž jsou pěkné kamenné veníře u dveří a oken. Vedlé toho jest *velká síň* neb *palác* (18 kroků dl., 16 kroků šir.) s 5 okny, v nichž však skel není, tak že jest místnosť tato pusta. Úprava jest podobna předešlé a ukazuje každým způsobem na 15. století. V těchto třech místnostech umění a věd milovný král Vácslav své obývání míval, odpočívaje tu po honech v lesích okolních. V inventáři roku 1722 učiněném počítá se ta síň s jednou světnicí za pokoje a druhá světnice za komoru. Tehda nebylo v tomto podnebí nic více než stará spuchřelá jarmara, komůrka ke spaní s dřevěnými dveřmi a železnou mřeží a stará zelená kamna. Nad tím vším stavením jest střecha a na ní sedí lucerna se zvoncem. Stavení to bývalo svědkem mnohých hlučných radovánek a nádhery panské; nyní sem zavítá toliko cizinec, a jen jednou za rok, když jest posvícení na svatého Bartoloměje, sloužívá se tu slavná mše svatá, ku které se množství lidu okolního scházívá, jediný to zbytek z bývalé slávy Točníka.

Věžovatý palác nejpěknější a nejmalebnější jest z venkovské strany, totiž z příkopu, při němž těsně stojí, jsa nejen obydlím, nýbrž i velkou věží obrannou. Spodek jeho jest jednotvárný, jako jinde bývá. V prvním poschodí jest velmi malá branka ozdobně vroubená a pod ní krákorce na pavlač; ale aby z tohoto otvoru nemohlo nebezpečí zlezení pojíti, zavírala se branka zvoditým mostem a spatřuje se posud otvor na kladky. Vyloučena není i možnosť, že se odtud někam dolů scházeti mohlo. V levo od té branky jest jedno, v pravo tři okna (z nichž dvě do kaple), všecka pěkně a starožitným dílem

vroubená, avšak nyní do polovice zazděná. Nad těmi okny jest jedno veliké okno. Nad tím bývala tři nízká okna, nyní kromě jednoho silně vylámaná; vroubení na nich jest také pěkné, ale z jiného kamene a mladší. Na tu stranu k studnici a travnému dvoru jsou podobná okna jako k příkopu, též vysoká, ale dolejší veníře patrně jsou starší a z jiného kamene, než veníře v nejhořejším ponebí. Také na té straně ke hradu jest palác velmi malebný a okna tu rozmanitě rozložena; též jsou různé velikosti, avšak všechna čtverhranná, dolní starší, horní novější. Námětek, v němž jde šnek z prvního do druhého poschodí, leží na kamenných krákorcích. V levo odtud na kraji jsou dvéře, konec chodbičky nahoře popsané (vedoucí do druhé klenuté světnice), před nimiž jsou krákorce k umístění pavlače.

V příkopě jsou také ještě dvě památnosti. Uprostřed něho jest *„Černé jezero“*, mělká louže mezi skalami, jehožto voda jest barvy tmavé, zelenožluté. Ryby v něm jsou černé a největší z nich, i když se dají do dobrého rybníka, neváží nad 2 staré libry. V urbáři r. 1652 dí se o něm: „Při témž zámku a ne v zavřití jest cisterna znamenitá s dostatkem vody.“ Musí se totiž dodati, že se po celé 15. století odtud voda pro zámek čerpala a teprv to přestalo r. 1530, jak v dějinách vyloženo bylo. Za tímto jezírkem spatřují se tři vysoké hrubé pilíře s jedním obloukem, které jsou zrovna před branou zazděnou v tak zvané královské zahradě. I není pochyby, že šel od této zadní brány most dřevěný, po němž se kratší cestou vyjížděti mohlo na vrch Točnický, a bezpochyby král Václav sám tímto mostem raději si vyjížděl, nežli aby volil dlouhou cestu skrze hrad a okolo něho.

Kdo pilně pozoruje a srovnává obě zříceniny Žebráka i Točníka, sezná hned mezi oběma znamenitý rozdíl; neb nehledí-li se k tomu, že bylo na Žebráce těsné přebývání ovšem jen pro osobu stavu panského, kdežto Točník jest založen jako palác královský, rozcházejí se oba hlavně v tom, že Točníku scházejí věže. Věc tu má Točník společně s Karlšteinem a plán obou hradů má mnoho společného, ovšem že jest Karlštein nádhernější a úpravnější, poněvadž byl zřízen pro uschování nejvzácnějších klenotů V trojhranné podobě shodují se náhodou; že se přicházelo do zadního hradu nedaleko za první branou a že hlavní částí jest hrubé věžovaté stavení na kraji hradiště založené, jsou věci schvalně dělané, a proč konečně má Karlštein více hradeb nežli Točník, nepotřebuje dlouhého vysvětlování.

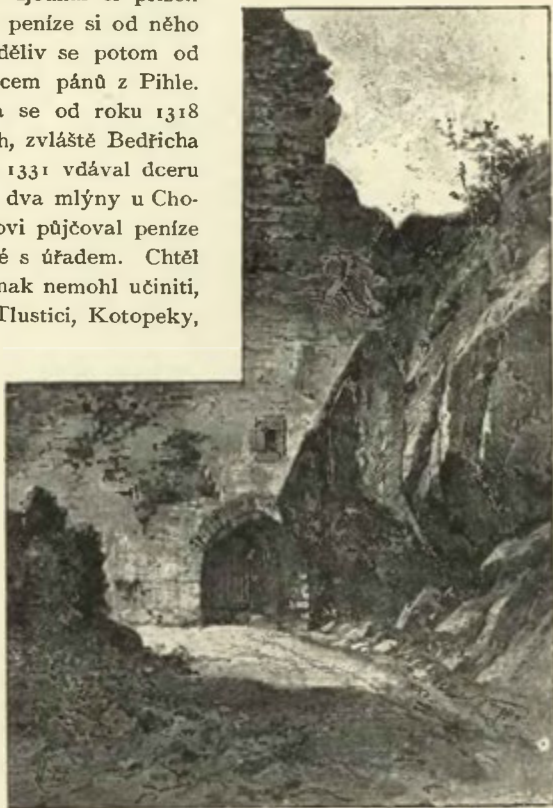
Nesmíme opomenouti ke konci popisu svého přidati rozvržení toho všeho, co se na Točnice nacházelo a co jsme s nynějšími místnostmi stotožniti nedovedli. Litovati jen musíme, že při slavných hradech Karlšteině, Křivoklátě a Točnice zachovalo se nám poměrně tak málo pamětí a pomůcek, že části jich umělecké a památné nedovedeme tak vysvětliti, jak bychom si sami ze srdce přáli. Pro Točník máme, když pozdní, aspoň přece nějakou zprávu: inventář založený r. 1722, když již byl Točník ve stavu tak chatrném, že nedlouho potom spustl. Povšechně se povídá o hradě, že sice spustl, ale jest přece pod střechou. Napřed jest řeč o královském pokoji, o pokoji a komoře, což nacházíme v nejhořejším ponebí paláce. Potom následuje sklep, kostelní kaple a klenutá světnice, což nacházíme v prvním poschodí. Potom se popisuje sklep, pod tímto sklepem vězení pro ženské, což by nám dopadlo na přízemí. Následující věci dopadly by nám na stavení ve vnitřním hradě k jihu a k západu obrácená jakož i čtverhranné stavení vedlé nich ležící, ale zdá se, že není zachováván pořádek. Popisují se totiž bývalý fraucimor neb světnice pro ženské, sklep, komora, světnice řečená Lucerna, vedlé ní kancelář, stará světnička, druhá světnička, sklep za ní, druhý a třetí sklep, sklep na máslo, sklep na barvy i tři pusté sklepy ve skále v třetím dvoře, sklep pod Lucernou, dolní sklep nebo pekárna, sklep vedlé Lucerny, druhý sklep, síň aneb na starém domě (kdež byla sýpka) klenutá světnice, komora proti ní, klenutá kuchyně, sklep pod Lucernou neb starým domem, výstupek, klenutý chlívek, studeň s dostatkem vody. Z toho jest patrno, že se popisovala stavení okolo paláce a když pak se mluví o sklepu za studní, může se tím rozuměti jen sklep v dolním ponebí paláce, ke kterému vedou dvéře od studně. Potom se připomínají klenutá pekárna pod zbrojnou komorou, sklep na tenata a jiné potřeby lovecké, zbrojnice, v níž byly tehda sýpky, vězení, v němž byla pekárna, katovna a pustý palác, což vše dopadá na dlouhé stavení hned za branou. Ve vrátnici nacházely se tehda staré okno sklenné z kanceláře, stůl z kaple, šest hákovnic a pět starých krátkých ručnic.

2. Dějiny Žebráka až do založení Točníka.[1])

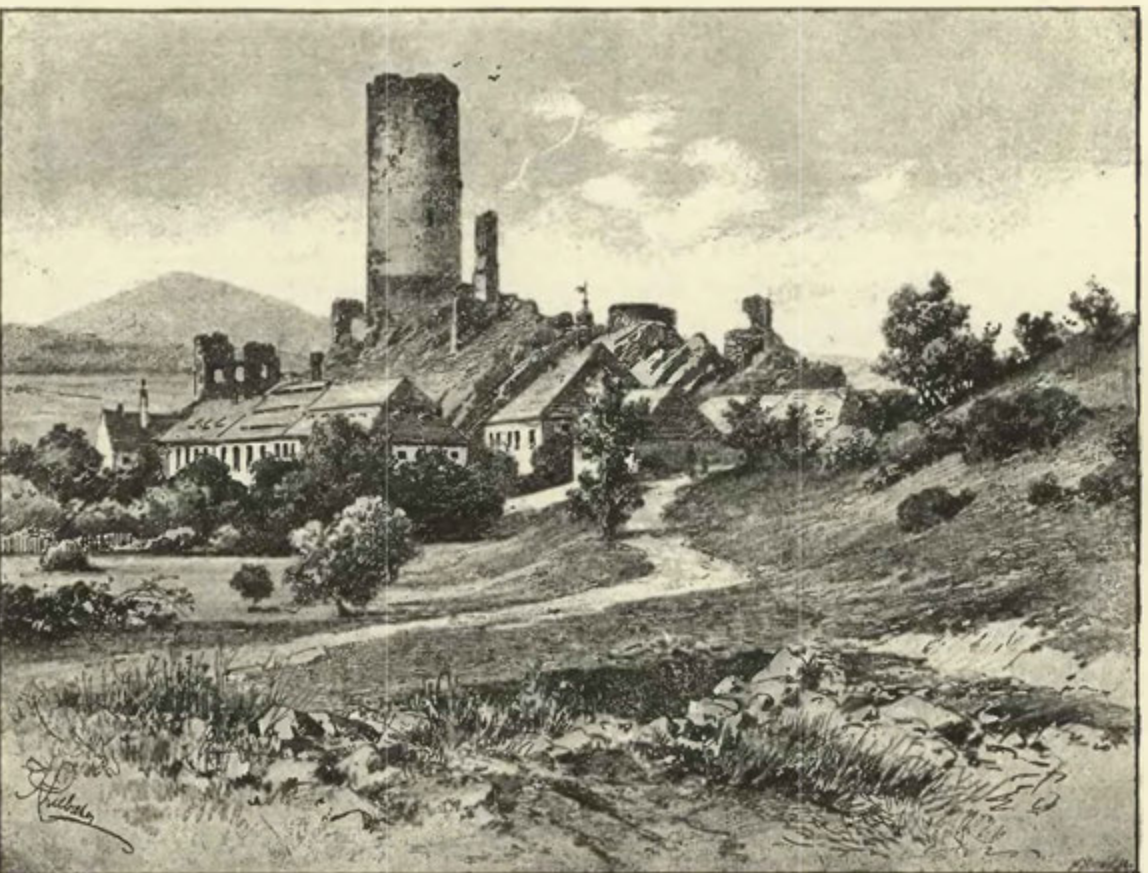

Jest nesnadno říci, byl-li napřed hrad Žebrák aneb městečko téhož jména od hradu hezký kus cesty vzdálené, ale ovšem se zdá, že pojmenování Žebráka jest topické, t. j. místu patřící, které se tak jmenovalo ještě před založením osady, ať si to byl hrad neb městečko.[2]) Název Žebrák překládán jest v latině Mendicum a německy Bettlern. Asi v prostřed 13. věku připomíná se *Přibyslav ze Žebráka*, kterému patřívala ves Nemělkov u Mostu; když nějaký měšťan Pražský r. 1280 ves tuto daroval křižovníkům s červenou hvězdou, činí se zmínka, že někdy Přibyslavovi patřívala.[3]) Podlé jména patřil pán tento k rodu Buziců erbu sviní hlavy, kteréžto, nemajíce lepších a starších dokladů, za zakladatele hradu pokládati musíme. Plán Žebráka, který má málo obydlí a za to čtyři věže a hradeb měl dosti, svědčí o velmi starém původu, a zdá se nám skorem, že v tu dobu, kde se poprvé Žebrák připomíná, již hrad stával. Praotcem všech těch, kteří se psali potom ze Žebráka, Hazemburka a Valdeka, byl *Oldřich* řečený *Zajíc*, který se poprvé r. 1248 připomíná a r. 1271 zemřel. Ten ještě příjmení nemíval, ale nepochybujeme, že již hrad Žebrák při jeho smrti stál, jsa majetkem dotčeného Přibyslava, kterého za blízkého příbuzného Oldřichova pokládati musíme. Syn jeho *Oldřich* († r. 1281) stal se praotcem pánů ze Žebráka a z Hazemburka.[4]) Jeden ze synů jeho, *Jaroslav*, seděl r. 1291 na soudě zemském[5]) a mizí potom. Bratr jeho *Oldřich* psal se první ze Žebráka; byl to pán nábožný, který umíraje († r. 1304) klášteru u sv. panny Dobrotivé 90 hřiven stříbra odkázal. Syny měl dva. Starší *Oldřich* vyskytuje se r. 1318 jako purkrabě hradu Pražského a zjednal si přízeň krále Jana, kterýž mu daroval r. 1321 ves Čisovice a peníze si od něho půjčoval. Od r. 1322 sedal na soudě zemském a odděliv se potom od bratra svého, byl pánem na Zbiroze a stal se praotcem pánů z Pihle. Mladší jeho bratr *Zbyněk Zajíc ze Žebráka* připomíná se od roku 1318 častěji nejen v jednáních veřejných, nýbrž i soukromých, zvláště Bedřicha z Egrberka, s nímž byl spřátelen (r. 1325). Okolo roku 1331 vdával dceru svou za Protivu z Neumětel. Neznámého roku vysadil dva mlýny u Chodouně s dědinami pod právo purkrechtní. Králi Janovi půjčoval peníze a za to obdržel od něho v zástavu panství Nyžburské s úřadem. Chtěl král panství to vyplatiti, ale nemaje peněz pohotově, jinak nemohl učiniti, než že Zbyňkovi (asi r. 1320) vsi Praskolesy, Sedlec, Tlustici, Kotopeky, Lhotu, Libosněn a Jesenici daroval.[6]) Tím rozšířeno panství Žebrácké velice. Pak obdržel Zbyněk r. 1335 bezpochyby zase na srážku nějakých dluhů panství Hazemburské a rok potom se docela z Podbrdska vyprodal. Roku 1336, 6. června učinil totiž smlouvu s králem Janem. Obdržev totiž od krále panství Budyňské, menší sice, ale výnosnější, vdal témuž králi a budoucím králům hrad svůj Žebrák s městečkem, vsi Hředly, Lhotu, Chodouň, Tlustici, Bíleč, Zábdiší, Bavoryni, část Praskoles a část Sedlce se vším příslušenstvím.[7]) Od té doby zůstalo panství Žebrácké panstvím královským a komorním (kromě

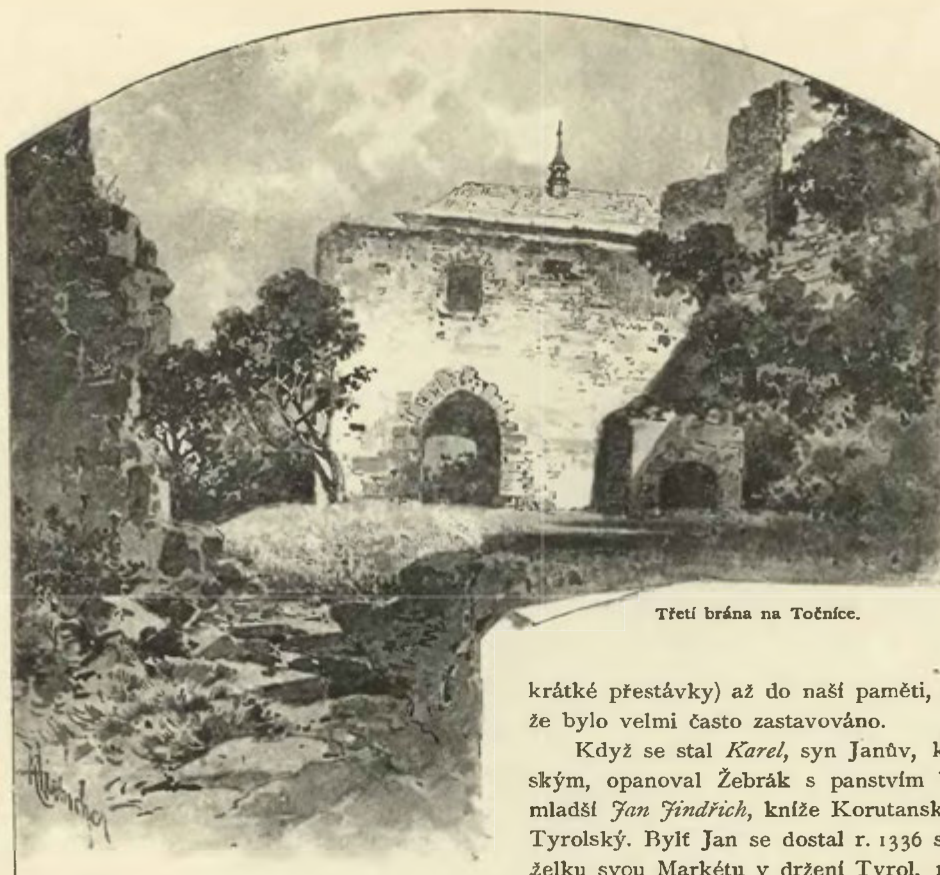

Druhá brána na Točníce.

[1]) Pomůcky: Heber's Burgen III. 151, Mikovec, Album von Böhmen 50, Pelzel o Václavovi IV. Tomek, děje Prahy III. [2]) Bajka, že by byli Buzici městečku a hradu Žebrák přezděli, aby se na oko ponížili před Přemyslem II. a před lidem chudobu svou na odiv stavěli (jako Chuděnice od chudoby!), nemá již proto smyslu, že se Buzici ani chudými býti neukazovali ani chudými byli. [3]) Hammerschmied, Pr. gl. Pr. 60 [4]) Podlé regest. a Paprockého o st. pan. [5]) Reliq. tab. I. 4. [6]) Regesta, Paprocký, Tadra, Summa Gerhardi 534. [7]) Reg. IV. 106.

Žebrák.

Třetí brána na Točníce.

krátké přestávky) až do naší paměti, ale ovšem že bylo velmi často zastavováno.

Když se stal *Karel*, syn Janův, králem Českým, opanoval Žebrák s panstvím bratr jeho mladší *Jan Jindřich*, kníže Korutanský a hrabě Tyrolský. Byltě Jan se dostal r. 1336 skrze manželku svou Markétu v držení Tyrol, musil však r. 1341, byv od ní zapuzen, z Tyrol odejíti; snad již tehda nebo něco později získal hrad Žebrák, zaplativ jej svými penězi.[1]) Věc tuto si dobře vysvětliti neumíme, leda bychom za to měli, že držel již před tím Budyni jako část rodinného jmění a že smĕnu svrchu psanou sám král Jan za něj učinil. Když Jan hrad převzal, byl velmi spustlý, pročež jej hned dal opravovati a stavěti. Podobněž byla kaple na hradě tak spustlá, že v ní služby boží ani konati se nemohly. Z té příčiny vyzdvihl na jejím místě novou kapli posvěcení sv. Apolinářiše a sv. Markéty, dal ji prý pěkným malováním ozdobiti a opatřiv ji dostatečným věnem, ustanovil kaplana svého Alberta za kaplana tak, aby každý den mši svatou v ní sloužil. Za věno této kaple dal ves Praskolesy s příslušenstvím, již byl také za své peníze koupil. Karel IV. toto dání potvrdil r. 1349 dne 28. listopadu, ale zakládaje r. 1357 kapitolu na Karlšteině v tu dobu, když byl ve skutečném držení Žebráka, ustanovil, aby kaple Žebrácká se vším věnem svým přivtělena byla děkanství Karlšteinskému, tak aby děkan všechny důchody bral a při kapli kaplana vydržoval, kterýž by každý den mši svatou sloužil.[2])

Nicméně kníže Jan panstvím Žebráckým důstojně nebyl opatřen a třeba bylo jemu hodnější postavení získati. Proto na naléhání Karlovo a působením papežovým v létě r. 1349 rozvedeni jsou Jan a manželka jeho, po čemž se kníže v druhém loži zasnoubil s dcerou Mikuláše, knížete Opavského. Roku 1349, 26. prosince dal Karel bratru svému Moravu v léno pod jistými výminkami. Několik dní potom (4. ledna 1350) uvolil se nově jmenovaný markrabě, že bude králi Karlovi pomáhati k dosažení všech panství od koruny zastavených. Tehda asi, ne-li dříve, markrabě Karlovi postoupil hradu Žebráka, a týž panovník ještě téhož roku ustanovil, že se hrad Žebrák s jinými hrady královskými zastaviti nesmí, leč kázala-li by potřeba, aby dán byl králové vdově na čas života, jiným osobám však jen na 10 let.[3])

Když r. 1350, 17. ledna králová Anna (Falcká) manželu svému prvního syna Vácslava porodila, císař se tomu velice těšil, vida nyní možnost před sebou, státi se zakladatelem nové dynastie. Sotva se mohl dočkati času, až králevič bude nástupcem jeho na trůně českém, a žádal tudíž stavův, aby mu hned jako budoucímu dědici českému poddanosť slibovali; tak se i skutečně stalo, jak svědčí několik listů té

[1]) MS. bibl. Prag. XI. D 12, Beckovský Poselkyně I. 539. [2]) Rukopis dotčený. [3]) Majest. Carolina rubr. 8.

věci se dotýkajících a posud zachovaných. Králevič však časnou smrtí všechny naděje otcovy přetrhl. Na hradě Žebráce, kde císař s rodinou svou vánoce r. 1351 strávil, králevič ledva dvouletý zle onemocněl a přese všechny léky již 30. prosince k největší žalosti otcově zemřel. Karel kázal mrtvolu do Prahy vézti a v kostele sv. Víta pochovati.[1]) Žebrák vzbuzoval v něm upomínky tak smutné, že sem, pokud víme, jen jednou přišel. Roku 1360 dne 17. června vydal tu majestát.[2])

Když byla králová Anna r. 1353 po krátké nemoci zemřela a tím se naděje Karlova získati pro své potomky Horní falckrabství zmařila, stal se hrad náš pojidlem mezi císařem a rodem falckrabským. Karel totiž vyjednávati se jal s Ludvíkem Bavorským, jak by se měl vyplatiti falckrabě Ruprecht mladší (jinak Arnošt řečený), jehož držel v zajetí ve Vittenberce již od kolika let Rudolf kníže Saský, a nabízel mu k zástavě hrady Žebrák a Přimdu. Takovým způsobem byl Ruprecht vybaven, a poněvadž Karel výplatné byl zapůjčil, zastaveny mu (17. července t. r.) hrady Šternštein, Neustadt, Hirschau, Lichtenštein a j. tak, aby se po roce summou napřed zapůjčenou zase zastaviti mohly. Po smrti starého falckrabě Ruprechta († r. 1353) získal Karel ještě mnohem více hradů v těch krajinách a tu rozsáhlé panství zahraničných korunních statků založil.[3])

Jak se zdá, zastavil Karel Žebrák na několik let *Purkartovi, purkrabí Magdeburskému*. List zajisté (d. r. 1358, 22. března), jímž purkrabě nový oltář v kostele Pražském zřídil a nadal, dán jest na hradě Žebráce.[4]) Ač tu roku 1360 císař se zdržoval a tedy hrad zase jměním korunním byl, nacházíme jej ke sklonku panování Karlova zase v zástavě. Asi roku 1377 vládl tu *Petr z Vartemberka a z Kosti*, ač neporoučel-li tu z úřadu svého jako hofmistr královský. Když tehda městečko Žebrák zdí kamennou hrazeno bylo, tu Zachař purkrabě Žebrácký a Petr písař tudíž z poručení Petrova lámali kámen na polích zádušních a tím prý kostelu velikou škodu způsobili.[5])

Karlův nejstarší syn Václav nastoupil na trůn královský stár jsa 18 let a bratřím svým pustil země, jež na ně po vůli otcově připadnouti měly. Po svém otci zdědil lásku k umění a k vědám; bohužel nedostávalo se mu otcovy obezřetnosti a opatrnosti. Tehdejší dvojice papežská a záležitosti německé říše bavily jej ustavičně starostmi o záležitosti vnější a proto také často v Německu se zdržoval. Později však, a to zvláště v letech 1383—1409 zalíbilo se mu na hradě Žebráce tak, že tu raději přebýval než na svých ostatních hradech. Bavilať jej tu mimo jiné myslivosť, jakož jej i básník Petrarka mohutným lovcem (robustus venator) nazývá; a hojnosť zvěře tehda poskytovala okolí hradův Křivoklátu, Karlšteina a Žebráka. Častokráte tu dlíval celé měsíce, častoval tu pohostinně knížata a pány, laskavě s každým obcuje. Nejednou sem přicházeli vedlé velkých hafanův, jiř proň ze všech zemí sháněni byli, také kejklíři, kouzelníci, s nimiž se veselý panovník bavíval. Častokráte tím zanedbával záležitosti zemské, hově zde choutkám svým. Pokud nám známo, přišel sem Václav poprvé r. 1383 a téhož roku 24. srpna Leopoldovi, vojvodě Rakouskému, jisté platy a císařské fojtství v Augšpurce zapsal. Za dob tehdejších ještě neměl jediné zamilované sídlo, přicházeje také na Hrádek, Křivoklát, Karlštein, a jak se zdá, v letech 1383–1388 mnohem raději se zdržoval na Křivoklátě než na Žebráce. Roku 1388 v měsíci listopadu zavítal k němu na Žebrák kníže Rudolf Saský, a tu se mu zapsal, že za nástupce jeho v císařství nikoho jiného než některého z jeho bratří nebo strýců voliti bude. Čtyři měsíce později (r. 1389, 19. března) vložil klatbu na Bernarta, hraběAnhaltské, a r. 1390, 1. července s Fridrichem Vilémem a Jiřím, markrabími Míšenskými, učinil smlouvu o zemský mír Chebský. Rokem 1389 počínaje přicházel na Žebrák častěji a na delší čas, při čemž mu velice vítána byla říšská silnice, kteráž šla skrze Žebrák.[6]) V srpnu roku 1389 slavena bezpochyby svatba jeho s Žofií, dcerou Jana vévody Bavorského, a přebýval potom s mladou chotí svou v Berouně, Křivoklátě a Žebráce; na počátku příštího roku byl však v Praze, bezpochyby aby dopřál manželce své užiti radovánek masopustních. Purkrabí tu byl r. 1385 *Jan Kurdř.*[7])

V lednu r. 1391 byl král zase na Žebráce a odebral se příštího měsíce na Hrádek Křivoklát a zdržovav se potom na rozličných místech přišel sem zase v máji. Tehda k němu zavítal Svatobor, kníže Pomořský, jenž byl před tím statky své u Norymberka ležící prodal a nyní za potvrzení žádal. Potom zdržev se něco málo na Karlšteině odebral se zase na Žebrák na počátku měsíce srpna. Zde v měsíci září vydal dva důležité listy: jedním povolil Janovi z Mühlheima, držiteli panství Pardubského, aby mohl na Starém městě Pražském kapli postaviti, v níž by se služby boží v jistý čas a kázání v jazyku českém odbývaly; druhý pak, jímž povolil Pražskému kupci Kříži, aby dům svůj k vystavění téže kaple a bytu pro dva kazatele darovati mohl. Kaple tato, Betlehem řečená, několik let potom světové dosáhla důležitosti. Vydav král potom ještě drahně jiných listů, zůstal na Žebráce ještě po celou zimu následující až do počátku února. V ten čas (17. ledna roku 1392) Pražským vysokým školám udělil výsadu na vsi jich

[1]) Viz Palackého děje II. b. 116. [2]) Huber, Regesta. [3]) Palackého děje II. b. 125. [4]) Borový, lib. erect. I. 2. [5]) Liber visitat. v arch. kapituly Pražské. [6]) Roku 1389 byl tu na podzim, r. 1390 v červenci, září a říjnu. [7]) Arch. c. k. dvorský.

Nenačovice a Drahelčice a vydal jiné listy, Němec a Slezska se týkající. Po druhé odebral se v červnu toho roku s chotí svou na hrad Žebrák, kdež se po ostatní čas tohoto roku zdržoval a honbami v okolních širých lesích bavil. Z četných listův a milostí tuto vydaných zasluhuje zvláštní povšimnutí list, 22. listopadu universitě Pražské daný. Tímto osvobodil učitele i žáky téže university všech daní a platův jakožto i právomocnosti měst Pražských, tak aby všichni členové týchž škol jen rektory university souzeni byli pod pokutou 100 hřiven zlata, kdyby někdo proti té milosti něco před se vzíti chtěl. Na počátku r. 1393 král ještě na Žebráce přebýval. Za tohoto pobytu králova na Žebráce povstaly vážné rozepře mezi arcibiskupem a Václavovými dvořany. Králův podkomoří Zikmund Huler byl dal dva žáky stavu duchovního popraviti, nepostaviv jich k soudu duchovnímu a ujímal prý se odpadlých židů proti arcibiskupovi. Mimo to zmařil arcibiskup králův záměr, opatství Kladrubské po smrti posledního opata v biskupství přeměniti, dada ihned nového opata zvoliti a potvrditi. Podkomoří, Mikuláš, biskup Lavantský (králův zpovědník), Sulek, probošt Chotěšovský, Václav Králík, děkan Vyšehradský, a Jan Čouch ze Zásady, dvorský maršálek, pospíšivše si na Žebrák, jali se králi na arcibiskupa žalovati, jehož tak popudili, že v měsíci březnu Žebrák opustil a do Prahy se odebral. Vzniklých z toho neblahých sporů mezi králem a arcibiskupem nechceme tuto pro skrovnosť místa připomínati. Když byly pře tyto útěkem arcibiskupovým tak tak urovnány, opustil král Prahu (v pondělí velikonoční) a odebral se zase na Žebrák. Odtud poslal rady královské do Prahy, aby zvěstovali arcibiskupovi, jaké rozkazy mu král udílí a co by ve věcech zřízení biskupství Kladrubského a podací královských činiti měl. Útěk arcibiskupův do Říma (23. dubna r. 1393) přiměl krále k tomu, že se na nějaký čas do Prahy odebral. Zdržev se tu po měsíc květen, odebral se zase na hrad Žebrák; zde (14. června) židům v Čechách udělil znamenitou výsadu, že o listech jich dlužních nemají souditi páni čeští, než jediné úředníci královští. Potom se zdržoval nějaký čas na Karlšteině a v Praze; v říjnu byl zase na Žebráce, kdež se po celou zimu zdržoval.

V květnu r. 1394 nacházíme krále opět na Žebráce. Jeho zpáteční cesta odtud do Prahy stala se proň osudnou. Neb vraceje se 8. května ze Žebráka, byl jest jat před Berounem v Královĕ Dvoře od pánův českých skrze způsobení krále Zikmunda Uherského a Jošta, markrabí moravského; odtud nesen jest do Prahy na hrad a tu nějaký čas ve věži chován, potom pak odtud až do Rakous zavezen. Ve vězení zůstal až do měsíce srpna; byv pak propuštěn, cestoval potom do Prahy a zdržel se tu po celý ostatní čas téhož roku. V květnu r. 1395 přijda na Žebrák, učinil tu (30. t. m.) jalový mír s pány českými, vydav na to některé články psané [1]) a zdržel se tu ještě několik dní jakož i podruhé okolo 23. července. Čas mezitím ležící strávil na Karlšteině. Purkrabími tu byli tehda roku 1390—1394 *Bohuněk Kozlík z Drahobudic* a r. 1395 *Jan Lukava z Lukavice.* [2]) Roku 1396, 7. ledna přebývaje v Praze, povýšil Václav městečko před hradem Žebrákem ležící na město, tak aby užívalo týchž práv jako město Beroun. Kromě téhodního trhu a řízení o statcích udělil konšelům právo, aby klády neb vazby, pranéře, šibenice a jiných k spravedlnosti učiněných věcí požívati mohli. [3]) Roku tohoto král dlouho na Žebrák nepřicházel, zdržuje se brzo v Praze, brzo na Karlšteině; snad se mu od posledního zajetí na hradě nelíbilo. Na Žebráce nacházíme jej teprve v listopadu téhož roku, ale tenkráte se tu dlouho nezdržel, jsa již na konci téhož měsíce v Praze. Ale i následujícího času na Žebrák nepřicházel; dozrávalť v něm asi tehda úmysl, založiti si bezpečnější útulek, nežli mu hrad Žebrák poskytoval; věc tu provedl v letech potom příštích založením hradu Točníka. Starý hrad Žebrák podržel sice ještě přes sto let přednosť svou jako hlava panství, ale brzo překonán byl sousedem svým na blízkém vrchu hrdě se vypínajícím.

Na počátku listopadu r. 1398 byl zase Václav na Žebráce, kdež vydal několik listů. Podruhé sem přišel r. 1399 ke konci září. Bylyť se zatím zběhly důležité proměny v Německu, kdež usilováno o ssazení královo. Zde jsa při silnici do Říše vedoucí snadno všech pikli proti němu strojených dověděti a opatření svá činiti mohl, ale pozornosť jeho vázána byla ustavičně bouřemi, které působila jednota panská. Přišed sem zase po měsíci srpnu r. 1400 nemilou zprávu uslyšel o svém ssazení v Říši. Hněv jeho z toho byl veliký. Mínil se opříti tomu a žádal tedy Zikmunda bratra svého, markrabě Jošta, knížat slezských a pánů českých o sjezd s ním u Hory Kutné. Opustil tedy Žebrák, ale na sjezdu pro lakotnosť Zikmundovu nic nevyzískal. Příštího roku 1401 strávil král na Žebráce čas od počátku února až do začetí dubna; v tomto čase jej poprvé také na novém hradě Točníce nacházíme, kamž ještě jednou téhož roku přišel.

[1]) Arch. český I. 56. Srov. Tomkovy děje Prahy III. díl. [2]) DD. 13 f. 209, lib. erect. XIII. 79, XII. a. 183. [3]) Urbář Točnický.

3. Děje Točníka i Žebráka.

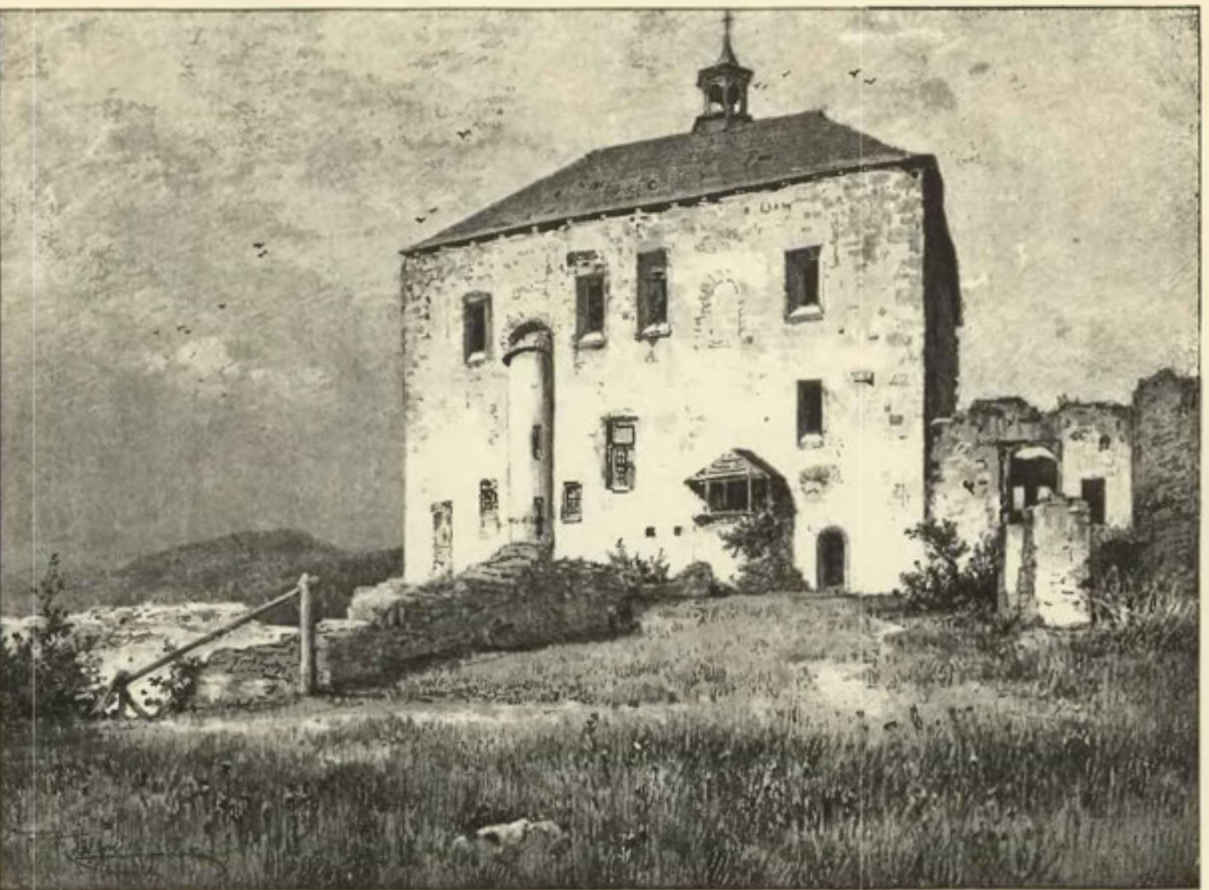
Nejznamenitější obyvatel hradu Točníka, král Vácslav IV., byl také jeho zakladatelem. Týž král, jenž se na Žebráckém panství rád a často zdržoval, neměl na starém a těsném hradě dosti místa pro dvůr svůj, a je-li pověsť pravdiva, i v městečku buď bydlíval aneb komonstvo míval, odkudž jedna ulice posud královskou slove. Aby pak oblíbeného Žebráka dalek nebyl, vyhlídl si v nejbližším okolí skalnatý a strmý hřeben [1]) ještě nad Žebrákem se vypínající, a zde nový hrad založiti kázal. Vysoce vzdělaný a láskou ke vědám, umění a poesii nadaný král, jenž ve velikolepých stavbách otce svého pokračoval, nové stavby vyváděl a své knihy oblíbené co nejuměleji zdobiti dával, zajisté si ke stavbě Točníka znamenité mistry zvolil.

Král Vácslav byl pán nevšedního vzdělání, o jehožto vychování byli znamenití mužové doby Karlovy pečovali. Odtud zůstal králi čilý smysl a náklonnosť k vědám, poesii a umění, pokračoval po otci ve stavbě Pražského kostela, mostu kamenného a jiných nevšedních děl, sám pak mnohou novou stavbu vyváděl. Když počal stavěti a pracovati o hradě Točnickém, bylo ještě na Pražském hradě tovaryšstvo stavitelské druhého stavitele kostela Petra Parléře, jež spravovali nyní synové jeho a žáci, a zdá se býti pravou domněnkou, že si král stavitele hradu z tohoto tovaryšstva vybral, neboť i dříve za doby Karlovy byly stavby v Karlšteině a Kolíně, onano Matějem Arrasským, tato Petrem Gmündským provedeny, a gotické památky na hradě Točníce posud ráz svůj umělecký hlásají. Čas, kdy se to stalo, nesnadno jest určiti. Pelzel (I. 138), jenž všecky prameny doby Vácslavovy vyčerpati nemohl, klade první přebývání královo na Točníce k roku 1409; pozdější spisovatelé kladli rok 1404 jakožto první, v němž se Točník připomíná. K tomu můžeme dodati, že hrad již roku 1401 stál, ježto toho roku 14. února král na Točníce se zdržuje (geben zum Toczenik) svobodu udělil městu Budějovicům. [2]) Něco málo před tím byl na hradě Žebráce (dne 7. února), kdež udělil léno na hrad Hertenberk a nadání klášteru Milevskému; o činech králových mezi 7. únorem a počátkem března (kdež byl král v Praze) sám Pelzel nedovedl nic udati. Zmíněná věc vede nás k tomu, že Točník již r. 1401 stál aneb stavěn byl, a podlé toho můžeme se i domnívati, že panující před tím nepokoje způsobené jednotou panskou a osobní nejistota králova podnět daly k vystavění našeho hradu. A poněvadž listy královské až do roku 1409 střídavě ze Žebráka a Točníka se vydávají, soudíme, že král na novém hradě ještě stále nepřebýval, proto že se buď na něm stavělo, nebo vnitřní jeho místnosti pro dvůr královský zřizovaly.

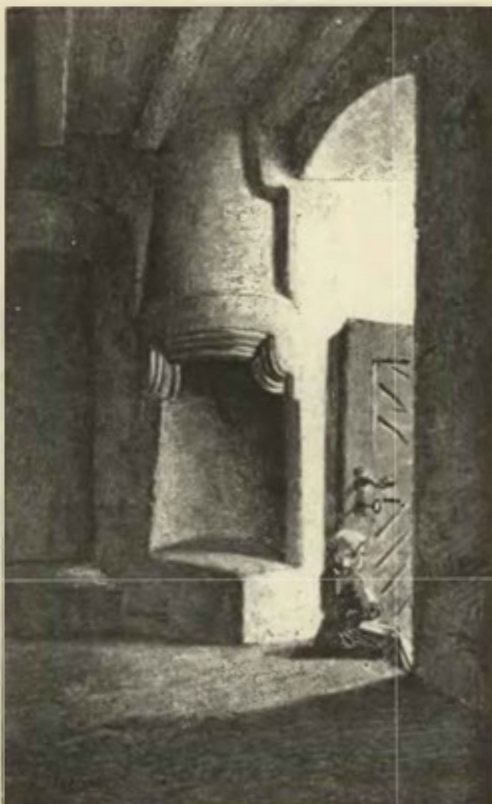
Kachel na Točníce z XV. století

[1]) Že hřeben tento již před založením hradu Točníkem se jmenoval, domníváme se podlé jiných hradů. Posavad se za to mělo, že hrad teprve obdržel název po svém založení po cestách, jež se nahoru na kopec vinuly či točily. Věc ta jest však neprůvodna a sotva se kdys nějaký hrad pro tak malichernou příčinu nazýval, neb mnohý hrad měl točitou cestu. Souvisí-li jméno jeho se slovem točiti, souvisí také se slovy tok, téci (pivo točiti). Zdaliž podlé toho snad kopec ještě před založením hradu Točníkem nazván byl, že s hřebene na obě strany vody stékaly a že tudiž byl v malém asi tím, čemuž novým názvem rozhraní vod říkáme, jiným ponechávám. Srovnati zde sluší Trosky, Oheb. [2]) Archiv Budějovský. Berghauer uvádí list Vácslavův daný na Točníce r. 1383 dne 7. května kupcům Starého města Pražského, ale zajisté se v datování mýlil.

Palác na Točníce z přední strany.

Roku 1401 ještě jednou král na Točník přijel. Na počátku měsíce července byl v Praze, a když se tehda nepřátelé jeho ve velkém počtu proti němu shlukli, uchýlil se na hrad Točník, odkudž dne 25. července Budějovským list vydal.[1]) Když pak mír potom utvrzen byl mezi králem a panskou stranou (12. srpna), byl král již v Praze, kamž se byl bezpochyby k projednání téže věci odebral. Prvním správcem nového hradu Točníka stal se *Bohuše z Drahkova*, vladyka králi věrný a oddaný; ale ten měl více býti nežli obyčejní purkrabí na hradech královských, neb Václav pokládaje Točník za své sídlo a první svůj hrad venkovský, dal Bohuši název „nejvyššího komorníka hradu Točníka".[2]) Jakožto takový obdržel Bohuše listem královským r. 1404 dne 9. dubna na Žebráce daným zápis na 800 kop platu z rozličných klášterův a měst,[3]) r. 1412 dne 10. března daroval mu král 13 lánů rolí a porostlin blíže Hostomic na místě řečeném Navěsín, vše odměnou za služby králi prokázané.[4]) Konečně mu daroval r. 1416 dne 22. ledna podací oltáře založeného někdy Matějem Kolářem, měštěnínem Pražským.[5]) Ale poněvadž správa hradů Žebráka a Točníka byla rozdělena a každému z nich část panství přikázána, byl na Žebráce samostatný purkrabí *Jan z Lestkova* již od roku 1402,[6]) kterýž se potom až do r. 1411 často připomíná.[7]) Toho roku rovnal z rozkázání králova při nějakou mezi kapitulou Karlšteinskou a Jiříkem Tobolkou ze Lhoty.[8])

Krb v paláci Točnickém.

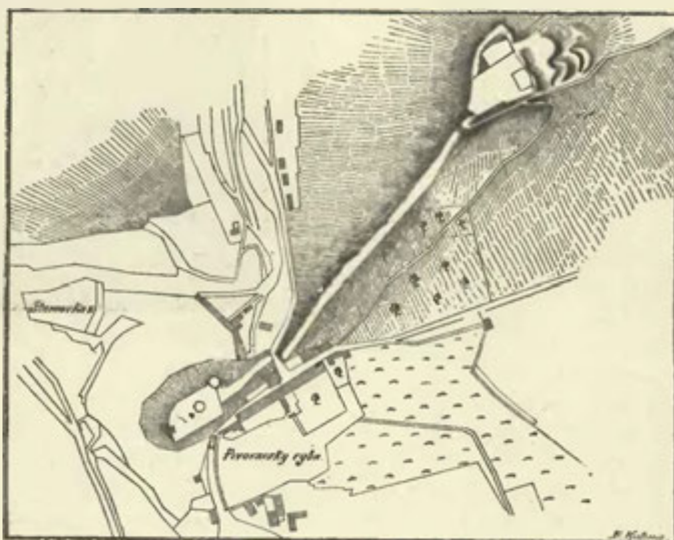
Králi Václavovi líbilo se na novém hradě tak, že praví v dolepsaném majestátu svém, že ze srdce mu přeje dobrého vzrostu. Chtěje totiž příslušenství jeho polepšiti, ustanovil v Praze r. 1405, 17. března, aby ves Bzová, posud k Žebráku patřící, byla připojena k Točníku, obyvatelé její pak aby každou noc přijdouce k hláskám na Točník, tu pokrmy a nápojem podlé možnosti purkrabí vyčastováni byli. Kromě toho povinni byli vodu a dříví do kuchyně hradecké k čištění hradu a topení světnice jedné donášeti, začež ode všech platův a úrokův osvobozeni byli a souše v lesích královských sbírati mohli.[9]) Patrně list tento psán v radosti, že král pojede ven na svá zamilovaná sídla, nebo celé jaro téhož roku strávil na Žebráce a rovněž tu byl v zimě z r. 1404 na r. 1405. Teprve v lednu r. 1405 odebral se do Prahy; jen několik dní v červnu toho roku zdržoval se zase na Žebráce, kamž také přišel v srpnu, a tu měl takové zalíbení, že zde ostatek roku zůstával. Následujícího roku sbíraje král pole proti Ruprechtovi Falckému, aby si dobyl uznání v Němcích, přišel v červenci na Žebrák a zůstal tu opět celou zimu, tak že teprve r. 1407 v únoru zase do Prahy odjel. Od počátku srpna toho roku přes celou následující zimu byl zase dvorem na Žebráce, kdež byl naposled (pokud známo) dne 15. ledna r. 1408. Byl to poslední rok, jímž se časté a dlouhé jeho sídlení na Žebráce ukončilo; neb té doby byl Točník již tak dokonale upraven, že tu slušný obyt míti mohl; všecky listy, které po r. 1409 vydával na zdejším panství, dávány jsou z hradu Točníka.

Kachel na Točníce z XV. století.

V dubnu r. 1409 nacházíme Václava opět na Točníce. Tehda sem za ním jezdili čeští i němečtí mistři učení Pražského, předkládajíce tu přání svá strany tří hlasů Čechům povolených. Zdržev se potom několik dní v Praze, zase na Točník zavítal a tu v létě

[1]) Archiv Budějovský. [2]) Supremus camerarius castri nostri in Tocznik. [3]) Arch. č. I. 529, DD. 14 l. 114. Roku 1409 nazývá se také purkrabí. (Lib. antiq. Prag. f. 243.) [4]) DD. 61 str. 153—154. [5]) Lib. erect. XI 140. cod. dipl. Sil. VI. 35, 36. [6]) Tomek, Děje Prahy III. 412. [7]) Tomek, Základy I. 205—206 arch. č. VI. 12, DD. 61 str. 335—336, arch. Vodňanský. [8]) Rkps. knihovny Pražské. [9]) Kopie v arch. gub.

přebýval. Po tomto častém přebývání na panství zdejším naskytuje se dosti dlouhá mezera, za které sem Václav nepřišel. Přišel sem teprve v dubnu r. 1412 a zdržel se tu po celou ostatní část roku. Nedlouho potom přišli legatové papežští do Prahy hlásajíce odpustky všem, kdož by se křížové války proti papeži buď sami súčastnili, aneb poskytli k ní pomoci na penězích; zároveň jali se kněží k tomu zřízení příspěvky takové, ovšem způsobem nechvalitebným, vybírati. Věc tato způsobila pohnutí, ano rozhorlení u kněží strany Husovy, jimž se zdála býti proti duchu křesťanství; zejména oblíbený tehda kazatel M. Jan Hus a M. Jeronym Pražský veřejně proti tomu mluvili a kázali. Krále bezpochyby docházely žaloby od legátů papežských a jiného duchovenstva na všelijaké překážky jim činěné. Král nechtěl trpěti rušení veřejného pokoje a povolal nejspíš z té příčiny některé konšely a starší obecní k sobě na Žebrák asi v polovici měsíce června. Stalo pak se nejspíš skrze promluvení s nimi, že od krále a od konšelů přísně zakázáno jest veřejným vyhlášením, aby se nikdo napotom neopovažoval odmlouvati kazatelům nebo bullám papežským. Král upřímně pečoval o uklizení této kyselosti. Povolal k sobě některý den v červnu obě strany, zejména Husa a protivníka jeho Štěpána Palče, aby je mohl srovnati. Obě strany sešly se nejprve v domě farářově v městě Žebráce. Potom sročen jest Hus s osmi protivníky svými před radou královou, což se bezpochyby na Točníce stalo. Tu když ho vinili, že nepodal článků svých písemně děkanovi theologickému, jakkoli často o to napomínán byl, odpověděl, že uče vždy veřejně, nemohl stíhán býti, jako by učení své ukrývati chtěl, že však hotov jest podati články své i písemně, budou-li protivníci jeho, kteří jej z kacířství vinili, chtíti se zavázati k dostatečnému průvodu žaloby své, a to pod trestem upálení pro tu stranu, na kterou by se kacířství provedlo. Zaraženi nad návrhem takovým, odpověděli doktoři po krátké poradě, že by chtěli vydati k tomu jednoho ze sebe, ale když Hus na tom stál, že nepřátelé jeho, užívajíce společné ruky v obviňování, měli také v pokutě nevytrhovati se z ní, učinila rada královská konec té řeči, pravíc k obojím: pěkně se spolu srovnejte; a s tím se rozešli. Brzy potom (10. července) uvažována věc tato zase ve schůzi některých rad královských, k níž pozváni také Pražané a někteří znamenitější duchovní a milostníci královi. Schůze ta držána v domě královského podkomořího, totiž Kunrata, biskupa Olomouckého, v městě Žebráce. Ke srovnání a smíření nedošlo; každý ví, jaké bouře z toho po Čechách pošly.

Plán okolí Žebráka a Točníka.

Jiní znameniti hosté zavítali ještě téhož roku na hrad Točník. Ve při Václavově se Zikmundem o název císaře přišli oba králové mocně na krále polského jako vrchního oprávce (16. září r. 1412). Poslové polští přišli nedlouho potom na Točník, ale jak se zdá, málo pořídili, ježto různice mezi oběma bratry nepřestávaly. V říjnu toho roku navštívil krále vojvoda rakouský. Král jej co nejlaskavěji a nádherně uvítal a dal k jeho poctě skvělou slavnosť na Karlšteině, při čemž vojvoda s královou Žofií tančil. K tomu podotýká dějepisec Edmund Dynter, spisovatel díla „Magnum chronicum belgicum", toto: „Knížata, hrabata, pány, vyslance neb posly králův a knížat, kteří k němu přicházeli, s velikou poctivostí, jak se na krále sluší, vítával, s velikou laskavostí jich poslouchal a s nimi milostivě jednal, jak jsem sám často vídal a slýchal. Tak jsem na jeho zámku Točníce u Žebráka viděl posly krále polského, velkého knížete Vitolda litevského jakož i velkého mistra německých rytířů. Tak i s velikou dobrotivostí přijal posly Vratislavských a měst moravských na Novém hradě. Viděl jsem také, an posly vojvody Antonína (Brabantského), s nimiž jsem byl, na hradech Karlšteině, Točníce a Novém hradě dobrotivě přijal a milostivě poslouchal. Otvíral latinská psaní králova a jiných knížat francouzských, jež jsme mu podávali, četl je a povídal nám, co v nich obsaženo bylo. Tázal se nás laskavě, jak se mají princové francouzští

a lucemburští páni, jež znal; neboť byl pán velmi cvičený a latinsky dobře mluvil." Bohužel Dynter královskou laskavosť tu odplatil mnohým osočováním a pomluvami vylhanými.

Ještě v listopadu téhož roku se zdržoval král na Točnice, kdež se mu lépe líbilo než v Praze nepokoji zmítané. Na počátku r. 1413 byl král v Praze a zdržoval se tuto většinou po celý rok Přece však v polovici měsíce ledna na Točník odjel.

Když pak došla do Čech zpráva o upálení Husově (r. 1415), způsobilo to nejen veliké rozkvašení myslí mezi panstvem a lidem, anobrž i král Václav s dvořany svými popudil se velice ke hněvu jak na koncilium, tak na duchovenstvo domácí a zvláště na ty, kteří se z něho v Kostnici osobně přičiňovali ke zkáze Husově. Král, který té doby zamilovaný svůj Točník zanedbával, přednosť dávaje Novému hradu u Kunratic, přijel toho roku přece na Točník, kdež strávil několik měsíců. Sem brali se k němu přívrženci Husovi žádajíce, aby položen byl sněm do Prahy k měsíci září; Václav ani hnutí tomu nepřekážel mnoho, aniž měl chuti je stavovati, jsa osobou svou uražen. Teprve po uplynutí letního času vrátil se do Prahy, kdež přítomnosti jeho pro rostoucí nepokoje potřebí bylo. Z téže příčiny se v Praze neb v okolí po několik let zdržoval a na svá venkovská sídla jen na krátký čas přicházel. A jel li potom někam v posledních dobách života svého, byl to spíše Nový hrad. Mezi tím pořád byl Točník pod správou Bohušovou, který se sice naposled roku 1417 připomíná, ale jak se zdá, nejvyšším komořím až do smrti Václavovy zůstal.

Roku 1419 dne 16. srpna zemřel král Václav, pán čacký a bohatýr, jemuž lid v Čechách za nejedno dobrodiní vděčen byl, více přítel lidu nežli panstva, šťastný v lásce svých poddaných, nešťastný jako panovník. Dlouhá léta si ještě lidé o něm vypravovali po vší zemi, kterak za něho země byla upokojena, že se mohlo zlato na hlavě nositi a cestou choditi, kterak chtěl spravedlnosti, aby se dála od bohatých k chudým. Sám prý ke všemu přihlédal, proměně se v šaty sprostné obecného člověka, i šel mezi pekařky chleba kupovat a cenil se s nimi a tržil; byl-li jest chléb hodný, spravedlivý, zaplatě jej odešel, pakli chléb byl malý, tehdyť znáti se dada, pobral chléb, kázal dáti chudým a do škol rozdati a toho hospodáře trestal. Též činil řezníkům, šenkýřům a jiným řemeslníkům, ač jest jiným a jiným obyčejem ke každému řemeslu a obchodu tak spatřuje chodil. Až jednu chvíli prý šel na vinici kopat, aby i tam shlédl, kterak se mezi nimi děje, a tak tam jako jiný nádenník celý den kopal; a tu zdělav ten den a zvěděv jich obyčej, ustanovil, aby ti dělníci o poledni, když jedí, hodinu sobě odpočívali — a kterou dobu s vinic sjíti mají, také ustanovil.[1])

Václavův bratr a nástupce Zikmund nevčasnou přísností svou pokaziv všecka mírná vyjednávání se stranou kališníků, způsobil velikou a dlouhou válku v Čechách. Roku 1420 vtrhna mocně do Čech a očekávaje s tesknosti vojsko křížové, jal se v průvodu své manželky, též královné Žofie a Ferdinanda, legáta papežského, objížděti hrady a města v okolí Pražském. Dne 27. května byl na Mělnice, později ve Slaném, odkudž jel přes Křivoklát na Žebrák, Točník a Karlštein pro spatření pokladů, které tam po králi Václavovi zůstaly. Obzvláště mnoho pokladu zachovaného viděl na hradě Točnice, což jako i zachování ostatních pokladů královských svědčí o šlechetné poctivosti netoliko vyšších úřadů tehdejších, ale i milců někdy Václavových, často bezprávně osočovaných.[2]) Na Točnice prodléval Zikmund zejména dne 20. června a psaním odtud poslaným žádal Oldřicha z Rožemberka, aby s Oldřichem z Hradce brzo k němu přijel.[3]) Oldřich Rožemberský sice před tím s kališníky držel, ale boje se nového Tábora, přilehl k němu s lidem svým válečným. Z ležení tedy vypravil se ku králi na Žebrák a přemlouváním přítomného legáta papežského Ferdinanda dal se pohnouti dokonce k odpřisáhnutí kalicha a přijetí rozhřešení z toho, že se ho dříve přidržel, podlé nálezů koncilia Kostnického. Skrze tuto věc stal se úhlavním nepřítelem kališníkův.

Zikmund zastavil hrady Žebrák a Točník asi r. 1421 franckému pánu *Erkingerovi ze Seinsheimu a na Švarcenberce*, předku nynějšího knížecího rodu Švarcenberského, avšak k zápisu majestátem stvrzenému došlo teprve r. 1422 dne 9. září. Na srážku summy 12.205 kop gr. č. a 3726 zlatých, které si Erkinger počítal za vyzbrojení a vydržování lidu válečného, zapsány mu Žebrák a Točník v 6797 kopách a město Beroun ve 2400 zlatých rh. Ale již r. 1421 dne 14. května přišlo ke smlouvám svatebním, podlé nichž *Bedřich z Kolovrat* zamluvil dceru svou Elišku Heřmanovi, synu Erkingerovu, tak, aby ve třech letech za něho dána byla; nevěsta měla obdržeti 1000 fl. rh., což i s obvěněním se strany ženichovy 2500 fl. činilo, a summa ta nejen zapsána jest na důchodech panství Žebráckého a Točnického, ale oba hrady přímo Bedřichovi v zástavu dány jakožto záruka, že smlouva skutečně se vyplní. Odevzdání obou hradů stalo

[1]) Staří letop. 26. [2]) Palackého děje III. a., 382. [3]) Arch. č. I. 13.

se hned, a již dne 7. července r. 1421 potvrzen jest nový farář v Cerhovicích na témže panství ku podání bratří *Bedřicha* a *Hanuše z Kolovrat.* [1])

Oba bratří nemajíce majestátu na panství toto, pokládati se musejí více za jeho správce než pány. I byly pro ně oba hrady důležité v bojích se stranou kališnickou, kteréž zase velice na tom záleželo, zbaviti se tohoto sousedství a vyzískati pevného místa v Podbrdsku většinou katolickém. I přilehli Táboři a Sirotci r. 1425 dne 2. květma k oběma hradům v počtu 7000 pěších a 900 jízdných; dobývavše jich však po tři dni marně, spálili toliko města Žebrák a Hořovice a dali se potom do Plzeňska. Nedlouho

Socha Václava IV. na mostecké věži v Praze.

po té přišlo k příměří, do něhož pojaty jsou oba hrady. K lepší obraně odevzdali oba páni z Kolovrat hrady dvěma dobrým mužům a válečníkům bezpochyby bez užitků panství; jako takoví držitelé připomínají se r. 1427 *Habart z Adlaru* na Točníce a *Hanuš Kaplíř ze Sulevic* na Žebráce. [2]) Po opětovaných válkách učiněno jest toho roku příměří mezi stranama pod jednou a pod obojí, po němžto o vánocích měl býti držán sjezd pánův a zemanů kraje Plzeňského i s městem Plzní na Žebráce a sjezd hejtmanů obcí a pánů strany Táborské a Sirotčí v Berouně, a měl se státi pokus o sjednocení ve víře způsobem takovým, aby mistři, kněží a páni obojí strany sešli se na Žebráce k hádání, a oč by se tam obě strany

[1]) Excerpta Wagnerova z knížecího rodinného archivu Švarcenberského. Mittheil. X. 5. XIV. 70, lib. conf. VIII. A 1.
[2]) Bezold K. Sigmund II 166.

Točník od východu.

ve věcech víry shodly, tomu aby se podrobili; když by se však shodnouti nemohly, aby se kraj Plzeňský podrobil tomu, co se jim z písma neb doktorů neb dekretů dokáže. Hádání to začalo dne 29. prosince, ale hned na počátku nemohly se strany shodnouti o tom, která strana by měla učiniti první předložení. Jak se o té věci rozhodlo, není známo, a rovněž se nezachovala zpráva o jednání samém. Ačkoliv však byl sjezd tento jalový, přece to nebylo na újmu příměří zavřenému. [1])

Pečeť Jana Lucemburského

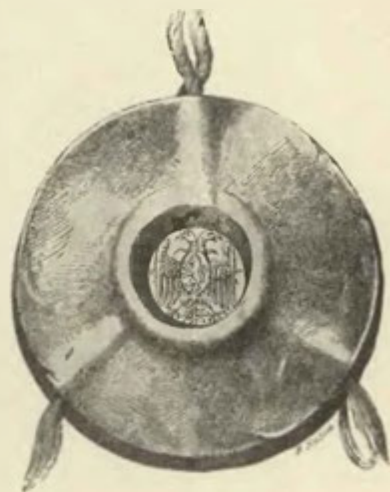
Poněvadž Zikmund nevyplacoval panství a Seinsheimové jeho také déle držeti nechtěli, udělali na ně dobrou vůli roku 1433, ve kteréž Erkinger a syn jeho Heřman oba hrady odevzdávají bratřím z Kolovrat, ale teprve r. 1437 dne 18. května dodána jest prodávajícím kvitance, že jich všechen dluh jest zaplacen. Ale odevzdání stalo se již dříve, a poněvadž Hanuš měl vzíti panství to jako svůj díl, odevzdáno jest mu roku 1430 dne 8. července skrze Heřmana. [2]) Ve staré paměti na to vydané popisují se také střelba a zásoby, které se nacházely na Točnice a panu Hanušovi odevzdány byly, a poněvadž nic takového staršího před rukama nemáme, klademe je tuto doslovně v českém překladu: „Za prvé pět půlfudrových sudův starého piva. Dva kameny smůly, kus sádla (smerleybe); 2½ prostic (scheiben) soli. Půlfudrový sud plný hrachu a věrdunkový (virteiliges) sud plný hrachu a 1 strych hrachu. Dva dobří vepři a za ½ kopy suchých ryb. Másla za 12 grošův a 1 lb. pepře. Celý slad a 11 str. žita; 17 polt (seiten) vepřového masa. Tři rožně (spisz) suchého masa; 11 kyt vepřových, 4 kameny soli, jež ve sklepě leží. Nový vůz a 4 vozníci a jich řemení a vůz vodní. Několik prázných sudův a jiných nádob ve sklepě. Tři kopy šindele (jedna by se koupila za 27 gr.) Dva okovy k cisterně. Hmoždíř a velký kotel a jiné menší kuchyňské nářadí. Celé nářadí kovářské, měch, kovadlina a jiné příslušenství; 7 ct. olova.

Střelba: Puška Vildšteinka. Puška neb hmoždíř (steinpüchs) za černou světnicí, puška vedlé věže pod stříškou (schirme). Malá puška ve sklepě na věži. Dlouhá tarasnice tamže. Trojanice puška tamže. Nahoře na věži tarasnice na kolesech. Trojanice puška, u téže puška Tarasnice nahoře na věži. Trojanice ručnice na věži. Velké láno a všechny staré provazy na věži. Dvě zlomené ručnice. Dole ve věži 11 ručnic a více 2 Trojanice pušky. Dva soudky prachu a jiného prachu při tom, že to činí tři věrdunkové soudky plné prachu. Síry ve 2 soudcích, že by byl věrdunkový soudek naplněn. Láhvice (küfflein) plná nasazených (gestikter) šípův. Tři láky (lageln), v nichž se nosí dřevěný olej neb vlaské víno, jsou plny šípův. Dva soudečky plné šípův nasazených se 2 vědra. Šípy ve 4 krabicích (laden) také se dvouvědrový soudek. Jedno okno ve zdi ve sklepě plné střelišť (pfeylscheffte). Olověných kulí malých a velkých do 3 cent.“ (Mittheilungen XIV. 70—71.)

Pečeť krále Vácslava IV při privileji manův Loketských r. 1388. (Líc.)

Až doposud neměl Hanuš zápisu královského na panství, ale za neznámé doby zapsal císař Zikmund jemu a *Jindři-*

Pečeť krále Vácslava IV. při privileji manův Loketských r. 1388 (Rub s sekrytem.)

[1]) Tomek, Děje Prahy IV. díl. [2]) Excerpta dotčená, Mittheil. XIV. 70.

chovi, synovci jeho, oba hrady. Když pak zápis ten císaři navrácen byl, slíbili napřed (r. 1437, 14. září) oba pánové, jakož drží Žebrák a Točník v 4000 fl. rh., kdyžbykoliv jim od králův peníze ty zaplaceny byly, že mají hned obou hradů v jich moc postoupiti,[1] a potom jim vydán (11. listopadu) nový majestát na dluh 7200 fl. rh. a 450 kop, ve kterýchžto měli oba hrady i Dobříš, ovšem když jim byly na přebývající peníze dostatečné zápisy učiněny.[2] Když potom zemřel Zikmund, tu Pražané strany rakouské, bojíce se, aby se proti nim nejednalo, zjímali některé měšťany znamenité, kteříž prve za císaře Zikmunda na úřadě konšelském sedali, a ty na Žebrák a na Karlštein do vězení dali, kdežto nějaký čas jsouce, někteří se vyručili a někteří dobyvše se ušli.[3] Na Žebráce seděli zejména Václav Duršmid, Mikuláš Kněževeský, Hedvika krejčí a Obselka, kteří si na jaře r. 1439 z vězení pomohli, zabivše strážného.[4] Hanuš staraje se potom o zemské záležitosti a jsa po deset let hejtmanem měst Pražských, málo kdy přicházel na Točník a přebýval obyčejně v Praze v domě markrabství Moravského. Když pak Jiřík Poděbradský r. 1448 náhle ku Praze přitrhl, neměl ani Hanuš ani ostatní páni vládnoucí dosti zbrojné moci, aby útoku jeho dlouho se ubránili. Ano když Praha byla ztečena, Hanuš tak málo připraven byl na něco takového, že sotva na jednom voze ujel, že nebyl zajat. Vyjev totiž zadními vraty dotčeného domu, který byl na rynku Staroměstském, skrze židy a přes řeku Vltavu kvapil na pevné své hrady u Žebráka.[5] Pan Hanuš jsa tehda již při letech, od té doby malé měl účastenství v bězích zemských, a když po tom nějaký rok zemřel, bral se syn jeho *Hanuš z Kolovrat* první čas týmž směrem. Jsa jako otec jeho pán nábožný a zvláště církvi katolické oddaný, opravil kapli sv. Apolinářiše na Žebráce a způsobil to, že r. 1460 dne 10. srpna s dovolením administratorův arcibiskupství skrze Mikuláše, biskupa Milenského, i se 4 oltáři a zvonem posvěcena.[6] Ale netrvalo dlouho a král Jiří, chtěje panství Žebrácké pro sebe získati, vyplatil je svými penězi, a Hanuš ovšem podlé zápisu otce svého (r. 1437) povinen byl je hned v moc královu uvésti. Věc ta ovšem nemálo přičinila k nechuti, kterouž od té doby Hanuš proti králi i straně jeho projevoval. Výplata stala se takovým způsobem, že synové královi *Viktoryn*, *Boček*, *Jindřich* a *Hynek* dluhy Hanušovy podstoupili a z té příčiny král na ně r. 1461 dne 7. července všechna práva zápisná převedl.[7] Patrné jest z toho a z následujícího, že králi ani tak o to nešlo, aby získal panství Žebrácké pro svůj rod, jako spíše o to, aby nezůstalo v držení pána přísně katolického; neb nedlouho potom převedeny jsou zápisy tyto na pána oddaného, a to *Bedřicha ze Šumburka*, pána Peršteinského. Pán tento, ač katolík, věren zůstával králi svému a také v tu dobu, když na krále klatba dána byla, v té věrnosti setrvával. A poněvadž i mnozí kněží katoličtí neuposlechli duchovních představených svých, není divu, že i Ondřej Polak, kněz z Poznaňské diecése pocházející a kaplan na hradě Žebráce, interdiktu nešetřil a mši svatou sloužil.[8] Ze souvěkých pamětí dovídáme se, že byl Bedřich v držení panství Žebráckého ještě r. 1475, ale že se nacházelo r. 1484 v držení přebohatého pana *Burjana z Gutšteina.*[9] Za tohoto asi oba hrady zanedbávány, poněvadž sem buď zřídka přicházel anebo nikdy.

Burjan zemřev před r. 1489, zůstavil mnohá a veliká panství svá pěti synům, Janovi, Jetřichovi, Volfovi, Kryštofovi a Jindřichovi. *Kryštof z Gutšteina*, jeden z nich, obdržel panství Žebrácké ještě za živobytí otce svého a nazývá se proto r. 1487 seděním na Žebráce.[10] Když pak se bratří o statky otcovské rozdělili, podržel Kryštof Žebrák a Točník a dostal k tomu Rabštein a jiné statky. Maje nedostatek peněz, zastavil vsi Tlustici a Olešnou a lidi v Újezdě, ve Rpetech a v Jivině Kunatovi Pešíkovi z Komárova.[11] Nepokojný Kryštof měl pořád soudy. Roku 1505 chodil za ním Jan Haybolt, posel z Prahy, s nějakým listem, až ho nalezl na Točníce; vrátný přední vzal od něho list, nesl jej ku pánu na zámek a pak mu přinesl korbel starého piva a dva pecence chleba.[12] Král Vladislav litoval toho velice, že ty dva dobré hrady jsou v zástavě, a usiloval r. 1507 o to, aby je mohl vyplatiti,[13] ale nenadále naskytla se mu příležitosť, že je získal dosti lacino. Jak již vypravováno při dějinách Příbramě (na str. 124.), odsouzen jest Kryštof roku 1509 cti, hrdla i statku. Přípravy, které byly činěny k pokoření jeho, zastrašily Kryštofa tak, že podstoupil rád těžké výminky, které mu od královské rady podávány. Předně musil králi Točníka a Žebráku postoupiti a král proti tomu ho v dluzích zastoupil do summy zápisné jemu na ty hrady svědčící, za druhé propadl jiné statky své, které i s předešlými byly v ceně asi 200.000 kop gr., za něž obdržel 78.000 kop (a v hotovosti jen 30.000 kop).[14] Jestliže se přirovnávají čísla ta spolu, seznává se, že král všecky ty statky asi za polovici jich ceny získal. Rozepsána jest potom berně v zemi, aby se mohly ty peníze zaplatiti, což vše se dálo v měsíci červenci. Potom v srpnu jezdil král na postoupené zámky, totiž na Žebrák, na Točník a na Rabštein a přijel zase do Prahy teprve ke sklonku měsíce září.[15] Jako hejtman Točnický připomíná se r. 1515 Jan Kozelka z Hřivic.[16] Král Vladislav pak r. 1516

[1] Archiv korunní. [2] Archiv č. II. 450. [3] Palacký III. b. 280. Staří letop. 107. M. Kuthen. [4] Staří letop. 115. [5] Staří letop. 154, Palacký na str. 173. [6] Archiv kapitulní. [7] Archiv Olešnický. [8] Palacký, Urk. Beitr. 429. [9] Archiv Mnichovský. [10] Lib. erect. XIII. b. 12. [11] Archiv gub. Dobner Mon. I. 208. [12] Reg 1 G. k. s. B 3. [13] Archiv Mnichovský. [14] Palacký V. b. 104, archiv Třeboňský. [15] Archiv Mnichov. St. letop. 315, 319. [16] Reg. 3 J. k. s. B 6.

vysadil ves Cerhovice na témže panství ležící za městečko, nadal je rozličnými milostmi a propůjčil jim také erb městský.[1])

Po smrti krále Vladislava našlo se drahně dluhů. Mezi těmi se nacházely veliké summy, které byl zapůjčil *Zdeněk Lev z Rožmitála*, zejména i 7789 kop, pro kteréž pán vedl právo na Točník, Hradišťko a Zdechovice. Troje tato panství mu odhádána (asi r. 1517), tak že je potom držel právem zástavním.[2]) Zdá se, že zůstal Točník v držení Lvově 5 let, jestli mezi tím práva svého jiné osobě nepostoupil. Když chtěli zemští úředníci Točník roku 1522 vyplatiti, uvolil se k tomu *Jan z Vartemberka;* když pak s ním počet učiněn o to, což jest peněz svých za Točník a Žebrák vydal, sečteno jest 850 kop, kteréž král Ludvík Janovi na obou hradech zapsal.[3]) Ale již před tím a mezi vyplacováním vydán jest Janovi majestát královský, jímž mu oba zámky „v jisté summě peněz“ (kterouž ještě nevěděli) zastaveny byly.[4]) V majestátu krále Ludvíka dostaveno bylo, poněvadž jest Točník velmi opustlý, aby naň Jan prostaviti mohl do summy 750 kop, a poněvadž na témž hradě žádné živé vody nebylo, dovoleno Janovi, aby mohl studnici dělati, a kdyby ji udělal a živé vody se dodělal, tak aby jí k potřebě zámku dosti bylo, tehdy za udělání té studnice aby se mu při výplatě 500 k. gr. dalo.[5]) Zdá se, že Jan zadní části hradu v něčem měnil a zajisté opravoval důkladně a rovněž mezi tím o studnici dělal. Roku 1532 král Ferdinand jeda z Prahy, noclehoval na Žebráce (v městečku? na hradě?). I zapálilo se tam a hořelo, že král sotva z toho ohně vyšel, a shořelo mu tu něco klénotů, koní, mezků a lidí. Odjížděje pak odtud, promluvil: „O pessime mendace, tota me nocte turbasti.“ (O přebídný žebráku, po celou noc jsi mě strašil.)[6]) Spisovatelé dějin vztahují požár tento na hrad Žebrácký a dovozují z toho, že od té doby pust stál; přece však tolik jest jisto, že Žebrák od té doby pustl stále a třeba i neshořel r. 1532, zajisté potom od pánův opuštěn byl. V následujících dobách se vždy opravy jen na Točník a nikoliv na Žebrák povolují.

Jana konečně Točník omrzel. Zůstávaje v severních Čechách, rád byl, když se mu vyskytla příležitost vyměniti si jej za statek v Boleslavště; tedy učinil roku 1534 dne 6. října směnu a smlouvu s *Volfem starším Krajířem z Krajku* na Bystřici, podlé níž přijal hrad Rohozec a za něj dal „zámky královy“ Točník a Žebrák a přidal 5000 kop grošův. Umluveno při tom, že si mají hradů na den sv. Martina 11. listopadu postupovati.[7]) Nežli však k tomu přišlo, zavřel Jan počet s kr. komorou, v němž řádně ukázal, že peníze povolené králem Ludvíkem na opravu hradu a studnici a ještě více vynaložil, pročež mu peníze ty majestátem královským (r. 1534, 31. října) připsány.[8]) Hned potom (2. listopadu a 12. listopadu) dal Jan sepsati dobré vůle, jimiž všechna práva a zápisy své na Krajíře převedl.[9])

Volf Krajíř byl ze všech zápisných držitelů nejkratší čas pánem na Točníce; neb brzo po získání jeho postoupil ho strýci svému *Volfovi mladšímu Krajířovi z Krajku*, a to dvěma dobrými volemi r. 1534 dne 21. listopadu zdělanými.[10]) Za nového pána zase stavěno na Točníce a r. 1538 povoleno mu prý 500 kop na takové opravy.[11]) Za to Volf hrad Žebrák nejvíce pokazil a sbořil, buď že chtěl hrad ten na dobro opustiti, aneb že tu podlé způsobu tehdejšího poklady hledal. Sám jsa víry bratrské, velice přál bratřím českým, kteří u něho na Točníce do sboru se scházeli; také byl přísný pán, neb Matěje Krouského, souseda Žebráckého, kterýž snad něco proti víře mluvil, dal na rynku Žebráckém proti faře stíti.[12]) Roku 1544 dne 31. října postoupil Volf dobrou volí panství Točnického *Janovi mladšímu z Valdšteina* na Peruci.[13]) Za nového pána zase opravováno na Točníce. Stavové r. 1549 dne 14. února na sněmu shromáždění povolili Janovi na jeho žádost, aby na opravu hradu a panství do 500 kop vynaložiti a prostavěti mohl, načež také dán dne 9. prosince majestát královský.[14]) Posud byla část panství Točnického, kterou n. Kryštof z Gutšteina zastavil, v držení Pešíkův z Komárova, ale Jan vesnice ty r. 1550 vyplatil a zase k Točníku

Sedlský kroj z roku 1490.
Podlé starého rukopisu ve dvorské knihovně ve Vídni.

[1]) Pam. arch. IX. 819. [2]) Palacký str. 339. [3]) DZ. 45. A 11. [4]) Dobner Mon. I. 299. [5]) List r. 1534 v arch. gub. [6]) Dačický I. 67. [7]) DZ. 45. D. 13. [8]) Arch. gub. [9]) Arch. gub. Dobner Mon. I. 282—283. [10]) Tamže. [11]) Kittlitz, Systema status publici. [12]) Paměti V. Rosy na str. 27. [13]) Arch. gub. Dobner Mon. I. 293. [14]) Sněmy II. 572, arch. gub. Dobner Mon. I. 296.

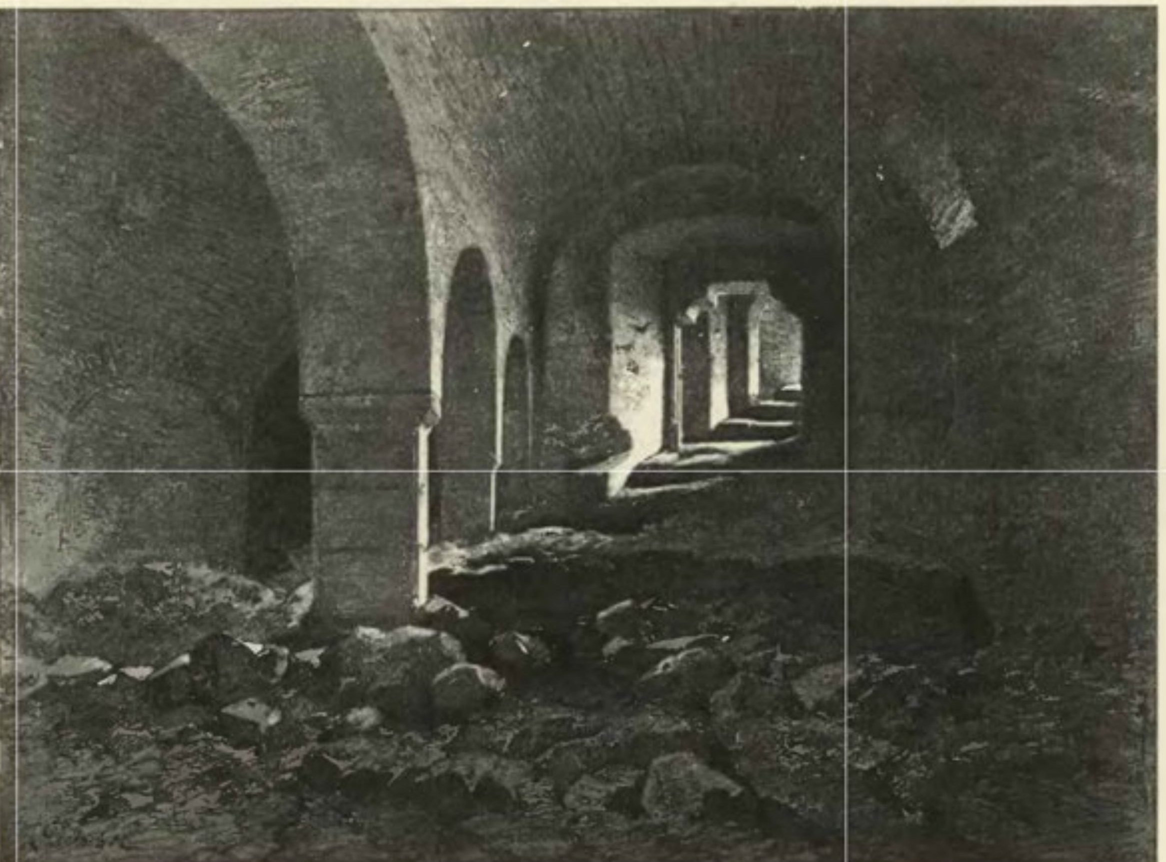

Točník od jihu.

připojil.[1]) Roku 1552 dovolil Jan obci města Žebráka, aby nově udělaný rybník a při něm mlýn a cihelnu k městu držeti mohli.[2]) Téhož roku král Ferdinand panství od Jana vyplatil, ale hned zase zastavil, pročež Jan zdělal r. 1552 dne 19. září dobrou vůli, jíž Točník a Žebrák *Janovi staršímu* z *Lobkovic* a na Zbiroze postoupil.[3]) Na sněmě (r. 1553 dne 20. února) svoleno jest k této zástavě, a tedy dán Janovi dne 12. května majestát, jímž mu v 12.375 kopách zastaveny zámek Točník a pod ním zámek pustý a pobořený Žebrák s městem Žebrákem a příslušenstvím, kromě toho životy dány jemu a synům jeho a povoleno 250 kop na postavení a opravení Točníka.[4])

Jsa tu Jan 6 let, shledával, že by se Točník velmi hezky k panství Zbirovskému hodil, a žádal tudíž stavův, aby mu Točník dědičně prodán byl. Král Ferdinand byl sice věrnému vždy Janovi nakloněn, nicméně však si přál, aby Točník zase ke královské komoře vyplacen byl; než stavové již se byli usmylili panství to prodati. Tedy na sněmě r. 1556 povoleno jest odprodati panství Točnické a Žebrácké a od stavů ještě k tomu přidáno: a přišlo-li by k odprodání, „za to všickni tři stavové JMK. prosí, aby místo týchž zboží tak dobré, kteréž by za touž summu stálo, z jiných statků svých, kteréž v tomto království držeti ráčí, na to místo ke království připojiti a uvésti ráčil.“[5]) Smlouvou tedy, r. 1557 dne 23. dubna učiněnou, prodal král Ferdinand Janovi „zámek Točník s pustým zámkem řečeným Žebrákem“, a k tomu tyto dědiny: město Žebrák, městečko Cerhovice se dvorem popl. tu u Žebráka, dvůr popl. u Berouna řečený Králův dvůr, dvůr pustý u Cerhovic a druhý u vsi Hředl s vinicí u Berouna s desátky viničnými z vinic okolo Berouna, s platy v Berouně na masných krámích a mlýnech, vsi Zdice, Chlustinu, Hředly, Vranovice, Trubín, Černín, Chodouň, Záluží, Bavoryni, Sedlec, Záhořany, Rajov, Trubskou, Bublov, v Broumích 1 člověka, Drozdov, Třenici, Nesvačily, Bzovou, Březovou, Tlustici, Olešnou, tři člověky v Újezdě, 2 ve Rpetech, 2 v Jivině; vsi pusté tyto: Lhotu, Běličko, Litohlavy, Zábdiší, Vesec, v Řeži mlýn pustý, ve vsích Hodyni, Lounině, Bykoši, Levině pustiny s platem na horách železných řečených na Svaté a na hamru ležícím nad Královým dvorem. Kromě toho měl Jan právo v lesích Křivoklátských ke stavení a palivu dříví bráti a také lidem osedlým k opravám a k zdělání gruntů dávati, ale tak, aby vždy lovčímu oznámil a dříví neprodával. Král si zůstavil na Točnicku hory, kovy, lovy na vysokou a černou zvěř (kromě u vsi Olešné a Baštin).[6])

[1]) Arch. gub. Dobner na str. 298. [2]) Urbář Točnický. [3]) Arch. gub. [4]) Tamže. Sněmy II. 656. [5]) Sněmy II. 708—709. [6]) Arch. gub. Vklad ve dsky učiněn r. 1558 dne 26. ledna, jako by v dluhu 17.500 kop (DZ. 86. P 12), což bylo také summou trhovou.

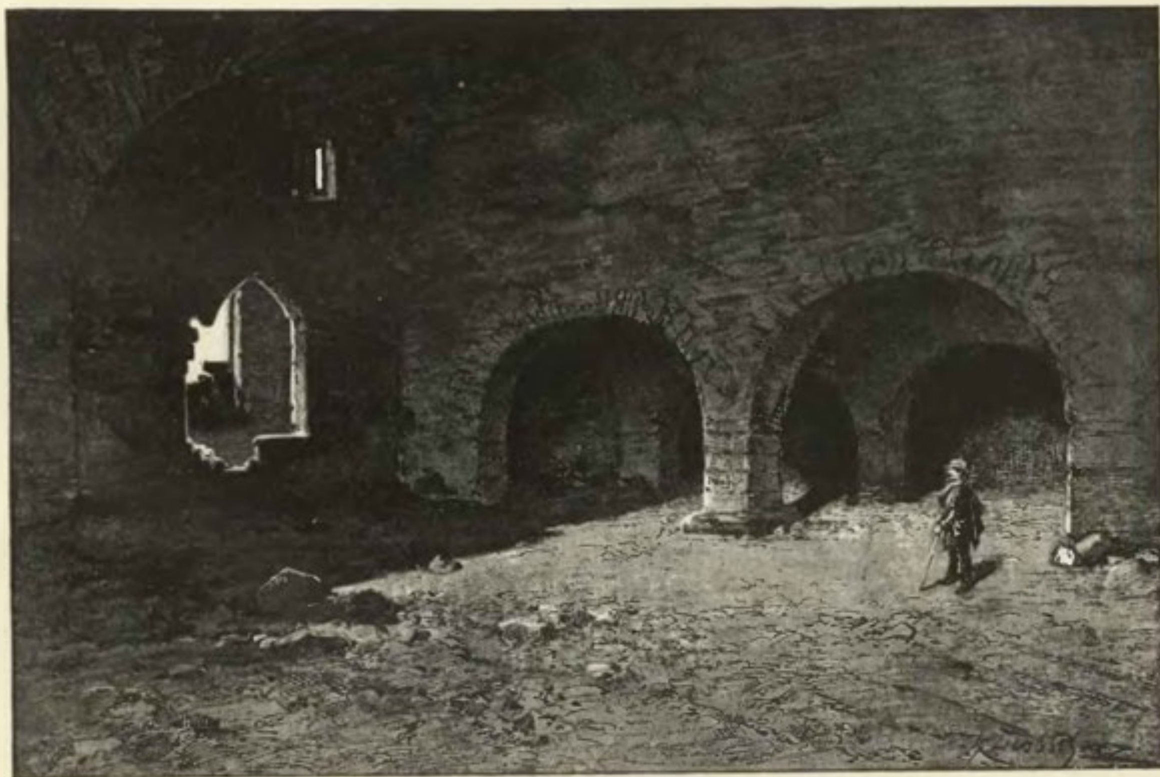

Sklep na Točníce.

Jan z Lobkovic (asi do r. 1563 starší, pak nejstarší) byl již před zakoupením Točníka v důležitých a čestných úřadech a skoupil mnoho větších a menších statků; v sousedství držel Zbiroh, na severu Hazemburk a Libochovice. V pozdějších letech oddělil od sebe syny své. Roku 1565 postoupil dvěma synům Zbiroh. Roku 1567 dne 20. června učiněna jest skrze Antonína arcibiskupa, který jednání to pečetí a podpisem ruky své stvrdil, smlouva taková, že Jan nejstarší dal synu svému *Janovi nejmladšímu z Lobkovic* od sebe a od jiných svých synů za díl zámek Točník s pustým zámkem Žebrákem a celým panstvím, ale poněvadž byl týž statek lepší nežli díl, který se naň dostati měl (totiž po 7500 kopách), zavázal se Jan nejmladší, že na témž statku 15.000 kop ujistí a ročně 1000 kop vydávati bude.[1]) Jan nejstarší podržel si do smrti panství Libochovské.

Zemřel r. 1569, 14. června v 79. roce věku svého v Praze, a mrtvola jeho nesena byla do kaple sv. Ondřeje v kostele sv. Víta na hradě Pražském (kdež se nacházela hrobka rodu Lobkovského). Z manželství jeho s Annou Bezdružickou z Kolovrat pošlo 8 synů: Jan († r. 1591), Kryštof († r. 1571), Mikuláš († r. 1599), Jiří († r. 1607), Ladislav († r. 1609), Bohuslav Havel († r. 1595), Hynek a Bartoloměj, a dcery Kryzelda, Anna Dorota, Kateřina, Marjana, Lidmila a Veronika. Při otcově smrti byli synové Jiří, Bohuslav, Hynek a Bartoloměj od otce neodděleni, ale že Hynek a Bartoš záhy v Uhřích ve službě vojenské zahynuli, dostal se statek jejich ostatním bratřím. V držení Točníka následoval po otci *Jan* (nejprve nejmladší, r. 1572 starší), jenž byl před rozdílem pánem na Nových Hradech, ale potom mimo to ještě na Točnice a Žluticích a později i jiných statcích. Roku 1570—1577 byl presidentem nad apelacími, r. 1577—1580 presidentem komory české, r. 1578—1590 hejtmanem lén německých, mimo to JMC. radou. Roku 1571 potvrdil výsady městečka svého Žebráka. Ženat byl poprvé s Johankou z Kolovrat, již učinil r. 1572 vkl. 6. května poručnicí statku svého a dětí, jež by splodil, aby bydlela na Točnice až do svého stavu změnění, kdyby on zemříti měl.[2]) Tehda měl již druhou dceru zrostlou Evu, již r. 1578, 20. července na zámku Točnice za Adama staršího ze Šternberka a na Sedlci vdával.[3]) Později (r. 1586) téže manželce své přidal tvrz Popovice se všemi vesnicemi, jež byl od Oty z Losu koupil; než manželka

[1]) Arch. gub. [2]) DZ. 17. L. 28. [3]) Břežanův život Vilémův z R. str. 232.

Sklepení na Točníce.

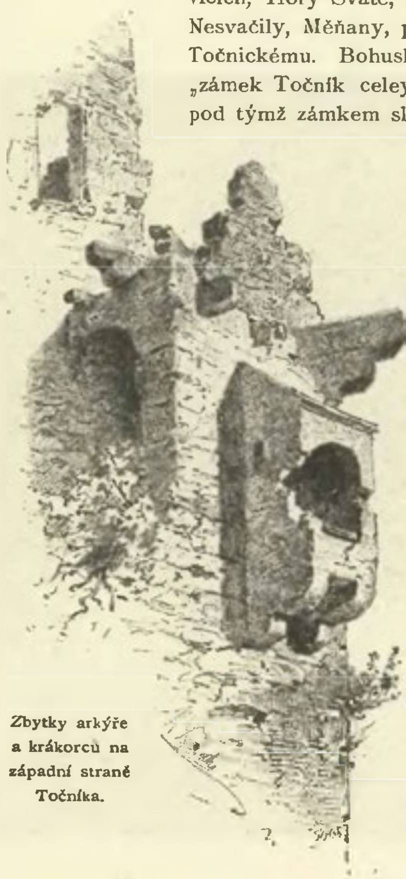
jeho nemohla tohoto poručenství užiti, ana sama nějaký čas potom zemřela. Mimo tři dcery dětí neměl, a i když pojal druhou choť Markétu z Lobkovic, naděje na syny neměl; a tak r. 1589 (vkl. ve čtvrtek po památce obrácení sv. Pavla), byv v letech již pokročilý, toliko pořízení učinil o Markétě samé, dada jí k užívání až do její smrti Točník, Králův Dvůr a Popovice.[1]) Mimo to jí byl již dříve na panství Točnickém upsal věna 22.500 kop, jež však (r. 1590, vkl. 19. června) brzo před smrtí svou převedl na zámek Opálku a tvrz Viteň.[2]) Několik neděl potom zemřel.

Znak města Žebráka.

Po Janovi zůstala tři panství, Točnické, Bystřické a Opálecké, jež spadla na pozůstalé bratry Janovy, totiž *Jiříka staršího* (na Libochovicích), *Ladislava staršího* (na ten čas na Zbiroze, Mostě atd.) a *Bohuslava Havla*, ale tak, jak již bylo řečeno, že vdově Markétě panství Točnické do smrti zapsáno bylo. Aby však měla Markéta volnosť úplnou nad svým jměním a zejména věnem, bratří Lobkovští, „chtíce ji jako vdovu osiřelou v potřebách jejích opatrovati a sobě poručenou majíce“, učinili s ní roku 1590 dne 2. července porovnání takové, aby přijala za věno a jinou svou spravedlnosť 40.000 kop míš.[3])

Aby pak každý ke svému přijíti mohl, Ladislav ostatním r. 1590 dne 13. srpna díly položil. Při tom se dostalo Jiříkovi zboží Bystřické a od Točníka městečko Cerhovice a vesnice Vranovice, Záluží, Drozdov, Třtěnice, Tlustice, Olešná, Újezd a Jivina; Ladislav, pro něhož příležitě leželo zboží Popovské při panství Zbirovském, vzal za díl Popovice s Kornem, Koněprusy, Jizárkou, Počaply a k tomu od panství Točnického a odjinud vsi Levín, Trubín, Trubskou, Černín, Záhořany, Záhřivec, pustý dvůr v Kniškovicích, Hory Svaté, Kublov s pustým klášterem Velizem, Jarov (neb Rajov), Broumy, Nesvačily, Měňany, pročež se také vesnice tyto počítaly k panství Popovskému a nikoliv Točnickému. Bohuslavu Havlovi se konečně za díl dostaly vedlé zboží Opáleckého „zámek Točník celey se všemi pokoji, jak ten ve svém zavření jest, item pustey hrad pod týmž zámkem slove Žebrák, město Žebrák s předměstím, vsi Zdice, Chodouň, Bavoryně, Chlustina, Sedlec, Hředly, Březová a Bzová a městečko Cerhovice.“[4])

Zbytky arkýře a krákorců na západní straně Točníka.

Bohuslav Havel (hejtman Podbrdský), nastoupiv v držení Točníka a Opálky, koupil r. 1590 dne 12. listopadu Cerhovice s vesnicemi od bratra svého Jiříka, postoupil Blšan, statku svého posloupného, choti své Alžbětě z Kolovrat a k tomu jí r. 1590 (vkl. 4. prosince) na zámku Točníku, městě Žebráku, městečku Cerhovicích a vsi Zdicích 5000 kop míš. věnoval.[5]) Chtěje se zavděčiti císaři Rudolfovi, jemuž se Točník pro příležitosť jeho ku Praze líbil, ohlásil se, že by jej chtěl směniti za panství Přindecké. Císař jsa tomu vděčen, nařídil r. 1594 prošacování obojího panství, ale ke směně nedošlo.[6]) Bohuslav totiž zemřel r. 1595 dne 7. července na Blšanech, jsa stáří 52 let, a pohřben v tamějším kostele sv. Michala, kdež také choť jeho Alžběta († r. 1597) pochována byla. Mužských potomků nemaje, byl ještě za živa Točníka postoupil bratru svému *Ladislavovi staršímu z Lobkovic*, na ten čas JMC. radě a koruny české německých lén hejtmanovi a pánu na Zbiroze a Mostském hradě, a to smlouvou r. 1593 dne 12. února mezi nimi učiněnou. Ladislav přijal totiž na sebe dluhy Bohuslavovy k zaplacení a proti tomu mu zapsal Bohuslav (avšak k postoupení teprve po smrti a prve nic) zámek Točník s panstvím a vesnicemi jeho i dílu někdy

[1]) DZ. 24. J 18. [2]) DZ. 25. H 28. [3]) DZ. 167. H 28. [4]) DZ. 168. E 29, kdež se popisuje jediný díl Točnický; ostatního jsme se domyslili dílem z DZ. 26. O 10 a 169. C 13. V dílčí ceduli připomínají se také pivovár pod Žebrákem se sladovnou, pilkou, dvůr popl. [5]) DZ. 25. N 7, 169. C 13. [6]) Arch. gub. Jindřich Pretvic z Kafranu byl za něho (1592) hejtmanem na Točníce.

Jiříkova.[1]) Smlouva dotčená došla pak doplnění svého nedlouho potom. Připovídaly se totiž ke statku někdy otce svého Jana staršího dcery jeho Regina Hoyosova, Eva Šternberská a Alžběta Lobkovská, čemuž Jiřík a Ladislav místa nedávali, ovšem však pocházely z toho mnohé soudy a řeči lidské. Tedy učiněno r. 1593 dne 9. srpna porovnání takové, že dostaly Eva a Alžběta po 5000 kopách a manželé jich každý řetěz zlatý do 200 dukátův.[2])

Ladislav z Lobkovic pokládaje Zbiroh za hlavní panství své, řídil o Točníku, nežli jej měl v držení. Roku 1593 dne 9. září vložil totiž zápis ve dsky zemské, jímž daroval zámek Felixpurk s panstvím, Ředhošť s vesnicemi, Újezd Drahoňův, Biskoupky, klášter sv. Dobrotivé, Popovice s panstvím a zámek Točník s příslušenstvím manželce své *Mandaléně Lobkovské, hrabince ze Salmu.*[3]) Tak se měla paní tato dostati v držení Točníka, ale osudem jinak bylo souzeno. Ladislav zapleten jsa v pád bratra svého Jiříka Popela (r. 1594) přišel tím o zboží Zbirožské, a všechny svoje statky a vězení ušel jen rychlým útěkem. Ve Zbiroh uvázal se císař hned, v Točník mohlo se státi uvázání teprve po smrti Bohuslavově, poněvadž si byl tento panství až do smrti vymínil. S Mandalénou učiněno pak (r. 1595) porovnání takové, že za věno a všecky spravedlnosti své měla dostati 100.000 kop míš., a v těch penězích odevzdány jí Felixpurk, Polaky, Martiněves, Ředhošť a dům v Menším městě Pražském se zahradami, vše v 91.405 kopách, a ostatek jí doplacen.[4])

K panství n. Ladislavovu, zejména k Točníku, připovídal se později (r. 1608) Jan Mikuláš z Lobkovic, syn n. Ladislavův, poháněje proto kr. prokuratora do soudu zemského a dokládaje se smlouvy r. 1593 dne 12. února učiněné, ve kteréž stálo, že dání Točníka nesvědčilo samému Ladislavovi, nýbrž tolikéž jeho dědicům a budoucím;[5]) ale jak se zdá, nic neprovedl.

Královna Johanna, manželka Vácslava IV.

Točník postoupen jest císařským zřízencům od vdovy Alžběty Lobkovské z Kolovrat a svěřen Janu Jindřichu Prollhoferovi z Purkerstorfu, jenž spravoval r. 1600 čtvero panství: Křivoklátské, Zbirožské, Točnické a Kralodvorské. Když potom císař do Plzně jel, minil na Točníce přes noc zůstati, a poněvadž Točník bez svrchků postoupen byl, tu hejtman Jan Jindřich něco od stolů, stolic, loží, matrací ze zámku Lánského na Točník přivezl. Ale když císař vjel do zámku, věděti se nemohlo, proč nevidělo a nelíbilo se mu tam zůstati (dána prý mu zpráva, že na Točníce straší), a byl by hned poručil obrátiti a dolů do Žebráka jeti, ale nešlo to proto, že cesta, kterou se na zámek toliko jedním vozem za druhým jeti mohlo, jinými vozy zatržena byla. Zůstal tedy tu, ale když se potom ku Praze vracel, zastaviti se na Točníce pominul. Nový hejtman Pavel Siglerovský psal z té příčiny roku 1607 ke komoře, aby se na Točník odeslaly nějaké svršky, kdyby se tam císař zastaviti chtěl. Vykládal také, že se zámek nic neopravuje kromě jediných střech a skel. Komora tomu nerozuměla; neuznávala potřeby, aby se svršky na Točník pro příjezd císařův spravily a kupovaly, poněvadž nebylo naděje, aby císař tam zase přijel.[6]) Z poručení císařského odděleno městečko Zdice a vsi Chodouň a Bavoryně od panství Točnického a přidány k panství Kralodvorskému, čímž ublíženo dvoru ležícímu pod Točníkem; neboť při něm toliko jeden potah zůstal a roku 1611 ze všeho ostatního panství sotva 5—6 pluhů na orání sehnati se mohlo. Navrhováno tehda, aby ze Zdic a těch vesnic, poněvadž se tam přes 50 pluhů shledati mohlo, aspoň polovice ke dvoru Točnickému pomáhala, ale není nám známo, k jakému vyřízení věc tato přišla.

Za bouřlivých let povstání českého zůstal ještě Siglerovský v úřadu svém jakožto hejtman panství Kralodvorského a na Točníce byl hejtman neb purkrabě. Když vtržením vojska císařského r. 1620 obyvatelé v jižních Čechách velikou škodu vzali a mnozí z nich ze svých statků vypuzeni byli, tu tito znuzení nejednu žádosť na stavy podávali, jich za to prosíce, aby jim postoupili na jich vyživení statky osob katolických, které ze země ujely. Po dlouhém v té věci jednání žádali zdrancovaní některé statky, jmenovitě a zejména aby jim postoupena byla panství Zbirožské, Točnické a Kralodvorské tak,

[1]) DZ. 168. O 24. [2]) DZ. 169. B 27. [3]) DZ. 26. O 10. [4]) Arch. gub. [5]) DZm. 98. G 8—10. Ostatní, kteří měli nějakého práva, se odřekli. (Viz DZ. 25. N 7.) [6]) Arch. gub.

aby hejtmané králövští zůstali, pro lepší však na týchž panstvích hospodaření a správu aby mohli zdrancovaní k nim osoby jisté z prostředku svého za opatrovníky přidati. Žádosti této hned v měsíci květnu toho roku vyhověno.[1]) Když pak na podzimek r. 1620 vojska obojí strany u Plzně se stahovala a císařští až do Podbrdska zajížděli, zakusili toho napřed Příbramští. Dne 4. října přijel do okolí Žebráka a Cerhovic primas Příbramský a způsobil zděšení takové, že lidé kvapně žádali na purkrabí Točnickém Nykodému Norysovi z Libína, aby se na Točnice uchrániti mohli. Že však purkrabí sám v té věci nic činiti nemohl, poslal psaní rychtáři Zdickému, aby hned psaní na čerstvém koni na Králův Dvůr odeslal. Téhož ještě dne psal o tom Siglerovský ke komoře, žádaje, aby se mohli Žebráčtí, Cerhovští a jiní s věcmi svými na zámek Točník před lidem vojenským shrnouti. Komora svolila k tomu dne 6. října a rozkázala Siglerovskému, aby zámek, který sice byl pustý a toliko 3 kusy střelby měl, munici opatřil a některými vojáky domácími z desátého člověka osadil a pilně ostříhati dal, aby se nepřátelé do něho nevloudili.[2]) Přes to všechno se vojáci po r. 1620 přece na zámek dostali a tu nemilosrdně řádili. Nebydlel tu sice nikdo, ale byly přece ve světnicích skla dobrá a kamna; vojáci to vše vytloukli a zámky ode dveří zutrhali. Po té zůstaly na zámku (podlé inventáře r. 1628 zdělaného) toliko „na dolním place“ tři švihovky, v kapli 90 kulí železných, které k nim patřily, a v pokojích 14 hákovnic. Ta nepatrná část svrchků, která ještě zbyla, nacházela se na síni u prostředního dvora v pokojíku, kde někdy pán býval, ve sklípku u kaple a ve sklípku, kde se sýry chovávaly. Když nastal velký postrach řáděním Švédů r. 1639, prosil (t. r. 18. října) Jiří Malovec z Chýnova a na Jincích, aby si něco obilí na zrně na zámku Točnice ukryti mohl. Tehda se sem bezpochyby také lidé z okolních osad uchránili. Točník vůbec byl útočištěm celého okolí, kdykoli válečná neřesť hrozila. Roku 1642 dne 28. července vznesla obec města Žebráka na komoru královskou, kterak od dávných let útočiště jich na hrad Točník před lidem vojenským bývalo a mnohokrát jsa lidmi okolními naplněn, před soldateskou zachráněn býval, jakož se i stalo, když l. 1639 lid Bannerův pálil; i poněvadž na ten čas Pán Bůh ráčil jim tu neřesť dáti přečkati a o dobrém zdraví tohoto roku k šťastnějšímu obilíčka z obrody zemské sklizení přijíti, i nemajíce toho kde před vojáky schraňovati, prosili, aby s ním se na Točník zachraňovati mohli. Na tuto žádosť vyšlo poručení a dovolení, kdyby toho potřeba nastávala, aby si mohli lidé obilí v čas nebezpečí na hrad dovážeti, však aby byli povinni mrvu a jiné nečistoty po sobě zanechané pomálu ven ze zámku vyvozovati.[3])

Od těch dob až na naše časy dvakráte byl Točník zastavován, a to r. 1705 nejvyššímu sudí Karlovi Přehořovskému z Kvasejovic a na Konopišti a r. 1710—1723 knížeti Adamovi z Lichtenšteina, jehož dědici panství to jakož i Zbiroh a Králův Dvůr, vzavše summu zápisnou 500.000 fl., opět kr. komoře vzdali. Hrad Točník zůstal ve stavu opustlém za dob Balbínových r. 1681, ale přece se v něm ještě bydleti mohlo a bezpochyby tu také vrátný zůstával.[4]) Také z inventáře r. 1722 zdělaného jde na jevo, že větší jeho část ještě byla pod střechou, ano že tu bylo ještě dosti svršků, ač již chatrných, a že se malým nákladem udržeti mohl. Potom však na opravu pustnoucích částí nic nevynakládáno, starožitný, slavný a krásný hrad vůčihledě pustl, a konečně chudina osadila polopusté místnosti, kdež ondy panovala nádhera královská. Jediné velké stavení, obsahující kapli zámeckou, zachovalo se až na naše časy, poněvadž hrabě Hartman z Klaršteina, administrator státních statků, střechou dobrou pokryti je kázal.

[1]) Pavel Skála IV. 95, 116. [2]) Arch. gub. [3]) Arch. gub. [4]) Balbin, Miscell. lib. III. 86

Točník od východu.

4. Točnické příběhy.

isty odpovědné za starých dob nezřídka posílány aneb i to, co v takovém listu státi mělo, ústně vzkázáno. Smysl listu takového býval ten, že si někdo listem tím čest svou ohrazuje, aby se nemohlo říci, že zášť a nepřátelství bez oznámení začal, a dostaveny bývaly příčiny, proč se opovídá, někdy zkrátka, někdy obšírně, jak se právě píšícímu vidělo. Odpovědník škodil nepříteli svému, pomocníkům a poddaným jeho, jak mohl, ale opět jemu také škoděno. Běda mu ovšem, dostal-li se do moci nepřítele, neb tu nejen přišel o to všechno, což měl záštím vyziskati, ano druhdy propuštěn jen pod velkým základem a jestliže se to naň provésti mohlo, podán k popravě. Měšťané zvláště odpovědníků svých takovýmto způsobem se zbavovali. Nejčastěji odpovídáno od lidí, kterýmž nebylo práva a spravedlnosti dopomoženo, ať se jim stala křivda skutečná nebo se jim dostalo nálezu takového, který za křivdu pokládali, a v té příčině nejednou i poddaný člověk odpověděl, jestliže na nějakého ochránce nebo pomocníky spolehnouti mohl. Šlechtický odpovědník často si pomohl buď k vyplnění své žádosti nebo k učinění spravedlivé smlouvy, jestliže trampoty půtky dlouho vydržel a druhé straně trpělivost přecházela. Odpovědník poddaný z pravidla si nepomohl k ničemu jinému, nežli že si žáhu schladil několika ukrutnostmi a jestliže neutekl ze země, vzal obyčejně bídný a bolestný konec.

Sprostý člověk listu odpovědného neposílal, nýbrž povrhl někde odpovědné cedule, kterouž nazývali listem palicím, jestliže hrozil vypálením. Podrobnosti těch a takových hnutí málokdy jsou známy. Asi okolo r. 1538 stalo se, že odpověděl Cerhovským a tím ovšem i pánu jejich nějaký Jan snad proto, že mu nějaké domnělé právo zadržovali. Obec sice byla upozorněna, aby péči měla, ale z pravidla se nemohla škodě ubrániti, jako se děje každému, chystá-li se naň úskok třeba i opověděný. Ujímal se jich pán, jak viděti jest z níže položeného listu, který vyšel od úřadu nejv. hofmistra:

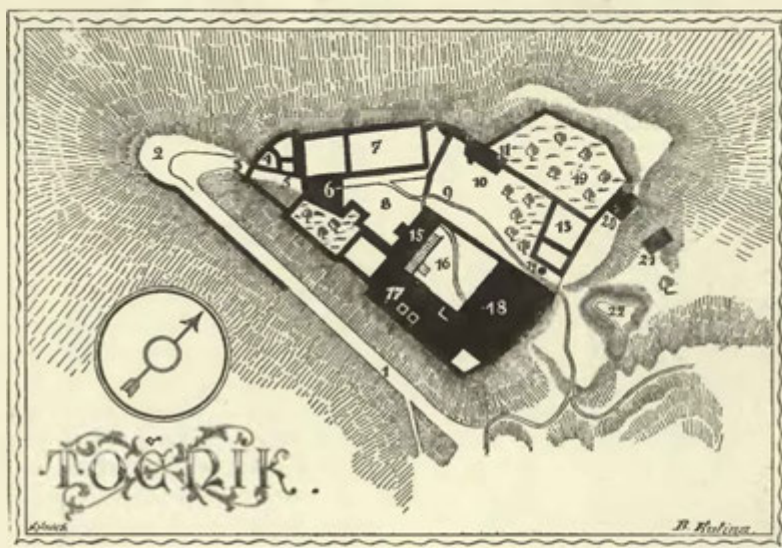
Urozenému vladyce p. Jaroslavovi Hrdinovi z Nebílov a v Netonicích příteli milému.

Službu oc. Věz, že jest na mne vznesl urozený p., p. Volf Krajíř mladší z Krejku a na Točníku, kterak by jemu a poddaným jeho Crhovským nějaký Jan odpověděti i také vohněm škodu učiniti měl, mající týž jistý ženu svú pod Humprechtem z Hrádku; tu se jest slyšeti dala, že by ty jemu, co se

glejtův přítí dotýče, radu dávati a jeho fedrovati měl, čemuž já ani týž pan z Krejku o tobě nevěříme. Však poněvadž týž žena toho jistého od Rokycanských v outerey po sv. Martině postavena býti má a zřízení zemské to v sobě ukazuje, když by kdo v jakým neslušným domnění byl, že má obeslán býti a t. d., protožť z úřadu svého poroučím, aby ty taký na týž den v outerey po sv. Martině přede mnú stál a co táž žena toho jistého Jana k tomu říkati (bude), slyšel a budeliť se co za potřebné zdáti a tebe se dotýkati bude, také i k tomu promluvil (1538).

Dvě léta ještě trvalo Cerhovským nebezpečí, poněvadž nikdo Jana do své moci dostati nemohl. Po dvou letech opět ceduli odpovědní položil a „oheň v zemi pustil". Z té příčiny žaloval zase Volf u soudu komorního a po druhé dáno Rokycanským poručení, aby se ženou Janovou ujistili a ji před soudem postavili. Po druhé k tomu nepřišlo; s Rokycanskými učiněna smlouva, ale jak to s Janem dopadlo, není nám známo. [1])

Janovi mladšímu z Valdšteina a manželce jeho Elišce z Krajku sloužil Šimon Firbas z Husince, kterýž byl na svůj stav majestát krále Ludvíka obdržel a od té doby k zemanům se počítal. Byl úředníkem

Vysvětlení plánu: 1. Cesta do hradu; 2. výstupek hory; 3. přední brána; 4. vrátnice; 5. cesta k 6. prostřední bráně; 7. dlouhé stavení; 8. přední plac; 9. vchod do 10. vedlejšího dvora; 11. zazděná brána s katovnou; 13. stavení zbořené; 14. studně; 15. stavení, v němž brána zadní a začazená světnice; 16. zadní plac; 17. pusté stavení; 18. paléc; 19. tak zvaná zahrada; 20. zadní brána; 21. mostnice; 22. jezírko v příkopě.

na panství a brzo se znechutil Žebráckým, protože je pro nějaké jich výstupky trestati dal. Brzo se také znechutil pánovi; byliť pán a služebník rozličné víry, pán jsa katolíkem, služebník pod obojí. Firbas říkal potom, že u nich s dobrým svědomím sloužiti nemohl, a doslouživ roku odpuštění vzal. Ale že k řádnému odpuštění nepřišlo, zavinil si Firbas sám. Roku 1546 prý k žádosti farářově šel k němu do kostela a když přišel do kaple, farář mu dal v ruce „pušku" neb nádobu, v níž se tělo boží chovalo, pravě, že k ní také právo má, poněvadž jest na ni pomoc učinil, a aby ji ohledal, jak jest pracována. Ale Firbas vzav ji, s ní se po kapli nosil a rouhavě proti tělu a krvi Páně mluvil, i proti úřadu kněžskému a kněží obojí strany že jsou z nevěstky a antykrysta (míně tím papeže) pošli. Když proto Janovi jakožto hejtmanu krajskému žalováno bylo, to spolu s jinými rozvážil, a poněvadž se tu znamenitých věcí dotýkalo, podal Firbasovi toho, aby uručil, aby se proto v jistý den před králem postavil. Firbas sháněl rukojmě, ale byl takové pověsti, že se mu nikdo za rukojmě postaviti nechtěl. Jan tedy uslyšev mezitím, že jest Firbas podezřelý pro nějakou krádež, jednal zkrátka, dal ho do vězení na Točnice a měv ho tu několik neděl, propustil jen na závazek cti a víry, že se před králem postaví a z krádeže vyvede. Pro tu příčinu pohnal Firbas Jana do soudu komorního (r. 1548) vině ho, že mu rozkázal dům v Žebráce prodati a potom mu toho dopustiti nechtěl, že k němu mluvil na zámku slova „vyjedený zrádce", že jej jakožto osobu

[1]) Reg. 7 F. k. s. J 12, 10 F. k. H 18.

Dudák z r. 1480.
(Z husitského kancionálu.)

svobodnou stavu rytířského užívající do vězení vzal a v témž vězení bil. Před soudem hleděl se Firbas ze všeho vytočiti. Pravil, že pušku ohledal a hned knězi vrátil, o kněžích že dobře smýšlí a každý rok pod obojí přijímá, a co jest o papeži mluvil, že jest jinak nemluvil, než že jest čítal v knihách učitelů, že oni o tom tak psali a jej tomu učili, a tudy „že sou oni tak kázali, psali i jiní kněží káží, tím že on nic vinen není". Ale zle bylo pro Firbasa, že se u soudu předložily písně rukou jeho psané a v nich se našlo a vyhledalo, že mnohá rouhavá a posměšná slova proti Pánu Bohu i proti velebné svátosti i proti kněžstvu pod jednou i pod obojí způsobou psal, a poněvadž zřízením zemským zapověděno bylo, aby strana stranu haněla, dáno (r. 1549) Janovi za právo a Firbas vzat v kázeň panskou. [1])

Bohuslav Havel z Lobkovic měl podobné obtíže s Janem Velvarským. Týž narodil se jako poddaný na gruntech Lobkovských a Bohuslav si jej jako sirotka pro svůj díl vymínil. Z dědictví jeho při Žebráce n. Jan z Lobkovic, bratr Bohuslavův, některé sto kop k sobě přijal, začež Bohuslav mu dvůr v Sedlci a drahně na hotových penězích dal. I to mu učinil, že jej z člověčenství propustil, načež jest povýšen do stavu šlechtického a psal se z Kosmačova. Když se Velvarský ženil, vystrojil mu Bohuslav veselí poctivé na Točníce, „čehož jest on nikdy nezasloužil, ani takového veselí hoden nebyl," též mu ze svého měšce k témuž veselí 40 kop zapůjčil. Nedlouho potom však stalo se něco znamenitého, nám neznámého, tak že pán Velvarského na Točníce na závazek vzal Ale Velvarský přes ten závazek zámek slezl a z něho se dolů „jako lotr a zrádce" spustil a tak nad svou povinností se zapomněl. Byl potom jat a Bohuslav byl by jej dal jako lotra, který pánu svému zámek slezl, stíti, ale na prosby bratra svého, nejv. hofmistra, jemu hrdlo daroval. Velvarský bydlel potom na dědictví svém v Žebráce, odkudž císaři Rudolfovi na Bohuslava žaloval. Tedy Bohuslav se ho hleděl zbaviti. V létě r. 1592 přinesli mu sousedé města Žebráka list páně a vypověděli jej z města. Na to následovala nová stížnost u dvoru císařského, ku kteréžto Bohuslav takto odpovídal: „Velvarský císaře že nepravdivě zpravoval, že by ho z té příčiny na gruntech svých míti nechtěl neb trpěti nemohl, že poddaným jeho nechtěl býti, nýbrž že mu grunty své zapověděl proto, že jej Velvarský jako pána svého dědičného zapíral, zámek slezl a nevděčně se k němu zachoval." I prosil císaře o přísný rozkaz, aby se Velvarský spokojil a císaře v té věci daremně nezaneprazdňoval. Bohuslav měl tehda poslední doby života svého ztrpčené. Žebráčtí žalovali mu na faráře svého, že svárlivá, křikavá, bouřlivá a hanlivá kázání činiti nepřestává a život nepobožný vede. K tomu Velvarský, chtěje se mu pomstiti, všelicos nepravdivého naň vyhledával. Roku 1593 psala Bohuslavovi sestra jeho Lidmila Šlejnicová z Lobkovic, „kterak tyto dni byvši v jednom místě od některých osob sem slyšela, že Velvarský proti panu bratru mnoho věcí a těžké vyhledává, něco strany JMC. posudního a jak pan bratr s ním jakožto člověkem svobodným proti všemu pořadu práva zacházel, jeho o dědictví strojí, ano i kožich že k uzení do komínu přišel, a tudy že by pan bratr v pokutu JMC. upadl." Radila bratru svému, aby tu věc k nějakému konci přivedl, než na císaře vznesena bude, a končila: „a tak pan bratr majíce sobě ode mne tu veystrahu danou a radu sprostnou, kteroužto zachová-li, nebude bohdá toho potomně litovati". Z toho povstávaly ustavičné soudy, a Velvarský poháněl Bohuslava r. 1594 do soudu zemského o to, že slovy doloženými v suplice císaři podané, „že byv na závazku česť propadl", jeho na dobré cti nařekl a jej nevinně zrádcem nařekl. Smrť Bohuslavova tomu všemu konec učinila. [2])

Když se stal Točník hradem komorním, dodán sem do vězení pověstný muž, *Jeroným Makovský z Makova.* Člověk tento ze Soběslavě pocházející přišel poprvé k platnosti při dvoře Rožemberském na Krumlově, když se byl dal potřebovati v kuchyních alchymistických. Císař Rudolf, ač byl pán osvícený a vysoce vzdělaný, nemohl z předsudkův alchymistických své doby se vypracovati a uslyšev o Makovském, dal jej povolati na Hradčany a přijal jej ve službu svou. Obdržel tu hodnosť komorníka, ale hlavně potřebován při pracích alchymistických, při čemž císaři ve vědách pohrouženému a o ostatní svět se nestarajícímu zalíbil se tak, že povýšen byl na nejvyššího komorníka. V této příčině nabyl nevšední moci, poněvadž bez něho nemohl nikdo k císaři předstoupiti, a v jisté míře dovedl i šlechetného pána ovládati, rozněcuje v něm nedůvěru k osobám takovým, které Makovskému překážely. Císař obdařil jej stavem rytířským a krásnými dary, tak že měl brzo pěkné jmění, kteréž rozličným i nehezkým způsobem rozmnožoval. Když se potom dal na lichvaření, z lakotnosti veliké svému dobrotivému pánu stal se

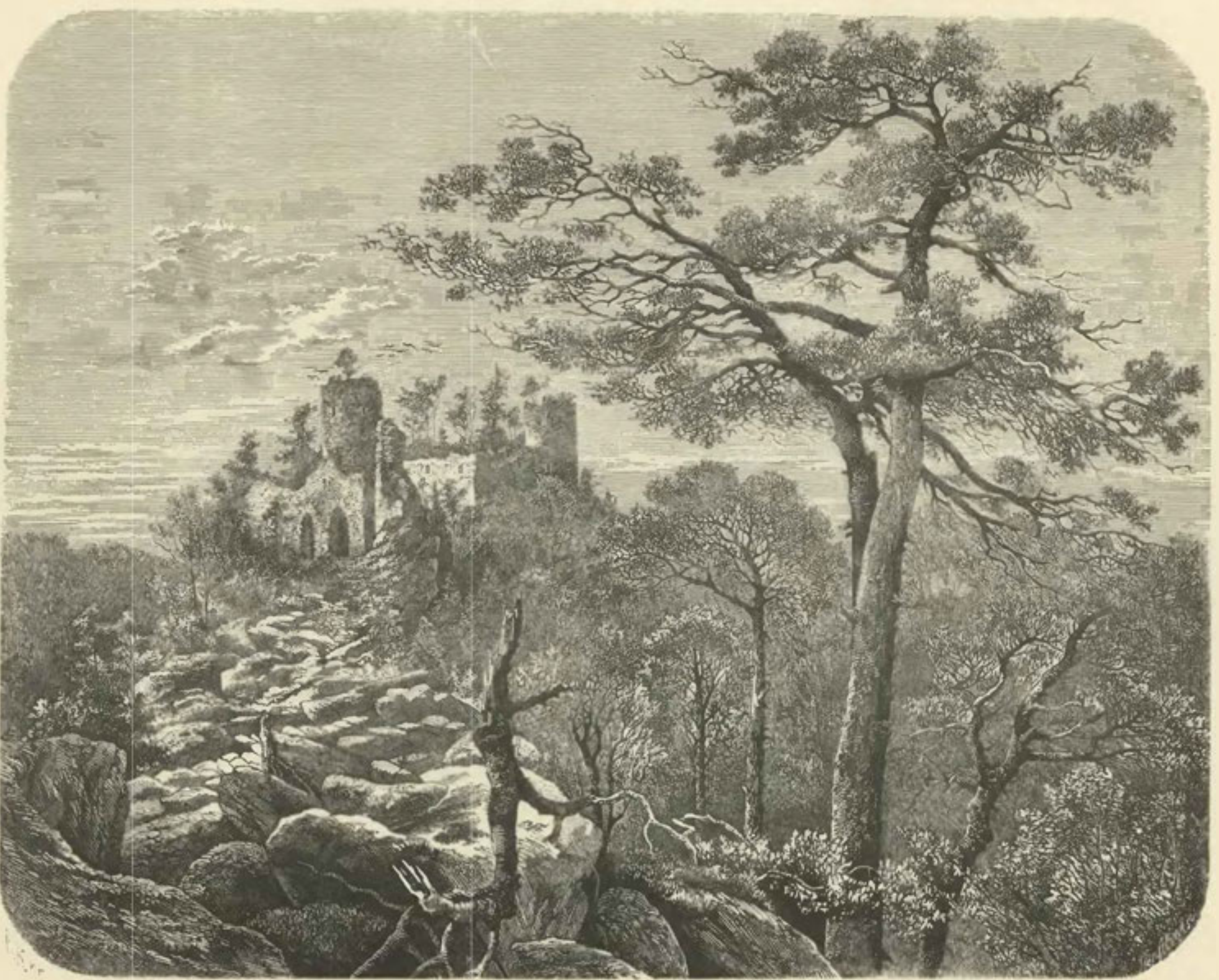
[1]) DZm. 68. G 13—14. [2]) DZm. 25. D 10—13, 137. H 13—17, M 20.

nevděčným a náhlý pád si ustrojil. Dvorský rada Hanuš Vilém šlechtic Boyham byl sebral ke svým vlastním potřebám knihu o lénech v německé říši, kdež uvedeno bylo, která již jsou propadla a mohla se vzíti k držení císařskému. Leže na smrtelné posteli, touž knihu zapečetěnou císaři odkázal. Dověděv se o tom Makovský, odňal knihu tu vdově Boyhamově, když ji chtěla k císaři nésti, ovšem ji také k slyšení nepřipustil. Pročetl ji a seznav důležitost její, dal po některých propadlých lénech, kteréž si chtěl u císaře vyprositi, tajně u dvorské a říšské kanceláře pátrati. Nějakým neznámým způsobem dověděl se i císař o této knize a chtěl ji míti. Ale Makovský nejen toho se odvážil, že za její vydání velké peníze žádal a s radami císařskými o ni tržil, nýbrž i zamlčev toho, že dotčená kniha císaři již právně patří, nemálo listů z ní vytrhal. Když pak se dověděl císař o jeho ošemetném jednání, dal r. 1603 dne 8. října rozkaz hejtmanu hradu Pražského, aby se Makovským ujistil. Hejtman přišed podlé rozkazu tohoto k domu Makovského na hradě Pražském (proti kostelu sv. Jiří), dal dlouhou chvíli na dům tlouci a zvoniti, poněvadž Makovský vida, že „spálil pečeni,“ nedával o sobě znáti. Když se konečně ozval, co by hejtman chtěl a čeho potřeboval a odpověď obdržel, že se mu z poručení císařova něco oznámiti má, vymluvil se, že otevře, až se přioděje a připraví, ale nemaje takového úmyslu, dům zahradil a zadní stranou utek někde se skrýval, tak že teprve nazejtří mohla býti osoba jeho zjištěna. Císař kázal jej jako nevěrného a neposlušného služebníka pro lepší jeho zjištění dodati na hrad Točník a mezi tím, co tu Makovský seděl, zločiny jeho vyšetřovati. Ze soudního jednání vyšlo na jevo, že Makovský nejen byl císaři nevěrným, nýbrž že z lakoty neostouzel se žádati věci takové, které by byly osobu císařovu zlehčovaly, úplatky bral, listy, které se měly císaři k podpisu dávati, za sebou zadržoval, aby mu bylo placeno, a tajnosti vynášel. Jakož to pak bývá začasté u takových osob mocných, že se jim po jich pádu mnohé věci za vinu dávají, o kterých se již dříve vědělo, tak bylo i u Makovského. Teprve teď se na něj žalovalo, kterak se chlubíval, že všecko u císaře zmůže a že má věci svoje tak dobře opatřené, že na císaře nedbá. Nemálo mu také podlé pověrčivého způsobu věku tehdejšího ve zlé vykládáno, že se našla v příbytku jeho truhla s čarodějnými věcmi, divnými nástroji a figurami, a někteří potom vyzrazovali, že s některými osobami čarodějnými zacházel. Když mu žaloba v známost uvedena byla, s pláčem a spínáním rukou oznámil vyslaným císařským, že se ve všem vinen dává a vinu svou i sebe pod nohy J. M. C. klade. Tu pak v radě nejvyšších úředníků zemských dne 29. října nalezeno, že Makovský pro svá těžká provinění česť, hrdlo i statek propadl a proto aby na zámku Točnice zůstával a dalšího oznámení očekával. Císař Rudolf netrestal ho na hrdle, nýbrž vyměřil mu doživotně vězení, kteréž si měl odseděti na hradě Mostském. V polovici měsíce listopadu převezen jest na zámek tento a ač utekl odtud, dán jest zase do vězení na Křivoklát a seděl tu až do r. 1624. Byv na svobodu propuštěn, zemřel r. 1630.[1])

Rodný domek Šebestiána Hněvkovského v Žebráce

[1]) Historický sborník r. 1884, str. 231—239.

Zříceniny hradu Valdeka.

a lucemburští páni, jež znal; neboť byl pán velmi cvičený a latinsky dobře mluvil." Bohužel Dynter královskou laskavosť tu odplatil mnohým osočováním a pomluvami vylhanými.

Ještě v listopadu téhož roku se zdržoval král na Točnice, kdež se mu lépe líbilo než v Praze nepokoji zmítané. Na počátku r. 1413 byl král v Praze a zdržoval se tuto většinou po celý rok Přece však v polovici měsíce ledna na Točník odjel.

Když pak došla do Čech zpráva o upálení Husově (r. 1415), způsobilo to nejen veliké rozkvašení myslí mezi panstvem a lidem, anobrž i král Václav s dvořany svými popudil se velice ke hněvu jak na koncilium, tak na duchovenstvo domácí a zvláště na ty, kteří se z něho v Kostnici osobně přičiňovali ke zkáze Husově. Král, který té doby zamilovaný svůj Točník zanedbával, přednosť dávaje Novému hradu u Kunratic, přijel toho roku přece na Točník, kdež strávil několik měsíců. Sem brali se k němu přívrženci Husovi žádajíce, aby položen byl sněm do Prahy k měsíci září; Václav ani hnutí tomu nepřekážel mnoho, aniž měl chuti je stavovati, jsa osobou svou uražen. Teprve po uplynutí letního času vrátil se do Prahy, kdež přítomnosti jeho pro rostoucí nepokoje potřebí bylo. Z téže příčiny se v Praze neb v okolí po několik let zdržoval a na svá venkovská sídla jen na krátký čas přicházel. A jel li potom někam v posledních dobách života svého, byl to spíše Nový hrad. Mezi tím pořád byl Točník pod správou Bohušovou, který se sice naposled roku 1417 připomíná, ale jak se zdá, nejvyšším komořím až do smrti Václavovy zůstal.

Roku 1419 dne 16. srpna zemřel král Václav, pán čacký a bohatýr, jemuž lid v Čechách za nejedno dobrodiní vděčen byl, více přítel lidu nežli panstva, šťastný v lásce svých poddaných, nešťastný jako panovník. Dlouhá léta si ještě lidé o něm vypravovali po vší zemi, kterak za něho země byla upokojena, že se mohlo zlato na hlavě nositi a cestou choditi, kterak chtěl spravedlnosti, aby se dála od bohatých k chudým. Sám prý ke všemu přihlédal, proměně se v šaty sprostné obecného člověka, i šel mezi pekařky chleba kupovat a cenil se s nimi a tržil; byl-li jest chléb hodný, spravedlivý, zaplatě jej odešel, pakli chléb byl malý, tehdyť znáti se dada, pobral chléb, kázal dáti chudým a do škol rozdati a toho hospodáře trestal. Též činil řezníkům, šenkýřům a jiným řemeslníkům, ač jest jiným a jiným obyčejem ke každému řemeslu a obchodu tak spatřuje chodil. Až jednu chvíli prý šel na vinici kopat, aby i tam shlédl, kterak se mezi nimi děje, a tak tam jako jiný nádenník celý den kopal; a tu zdělav ten den a zvěděv jich obyčej, ustanovil, aby ti dělníci o polední, když jedí, hodinu sobě odpočívali — a kterou dobu s vinic sjíti mají, také ustanovil. [1])

Václavův bratr a nástupce Zikmund nevčasnou přísností svou pokaziv všecka mírná vyjednávání se stranou kališníků, způsobil velikou a dlouhou válku v Čechách. Roku 1420 vtrhna mocně do Čech a očekávaje s tesknosti vojsko křížové, jal se v průvodu své manželky, též královéŽofie a Ferdinanda, legáta papežského, objížděti hrady a města v okolí Pražském. Dne 27. května byl na Mělníce, později ve Slaném, odkudž jel přes Křivoklát na Žebrák, Točník a Karlštein pro spatření pokladů, které tam po králi Václavovi zůstaly. Obzvláště mnoho pokladu zachovaného viděl na hradě Točníce, což jako i zachování ostatních pokladů královských svědčí o šlechetné poctivosti netoliko vyšších úřadů tehdejších, ale i milců někdy Václavových, často bezprávně osočovaných. [2]) Na Točníce prodléval Zikmund zejména dne 20. června a psaním odtud poslaným žádal Oldřicha z Rožemberka, aby s Oldřichem z Hradce brzo k němu přijel. [3]) Oldřich Rožemberský sice před tím s kališníky držel, ale boje se nového Tábora, přilehl k němu s lidem svým válečným. Z ležení tedy vypravil se ku králi na Žebrák a přemlouváním přítomného legáta papežského Ferdinanda dal se pohnouti dokonce k odpřisáhnutí kalicha a přijetí rozhřešení z toho, že se ho dříve přidržel, podlé nálezů koncilia Kostnického. Skrze tuto věc stal se úhlavním nepřítelem kališníkův.

Zikmund zastavil hrady Žebrák a Točník asi r. 1421 franckému pánu *Erkingerovi ze Seinsheimu a na Švarcenberce*, předku nynějšího knížecího rodu Švarcenberského, avšak k zápisu majestátem stvrzenému došlo teprve r. 1422 dne 9. září. Na srážku summy 12.205 kop gr. č. a 3726 zlatých, které si Erkinger počítal za vyzbrojení a vydržování lidu válečného, zapsány mu Žebrák a Točník v 6797 kopách a město Beroun ve 2400 zlatých rh. Ale již r. 1421 dne 14. května přišlo ke smlouvám svatebním, podlé nichž *Bedřich z Kolovrat* zamluvil dceru svou Elišku Heřmanovi, synu Erkingerovu, tak, aby ve třech letech za něho dána byla; nevěsta měla obdržeti 1000 fl. rh., což i s obvěněním se strany ženichovy 2500 fl. činilo, a summa ta nejen zapsána jest na důchodech panství Žebráckého a Točnického, ale oba hrady přímo Bedřichovi v zástavu dány jakožto záruka, že smlouva skutečně se vyplní. Odevzdání obou hradů stalo

[1]) Staří letop. 26. [2]) Palackého dějе III. a., 382. [3]) Arch. č. I. 13.

se hned, a již dne 7. července r. 1421 potvrzen jest nový farář v Cerhovicích na témže panství ku podání bratří *Bedřicha* a *Hanuše z Kolovrat.* [1])

Oba bratří nemajíce majestátu na panství toto, pokládati se musejí více za jeho správce než pány. I byly pro ně oba hrady důležité v bojích se stranou kališnickou, kteréž zase velice na tom záleželo, zbaviti se tohoto sousedství a vyzískati pevného místa v Podbrdsku většinou katolickém. I přilehli Táboři a Sirotci r. 1425 dne 2. květma k oběma hradům v počtu 7000 pěších a 900 jízdných; dobývavše jich však po tři dni marně, spálili toliko města Žebrák a Hořovice a dali se potom do Plzeňska. Nedlouho

Socha Václava IV. na mostecké věži v Praze.

po té přišlo k příměří, do něhož pojaty jsou oba hrady. K lepší obraně odevzdali oba páni z Kolovrat hrady dvěma dobrým mužům a válečníkům bezpochyby bez užitků panství; jako takoví držitelé připomínají se r. 1427 *Habart z Adlaru* na Točnice a *Hanuš Kaplíř ze Sulevic* na Žebráce. [2]) Po opětovaných válkách učiněno jest toho roku příměří mezi stranama pod jednou a pod obojí, po němžto o vánocích měl býti držán sjezd pánův a zemanů kraje Plzeňského i s městem Plzní na Žebráce a sjezd hejtmanů obcí a pánů strany Táborské a Sirotčí v Berouně, a měl se státi pokus o sjednocení ve víře způsobem takovým, aby mistři, kněží a páni obojí strany sešli se na Žebráce k hádání, a oč by se tam obě strany

[1]) Excerpta Wagnerova z knížecího rodinného archivu Švarcenberského, Mittheil. X. 5. XIV. 70, lib. conf. VIII. A 1.
[2]) Bezold K. Sigmund II 166.

Točník od východu.

ve věcech víry shodly, tomu aby se podrobili; když by se však shodnouti nemohly, aby se kraj Plzeňský podrobil tomu, co se jim z písma neb doktorů neb dekretů dokáže. Hádání to začalo dne 29. prosince, ale hned na počátku nemohly se strany shodnouti o tom, která strana by měla učiniti první předložení. Jak se o té věci rozhodlo, není známo, a rovněž se nezachovala zpráva o jednání samém. Ačkoliv však byl sjezd tento jalový, přece to nebylo na újmu příměří zavřenému. [1])

Pečeť Jana Lucemburského

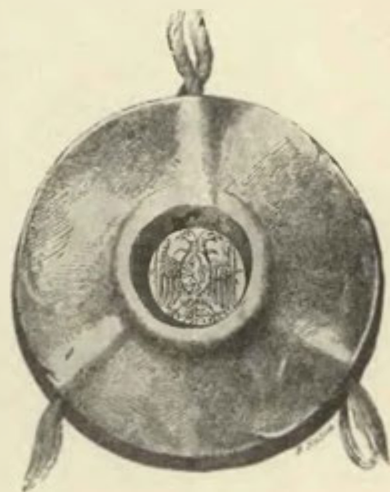
Poněvadž Zikmund nevyplacoval panství a Seinsheimové jeho také déle držeti nechtěli, udělali na ně dobrou vůli roku 1433, ve kteréž Erkinger a syn jeho Heřman oba hrady odevzdávají bratřím z Kolovrat, ale teprve r. 1437 dne 18. května dodána jest prodávajícím kvitance, že jich všechen dluh jest zaplacen. Ale odevzdání stalo se již dříve, a poněvadž Hanuš měl vzíti panství to jako svůj díl, odevzdáno jest mu roku 1430 dne 8. července skrze Heřmana. [2]) Ve staré paměti na to vydané popisují se také střelba a zásoby, které se nacházely na Točnice a panu Hanušovi odevzdány byly, a poněvadž nic takového staršího před rukama nemáme, klademe je tuto doslovně v českém překladu: „Za prvé pět půlfudrových sudův starého piva. Dva kameny smůly, kus sádla (smerleybe); 2½ prostic (scheiben) soli. Půlfudrový sud plný hrachu a věrdunkový (virteiliges) sud plný hrachu a 1 strych hrachu. Dva dobří vepři a za ½ kopy suchých ryb. Másla za 12 grošův a 1 lb. pepře. Celý slad a 11 str. žita; 17 polt (seiten) vepřového masa. Tři rožně (spisz) suchého masa; 11 kyt vepřových, 4 kameny soli, jež ve sklepě leží. Nový vůz a 4 vozníci a jich řemení a vůz vodní. Několik prázných sudův a jiných nádob ve sklepě. Tři kopy šindele (jedna by se koupila za 27 gr.) Dva okovy k cisterně. Hmoždíř a velký kotel a jiné menší kuchyňské nářadí. Celé nářadí kovářské, měch, kovadlina a jiné příslušenství; 7 ct. olova.

Střelba: Puška Vildšteinka. Puška neb hmoždíř (steinpüchs) za černou světnicí, puška vedlé věže pod stříškou (schirme). Malá puška ve sklepě na věži. Dlouhá tarasnice tamže. Trojanice puška tamže. Nahoře na věži tarasnice na kolesech. Trojanice puška, u téže puška Tarasnice nahoře na věži. Trojanice ručnice na věži. Velké láno a všechny staré provazy na věži. Dvě zlomené ručnice. Dole ve věži 11 ručnic a více 2 Trojanice pušky. Dva soudky prachu a jiného prachu při tom, že to činí tři věrdunkové soudky plné prachu. Síry ve 2 soudcích, že by byl věrdunkový soudek naplněn. Láhvice (küfflein) plná nasazených (gestikter) šípův. Tři láky (lageln), v nichž se nosí dřevěný olej neb vlaské víno, jsou plny šípův. Dva soudečky plné šípův nasazených se 2 vědra. Šípy ve 4 krabicích (laden) také se dvouvědrový soudek. Jedno okno ve zdi ve sklepě plné střelišť (pfeylscheffte). Olověných kulí malých a velkých do 3 cent.“ (Mittheilungen XIV. 70—71.)

Až doposud neměl Hanuš zápisu královského na panství, ale za neznámé doby zapsal císař Zikmund jemu a *Jindři-*

Pečeť krále Vácslava IV při privileji manův Loketských r. 1388. (Líc.)

Pečeť krále Vácslava IV. při privileji manův Loketských r. 1388 (Rub s sekrytem.)

[1]) Tomek, Děje Prahy IV. díl. [2]) Excerpta dotčená, Mittheil., XIV. 70.

chovi, synovci jeho, oba hrady. Když pak zápis ten císaři navrácen byl, slíbili napřed (r. 1437, 14. září) oba pánové, jakož drží Žebrák a Točník v 4000 fl. rh., kdyžbykoliv jim od králův peníze ty zaplaceny byly, že mají hned obou hradů v jich moc postoupiti,[1] a potom jim vydán (11. listopadu) nový majestát na dluh 7200 fl. rh. a 450 kop, ve kterýchžto měli oba hrady i Dobříš, ovšem když jim byly na přebývající peníze dostatečné zápisy učiněny.[2] Když potom zemřel Zikmund, tu Pražané strany rakouské, bojíce se, aby se proti nim nejednalo, zjímali některé měšťany znamenité, kteříž prve za císaře Zikmunda na úřadě konšelském sedali, a ty na Žebrák a na Karlštein do vězení dali, kdežto nějaký čas jsouce, někteří se vyručili a někteří dobyvše se ušli.[3] Na Žebráce seděli zejména Vácslav Duršmid, Mikuláš Kněževeský, Hedvika krejčí a Obselka, kteří si na jaře r. 1439 z vězení pomohli, zabivše strážného.[4] Hanuš staraje se potom o zemské záležitosti a jsa po deset let hejtmanem měst Pražských, málo kdy přicházel na Točník a přebýval obyčejně v Praze v domě markrabství Moravského. Když pak Jiřík Poděbradský r. 1448 náhle ku Praze přitrhl, neměl ani Hanuš ani ostatní páni vládnoucí dosti zbrojné moci, aby útoku jeho dlouho se ubránili. Ano když Praha byla ztečena, Hanuš tak málo připraven byl na něco takového, že sotva na jednom voze ujel, že nebyl zajat. Vyjev totiž zadními vraty dotčeného domu, který byl na rynku Staroměstském, skrze židy a přes řeku Vltavu kvapil na pevné své hrady u Žebráka.[5] Pan Hanuš jsa tehda již při letech, od té doby malé měl účastenství v bězích zemských, a když po tom nějaký rok zemřel, bral se syn jeho *Hanuš z Kolovrat* první čas týmž směrem. Jsa jako otec jeho pán nábožný a zvláště církvi katolické oddaný, opravil kapli sv. Apolináříše na Žebráce a způsobil to, že r. 1460 dne 10. srpna s dovolením administratorův arcibiskupství skrze Mikuláše, biskupa Milenského, i se 4 oltáři a zvonem posvěcena.[6] Ale netrvalo dlouho a král Jiří, chtěje panství Žebrácké pro sebe získati, vyplatil je svými penězi, a Hanuš ovšem podlé zápisu otce svého (r. 1437) povinen byl je hned v moc královu uvésti. Věc ta ovšem nemálo přičinila k nechuti, kterouž od té doby Hanuš proti králi i straně jeho projevoval. Výplata stala se takovým způsobem, že synové královi *Viktoryn*, *Boček*, *Jindřich* a *Hynek* dluhy Hanušovy podstoupili a z té příčiny král na ně r. 1461 dne 7. července všechna práva zápisná převedl.[7] Patrné jest z toho a z následujícího, že králi ani tak o to nešlo, aby získal panství Žebrácké pro svůj rod, jako spíše o to, aby nezůstalo v držení pána přísně katolického; neb nedlouho potom převedeny jsou zápisy tyto na pána oddaného, a to *Bedřicha ze Šumburka*, pána Peršteinského. Pán tento, ač katolík, věren zůstával králi svému a také v tu dobu, když na krále klatba dána byla, v té věrnosti setrvával. A poněvadž i mnozí kněží katoličtí neuposlechli duchovních představených svých, není divu, že i Ondřej Polak, kněz z Poznaňské diecése pocházející a kaplan na hradě Žebráce, interdiktu nešetřil a mši svatou sloužil.[8] Ze souvěkých pamětí dovídáme se, že byl Bedřich v držení panství Žebráckého ještě r. 1475, ale že se nacházelo r. 1484 v držení přebohatého pana *Burjana z Gutšteina*.[9] Za tohoto asi oba hrady zanedbávány, poněvadž sem buď zřídka přicházel anebo nikdy.

Burjan zemřev před r. 1489, zůstavil mnohá a veliká panství svá pěti synům, Janovi, Jetřichovi, Volfovi, Kryštofovi a Jindřichovi. *Kryštof z Gutšteina*, jeden z nich, obdržel panství Žebrácké ještě za živobytí otce svého a nazývá se proto r. 1487 seděním na Žebráce.[10] Když pak se bratří o statky otcovské rozdělili, podržel Kryštof Žebrák a Točník a dostal k tomu Rabštein a jiné statky. Maje nedostatek peněz, zastavil vsi Tlustici a Olešnou a lidi v Újezdě, ve Rpetech a v Jivině Kunatovi Peškovi z Komárova.[11] Nepokojný Kryštof měl pořád soudy. Roku 1505 chodil za ním Jan Haybolt, posel z Prahy, s nějakým listem, až ho nalezl na Točníce; vrátný přední vzal od něho list, nesl jej ku pánu na zámek a pak mu přinesl korbel starého piva a dva pecence chleba.[12] Král Vladislav litoval toho velice, že ty dva dobré hrady jsou v zástavě, a usiloval r. 1507 o to, aby je mohl vyplatiti,[13] ale nenadále naskytla se mu příležitosť, že je získal dosti lacino. Jak již vypravováno při dějinách Příbramě (na str. 124.), odsouzen jest Kryštof roku 1509 cti, hrdla i statku. Přípravy, které byly činěny k pokoření jeho, zastrašily Kryštofa tak, že podstoupil rád těžké výminky, které mu od královské rady podávány. Předně musil králi Točníka a Žebráku postoupiti a král proti tomu ho v dluzích zastoupil do summy zápisné jemu na ty hrady svědčící, za druhé propadl jiné statky své, které i s předešlými byly v ceně asi 200.000 kop gr., za něž obdržel 78.000 kop (a v hotovosti jen 30.000 kop).[14] Jestliže se přirovnávají čísla ta spolu, seznává se, že král všecky ty statky asi za polovici jich ceny získal. Rozepsána jest potom berně v zemi, aby se mohly ty peníze zaplatiti, což vše se dálo v měsíci červenci. Potom v srpnu jezdil král na postoupené zámky, totiž na Žebrák, na Točník a na Rabštein a přijel zase do Prahy teprve ke sklonku měsíce září.[15] Jako hejtman Točnický připomíná se r. 1515 Jan Kozelka z Hřivic.[16] Král Vladislav pak r. 1516

[1]) Archiv korunní. [2]) Archiv č. II. 450. [3]) Palacký III. b. 280. Staří letop. 107. M. Kuthen. [4]) Staří letop. 115. [5]) Staří letop. 154, Palacký na str. 173. [6]) Archiv kapitulní. [7]) Archiv Olešnický. [8]) Palacký, Urk. Beitr. 429. [9]) Archiv Mnichovský. [10]) Lib. erect. XIII. b. 12. [11]) Archiv gub. Dobner Mon. I. 208. [12]) Reg 1 G. k. s. B 3. [13]) Archiv Mnichovský. [14]) Palacký V. b. 104, archiv Třeboňský. [15]) Archiv Mnichov. St. letop. 315, 319. [16]) Reg. 3 J. k. s. B 6.

vysadil ves Cerhovice na témže panství ležící za městečko, nadal je rozličnými milostmi a propůjčil jim také erb městský.[1])

Po smrti krále Vladislava našlo se drahně dluhů. Mezi těmi se nacházely veliké summy, které byl zapůjčil *Zdeněk Lev z Rožmitála*, zejména i 7789 kop, pro kteréž pán vedl právo na Točník, Hradišťko a Zdechovice. Troje tato panství mu odhádána (asi r. 1517), tak že je potom držel právem zástavním.[2]) Zdá se, že zůstal Točník v držení Lvově 5 let, jestli mezi tím práva svého jiné osobě nepostoupil. Když chtěli zemští úředníci Točník roku 1522 vyplatiti, uvolil se k tomu *Jan z Vartemberka;* když pak s ním počet učiněn o to, což jest peněz svých za Točník a Žebrák vydal, sečteno jest 850 kop, kteréž král Ludvík Janovi na obou hradech zapsal.[3]) Ale již před tím a mezi vyplacováním vydán jest Janovi majestát královský, jímž mu oba zámky „v jisté summě peněz" (kterouž ještě nevěděli) zastaveny byly.[4]) V majestátu krále Ludvíka dostaveno bylo, poněvadž jest Točník velmi opustlý, aby naň Jan prostaviti mohl do summy 750 kop, a poněvadž na témž hradě žádné živé vody nebylo, dovoleno Janovi, aby mohl studnici dělati, a kdyby ji udělal a živé vody se dodělal, tak aby jí k potřebě zámku dosti bylo, tehdy za udělání té studnice aby se mu při výplatě 500 k. gr. dalo.[5]) Zdá se, že Jan zadní části hradu v něčem měnil a zajisté opravoval důkladně a rovněž mezi tím o studnici dělal. Roku 1532 král Ferdinand jeda z Prahy, noclehoval na Žebráce (v městečku? na hradě?). I zapálilo se tam a hořelo, že král sotva z toho ohně vyšel, a shořelo mu tu něco klénotů, koní, mezků a lidí. Odjížděje pak odtud, promluvil: „O pessime mendace, tota me nocte turbasti." (O přebídný žebráku, po celou noc jsi mě strašil.)[6]) Spisovatelé dějin vztahují požár tento na hrad Žebrácký a dovozují z toho, že od té doby pust stál; přece však tolik jest jisto, že Žebrák od té doby pustl stále a třeba i neshořel r. 1532, zajisté potom od pánův opuštěn byl. V následujících dobách se vždy opravy jen na Točník a nikoliv na Žebrák povolují.

Jana konečně Točník omrzel. Zůstávaje v severních Čechách, rád byl, když se mu vyskytla příležitost vyměniti si jej za statek v Boleslavště; tedy učinil roku 1534 dne 6. října směnu a smlouvu s *Volfem starším Krajířem z Krajku* na Bystřici, podlé níž přijal hrad Rohozec a za něj dal „zámky královy" Točník a Žebrák a přidal 5000 kop grošův. Umluveno při tom, že si mají hradů na den sv. Martina 11. listopadu postupovati.[7]) Nežli však k tomu přišlo, zavřel Jan počet s kr. komorou, v němž řádně ukázal, že peníze povolené králem Ludvíkem na opravu hradu a studnici a ještě více vynaložil, pročež mu peníze ty majestátem královským (r. 1534, 31. října) připsány.[8]) Hned potom (2. listopadu a 12. listopadu) dal Jan sepsati dobré vůle, jimiž všechna práva a zápisy své na Krajíře převedl.[9])

Volf Krajíř byl ze všech zápisných držitelů nejkratší čas pánem na Točníce; neb brzo po získání jeho postoupil ho strýci svému *Volfovi mladšímu Krajířovi z Krajku*, a to dvěma dobrými volemi r. 1534 dne 21. listopadu zdělanými.[10]) Za nového pána zase stavěno na Točníce a r. 1538 povoleno mu prý 500 kop na takové opravy.[11]) Za to Volf hrad Žebrák nejvíce pokazil a sbořil, buď že chtěl hrad ten na dobro opustiti, aneb že tu podlé způsobu tehdejšího poklady hledal. Sám jsa víry bratrské, velice přál bratřím českým, kteří u něho na Točníce do sboru se scházeli; také byl přísný pán, neb Matěje Krouského, souseda Žebráckého, kterýž snad něco proti víře mluvil, dal na rynku Žebráckém proti faře stíti.[12]) Roku 1544 dne 31. října postoupil Volf dobrou volí panství Točnického *Janovi mladšímu z Valdšteina* na Peruci.[13]) Za nového pána zase opravováno na Točníce. Stavové r. 1549 dne 14. února na sněmu shromáždění povolili Janovi na jeho žádost, aby na opravu hradu a panství do 500 kop vynaložiti a prostavěti mohl, načež také dán dne 9. prosince majestát královský.[14]) Posud byla část panství Točnického, kterou n. Kryštof z Gutšteina zastavil, v držení Pešíkův z Komárova, ale Jan vesnice ty r. 1550 vyplatil a zase k Točníku

Sedlský kroj z roku 1490.
Podlé starého rukopisu ve dvorské knihovně ve Vídni.

[1]) Pam. arch. IX. 819. [2]) Palacký str. 339. [3]) DZ. 45. A 11. [4]) Dobner Mon. I. 299. [5]) List r. 1534 v arch. gub. [6]) Dačický I. 67. [7]) DZ. 45. D. 13. [8]) Arch. gub. [9]) Arch. gub. Dobner Mon. I. 282—283. [10]) Tamže. [11]) Kittlitz, Systema status publici. [12]) Paměti V. Rosy na str. 27. [13]) Arch. gub. Dobner Mon. I. 293. [14]) Sněmy II. 572, arch. gub. Dobner Mon. I. 296.

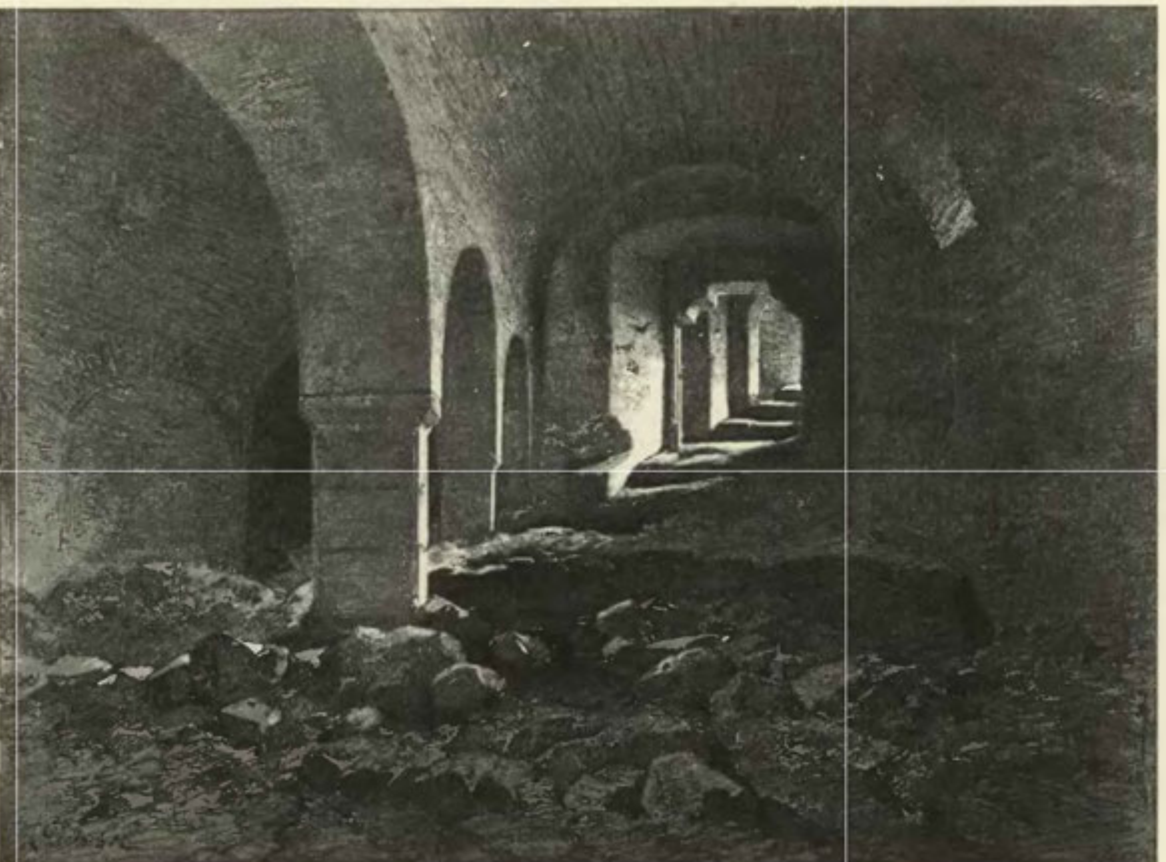

Točník od jihu.

připojil. [1]) Roku 1552 dovolil Jan obci města Žebráka, aby nově udělaný rybník a při něm mlýn a cihelnu k městu držeti mohli. [2]) Téhož roku král Ferdinand panství od Jana vyplatil, ale hned zase zastavil, pročež Jan zdělal r. 1552 dne 19. září dobrou vůli, jíž Točník a Žebrák *Janovi staršímu z Lobkovic* a na Zbiroze postoupil. [3]) Na sněmě (r. 1553 dne 20. února) svoleno jest k této zástavě, a tedy dán Janovi dne 12. května majestát, jímž mu v 12.375 kopách zastaveny zámek Točník a pod ním zámek pustý a pobořený Žebrák s městem Žebrákem a příslušenstvím, kromě toho životy dány jemu a synům jeho a povoleno 250 kop na postavení a opravení Točníka. [4])

Jsa tu Jan 6 let, shledával, že by se Točník velmi hezky k panství Zbirovskému hodil, a žádal tudíž stavův, aby mu Točník dědičně prodán byl. Král Ferdinand byl sice věrnému vždy Janovi nakloněn, nicméně však si přál, aby Točník zase ke královské komoře vyplacen byl; než stavové již se byli usmylili panství to prodati. Tedy na sněmě r. 1556 povoleno jest odprodati panství Točnické a Žebrácké a od stavů ještě k tomu přidáno: a přišlo-li by k odprodání, „za to všickni tři stavové JMK. prosí, aby místo týchž zboží tak dobré, kteréž by za touž summu stálo, z jiných statků svých, kteréž v tomto království držeti ráčí, na to místo ke království připojiti a uvésti ráčil.“ [5]) Smlouvou tedy, r. 1557 dne 23. dubna učiněnou, prodal král Ferdinand Janovi „zámek Točník s pustým zámkem řečeným Žebrákem“, a k tomu tyto dědiny: město Žebrák, městečko Cerhovice se dvorem popl. tu u Žebráka, dvůr popl. u Berouna řečený Králův dvůr, dvůr pustý u Cerhovic a druhý u vsi Hředl s vinicí u Berouna s desátky viničnými z vinic okolo Berouna, s platy v Berouně na masných krámích a mlýnech, vsi Zdice, Chlustinu, Hředly, Vranovice, Trubín, Černín, Chodouň, Záluží, Bavoryni, Sedlec, Záhořany, Rajov, Trubskou, Bublov, v Broumích 1 člověka, Drozdov, Třenici, Nesvačily, Bzovou, Březovou, Tlustici, Olešnou, tři člověky v Újezdě, 2 ve Rpetech, 2 v Jivíně; vsi pusté tyto: Lhotu, Běličko, Litohlavy, Žábdiší, Vesec, v Řeži mlýn pustý, ve vsích Hodyni, Louníně, Bykoši, Levíně pustiny s platem na horách železných řečených na Svaté a na hamru ležícím nad Královým dvorem. Kromě toho měl Jan právo v lesích Křivoklátských ke stavení a palivu dříví bráti a také lidem osedlým k opravám a k zdělání gruntů dávati, ale tak, aby vždy lovčímu oznámil a dříví neprodával. Král si zůstavil na Točnicku hory, kovy, lovy na vysokou a černou zvěř (kromě u vsi Olešné a Baštin). [6])

[1]) Arch. gub. Dobner na str. 298. [2]) Urbář Točnický. [3]) Arch. gub. [4]) Tamže. Sněmy II. 656. [5]) Sněmy II. 708—709. [6]) Arch. gub. Vklad ve dsky učiněn r. 1558 dne 26. ledna, jako by v dluhu 17.500 kop (DZ. 86. P 12), což bylo také summou trhovou.

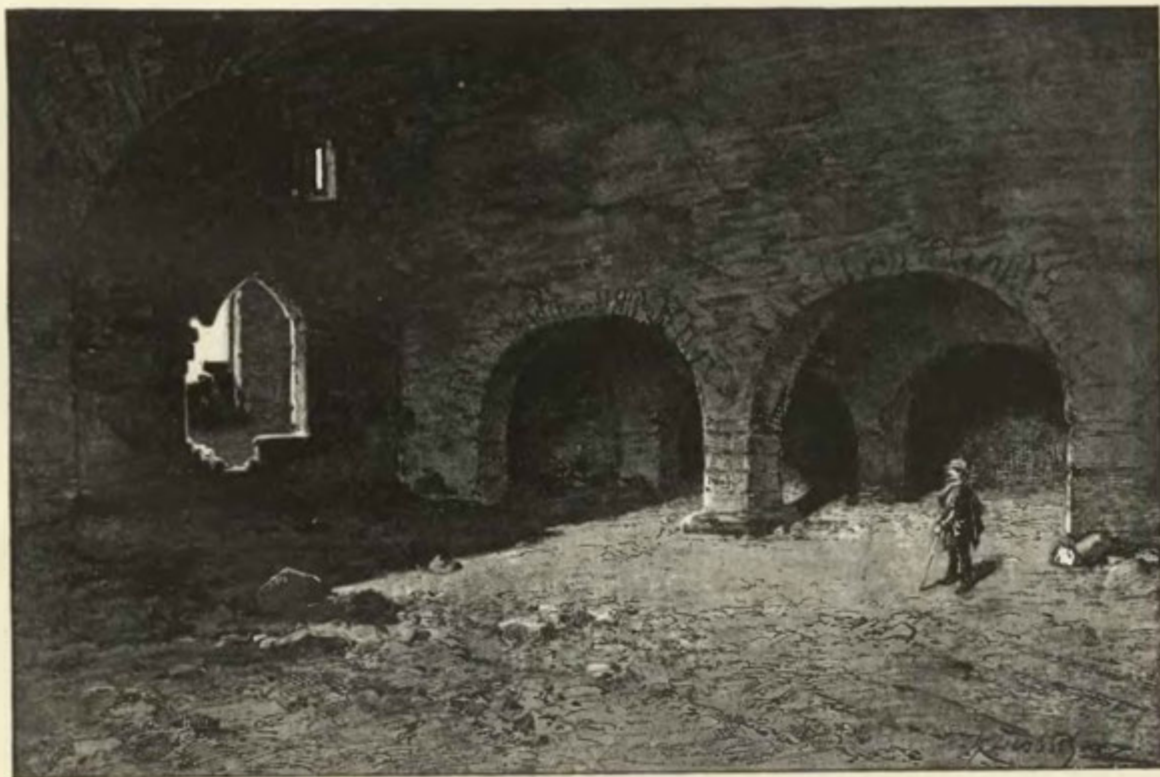

Sklep na Točníce.

Jan z Lobkovic (asi do r. 1563 starší, pak nejstarší) byl již před zakoupením Točníka v důležitých a čestných úřadech a skoupil mnoho větších a menších statků; v sousedství držel Zbiroh, na severu Hazemburk a Libochovice. V pozdějších letech oddělil od sebe syny své. Roku 1565 postoupil dvěma synům Zbiroh. Roku 1567 dne 20. června učiněna jest skrze Antonína arcibiskupa, který jednání to pečetí a podpisem ruky své stvrdil, smlouva taková, že Jan nejstarší dal synu svému *Janovi nejmladšímu z Lobkovic* od sebe a od jiných svých synů za díl zámek Točník s pustým zámkem Žebrákem a celým panstvím, ale poněvadž byl týž statek lepší nežli díl, který se naň dostati měl (totiž po 7500 kopách), zavázal se Jan nejmladší, že na témž statku 15.000 kop ujistí a ročně 1000 kop vydávati bude.[1]) Jan nejstarší podržel si do smrti panství Libochovské.

Zemřel r. 1569, 14. června v 79. roce věku svého v Praze, a mrtvola jeho nesena byla do kaple sv. Ondřeje v kostele sv. Víta na hradě Pražském (kdež se nacházela hrobka rodu Lobkovského). Z manželství jeho s Annou Bezdružickou z Kolovrat pošlo 8 synů: Jan († r. 1591), Kryštof († r. 1571), Mikuláš († r. 1599), Jiří († r. 1607), Ladislav († r. 1609), Bohuslav Havel († r. 1595), Hynek a Bartoloměj, a dcery Kryzelda, Anna Dorota, Kateřina, Marjana, Lidmila a Veronika. Při otcově smrti byli synové Jiří, Bohuslav, Hynek a Bartoloměj od otce neodděleni, ale že Hynek a Bartoš záhy v Uhřích ve službě vojenské zahynuli, dostal se statek jejich ostatním bratřím. V držení Točníka následoval po otci *Jan* (nejprve nejmladší, r. 1572 starší), jenž byl před rozdílem pánem na Nových Hradech, ale potom mimo to ještě na Točníce a Žluticích a později i jiných statcích. Roku 1570—1577 byl presidentem nad apelacími, r. 1577—1580 presidentem komory české, r. 1578—1590 hejtmanem lén německých, mimo to JMC. radou. Roku 1571 potvrdil výsady městečka svého Žebráka. Ženat byl poprvé s Johankou z Kolovrat, již učinil r. 1572 vkl. 6. května poručnicí statku svého a dětí, jež by splodil, aby bydlela na Točnice až do svého stavu změnění, kdyby on zemříti měl.[2]) Tehda měl již druhou dceru zrostlou Evu, již r. 1578, 20. července na zámku Točnice za Adama staršího ze Šternberka a na Sedlci vdával.[3]) Později (r. 1586) téže manželce své přidal tvrz Popovice se všemi vesnicemi, jež byl od Oty z Losu koupil; než manželka

[1]) Arch gub. [2]) DZ. 17. L. 28. [3]) Břežanův život Vilémův z R. str. 232.

Sklepení na Točnice.

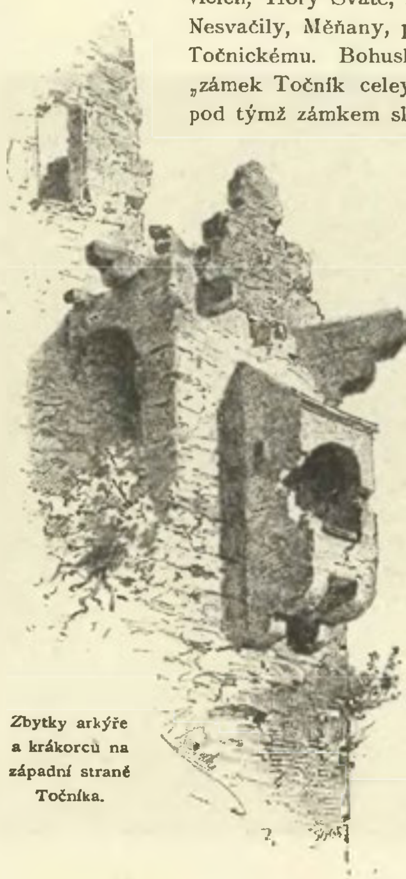
jeho nemohla tohoto poručenství užiti, ana sama nějaký čas potom zemřela. Mimo tři dcery dětí neměl, a i když pojal druhou choť Markétu z Lobkovic, naděje na syny neměl; a tak r. 1589 (vkl. ve čtvrtek po památce obrácení sv. Pavla), byv v letech již pokročilý, toliko pořízení učinil o Markétě samé, dada jí k užívání až do její smrti Točník, Králův Dvůr a Popovice.[1]) Mimo to jí byl již dříve na panství Točnickém upsal věna 22.500 kop, jež však (r. 1590, vkl. 19. června) brzo před smrtí svou převedl na zámek Opálku a tvrz Viteň.[2]) Několik neděl potom zemřel.

Znak města Žebráka.

Po Janovi zůstala tři panství, Točnické, Bystřické a Opálecké, jež spadla na pozůstalé bratry Janovy, totiž *Jiříka staršího* (na Libochovicích), *Ladislava staršího* (na ten čas na Zbiroze, Mostě atd.) a *Bohuslava Havla*, ale tak, jak již bylo řečeno, že vdově Markétě panství Točnické do smrti zapsáno bylo. Aby však měla Markéta volnosť úplnou nad svým jměním a zejména věnem, bratří Lobkovští, „chtíce ji jako vdovu osiřelou v potřebách jejích opatrovati a sobě poručenou majíce“, učinili s ní roku 1590 dne 2. července porovnání takové, aby přijala za věno a jinou svou spravedlnosť 40.000 kop míš.[3])

Aby pak každý ke svému přijíti mohl, Ladislav ostatním r. 1590 dne 13. srpna díly položil. Při tom se dostalo Jiříkovi zboží Bystřické a od Točníka městečko Cerhovice a vesnice Vranovice, Záluží, Drozdov, Třtěnice, Tlustice, Olešná, Újezd a Jivina; Ladislav, pro něhož příležitě leželo zboží Popovské při panství Zbirovském, vzal za díl Popovice s Kornem, Koněprusy, Jizárkou, Počaply a k tomu od panství Točnického a odjinud vsi Levín, Trubín, Trubskou, Černín, Záhořany, Záhřivec, pustý dvůr v Kniškovicích, Hory Svaté, Kublov s pustým klášterem Velizem, Jarov (neb Rajov), Broumy, Nesvačily, Měňany, pročež se také vesnice tyto počítaly k panství Popovskému a nikoliv Točnickému. Bohuslavu Havlovi se konečně za díl dostaly vedlé zboží Opáleckého „zámek Točník celey se všemi pokoji, jak ten ve svém zavření jest, item pustey hrad pod týmž zámkem slove Žebrák, město Žebrák s předměstím, vsi Zdice, Chodouň, Bavoryně, Chlustina, Sedlec, Hředly, Březová a Bzová a městečko Cerhovice.“[4])

Zbytky arkýře a krákorců na západní straně Točníka.

Bohuslav Havel (hejtman Podbrdský), nastoupiv v držení Točníka a Opálky, koupil r. 1590 dne 12. listopadu Cerhovice s vesnicemi od bratra svého Jiříka, postoupil Blšan, statku svého posloupného, choti své Alžbětě z Kolovrat a k tomu jí r. 1590 (vkl. 4. prosince) na zámku Točníku, městě Žebráku, městečku Cerhovicích a vsi Zdicích 5000 kop míš. věnoval.[5]) Chtěje se zavděčiti císaři Rudolfovi, jemuž se Točník pro příležitosť jeho ku Praze líbil, ohlásil se, že by jej chtěl směniti za panství Přindecké. Císař jsa tomu vděčen, nařídil r. 1594 prošacování obojího panství, ale ke směně nedošlo.[6]) Bohuslav totiž zemřel r. 1595 dne 7. července na Blšanech, jsa stáří 52 let, a pohřben v tamějším kostele sv. Michala, kdež také choť jeho Alžběta († r. 1597) pochována byla. Mužských potomků nemaje, byl ještě za živa Točníka postoupil bratru svému *Ladislavovi staršímu z Lobkovic*, na ten čas JMC. radě a koruny české německých lén hejtmanovi a pánu na Zbiroze a Mostském hradě, a to smlouvou r. 1593 dne 12. února mezi nimi učiněnou. Ladislav přijal totiž na sebe dluhy Bohuslavovy k zaplacení a proti tomu mu zapsal Bohuslav (avšak k postoupení teprve po smrti a prve nic) zámek Točník s panstvím a vesnicemi jeho i dílu někdy

[1]) DZ. 24. J 18. [2]) DZ. 25. H 28. [3]) DZ. 167. H 28. [4]) DZ. 168. E 29, kdež se popisuje jediný díl Točnický; ostatního jsme se domyslili dílem z DZ. 26. O 10 a 169. C 13. V dílčí ceduli připomínají se také pivovár pod Žebrákem se sladovnou, pilkou, dvůr popl. [5]) DZ. 25. N 7, 169. C 13. [6]) Arch. gub. Jindřich Pretvic z Kafranu byl za něho (1592) hejtmanem na Točníce.

Jiříkova.[1]) Smlouva dotčená došla pak doplnění svého nedlouho potom. Připovídaly se totiž ke statku někdy otce svého Jana staršího dcery jeho Regina Hoyosova, Eva Šternberská a Alžběta Lobkovská, čemuž Jiřík a Ladislav místa nedávali, ovšem však pocházely z toho mnohé soudy a řeči lidské. Tedy učiněno r. 1593 dne 9. srpna porovnání takové, že dostaly Eva a Alžběta po 5000 kopách a manželé jich každý řetěz zlatý do 200 dukátův.[2])

Ladislav z Lobkovic pokládaje Zbiroh za hlavní panství své, řídil o Točníku, nežli jej měl v držení. Roku 1593 dne 9. září vložil totiž zápis ve dsky zemské, jímž daroval zámek Felixpurk s panstvím, Ředhošť s vesnicemi, Újezd Drahoňův, Biskoupky, klášter sv. Dobrotivé, Popovice s panstvím a zámek Točník s příslušenstvím manželce své *Mandaléně Lobkovské, hrabínce ze Salmu.*[3]) Tak se měla paní tato dostati v držení Točníka, ale osudem jinak bylo souzeno. Ladislav zapleten jsa v pád bratra svého Jiříka Popela (r. 1594) přišel tím o zboží Zbirožské, a všechny svoje statky a vězení ušel jen rychlým útěkem. Ve Zbiroh uvázal se císař hned, v Točník mohlo se státi uvázání teprve po smrti Bohuslavově, poněvadž si byl tento panství až do smrti vymínil. S Mandalénou učiněno pak (r. 1595) porovnání takové, že za věno a všecky spravedlnosti své měla dostati 100.000 kop míš., a v těch penězích odevzdány jí Felixpurk, Polaky, Martiněves, Ředhošť a dům v Menším městě Pražském se zahradami, vše v 91.405 kopách, a ostatek jí doplacen.[4])

K panství n. Ladislavovu, zejména k Točníku, připovídal se později (r. 1608) Jan Mikuláš z Lobkovic, syn n. Ladislavův, poháněje proto kr. prokuratora do soudu zemského a dokládaje se smlouvy r. 1593 dne 12. února učiněné, ve kteréž stálo, že dání Točníka nesvědčilo samému Ladislavovi, nýbrž tolikéž jeho dědicům a budoucím;[5]) ale jak se zdá, nic neprovedl.

Královna Johanna, manželka Václava IV.

Točník postoupen jest císařským zřízencům od vdovy Alžběty Lobkovské z Kolovrat a svěřen Janu Jindřichu Prollhoferovi z Purkerstorfu, jenž spravoval r. 1600 čtvero panství: Křivoklátské, Zbirožské, Točnické a Kralodvorské. Když potom císař do Plzně jel, minil na Točníce přes noc zůstati, a poněvadž Točník bez svrchků postoupen byl, tu hejtman Jan Jindřich něco od stolů, stolic, loží, matrací ze zámku Lánského na Točník přivezl. Ale když císař vjel do zámku, věděti se nemohlo, proč nevidělo a nelíbilo se mu tam zůstati (dána prý mu zpráva, že na Točníce straší), a byl by hned poručil obrátiti a dolů do Žebráka jeti, ale nešlo to proto, že cesta, kterou se na zámek toliko jedním vozem za druhým jeti mohlo, jinými vozy zatržena byla. Zůstal tedy tu, ale když se potom ku Praze vracel, zastaviti se na Točníce pominul. Nový hejtman Pavel Siglerovský psal z té příčiny roku 1607 ke komoře, aby se na Točník odeslaly nějaké svršky, kdyby se tam císař zastaviti chtěl. Vykládal také, že se zámek nic neopravuje kromě jediných střech a skel. Komora tomu nerozuměla; neuznávala potřeby, aby se svršky na Točník pro příjezd císařův spravily a kupovaly, poněvadž nebylo naděje, aby císař tam zase přijel.[6]) Z poručení císařského odděleno městečko Zdice a vsi Chodouň a Bavoryně od panství Točnického a přidány k panství Kralodvorskému, čímž ublíženo dvoru ležícímu pod Točníkem; neboť při něm toliko jeden potah zůstal a roku 1611 ze všeho ostatního panství sotva 5—6 pluhů na orání sehnati se mohlo. Navrhováno tehda, aby ze Zdic a těch vesnic, poněvadž se tam přes 50 pluhů shledati mohlo, aspoň polovice ke dvoru Točnickému pomáhala, ale není nám známo, k jakému vyřízení věc tato přišla.

Za bouřlivých let povstání českého zůstal ještě Siglerovský v úřadu svém jakožto hejtman panství Kralodvorského a na Točníce byl hejtman neb purkrabě. Když vtržením vojska císařského r. 1620 obyvatelé v jižních Čechách velikou škodu vzali a mnozí z nich ze svých statků vypuzeni byli, tu tito znuzení nejednu žádosť na stavy podávali, jich za to prosíce, aby jim postoupili na jich vyživení statky osob katolických, které ze země ujely. Po dlouhém v té věci jednání žádali zdrancovaní některé statky, jmenovitě a zejména aby jim postoupena byla panství Zbirožské, Točnické a Kralodvorské tak,

[1]) DZ. 168. O 24. [2]) DZ. 169. B 27. [3]) DZ. 26. O 10. [4]) Arch. gub. [5]) DZm. 98. G 8—10. Ostatní, kteří měli nějakého práva, se odřekli. (Viz DZ. 25. N 7.) [6]) Arch. gub.

aby hejtmané královští zůstali, pro lepší však na týchž panstvích hospodaření a správu aby mohli zdrancovaní k nim osoby jisté z prostředku svého za opatrovníky přidati. Žádosti této hned v měsíci květnu toho roku vyhověno.[1]) Když pak na podzimek r. 1620 vojska obojí strany u Plzně se stahovala a císařští až do Podbrdska zajížděli, zakusili toho napřed Příbramští. Dne 4. října přijel do okolí Žebráka a Cerhovic primas Příbramský a způsobil zděšení takové, že lidé kvapně žádali na purkrabí Točnickém Nykodému Norysovi z Libína, aby se na Točníce uchrániti mohli. Že však purkrabí sám v té věci nic činiti nemohl, poslal psaní rychtáři Zdickému, aby hned psaní na čerstvém koni na Králův Dvůr odeslal. Téhož ještě dne psal o tom Siglerovský ke komoře, žádaje, aby se mohli Žebráčtí, Cerhovští a jiní s věcmi svými na zámek Točník před lidem vojenským shrnouti. Komora svolila k tomu dne 6. října a rozkázala Siglerovskému, aby zámek, který sice byl pustý a toliko 3 kusy střelby měl, munici opatřil a některými vojáky domácími z desátého člověka osadil a pilně ostříhati dal, aby se nepřátelé do něho nevloudili.[2]) Přes to všechno se vojáci po r. 1620 přece na zámek dostali a tu nemilosrdně řádili. Nebydlel tu sice nikdo, ale byly přece ve světnicích skla dobrá a kamna; vojáci to vše vytloukli a zámky ode dveří zutrhali. Po té zůstaly na zámku (podlé inventáře r. 1628 zdělaného) toliko „na dolním place“ tři švihovky, v kapli 90 kulí železných, které k nim patřily, a v pokojích 14 hákovnic. Ta nepatrná částˇ svrchků, která ještě zbyla, nacházela se na síni u prostředního dvora v pokojíku, kde někdy pán býval, ve sklípku u kaple a ve sklípku, kde se sýry chovávaly. Když nastal velký postrach řáděním Švédů r. 1639, prosil (t. r. 18. října) Jiří Malovec z Chýnova a na Jincích, aby si něco obilí na zrně na zámku Točníce ukryti mohl. Tehda se sem bezpochyby také lidé z okolních osad uchránili. Točník vůbec byl útočištěm celého okolí, kdykoli válečná neřesť hrozila. Roku 1642 dne 28. července vznesla obec města Žebráka na komoru královskou, kterak od dávných let útočiště jich na hrad Točník před lidem vojenským bývalo a mnohokrát jsa lidmi okolními naplněn, před soldateskou zachráněn býval, jakož se i stalo, když l. 1639 lid Bannerův pálil; i poněvadž na ten čas Pán Bůh ráčil jim tu neřesť dáti přečkati a o dobrém zdraví tohoto roku k šťastnějšímu obilíčka z obrody zemské sklizení přijíti, i nemajíce toho kde před vojáky schraňovati, prosili, aby s ním se na Točník zachraňovati mohli. Na tuto žádosť vyšlo poručení a dovolení, kdyby toho potřeba nastávala, aby si mohli lidé obilí v čas nebezpečí na hrad dovážeti, však aby byli povinni mrvu a jiné nečistoty po sobě zanechané pomálu ven ze zámku vyvozovati.[3])

Od těch dob až na naše časy dvakráte byl Točník zastavován, a to r. 1705 nejvyššímu sudí Karlovi Přehořovskému z Kvasejovic a na Konopišti a r. 1710—1723 knížeti Adamovi z Lichtenšteina, jehož dědici panství to jakož i Zbiroh a Králův Dvůr, vzavše summu zápisnou 500.000 fl., opět kr. komoře vzdali. Hrad Točník zůstal ve stavu opustlém za dob Balbínových r. 1681, ale přece se v něm ještě bydleti mohlo a bezpochyby tu také vrátný zůstával.[4]) Také z inventáře r. 1722 zdělaného jde na jevo, že větší jeho částˇ ještě byla pod střechou, ano že tu bylo ještě dosti svršků, ač již chatrných, a že se malým nákladem udržeti mohl. Potom však na opravu pustnoucích částí nic nevynakládáno, starožitný, slavný a krásný hrad vůčihledě pustl, a konečně chudina osadila polopusté místnosti, kdež ondy panovala nádhera královská. Jediné velké stavení, obsahující kapli zámeckou, zachovalo se až na naše časy, poněvadž hrabě Hartman z Klaršteina, administrator státních statků, střechou dobrou pokryti je kázal.

[1]) Pavel Skála IV. 95, 116. [2]) Arch. gub. [3]) Arch. gub. [4]) Balbín, Miscell. lib. III. 86

Točník od východu.

4. Točnické příběhy.

isty odpovědné za starých dob nezřídka posílány aneb i to, co v takovém listu státi mělo, ústně vzkázáno. Smysl listu takového býval ten, že si někdo listem tím česť svou ohrazuje, aby se nemohlo říci, že zášť a nepřátelství bez oznámení začal, a dostaveny bývaly příčiny, proč se opovídá, někdy zkrátka, někdy obšírně, jak se právě píšícímu vidělo. Odpovědník škodil nepříteli svému, pomocníkům a poddaným jeho, jak mohl, ale opět jemu také škoděno. Běda mu ovšem, dostal-li se do moci nepřítele, neb tu nejen přišel o to všechno, což měl záštím vyzískati, ano druhdy propuštěn jen pod velkým základem a jestliže se to naň provésti mohlo, podán k popravě. Měšťané zvláště odpovědníků svých takovýmto způsobem se zbavovali. Nejčastěji odpovídáno od lidí, kterýmž nebylo práva a spravedlnosti dopomoženo, ať se jim stala křivda skutečná nebo se jim dostalo nálezu takového, který za křivdu pokládali, a v té příčině nejednou i poddaný člověk odpověděl, jestliže na nějakého ochránce nebo pomocníky spolehnouti mohl. Šlechtický odpovědník často si pomohl buď k vyplnění své žádosti nebo k učinění spravedlivé smlouvy, jestliže trampoty půtky dlouho vydržel a druhé straně trpělivosť přecházela. Odpovědník poddaný z pravidla si nepomohl k ničemu jinému, nežli že si žáhu schladil několika ukrutnostmi a jestliže neutekl ze země, vzal obyčejně bídný a bolestný konec.

Sprostý člověk listu odpovědného neposílal, nýbrž povrhl někde odpovědné cedule, kterouž nazývali listem palicím, jestliže hrozil vypálením. Podrobnosti těch a takových hnutí málokdy jsou známy. Asi okolo r. 1538 stalo se, že odpověděl Cerhovským a tím ovšem i pánu jejich nějaký Jan snad proto, že mu nějaké domnělé právo zadržovali. Obec sice byla upozorněna, aby péči měla, ale z pravidla se nemohla škodě ubrániti, jako se děje každému, chystá-li se naň úskok třeba i opověděný. Ujímal se jich pán, jak viděti jest z níže položeného listu, který vyšel od úřadu nejv. hofmistra:

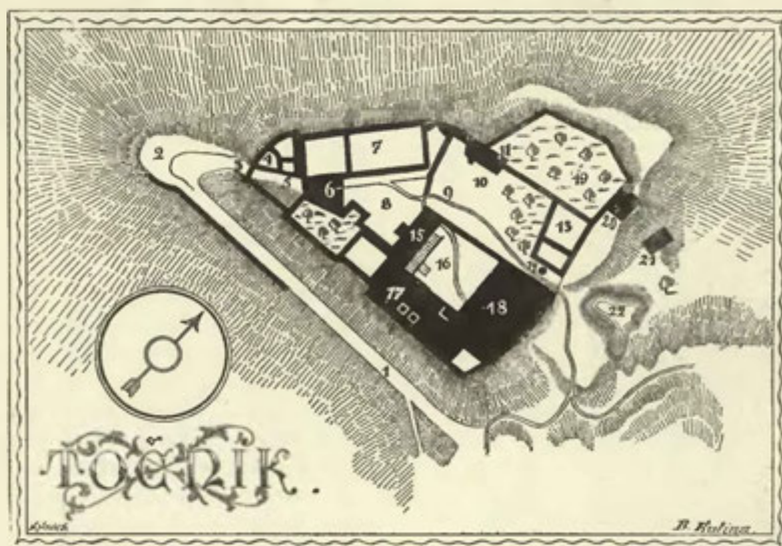
Urozenému vladyce p. Jaroslavovi Hrdinovi z Nebílov a v Netonicích příteli milému.

Službu oc. Věz, že jest na mne vznesl urozený p., p. Volf Krajíř mladší z Krejku a na Točníku, kterak by jemu a poddaným jeho Crhovským nějaký Jan odpověděti i také vohněm škodu učiniti měl, mající týž jistý ženu svú pod Humprechtem z Hrádku; tu se jest slyšeti dala, že by ty jemu, co se

glejtův přití dotýče, radu dávati a jeho fedrovati měl, čemuž já ani týž pan z Krejku o tobě nevěříme. Však poněvadž týž žena toho jistého od Rokycanských v outerey po sv. Martině postavena býti má a zřízení zemské to v sobě ukazuje, když by kdo v jakým neslušným domnění byl, že má obeslán býti a t. d., protožť z úřadu svého poroučím, aby ty taký na týž den v outerey po sv. Martině přede mnú stál a co táž žena toho jistého Jana k tomu říkati (bude), slyšel a budeliť se co za potřebné zdáti a tebe se dotýkati bude, také i k tomu promluvil (1538).

Dvě léta ještě trvalo Cerhovským nebezpečí, poněvadž nikdo Jana do své moci dostati nemohl. Po dvou letech opět ceduli odpovědní položil a „oheň v zemi pustil". Z té příčiny žaloval zase Volf u soudu komorního a po druhé dáno Rokycanským poručení, aby se ženou Janovou ujistili a ji před soudem postavili. Po druhé k tomu nepřišlo; s Rokycanskými učiněna smlouva, ale jak to s Janem dopadlo, není nám známo. [1])

Janovi mladšímu z Valdšteina a manželce jeho Elišce z Krajku sloužil Šimon Firbas z Husince, kterýž byl na svůj stav majestát krále Ludvíka obdržel a od té doby k zemanům se počítal. Byl úředníkem

Vysvětlení plánu: 1. Cesta do hradu; 2. výstupek hory; 3. přední brána; 4. vrátnice; 5. cesta k 6. prostřední bráně; 7. dlouhé stavení; 8. přední plac; 9. vchod do 10. vedlejšího dvora; 11. zazděná brána s katovnou; 13. stavení zbořené; 14. studně; 15. stavení, v němž brána zadní a začazená světnice; 16. zadní plac; 17. pusté stavení; 18. paléc; 19. tak zvaná zahrada; 20. zadní brána; 21. mostnice; 22. jezírko v příkopě.

na panství a brzo se znechutil Žebráckým, protože je pro nějaké jich výstupky trestati dal. Brzo se také znechutil pánovi; byliť pán a služebník rozličné víry, pán jsa katolíkem, služebník pod obojí. Firbas říkal potom, že u nich s dobrým svědomím sloužiti nemohl, a doslouživ roku odpuštění vzal. Ale že k řádnému odpuštění nepřišlo, zavinil si Firbas sám. Roku 1546 prý k žádosti farářově šel k němu do kostela a když přišel do kaple, farář mu dal v ruce „pušku" neb nádobu, v níž se tělo boží chovalo, pravě, že k ní také právo má, poněvadž jest na ni pomoc učinil, a aby ji ohledal, jak jest pracována. Ale Firbas vzav ji, s ní se po kapli nosil a rouhavě proti tělu a krvi Páně mluvil, i proti úřadu kněžskému a kněží obojí strany že jsou z nevěstky a antykrysta (míně tím papeže) pošli. Když proto Janovi jakožto hejtmanu krajskému žalováno bylo, to spolu s jinými rozvážil, a poněvadž se tu znamenitých věcí dotýkalo, podal Firbasovi toho, aby uručil, aby se proto v jistý den před králem postavil. Firbas sháněl rukojmě, ale byl takové pověsti, že se mu nikdo za rukojmě postaviti nechtěl. Jan tedy uslyšev mezitím, že jest Firbas podezřelý pro nějakou krádež, jednal zkrátka, dal ho do vězení na Točníce a měv ho tu několik neděl, propustil jen na závazek cti a víry, že se před králem postaví a z krádeže vyvede. Pro tu příčinu pohnal Firbas Jana do soudu komorního (r. 1548) vině ho, že mu rozkázal dům v Žebráce prodati a potom mu toho dopustiti nechtěl, že k němu mluvil na zámku slova „vyjedený zrádce", že jej jakožto osobu

[1]) Reg. 7 F. k. s. J 12, 10 F. k. H 18.

Dudák z r. 1480.
(Z husitského kancionálu.)

svobodnou stavu rytířského užívající do vězení vzal a v témž vězení bil. Před soudem hleděl se Firbas ze všeho vytočiti. Pravil, že pušku ohledal a hned knězi vrátil, o kněžích že dobře smýšlí a každý rok pod obojí přijímá, a co jest o papeži mluvil, že jest jinak nemluvil, než že jest čítal v knihách učitelů, že oni o tom tak psali a jej tomu učili, a tudy „že sou oni tak kázali, psali i jiní kněží káží, tím že on nic vinen není". Ale zle bylo pro Firbasa, že se u soudu předložily písně rukou jeho psané a v nich se našlo a vyhledalo, že mnohá rouhavá a posměšná slova proti Pánu Bohu i proti velebné svátosti i proti kněžstvu pod jednou i pod obojí způsobou psal, a poněvadž zřízením zemským zapověděno bylo, aby strana stranu haněla, dáno (r. 1549) Janovi za právo a Firbas vzat v kázeň panskou. [1])

Bohuslav Havel z Lobkovic měl podobné obtíže s Janem Velvarským. Týž narodil se jako poddaný na gruntech Lobkovských a Bohuslav si jej jako sirotka pro svůj díl vymínil. Z dědictví jeho při Žebráce n. Jan z Lobkovic, bratr Bohuslavův, některé sto kop k sobě přijal, začež Bohuslav mu dvůr v Sedlci a drahně na hotových penězích dal. I to mu učinil, že jej z člověčenství propustil, načež jest povýšen do stavu šlechtického a psal se z Kosmačova. Když se Velvarský ženil, vystrojil mu Bohuslav veselí poctivé na Točníce, „čehož jest on nikdy nezasloužil, ani takového veselí hoden nebyl," též mu ze svého měšce k témuž veselí 40 kop zapůjčil. Nedlouho potom však stalo se něco znamenitého, nám neznámého, tak že pán Velvarského na Točníce na závazek vzal Ale Velvarský přes ten závazek zámek slezl a z něho se dolů „jako lotr a zrádce" spustil a tak nad svou povinností se zapomněl. Byl potom jat a Bohuslav byl by jej dal jako lotra, který pánu svému zámek slezl, stíti, ale na prosby bratra svého, nejv. hofmistra, jemu hrdlo daroval. Velvarský bydlel potom na dědictví svém v Žebráce, odkudž císaři Rudolfovi na Bohuslava žaloval. Tedy Bohuslav se ho hleděl zbaviti. V létě r. 1592 přinesli mu sousedé města Žebráka list páně a vypověděli jej z města. Na to následovala nová stížnosť u dvoru císařského, ku kterémžto Bohuslav takto odpovídal: „Velvarský císaře že nepravdivě zpravoval, že by ho z té příčiny na gruntech svých míti nechtěl neb trpěti nemohl, že poddaným jeho nechtěl býti, nýbrž že mu grunty své zapověděl proto, že jej Velvarský jako pána svého dědičného zapíral, zámek slezl a nevděčně se k němu zachoval." I prosil císaře o přísný rozkaz, aby se Velvarský spokojil a císaře v té věci daremně nezaneprazdňoval. Bohuslav měl tehda poslední doby života svého ztrpčené. Žebráčtí žalovali mu na faráře svého, že svárlivá, křikavá, bouřlivá a hanlivá kázání činiti nepřestává a život nepobožný vede. K tomu Velvarský, chtěje se mu pomstiti, všelicos nepravdivého naň vyhledával. Roku 1593 psala Bohuslavovi sestra jeho Lidmila Šlejnicová z Lobkovic, „kterak tyto dni byvši v jednom místě od některých osob sem slyšela, že Velvarský proti panu bratru mnoho věcí a těžké vyhledává, něco strany JMC. posudního a jak pan bratr s ním jakožto člověkem svobodným proti všemu pořadu práva zacházel, jeho o dědictví strojí, ano i kožich že k uzení do komínu přišel, a tudy že by pan bratr v pokutu JMC. upadl." Radila bratru svému, aby tu věc k nějakému konci přivedl, než na císaře vznesena bude, a končila: „a tak pan bratr majíce sobě ode mne tu veystrahu danou a radu sprostnou, kteroužto zachová-li, nebude bohdá toho potomně litovati". Z toho povstávaly ustavičné soudy, a Velvarský poháněl Bohuslava r. 1594 do soudu zemského o to, že slovy doloženými v suplice císaři podané, „že byv na závazku česť propadl", jeho na dobré cti nařekl a jej nevinně zrádcem nařekl. Smrť Bohuslavova tomu všemu konec učinila. [2])

Když se stal Točník hradem komorním, dodán sem do vězení pověstný muž, *Jeroným Makovský z Makova.* Člověk tento ze Soběslavě pocházející přišel poprvé k platnosti při dvoře Rožemberském na Krumlově, když se byl dal potřebovati v kuchyních alchymistických. Císař Rudolf, ač byl pán osvícený a vysoce vzdělaný, nemohl z předsudkův alchymistických své doby se vypracovati a uslyšev o Makovském, dal jej povolati na Hradčany a přijal jej ve službu svou. Obdržel tu hodnosť komorníka, ale hlavně potřebován při pracích alchymistických, při čemž císaři ve vědách pohrouženému a o ostatní svět se nestarajícímu zalíbil se tak, že povýšen byl na nejvyššího komorníka. V této příčině nabyl nevšední moci, poněvadž bez něho nemohl nikdo k císaři předstoupiti, a v jisté míře dovedl i šlechetného pána ovládati, rozněcuje v něm nedůvěru k osobám takovým, které Makovskému překážely. Císař obdařil jej stavem rytířským a krásnými dary, tak že měl brzo pěkné jmění, kteréž rozličným i nehezkým způsobem rozmnožoval. Když se potom dal na lichvaření, z lakotnosti veliké svému dobrotivému pánu stal se

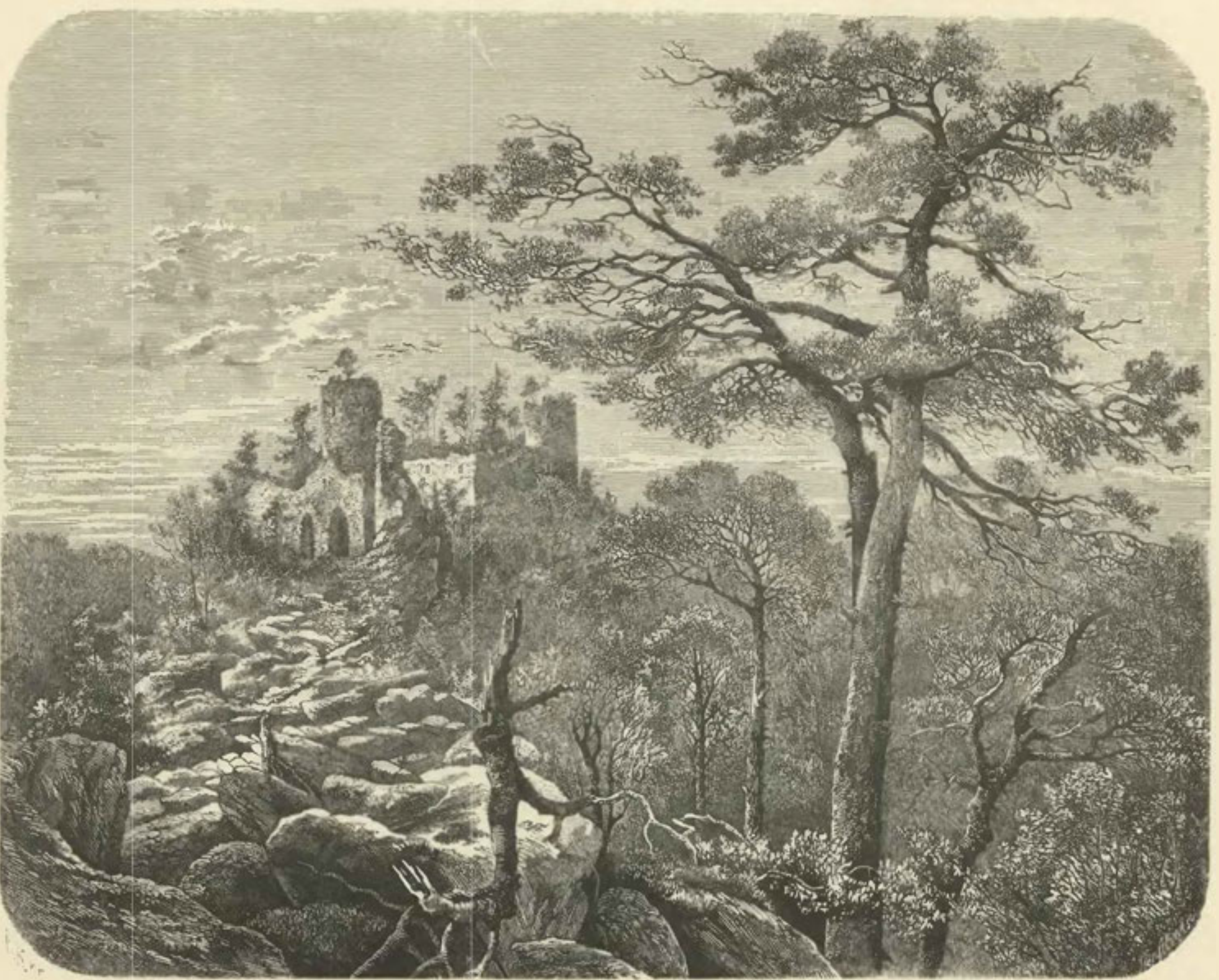
[1]) DZm. 68. G 13—14. [2]) DZm. 25. D 10—13. 137. H 13—17. M 20.

nevděčným a náhlý pád si ustrojil. Dvorský rada Hanuš Vilém šlechtic Boyham byl sebral ke svým vlastním potřebám knihu o lénech v německé říši, kdež uvedeno bylo, která již jsou propadla a mohla se vzíti k držení císařskému. Leže na smrtelné posteli, touž knihu zapečetěnou císaři odkázal. Dověděv se o tom Makovský, odňal knihu tu vdově Boyhamově, když ji chtěla k císaři nésti, ovšem ji také k slyšení nepřipustil. Pročetl ji a seznav důležitost její, dal po některých propadlých lénech, kteréž si chtěl u císaře vyprositi, tajně u dvorské a říšské kanceláře pátrati. Nějakým neznámým způsobem dověděl se i císař o této knize a chtěl ji míti. Ale Makovský nejen toho se odvážil, že za její vydání velké peníze žádal a s radami císařskými o ni tržil, nýbrž i zamlčev toho, že dotčená kniha císaři již právně patří, nemálo listů z ní vytrhal. Když pak se dověděl císař o jeho ošemetném jednání, dal r. 1603 dne 8. října rozkaz hejtmanu hradu Pražského, aby se Makovským ujistil. Hejtman přišed podlé rozkazu tohoto k domu Makovského na hradě Pražském (proti kostelu sv. Jiří), dal dlouhou chvíli na dům tlouci a zvoniti, poněvadž Makovský vida, že „spálil pečeni," nedával o sobě znáti. Když se konečně ozval, co by hejtman chtěl a čeho potřeboval a odpověď obdržel, že se mu z poručení císařova něco oznámiti má, vymluvil se, že otevře, až se přioděje a připraví, ale nemaje takového úmyslu, dům zahradil a zadní stranou utek někde se skrýval, tak že teprve nazejtří mohla býti osoba jeho zjištěna. Císař kázal jej jako nevěrného a neposlušného služebníka pro lepší jeho zjištění dodati na hrad Točník a mezi tím, co tu Makovský seděl, zločiny jeho vyšetřovati. Ze soudního jednání vyšlo na jevo, že Makovský nejen byl císaři nevěrným, nýbrž že z lakoty neostouzel se žádati věci takové, které by byly osobu císařovu zlehčovaly, úplatky bral, listy, které se měly císaři k podpisu dávati, za sebou zadržoval, aby mu bylo placeno, a tajnosti vynášel. Jakož to pak bývá začasté u takových osob mocných, že se jim po jich pádu mnohé věci za vinu dávají, o kterých se již dříve vědělo, tak bylo i u Makovského. Teprve teď se na něj žalovalo, kterak se chlubíval, že všecko u císaře zmůže a že má věci svoje tak dobře opatřené, že na císaře nedbá. Nemálo mu také podlé pověrčivého způsobu věku tehdejšího ve zlé vykládáno, že se našla v příbytku jeho truhla s čarodějnými věcmi, divnými nástroji a figurami, a někteří potom vyzrazovali, že s některými osobami čarodějnými zacházel. Když mu žaloba v známosť uvedena byla, s pláčem a spínáním rukou oznámil vyslaným císařským, že se ve všem vinen dává a vinu svou i sebe pod nohy J. M. C. klade. Tu pak v radě nejvyšších úředníků zemských dne 29. října nalezeno, že Makovský pro svá těžká provinění česť, hrdlo i statek propadl a proto aby na zámku Točníce zůstával a dalšího oznámení očekával. Císař Rudolf netrestal ho na hrdle, nýbrž vyměřil mu doživotně vězení, kteréž si měl odseděti na hradě Mostském. V polovici měsíce listopadu převezen jest na zámek tento a ač utekl odtud, dán jest zase do vězení na Křivoklát a seděl tu až do r. 1624. Byv na svobodu propuštěn, zemřel r. 1630.[1])

Rodný domek Šebestiána Hněvkovského v Žebráce.

[1]) Historický sborník r. 1884, str. 231—239.

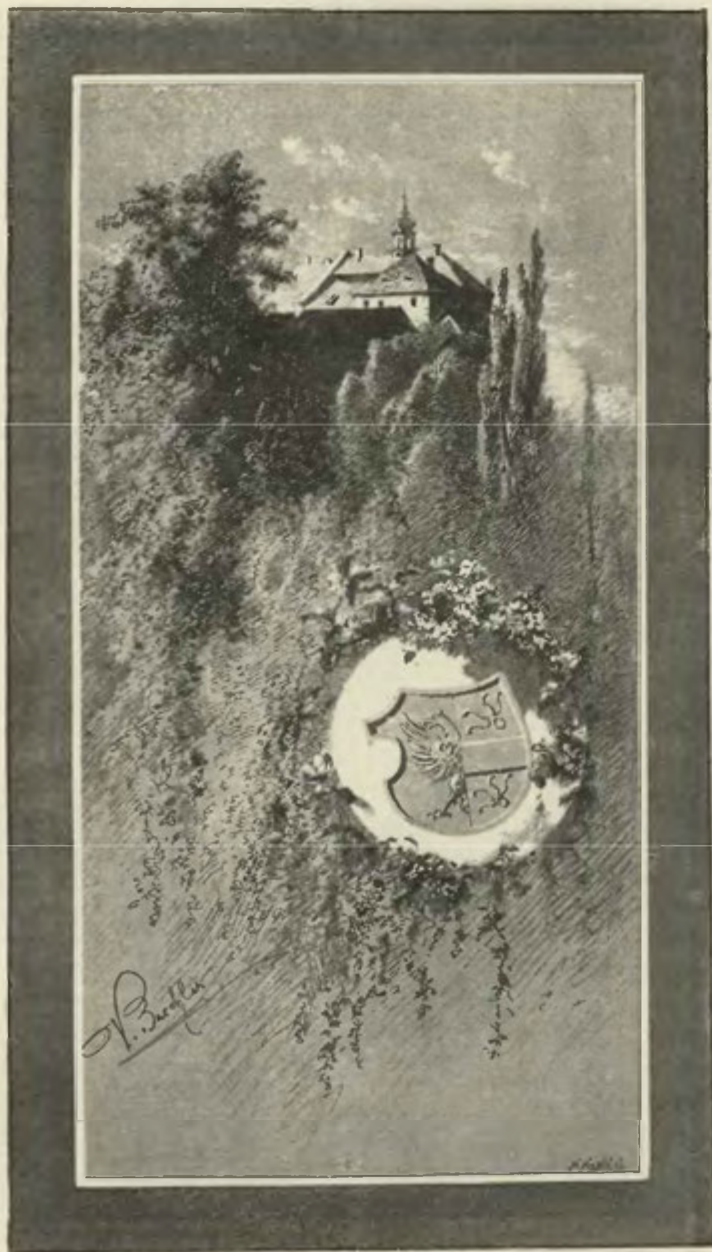

Zříceniny hradu Valdeka.

Nový zámek v Hořovicích.

Mandaléna z Vrtby, dána jest za *Litvína z Klinšteina,* a tak se stal tento pánem na Hořovicích. Možná, že měl druhou sestru Tas z Peruce, o němž se připomíná, že sedával na Hořovicích.[1]) Jakožto pán Hořovský připomíná se Litvín v rozličných pamětech od r. 1490 až do r. 1510;[2]) posledním svým pořízením daným r. 1506 poručil děti a statek svůj manželce své.[3]) Zůstaly po něm samé dcery, které se z větší části do zámožných a vzácných rodin provdaly. Anna dána za Děpolta z Lobkovic, Dorota za Jana staršího z Říčan, Vracka za Mikuláše z Říčan, Markéta za Jana z Roupova; Lidmila zůstala ve stavu panenském až do své smrti a Dobrotivá jsouc na rozumu nedostatečna, zůstala v opatrování sester svých.[4]) Mezi dcery tyto rozdělen jest asi okolo r. 1520 všechen statek otcovský i mateřský skrze Dobše Kaplíře ze Sulevic, purkrabě na Karlšteině, jenž k tomu nařízen byl králem Ludvíkem. Při tom rozděleno jest panství Hořovské na dva díly. K společnému užívání obou zůstaveny v zámku mosty, síň dolejší, světnice čelední, pekárna, studnice, kuchyně, vazby, konice a j. Vracka obdržela díl hradu západní s polovicí sadu, dědin, města Hořovic část hořejší s polovicí pivovárů (v městě a na Vandrovč), kostela a masných krámův, vsi Kytín s podacím, Maškovice, Třebsín a Podluhy zástavné, a některé menší statky v severních Čechách, které však v zástavě byly. Dorota dostala díl hradu východní s druhou polovicí příslušenství, dolejší polovici města a vésky, vsi Kotopeky, Mtihavu, Lhotu u Mníška, ves pustou Korytany a vsi zápisné Leštnici s podacím, Oboru se dvorem Petrov a Podluhy, z nichž vycházel užitek ke špitálu.[5]) Ostatní sestry poděleny mimo Hořovice. Ke zcelení panství přišlo však brzo; neb r. 1525 prodala Dorota polovici svou Mikuláši z Říčan za 1400 kop, tak že on s manželkou svou celé panství držel.[6]) Potom následovalo také vyřízení zbožného nadání, jež byli páni Hořovští učinili na zřízení kaplanství. Bylíť totiž odkázali Vracka z Vilhartic a Mandaléna z Vrtby 200 kop a Litvín tolikéž; těchto 400 kop vzala na sebe Lidmila a zapsala 18 kop platu na zboží svém Všeradickém.[7])

Radnice v Hořovicích. (Pohled ze zahrady starého zámku.)

[1]) Reg. 29 k. s. [2]) Stará kniha Hořovská, DD. 17 f. 64, Základy IV. 141. [3]) DZ. 6. A 11. [4]) Kromě starých pamětí Histor. Sborník r. 1883 na str. 114. [5]) DZ. 45. A 9–11. [6]) DZ. 43. L 2. [7]) DZ. 4. A 21.

Za vlády Mikulášovy stalo se veliké neštěstí; vypukl oheň, při němž kromě jiného jmění i svobody a listy města Hořovic shořely (r. 1540). Roku 1541 obdržel od manželky své Vracky polovici její, avšak beze vsi Kytína, kterou byla Vratislavovi z Mitrovic prodala.[1]) Roku 1544 připojil k panství Hořovskému statek Otmický;[2]) oženil se pak po druhé s Marjanou z Talmberka, ale věnný zápis (400 kop na Otmicích, Litomyšli a Bavoryni) dal jí teprve r. 1562 ve dsky vložiti.[3]) Mikuláš byl r. 1540 hejtmanem kraje Podbrdského a řídiv panství moudře, ve stáří 77 let v Pánu zesnul r. 1565 v pondělí po sv. Havle (22. října) a pohřben v kostele Hořovském.[4]) Kromě několika dcer zůstali po něm synové *Jan*, *Vácslav*, *Heřman*, *Hanuš* a *Vilém*. Nejstarší syn *Jindřich*, JMC. truksas, rytíř řádu svatého Jana a kumtor Ostřihomský, zemřel roku 1565 dne 11. července v Košici a tam pochován. Druhý syn Jan koupil za živobytí otcova statek Všeradický, ale zemřel asi roku 1568 a pohřben v kostele Hořovském, kdež se posud náhrobek jeho již sešlapaný spatřuje. Se vdovou jeho Lidmilou z Veitmile učinil Vácslav smlouvu r. 1568, 7. července, jíž obdržev statek Všeradický, připověděl paní Lidmilu vším potřebným opatřovati a dluhy Janovy platiti.[5]) Následujícího roku prodali Vácslav a Heřman svým i jménem bratří svých mladších teprve dorůstajících statek Všeradický Kunatovi a Kryštofovi Pešíkům z Komárova.[6]) Před tím byl si Vácslav namluvil pannu Saloménu z Talmberka a zval r. 1568 z Hořovic pány a přátely své k přínosu téže své manželky. Následovalo potom rozdělení panství a statku otcovského. Vácslav obdržel za díl zámek a město Hořovice, vsi Otmíky a Vísku u Hořovic, na nichž (r. 1570) manželce své Saloméně z Talmberka 700 kop věnoval.[7]) Jaké byly díly ostatních bratří, není nám známo. Jisto jest, že převzal Vácslav všechny tyto díly, Hanuš pak sloužil při dvoře pánův z Rožemberka.[8])

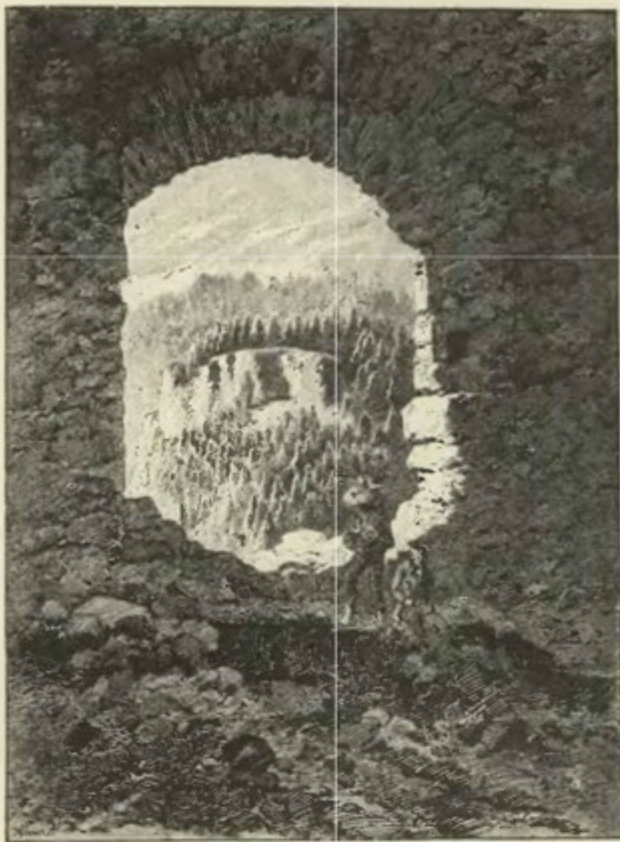
Ze všech pánův Hořovských byl Vácslav nejznamenitější. Byl, jak dí Březan, pán rozumný a k řízení obecného dobře způsobený; z těch příčin vznášeny naň úřady, tak že býval císařským radou, hejtmanem kraje Podbrdského, ve starších letech sudím dvorským (r. 1592—1596) a (podlé Březana) také nejvyšším hofmistrem. Podlé Balbína byl „maximus eruditionis amator“ a z té příčiny dal syna svého v humanistickém duchu vychovávati, na knihy dobré a hodné náklad vedl, na zámku Hořovském velikou knihovnu zřídil a na mládence školní z důchodův svých jisté vyživení nařídil. Bylť také pán pobožný, který ve výkladech písma a knih pobožných kratochvíli míval; sám pak před svou smrtí ve sklípku pohřebním v Hořovicích vlastní rukou napsal značně velikou báseň. Při tom byl ve světských bězích pán veselý a přívětivé mysli jako pravý pán křesťanský, kterému nejde o formu, nýbrž o věc. Poznamenal Březan, že v psaních svých užíval místem pěkných průpovídek, na př.: „Kdo snům věří a ženě nevěří, nemnoho potěšení mívá.“[9]) Měšťanům Hořovským učinil stran vaření piva „otcovské podání,“ aby 15 varů piva starého vařili pořádkem, aby i nejchudší soused jsa spolutrpící užitek míti mohl, ale když odpovědi nedostal, která by ho byla spokojila, vyrozuměl a poznal, kdyby žádosti jejich povolil, že by sebe zavedl a jim ani obecnému dobrému neprospěl, ani jednomyslnosti svorné mezi nimi nevzdělal. Aby proto užitek byl rovností, dopustil jim r. 1588, aby k obci každého roku 10 varův starého piva svařili, z toho berně královské vypravovali a co by zbylo, na obecní potřeby nakládali. Také jim pustil na jistý způsob šenk vína a sklad železa a soli. Nedlouho potom však stihlo obec nemalé neštěstí, když roku 1590 více než polovice města zkázu ohněm vzala.[10])

O poměru vrchnosti k poddaným za onoho času svědčí poslední pořízení Reginy mydlářky, která r. 1576 dne 15. března zemřela a při kostele Hořovském pochována byla. Píše pak takto: Urozenému pánu Vácslavovi z Říčan na Hořovicích prsten zlatý nebo sekryt můj a kamínek, jakoby křišťál byl, kterýž na hrobě nebožtíka Jana syna mého jsem nalezla a ten jsem připověděla dáti J. M. pánu, a k tomu výše čtyři zlaté uherské na zlatě odkazuji. A urozené paní paní Saloméně z Talmberka na Hořovicích, paní manželce výš jmenovaného p. Vácslava z Říčan J. M., tři zlaté uherské též na zlatě. Neb jsem vždycky od Jich M. lásku k sobě seznávala a mne jsou ochraňovati a opatrovati ráčili. Panně Kateřině, dceři Jich Milostí a kmotřičce mé, odkazuji také dva zlaté uherské na zlatě, aby po mně památku měla.[11]) Roku 1593 napsal Vácslav poslední své pořízení a zemřel r. 1596 v štědrý den (24. prosince); manželka pak jeho, poněvadž spolu u velmi potěšitelném pokojném způsobu a v lásce manželské přes čtvrť století živi byli, tak si po smrti jeho zasteskla, že v několika dnech po manželu svém zemřela a oba jednoho času a v jednom hrobě pochováni byli.[12])

Po Vácslavovi zůstal syn *Jan Litvín* a dcery Kateřina a Kunka. Jan ujav panství Hořovské a statek Mnich, oženil se s Dorotou Kaplířkou ze Sulevic, jíž r. 1602 na panství Hořovském 10.000 kop míš. věnoval a z lásky manželské tolikéž přidal.[13]) Z manželství toho pošlo, tuším, jediné dítě Eva, která

[1]) DZ. 1. A 24, G 22. Hned potom Vracka zemřela. [2]) DZ. 5. H 19. [3]) DZ. 14 K 27. [4]) Pam. arch. XI. 512, Březan ve vývodu Říčanských. [5]) DZ. 59. H 10. [6]) DZ. 88. G 14 [7]) DZ. 17. B 28, arch. Třeboň. [8]) Březan. [9]) Březan ve vývodu Říčanských, Jirečkova Rukověť II. 18. [10]) Urbář Hořovský. [11]) Pam. arch. XI. 513. [12]) Pam. arch. XI. 515. DZ. 127 J 1. [13]) DZ. 131. L 28.

se vdala za Vácslava Pešíka z Komárova. Co se týče statků vezdejších, dobře se manželům dařilo, zvláště Dorota kupovala rozličné grunty šosovní v Hořovicích. Jan Litvín postoupil jí také polovice vsi Doubravice, Dlouhého Újezda, Záluží a Tlustice, které mu byly r. 1611 od panství Točnického prodány. Říčanští, pokud lze stopovati je na Hořovicích, hlásili se k víře pod obojí, i jsa Jan Litvín v té víře vychován a muž pevné povahy, věrně při ní stál a s kněžími té strany jakož i jinými vzdělanými muži si dopisoval. K jeho známým patřili kněz Petr, farář Hořovský, syn tohoto Samuel Martin z Dražova, jenž proslul svou učeností a jako výborný kazatel, a mnozí pobožní muži, ku kterým patřil také Jan Živnůstka. Tento přistěhoval se r. 1607 z Dačic do Prahy a věrně stoje při víře své setrval tu, až musil odejíti a zdržovati se v Perně ve vyhnanství. Pobožní mužové tito těšili se, když přicházely na ně trudné doby. Podlé způsobu otce svého obvykl si Litvín všelijaké průpovědi psáti na počátku svých listův, dávaje ovšem přednosť průpovědím obsahu nábožného. Při vzpouře r. 1618 byl Jan Litvín jako jeden z defensorův velmi činným; zejména přítomen byl vyhození kr. místodržících a za vinu se mu dávalo, že na ně velmi ostrými slovy dorážel, hraběti z Martinic i ručnici k prsům přiměřil a potom jej vyhazovati pomáhal. Napotom býval potřebován od stavův v rozličných kommissích a falckrabě Bedřicha se horlivě přidržoval. Poněvadž proto znám byl jako protivník císařův, vzato mu všechno jmění hned, když císařské vojsko r. 1620 k Praze táhlo. Statek mu nenavrácen, an Jan pokládán za předního buřiče, a zamýšleli jej v únoru roku 1621 zatknouti. Roku 1622, 15. července poslána mu obžaloba kr. prokuratora, na kterouž měl do téhodne dáti odpověď. K tomu odpověděl Jan Litvín, že se pro nemoc staněti nemůže, a žádal za delší termín, aby svědky vésti mohl z Hořovic. K tomu obdržel odpověď (dne 27. července), aby zbytečných omluv zanechaje, do 1. srpna odpověď na kancelář českou poslal. Omluvě jeho místa nedáno a Jan Litvín odsouzen jest dne 5. listopadu všeho jmění.[1] Nešťastný pán zdržoval se v Hořovicích aneb někde v okolí. V neštěstí jeho sílila jej předně velká jeho důvěra v Boha, ale hlavně myšlénka škodná a záhubná všem těm a takovým, že vítězství císařské bude jen některý čas trvati a pak že se vše obrátí do dřevního stavu. Proto s dychtivostí ptal se po novinách a zprávách z bojiště. Že bidy netrpěl, děkoval jediné tomu, že manželka jeho Dorota měla některé šosovní grunty při Hořovicích a na panství značné věno, kteréhož však na ten čas užiti nemohla, dokudž nároky její vyřízeny nebyly. Po dlouhém v té věci jednání svoleno jí více nežli jiným manželkám, že totiž jí odevzdán r. 1623 v květnu statek pozemský Suchomasty a dům n. manželův v Praze. Ale to se stalo proto, poněvadž se uvolila Dorota přestoupiti k náboženství katolickému. S lítostí pozoroval počátky toho manžel její. Že obrácení toto bylo jen na oko, viděti odtud, že Dorota v čas vpádu saského (r. 1631) proti císaři jednala a opětné konfiskací jen stěží ušla. Zemřela roku 1634 odkázavši manželu svému jen jisté úroky, snad proto, že na vždy všeho jmění odsouzen byl, aneb z nějaké jiné neznámé příčiny. Zdali však Jan Litvín se pro náboženství z Čech vystěhoval, aneb na katolickou víru se obrátil, není nám známo.

Vyhlídka na Vísku s okna hradu Valdeckého.

[1] Bílek, Děje konf. 486.

O koupení panství Hořovského jemu odňatého jakož i Komárovského po n. Jindřichovi Otovi z Losu jednáno s *Maří Eusebií* hraběnkou z *Martinic* rozenou *ze Šternberka* a měly se jí pustiti za 56.000 k. míš., ale poněvadž Alžběta Popelová z Lobkovic o 32.000 kop. míš. více podávala, puštěny ty statky hraběnce (r. 1622 dne 18. listopadu) za 89.000 kop míš. [1]) Nedlouho potom (r. 1624) přišla na město zase pohroma, ano vyhořelo. Roku 1626 dne 21. března postoupila Maří Eusebia panství Hořovské s Komárovem, Podluhy a pustým hradem Valdekem za 104.000 kop míš. *Jaroslavovi Bořitovi z Martinic*, manželu svému, který jich však hned postoupil synu svému *Jiříkovi Adamovi.* [2]) Úředníkem na panství byl v potomních dobách Jakub Veltrubský, který povýšen jest r. 1637 od hraběte Jaroslava jako falckraběte do stavu šlechtického a psal se Veltrubským z Veltrub. Žil ještě r. 1658. [3]) Roku 1634 zase město ohněm zkaženo, r. 1639 pak panství od lidu švédského takovou zkázu vzalo, že z 90 osedlých jen 40 zbylo. Dvory byly vypáleny a spustly, zámek též byl spálen a v některé vsi jen nějaký chalupník bez potahu zbyl. O tom o všem obšírnou zprávu dává důkladné dílo, urbář Hořovský, který roku 1648 sepsán a Veltrubským opraven byl. [4])

Jiří Adam byl po smrti otce svého (r. 1649) vladařem rodu Martinického a pánem na Smečně i jiných statcích. Posledním pořízením svým (roku 1651 dne 28. března) odkázal, an dětí neměl, statky Hořovice, Komárov, Podluhy, Opálku, Klenový, Bystrý, Bezděkov a dům ve Vídni manželce své *Johance*, rozené *markraběnce Gonzágové*, jen do jejího života. Ve statky ty uvázala se vdova, když manžel její dne 8. listopadu zemřel, ale poněvadž jich pro churavosť pořádně užiti nemohla a do Benátek uchýliti se chtěla, postoupila Hořovic (roku 1652) *Bernartovi Ignácovi*, druhému synu Jaroslavovu. Tento byl také vladařem rodu a synů neměl; když tedy r. 1685 dne 7. ledna zemřel, dostalo se vladařství mladšímu jeho bratru, a Hořovice s Komárovem a Podluhy dědila dcera jeho *Teréza Františka Vrbnová z Martinic.* [5]) Paní tato vdána byla za *Jana Františka hraběte z Vrbna*, ale již jako druhá manželka, neb první chotí jeho byla sestra její *Maří Eliška* (vdaná r. 1657 † 1671). Táž paní postoupila Hořovic r. 1690 manželu svému a zemřela ve Vídni r. 1706 dne 10. července.

Až dosud sídleli držitelé panství obyčejně na Smečně, ačkoliv zámek Hořovský nedlouho po r. 1648 zase obnoven byl. Když se však Hořovice po r. 1685 zase sídlem panským státi měly, zdál se starý zámek pánům příliš těsný, pročež ustanovili jej za byt hejtmanův a sami si zřídili nový zámek od kamene, šindelem krytý a v dolní části veskrze klenutý, který stál již r. 1709. [6]) Po smrti hraběte Jana Františka z Vrbna synové jeho *Jan Antonín*, *Josef František* a *Norbert* stěží panství zadlužené rodu svému uchovali. Nejmladší syn Norbert ujal Hořovice a zemřel r. 1734. Jeho syn *Eugen Václav* stavěl r. 1761 chrám na Vísce a zemřel okolo r. 1790. Syn jeho *Rudolf* přikoupil r. 1806 statek Jinecký, který držel po jeho smrti (r. 1830) syn *Eugen* († 1848). Tohoto syn *Dominik* prodal r. 1852 panství Hořovské *Bedřichu Vilémovi kurfirstovi Hesskému.* Po této změně následovalo rozchvácení slavné někdy knihovny Hořovské.

---

[1]) DZ. 292. A 29, Bílek, Děje konf. 487. [2]) DZ. 142. G 12—16. [3]) Pam. arch. XI. 514. [4]) Nyní v arch. městském. [5]) DZ. 116. J 24, Pam. arch. I. 364. [6]) DZ. 39. G 5 — K 26.

Moždíř a hákovnice z první polovice XVII. století

Kostelík na Velké Vísce u Hořovic s pohledem na starý i nový zámek, v pozadí Žebrák a Točník.

2. Roztroušené listy z trudných dob.

1. *162., 25. května. (Jan mladší od Háje Janovi Živnůstkovi Dačickému, měštěnínu Starého města Pražského u sv. Haštala u vody bydlícímu.)*

Zdraví i všeho dobrého od pána Boha všemohoucího vynšuji a přeji můj nejmilejší pane Jene spolu s paní manželkou vaší, přál bych upřímně rád, byšte zdrávi byli a dobře se měli.

Podlé toho žádám vás, jestli ste zdrávi, abyšte se přičinili o to a panu otci mému milému pomohli housliček ňákých dobrých koupiti, nebo chci se na ně učiti, nebo je u nás jeden Uher známej pana preceptora, ten umí dobře hráti, on mě chce učiti; nebo sice kdyby u nás laciný byly, koupil by mi je, a také kupci neprodávají jich u nás žádných, leč někdy některý študent vynese je na tarmark staré, ale za jeden říšskej, nebo pravil pán, abych raději psal o ně do Prahy, že u vás za 4 fl. notné koupí. Napospěch sem psal, nemějte za zlý, nepostačoval čas. Prosím vás, napište mi také něco! Pánu Bohu vás poroučím. Datum 4. Junii podlé starého kalendáře *Jan mladší od Háje m. p.*

2. *1622 ke sklonku m. července. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.* Na počátku latinská průpověď: Pán budiž s námi.)

Christus nobiscum stato. Včera nebyvši doma, co sem dostal, odesílám, důvěrně a velice žádaje, že s milými a dobrými přátely věrné rady udělí a kdyby možné bylo, poněvač k cuku jde, v mé těžké turbaci, ano i mé nejmilejší Z. nás navštíví, záduší zejská, nebo nemám, kdo by mě a mou nejmilejší těšil, raddy udělil, nebo každý své pře jest dítě. Bohu se ve všem poroučím, jen dobrý přítel aby byl resolucí pohotově. S tím sem jeho do smrti volný a upřímný. Čeho žádám, ku přečtení posílám, vostatek ve všem nejmocnějšímu ochranci svému se poroučím.

3. *1622 v srpnu. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi Dačickému.)*

Čím více čert s holomky svými bujnější,
Tím Bohu věrni stálejší a věrnější.

V jakých terniních, můj velice důvěrně milý pane příteli, postaven jsem, vyslaný oznámí. Nic mne to dokonce neděsí, nýbrž víceji těší, tak že spatřují mého milého Pána Boha lásku, potažen jsouc v počet věrných, kteří pro jeho svatou pravdu všeckno své opustili a jeho cest následují. Ukážeť Ten Pán a opatří Sareptu v něho doufajícímu; přispěje rychle mimo naději tyranův ku pomoci a k osvobození věrným svým, nedopustí pravice jeho svatá na věrné své a silně doufající v jeho svatou milost víceji, nežli by mohli snésti, jen když v protivenstvích a pokušeních stálí mu zůstanou. Opustměž tehdy s chutí ty časné věci a hleďme pilně věčných; tyť nás konečně, když jen věrni zůstanem, neminou. Co o Uhru neb od Kladcka nového i o sněmě říšském slyšeti, za oznámení v důvěrnosti žádám. Pana Laurence

i jiných Bohu věrných velice pozdravuji, modlitbám jich se poroučeje, v té naději jsouc postaven, že v stálosti a věrnosti k Bohu umdlévati nebudou, nýbrž více a více se v té víře a naději pravé a neomylné sílíce, vysvobození od všemohoucího a nejnepřemoženějšího vítězitele očekávati budou, nam veniet et non tardabit.

S tím zůstávám váš upřímný přítel do smrti.

Posílám Vám tyto dvě průby k přečtení, zkrze něž i jiné mně můj milý Pán Bůh průbuje; a že na mě laskav jest, tím to osvědčuje. Budiž jméno jeho svaté ze všeho pochváleno. Vím a jsem toho jist, že ještě větší lásky dosáhnu, když ta slavná slova uslyším, nebo děl: služebníče věrný, vejdi v radost Pána tvého.

4. *1622 v srpnu. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.* Na počátku průpověď: Bozi nechť dají Tobě, cožkoliv žádáš a sobě přeješ, vždy ať Ti vedlé přání vše dobré plyne.)

Dii Tibi dent, quidcunque petis,
quaecunque precaris,
semper ex animo prospera cuncta fluant.

Můj velice důvěrný pane příteli! s prodloužením očekávaje od něho potěšení v těchto nyní bídných a neřestných časech, v kterýchžto malý počet věrných bohu a bližním se nachází; ač Pán Bůh má své, kteří opravdově jemu i bližním věrni jsou, však i mezi těmi dvojí se nacházejí: jedni bez strachu, odevřeně (neostýchajíce se tohoto bídného světa) víru svou vyznávají a pro nic časného neheichlují; druzí pak poněkud Nikodema, Tomáše následují, a pro mizernou slávu anebo statek pochlebují, a tudy své milé duši škodí; ale i těch napraví Pán a nedopustí jim dokonce klesnouti, když jen časně se upamatují. Stálých pak a věrných, kteří opravdově jemu věrni jsou, svou svatou milostí a duchem svým svatým utvrdí, stálé a věrné sobě učiní, tak že satan i svými nástroji proti nim nic nezvítězí, nýbrž vítězné je učiníc rychle obveselí a potěšením a radostí srdce jich naplní. Amen.

Co jsem za odpověď dal, příležitě odsílám, učinil jsem to proto, abych bezpečnější sebou byl; a taky mi se vidí, že což tam psáno, s tím budoucně ostojím, nebo i to jest na výkladích, měllí bych o ten dekret psáti, čili toho tak nechati, dobrého zdání žádám. Posílám psaní strany těch škod, bojím se, že málo obdržím, nebo dat census honores, pauper ubique jacet. Zde hrozí, že pět kornet Dampírovských tudy potáhne; někteří prý praví, že mi je chtějí položiti na mý krunty, což mi se zdá, že jsou klevety. O Man(sfeldovi) že na hlavu poražen, Halberštatský od Spinuly tolikéž, Poláci že markraběti z Durlachu zemi všecku popelem položili, lidi všeckny až prej do kočky pobili, též Fri(drich) na třech koních že z Heidelberka sotva ujel, Kladsko že se podalo, Uhři dokonalý již akord učinili, se silně rozpráví; pokudž co toho jest a co tak dobrého věrným ku potěšení slyší, věřím, že se se mnou zdělí a všem bohu věrným mé přátelské služby a věrné modlitebné vynše oznámí. S tím zůstávám jeho do smrti volný a upřímný. Amore, more, ore, re.

5. *1622 v září. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.)*

Můj velice důvěrně milej pane příteli! na pánu Bohu vám všeckno dobrý věrně vynšuji a žádám. Souce nyní mysli roztržitý, schválně k Vám posílám za to důvěrně žádaje, pokudž co dokonale jistého víte, že mi v důvěrnosti oznámíte. Má nejmilejší divné naopak noviny mi přinesla, ale já jim nevěřím. Pana Laurence, pana Voř(echovského) velice nastokrát pozdravuji a služby své vzkazuji, z Moravy, Slíska, z Uher i od Drážďan co jistého se slyší, věřím, že mi oznámí. S tím zůstávám jeho do smrti upřímný a volný přítel. Patientia.

Náhrobek Tasa z Peruce.

6. *1622 v listopadu. (Jan Litvín z Říčan manželce své Dorotě.)*

Má nejmilejší ženo! Ten nejmocnější svrchovaný pán račiž vás na duši i těle mocně chrániti a v dobrém a šťastném zdraví společně s potěšením nám shledati popříti rač amen. Teď vám to máslo posílám, věřím, že je dobře opatříte. Náš pan Pešík mi daroval třiceti votep slámy, taky ji vám na řezanku posílám. Ach mý nejmilejší srdce, jeliž mi mezi těmi vlky tezkno; dnes u voběda u pana Pešíka býti mám s knězem Petrem, kterýž s svou milou církví dnes se rozžehnávati bude. Zejtra bych měl jeti na Hluboš, ale nepojedu, až od vás psaní dostanu, však obávaje se neštěstí

ňákého, jak rozuměti budu, tak se opatřím. Vedle toho vám oznamuji, že mi Trnka v tichosti včera pověděl, že ve vašem mleyně ouředník již tři dni ječmen mlátiti dal, omlátili ho 22 strychy. Mělo-li jest to se podle připovědi komisařů, že vaším ničím se heybati nemá, státi, budete věděti se o to jak domlouvati, mohltě raději v Votmicích dáti mlátiti, pokudžby přece ten, o kterémž se mluví, náš dobře dobytý stateček držeti měl a my neměli svého dvora a buď cele nebo polovici vesnic míti. Bůh uchovej, abychme mezi těmi vlky v tom domě měli tu zůstávati, ale mám naději ku pánu Bohu, že ten dvůr i ty vesnice obdržíte a od toho jako svého vlastního podlé nejvyšší možnosti neupustíte; jestliže by pak z mušení, kteréhožto nyní více než práva užívá, přistupovalo na tu Tmáň s Louníném, prosím nezapomínejte o statek, ať s našimi dobrými přátely okolními jest ujištěno. Dnes Malovec domu silně přijel, strojí se prej s Litenským na sněm. Oč jste mi kolivěc poznamenali, to vyřídím, nežli strany Julky nic jste mi neřekli, až paní Benšlicová mi pověděla; když jste tak kázali, taky jsem k tomu povolil. Prosím vás velice, mý srdce, kupte mi těch pilulí a proste pana doktora, ať mi ňáké dobré počištění po vás pošle nebo že v prsech a hlavě tak plno flusů mám, div se nezadusím, dnes sem jedno kašlem a druhý strachem skoro nic nespal. Pana Jana ode mne velice pozdravte a jestli co tak jistého a potěšitedlného ví, po této fůře ať mi v důvěrnosti napíše, a psaní sedláku, aby je někde zašil, odevzdá, nebo do vašeho psaní zapečetí; nebo pan primas divné věci provozuje. Ty dvéře za kuchyní že zazditi dá, nebo prej, že mu se v zámku vždyckny v noci stenčuje, že musí tam někdo prej s těmi dveřmi choditi a nemyslí blázen, že v spůsobu komisařů čert tu hospodaří a čeká na primasa, když na něj varta přijde, aby jej vzal, tak potom se upokojí. My pak zůstavajíc v ochraně nejvyššího s radostí a potěšením (snášejíce tyto neřesti a průbu boží mile) očekáváme pána a silně tomu věřme, že nás z těch vokovův vysvobodí, rychle potěší, a požehnáním svým zde časně i potom věčně obohatí, jemužto vás, sebe i jiné Bohu i nám věrné v ochranu a stráž jeho svatých andělů poroučím. Ta všemohoucí věčná moudrost rač vás v řízení věcí vašich sama říditi a spravovati, jim žehnati a zdravou, veselou s dobrým kontentem ke mně se všemi našimi doprovoditi. Amen. Pana Laurence velice i paní manželku jeho pozdravuji a své přátelské služby vzkazuji. Vás pak, má nejmilejší ženo (ač již podlé vůle světa chudý, však u Boha hrubě mimo mou zasloužilost bohatý), do smrti věrný manžel zůstávám. Soudek ňáký asi vědro starého piva prosím mi kupte a po této fůře mi pošlete; nebo nemají tu již nikde starého piva a já bílého nesmím pro můj mdlý žaludek píti.

Mý nejmilejší srdce! Této hodiny pan Nikodem ke mně poslal oznamujíc mi, že ti komisaři na *královém dvoře* se zastavovali a ňáké listy, které (v) vašem pokoji našli, tejně hejtmanu okazovali, a že se jeho tu prey hrubě doteyče, jako by on něco psal. Mám naději, že ty lístky, jak v Praze byly, jestli mi on taky ňáké kunšafty psával; jinýho nic nesmeyšlím. Formanu, který slámu veze, tři kopy sem od fůry dal, má zaplaceno. Já na všecky věci hrubě myslím, jen brzkého vašeho shledání s radostí čekám.

7. *1622 v prosinci neb 1623 v lednu. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.* Na počátku průpověď: Pán budiž s námi.)

Christus nobiscum stato. Můj velice důvěrný pane příteli, jaký nyní můj život jest, kdybyšte věděli, vím, že byšte mě politovali; však ze všeho bud Bůh pochválen. Vím a silně věřím, když se jemu líbiti bude, že pomůže i zpomůže ze všech neřestí a své věrné všeckny obveselí a potěší. Resoluci mi *má nejmilejší žena* poslala; bůh sám suď jaká jest, nežli jestliť jest sama od těch vesnic upustila a 6000 že za to vezme, se prohlásila, nač jest potřebí se raditi, nic míněji jí píši, aby domů přijela, tak abychme o to spolu promluviti mohli, nebo jest potřebí na budoucí věci mysliti, abychme se nyní nezapletli. Prosím velice, přijeďte s ní; já jsem včera avizi dostal, tak že opět nehrubě bezpečně v té kleci zůstávám. Pomáhej a ochraňuj Pán Bůh. Mezi tím dobrý pozor na sebe dám, pokudž by přece má žena v ňákou smlouvu (ač jí, když resoluci vyšla, potřebí není) se dávala. Píši jí, aby do desk ona nic nekladla. Nechť ten klade, který ji toho odsoudil anebo ten, který prodával. Prosím, řekněte paní strany těch lidí, které jsem propustil a jim vejhosty dávno dal, jak v těch vesnicích, tak i v městě; slyším, že Písaříček s Mydlářem praví, že mají starší střevíce než ty vejhosty jsou a že je před Mydlářem skládati musejí. Ať paní před paní hraběnkou se ohlásí, že propuštěni jsou. Já od toho neupustím, a z pečeti své, ano i sebe klamače neudělám, bych měl se s někým notně zdrhnouti. Strany té děvečky, južli pokoj jest, mi, prosím, napište, ač vím, že paní pravila, že ji paní hraběnce propustí; ale jsouc otec její se všemi dětmi dávno ode mne propuštěn, práva žádného k ní paní hrabínka nemá, nežli já a má žena, poněvadž jsem to o vejhostu vymínil, k nim máme. Co věrným k potěšení nového slyšeti, věřím, že se se mnou sdělíte. Pana Laurence na stokrát i jiných Bohu věrných velice pozdravuji a mé služby vzkazuji. Váš pak upřímný a volný přítel do smrti zůstávám. Náš pan Pešík všecken zelpilý z Prahy tudyto jel, nevěřím, než že jest se madlachů nažral; divný věci působil, že za císařem do Řezna pojede, pravil.

8. *1623, 2. Febr. (Václav Pešík z Komárova Janovi Živnůstkovi.)*

Slovutný pane Jene Dačický, pane příteli můj zvláště milý, zdraví a jiného všeho dobrého od pána Boha vám žádám; podle toho vás žádám z tý důvěrný lásky, že to pro mne učiníte a s mým s tímto vyslánim J. M. knížecí tuto mou odpověď, kterou dávám na pana prokuratora J. M. císařské obžalování, který se na mne toho bohdá neprokáže, jakou na mne žalobu vede, poněvadž sám nemoh sem do Prahy přijeti pro nedostatek zdraví svého. Můj milej pane Jene, zase se vám toho vším dobrým přátelstvím chci odměniti, což tu pro mne učiníte; s tím pán Bůh s námi se všemi býti rač. Dat. v Podluzích den památky hromic létha 1623. *Václav Pešík z Komárova.*

Zámek a kostelík na Velké Vísce u Hořovic.

9. *1623 v březnu. (Dorota Říčanská ze Sulevic Janovi Živnůstkovi.)*

Pane Jene Dačický! na pánu Bohu vám dobrý a šťastný den vynšuji, vás za to velice hrubě prosím, že mně tak mnoho k vůli učiníte a k ouředníkovi dojdete, pokudž může býti, aby sem do domu přišel a ceduli sebou vzal, kterou sem dala Škořepou mlynářem spodním mým udělati, což zadržel jak vepřů, tak měřičnýho, poněvač jsem já již po hromicích ten pátek víc platu za mlejn přijala, od toho času já se taky víc nic ujímati nemínim, prosím že mi to k vůli učiníte, neb paní hrabinka, což nepochybuji o tom taky poručila, velmi o tom povídala. *Dorota Říčanská* m. p.

10. *1623 před m. květnem. Osvícenému knížeti p. p. Zdenkovi Vojtěchovi z boží milosti sv. Řím. ř. knížeti a vladaři domu Lobkovského 2c.*

Osvícené kníže a pane pane milostivý! Vaší knížecí Mti. k milostivé paměti přivozuji mou pokornou žádost vždy nepřestávajíc V. k. Mti. pokorně prositi pro odplatu boží, že se za mne k JMC.

přimluviti ráčíte, aby JMC. ráčila se na mne okem milosrdenství ohlednouti a mne dle mé spravedlivé žádosti uslyšeti, věno mé i co nad věno mně od mého nejmilejšího pána přidáno jest, milostivě poručiti vydati aneb některé vesnice v té sumě kdekoliv mně k užívání poručiti dáti. Neb milostivý kníže, nechť V. k. M. při sobě milostivě posouditi ráčí, co mi to věno platné jest, když ho neužívám a poněvadž smrtedlna jsem, dne ani hodiny smrti své nevím, kdy mne pán Bůh z tohoto bídného světa povolati ráčí, umra já kdykoliv, to věno i co nad věno jest mi přidáno, tam by zůstalo a já svého ubohého pána, který jest o všeckno přišel, v té největší nouzi bych po sobě zanechati musila, tak abych aspoň pánu mému lepší srdce k zůstání v vlasti své přidati mohla. A kdyby se to státi mělo a můj nejmilejší pán zde

Balvan na cestě od Mrtníka k Valdeku.

v vlasti své zůstati neměl (tak jak mi slzavýma očima to říkal, má-li zde v takový bídě a nouzi zůstávati, že raději sobě volí někam z vlasti své zaleza hladem umříti), není možná jinač, nežli že bych nad tím žalostí umříti musila. Což věřím, že žádost mou pokornou a slzavou oslyšeti neráčíte. S tím se k milostivé paměti V. k. Mti. poručena činím. Za V. k. M. na modlitbách trvající

Dorota Říčanská ze Sulevic.

11. *1623, 9. května. (Anna Živnůstkova bratru svému Janovi Živnůstkovi Dačickému.)*

Zdraví téhož bratře Jene můj milý od Pána Boha vám s manželkou vaší vynšuji a žádám. Psaní vaše jest mi dodáno od Pavla Pražskýho, z kteréhož porozumívám, že nehrubě dobře se máte

podlé těla i duše. Přála bych vám toho i sobě, abychme se i mohl polu ještě shledati. U nás buď Pán Bůh pochválen náboženství ještě s pokojem zůstává, nevíme dlouho-li, okolo nás všady lid nutí, mnozí s pláčem ucházejí, manželky s mužmi rozlučovati chtí, kteří se přestoupiti spečují, a to vše jesuitské plemeno činí. Můj Tobiáš se hněvá, že jste mu nic nepsali; prosím vás, napište mu. Dokud mu nebudete psát, že žádné odpovědi nedá. Jestli milý Pán Bůh nám dobrého zdraví popřeje a shledáme se, tehdy štoučku plátna vám chovám. Však vás žádám, že mýmu Linhartovi klobouček nějaký koupíte. S tím se dobře mějte a paní švakrový ode mne velice pozdravte. Co nyní dobrého u vás se jedná, zprávu nám s Tobiášem učiňte. Datum v městě Dačicích 9. Mai anno 1623. To vám oznamuji, že Uher i Turek zase vzhůru jest. Pán Bůh nás rač chrániti.

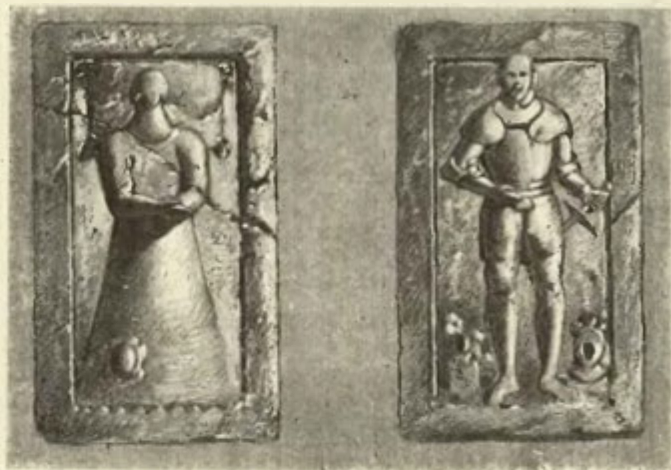
Anna Živnůstkova, sestra vaše upřímná až do smrti.

12. *1623, 17. května. (Václav Pešík z Komárova Janovi Živnůstkovi.)*

Slovůtný pane Jene Dačický, pane a příteli můj zvláště milý! Zdraví a jiného všeho dobrýho od Pána Boha přeji vám věrně rád. Nemohl jsem toho pominouti, abych vás neměl touto cedulkou navštíviti a přezvěděti, jak se na zdraví svém máte; nebo jsem slyšel, že ste stonali; vondyno, kdy sem v Praze byl, nemohl jsem se s Vámi shledati. Já pak až posavád nevím stranu statečku svýho, zůstane-li mi, či mi jej taky vezmou. Prosím Vás, že mi napíšete, co tak dobrýho v Praze slyšeti je. JMst Císařská (jsem) slyšel, že ráčil do Vídně vyjeti hned v pondělí z Prahy; komu jest poručeno na místě císařským, prosím, že mi napíšete. Můj milý pane Jene, prosím vás, že mi oznámíte, je-li co toho, že by měl Uher zbouřiti se, že by měl až do Moravy stráfovati, u nás se o tom rozpráví. Pak nevím, je-li to pravda vo kurfiřtovi saským, co se slyší, při kom jest, prosím že mi napíšete, můj milej pane Jene, co tak slyšeti je, já se vám toho zase vším dobrým odměním. Vypravte se mezi nás brzo do našich končin neb na vás často spomínáme s pánem. S tím vás Pánu Bohu poručena činím. Datum ve středu po neděli cantate léta 1623. Váš dobře známý.

13. *1623 v červnu. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.* Na počátku průpověď: Žije posud Pán, který na mne pokušení posílá. Buď s Bohem.)

Vivit adhuc Christus sollicitudo. Vale. Můj velice důvěrný pane příteli! Souce toho hrubě žádostivi s vámi jen, není-li možné dýle, asi na pár hodin se shledati, důvěrně žádám, že ke mně na kočárku, který posílám, přijedete; nic vás zdržovati nebudu. Vedlé toho velice žádám, že tento list samý mé nejmilejší ženě dodáte a za přečtení jeho, co píši, žádati budete; v pravdě nic to vzetí statku, nic chudoba, nic všeckny neřesti pro mého Boha a jeho svatou pravdu těžké mi nepřišly a nejsou, jako to mě nyní až do nemoci přivedlo, že již zkrze několikeré psaní z mé ženy poznávám, že od poznalé pravdy a toho vzáctného slova, kteréž mezi jinými věrnými i v cizích zemích o nás manželích, že tak vroucní a Bohu věrní sme byli, chce odstoupiti a hanějíce pravdu a náměstky boží, věrné kazatele a správce naše, k lhářům, svůdcům a pletichářům přistoupiti: poznal jsem to, když ty věci, které ste zakopali, se vyzdvihly a do Prahy odvezly, že praktika jest, nyní se vyjevila, když vymyšlené lži se sepsaly a vymyšlené lži, an Bohu to vědomé jest, se mluvily a smyslily, ješto hrdlem poctivosti žádný toho by neprokázal. Dosti by té lži bylo, kdyby mě kdo, čehož mě Bůh ostřiž, v ňákém skutku postihl, ale že sme sobě prej katoličkou bejti smyslili a že prej ten, který v poslední hodinu přišel, takovou záplatu vzal, jako ten první. Nepřináleží to k tomu, přináleží to ku pokání, v kteroukoli hodinu hříšný se od cesty nepravé obrátí a činiti bude pokání, pán že jest hotov se smilovati. Ale odstoupiti od poznalé pravdy, jest hřích proti duchu svatýmu, kterýž časnou i věčnou pokutu nese; nebo syn Boží, ta věčná pravda, pověděl, kdo mě zapří před

Náhrobky v kostele Mrtnickém

lidmi, já jej zapřím před otcem mým nebeským, a lépe jest cesty pravdy nepoznati než od poznalé k vůli svůdcům, lhářům a . . . . . spustíce se Boha odstoupiti. Jestli se co toho, čehož Bože uchovejž, stane, protestýruju, že přede vším světem, kde mě Bůh obrátí, to nejhroznější zlé mluviti a bohdá s jinými ty svůdce a svůdnice dříti pomohu. Plura coram. Pana Laurence nastokrát pozdravuji i jiné.

Paklibyste, můj velice důvěrně milej pane příteli (ač té naděje nejsem), ke mně přijeti nemohli, velice žádám, že tento list sami ženě mé náležející dodáte a v tom takovém bludu, co se předně náboženství dotejče, nad čímž skůro umírám, napravíte. Co se pak těch vymyšlených lží dotejče, poněvač, toť Bůh ví, toho nic není, aby té nebohé děvečce, která přes deset let slouží, dobře a poctivě se chovala, takové křivdy nečinila, nýbrž ji radči, mělaliby v domnění bejti, služby propustila a k rodičům odpustila, tak aby většího nařikání, kteréž každého dne slyším, až domnění hrozného, ale nepravdivého, sjíti mohlo, pakli ne, aby to do povětří se uvrhlo, a místo hněvu v lásku a v milost obrátilo, neboť vrchnost můž říci, co chce, ale jiný necht se nerovná, sice u nás každá děvečka v tom domnění byla, ano i s takovým tomu rovným pocportem se obešla. O nových věcech budu od vás ústní bohdá oznámení očekávati. Má rozmilá žena též mi píše, že kurfiřt lid obdankoval a ten lid že se dal všecken k Mansfeldu; ale já zde slyším jinak. Též mi píše, že prej JMC. všeckny ty věci kurfiřtu potvrdí, kterých žádá a tu že JMC. s kurfiřty Mansfelda skrotí. Bůh opatruj své věrné a vysvoboď je ze všech neřestí. Amen.

14. *1623 v m. červnu. (Dorota ze Sulevic Janovi Živnůstkovi.)*

Můj vzláště milý pane Jene Dačický! Pán Bůh rač vám dáti dobrý a štasný den. Schválně tohoto posla posílám nemohouce se tomu vydiviti, co se to děje, že sou včera pro mne nepřijeli, an jsem o tom psala, též taky po Štěchovi skázala! Ach bože, což mám malou pomoc, v tý konský práci, já abych dnem nocí pracovala a jiný aby vesel byl. Jistě já ustávám a jak sobě řeknu, co sem minila udělati, udělám, neb vidím, že čím dál hůř. Není divu, zvyklost druhý přirození. Čím hrnček navře, zapáchá. Dost že prej pěkný fraucimor na Podluzích, však kdyby tolik trápení pocítili, jako já a takový bydlo měli přes 22 litě, vyšlo by jim z krásy, s cizími mužmi leflovati. Moh pán prvé tu, kde do hnízda píro naspřahal, vzíti, aneb tu vrtěnu některou sobě rovnou. Já měla dnes býti při postoupení mlejna; a zejtra do Hořovic bych měla jeti, však ne do toho sodomskýho domu, nežli do něčího jinýho, mohlo by se mi srdce rozpuknouti. Od neděle jsem zde, trvám, že mne pán rád uhlídá co sůl v očích i s tou svou . . . . Aby takový řád čert vzal; nechám všeho, tak budu do Prahy psáti a oznámím, že bych se ráda hnula. ale pán že o mě nestojí a že pro mne nechce poslati. Pěšky jíti nemohu. Aby takový kvasy čert vzal! Prosím Vás, zkažte mi, chtějí-li pro mne poslati či nechtí, já budu věděti co činiti a já abych mezi blázny víc býti měla, musela bych nevím čím býti, abych to dýl trpěti měla. *Dorota z Sulevic.*

15. *1623 v m. červnu. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi.* Na počátku průpověď: Pomocí páně a průvodem štěstí.)

Auspice Christo, comite fortuna. Můj velice důvěrný pane příteli! psaní vaše jest mi dodáno, z kteréhož (ač sám neduživý) mírně pookřál jsem, Bůh pro své milosrdenství rač začátkům požehnati, svou svatou církev i věrné pěstouny její mocně chrániti, opatrovati, říditi a spravovati a vítězné vdyckny učiniti. Amen. Má nejmilejší zkrze zlé katolické raddy nechce než přece do oplakaných věcí lézti; chválím Boha, že já nic takového nepretendyruji, přijde ten čas a sešle jej ten všemohoucí náš pán, v němž já do dědictví mého, Bůh dá, šťastně zase vkročím a všemohoucího pána Boha a ochranci mého spolu i s jinými věrnými z jeho veliké milosti díky mu vzdávajíce oslavovati budu. Píše mi má nejmilejší, že kněží pod obojí budou vypovídáni, dávám jí na to švarnou odpověď, mezi jiným i to dokládám, že my všickni Boha věrní s nimi půjdem a bohdá s nimi zas vesele přijdem, ale mně se zdá, že Bůh a prostředkové tomu v cestu vkročí. Co slyšeti nyní nového o Uhru, od Slízska i o kurfiřtu saském, již-li z toho sněmu se rozjeli, v důvěrnosti za oznámení žádám; pana Laur(ence), pana Voř(echovského) i jiných Bohu věrných žádám, že velice pozdraví a mé služby vzkáže a přece-li do té vsi a kterého dne přijedou, v důvěrnost za oznámení žádám, ač hrubě neduživý sem, ale srdečně se rád s nimi shledám. S tím zůstávám váš upřímný a volný přítel do smrti. Patientia.

16. *1623 v červenci. (Jan Litvín z Říčan Janovi Živnůstkovi do Velvar.* Na počátku průpověď: Vizte, křesťané, blíží se vykoupení. Na pečeti písmena IO—R (iohannes rziczan).

Vivite Christiani, appropinquat redemptio. Můj velice důvěrný pane příteli! na pánu Bohu vám všeckno dobré vynšuji a žádám. Nemohl jsem toho nechati, abych vás neměl touto škartou navštíviti, chtíce rád zvěděti, kterak se i se všemi Bohu věrnými a mými důvěrnými pány přátely míváte, čeho za

Kostelík v Mrtníku a zázračná studánka

oznámení žádám, já v svém podružství, Bohu mému se ve všem poroučejíc a navštívení jeho vysoce sobě vážíc, mám se tak, jak se jeho svaté Božské milosti líbí; že pak vy na mne již dokonce zapomínáte a v mém podružství mě ani navštíviti nechcete, to svému neštěstí přičísti musím. Vedlé toho můj důvěrně milej pane Jene, vás za to přátelsky žádám, pokudž ten posel se již navrátil a co dobrého a jistého s sebou přinesl, že mi v důvěrnosti o všem napíšete; já taky jednu věc mám před sebou, ale nerad by ji před sebe vzal, až bych s vámi se shledal, o to promluvil, tak aby náš pan Laurenc i pan de Núce o tom zvěděti mohli, pokudž můžete nyní ke mně jen asi na den přijeti. Skažte mi, poslal bych kočárek pro vás, tak abychme se shledati mohli. Nyní se velmi silně na poště zkrz Beroun jezdí, musí něco pilnýho beyti, jakož i něco se již proslejchá, než rád bych na krunt přišel. Pana Laurence, pana Voř(echovského) ode mne velice nastokrát pozdravte a mé služby oznamte. Litostivě sem to nesl, že mým podružstvím pohrdli a mě nenavštívili: věděli, že u vyhnance a podruha žádného dobrého bydla by nenašli. S tím sem váš do smrti upřímný a volný přítel Patientia.

Od našeho vzácného a pobožného muže kněze Samuele, máte-li jaké poselství, prosím se sdělte.

17. *1623, 17. září. (Václav Pešík z Komárova Janu Živnůstkovi.)*

Slovutný pane Jene Dačický, pane příteli můj vzláště milej! Zdraví a jiného všeho dobrýho přeji vám věrně rád. Můj milej pane Jene z důvěrnosti k vám tuto cedulku píši, je-li co toho, nebo u nás velká rozprávka jest, že by měli Prahu na některou neděli zavříti, neví se, proč by ji pak zavříti měli; někeří o tom rozpráví, aby přestupovali. Pak nevím, je-li to pravda, můj milej pane Jene, prosím vás, že mi napište, je-li co toho. Taky vás žádám, že mi oznámíte, co tak novýho slyšeti je. U nás slyšíme,. že

Pohled z Valdeka na Vísku u Neřežína.

by Uher s velkou silou měl beyti již v Skalici, tak se o tom rozpráví. Pak nevím, je-li co toho v říši slyšeti, že jest Corduge (Cordova) vod Maurice na hlavu poražen; že by měl vzat býti z Mansfeldu vod Maurice do arestu za jistými příčinami pro jaký praktiky, pak nevím, je-li to dojista pravda. Vo Habrštatským neníčko málo slyšeti. Praví, že toho nic pravda není, co sou v Praze tiskli o tý bitvě. Můj milej pane Jene, co tak slyšeti, prosím, že mi s důvěrností napíšete. Prosím, že ode mne, když uhlídáte pana Laurence, velice pozdravíte. S tím pán Bůh s námi. Datum v neděli po svatý Lidmile. Léta 1623.

Můj milý pane Jene! voznamuji vám, že ještě až posavad za můj stateček peněz mi nedávají, nevím, co mám činit, od pana (z) Martinic mám připověď, že mi bude dáno, neníčko na to vokazují, že přišla ratificaci. *V. P. z K.*

Starobylé těžítko bronzové ze začátku XVI. věku.

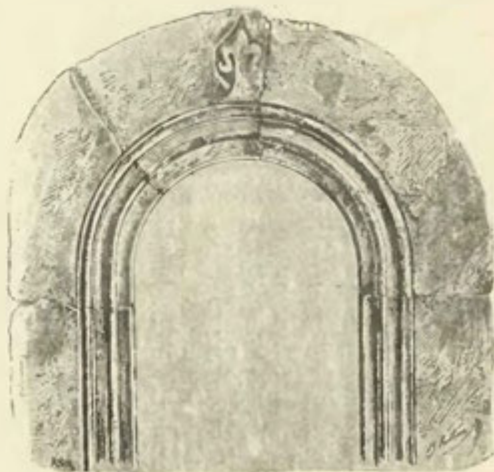
Zámek v Komárové.

KOMÁROV ZÁMEK.

Komárov prostírá se v příjemném údolí mezi vysokými vrchy podlé Červeného potoka, jsa zakryt pěkným stromovím. Moderní jeho a pyšně se vypínající stavení dávno již překonala staré sídlo vladyk Komárovských, odkudž se této osadě a jiným sousedním osadám poroučelo. Na ten čas spatřuje se ze Starého zámku jen spodek, stavení starožitné tvářnosti, osmahlé, z větší části bez omítky, jež se odráží od okolní zahrádky. Skládá se ze dvou domů do rohu se stýkajících tak, že roh obrácen jest ke straně severozápadní. V těch místech, kde jest nyní dotčený roh, bývala prý zvenčí *okrouhlá věž*, kteráž se docela sřítila r. 1799 dne 24. července za bílého rána, když lidé již na blízku chodili a obecný pastýř jen tak tak stádo přehnal. Za starých dob bývaly čtyři takové věže. Na stranách severní a západní obklíčeny jsou zámek a zahrada Červeným potokem; na východní straně býval hluboký příkop, který jest zasypán, podobněž bývaly také na ostatních stranách příkopy, tak že voda Červeného potoka do nich vpadávala a druhou stranou zase odcházela. Z toho viděti jest, že byl zámek založen do čtverhranu; na dvou stranách byly dotčené domy, na ostatních dvou hradby, které s dvorkem i studní zavíraly. Před časy stával také zámek níže než nyní; neboť za neznámé doby navezena byla země na dvorek mezi oběma křídly, tak že tím některé dvéře do přízemních sklepů vedoucí do polovice, ano i více zasypány.

V místnostech přízemních (jichž jest 10) nachází se škola. Nad tím jsou 4 malé, z části teprve v pozdních dobách oddělené světnice, pod přízemím jsou sklepové suší se zdmi hmotnými a pevným klenutím, k nimž jest přístup jen ze zahrady níže položené a jichž se užívá dosud jako konic a skladišť. Kuchyně v hořejším patře

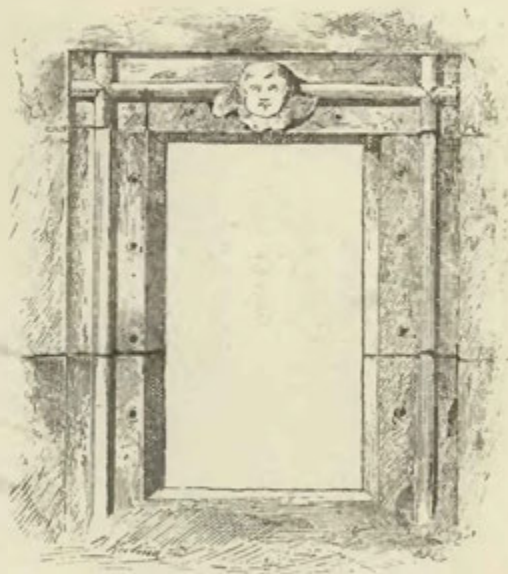

Okno ve Starém zámku Komárovském.
(Dle náčrtku p. učitele Jana Teinického.)

Zámek Komárovský.

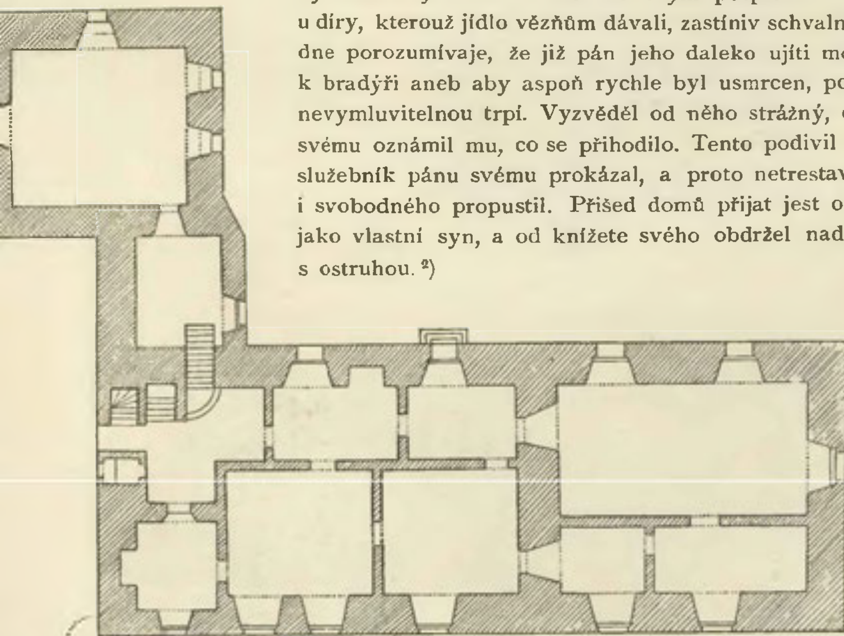
a schody k ní vedoucí nacházejí se v místnosti klenuté, kteráž se za bývalou *kapli* vydává, poněvadž jest nahoře zavřena klenutím na způsob hvězdy routové, ale bez prutů, jakož vídati jest zhusta ve starých staveních. Okno do této místnosti, v rohu vnitřním obou stavení se nacházející, jest do polovice zazděno a nahoře ozdobeno dvěma štíty, totiž brněnou nohou (Kunaty Pešíka z Komárova) a třemi parohy (Kateřiny Pešíkové z Vrtby), na znamení, že jimi stavení toto vyzdviženo a vyzdobeno. Pod kaplí jest do sklepa okno (bývalé dvéře) s pěkně tesanými veníři a andělskou neb lidskou hlavou. V pravo odtud jest okno (vlastně také branka zazděná) do polokruhu sklenuté, které jest na vrchu znamenáno ozdobou liliovitou. Na druhé venkovské straně tohoto stavení jest též starožitné okno, na jehož obrubě se ostrvy (větve sukovité) spatřují; ozdoba tato upomíná bezpochyby na nějakou paní Pešíkovou, která byla z rodu pánů z Klinšteina. Ostatní dvéře a okna pocházejí z dob novějších, a jen zdi hrubé a přepevné ukazují na doby minulé. Na ten čas nachází se v tomto stavení škola. Budiž ještě ke konci připomenuta pověsť, že se nachází na zámku jisté znamení, poukazující na místo stráně protější z Mrtník se táhnoucí, kde prý v lese zakopán jest poklad; přes to, že po něm již nejednou hledáno, přece na světlo boží nevynesen. [1]) O tom, jak povstal znak takový, jako měli Pešíkové z Komárova, vypravovala se v Polsku pověsť tato:

Okno pod bývalou kaplí ve Starém zámku Komárovském.
(Dle náčrtku p. učitele Jana Teinického.)

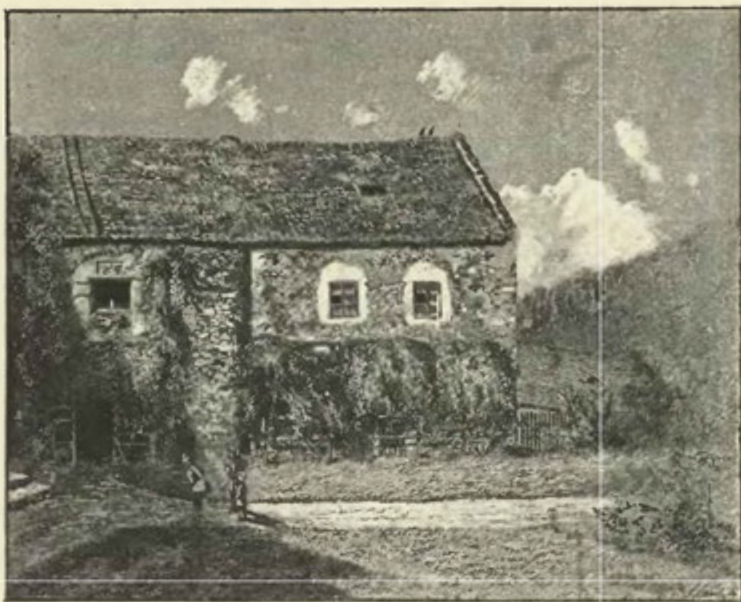
Bojovali někdy Slované s Vlachy a Francouzi. Když Slovanům štěstí času jednoho stálo na odpor, zajat byl hejtman jejich, vysoce vznešený, a jeden bojovník spolu s ním, kteří oba dáni do vězení a pouty těžkými okováni. Nebylo naděje k vysvobození, a proto bojovník z toho maje rozum, přemýšlel, kterak by mohl aspoň pána svého vyprostiti, aby mohl déle vlasti své ve správách vojenských sloužiti a ji před nepřátely chrániti. Poněvadž byl k hejtmanu přikován pouty velikými, nebylo jiné pomoci, než uřezati nohu svou a hejtmana oknem s oběma pouty vypustiti. I učinil tak, a hejtman vysvobozený dnem i nocí ke svým pospíchal. Věrný pak onen služebník položil se u díry, kterouž jídlo vězňům dávali, zastíniv schvalně okno, kterým hejtman vyšel. Třetího dne porozumívaje, že již pán jeho daleko ujíti mohl, volal žalostně, aby vypuštěn byl k bradýři aneb aby aspoň rychle byl usmrcen, poněvadž se již k ničemu nehodí a bolesť nevymluvitelnou trpí. Vyzvěděl od něho strážný, což se dálo, a hned běžev k hejtmanu svému oznámil mu, co se přihodilo. Tento podivil se velice nad láskou a věrností, kterou služebník pánu svému prokázal, a proto netrestav ho dal mu ránu zahojiti a potomně i svobodného propustil. Přišed domů přijat jest od hejtmana s radostí velikou, nejináče jako vlastní syn, a od knížete svého obdržel nadání, aby nosil na štítě nohu brněnou s ostruhou. [2])

Pověsť tuto přinesl Paprocký do Čech, a maje za to, že všechny rodiny české a polské jednoho erbu jsou také jednoho původu, položil ji do dávnověkosti, kdež ještě Čechové a Polané byli jedním národem „Slováky." Vskutku asi byl průběh této věci jednoduchý a nekrvavý. Čeští páni a vladykové přijímali znaky nejpozději na počátku

Půdorys Starého zámku v Komárově.

[1]) Srovnej Pam. arch. XIII. 281. Za laskavé provedení a obstarání některých výkresů děkuji panu učiteli Janovi Teinickému. [2]) Paprocký o st. ryt. 202.

Zámek Komárovský.

13. století, napodobujíce mnoho znaků bavorských, které zase podlé starších západních byly povstaly. Při patrné snaze míti znamení jednoduché a přece lišiti se znakem od jiné rodiny jde na jevo, že nebylo potřeba dlouho hledati někomu, aby nenašel jednu neb tři nohy brněné.[1]) Jiná pověsť, která byla v rodu Komárovských, vypravuje, že erbové (potomci) jednoho času spáleni ohněm na Komárově.

Bezpochyby honosil se týmž znakem již *Bohuslav z Komárova*, který byl přítomen r. 1263 posvěcení kláštera sv. Dobrotivé.[2]) Uprostřed 14. věku žili z tohoto rodu *Bohuslav*, *Bohuněk* a *Štěpán* bratří z *Komárova* a *Štěpán* (roku 1358—1361), *Přibík* (r. 1358 až 1377), *Jiřík* (r. 1358—1361) a *Bohuslav* (r. 1358 - 1377) z *Mrtník*, kteří se dělili o podací při kostele Mrtnickém.[3]) Komárovští byli páni velice nábožní. Bohuněk a Štěpán či Štěch, již sami živi, darovali r. 1362 kostelu Bnečickému dvě země ve Lhotě na záduší mateře své Bohunky a předkův svých Alberta, Přibyslava, Nevlasa, Vojslava a Vznaty.[4]) Štěch přečkav živobytím bratří své nadal r. 1364 oltář svatého Ondřeje při kostele Mrtnickém rolemi u Mrtník a Třenice a hájem u Sokolovic[5]) a klášteru sv. Dobrotivé udělil mlýn. Zemřel r. 1377.[6]) Po těchto bratřích vyskytuje se v držení Komárova syn jednoho z nich jménem Petr, ale doma a mezi lidem říkávalo se mu *Pešík*, a jméno to zalíbilo se potomkům jeho tak, že je obrali za heslo rodové. Roku 1386 hospodařil ještě s otčimem svým Otíkem[7]) a oba prodavše role u Sokolovic, z nichž šel užitek k oltáři Mrtnickému, oddali za to jiné role u Mrtník.[8]) Roku 1388 prodal Kralovice a koupil za to dům v Praze na Hradčanech, který jen dvě léta držel.[9]) Roku 1390 spolčili se Pešík a Otík s Vácslavem biskupem Nikopolským a Janem bratrem jeho a darovali klášteru sv. Ducha v Plzni monstrancí, kalich, ornát a platy v Tatinné a Komárově.[10]) S Otíkem hospodařil ještě r. 1391.[11]) Naposled se připomíná r. 1405.[12]) Zůstala po něm vdova Eléna, která z věna svého v Otmiči nadala r. 1407 kostel a oltář Mrtnický.[13]) Pešíkův syn *Kunata* připomíná se od r. 1408 několikráte.[14]) Když se r. 1420 královská posádka na Vyšehradě zavřela a proti kališníkům udatně bránila, nacházel se mezi nimi i Kunata. V bojích z toho vzniklých padl i Kunata.[15]) Druh jeho a přítel Petr Chlumek z Chlumu byl s ním tu, a když se Vyšehrad vzdal, uvázal se ve zboží Komárovské a dobře je spravoval; po jeho smrti seděla tu ještě manželka jeho Barbora. Po Kunatovi zůstali tři synové, *Mikuláš*, *Pešík* a *Boheš*, kteří se připomínají od r. 1437 a po příbuzných svých drželi také Spálené Poříčí a Svojšice u Chrudimě; kromě toho měli mladší dva (r. 1454) spor o zboží manské v Klukovicích.[16]) O Mikuláši není zmínky po r. 1437. Boheš žil ještě roku 1476, Pešík snad také se toho roku dočkal. Týž připomíná se často v pamětech doby tehdejší, maje jednání mnohá v tehdejších bězích a když Češi se r. 1470 ubezpečiti chtěli proti uherskému loupežení, vydán jest z kraje Rakovnického a Podbrdského ke zřízení pole.[17]) Zůstali po něm dva synové, *Kunata* a *Jan*, kteří přikoupili

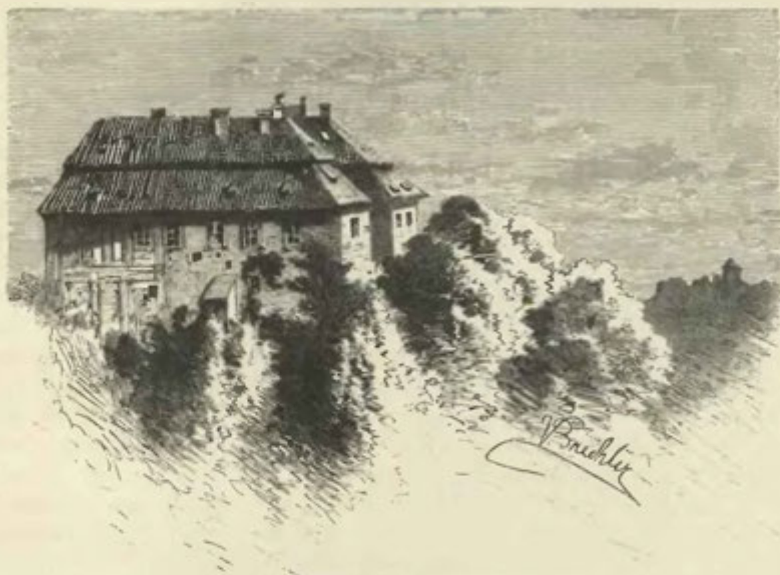

Znaky Pešíkův a pánů z Vrtby nad bývalou kaplí ve Starém zámku Komárovském.
(Dle náčrtku p. učitele Jana Teinického.)

---

[1]) Znamení tří noh lze stopovati až do starého věku, kdež se vyskytuje na mincích sicilských. [2]) Paprocký o st. pan. 68. [3]) Lib. conf. [4]) Archiv kapituly Vyšehradské. [5]) Borový, lib. erect. I. 45. [6]) Paprocký o st. ryt. 204. [7]) Snad týž, který slove r. 1364 ze Stašova. [8]) Lib. erect. XII. 11. [9]) Rel. tab. I. 514, Tomek, Základy IV. 151. [10]) Archiv u sv. Jiljí. [11]) Lib. conf. [12]) Lib. erect. XIII. a. 68, rel. tab. I. 578, lib. conf. [13]) Lib. erect. V. 162. [14]) Lib. erect. IX. A 11, rel. tab. II. 51, DD. 15. f. 60. [15]) Paprocký, Arch. č. I. 187. [16]) Arch. č. III. 518, DD. 21 p. 189, DD. 19 p. 71. Viz i DD. 16 f. 98, 103. [17]) Arch. č. III. 364, IV. 276, 444.

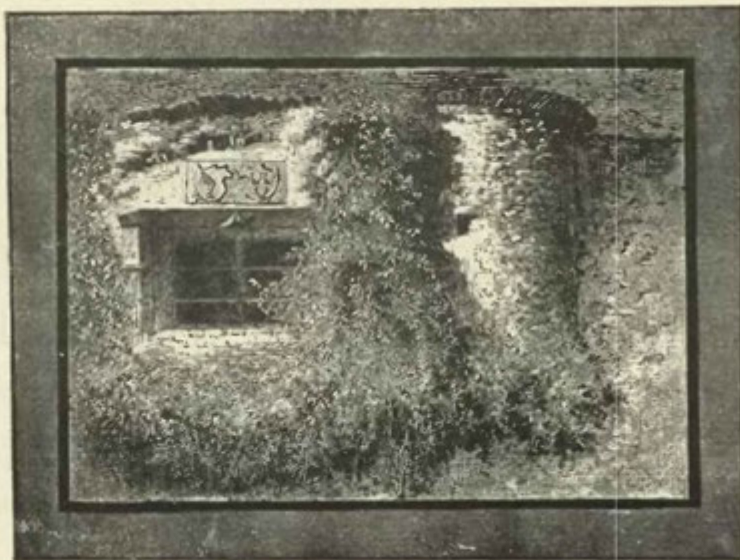
roku 1491 ves Kařez od pánů ze Šternberka.[1]) Kunata byl pán vzácný, králi Vladislavovi pro služby prokazované milý, který proto přibírán byl k rozličným jednáním veřejným; jakožto dávný a starý služebník králův navržen jest r. 1512 k úřadu nejvyššího písaře, ale neobdržel ho. S manželkou svou Kateřinou z Vrtby dal tvrz v Komárově znova vyzdvihnouti a štíty obou ozdobiti. Když byl bratr jeho Jan, jenž byl hejtmanem na hradě Brněnském, zemřel, daroval 150 zlatých do kláštera sv. Jana v Brně, začež podvolili se bratří menší tudíž ročně sloužiti čtyři mše za veškeren rod Pešíkovský.[2]) Po smrti jeho zůstali čtyři synové, *Jan starší*, *Vácslav*, *Petr* a *Jindřich*, a po Janovi syn *Jan mladší*. Mezi dotčenými strýci stalo se pak rozdělení takové, že onino obdrželi hrad otcovský Valdek a panství Příbramské, Jan pak panství Komárovské a polovici městečka Radnice. Radnickým udělil r. 1547 výsady společně se strýcem svým Petrem;[3]) nedlouho potom prodal svůj díl Alžběte z Vrtby.[4]) Ke Komárovu, kdež byla tvrz a dvůr, držel vsi Mrtník, Kařez, Kařízek, Osek, zámek pustý Hrádek, Hvozdec, Rpety a Třtenici, což si vše r. 1543 (i s přikoupenou vsí Lhotou pod Plešivcem) v obnovené dsky zemské vložil. Za oněch dob dolovalo se již v okolí na železnou rudu, a Pešíkové měli huti v Komárově.[5]) Manželku měl Kateřinu z Brloha, jíž na zboží Komárovském 225 kop věnoval. Někdy po roce 1549 zemřel, a Komárov dostal se synům jeho *Bořivojovi* a *Adamovi*. Bořivoj, jenž statek spravoval jako starší a také u sebe choval Adama

Starý zámek v Hořovicích se strany severozápadní.

bratra svého na rozumu nedostatečného, měl nejednou ústrky se sousedy svými, jako na př. r. 1551, kdež seno, které Zbirožský pán na úvratech při poli Zástavím u Kařízka poséci, usušiti a shrabati dal, pobral.[6]) Od r. 1552 měl stálé spory. Se strýcem svým Janem Valdeckým soudil se proto, poněvadž mu tento nadal zvyj. lhářů. Sestra jeho Afra z Komárova vdána byla za Daniela Tatousa z Vraního seděním v Broumech, ale bezpochyby že s ní Daniel nenáležitě nakládal. Tedy r. 1553 na den Hromnic, když Daniel doma nebyl, přijela do Broum Eva z Chrastu, manželka Bořivojova, vzala Afru, čtvero dítek a některé svršky i nábytky na vůz a to všecko na Komárov přivezla. Všecko jmění Afřino převezeno sem, zejména kožichy, obojek sobolový, sukně, 16 kusů zlatohlavu strunkového, mnoho aksamitu černého, tlumok zelený, prostěradla kmentová a plátěná, císky kmentové, ubrusy, ručníky, peřiny, mísy, konvice, žejdlíky, truhlice bílá, truhlička černá, žlutá (fládrem malovaná), zelená (na nohách se 2 hlavama), zelená (kořenná slove), kolovrátek, jak na něm předou kosti jednorožcovy, a 13 slepic. Z toho měl první soud s Danielem, jenž naň žaloval u soudu zemského, že manželku a děti u sebe přechovává.[7]) Po nějakém čase navrátila se Afra k manželu svému a nechala ty věci v pokojích zamčitých na Komárově, a když se jí zase zalíbilo u muže, žádala na Bořivojovi přátelsky, aby jí dotčené svršky a nábytky vrátil; ale tak se nestalo ještě r. 1560.[8]) Když pak o tu věc na soudě stáli, zhádali se před samými kmetskými lavicemi, poněvadž mluvila

[1]) DZ. 3. C 5. [2]) Paprocký o st. ryt. 205—207. [3]) Archiv Radnický. Srovnej i archiv Orlický. [4]) DZ 7. K 24. [5]) DZ. 250. D 19, L 13. Roku 1545 slove Komárov zámek (DZ. 83. L 21). [6]) Reg. 15 F. k. s. C 6. C 19. [7]) DZm. 21. A 45, 119. D 1. [8]) Reg 18 F. k. s. C 7, D 5.

Okno na zámku Komárovském.

k němu Afra: „Dáváš Jich Milostem o mně zprávu nepravou a suplikací jsi na mne sepsal; což si psal v též suplikací, nepravdu si psal.“ Se strýcem svým Mikulášem Jineckým soudil se r. 1561 proto, že mu byl Mikuláš peníze dlužen, a o hranice v lese Ostrém také se nemohli shodnouti; neb pravil k němu Mikuláš: „Pane strýče! podali jste na mne spisu; některým artykulům neodpírám, aby neměly pravdy, a některým odpírám, že jsi nepravdu psal a jich za pravdu neučiníš.“ Když byl Bořivoj r. 1561 jednoho dne hospodou v Hořovicích, přišel tam také Martin Čulík, soused, a mluvil k Albrechtovi Jalůvkovi z Malovic: „Že mne chce lháře udělati a bude sám zvyjeb. lhářem.“ Bořivoj věda, že naň bije, hned se ohlásil a Čulíka se dotazoval, na koho by to mínil, na něho-li či na koho jiného, a tu pověděl, že na něho Bořivoje.[1]) Po roce 1561 všechny ty soudy přestaly; zdá se, že Pán Bůh vzal Bořivoje do své kázně a potom před svou soudnou stolici povolal. Nad nezletilými syny *Janem* a *Jiříkem* měla poručenství máti jich Eva až do r. 1574; když pak tehda Jan dorostl a let svých dosáhl, sám statek ujal a s mateří svou pěkně po staročesku a synovsku se porovnal, ana mu z mateřské lásky i některé peníze povinovaté odpustila. Roku 1578 dorostl i Jiřík, a tuť se bratří rozdělili tak, že Jan podržel Komárov a uvolil se bratru svému za díl jeho 5250 kop míš. vyplatiti.[2]) Jan některý rok potom buď zemřel buď u veliké dluhy upadl, tak že statku jeho se ujal soud zemský a pustil jej smlouvou trhovou, r. 1586 dne 14. října učiněnou, dotčenému *Jiříkovi Pešíkovi* z *Komárova* za 14.500 kop míš. Ke zboží tomu patřily tvrz Komárov se dvorem poplužným, Hrádek zámek pustý se dvorem poplužným, mlýny, mlýniště, pivovár, chmelnice, hamr, rudy železné, vsi Komárov, Mrtník s podacím a lidmi ve vsi Trtěnici, kteří k témuž záduší příslušeli, Osek, pustiny Kleštěnice, Sokolovice a Pohoří a vsi celé a necelé, avšak zastavené, Rpety, Myslín, Velká a Malá Kuška.[3]) Jiřík nemoha všechno vyplatiti, prodal Rpety s lesy Batiny strýci svému Mikuláši Jineckému, jenž je posud zástavně držel a hospodařil, jak mohl. Zemřel r. 1601 a pochován v kostele Mrtnickém.[4]) Zde se spatřuje posud náhrobek jeho, z červeného mramoru postavený a znakem jeho ozdobený, avšak tak ošlapaný, že nápisu jeho přečísti nelze. Podobně se to má s jiným náhrobkem nějaké paní z Hazemburka, bezpochyby manželky Jiříkovy, která snad r. 1597 zemřela.[5]) Po jeho smrti nebylo možno panství pro množství dluhů pro sirotky *Bořivoje Zdeňka*, *Šebestiána* a *Kryštofa* udržeti; z té příčiny prodán jest Komárov skrze kommissaře k tomu vydané (r. 1602) *Jindřichovi Otovi z Losu.*[6])

Jindřich Ota z Losu učinil r. 1610 pořízení takové, aby se dostalo panství Komárovské po něm manželce jeho Elišce ze Vchynic a po její smrti aby spadlo na Kateřinu Pětipeskou z Losu, dceru jich.[7]) Když přišel rok 1618, kdež se dali stavové pod obojí, lačnice po ztenčení moci královské, veštvati od unie německé v osudnou a záhubnou vzpouru, stal se Jindřich jedním z 30 správců zemských, dal se potřebovati v rozličných úřadech a poselstvích a činně jednal proti volenému králi Ferdinandovi II. Po bitvě bělohorské dal se hned na milosť císaři,

Okno na zámku Komárovském.

[1]) Reg. 18 F. k. s. D 17, E 13, G 17. [2]) DZ. 20. C 6, 62. O 20, 63. N. 12. [3]) DZ. 68. J 3. [4]) DZ. 177. Q 25. [5]) Podlé mého pozorování a poznámek p. Balt. Kutiny. Proti tomu v Pam. arch. XIII. 281. rok 1584. [6]) DZ. 176. K 4. [7]) DZm. 237. B 7. Zdá se však, že Kateřina zemřela před mateří.

nicméně však na poručení knížete z Lichtenšteina dne 20. února r. 1621 byl jat a na hradě Pražském uvězněn. Byv vyslýchán při kommissi hrdelní dne 15. dubna, neomlouval jednání své za času vzpoury, jak to ostatní činili, nýbrž ke všemu se znal. Výpovědi jeho svědčily o tom, že byli stavové nejen hotovi náboženství své brániti až do přemožení, nýbrž i svobody své, rozšířené posledních 200 let na újmu moci královské. V tom však a zejména, že Ferdinanda nepokládal za krále řádně zvoleného, nýbrž jen proti reversu Rudolfa II. a Matyáše přijatého, že Bedřich falckrabě zákonitě za krále zvolen a že Ota Ferdinanda uznává proto za svého krále a pána, že mu Bůh vítězství udělil, spatřovali soudcové zvláštní tvrdošíjnosť a zlomyslnosť, a odsouzen jest Ota cti, statkův a hrdla, tak aby mu ruka pravá byla uťata, tělo za živa čtvrceno a veřejně rozvěšeno a hlava jeho na věži mostecké vystrčena. Ale vedlé výpovědi královské byl sťat a potom čtvrcen. Zemřel bez posluhování svátostmi, poněvadž byl víry bratrské a správce té víry k němu nepřipuštěn. Jmění jeho veškeré i statek Komárovský, manželce patřící, zabráno a za to paní Elišce na vychování její po 600 kopách míš. vydáváno. Statek Komárovský hned připojen k panství Hořovskému a prodán r. 1623 *Maří Eusebii hraběnce z Martinic, roz. ze Šternberka.* [1])

Páni Hořovští nepotřebovali skalopevného zámku Komárovského k ničemu a proto také na opravení jeho nic nevynakládali. V urbáři téhož panství, r. 1648 sepsaném, děje se o něm takto zmínka: „V té vsi jest zámek spuštěný, z kteréhožto páni Pešíkové se píší, neb před léty bývalo to jejich dědictví.“ Za Balbína spustly zámek i dvůr, tak že tento ctihodný badatel měl jej (r. 1681) za zříceninu, ve které se v minulém věku bydlívalo. [2]) Že pak vrchnosť asi tehda přece se o malou opravu postarala, o tom svědčí jiný popis z roku 1709, kdež se čte: Dvůr Komárov, kdež zámek starý s 4 věžemi, však od času ohně spuštěný zůstává, a téhož dolejší příležitosti, to jest sklepy klenuté tři nyní za marštale a chlívy, hořejší pak příležitosti za sypání obilí se užívají. [3])

HRÁDEK ZÁLUŽSKÝ HRAD.

Tu stranu k Cerhovicům, nedaleko Hořovic, jest ovčín, řečený Hrádek, stojící při táhlém návrší, které jde od ovčína k straně jihozápadní, zabírajíc prostoru nemalou. Povrch jest všude rovný, nízkou travou a ovocným stromovím porostlý. Od ovčína lze pozorovati starou cestu, kudy se na toto návrší jezdívalo; jelo se zvolna až k jihozápadnímu opyši návrší a odtud se cesta zatočila protivným směrem. Větší část návrší toho vyplňovalo předhradí, bezpochyby jen oplaňkované, v němž byl dvůr a co k němu patřilo. Před samým ovčínem překopáno bylo návrší příkopem, kterýž pro jeho mělkosť jen cvičené oko najde. Vedlé samého příkopu táhne se zřetelně základní zeď patřící k bývalému hrádku, za ním pak následuje vyvýšenina na způsob náspu, díry vykopané a kopce rumu. V těch místech asi stál hrádek a tvrz, jehož zbytky při založení ovčína na dobro rozkopány. Před lety prý tu kopali a přišli na chodbu s dveřmi, které měly kamenné veníře, ale že se země příliš sypala, zase to zaházeli.

Hrádek jest bezpochyby sídlo prastaré. Založeno bylo zajisté za oné doby, kde se nevelkým hrazeným místům říkalo hrádek anebo hradec, aby se rozeznávaly od velikého ohrazení či hradu. Tento hrádek již dávno byl spustl, když se nejbližší okolí dostalo v držení pánů z Valdeka. Zmínka se činí ve starých pamětech o *Zbyňkovi ze Záluží*, který se nazývá vnukem Oldřicha, zakladatele kláštera svaté Dobrotivé, tedy bezpochyby synu Zbislava Třebuňského. Zdali jest rok jeho úmrtí (roku 1358) správný, pochybujeme. Téhož bratr *Heřman Zajíc ze Záluží* vstoupil do kláštera sv. Dobrotivé, a jak se zdá, byl r. 1353 jeden z nejstarších bratří. [4]) Z téhož rodu připomíná se potom r. 1375 *Vilém ze Záluží*, nazývaje se tak, ale jestli ještě Záluží držel, není nám známo. [5])

Současně s těmito připomíná se jiný Zálužský rod, kterýž nenosil na štítě svinské hlavy, nýbrž erbem svým srovnával se s mocným rodem Sulislavcův, kteří měli v 13. věku hojné statky, ale pro své rozplození veliké příliš schudli. Jako majetek jejich připomíná se r. 1275 městečko Cerhovice. [6]) Ve 14. stol.

[1]) Bílek, Děje konf. 404—408, Slavata II. 313. [2]) Miscell. III. 84. [3]) DZ. 39. H 13. [4]) Paprocký o stav. pan. 72, codex Thom. 98. [5]) Arch. c. k. dvorský. [6]) Regesta II. 415.

proslul z téže rodiny *Markvart ze Záluží* živobytím takovým, kteréž bychom nazvali nyní spustlostí. Asi roku 1353 okolo hodu svatého Martina uzavřel sňatek s Adličkou z Valdeka; námluvy dály se na hradě Zálužském ve velké síni u přítomnosti mnohých svědkův, ale beze všeho hluku, tak že svět o tom nezvěděl. Po některém roce odpudil ji od sebe, po čemž se vdala ona za Jindřicha z Ryžemberka. Na Markvarta šly potom těžké časy a aby si pomohl z dluhů, zasnoubil se asi r. 1357 s Vaňkou z Fusperka, ač byla starší než on a mohla býti jeho mateří. Námluvy se konaly v Pokonicích a sňatek veřejně stvrzen skrze faráře osady Žákavské. Manželství to trvalo sedm let; potom odvrátiv se od manželky své, po 13 let s ní nebyl, nýbrž vzal k sobě zase Adličku a žil s ní jako s manželkou 13 let. Podobné zjevy asi se spatřovaly také u jiných osob, ale jest s podivením, že po tak dlouhý čas Markvart církevním právem kárán nebyl. Teprve r. 1377 došla zpráva o tom k vikářství arcibiskupskému, bezpochyby na žalobu, kterou vznesla Vaňka. Tato také před soudem duchovním žalujíc na Markvarta, že ji od sebe odpudil, žádala, aby manželství s ní uzavřené bylo vyhlášeno za platné. Markvartovi sice poručeno bylo, aby Adličku opustil, dokud pře tato rozhodnuta nebude, ale nikde není psáno, jak dopadla.[1])

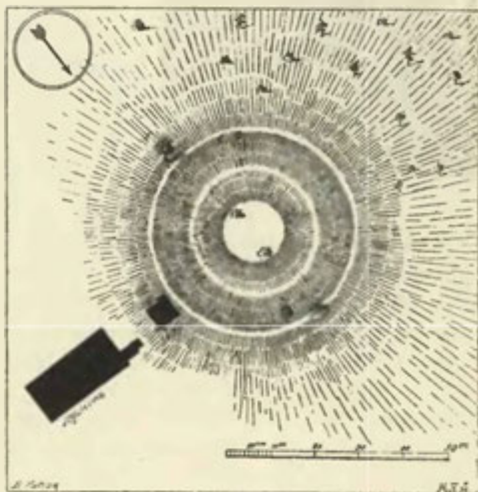
V jakém poměru oba tito rodové k našemu Hrádku byli, nevíme; zdá se nám však, že Markvart držel hrad a Zajícové ves Záluží.[2]) Hrádek, pokud lze poznati z pozdějších běhů, dostala komora královská ve své držení, ale zastaven brzo. Se Žebrákem drželi Hrádek páni z Gutšteina a osadili silnici u Hrádku Zálužského, když by kdo projel clo tudy, aby mu pobrali na hrad Žebrák koně i vozy. Král Vladislav dal Hrádek dědičně *Janovi* a *Kunatovi* bratřím *Pešíkům z Komárova*, a r. 1495 tak i učinil se vsí Cheznovici, která někdy k Hrádku příslušela.[3]) Pustý zámek Hrádek držen ke zboží Komárovskému a připomíná se ještě v pamětech až do počátku 17. věku.

DOUBRAVICE.

d Cerhovic jihozápadně, nedaleko zastávky Zbirožské a při silnici, z Kařeza do Cerhovic jdoucí, jest hospoda Doubravka čili Bouchalka a odtud k jihovýchodu malý kousek od hajnice Pustý zámek stojící na lesnatém návrší. Jméno své má po tvrzi, která se při samé hajnici nacházela. Tvrz, příkopy a náspy okolo ní, to všechno založeno v přesném kruhu, ačkoliv časem pozbyly přesných rozměrův, odchylujíce se od nich průměrně o 1 neb 1½ stopy; jinak se spodní stavba této tvrze, vysoký násep a hluboký příkop dosti dobře uchovaly. V minulém století byly tu zdi, ale když tehda stavěli dotčenou hospodu, zdi prý strhli a kamení odvezli. Při samé hajnici jest v náspu založen sklep, při jehož stavbě (před 35 lety) nalezen byl starožitný zámek. Není pochyby, že stálo na tvrzišti okrouhlé věžovaté stavení, které snad jen zespod bylo kamenné a na vrchu dřevěné. Před časy vypravoval si lid, že patřívala tvrz tato třem sestrám, které veškeré jmění své ke kostelům v Cerhovicích, Zbiroze a Praskolesích darovaly.[4])

Ve 14. věku stávala tu tvrz a při ní ves; oboje nazývalo se Doubravice, zdědivši název ten po někdejší Doubravě. Roku 1400 žil *Hašek z Doubravice*, který obdržel do svého života nějaké úroky od kláštera Břevnovského, jemuž byl peníze zapůjčil.[5]) Roku 1405 stala se smlouva mezi Jindřichem z Libědic, farářem Cerhovským, a držitelem tvrze *Michálem Chabcem z Doubravice* taková, že připověděl Michál podlé výpovědi a uznání dvou pánů k tomu volených s bratrem svým *Vácslavem* platiti k faře Cerhovské 9 korců (strychů) obilí desátečného.[6]) Jindřich

Plán Doubravice.

---

[1]) Acta jud. 1377. [2]) O vsi Záluží viz Paproc. o st. pan. 73. [3]) DZ. 6. D 14, kn. svědomí k. s. B 12. [4]) Hebrovy zápisky. Plán tvrziště zaslal laskavě p. Jos. Mužík v Hořovicích. [5]) Copiar. Przemysl. 22. [6]) Lib. erect. XIII. a. f. 128.

Stará kostnice v Jincích.

farář a přátelé jeho Zdeněk z Chajna a Otík z Leského drželi popluží v Doubravici, koupivše je snad od Chabce; když se Jindřich dostal r. 1407 za faráře do Vřeskovic, prodali dotčení tři držitelé (r. 1409) popluží Doubravské Janu Domašínovi z Domašína, faráři Cerhovskému, za peníze, které mu byli rozliční nábožní osadníci odevzdali, a tak přišlo popluží to k záduší Cerhovskému.[1]) Srovná-li se tato pravdivá zpráva s pověstí svrchupsanou, pozná se snadno, že žádná pověsť není planá, nýbrž že každá má takořka pod skořápkou jádro, kteréž ovšem nesnadno louskati.

V 15. věku spustly tvrz a ves, a místo jich záhy zarostlo hustým lesem. Od té doby pokládalo se za pustinu, ale les pořáde měl staré jméno Doubravice. Patřily ty lesy k Valdeku. Šebestián Pešík z Komárova prodal roku 1574 „ves pustou Doubravici," kterou předkové jeho nad paměť lidskou drželi, *Jiříkovi Zajíci z Hazemburka* ke statku jeho Ostrovskému.[2]) S Ostrovem dostaly se ty lesy ke Zbirohu a polovice pustin Doubravských prodána r. 1611 k panství Hořovskému.[3])

[1]) Lib. erect. VIII. 79. [2]) DZ. 18, G 8. [3]) Bílek, Děje konf. 487.

Hostomice.

TVRZE NA HOŘOVSKU.

MTIHAVA.

Asi půl hodiny od Hořovic jest ves Mtihava (čti: Tihava), ve kteréž bývaly dvě tvrze. Jedna z nich a jak se zdá starší stávala blízko panského ovčína, který jest postaven na skalnatém návrší nad Červeným potokem. Na místě něho stával dvůr vladyk Mtihavských, zabíraje také místo okolo studně. Zbyl z něho sklep podzemní, k němuž jest vchod pod ovčínem hned nad břehem potoka, a nad šíji řečeného sklepa prokopal vedlejší soused r. 1872 vozovou cestu k vodě, při čemž přišel na kyprou zemi s uhlím, popelem a střepy promíchanou a našel něco hlouběji nádobu hliněnou, kterou však rozbil. Pod ovčínem u jedné živnosti ležely hromady kachlů zde vykopaných, takových, jako se nacházejí na tvrzištích 15. věku. Naproti ovčínu přes pole jest staré *tvrziště řečené „na baště,“* totiž vodní příkop objímající pahrbek, na němž stojí kaplička sv. Jana Nepomuckého a k němuž se přichází po můstku. Kapličku tu dal prý kterýs hrabě z Vrbna v minulém století postaviti z kamení, které se našlo na tvrzišti. Na venkovské straně příkopu táhnou se zbytky hrází, které měly vodu zadržovati. Příkop býval vyložen hrubými dubovými břevny, na které přišli sousedé zdejší vyvážejíce bahno.

Nedaleko odtud ve vsi nachází se v zahradě nade mlýnem a rybníkem k němu patřícím na příkré stráni *druhé tvrziště.* Založeno jsouc do nepravidelného čtverhranu objato jest mělkým příkopem na tři strany, poněvadž se na čtvrté straně stráň nachází. Toto tvrziště zdá se býti mladší, než dříve popsané, také na jeho zdělání poměrně méně práce vynakládáno. [1])

Nejstarší nám známý vladyka Mtihavský, jménem *Mareš,* obětoval r. 1393 desátek kostelu Praskoleskému, r. 1395 kostelu Bezdědickému kopu platu v Kotopecích a r. 1398 tamže 18 liber oleje do lampy věčné. [2]) Od počátku 15. století seděli ve vsi dva vladykové, tuším každý na jedné tvrzi; *Jan ze Mtihavy* dědil po strýci svém Sasínovi zboží v Kotopecích, z něhož se zavázal dávati platy jisté

[1]) Srovnej Pam. arch. XI. 665. [2]) Lib. erect. XII.

faráři v Borku. [1]) Kromě toho nacházíme jej v různých jednáních u soudu dvorského, když se jednalo o rozličné úroky, které byly na dědictví jeho pojištěny. Roku 1416 byl již mrtev, zůstaviv vdovu Dorotu, která měla věno své na Kotopecích. [2]) Druhý vladyka *Drslav ze Mtihavy* sloužil r. 1406 příteli svému Zdeňkovi z Chajna, od něhož obdržel dědictví v Kotopecích. Zemřel záhy, a vdova jeho Alžběta vdala se potom za Jindřicha Labutě ze Švamberka. [3]) Ke statku Kotopeckému připovídal se r. 1454—1456 *Zdeněk z Koněprus,* odjinud *ze Mtihavy,* který se ještě r. 1472 připomíná. Tehda asi zemřel *Jan* mladý, synek někdy *Jana Štěrby,* po němž spadly části vsí Mtihavy a Kotopek na krále Vladislava a dostaly se darováním *Mikuláši z Landšteina.* [4]) Nedlouho potom došlo ke skoupení těchto rozličných statkův, a nachází se celá ves Mtihava na počátku 16. věku při panství Hořovském.

MRTNÍKY.

Jižně od Hořovic jest starobylá ves Mrtníky (původně snad Brtnici, poněvadž se tu zdržovali brtníci, lidé, kteří hledali brti neb roje lesních včel). Kostel ve vsi této, ač přestavovaný, jest posud velmi zajímavý. [5]) Asi čtvrt hodiny odtud naproti Valdeku, na vrchu lesem porostlém (Červená hlína), jsou prý nepatrné zbytky nějaké tvrze. [6]) Je-li tomu tak, stávala tu zajisté tvrz vladyk Mrtnických, kteří byli, jak se zdá, jednoho původu s Pešíky z Komárova. *Štěpán, Přibík, Jiřík* a *Bohuslav* bratří *z Mrtník* měli r. 1358—1361 společně s vladykami Komárovskými právo podačné při kostele zdejším; r. 1377 žili z nich ještě Bohuslav a Přibík. [7]) Část zboží podědili Komárovští a dvůr s příslušenstvím, který patříval Přibíkovi, spadl na krále a byl nějaký čas manstvím k Vyšehradu. Část zboží Mrtnického dostala se potom v držení rodu

[1]) Lib. erect. V. 97. VII. 34. [2]) DD. 14 f. 83, 97, 16. f. 101. [3]) DD. 14 f. 80, 20. str. 187., Arch. č. I. 173. [4]) DD. 16 f. 112, 23, str. 329. [5]) Viz Pam. arch. XIII. 279. [6]) Podlé zpráv pana Balt. Kutiny. [7]) Lib. conf.

Stará váha v Jincích.

cizího. Z toho narodil se asi r. 1383 *Zbraslav z Mrtníka*, později řečený z Bukova, který se dostal r. 1424 v zajetí Viléma ze Šumburka a Kalhota z Hořovic a byv propuštěn slíbil jim mír držeti do 10 let. Žil ještě r. 1463. [1]) Jim a bratřími *Jindřichem* a *Rackem z Mrtníka*, kteří obdrželi r. 1452 ves Lomany, zavírá se řada vladyk Mrtnických, kteří toho času nic v Mrtníkách neměli, poněvadž patřily ke zboží Komárovskému. [2]) Avšak není vyloučeno, že jmenovaní Zbraslav, Jindřich a Racek pocházeli ze vsi Mrtník ležící v Plzeňsku.

SOKOLOVICE.

Čtvrť hodiny severovýchodně od Komárova stojí panský dvůr Sokolovice na návrší v úplné samotě a výš od něho blíže lesa ukazuje se místo, kdež někdy stávala tvrz. Na ten čas se tu spatřují jen hromada kamení, jáma a jakási dlažba. Před 20 lety stál na tvrzišti byt hajného s hlubokou studní. Okolo toho místa, kde bývaly dvůr a ves, jsou samé polnosti a kus louky udává se za místo, kde bývaly panská zahrada a rybníček. [3])

Ves Sokolovice připomíná se poprvé r. 1364; tehda patřily nějaké role při ní ke zboží Komárovskému, [4]) ale prodány r. 1386. [5]) Koupili je bezpochyby bratří *Zdiviše*, *Jan* a *Byčen ze Sokolovic*, kteří se téhož roku připomínají. [6]) Znak jejich byl takový, jaký jsme vyobrazili v díle II. na str. 217., totiž pařez dubový s dvěma listy po obou stranách svislými. Byčen se připomíná ještě r. 1398, jsa tehda na hradě Žebráce. [7]) Zůstavil dcern Bětu, která se vdala za *Bartoše* potom též řečeného *ze Sokolovic*. Týž zemřel před r. 1472 i s manželkou, a dědictví jeho docela pusté, totiž dvůr a část vsi spadly na krále. Vyprosil si je *Zikmund z Kunvaldu*. [8]) Vedlé těchto seděli panoše někteří na dvorcích ve vsi, jako na př. r. 1407 Václav a Svach, později Zikmund Stezka, který upálen jest r. 1425 po dobytí Obořiště (viz str. 119.), r. 1456 Marek a Matěj. [9]) Pustá ves Sokolovice připomíná se později jako část panství Komárovského.

PODLUHY.

Ves Podluhy leží půl hodiny severovýchodně od Mrtník. Tvrz zdejší stávala východně ode vsi na úpatí Podlužské výšiny na poli nyní sedlském a zmizela docela s povrchu, tak že jen někdy oráč o základy aneb kameny zavadí. Z ohrady

[1]) Arch. gub. DD. 33 str 309. [2]) Arch. bibl. Praž. arch č. II. 449. [3]) Pam. arch. XIII. 282. [4]) Borový, lib. erect. I 45 [5]) Lib. erect. XII. 11. [6]) MS. bibl. Prag. II. A 13. [7]) Lib. erect. XII. 183. [8]) DD. 16 f. 111. [9]) DD 14 f. 80, Bartošek, archiv č. III. 321

zahradní zbyly pozůstatky a také se ukazuje místo, kde stával pivovár. [1]) Podluhy připomínají se poprvé r. 1331 [2]) a patřívaly vždycky k panství hradu Valdeka, v jehož dějinách také osudy Podluh zahrnuty jsou. Po vypálení panství Hořovského za války třicetileté ves a dvůr spustly docela. [3])

OTMÍČ.

a louce, v tu stranu od Otmíče k Praskolesům, stávala tvrz Otmická, z níž jen chatrné známky příkopů zbyly, poněvadž tyto před časem byly zavezeny a louka srovnána. [4]) V 14. století měl tu popluží *Pešík z Komárova*; r. 1396 učinil smlouvu s farářem v Praskolesích o desátky, které z něho měl platiti. Poplnží to u vsi ležící, tedy na nynější tvrziště dopadající, držela potom u věně *Eléna*, vdova po Pešíkovi, a odkázala odtud plat tří kop faráři a oltářníku na Mrtnice. [5]) Roku 1454 držel Otmíč *Přech z Trnové* a vydán roku 1470 z Rakovnicka a Podbrdska ke zřízení pole proti Uhrům. [6]) Vdova po něm *Anežka* odkázala asi r. 1488 na zboží svém ve Jměňanech dvě kopy a 20 gr. míš. ke kostelu sv. Jiljí do Hořovic, na opravu toho božího domu polovici a faráři polovici; za to farář měl prositi pána Boha „po kázání nedělském“ za duši Přechovu, dcery a příbuzné jeho a za ten všechen rod, avšak takovým způsobem, kdyby klášter v Berouně vystaven byl a kněží zákonnici v něm byli, aby tam plat ten navrácen byl, jako prve bývalo. [7]) *Petr Vamberský z Rohatec* prodal r. 1533 vsi Otmíč a Libomyšl s dvorem v Bavoryni pod plat vysazeným *Karlovi ze Svárova*. [8]) Týž koupil také místo pusté, totiž dvůr poplužný a dva dvory kmecí od *Kunze Štanga z Hertnštorfu* a prodal r. 1544 ves celou Otmíč Mikuláši z Říčan a na Hořovicích. [9])

JINCE.

Jihovýchodně od Hořovic v údolí Litavky leží ves Jince, od starodávna sídlo zemanské. Prvotně, pokud známo, seděli tu

[1]) Pam. arch. XIII. 282. [2]) Reg. III. 712. [3]) Urbář Hořovský. [4]) Ve starých pamětech čtu vždy Otmyecz, de Otmyecze, čímž se ospravedlňuje forma tato od popisu Palackého odchylná, ale u lidu obyčejná. [5]) Lib. erect. V. 162, XII. 164. [6]) DD. 16 f. 98, arch. č. IV. 444. [7]) Nejstarší kniha Hořovská. [8]) DZ. 1. G 22. [9]) DZ. 5. H 19.

zemané znaku sekyry, z nichž se *Bořita Bořitovic z Jinec* na počátku 14. věku připomíná; [1]) *Eliška* vdova, po *Janovi z Jinec*, připomíná se r. 1362 a *Jan z Jinec* r. 1380 jako patronové kostela zdejšího. [2]) Později seděl tu *Zdeněk z Běškovic*, kterýž zemřel před rokem 1398, zůstaviv sirotky nezletilé, jimž byl poručníkem arcibiskup Volfram. [3]) Později spadly Jince na komoru královskou. Král Václav zapsal roku 1401 *Milotovi z Podole*, dvořeninu a komorníku svému, zboží Jinecké až do zaplacení jistého dluhu. Až do roku 1406, kdež koupil Milota dům v Menším městě Pražském, vyskytuje se v držení Jinec, ale od roku 1407 až do roku 1419 měl je král Václav ve svém přímém držení. [4]) Nicméně zůstal tu přece nějaký statek malý, anebo se po Jincích psali vladykové předešlého rodu; neb r. 1414 připomíná se *Václav z Jinec*, jehožto zboží všechno spadlo na krále Václava. [5]) Jiný *Václav Jinecký* byl mezi těmi, kteří vpadli r. 1427 do Prahy, chtějíce ji uvésti v moc krále Zikmunda, ale byl při tom jat a potom odpraven. [6]) Roku 1454 vyprosili si *Jan ze Ctěnic* a matka jeho Barbora na králi Ladislavovi zboží Jinecké, k němuž také vsi Veliká, Křesín, Černkov, Komorsko, Rajce a Rejkovice patřily, a získali také to právo, které na tom zboží Markétě, dceři Miloty Jineckého, patřilo. [7])

Na počátku 16. věku patřily Jince k rozsáhlému zboží *Pešíků z Komárova*, o jehož dělení již na str. 125. a 201. vypravováno. Tehda dostaly se i s částí panství Příbramského za díl *Václavu Pešíkovi*, který se ještě r. 1521 připomíná. [8]) Po něm se vyskytuje syn *Jan nejmladší* (r. 1533), který žil ještě r. 1541, [9]) ale nedlouho potom zemřel. Bratr a nástupce jeho *Mikuláš* soudil se r. 1544 s Jindřichem Týřovským z Enzidle, poněvadž byl týž od n. Jana tři kusy tenat a koně tisovatého přijal a těch věcí ani nevrátil ani nezaplatil. [10]) Byltě týž Jindřich nějaký příbuzný Pešíkův a zemřel r. 1566; pochován jest v kostele Jineckém, kdež se posud náhrobek jeho spatřuje. [1]) Mikuláš byl ženat s Kateřinou z Rohatec, jíž r. 1554 na zboží Jineckém věnoval, a dočkal se velmi vysokého stáří, an se ještě r. 1605 jako Mikuláš nejstarší připomíná. Roku 1602 prodal zboží své tvrz Jince, dvůr a ves, vsi Rajce, Čenkov, Velkou, Křesín, Novou Obrazenici, Rejkovice, Běřin, dvůr Hejdov, dvůr a ves Rpety za 20.000 kop míš. [2]) Ctiborovi Malovci z Chýnova na Svatém poli, který měl za manželku Kateřinu Pešíkovnu, dceru Mikulášovu.

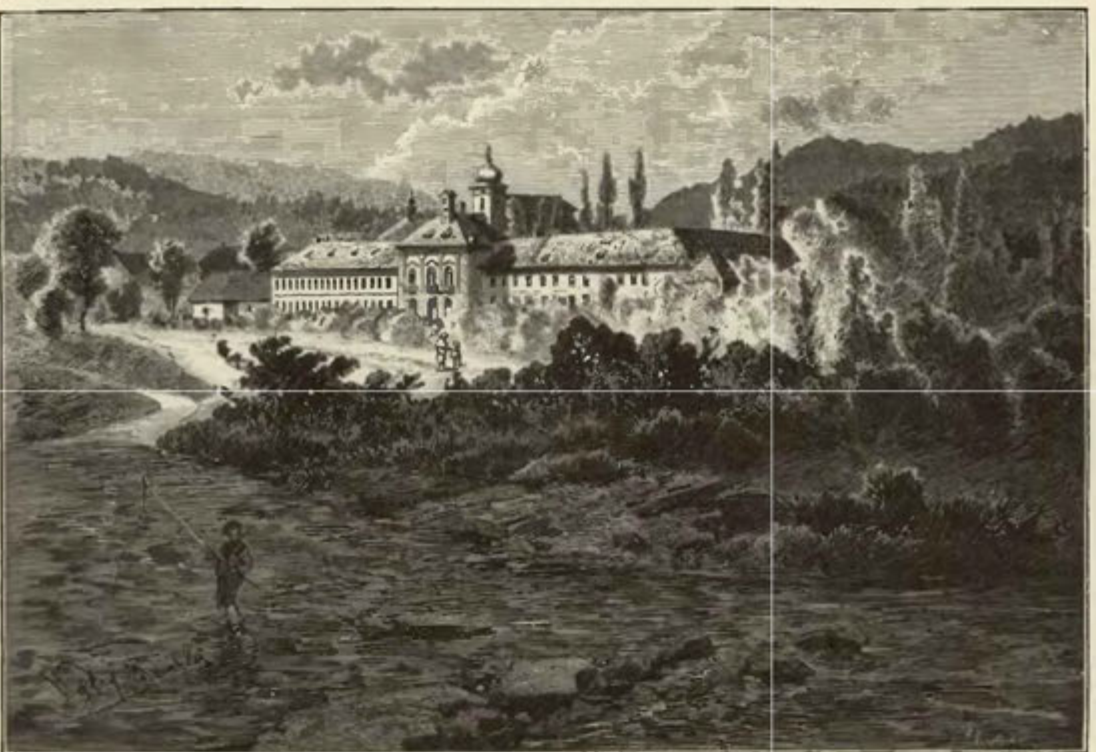
Po smrti Ctiborově (asi r. 1614) zůstala Kateřina v sirobě se synem Kryštofem a 6 dcerkami, o jejichž vychování pečovali máti, bába jejich a bratří zemřelého. [3]) Statky oba n. Ctiborovy ujal potom bratr jeho *Jiřík*, který na nich r. 1623 manželce své Man daléně Belvičce z Nostvic věnoval. [4]) Táž manželka nadělala mu potom tolik dluhů, že Jinec udržeti nemohl. Odhádány r. 1646 věřitelům a přiděleny (r. 1648) prvnímu z nich *Václavu Vratislavovi z Mitrovic* na Dírném a Zalší, hejtmanu kraje Bechyňského. [5]) Za té doby byla tvrz zdejší od základův až nahoru z kamene a cihel vystavěna a v ní bylo světnic větších a menších, dobře spravených a v nově vystavěných 11, též několik komor, dobré sklepy pod zemí. A v jednom sklepě byla studnice kamenem štukovým vroubená a při ní lázeň pěkná, mimo ni čistý potok skrze zahradu tekl a také do té lázně po trubách šel; také tu byla kuchyně volná, do kteréž se voda z téhož potoka ku potřebě okovem k tomu připraveným vytahovala. Na místě této tvrze postavil hrabě *František Vratislav z Mitrovic* ve druhé čtvrti minulého století nový úhledný zámek a okrášlil jeho blízké okolí tak, že se o tom po celém kraji mluvilo. Ze skupin bohů vodních a koní mořských ve vysokých sloupech stříkala voda, kdežto nádherné stavení zámku bohatě bylo ozdobeno sochami nad skvělým průčelím a honosilo se uvnitř malbami na stěnách, jakož i v kapli sv. Josefa (nyní úplně zapomenuté), ve

Vysoká skála na Plešivci u Jinec — v pozadí Svatá hora u Příbramě.

[1]) Pam. arch. [2]) Lib. conf. [3]) Manuale v archivu kapitul. f. 223. [4]) Kopiář Přemyšlský, lib. conf. Tomek, Zákl. III. 44. [5]) Archiv č. I. 536, III. 485. [6]) Bartošek. [7]) DD. 16 f. 99. [8]) DZ. 45. D 26, arch. Orlický. [9]) Archiv Orlický. DZ. 83. A 7. [10]) Reg. 12 F. kom. J 17.

[1]) Method X. 100. [2]) DZ. 11. H 25, 132. M 13, 178. Q 22. [3]) DZ. 187. J 3. [4]) Bílek, Děje konf. a DZ. 141. H 16. [5]) DZ. 509. A 7 — B 15.

Zámek v Jincích (nyní pivovár).

kteréž zvláště uctívány ostatky sv. Fabiána a Sebestiána. Prostým způsobem vypisoval tuto nádheru venkovan, jistý Jakub Hrkal z Jinec, dokládaje k tomu, jak šťastni byli poddaní pod tímto osvíceným pánem: „Poddaný, ač co chtěl, hledal u vrchnosti, všeho se dopidil, žádný na cizí místa neucházel, kde se rodil, tu se hodil, kde byl křtěn, tu byl ctěn.“ Když r. 1806 *Pavel Adam hrabě Vratislav z Mitrovic* zboží Jinecké k panství Hořovskému prodal, přestaly býti Jince sídlem panským; stal se zámek zdejší skladištěm železa a sloužil k umístění proslulé sbírky nerostů. Po r. 1852 sbírky zdejší rozptýleny a zámek konečně na pivovár přestavěn. [1])

OSTRÝ.

Nedaleko vesnice Felbabky zdvíhá se návrší řečené Ostrý, jehož hřbet táhne se od Litavky směrem západním. Západní jeho konec jest nejvyšší a nese zbytky staré tvrze. Pode tvrzištěm jest hluboká díra, jejížto účel není znám. Odtud se přichází po pěšině na předhradí, které bylo dílem přírodou, dílem rukou lidskou opevněno, neboť všecka jeho jižní strana jest příkra, kdežto severní strana volně spadající překopána byla příkopem. Tvrziště za tím se nacházející vystupuje z okrouhlého příkopu, který je kromě severní strmé stráně objímá jako mocný kůl; zachovalo se dosti dobře, poněvadž nejvíce na skále spočívá. Okolo příkopu táhne se na straně venkovské násep, jako bývá obyčejně u tvrzí středověkých. [2]) Ačkoliv svědčí všecko o tom, že tu stála tvrz středověká a nevšední tehda jméno Ostrý měla, přece nám o jejích osudech nic známo není, v čemž se tvrziště toto mnohým místům téhož druhu podobá. V pozdní teprve době vyskytují se v Podbrdsku *Čamští z Ostrého*, rod zemanský, který nosil na štítě svém dvě sekery přeložené. Nelze je nazpátek sice stopovati, až do počátku 17. věku, kdež se vyskytují bratří *Václav* a *Jiří Čamští*, ale není pochyby, pováží li se starožitný jich znak a heslo rodinné, že jsou původu mnohem staršího. A tím zase provedeno jest, jak málo nám známo jest o vzniku a počátcích mnohých rodin vladyckých [3])

BEZDĚDICE.

Východně od Hořovic, na úpatí hory Plešivce starodávnou ohradou korunované, leží ves Bezdědice s kostelem starožitným a někdejším sídlem zemanským, po němž již známek nezbylo. Podací kostelní měli tu královské čeští, ale vedlé toho seděli tu také zemané. Dva osedlí v Bezdědicích patřili r. 1407 ke zboží Lochovskému. [4]) Před r. 1429 rozdělila Machna z Bezdědic děti své o zboží otcovské, odkázavši synu Václavu Durmanovi Bezdědice, na nichž Martin, syn nejmladší, měl 5 kop gr. dílu svého. Zdali rod Řitkův z Bezdědic odsud pocházel, není na jisto postaveno. [1]) Na počátku 16. věku náležely Bezdědice ke hradu Valdeku. Na počátku 17. věku vyskytují se Bezdědice jako samostatný statek s tvrzí, kterouž držel v letech 1601—1612 *Václav Pešík z Komárova* s manželkou svou *Justinou z Lažan.* [2]) Roku 1613 prodal týž Václav tvrz, dvůr a ves Bezdědice *Kateřině [illegible] z Komárova*, strýni své. [3]) Po smrti této paní zůstalo 6 dcer, z nichž *Eva Talmberkova* r. 1652 statek Bezdědický od sester svých ujala [4]) Později připojeny jsou Bezdědice ke statku Jineckému.

HOSTOMICE.

Městečko Hostomice nestálo podlé podání lidu na nynějším svém místě, nýbrž tam, kde se dosud „ve starých městech“ říká, rovným směrem podlé polní cesty ze Skřiple k Bezdědicům vedoucí. [5]) Kdy se ovšem to a takové přeložení stalo, není nám známo; neb když přišli r. 1343 Hostomšti do Prahy před *Hynka Berku z Dubé*, pána svého, nedovedli nic více o založení městečka svého udati, nežli že na ně měli list, který předkové jich z nedbalosti ztratili, ale ovšem věděli dobře, na jaký způsob jest městečko vysazeno. [6]) Vysazení to stalo se bezpochyby ke sklonku 13. věku, a je-li svrchu řečená pověsť pravdiva, tedy bezpochyby tehda starodávná ves Hostomice přeložena na nynější místo jako městečko.

Jestli tu stála tehda nějaká tvrz aneb později vystavěna byla, není známo, ale ovšem psáno jest ve staré paměti, že tu tvrz byla. Vypravuje totiž Paprocký, že Vilém Dubský z Třebomyslic, purkrabě Karlšteinský, odkázal před úředníky desk koruny České k zámku Karlšteinu tvrz Hostimice, dvůr pod ní, městečko, vsi Modravu (?), Okovice, Chýninu, Hořelice, Tuchonice (?) s dvorem, Vysoký Újezd, Mezouň (?), Dobroviz, Přítočnu a Drahelčice. [7]) Jako rok tohoto darování udán jest rok 1506, avšak chybně, jako se to často u Paprockého nachází. [8]) Že Hostomice vždy k panství Karlšteinskému náležely, odjinud s dostatek jest známo, a zůstaly při témže panství až do času nejnovějšího.

---

[1]) Method. X. 100. [2]) Tvrziště již popsáno v Pam. arch. VII. 434, obšírněji a důkladněji tamže v X. dílu na str. 696, kdež jest také plán. [3]) Viz DD. 111 list 111. Podlé naší domněnky pocházejí Čamští od Bořity z Jinec, který žil na počátku 14. věku. [4]) Lib. erect. V. 149.

[1]) Viz Pam. arch. IX. 63.
[2]) DZ. 130. H 5, DZm. 237. A 30, reg. 44. F. k. H. 11.
[3]) DZ. 144. D 20.
[4]) DZ. 312. P 29.
[5]) Pam. arch. X. 103.
[6]) Archiv Hostomský.
[7]) Paprockého Zrcadlo list 302.
[8]) I proti jménu darujícího daly by se rozličné námitky uvésti, neb nemůžeme Viléma tohoto do seznamu purkrabí Karlšteinských vřaditi, a pochybujeme velmi, zdali v pramenu Paprockého byla osoba tak psána, jak on ji píše.

Anděl ze stropu schodiště velké věže Karlšteinské.

Hrádek u Libomyšle.

LOCHOVICE.

Východně od Hořovic při Litavě rozkládá se městečko Lochovice. Na pravém břehu řeky, nad tak zvanou Menší stranou města, vystupuje příkrá stráň, část to ostrohu širokého, který se na tři strany příkře sklání a opyšem svým u samých Lochovic se končí. Na místě tomto, které se ve starodávných pamětech Hradiště nazývá, stával hrad dvojím příkopem a hrubým náspem od roviny odloučený, nyní v pole zoraný, tak že venkovský příkop dokonce za své vzal, ale i vnitřní stále porušení béře.[1]) Z celého způsobu hradiště lze souditi, že nepatří k oněm opevněním, kteráž se v Čechách stavěla po způsobu západním. Nicméně se ještě r. 1640 „sklep podzemní ve vrchu Hradišti" připomíná.[2])

Stará tvrz Lochovská stávala dole v městečku. Z ní zbyl zámek čtverhranný s úpravou moderní, avšak dvě věže při něm stojící upomínají na bývalé doby. Jedna z nich, stojící v severovýchodním rohu, jest okrouhlá až do prvního poschodí, z něhož vyniká nad zámek jako mnohohran. Druhá věž jest též okrouhlá a svršek též hranatý, ale jest o poznání útlejší. V obou věžích jsou okna prolomena. Průjezdem vejde se do čtverhranného dvora, na všech stranách hmotným stavením zavřeného a vzezření podobného, jako mívají tvrze ze 16. věku pocházející. V přízemí jsou chodby s hrubými sloupy (kolonády), nad tím všude světnice s okny pravidelně rozdělenými a v nové době upravenými. Před zámkem jest zahrada hrazená a okolo ní úzká pěšina. Říká se jí „šance," poněvadž tudy šly za starých dob valy a příkopy, které za minulých dob zarovnány a do dotčené zahrady pojaty jsou.

Lochovice patří k velmi starým osadám. Třeba nelze docela za pravdu míti, co vypravuje Hájek o jich původu,[3]) přece zdá se býti jisto, že stávaly prvotně na Hradišti jako osada opevněná a že po vysušení nížiny přeloženy jsou na nynější místo. Již r. 1318 připomínají se jako městečko a patřily *Vilémovi Zajíci z Valdeka*, jenž na nich a vsích Lhotě a Chlustině manželce své Alžbětě 500 hřiven stříbra věnoval.[4]) Kterak synové jeho o všecka svá zboží přišli, již svrchu vypravováno. Buď tehda nebo nedlouho potom dostaly se Lochovice v držení zámožné rodiny vladycké, která na štítě svém býčí hlavu nosila. První z toho rodu *Bořivoj ze Svinař* aneb z *Lochovic* připomíná se v l. 1358—1365 a r. 1369 prodal nějaký úrok klášteru sv. Tomáše v Praze.[5]) Manželka jeho jmenovala se Svachna, synové *Bohuněk*, *Bořivoj* a *Zbyněk*, kteří se potom jako společní držitelé Lochovic a Bělčic často připomínají. Bohuněk připomíná

[1]) Pam. arch. XI. 111. [2]) DZ. 303. E 16 — F 10. [3]) Viz Pam. arch. XI. 112. [4]) Tab. vet. n. 234. [5]) Lib. conf., rel. tab. I. 436, lib. erect. XII. 85.

Zámeček v Lochovicích. Pohled ze silnice.

se poprvé r. 1381 s bratrem svým Bořivojem, držel potom (r. 1383) Suchomasty, až do r. 1397 vyskytuje se jako spoludržitel Lochovic, až do r. 1412 jako spoludržitel Bělčic.[1]) Nejmladší bratr Zbyněk připomíná se nejdříve, a to r. 1374 jako spolupatron kostela ve Všeradicích, do r. 1412 jako pán na Bělčicích. Bořivoj, jak se zdá, oddělil se od svých bratří a vyskytuje se od r. 1381 seděním na Janově a Suchomastech, též potom jako spoludržitel Lochovic. R. 1407 prodal s manželkou svou Dorotou a synem svým Bohuslavem z Janova úrok na dvou kmetech v Bezdědicích faráři Lochovskému[2]) a r. 1409 daroval k témuž kostelu chmelnici s loukou a dvojí rolí pod Lochovici ležící za to, aby farářové při slavných mšech zádušních

Náhrobek na hřbitově v Lochovicích.

na rod jeho vzpomínali.[3]) Kromě toho je o něm i známo, že měl po Dorotě manželce své plat v Levíně a ten že prodal klášteru Matky boží v Berouně.[4]) Druhý syn jeho *Bořivoj starší* vyskytuje se od r. 1427 mezi spolupatrony kostela Všeradického, roku 1437 nazývá se již starším na rozdíl od *Bořivoje mladšího* (tuším syna jeho), který se však teprve k r. 1443 výslovně připomíná.[5]) Když tento Bořivoj dosáhl Okoře hradu, stal se tento předním jeho sídlem a Lochovice drženy jako vedlejší statek k Okoři. S touto dostaly se pak Lochovice v držení pánů z Donína, jak se později podrobně vypravovati bude. Byla-li tu před tím tvrz, zanikla za těchto dob a obnovena teprve později, když Lochovice od Okořska odprodány.

---

[1]) Lib. conf., DD. 13 f. 53, 18 f. 13, 127. [2]) Lib. erect. V. 149. [3]) Lib. erect. VIII. 73. [4]) DD. 16 f. 408. [5]) Lib. conf. DD. 19 str. 43, stará kniha Rakovnická. Jeden z nich měl roku 1442 manželku Dorotu, vdovu neb. Janka Lojsy z Prahy. (Lib. III. Vel. urb. Pr.)

Okolo roku 1532 seděl tu *Jan Žichovec z Duban*, jenž se zadlužil a proto ustavičně co s židy činiti měl. Nedlouho po tom prodal tvrz, dvůr a městečko Lochovice *Oldřichovi z Frostiboře*.[1] Tento byval místopísařem a koupil roku 1549 statek Libomyšl, na němž Kateřině z Vlkanova, manželce své, 500 kop věnoval.[2] Měl také v držení statek Neumětelský. Zemřel r. 1552, odkázav statek svůj synu *Ladislavovi*.[3] Tento jsa povahy vášnivé, se sousedy a jinými nedosti dobře se srovnával. Roku 1569 sebrav nemalý počet lidí poddaných svých, kteří se ozbrojili ručnicemi, srpy a kosami, přijel s nimi na Vyšebohy, ves pustou, jejíž grunty lidé z Chodouně panství Točnického užívali, a tu dav ječmen a oves

Zámeček v Lochovicích. (Pohled z parku.)

poséci a co tu bylo žita svázaného i nesvázaného pobrati, dal vše na vozy vmetati a odvézti. Roku 1570 na podzim seděl pro nějaký výstupek v černé věži na hradě Pražském a byl tu s ním Albrecht Zrucký z Chřenovic. Jednou se stalo, že Ladislav, vzav do rukou svých loutnu, jí Albrechta u vrch hlavy udeřil, až se rozrazila.[4] Před tím byl zapsal všechen statek svůj manželce *Barboře Hysrlové z Chodů* kromě Neumětel a Libomyšle, které byly zastaveny. Co se týče Neumětel, dosáhl tehda *Mikuláš Valter z Valtersperka*, sekretář dvorský, práva zástavního od Jana z Lobkovic, o němž učinil r. 1570 dne 7. června smlouvu

[1]) DZ. 1, F 11, reg. 5 F. k. I. D 3. [2]) DZ. 9. B 20. [3]) DZ. 10. J 6. [4]) Reg. 20 F. k. C 4. 5. D 18.

s Ladislavem a Barborou takovou, že jim připůjčil 3000 kop míš., aby mohli vyplatiti Libomyšl. Přes to nebylo možno statek udržeti, a prodal proto Ladislav r. 1571 Lochovice a Libomyšl dotčenému Mikulási za 11.500 kop gr. č.[1])

Mikuláš přijat jest r. 1556 do stavu vladyckého, stal se r. 1564 cís. radou a sekretářem dvorským, a šetrností svou dovedl toho, že měl statky Biskupice a Lochovice, k nimž připojil i statek Neumětely v dědictví uvedený, též šosovní grunty při Praze. Byl muž vzdělaný a šlechetný a ač původem Němec, nicméně národu Českému upřímně oddaný; byltě také veliký příznivec mužův učených, kteří mu nezřídka

Pranýř u kostela v Lochovicích.

práce své oddávali a v básních a jinak jako štědrého mecenáše jej velebili. Zvláště přál učení Pražskému kolleje Karlovy pod obojí způsobou a mládeži na ní studující, na jejíž vychování a vzdělávání ze živnosti své nemalé summy obracel a posléze v kšaftu svém ku podobnému účelu 1000 kop míš. odkázal, z kteréžto summy pod jménem beneficium Gualterianum zřízena jest fundace v té míře, že každého roku několik chudých studentů v kolleji Karlově zůstávalo a tam celé vychování a opatření mělo.[2])

Až do té doby nazývaly se Lochovice městečkem, jsouce jím od doby dávné, ale nikdy obdarování nějakého od císařův a králů neměly. Ale Valter dosáhl toho prosbami svými při císaři Maximilianovi, že

[1]) DZ. 60, E 3, H 27. [2]) Miltner, Privatmünzen 686, Naučný Slovník.

Lochovicům dány r. 1574 pečeť městská, dva trhy výroční a trh téhodní.[1]) Zemřel r. 1578 dne 1. března, odkázav, dětí nemaje, všechen statek svůj manželce své *Eléně Pušovně* z *Michlstorfu.*[2]) Paní tato, vdavši se potom za *Kryštofa Vratislava* z *Mitrovic*, odevzdala mu kšaftem veškeré jmění své a zemřela r. 1580.[3])

Dlouhý čas zůstaly Lochovice v držení Vratislavů. První z nich, Kryštof, jenž byl cís. radou a purkrabí Karlšteinským ze stavu rytířského, držel také polovici Protivína a zemřel r. 1612 dne 18. ledna bezdětek v domě svém v Praze. Pochován jest v Lochovicích. Podlé posledního jeho pořízení r. 1610 zdělaného zdědil tvrz Lochovice strýc jeho *Václav starší Vratislav* z *Mitrovic* a na Litni,[4]) kterýž se nazýval ondy mladším, na ten čas však nejstarším. Statku zděděného dlouho neužil, neb nedlouho po jeho ujetí zdělal poslední své pořízení a zemřel ještě v roce 1612.[5]) Nad *Jiříkem,* synem a dědicem jeho nezletilým, byla poručnicí Václavova vdova Lidmila z Gerštorfu. Jiřík dosáhl let svých, držel Lochovice, Liteň i Skřipel. Zemřel roku 1639 dne 17. května, maje věku svého 43 let. S manželkou svou Kateřinou Vratislavovnou z Mitrovic splodil syny *Václava Adama* a *Zdeňka Eusebia,* jimž všechen statek svůj odkázal.[6]) Roku 1640 dne 5. října následovalo dělení obou. Mladší obdržel Liteň, starší tvrz Lochovice se světnicemi, komorami, kuchyní klenutou, marštalemi a jinými pokoji, pokud ještě v téže tvrzi po vypálení od lidu vojenského zůstávaly, též „s tím placem a příkopem před tvrzí zdělaným" a sklepem podzemním ve vrchu Hradišti, pivovár spálený, tři dvory od lidu vojenského zkažené, konečně městečko Lochovice a vsi Libomyšl a Neumětely.[7]) Václav Adam oženil se potom s Maří Majdalénou Kocinkou z Dobrše, jíž r. 1644 na Lochovicích 20.000 kop míš. věnoval,[8]) ale zemřel již r. 1647 bezdětek. Statek zdědil bratr jeho tehdáž ještě nezletilý, protož jej také matka jeho Kateřina, smluvivši se o tom dříve s Maří Majdalénou, až do plnoletosti jeho spravovala.[9]) Zdeněk prodal Liteň (roku 1649), byl později radou soudů dvorského a komorního a hejtmanem kraje Podbrdského. Syn jeho *Jiřík Bernart* uvázal se v Lochovice r. 1686 a přikoupil t. r. od Evy Talmberkové statek Bezdědice, získal také Želkovice a byv potom cís. kom. tajným radou a místodržícím, zemřel r. 1718 bezdětek. Statek zdědil strýc jeho *Jan Antonín hrabě Vratislav* z *Mitrovic*, jenž zemřel r. 1732, zůstaviv syny *Josefa* a *Vincenta.* Když onen r. 1738 zemřel, zdědil Vincent polovici jeho a prodal potom všechen statek Lochovský, a to napřed (r. 1752) Bezdědice a potom r. 1754 Lochovice *Václavu Kazimírovi* hrab. *Netolickému* z *Eisenberka.*[10]) Od těch dob až na ten čas se na zámku zdejším několik rodin vystřídalo.

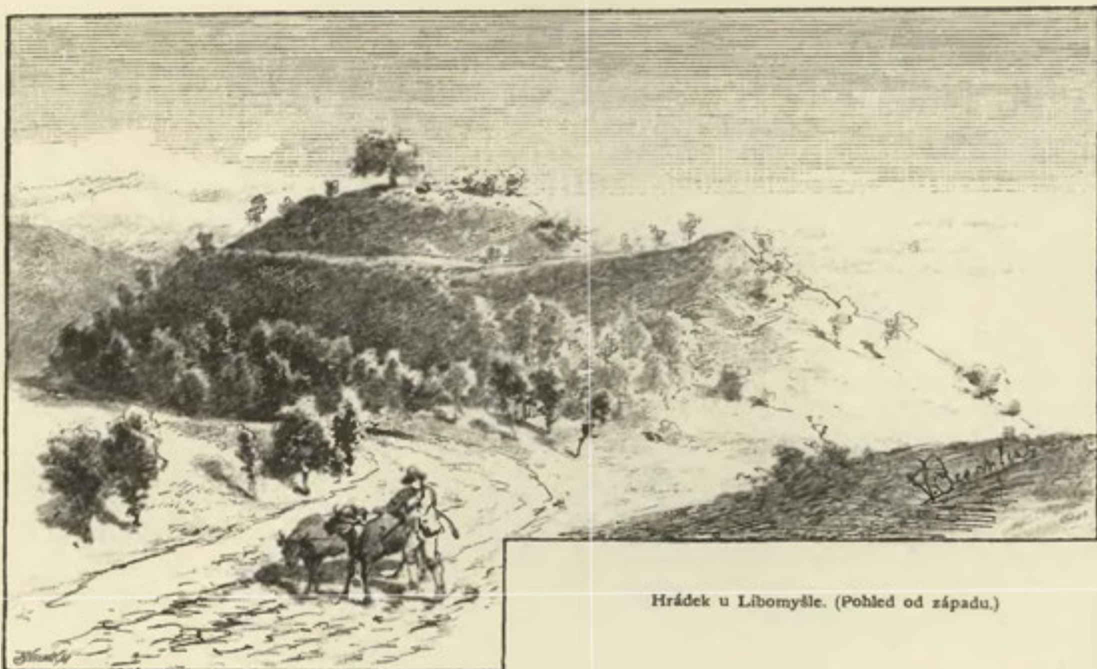

LIBOMYŠL.

Nedaleko Lochovic, asi půl hodiny k severu jest ves Libomyšl v rovině ležící pod stráněmi, Vyšebohy řečenými. Při samé vesnici vystupuje z luk vršek na způsob homole, patrně všecek nasypaný a lidskou rukou vytvořený, o čemž svědčí netoliko položení jeho v rovině, ale i materiál a místo sousední, na Panově řečené, z kterého země brána byla. Vršek ten, který korunuje stará pěkná lípa, jmenuje se Hrádek, patrně od hrádku neb tvrze, která na něm stávala. Poslední zbytek tohoto sídla jest hluboký a široký příkop, který v polokruhu jižní část vršku objímá. Okolo příkopu táhne se násep také jen na této straně. Byl-li někdy okolo celého vršku, není známo, jinak ovšem se u mnohých tvrzišť i to vyskytuje, že jest násep jen na straně chráněné; to se také shoduje s úbočím Hrádku, kteréž jest na této straně

[1]) Pam. arch. XI. 668. [2]) Diarium za Rudolfa II. f. 22, Vel. Kal. DZ. 20. B 26. [3]) DZ. 20. Q 25. [4]) DZ. 135. O 6–19, Lumír r. 1856 str. 403. [5]) DZ 136. D 19 27. [6]) DZ. 147. B 20. [7]) DZ. 303. E 16 — F 10. [8]) DZ. 148. L. 3. [9]) DZ. 112. C 22, 24. [10]) Pozdější držitele hledej v Sommerově topografii a hlavní knize desk zemských.

Hrádek u Libomyšle. (Pohled od západu.)

méně příkré. Na straně severní není tudíž příkopu, nýbrž je tu odstavec uměle udělaný, ze kteréhož se na Hrádek nahoru jezdilo. To také vede k domněnce, jak cesta šla na Hrádek. Šla od vesnice od západní strany, došla severozápadního konce valu a šla po řečeném odstavci vedlé plotův a srubův až ke druhému konci valu a odtud pak nahoru směrem od východu k západu. Uvnitř toho opevnění v jisté výšce nad tím nachází se tvrziště vejčité podoby, ne velké sice, ale přece takové, že tu státi mohlo stavení prostorné a ještě dosti místa pro dvorek zbývalo. Na povrchu rozkopaném není ani památky po bývalých staveních, neb i po té kapličce, která tu v minulém století stávala, není ani památky. Na konci našeho století nacházely se tu hluboké díry, kteréž pocházely od propadených sklepů; ty také ukazovány ctihodnému badateli F. Hebrovi, když v této krajině cestoval, a vypravována mu o tvrzišti a Vácslavovi IV. podobná pověsť, jako se vypravuje o otci jeho Karlovi a pokladu Opatovském. [1])

Dějepisné zprávy o Libomyšli začínají poměrně dosti pozdě. K r. 1370 dovídáme se, že seděli *Oldřich z Libomyšle* na Libomyšli, drže k tomu část Ohrazenice a Křesína, a *Smil z Libomyšle* na části Hořovic. Obojí se tehda dědinami svými spolčili. [2]) Oldřich zemřel okolo r. 1404, a část jeho dostala se potom Smilovi, jenž se ještě r. 1407 připomíná. [3]) Potomek jeho jest snad *Jan z Libomyšle*, jenž držel do r. 1419 dvůr manský na Porostlém. [4]) Již r. 1413 držel Libomyšl *Stach z Doubka*, který prodal t. r. úrok na veškerém svém zboží v Libomyšli konventu svaté Máří pod mostem Pražským a potom se jako průvodce a pomocník Jana Čelného, sudí dvorského měst královských, připomíná. [5]) I v jiných letech dlužil si na svůj statek, poněvadž bezpochyby dětí neměl; konečně věnoval r. 1420 manželce své Markétě z Pacova 500 kop gr. č. na vsi celé Libomyšli. Roku 1427 byl již mrtev a vdova po něm pozůstalá vdala se za *Habarta z Vraního*, jenž se stal takovým způsobem držitelem Libomyšle. Třebas i r. 1437 provolána odúmrť po Stachovi, bylo přece věno Markétě zapsané tak veliké, že výprosníci, byť provedli právo své, jen malou část ceny, zač zboží stálo, obdržeti mohli. [6]) Syn z tohoto manželství pošlý *Vilém z Vraního* vyprosil si sám r. 1454 všechny nápady, které mohly náležeti králi Ladislavovi na tvrzi, dvoru, vsi a mlýnu Libomyšli, ale když za nedlouho potom Vilém bezpochyby v některé z tehdejších častých válek zahynul, vyprosila si Markéta všechno právo odúmrtní po něm (roku 1457) a vyskytuje se ještě r. 1459 jako paní na Libomyšli. [7]) Druhého statku Vilémova, Hlážovic totiž, byla postoupila příbuzným Vilémovým. Roku 1457 zakládala Markéta rybník nějaký a poněvadž jím loučku a roli patřící ke kostelu Neumětelskému zatopila, dala faráři v náhradu jinou louku, ležící pod Neumětely. [8])

[1]) Srovnej i popis tvrziště velmi podrobný v Pam. arch. X. 698. [2]) Rel. tab. I. 438. [3]) DD. 14 f. 77, arch. č. II. 361, DZ. 250, M 20. [4]) DD. 61 str. 238. [5]) Lib. erect. X. 1, staré knihy Lounské. [6]) Arch. č. III. 493, lib. III. Vet. urb. Prag. 75. DD. 15 f. 100. Viz i rel. tab. II 185. Jak s tím srovnati panský nález (Brandl, lib. cit. III 386) roku 1448 učiněný, že měl Henik z Valdšteina Vilémovi z Batelova Libomyšl ve dsky v Čechách vložiti, pověděti neumime. [7]) DD. 16 f. 104. [8]) Lib. erect. XIII. b. f. 15.

Z rodu dřevních vladyk Libomyšlských připomíná se ještě tehda (roku 1456) Jan Dobronka z Libomyšle, jenž držel dvůr v Bavoryni;[1]) Libomyšl samotnou nacházíme potom (roku 1482) v držení *Štěpána Vamberského z Rohatec.*[2]) Na počátku 16. století seděli v zdejší krajině tři bratří Vamberští, Oldřich, Petr a Hynek, synové Janovi a bezpochyby potomci Štěpánovi, kteří se potom rozdělili. Oldřich dostav za díl svůj tvrz, dvůr a část vsi Libomyšle a vsi pusté Vyšebohy a Stašov, prodal týž statek před r. 1528 *Vilémovi Podmoklskému z Prostiboře* za 1700 kop.[3]) Druhý bratr Petr držel též část Libomyšle, Bavoryně a Otmíče, což prodal r. 1533 Karlovi ze Svárova.[4]) Část tato dostala se pak k Hořovicům. Od Viléma koupil Libomyšl před r. 1537 *Hynek Černín z Chudenic*, ale prodal týž statek i s Neumětely k němu patřícími r. 1540 *Danielu Tatousovi z Vraního.*[5]) Tatous měl za několik let, co na Libomyšli seděl, časté soudy, zvláště i proto, že držel několik vesnic zápisných, které se od něho vyplacovaly. Přijev asi roku 1543 do městečka Unhoště do domu Jiříka Kudlaty, uhodil napřed čeledína kamenem a potom brané své dobyl; když pak se hospodář brané chytil, aby nemohl škoditi, tu jej Daniel zbil a zranil. Ves Neumětely vyplatil od něho Oldřich z Prostiboře, ale i po postoupení vesnice držel Daniel některé dědiny, které právem lidem z Neumětel náležely.[6]) Konečně prodal Daniel statek Libomyšlský dotčenému *Oldřichovi z Prostiboře na Lochovicích*, místopísaři kr. Č.[7]) Libomyšl zůstala od té doby při statku Lochovském, kromě krátké doby okolo r. 1570, kdež ji měl v zástavě *Mikuláš Měděnec z Ratibořic.*[8]) Když na podzim t. r. Libomyšl byla vyplacena, ještě tvrz zdejší stála; ovšem nemůžeme určiti, jestli to byla tvrz na Hrádku stojící nebo tvrz nějaká ve vsi.

Za dob následujících tvrz zanikla, poněvadž se na ní nebydlelo. Hrabě Bernart Jiří Vratislav z Mitrovic dal na Hrádku, když již tvrz dávno spustlá byla, kapli sv. Jiří vystavěti a vysvětiti (r. 1698). Poněvadž kaple ta časem a povětřím velice porouchána byla, jest r. 1787 zavřena a zrušena. V dražbě dne 29. září r. 1787 odbývané byla i s příslušenstvím prodána občanům Libomyšlským za 20 fl., kteří dříví z ní dali na stavbu školy. Tři zvony z věže při kapli byly z nařízení guberniálního některému z nově zřízených kostelů darovány a příjmy kaple připadly kostelu v Libomyšli. Tak alespoň psáno jest v pamětní knize farní, kdežto mezi lidem koluje pověsť, že zvony po zrušení kaple dostaly se na obecní zvonici v Lochovicích, kde prý zůstaly nějaký čas, až tehdejší majetnice panství, prohravši v kartách celou svou hotovosť, i ty zvony vsadila a také je prohrála; načež odvezeny do Krumlova, kdež prý se až do té doby nalézají.[9])

NEUMĚTELY.

d Lochovic k východu prostírá se ves Neumětely, ležíc z části na výšině, z části sklánějíc se do údolí. Jest to osada starožitná, k níž se váže pověsť o Horymírovi a koni jeho Šemíkovi. Posud se ukazuje před kostelem kámen, na němž býval nápis: „Již od dávných časů věřívalo se a věří, že zde Horymírův věrný kůň Šemík leží.“ Po nějaké tvrzi ve vsi není ani památky: také tu nikdy nebývala, poněvadž jest v blízkém okolí míst k tomu příhodných dosti. Blíže nebo něco dále od Neumětel nachází se totiž troje tvrziště. Ptá-li se totiž někdo po sídle Horymírově, ukazuje se mu k severovýchodní straně pod Housinu a řekne se, že tam na vrchu Košíku hrad Neumětelský a báječné sídlo Horymírovo stávalo. Proti Neumětelům totiž za lučným údolím Chumavy vyčnívají dva vrchy jako nižší výběžky z pohoří Housnického; severní vrch nižší jest Neumětelec a jižní jako dvourožec jest Košík. Vrch tento vybíhal někdy ve dvě homole. Na severozápadním z nich stávala tvrz hlubokým příkopem obehnaná, druhá východní, o níž se vypravuje, že na ní někdy kaple stávala, byla nejspíše také ve tvrz zahrnuta takovým způsobem, že ona i sedlo (zvané Krchov) mezi oběma se nacházející patřily k předhradí. Západní strana vrchu tvoří sráznou stráň, východní však, která se sousední Housinou na prostředku spojena byla, zdvižena jest náspem,

[1]) Ib. 9. [2]) Arch. gub. [3]) DZ. 4. H 5, rep. 2, F. k. s. E 16. [4]) DZ. 1. G 22. [5]) DZ. 4. H 5, 5. E 22, 44. A 30, reg. 7. F. k. E 19. [6]) Reg. 12 F. kv. G 12, M 11. [7]) DZ. 47. K 12. [8]) DZ. 60. E 3. [9]) Pam. arch. XI. 670.

který příkrým sklonem svým hrad nepřístupným činil. Z té strany byl zajisté příjezd. Z vlastního tvrziště neb věžiště bývalého hradu zbyly známky velmi chatrné, neb r. 1866 kamenník zrovna v jeho vnitřku lom otevřel a učinil z tvrziště hlubokou propasť. Založeno bylo do kruhu a příkopem a náspem objato.[1]) Když otevřen byl lom, musily se odstraniti všechny hořejší vrstvy, ale nenašly se tu ani zděné základy ani kamení, než toliko něco cihel, spálená hlína (lepenice) a jedno žebro lidské.[2]) Zdá se tedy, že tu stávala věž ze spodu od cihel, svrchu ode dřeva s lepením vystavěná. Na jihozápadním cípu pole „na Krchově“ odkryta jest před lety studně, která však ihned pro nebezpečí zaházena jest. V pověsti se o ní vypravuje, že svou hloubkou potoka Chumavy dosahovala a z něho živena byla.

Asi půl hodiny daleko od Neumětel k severu a od Košíku čtvrť hodiny k severozápadu vybíhá z Housiny ostroh řečený Starý zámek, spadající koncem svým do údolí řečeného Útěska, za nímž jest Španělská stráň a výše tak zvané Výšebohy. Konec tohoto ostrohu není oddělen ani příkopem ani náspem, ale stával na něm hrad z kamene a z malty vystavěný a jak z místa patrno, dosti prostranný. Stará k zámku vedoucí cesta, nyní úplně zarostlá, šla od Želkovic. Hajný zdejší kopaje tu přišel na sklepy a kamení vyházel, při čemž našel hvězdu a nádobu velmi hrubou barvenou tuhou s vroubkovaným krajem, též střely rozmanité, malou podkovu a kalíšek hliněný, též tuhou zbarvený. Poněvadž vrch tento s porostlinou na něm se nacházející patří posud obci Neumětelské, lze za to míti, že i tento hrádek s osudy Neumětel souvisel.

„Horymírův kámen“ v Neumětelích.

Třetí zámek Neumětelský stával na straně jižní pod vesnicí při panském rybníku tam, kde se dosud na valech říká. Na místě tom mezi lukami byly ještě r. 1859 velmi rozsáhlé náspy a příkopy, na ten čas však spatřuje se jen kus velmi hlubokého příkopu, který jest s rybníkem v souvislosti. Ostatní vše bylo r. 1866, když upravována vedlejší panská louka, urovnáno. Při tom přišlo se na velmi mnoho cihel, malty a spálené hlíny a něco střepův, což vše lid na domněnku jednak o sklepě, jednak o kuchyni dovedlo. Založena byla tvrz do kruhu. Známa jest dostatečně pověsť o Horymírovi a koni jeho Šemíku, kteráž se po prvé u Hájka vyskytuje, ale jak se zdá, patrně z úst lidu vzata jest. Název Horymíra, Hořemíra neb Horomíra lze doložiti z názvu vesnice Hořeměřic nebo Horoměřic. Také název Šemíka lze doložiti ne-li z českých, tedy z německých pověstí, neb kůň, kterého vrátil Jetřich Berounský hrdinovi Wittigovi, nazýval se Schemming.[3]) Jestliže pak pověsť posud v lidu živá spojuje Hořemíra s hrádkem na Košíku, lze za to míti, že tu bydlívali první páni Neumětelští, zejména snad ti, kteří tu seděli ve 13. století. Ale nejdéle ve 14. neb 15. věku

[1]) Podrobný popis v Pam. arch. XI. 115 a t. d. XII. 144. [2]) Zprávy dr. Edv. Čermáka v Litomyšli. [3]) Mittheil. des Ndb. Exc. Cl. X. 96.

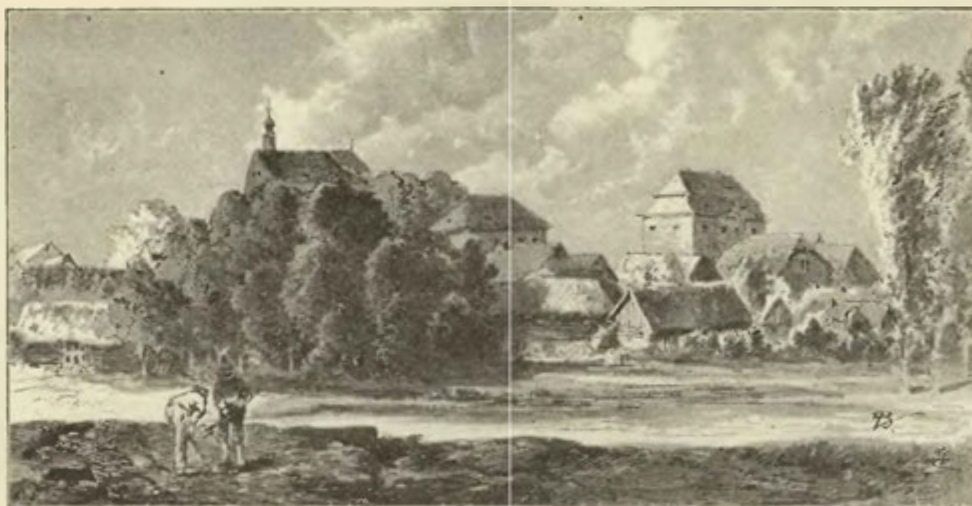
Val v Neumětelích.

povstal i hrádek na Starém zámku. Jakožto první nám známí majetníci Neumětel a okolí vyskytují se páni z Neumětel znaku jednorožce, původem svým z Běškovic (u Roudnice) pocházející. Na sklonku 13. neb počátku 14. století žil *Oldřich*, jehožto syn *Protiva* z *Neumětel* (r. 1331) obdržel papežské dovolení, aby mohl trvati ve sňatku se Škonkou ze Žebráka, s níž byl spřízněn.[1]) Týž vyskytuje se také r. 1344 jako svědek v nadání, kteréž učiněno bylo klášteru pod Mělníkem. O dceři jeho Adličce řeč byla nahoře (str. 204.). Současně se připomíná *Chotibor* (snad bratr jeho) poprvé ve výsadě, kterouž obdrželi Hostomští, a r. 1355 jako pán na Valdece.[2]) Když roku 1355 dne 28. října od Chotěbora a synovce jeho *Oldřicha* z *Valdeka* (tedy syna Protivova) dáno bylo faráři Pičínskému osvobození, aby dědinami svými Hlubošskými nebyl poddán soudu vsi Hluboše, napsán jest list o tom na Neumětelích.[3])

Roku 1372 vyskytuje se *Jan* z *Běškovic* jako držitel Neumětel, ale již r. 1379 jiný z rodu tohoto, jménem *Zdeněk Běškovec* z *Neumětel*, jenž daroval r. 1385 kostelu zdejšímu kopu platu na všech statcích svých. Byl tu pánem ještě r. 1390, kteréhož roku daroval král Václav všechno právo své, které mu na statcích Zdeňkových po smrti Kateřiny, vdovy po Kříškovi Beranovi, sousedu Menšího města Pražského, náleželo, Mikšíkovi z Hostí a Barboře, manželce jeho,[4]) ale zemřel před r. 1398. Buď od něho nebo synův jeho Zdeňka a Oldřicha statek Neumětelský prodán. Jako držitel jeho vyskytuje se roku 1409 *Ondřej* z *Vilímova* seděním na Královském Kameni.[5])

Všechny tyto zprávy vztahují se buď ke tvrzišti na Košíku nebo Starému zámku. Co se týče tvrziště pode vsí, jsou zprávy, že patřívalo *klášteru Zbraslavskému* a že mu darováno od králů Českých. Král Václav udělil klášteru roku 1400 tu milosť, aby z některých statků svých, zejména vsi Neumětel s tvrzí a dvorem, berní neplatil.[6]) Patřily k té tvrzi rybníky, potoky a lesy.[7]) Když nastaly války náboženské, zmocnili se Pražané klášterství Zbraslavského z veliké části a rozdávali je svým věrným. Tehda se stalo, že dvůr Neumětelský dali Janovi Prčkovi, ale zdali v jeho držení vešel, není známo. Neb nachází se, že Zdeslav Tluksa z Buřenic, purkrabě Karlšteinský, Neumětely opanoval a sem roku 1423 katolického faráře podával.[8]) Za těchto bouřlivých dob spustly tvrz i celé hospodářství. Neznámého roku zapsal opat Jan tvrziště Neumětelské s příslušenstvím *Vaňkovi z Mostu*, Janovi, synu jeho, a Anně, dceři jeho, ve 140 kopách. Od Mostského koupili statek ten *Václav* a *Oldřich bratří z Valtířova*, což stvrdil král Jiří r. 1460, dodav k tomu právo výplaty.[9]) Král Vladislav stvrdil oba řečené zápisy na žádosť Jana

[1]) Reg. III. 679. [2]) Arch. gub. a Hostomský. [3]) Arch. Svatomář. [4]) Lib. conf. visit., lib. erect. XIII. a. 16, DD. 13, f. 57. [5]) Lib. conf. [6]) Arch. c. k. dvorský. [7]) Reg. 6 G svěd. V 7. [8]) Höfler F. r. H. II. 294, lib. conf. [9]) Arch. bibl. Praž. arch. č. II. 185.

Neumětely

Vamberského z Rohatec, jenž byl Neumětely ke statku Libomyšli přikoupil. Jakub, opat Zbraslavský, zastavil Neumětely roku 1539 *Oldřichovi z Prostiboře na Lochovicích* a *Duchkovi Chmelíři ze Semechova*, měšťěnínu Starého města Pražského, ale napřed musil se souditi s majetníky Libomyšle, aby přijmouce peníze zástavní statek zase navrátili. To když se stalo, král Ferdinand zástavu tu, která se stala na způsob pronajetí statku, r. 1545 potvrdil. [1]) Neumětely drženy potom jako zápisný statek k Lochovicům. Roku 1570 zastavil Ladislav Humpolec z Prostiboře ves Neumětely s tvrzištěm a příkopem okolo něho a vším příslušenstvím Janovi staršímu z Lobkovic na Zbiroze, od něhož nabyl práva toho ještě t. r. slovutný tehda sekretář dvorský *Mikuláš Valter z Valteršperka.* [2]) Ten pak dosáhl toho, že mu klášter Zbraslavský ves Neumětely s dvorem pustým a lesy na Baštinách dědičně prodal. [3]) Neumětely patřily od té doby ke statku Lochovskému.

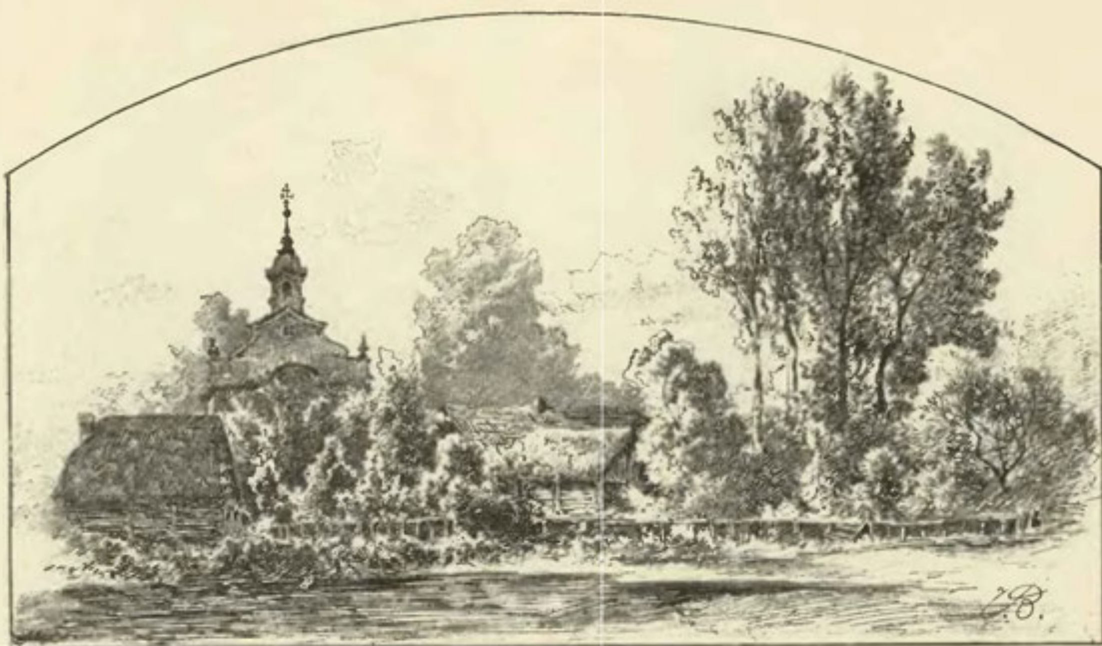
---

[1]) Kop. 27 v arch. gub. reg. 12 F. k. s. E 3, rkps. II. A 2 bibl. Praž. [2]) DZ. 60, E 3, 88. L. 3. [3]) DZ. 61. G 18.

Želton Valterův. (Pamětní peníz.)

Skřipel.

TVRZE NA LOCHOVSKU A OSOVSKU.

OSOV.

Ve Velkém Osově není nyní panského dvoru, poněvadž popluží jeho svedeno bylo ke dvoru v Osovci ležícímu. Roku 1858 při regulování parku přišlo se na základy bývalého dvora a hnojiště; ležel tedy ten dvůr v místech, kde nyní farní příbytek jest, od dolního dílu zámku až k nynější škole. Při něm stávala tvrz, na jejímž místě postaven jest nynější zámek. Poněvadž se říkávalo Osovci Usov, jest na snadě, že se tak říkávalo i Osovu, a proto se v starých pamětech s názvem Osova nesetkáváme.[1]) Ve 14. věku seděla tu větev pánů z Tetína, užívajících za znak býka, ale *Milota z Usova* seděl již r. 1391 na Svinčanech v Chrudimsku[2]) a držel potom (r. 1397—1412) Klamoš. Potomci jeho nazývali se Husovci ze Všejan. Potom se připomíná (r. 1412) *Jakub z Osova*,[3]) o němž se nemůže říci, jestli seděl na Osově neb Osovci. V 15. věku seděli tu *Osovští z Adlaru*, ale není také možná některého z nich jmenovati. Poslední toho rodu, kteří tu seděli, *Jindřich z Adlaru*, *Kateřina*, *Jiřík* a *Vilém* odtudž prodali r. 1504 Osov tvrz, dvůr a ves a Vížinu ves pustou *Janovi Vamberskému z Rohatec*.[4]) Nástupce tohoto *Oldřich* oženil se s Markétou ze Solopisk, jíž r. 1545 na zboží Osovském věnoval, a prodal roku 1554 Osov s tvrzí a dvorem, částí vsí Hodyně a Běščína, dvůr a ves pustou Vížinu *Václavovi Holanovi z Jiljova*, který na tomto zboží nedlouho potom (r. 1555) manželce své Uršile z Nostvic věnoval.[5]) Po jeho smrti bezdětné přisouzen jest Osov bratru jeho *Jiříkovi* (r. 1562). Tento byl ženat s Barborou z Bařšteina, jíž roku 1571 na zboží Osovském věnoval, a zemřel r. 1585. On i manželka jeho pochováni v kostele Skřipelském.[6]) Zůstali po něm synové *Karel*, *Zikmund*, *Jindřich*, *Jan*, *Václav*, *Ctibor* a *Petr*, dílem zletilí, dílem nezletilí, kteří se o toto nevelické zboží děliti nemohli, pročež je ujal r. 1590 Karel sám a oženil se potom s Johankou z Hertenberka, jíž r. 1594 věnoval.[1]) Avšak již r. 1598 prodal Karel zboží Osovské *Jiříkovi Vratislavovi z Mitrovic*,[2]) který držel nějaký čas Osov se Skřipli. Týž pán prodal roku 1601 oboje zboží *Jakubu Menšíkovi z Menšteina*, JMC. radě a prokuratoru v kr. Č.[3]) Tento byl té doby muž znamenitý a velice vážený, jenž byl přijat r. 1577 do stavu rytířského, potom všelijaké čestné úřady zastával a šetrností drahně jmění nabyl. Sepsal též knihu o mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní (r. 1600), která byvši sněmem schválena, stala se zákonem.[4]) Zemřel v Praze r. 1614.[5]) Před svou smrtí prodal tvrze Osov a Skřipel se vším jich příslušenstvím *Oldřichu Gerštorfovi z Gerštorfu*.[6]) Tento pán byl r. 1618 jedním ze správcův zemských, dal se pak potřebovati v rozličných poselstvích a kommissích. Mezi bouřemi tehdejšími zemřel a odsouzen jest potom (r. 1621) všeho jmění svého, a památka jeho za proklatou a nepoctivou na věčné časy se vyhlásila. Osov a Osovec koupila potom vdova po něm *Saloména z Rejbic*, poněvadž měla na něm znamenitou pohledanosť, Skřipel pak koupil téhož roku (1623) *Jan Valter Bordogni de Taxis*, cis. setník, za něhož se byla Saloména mezi tím vdala.[7]) Ale za nedlouho přečkala i tohoto muže a vdala se okolo r. 1628 za *Bedřicha z Nassau*, hejtmana vojenského, a posléze za nějakého Makovského. Buď převzala na sebe koupením Osova veliké břemeno, kteréhož nemohla unésti, aneb ji pronásledovalo mnohé neštěstí; nacházíme totiž, že Osov pro dluhy udržeti nemohla. Roku 1626 odhádán *Anně Černínové z Chudenic*.[8]) Nedlouho potom dostal se Osov v držení *Jana de Witta* a manželky jeho *Anny z Glouchova*, po jichž obou smrti převzal jej (r. 1645) *Mikuláš z Gerštorfu* a *z Malšvic*, tehda místokomorník.[9]) Dcera jeho *Alžběta Zuzana*, provdaná za Zdeňka Vratislava z Mitrovic, prodala r. 1677 Osov,

[1]) Jen jednou k r. 1379 jmenuje se Osov. Nějaké užitky šly odtud kancléři arcibiskupově. Část tato Osova patřila ještě v 16. věku ke Skřipli. [2]) Archiv Drážďanský. [3]) DD. 15. f. 136. [4]) DZ. 6, G 4. [5]) DZ. 7, E 19, 11. H 25, L 6. [6]) DZ. 17. E 8, Pam. arch. X. 113. Viz obr. na str. 222.

[1]) DZ. 25. J 29, 27. F 3, 167. C 21. [2]) DZ. 129. M 8, 174. E 17. [3]) DZ. 130. J 2, 175. N 10. [4]) Viz Jirečkova Rukověť II. 24. [5]) Dačického Paměti I. 315. [6]) DZ. 138. A 26. [7]) Bílek, Děje konf. [8]) DZ. 142. H 2. [9]) DZ. 305. B 21.

Zámek kníž. Schwarzenberka v Osově.

Osovec, Běštín, Chrastinu, Hlážovice, Lstěni, Chlumec a Skřípel *Ferdinandovi Maxim z Kounic*, po němž následoval r. 1687 bratr jeho *Jan Vilém.*[1]) Od tohoto získal Osov r. 1701 *Ferdinand Rudolf z Valdšteina*,[2]) ale po nějakém čase dostal se zase v držení pánů z Kounic. Za rodu Kounického přivedeno do údolí Osovského, ve kterémž byl lid skrze války z části vyhuben, množství německých osadníků z panství Novozámeckého; zejména byli Němci skoro všichni šafáři, mistři a pacholci ovčáčtí, kočové a řemeslníci. Posledních přibylo zvláště v letech 1728—1737, když hrabě *Jan Adolf z Kounic* nový kostel a nový zámek v Osově stavěl. Tito němečtí osadníci se arci v brzku počeštili, ale německá jména jich posud k původu germánskému ukazují. Jako hejtmani Osovští jmenují se tehda r. 1668 Pavel Kozlovský, r. 1669 Bedřich Patzelt, r. 1673 Adam Měšíček z Výškova. Kromě hejtmana nacházeli se na zámku hofmistr, dvorní kuchař, dvorní zahradník, štalmistr, gestüttschreiber, lékař koní, hof- a reitknechti, běhouni, reitschmied, dvorní malíř de Pini, zámecký kaplan, dvorní šašek Pimfinger. Že by byl kdys na Osově učitel neb lékař, není známo; za to byli ve vesnici dvorní pekař, dvorní švec, krejčí, kovář atd.[3]) V držení rodu Kounického zůstal Osov do r. 1804.

[1]) DZ 393, H 26, L 1.
[2]) DZ. 407, L 11.
[3]) Pam. arch. X. 114—116.

OSOVEC

Ve vesnici Osovci neb Osůvci, nedaleko Osova ležící, stávala tvrz na tom místě, kde nyní stojí statek sedlský č. 19, a posud se známky starého valu ke straně severní spatřují.[1])

Od velmi starých dob bývalo tu manství služebné ke hradu Karlšteinu. Zajímavo je, že se říkalo osadě této již v 15. věku Usov neb Usová, potom Osov (rozuměj Malý), pak Uosovec neb Usovec a konečně Osovec. *Ofka* a *Bušek*, syn její, prodali r. 1437 manství Osovské *Janu Tatkovi z Usova*, ale bezpochyby z toho sešlo, poněvadž týž Bušek Osovec roku následujícího *Slamírovi z Borku* prodal. Později bylo manství toto rozděleno; polovici držel *Zikmund Osovský*, polovici *Duchek* a *Hůda*, synové bratra jeho zemřelého *Štěpána*. První polovice prodána jest r. 1460 *Martinovi z Osova*, ale spojena jest zase s druhou polovicí r. 1466. Roku 1505 prodal *Jan Kurář* dvůr Osovec *Janovi* a *Petrovi* bratřím *z Osovce*. Po smrti *Šimona*, mana z Osovce, prodán jest statek jeho (roku 1548) *Václavovi*, synu *Jana z Hostomic*. Jakožto pozdější držitelé jmenuji se r. 1606 *Zdeněk* a syn jeho *Jaroslav*, r. 1612 *Kryštof* a r. 1615 zase *Jaroslav*, vše *Otové z Losu*. Roku 1617 koupil týž statek od Jaroslava *Oldřich z Gerštorfu* a připojil jej k panství svému Osovskému.[2]) Ve válce třicetileté vypálen jest Osovec i s man-

[1]) Pam. arch. X. 369. [2]) DD. 61. str. 259, 284, 439, 485, 62. st. 310, 641, 111. fol. 16—17.

Náhrobek Jiřího Holana z Jiljova a na Osově na hřbitově Skřipelském.

stvím od Švédův, nicméně měl i potom samostatnou správu a připomíná se i proto r. 1655 a 1667 „písař Osůvecký." Teprve v pozdějších dobách zmizelo manství docela z evidence, tak že r. 1840 ani možno nebylo meze jeho naznačiti. Konečně učiněno jest v té příčině narovnání na ten způsob, že za bývalé manské statky Osovec a Lisovice vyměřeno jest na Osovsku tolik dědin, kolik oba statky dohromady činily. [1])

SKŘIPEL.

Ves Skřipel od dávných dob rozdělena byla mezi několik držitelů. Roku 1233 nabyl klášter Ostrovský od krále Jana podací při kostele sv. Jana ve Skřipli a nějaké dědiny, a od té doby dosazovali sem opatové faráře. Jiný statek, obsahující lán rolí se dvorem, daroval r. 1337 *Jan ze Skřiple* kostelu Pražskému.[2]) Snad jest to ta část, která se počítala r. 1379 k důchodům kanceláře arcibiskupské, a není-li tomu tak, měl tu arcibiskup třetí část. [3]) Jiná část konečně byla jměním vladyckým. Prvotně ovšem patřila jako jmění královo hradu Pražskému a dostala se potom v manství osobám zemanským s takovou povinností, kdykoliv by král honil v lesích Hrochotech u Hostomic, aby byl držitel povinen buď sám anebo skrze služebníka svého přijíti se psem honicím a při honbě pomáhati. Roku 1346 byli v držení téhož manství *Miroslav* a *Svach* bratří *ze Skřiple.* [4]) Při něm vystavěna byla také tvrz. Služba dotčená vykonávána potom ke hradu Dobříšskému, a páni toho dvora měli svobodu dříví na království (lesích královských) sekati. Okolo r. 1403 seděl na tom manství *Vaník z Vyhnanic.* Když ho Kuneš z Olbramovic chlapstvím nařekl (t. j. o jeho svobodném původu pochyboval), učinil mu král Václav nápravu a prohlásil jej za muže vladyckého. [5]) Roku 1410 připomíná se *Bohuněk ze Skřiple,* [6]) *Jan* a *Petřík,*

[1]) Pam. arch. X. 369. [2]) Arch. kapitulní. [3]) Emler, Urbáře str. 337. [4]) Archiv gub. [5]) Copiar. Przemisl. 95. [6]) DD. 14. f. 83.

synové někdy Vaníkovi z Horek, odjinud ze Skřiple pečovali o to, aby při kostele zdejším kněz střídník býti mohl, a na jeho vyživení určili (podlé ustanovení otcova platy ve vsích Březí a Skřipli. [1]) Roku 1418 prodali bratří manství své, totiž dvůr a krčmu *Přechovi* řečenému *Hříč z Nehasic.* [2]) Jan vyskytuje se potom jako bojovník na straně katolické. [3])

Dotčený Přech měl za manželku Markétu, sestru známého válečníka a dějepisce Bartoška z Drahenic, kteráž zemřela r. 1433 a pohřbena jest v kostele Příbramském. Přech žil ještě r. 1444 [4]) a prodal manství r. 1438 *Hanušovi ze Lhotky.* Tento je rozdělil na dvoje. Jednu polovici dal ihned po koupení dceři své *Kateřině* a *Matěji,* muži jejímu, na druhé polovici věnoval napřed Perchtě ze Stupic, manželce své, ale r. 1442 prodal ji *Linhartovi z Dubence,* který hned na tom peníze zapsal Mařce, manželce, a Janovi a Řehořovi, pastorkům svým. [5]) Od té doby byly dva manské dvory vedlé sebe.

Jeden z těchto dvorů spustl a dostal se s krčmou *Janu Rousovi ze Skřiple,* který jej prodal roku 1504 *Janu Vratislavovi z Mitrovic,* [6]) který již ve Skřipli osedlým byl. Neb král Jiří byl tu část Skřiple, která patřívala klášteru Ostrovskému, zastavil *Vratislavovi z Mitrovic* a po smrti jeho potvrdil to (r. 1464) sirotkům po něm pozůstalým. Když r. 1471 dva z nich, *Jan* a *Vratislav,* byli dorostli, daroval jim týž král životy na dotčeném statku. [7]) S tím duchovním zápisným statkem sloučil Jan r. 1504 manský statek koupený, a brzo povinnosť manská přišla k zapomenutí. Jan držel tyto dědiny k zámku Mníšku a zemřel r. 1520. Skřipel držel po něm i s částí Mníšku syn jeho *Václav,* soudce zemský. Týž zemřel r. 1554 dne 3. února, zůstaviv 9 synův, z nichž 7 věku mužského dosáhlo a tři ještě r. 1590 živi byli. [8]) Skřipel držel potom jako díl bratrský syn Jan, který přikoupil r. 1560 od kapituly kostela Pražského ves Bykoš. [9]) Přikoupiv Liteň zemřel roku 1581. Zůstali po něm vdova Anna Vratislavova ze Šenfeldu, dva synové Václav a Jiří a několik dcer. [10]) Poněvadž byly dítky nezletilé, byla Anna nad nimi poručnicí. Přistavěla k tomuto dvoru díl stavení, totiž 3 světnice a dvě komůrky, a proto se tomuto novému stavení také tvrz říkalo. [11])

Na druhém dvoře, který vedlé tohoto samého na levé straně

[1]) Lib. erect. X. 33. [2]) DD. 61. str. 218. [3]) Arch. č. IV. 380. [4]) Bartošek 182, arch. č. III. 529, 530. [5]) DD. 61. str. 282, 283, 307, 308. [6]) DD. 62. str. 309. [7]) Archiv gub. [8]) Veleslav. Kalend. Lumír 1856 str. 402, Histor. Sborn. 1883 str. 114. [9]) DZ. 13. M 28. [10]) DZ. 21. H 9—15. [11]) DD. 67 str. 74.

Náhrobky paní Barbory Holanové roz. z Baršteina a její dcerky na hřbitově Skřipelském.

ležel, seděli do r. 1510 *Václav* a *Petr Rousové ze Skřiple*. [1]) Tehda se stalo, že dvůr ten pro nepřijetí léna měl na krále spadnouti. Vyprosil si jej Jan Vratislav z Mitrovic, ale v držení jeho se nedostal. Zdá se, že zůstali v držení jeho Rousové. Roku 1578 držel ten dvůr s tvrzí *Urban Pfefrkorn z Otopachu*, jemuž udělil císař Rudolf tu milosť, aby povinnosti manské vykonával jen králi a nikoliv zástavnímu držiteli Dobříše. [2]) Jeho synové (?) *Albrecht*, *Karel* a *Adam* prodali r. 1586 dvůr poplužný manský ve Skřipli s dědinami, též jednoho člověka osedlého ve vsi a dva dvory dědičné tudíž Anně Vratislavové ze Šenfeldu. [3]) Po té koupi spustl dvůr tento a popluží jeho přibráno k druhému dvoru. Asi r. 1594 vyhořela také tvrzka při něm stojící a již neobnovena [4])

Roku 1595 na den sv. Jana Evang. rozdělili se bratří Vácslav a Jiřík o dědictví otcovské. Onen obdržel Liteň, tento tvrz Skřipel, jakž sama ve svém zavření byla, při té tvrzi dva dvory poplužné v hromadu spojené a ohrazené i s tím, což při nich manského bylo, popluží při tvrzi a vsi Skřipel a Bykoš. K tomu koupil r. 1598 zboží Osovské. Oboje prodal r. 1601 *Jakubovi Menšíkovi z Menšteina*, od kteréžto doby páni obyčejně na Osově bydlívali a odtud Skřipelsko spravovali. [5]) K rozloučení obou statků přišlo teprve po bitvě Bělohorské, ale tu přece zůstaly aspoň manželům, neb *Jan Valter Bordogni de Taxis* držel Skřipel a manželka jeho Osov. Než pro dluhy obou přišly tyto statky brzo k rozchvácení. Skřipel odhádána r. 1631 přednímu věřiteli, *Kateřině Vratislavové z Mitrovic* na Litni a Lochovicích, která byla manželkou Jiříka († r. 1639), syna svrchupsaného Vácslava. Témuž manželu svému postoupila Kateřina r. 1638 vše svoje právo ke statku Skřipelskému, avšak přečkavši ho živobytím, ujala jej zase a hospodařila tu až do let dětí svých. Starší syn Vácslav zemřel záhy bezdětek, zůstaviv vdovu *Maří Majdalénu Vratislavovu z Dobrše*, kteréž Kateřina statek Skřipelský dskami odevzdala. [6]) Za těch dob byly tvrz a dvůr docela spáleny a ves velmi spuštěna. Tento tak od vojáků zvedený statek prodala Maří Majdaléna r. 1647 *Mikulášovi z Gerštorfu* a spojen potom s panstvím Osovským. [7]) Po tomto ohni již tvrz neobnovena. Není pochyby, že stávala ve vsi při dvoře poplužném; ohrada z pravidelných valů složená a blíže Skřiple v polích ležící pochází z jiné doby.

HLÁŽOVICE.

everně od Osova leží troje místo obydlené, Hlážovice, Hlážovičky a Nový dvůr (někdy Chrastina), vše na polnostech jediné obce založené. Býval tu totiž nejeden statek zemanský; při Chrastině pak bývala tvrz vladyk Hlážovských. [8]) Nějaké dědiny při Hlážovicích míval klášter Ostrovský. Roku 1343 připomínají se *Buzek* a *Ota* bratří *z Hlážovic*, kteří drželi rychtu v Hostomicích. *Bušek* řečený *Hus z Hlážovic* byl r. 1370 strážníkem a náchlebním čeledinem císaře Karla a držel v manství ves Nerestce a část Stezova; toto poslední byl r. 1367 získal. [9]) Potomek jeho *Jan House* připomíná se r. 1406, ale současně se vyskytuje také *Otík Laut z Dešova* odjinud *z Hlážovic*, jenž byl ve službách Vácslava IV. Od tohoto panovníka ustanoven jest za úředníka na Pernově a obdržel r. 1387 povolení, aby si tu dům koupil a rybníky dělal, za kteroužto práci se mu mělo 100 kop vyplatiti [10]) Roku 1413 obdržel od krále nějaké platy odumřelé po Jírovi z Roztok. [11]) Manželku měl Johanku z Litně, kteroužto vnesl na Hlážovice, jako manželku svou, řádně s přátelskou radou. Synové jeho *Jiří* a *Drudel* spojili se s kališníky Berounskými, a proto prohlásil r. 1422 císař Zikmund, že propadli své statky, ale jest velmi pochybno, jestli jim také jich jmění se vzalo. [1]) Roku 1425 osadil Otík Laut opuštěný hrad Nyžemburk, na němž však jest dobyt a zajat. [2]) Všichni tu jmenovaní zemřeli bez dědicův, a ve jmění jejich uvázal se *kněz Václav*, syn někdy Filipa Lauta z Kostelce, kterýž býval lovčím královým. Týž Vácslav prodal r. 1437 dvůr Hlážovice (tuším Chrastinu) s dvojím poplužím a dvory kmecí *Habartovi z Vraného*. kdežto zároveň začala u soudu dvorského pře o „tvrz Hlážovskou," odumřelou po n. Otíkovi. [3]) Pře tato přerušena potom, když krále v zemi nebylo, ale obnovena zase r. 1453; tehda držel tvrz *Vilém z Vraného* a žila ještě Johanka, která se táhla na věno své v Hlážovicích. [4])

Vedlé Lautův seděli v Hlážovicích Mrázové. *Jan Mráz z Hlážovic* byl r. 1413 oltářníkem u sv. Víta. *Štěpán Mráz* odtudž sloužil císaři Zikmundovi se 4 koňmi po 26 neděl ve Slaném, začež obdržel zápisem (r. 1420) vsi Želčín a Vepřek a koupil r. 1421 zboží Libochovičky. [5]) Sestra jeho Barbora vdána byla za Vochka ze Solopisk a propustila roku 1430 bratra svého z dluhu 300 kop. [6]) Zemřel ok. r. 1437 a zůstali po něm synové *Jan* a *Štěpán* a dcera Dorota. [7]) Jan z Hlážovic, starší syn, připovídal se r. 1454 k zápisům, které svědčily otci jeho, [8]) vyskytuje se zejména i (r. 1456) jako držitel některých užitkův ve Vepřku a rozdělil se roku 1458 o všechno jmění své s bratrem Štěpánem. [9]) Jak se zdá, byli se dotčení panoše již z Hlážovic vyprodali. Tyto zajisté se nacházely po smrti Vilémově dílem v držení sirotků jeho, dílem mateře Vilémovy Markéty, a také Johanka n. Lautova a nyní vdaná z Dlouhévsi držela tu věno své. Všechny tyto části získal r. 1457—1460 *Jindřich z Vraného* a *z Přítočna*. [10])

Od těch dob nedostává se nám zpráv o Hlážovicích. Z pozdějších pamětí jest patrno, že přikoupeny jsou ke Všeradicům a dlouho s tímto zbožím spojeny byly. Teprv r. 1572 prodali *Kunata* a *Kryštof* bratří *Pešíkové z Komárova* tvrzku Hlážovice s poplužím a ves *Havlovi Trmalovi z Toušic* a na Tmáni za 2400 kop gr. Praž. [11]) Po smrti Havlově zůstalo pět synův, z nichž *Vácslav* ujal r. 1589 „tvrzku Hlážovice s dvorem v Chrastině a ves celou," které mu skrze kommissaře k tomu zřízené prodány a odevzdány byly, bratří jeho pak mu dotčené zboží také dskami odevzdali. [12]) Týž postoupil ihned statku dotčeného *Zdeňkovi Otovi z Losu* seděním v Berouně. [13]) Tento oženiv *Jaroslava*, syna svého nejstaršího, s *Dorotou ze Sejslic*, prodal mladé paní r. 1610 „tvrz a ves Hlážovice s dvorem poplužným slove Chrastina." [14]) Jaroslav zdědil později dotčený statek po manželce své a prodal r. 1624 tvrz Chrastinu a ves Hlážovice *Vácslavovi nejstaršímu Vratislavovi z Mitrovic* za 13.500 kop míš. [15]) Slavný tento pán držel Hlážovice ke zboží Starokninskému a odkázal je posledním svým pořízením synu svému *Petrovi*. Ten držel dotčený statek od smrti otcovy jedenácte let a prodal r. 1647 tvrz Chrastinu s příslušenstvím *Kateřině Gerštorfové z Výškova*. [16]) Takovým způsobem připojeno jest zboží toto k panství Osovskému. Za tehdejších dob okolí zdejší od vojáků velice popleněno a obyvatelstvo buď vyhubeno aneb zahnáno. Vrchnosť zavedla sem Němce z okolí Nového zámku a Lipého, kteří sice potom s domácím obyvatelstvem splynuli, avšak příjmení jich posud se udržela. [17])

ŽELKOVICE.

ůl hodiny západně od Libomyšle leží ves Želkovice. Dvůr zdejší zaujímá místo někdejší tvrze; příkopy a valy ještě na třech stranách dobře lze rozeznati. Tvrz tvořila obdélný čtverhran, kolem kterého se nová hospodářská stavení rozkládají. Hlavní část tvrze stála asi uprostřed nynějšího dvora,

[1]) DD. 17. f. 110. [2]) Kop. 89, f. 79 v arch. gub. [3]) DZ. 68. K 23. [4]) DD. 67 str. 74. [5]) DZ. 175, N 10. [6]) DZ. 144. E 11. Srovnej i děje Litně a Lochovic. [7]) DZ. 307, J 9. [8]) Srovnej Pam. arch. IX. 64 a X. 367. [9]) DD. 25. f. 237—238. [10]) Arch. Mnichov DD. 14. f. 80. [11]) Arch. č. III. 483.

[1]) Arch. č. II. 202, III. 495. [2]) Bartošek u Dobnera I. 149. [3]) Rel. tab. II. 186, DD 15, f. 100. [4]) DD. 16, f. 96. [5]) Arch. č. II. 179, III. 494. [6]) Arch. kapitul. Dvorský, Pam. žen. [7]) DD. 15, f. 74. [8]) Arch. č. II. 176. [9]) Archiv kapitulní. [10]) DD. 16 fol. 104, 21. str. 164, rel. tab. II. 303. [11]) DZ. 17. O 28, 60, O 19. [12]) DZ. 90. O 30, 166. B 20. [13]) DZ. 1084. F 9. [14]) DZ. 135 A 14 a 183. A 15. Viz i Bílkovy konf. 403. [15]) DZ. 145. C 23. [16]) DZ. 307. T 20. [17]) Ze zápisků Dr. Edv. Čermáka v Litomyšli.

Zámek Osovský

neb to tvrziště nad vedlejším příkopem jest povýšeno a dosti vysokou a pevnou zdí ohrazeno. Nyní tu stojí kolna. Příkopy jsou ještě prohloubeny dosti, náspy na některém místě jsou také dosti vysoké, na jiných místech jsou již se zemí srovnány Jak pozorovati lze, napájely se příkopy vodou blízkého rybníka.[1] V Želkovicích bývalo troje manství služebné ke hradu Karlštejnu, ale na kterém z nich tato tvrz stála, mohlo by se vyhledati teprve po podrobném probádání osudů této vesnice.

VŠERADICE.

Nynější ves Všeradice povstala splynutím dvou osad. Dolní díl jmenoval se vlastně Všeradice, zde bývaly tvrz a dvůr, mlýn, fara a kostel sv. Bartoloměje, později také pivovár a vinopalna. Horní díl Všeradic v tu stranu k Bykoši býval vsí samostatnou a měl název Trnová; i tu býval dvůr poplužný a zemanský statek. Na rozhraní obou vesnic při cestě, kde posud hospoda stojí, bývala již za starých dob „krčma haldecká." Tvrz Všeradická s poplužným dvorem stávala v těch místech, kde jest nyní zámek. V 17. století stávala tu tvrz od kamene vystavěná a šindelem pokrytá, v níž bylo s dostatek místností. Když se do tvrze vcházelo, byly po pravé straně při zemi dvě světnice pro čeládku, za nimi dvě světnice pro drůbež, potom pekárna, kde se chléb válel, a druhá pekárna s pecí klenutou dobře opatřenou, potom byly kuchyně klenutá, čtyři sklepy klenuté při zemi a dvě komůrky. Nad tímto přízemím bylo 7 světnic, v nichž se nacházelo 8 prkenných kanceláří, dva sklepy klenuté a kaplička klenutá. Nad tím nahoře pod střechou byla sýpka na několik set korců ssutého obilí a jedna prkenná kancelář.[1] Ves jméno své od vladyky Všerada odvozující byla v 13. věku aspoň z části v držení pánů z Valdeka, kteří zde popluží klášteru sv. Dobrotivé darovali.[2] *Vojslav ze Všeradic* připomíná se r. 1343 jako svědek v obdarování daném Hostomským a žil ještě okolo r. 1356.[3] V dobách těch bylo podací kostela zdejšího rozděleno mezi pány Lochovské a vladyky na Trnové a Všeradicích sedící, tak že každý měl třetinu podací. Jako takoví připomínají se r. 1358 *Honorius*, r. 1371 *Albert* a *Vojslav* a r. 1374 sám *Albrecht ze Všeradic*. Vedlé nich připomíná se r. 1379 Petr z Nevida, purkrabě a správce hradu ve Všeradicích.[4] Asi v těch dobách nabyli Všeradic vladyky ze *Svinař*, z rodu tehda u krále Václava u veliké vážnosti se nacházejícího. Odtud se nazýval *Zachař ze Všeradic* (r. 1380) téhož rodu a seděním na Chrustenicích,[5] ale zároveň spolupatron kostela zdejšího; téhož nacházíme r. 1382 jako zakladatele tovaryšstva se znamením kruhu a kladiva.[6] Bratr jeho *Bořivoj* nazývá se r. 1381 také ze Všeradic a manželka jeho Eliška najala si r. 1401 od kláštera Břevnovského ves Kamenici.[7] Kromě toho připomíná se r. 1401 *Albert ze Všeradic* seděním na Svinařích, snad týž, jako Albert r. 1371 připomenutý, kterýž seděl

[1]) Pam. arch. XI. 670.

[1]) DZ. 28. N 26. [2]) Paproc. o st. pan. 69. [3]) Arch. Hostomský, Jireček, cod. j. B. II. b. 302. [4]) Lib. conf. lib. visit. [5]) Emler Urbáře 291. [6]) Archiv universitní. [7]) DD. 13. f. 167, arch. mus.

Val u Osova.

potom na Poříčí, kdežto *Vojslav* byl pánem na Popovicích. [1]) Jako patron kostela zdejšího připomíná se r. 1411 *Bohuše ze Všeradic*, ale od r. 1427 poroučel tu *Bořivoj z Lochovic* a Všeradice drženy odtud k Lochovicům a později ke hradu Okoři. Teprve na počátku 16. století prodal Bedřich z Donina Všeradice tvrz, dvůr a ves s podacím, vsi celé Trnov, Hlážovice a Nesvačily a podíly v Bykoši a Drahlovicích *Litvínovi z Klinšteina.* [2])

V dějinách Hořovic (na str. 185.) vypravováno o podělení dcer Litvínových. Lidmila z Klinšteina obdržela tehda za díl svůj zboží Všeradické a některé jiné vesnice, ale prodala r. 1554 větší část dílu svého *Janovi mladšímu Hořovskému z Říčan* a *Lidmile z Veitmile*, manželce jeho, o čemž jakož i následujících osudech Všeradic také již na str. 186. vypravováno. Od pánů Hořovských koupili Všeradice r. 1569 *Kunata* a *Kryštof Pešíkové z Komárova* a na Valdece. [3]) Ke zboží tomu patřily tvrz, dvůr a ves Všeradice s podacím a mlýnem pustým, vsi Trnová, Nesvačily a Hlážovice a vsi pusté Drahlovice a Lhota.

Roku 1574 koupil Všeradice *Mikuláš Valter z Valtršperka* a na Lochovicích, cís. rada a sekretář, [4]) a Všeradice zůstaly na krátký čas při Lochovicích. Avšak Alena, vdova po Mikulášovi, prodala je *Vratislavovi staršímu z Mitrovic* a manželce jeho *Dorotě ze Solopisk.* [5]) Vratislav přečkal manželku svou, po níž byl r. 1584 statek její poddědil, a zemřel teprve r. 1600, zůstaviv syna *Václava mladšího.* Tento došed let svých oženil se s Kryzeldou z Lažan, jíž r. 1618 na Všeradicích věnoval. [6]) Po bitvě Bělohorské obviněn byl, že byl rytmistrem, ale vymluvil se, že hned po vítězství perdonu vyhledával a že mu toho odloženo až do císařova příjezdu. [7]) Odbyl to tedy Václav pokutou na penězích a obdržel Všeradice. Držela je potom manželka Kryzelda, kteráž kostel po vypálení vsi skrze vojáky obnovila a rozšířila (r. 1640). Zadlužila se velice, a proto statek její dostal se (r. 1661) předním věřitelům *Zikmundu Markvartovi Tuněchodskému z Poběžovic* a bratřím i sestrám jeho *Adamovi, Bohuslavovi, Janovi* a *Justině* a *Zdeňkovi Kořenskému z Terešova*, ale tohoto Tuněchodští r. 1666 splatili. [1]) Zikmund ujal potom Všeradice sám. Jméno jeho čte se nejednou v matrikách fary zdejší, poněvadž se podřízeným svým nejednou za kmotra postavoval. Držel na Všeradicích dosti pěkný dvůr, maje „hofmistra, hofkaplana, laufry“ atd. [2]) Do kostela zdejšího dal r. 1670 nový zvon. Zemřel r. 1684 a dědicem jeho stal se bratr jeho *Jan*, ale ten zemřel již bezdětek r. 1686, a tak se dostaly Všeradice nápadem *Karlu Zikmundovi*, nezletilému jeho synovci, pro kterouž příčinu se ve Všeradice máti jeho Lidmila Tuněchodská ze Strojetic uvázala. [3]) Karel Zikmund zemřel r. 1731 v měsíci květnu a pohřben jest v kapli sv. Bartoloměje ve Všeradicích. Všeradice byly potom v držení rozličných rodův a připojeny r. 1817 k panství Osovskému.

[1]) Acta jud. [2]) DZ. 5. B 22. [3]) DZ. 88. G 14. [4]) DZ. 61. O 3, 88. Q 11. [5]) DZ. 90. E 3. [6]) DZ. 129. O 23, 139. G. 9. [7]) Rukopis v knihovně Křivoklátské, Bílkovy děje konf.

PODBRDY.

U vesnice Podbrd na návrší v lese ležícím spatřovaly se na počátku našeho století zbytky nějaké tvrze. [4]) O osudech této tvrze není nic známo.

VIKLEFISKO.

V jisté staré paměti čteme doslova toto: „Léta 1431 v čas postní ve čtvrtek před hodem Zvěstování (22. března) hodinu po poledni zbiti jsou poraněním střel stateční páni rytíři Jan z Vrábí a Mikuláš řečený Jinecký a třetí Benešek před tvrzí Viklefiskem sirotkův Knankových; a ti chtěli útokem zase tvrze dobyti a tak zbiti.“ [5]) O té a takové tvrzi nikde jinde není zmínky; zpráva tato také tak jest neurčitá, že z ní ani dost málo nelze souditi o položení této tvrze; jediné z té příčiny, že se tu připomínají vladyky z Jinec a z Vrábí, z nichž tito mívali statky v Podbrsku, lze se domnívati, že bývala tvrz tato v Podbrdsku. Neméně znesnadňuje se pátrání po ní tím, že jméno bývalého majetníka patrně jest skomoleno.

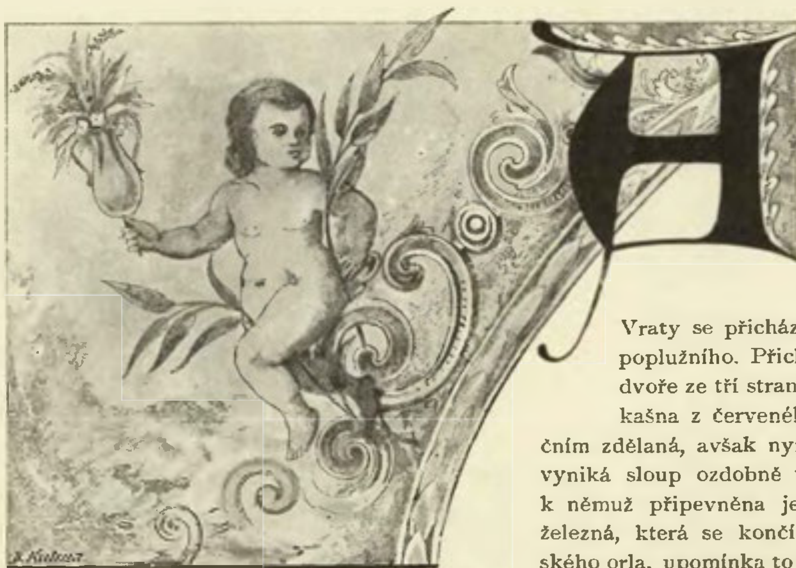
[1]) DZ. 28. N 26. [2]) Z pamětí Dr. Edv. Čermáka v Litomyšli. [3]) DZ. 116. J 30. L 17. [4]) Hebrovy zápisky v zámku Rychnovském. [5]) Palacký, Würdigung 224.

Nástěnná malba v menší síni v Králově Dvoře.

KRÁLŮV DVŮR.

Nástěnná malba z větší síně zámku v Králově Dvoře u Berouna.

Asi půl hodiny od Berouna v údolí Litavy, které z obou stran kamenité stráně zavírají, leží Králův Dvůr se známými svými železárnami a huťmi. Zámek zdejší jest stavení o průčelí a dvou křídlech, kterážto jsou zdí spojena. V této zdi se nacházejí vrata zrovna proti bráně a průjezdu, které jsou v průčelí. Vraty se přichází k silnici, průjezdem do dvora poplužního. Přicházejícímu vraty objevuje se na dvoře ze tří stran stavením zavřeném starodávná kašna z červeného mramoru a slohem renaisančním zdělaná, avšak nyní prázdná. Uprostřed z kašny vyniká sloup ozdobně vytesaný, k němuž připevněna jest roura železná, která se končí v císařského orla, upomínka to na císařskou vládu, která tu až do naší paměti trvala. Stavení zámecké, které má omítku žlutavou, činí na první pohled dojem domu kasárnického, kterýž zmizí při bedlivějším ohledání. Okna v křídlech jsou ovšem pravidelně umístěna a svědčí o novějším původu, ale průčelí, které pochází ze 16. věku, rozeznává se od křídel menším počtem oken, z nichž dolejší jsou z části zazděna. Kamenické ozdoby a římsy, jako bylo zvykem v 16. století, se na tomto stavení nespatřuj:. Křídlo severovýchodní jest o poznání vyšší než průčelí, také má větší okna a postaveno jest buď na konci 17. neb počátku 18. století. Druhé křídlo jest stejně vysoké jako průčelí, ale jest také mladší. Na bráně a v průjezdu nic připomenutí hodného nespatříš. Znamenitý jest starý portál, sna dpůvodní vchod na lícní (jihovýchodní) straně průčelí, jehožto dílo renaisanční, v červeném mramoru provedené, ukazuje na 16. věk. Jeho svrchní částí jest štít ozdobený dvěma erby, kteréž drží dva draci. V pravo jest erb Lobkovský, totiž Jana mladšího z Lobkovic († r. 1590), a v levo orlice s půlměsícem a korunou na hrdle, znak manželky jeho,

Sloup na kašně v Králově Dvoře

Králův Dvůr u Berouna.

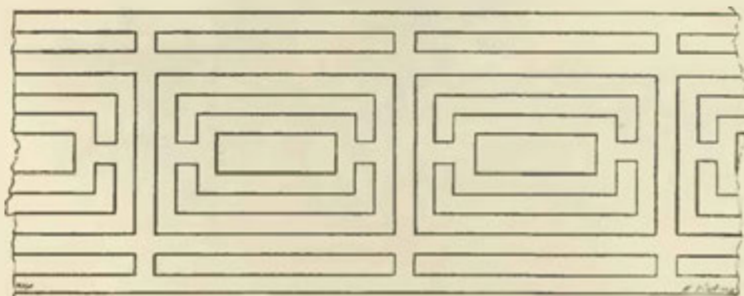

Znaky nad vchodem do zámku v Králově Dvoře.

Johanky Novohradské z Kolovrat. Opadává-li malta na této straně, spatřuje se na zdi i původní rýsování, kterým ozdobil toto stavení zakladatel jeho Jan mladší z Lobkovic. Připomene-li se ještě, že jest nad průjezdem vížka s hodinami a nejvýše na vížce orel, vyčerpáno jest vše, co lze zvenčí viděti.

V prvním poschodí jsou světnice a byty, v přízemí suché sklepy. Nejpamátnější z těchto jest ten, který jest v jižním rohu a zachoval se tak, jak byl od zakladatelů zřízen se svou podlahou z cihel a ozdobami ovšem již vybledlými a z části zkaženými. Na klenbě tohoto sklepa spatřují se dva znaky: v pravo jest znak Kolovratský s nápisem Johanka Lobkowska z Kolowrat na Tocznycze (a na Nowe) Bystrycze. Druhý znak jest Lobkovský, ale nápis nad ním nesnadno jest rozluštiti, poněvadž vybledl. Každým způsobem tam psáno bylo Jan starssy z Lobkowicz na Tocznycze a Nowe Bystrycze. Pod znaky jest psán rok 1585. Ostatek klenby, lunet a stěn vyplňují malby na bílé půdě. Spatřuje se tu, ať tak díme, celá nebeská hudba, totiž andělé s rozličnými nástroji. Při erbích na čtyřech stranách jsou čtyři andělé, jeden s bubnem, druhý s flétnou, třetí s houslemi a čtvrtý s harfou. Kromě toho spatřuje se anděl na dvou kotlech bubnující nad postranním vchodem, dva andělé u hlavního vchodu, totiž jeden s trojhranem, na nějž bije, a druhý s troubou; také v lunetách jsou andělé, jeden se dvěma troubama, jiný s mandolinou, jiný s varhanami a jeden jest zamazán. Ornamentika jest velmi pěkná a barvy živé. Hrany klenutí (na místě starodávných prutů) jsou zdobeny zeleným lupením, ostatní ornamenty jsou rudé.

Ze starých popisů poznáváme, že byl zámek Kralodvorský na onen čas velmi pěkně upraven. Rozumíme-li dobře inventáři r. 1722 zdělanému, který se nachází na zámku Zbirožském, nacházely se na jihozápadní straně zámku pokoj hejtmanův, veliká síň a při ní komora, za tím následoval pokoj královský, ve kterémž byla postel s nebesy, vedlé toho pak pokoj řečený knížecí s komorou. Oba tyto pokoje padly by ovšem již do průčelí. Od posledního z nich mohlo se vyjíti na zelenou chodbu, t. j. tu chodbu, která jde podlé severní strany průčelí. Zde také byla síň (saal) a ta se končila nad průjezdem; nad tím byly nějaké světničky, možná v podkroví, a malá sýpka na oves. Pak následovaly ještě kancelář úřední a pokoj, z něhož byla kuchyně udělána, a konečně světnice úřadu důchodního. To vše bylo v křídle severovýchodním. V přízemí nacházely se deposicí, poklad-

Rýsování na zámku Kralodvorském.

nice, důchodenská světnice, komory a komora na schování soli a vlny. Přes dvůr bylo staveníčko, v němž byl příbytek pekařův a před tím bývalo skladiště železa. V domku tom uloženo bylo také nářadí pekařské a zvláštním osudem se sem dostalo také prkno (kragen), které se z trestu ženštinám na hrdlo zavěšovalo. Někde v dolejších místnostech nacházela se též zbrojnice. Nad síní nebyla jedna vížka jako nyní, nýbrž dvě, kteréž byly již tehda chatrné a proto rozebrány jsou.

V okolí zámku nacházela se kaple zámecká. To jest totiž ta nízká věž šindelem krytá na způsob nějaké zvonice, kteráž stojí k východu od zámku. Roku 1722 byla tu socha dřevěná Matky boží a nějaký obraz sv. Šebestiána, nyní je z ní kůlna. Domek hned při tom stojící býval za starodávna obydlím purkrabským. Také tu bývaly v nejbližším okolí vinice a bažantnice.

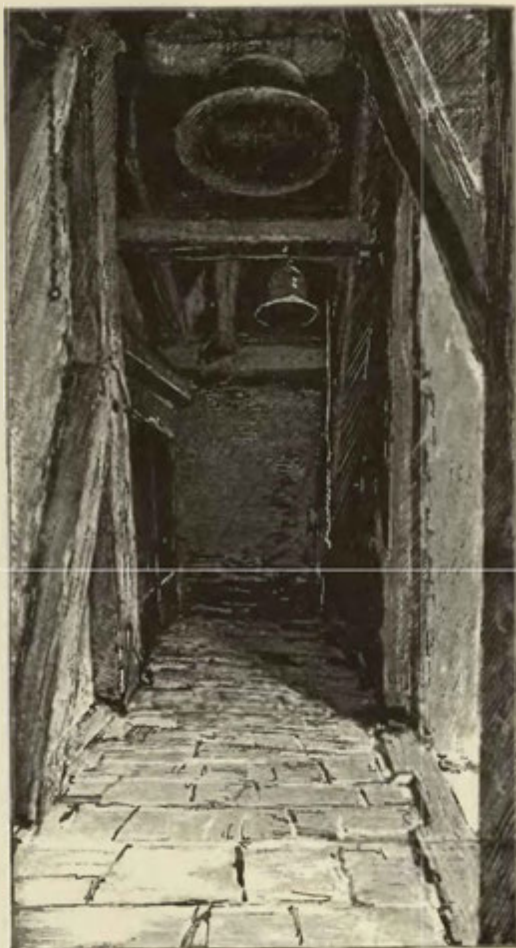

Nástěnná malba z větší síně v Králově Dvoře.

Jak jméno ukazuje, stával na tomto místě prvotně dvůr a zdá se, že postaven byl na gruntech původně Berounských, ačkoliv za známé nám doby počítán byl vždy k panství Žebráckému. V dějinách zemských připomíná se stavení toto poprvé r. 1253, když tu dne 22. září král Vácslav I. zemřel. Po druhé se připomíná r. 1394. Téhož roku někteří páni, těžce snášejíce, že král Vácslav pomíjel jich v tajných svých radách a více důvěřoval lidem původu vladyckého, zapsali se v jednotu, přibravše si na pomoc markrabě Jošta. Za záminku sloužilo obecné dobré. Páni vytýkali totiž rozličné nedostatky ve správě zemské a jmenovitě v konání spravedlnosti, prostředek však, jehož při tom užili, ukázal brzy vlastní jich úmysl. Nemeškali nyní dlouho se skutkem. Když totiž král Vácslav si vyjel z hradu svého Žebráka do Králova Dvora, byl tam třetího dne po zavření oné tajné smlouvy, dne 8. května, úkladně přepaden od pánů spiklých, kteří se z nenadání přiblížili k místu tomu s velikým zástupem branného lidu a vešli dovnitř beze vší překážky, poněvadž král měl při sobě jen málo dvořanův. Předstoupivše před krále, učinili k němu přednesení skrz jednoho ze svého prostředka, nepochybně Jindřicha z Rožemberka, předkládajíce mu stížnosti na nedostatky ve správě zemské i na zanedbávání říše německé od něho, i nepominuli při tom zmíniti se útisků, které prý se dály církvi a vdovám a sirotkům i lidu obecnému. Pro tuto řeč a zvláštně poslední její lživou část rozhorlil se král velice a odpověděl urputně, že on vše dobře řídil; ale páni jen na takovou odpověď čekajíce odpověděli mu, že nemíní od něho odstoupiti a aby jel s nimi do sídla svého královského na hrad Pražský, by s jich pomocí konal spravedlnosť. Porozuměvše dvořané, kteří tu chvíli byli při králi, oč se jednalo, zachránili se sami spěšným útěkem, král pak bezbranný musil se poddati vůli svých zpronevěřilých poddaných, kteříž jej ihned vedli na Beroun do Prahy, obklopeni jsouce čeledí svou brannou. Vsadili jej na hradě Pražském do veliké

Baštička u zámku v Králově Dvoře.

věže nad západní branou hradskou, později se s ním vozili po hradech a stali se tím způsobem příčinou bouří, které zemí Českou po několik let otřásaly.[1]) A tak se začaly v Královĕ Dvoře pokusy panstva zpupného o seslabení moci královské, kteréž trvající přes 200 let mařily síly národa českého a vedly konečně až k jeho vysílení a polovičnému zahubení. I druhý pobyt Vácslavův na Královĕ Dvoře byl pro něj upomínkou nemilou; neb téhož dne (roku 1397, 11. června) zavražděni na Karlšteině čtyři jeho radové.[2]) Z dob jeho panování známe i jednoho z úředníků zdejších; neb r. 1416 připomíná se Bušek, správce dvoru blíže Berouna.[3])

Zvonice neb hlásku na Karlšteině

Král Vácslav zastavil dvůr blíž od Berouna s desátky viničnými okolo Berouna v 1000 kopách *Zdeslavovi*, *Kunrátovi* a *Oldřichovi* bratřím z *Buřenic.*[4]) O těchto bratřích nejednou se mluvilo v dějinách Karlšteina. Jestli tu nebyla již před tím tvrz nějaká, zajisté ji tito páni postavili, poněvadž tuto dlouhá léta sídleli. Neb r. 1458 připomíná se Zdeslavův syn *Zdeslav z Buřenic* seděním v Královĕ Dvoře,[5]) a týž učinil r. 1464 smlouvu s Matějem Býkovcem o nějaký rybník, louky a roli u hutí nad Královým Dvorem, což i králem Jiřím potvrzeno.[6])

Po vyplacení držen jest Králův Dvůr k panství Točnickému. Jak již vypravováno na str. 160., stalo se panství toto dědičným jměním pánů z Lobkovic. *Jan mladší* (od roku 1572 starší) z *Lobkovic* vyzdvihl roku 1585 nové stavení při Královĕ Dvoře, které od té doby název zámek obdrželo.[7]) Bylo menší nežli nynější zámek, ale pro tehdejší čas velmi ozdobně a nákladně vystavěno a pro pány byl sem příjezd mnohem pohodlnější nežli na vysoký Točník. Od r. 1594 byl Králův Dvůr zase v držení králů. Příhodné jeho položení blízko Prahy a krásná zvůle honby na panství Točnickém vábily velice ku zlepšení tohoto sídla. Roku 1603 pracoval o tom Jakub Burker, mistr zedník od Lánův, ale dohled vrchní měl dvorský stavitel Martin Kauberyn. Tehda zbořeny staré schody, jimiž se chodilo na zámek, a za to udělán nový okrouhlý šnek z „placu“ až nahoru pod krov. Tak zvaný šnek francouzský, který tu již byl a jímž se chodilo do zahrady, podepřen pilířem novým, znova sklenut a novými okny a dveřmi opatřen. Kromě toho udělány nové štítky, staré opraveny a sem a tam i ve vnitřku něco měněno.[8]) Kromě císařských pokojů byl na zámku také příbytek hejtmanův.

Z veselých příběhův, které se tu druhdy smutně skončily, vylíčíme jediný nám známý. Roku 1617 vdával Pavel Siglerovský z Getnsdorfu, hejtman panství Točnického, dceru svou Judyt Žofii za Jana Vlašimského, purkrabí panství Zbirovského. Svatební veselí vystrojeno v Královĕ Dvoře u přítomnosti mnohých hostí. Mezi pozvanými byl také Zdeněk Trmal z Toušic a na Tmáni, ale nepřijel k hodům z neznámé nám příčiny, nýbrž teprve na zbytky. Když vstoupil do síně, přivítal ho hejtman a posadil jej za tabuli, kdež ještě ovoce bylo, ke Karlovi Plotovi z Konařin. Oba byli veseli a připíjeli si. Plot maje „rauš,“ šel potom do světnice, kde již spal Adam Bukovanský z Bukovan a na Suchomastech, jeden z hostí, a tu se položil. Po dobré chvíli přišel do téhož pokoje Zdeněk se sloužícími, kteří mu spat ukazovali. Na stole stála svíčka rozsvícená, a služebník jeho sloupek voskový v ruce rozsvícený držel. Tu Zdeněk ještě nemaje pomyšlení na spaní, ještě se služebníky svou kratochvíli měl a zvolav na ně: Kozelček! bavil se, kterak každý z čeládky panské po dvou kozelcích ledabylo se převrhli. Nemaje na

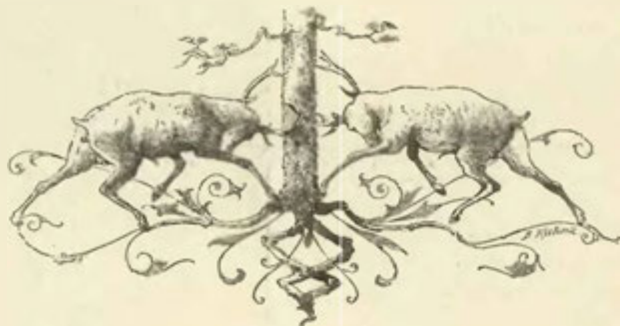
[1]) Tomek, Děje Prahy III. 383. [2]) Viz na str. 45. [3]) DD. 15. f. 93—95. [4]) Arch. č. I. 506. [5]) Paprocký o st. pan. 84. [6]) Rkps. Roudnický. [7]) DZm. 169. A 13. [8]) Arch. gub.

tom dosti přistoupil k Plotovi a řekl: „Pane švakře a kmotře, ještě já tobě skleničku vína musím připiti.“ I šel jeden pro víno. A když toho vína dlouho nepřinášeli, dal Trmal Plotovi dobrou noc a kázal se ze šatův svláčeti. Služebník mu sukni svlekl, ostruhy odepjal a „kalihoty“ vůkol a vůkol od kabátu odvázal. V tom Adam procitl, obrátil se na loži a uhlídav Trmala řekl: I co jsi ty, švakře, také zde? Odpověděl Zdeněk: A já jsem, švakře, taky. V tom řekl Adam k Polákovi, služebníku Zdeňkovu, aby mu zazpíval. Polák pak zpíval tuto píseň:

Vskoč mi vzhůru neb dolů, lásky své nezměnim,
Jinému ji příti nechci, hlavy své nastavim;
Načiti mi cil uložený od pána Boha milého,
Stalo-li by mi se co zlého, stalo by se vše pro člověka milého.

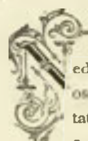
Po ukončení této písničky pravil Adam: O Poláku, Dorka se pro někoho vzácnějšího chová, ne pro tebe (míně to na Zdeňka). Řekl Zdeněk: Ale můj milý pane švakře, nespravuj ty mých děveček, spravuj ty radči svou Katrli. Z toho se dali do hádky. Adam vstav uhodil Trmala pěstí, až zavrávoral, a Trmal jej píchl asi dvakrát tulichem. Adam žaloval potom na Zdeňka u soudu komorního, že přišed do té světnice Adama ze sna probudil a maje v kapse tulich jím Adama v tvář po pravé straně až do života a potom do levého ramene ubodl. [1]) Nepřišlo však k nálezu, nýbrž věc ta spokojena smlouvou.

Po celý 17. věk sídleli na Královĕ Dvoře hejtmané panství Točnického a Kralodvorského, i bylo tu služebníků panských drahně. Neb kromě hejtmana připomínají se písaři důchodní a obilní, pojezdný, mládenec kancelářský, zahradník, pekař, pradlí zámecká a klíčnice. [2]) Ještě za naší paměti patřil Králův Dvůr k hornímu aeraru, ale od r. 1860 nachází se v držení knížecího rodu Fürstenberského.

TVRZE V OKOLÍ KRÁLOVA DVORA.

POPOVICE.

edaleko Králova Dvora (čtvrť hodiny cesty) leží ves Popovice, osada původu starožitného. Za prastarých dob patřila ves tato ke klášteru Chotěšovskému. [3]) Možná, že pocházeli z této osady nepokojní zemané: *Puten*, *Dašek*, *Vojtěch*, *Jan*, *Hodek*, *Jakub*, *Duchoň*, *Šebest*, *Pavliš*, *Velek*, *Vaněk* a *Mařík*, kteří se k r. 1318 připomínají. [4]) K r. 1407 připomíná se *Buzek z Popovic*. [5]) Když roku 1412 *Držka* zemřela, táhli se k dědictví jejímu v Popovicích a Koněprusích *Barbora* a *Ješek z Popovic*, ale královským obdarováním obdrželi je Janek z Bezdědic a Rupert ze Štmelin. [6]) *Vilém Koukol z Popovic* zapsal r. 1432 manželce své Esteře z Čečelic 250 kop věna na dvoře svém v Popovicích a vsi Nesvačilech. [7]) K tomu přidal r. 1438 ještě 50 kop na dvoru a tvrzi v Popovicích. Roku 1454 byl mrtev i se synem svým Václavem a poněvadž dědicův po něm nezůstalo, daroval král Ladislav zboží toto odumřelé *Václavu Matrasovi z Valtířova* a *Vaňkovi ze Svárova*. [1]) Nedlouho potom stal se Vaněk samojediným držitelem a připomíná se ještě roku 1481. Synové jeho Jindřich a Oldřich držel dva domky na Újezdě v Praze, kteréž prodali r. 1514. [2]) Roku 1519 seděl na Popovicích *Karel ze Svárova*, jehož křestné jméno oblibeni došlo u potomkův takového, že se všichni Karly zvali. [3]) Potomek jeho *Jindřich Karel ze Svárova* (r. 1532) zemřel asi r. 1540, a syn jeho *Jan* vložil si r. 1544 ve dsky zemské starodávné dědictví rodu svého, totiž Popovice tvrz, dvůr s hamrem nebo-li hutí železnou a pivovárem, Koněprusy dvůr a ves, Levín ves, Zahřívec dvůr pustý a Rajov ves pustou. [4]) Tento zemřel r. 1554 zůstaviv statek svůj jedinému dítěti, *Kateřině*, kterouž byl splodil s manželkou svou Lidmilou ze Solopisk. [5]) Asi r. 1557 vdala se Kateřina za *Zdeňka Otu z Losu* a zapsala mu statek Popovský, v jehož držení se pak Zdeněk po smrti její (r. 1571) dostal. [6]) Avšak r. 1586 postoupil Zdeněk zboží Popovského i se vsí Kornem a částí vsi Počápl *Janovi staršímu z Lobkovic* na Točnice, [7]) a patřily Popovice od té doby k panství Kralodvorskému.

[1]) Reg. 45. F. k. s. K 14, 41. G. svěd. p. 88—99 [2]) Arch. gub. [3]) Emler, Reg. II. 201. [4]) Tab. vetust. n. 45, 47. [5]) DD. 14. f. 80. [6]) DD. 15. f. 89. [7]) Arch. č. III. 504.

[1]) Rel. tab. II. 187, DD. 16. f. 93. [2]) Arch. č. III. 573, arch. Svatomář. [3]) Reg. 1. b. F. k. A 30. [4]) Arch. gub. DZ 250. G 2. [5]) DZ. 7. L 1, 11. E 23—25. [6]) DZm. 230. P 32. [7]) DZm. 235. Q 10.

KORNO.

Asi dvě hodiny jihovýchodně od Králova Dvora leží ves Korno, za starých dob sídlo vladycké s tvrzí, na níž seděl asi r. 1360 *Předvoj z Korna.* Roku 1413 připomíná se *Petr Chlumek z Korna,* [1]) a *Zikmund z Knězic* a *z Korna* koupil r. 1417 dvůr v Uněklasích.[2]) Roku 1418 seděl na tvrzi zdejší *Jan z Doupova,* který tu plat dceři své Markétě zapsal.[3]) Nástupce jeho *Vilém z Doupova* prodal r. 1437 Korno tvrz, dvůr a ves a ves Koněprusy *Petrovi z Terešova.* [4]) Tento byl zeman nebohatý, ale on a syn jeho skrze moudré a šetrné hospodářství a také štěstí pomohli si tak, že potomci jich řečení *Kořenští z Terešova* patřili k bohatším rodinám českým. Roku 1453 byl již Petr mrtev, a nad sirotky nezletilými byl poručníkem Jindřich z Vraného.[5]) Roku 1470 bylo zboží Kořenské v držení *Bořivoje z Lochovic* a spravováno z Okoře.[6]) S jinými statky dostalo se potom v držení pánů Hořovských, zejména paní *Anny Lobkovské z Klinšteina.*[7]) Syn její Jiřík († r. 1534) prodal ves celou Korno a díl vsi Nesvačil *Lidmile z Klinšteina,* a tato konečně prodala před r. 1540 Korno tvrz puston, dvůr popl. a ves celou *Jindřichu Karlovi ze Svdrova a na Popovicích.*[8])

ZAHŘÍVEC.

V okolí Trubína a Trubska bývala ves, která se nazývala Zahřívec. Postavena byla na bývalém lese, náležejícím k panství Točnickému, protož se o ní říkávalo, že leží na království. Podlé listu, který prý král Václav dal Berounským (r. 1302, 30. srpna), náležela ves tato i s okolím k městu Berounu, t. j. právem svým k němu hleděla.[9]) Nějaké platy v této vsi měl Přibyslav, arcijáhen Bílinský, a po jeho smrti ukázány jsou (r. 1371) k oltáři sv. Tomáše na hradě Pražském.[10]) Ve 14. věku bylo tu také zemanské sídlo s tvrzí, na němž seděl r. 1381 *Boheš ze Zahřívce.*[11]) Později seděl tu *Zachař Hárovník.* Poněvadž zemřel bez dědicův, daroval král Ladislav zboží jeho, totiž tvrz Zahřívec s platy *Hyncovi Chodaurovi z Lokte.*[12]) Roku 1544 nachází se dvůr pustý v Zahřívci při zboží Popovském.

KDÝČINA.

V Kdýčině (severozápadně od Králova Dvora) stávala tvrz na výstupku návrší, kde nyní statek č. 11. stojí, o čemž se pověsť v lidu udržela.[13]) Jméno své obdržela vesnice tato od velikého lesa, Kdýčiny řečeného, který se roku 1325 připomíná.[14]) Roku 1382 bylo tu manství, které se počítalo ke hradu Nyžburku.[15]) Na dvorci manském ve vsi seděl tehda vladyka *Dobeš z Jablonce,* který prodal r. 1385 nějaké dědiny k děkanství Karlšteinskému a r. 1391 dědiny v Levíně a Nesvačilech klášteru Berounskému.[16]) Na jiném dvorci seděl *Jan Jablonec z Chlumčan,* drže k tomu dvoje popluží, ale když zemřel okolo r. 1415, získal Dobeš i toto dědictví (r. 1416), mezi tím v manství Vyšehradské proměněné.[17]) Týž přijal tehda příjmí z Litohlav podlé samoty u Králova Dvora ležící. Od té doby panovali s tvrze dvěma dvorům poplužním. Potomek Dobešův *Jetřich* připomíná se od r. 1453 několikráte. Z manželství jeho s Markétou z Hřebečníka pošla jediná dcera Anna, kteráž vdána byla za *Maternu z Újezda.* Tehdy Jetřich (roku 1484) před svou smrtí zapsal Kdýčinu manželce a zeti. Ale r. 1487 Materna již byl mrtev, a vdova po něm spravovala Kdýčinu k ruce sirotků *Diviše* a *Jana.*[1]) Okolo r. 1497 zemřel Jan, jehožto díl spadl na krále.[2]) Nějaký čas potom drželi Kdýčinu po sobě *Jiřík Osovský z Adlaru* a po něm *Jindřich Karel ze Svdrova.* Od tohoto koupili ji roku 1520 *Pavel z Hořan* a *Barbora z Harasova* manželé.[3]) Roku 1541 prodal *Zikmund Kamýk z Pokratic* tvrz, dvůr a ves Kdýčinu obci města *Berouna.*[4]) Berounští prodali tvrz a dvůr lidem ve vsi pod plat a brali z toho úroky až do r. 1547, kdež upadše v pokutu krále Ferdinanda I. přišli o vše svoje jmění. Statek Kdýčinský koupil r. 1548 *Jiřík Ota z Losu.*[5]) Tento držel pustý dvůr ke Staré Huti. Později dostalo se zboží toto v držení komory královské. Roku 1607 dovoleno hamerníkům a dělníkům, aby si vystavěli některé chalupy „nad Starou hutí, kdež předešle dvůr Kdejčinský byl", a tak povstala nynější vesnice.[6])

TMÁŇ.

Ves Tmáň (východně od Zdic) skládala se ze dvou částí. Část východní s kostelem sv. Jiří patřívala sakristánům kostela Pražského.[7]) Na západní části, kdež byly tvrz a dvorce, seděli vladykové r. 1380 *Albert,* r. 1391—1395 *Markvart,*[8]) ale i klášter Břevnovský měl tu nějaké platy.[9]) *Jan Koberec ze Tmáně,* lovčí krále Václava, obdržel roku 1395 odúmrť po Svachně, dceři Markvartově, a roku 1413 vyprosil si odúmrť v Tmáni, která spadla na krále po smrti Mikuláše z Kokotova.[10]) Roku 1413 připomíná se *Dobeš ze Tmáně.*[11]) Avšak žil tehda i *Bohuněk* odtud a *Čeněk ze Tmáně,* kterýž zemřel před rokem 1416. Vdova po něm Markéta vdala dceru svou Bětku za Mikuláše z Chotče a věnovala jim r. 1418 plat 10 kop na dvou dvořích ve Tmáni.[12]) Avšak Markéta dosáhla věku takového, že dědictví teprve *Markéta* dcera Mikulášova (1454) užila. V ty doby (r. 1422) připomíná se také *Buzek ze Tmáně* jako bojovník na straně katolické a služebník hradu Karlšteina, později jako držitel dvora v Hudlicích (r. 1425—1432).[13]) Avšak *Jan ze Tmáně* stál r. 1450 při straně pod obojí.[14]) *Bohuslav ze Tmáně* (r. 1437—1457) držel Řevnici a Radotín i stal se předkem těch, kteří se psali Dobrskými ze Tmáně a nosili na štítě znamení střely.[15])

Oldřich Karel ze Svdrova, jenž již r. 1532 na Tmáni seděl, zapsal r. 1540 Václavovi a Karlovi, strýcům svým, Tmáň tvrz, dvůr a ves, Malkov ves celou,[16]) ale tito všedše brzo potom v držení Tmáně prodali ji *Lidmile z Řehnic,* vdově po Oldřichovi. Dědicem Lidmiliným stal se syn její z prvního manželství jménem *Jan Myška ze Žlunic,* od kteréhož koupil týž statek r. 1543 *Václav z Nehvizdek.*[17]) Tento zemřel r. 1554, zvětšiv zboží své přikoupením mnohých vesnic v okolí. Podlé posledního jeho pořízení stal se *Havel Trmal z Toušic* pánem zboží, vyplativ peníze odkázané četným osobám, po čemž také na Tmáni manželce své Kateřině z Rohatec 250 kop věnoval.[18]) Když r. 1578 syn jeho Bohuslav již dávno byl let dosáhl, oddělil jej Havel od sebe a bratří jeho, dada mu za díl 3500 kop míš., řetěz zlatý za 100 dukátů, který mu n. Jan Trmal, strýc jeho, odkázal, a koně za 50 kop míš.[19]) Po smrti Havlově († r. 1581) dědila druhá jeho manželka Johanka z Mitrovic ves Hlážovice s dvorem novým v Chrastině, ale ve Tmáň uvázal se *Václav,* syn druhorozený,[20]) napřed jako hospodář, později však jako pán, když byl roku 1590 díly mladších svých bratří skoupil; neboť se týž statek dobře bez škody a ublížení děliti a roztrhovati nemohl.[21])

---

[1]) Rel. tab. I. 71, II. 104. [2]) DD. 61. B 10. [3]) DD. 20. str. 48. Viz i arch. č. II. 474. [4]) Rel. tab. II. 182. [5]) DD. 16. f. 95. [6]) DZ. 84. B 23. [7]) Reg. 6. F. k. s. A 8. [8]) DZ. 5. H 19, 7. A 20. [9]) Pelzl v životopise Karla IV. [10]) Borový, Lib. erect. I. 91. [11]) DD. 13. f. 228. [12]) DD. 16. f. 97. [13]) Pam. archeol. X. 93. [14]) Reg. III. 428. [15]) Arch. č. I. 494. [16]) Rel. tab. I. 505, 537. [17]) DD. 15. f. 92, 61. p. 163.

[1]) DD. 16. f. 94, 102, 25. C 17, 62 p. 100 [2]) DD. 17. f. 104. [3]) DZ. 3. J 6. [4]) DZ. 1. B 14. [5]) DZ. 8. F 6. N 5. [6]) Archiv gub. [7]) Lib. conf. Roku 1371 jmenuje se toto podací (snad omylem) Vinař. Tmáň se připomíná r. 1315. (Reg. III. 100.) O původu jména Tmáně Pam. V. 335. [8]) Arch. Břevnov. DD. 14. f. 70, arch. č. III. 469. [9]) Kopiář Přemyšlovský. [10]) DD. 14. f. 70, 15. f. 89, rel. tab. I. 564. Jan i r. 1416. [11]) Rel. tab. II. 103. [12]) Rel. tab. II. 125. [13]) Arch. křižov., č. arch. III. 254, VI. 407. [14]) Arch. Třeboň. [15]) Arch. kapitulní, arch. č. I. 348, 526. [16]) Arch. gub. DZ. 249. D 21. [17]) DZ. 4. B 28. L 6. [18]) DZ. 11. F 6. J 7. [19]) DZ. 64. Q 13. [20]) DZ. 21. E 10—16. [21]) DZ. 167. C 17.

Staré kachle, nalezené na tvrzišti Dřelském, s obrazem ochechule neb mořské panny. (Dodatek k dílu II. a str. 32.)

Tím vzal Vácslav na sebe tolik břemen, že statek po jeho smrti sirotkům udržeti nemohl. Ujala jej tedy r. 1592 vdova *Anna Trmalova z Losu.* [1]) Paní tato zapsala Tmáň roku 1608 synu svému *Zdeňku Trmalovi z Toušic,* [2]) který na něm Anně z Lažan, manželce své, věnoval. [3]) Zemřel r. 1619 při veřejné výpravě krajské proti lidu císařskému při městě Sedlčanech, zůstaviv jmění své synu Vácslavovi; [4]) ale r. 1622 zabrán statek jeho jako jmění rebela i se vsí Lounínem, která byla roku 1620 pro sirotka koupena. Statek tento prodán byl r. 1623 *Janu Menclovi z Kolsdorfu,* radě nad apelacemi na hradě Pražském, za peníz velmi malý. Syn tohoto *Ferdinand Mencelius* († r. 1649) odkázal Tmáň *klášteru Augustinianův u sv. Tomáše* a *klášteru kapucinskému v Brně,* od nichž však prodán jest, poněvadž na nejvýše zpustošen byl, ještě téhož roku *Ferdinandu Greifenfelsovi z Pilsenburka.* [5]) Tento zemřel roku 1656, a statek spravovala potom vdova Anna Kateřina roz. Broumárka. [6]) Po rodě tomto vystřídali se v držení Tmáně rozliční rodové šlechtičtí a městští.

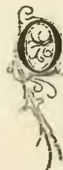
SUCHOMASTY.

Nedaleko Zdic jest ves Suchomasty se zámkem výstavným, za doby novější v moderním slohu obnoveným. Prvotně patřívala ves tato jako blízký Borek k nějakému panství královskému. Když za krále Jana zřízení manské hluboké kořeny zapustilo v Čechách, ustanovil král Jan, aby obyvatelé vsi Suchomast na místě dřevních svých povinností strojili světla pro dvůr královský a stan královský, kterýž měl býti vožen do válečné výpravy, opatrovali. V pozdějších dobách měli tu dvorce své zemané, kteří také dotčené služby vykonávali. Dva takoví dvorcové služební odemřeli r. 1382 po smrti *Bohuňka Maníka* a *Vácslava,* jiný roku 1398 po smrti *Zikmundově.* Výprosníci se potom s dědici soudili. [7]) Prvnější odúmrť vyprosili si *Bohuněk* a *Bořivoj* bratří z *Lochovic,* z nichž se tento (r. 1383) seděním v Suchomastech nazývá. [1]) Od počátku 15. věku se Suchomasty zcelovaly. *Vácslav ze Suchomast* měl tu jeden dvůr s dvojím poplužím (r. 1416), k tomu přikoupil r. 1417 od *Anny ze Suchomast* druhý dvůr s Hanušem z Újezdce. [2]) Okolo r. 1450 držel toto zboží *Jan Sláma z Bítova.* [3]) Když byl r. 1473 tento i se syny svými zemřel, nacházel se *Vácslav ze Svárova,* kuchmistr královský, v držení tvrze, dvoru a vsi Suchomast a vyprosil si všecky odúmrti královské, které by se mohly na toto zboží vztahovati. [4]) Ku prosbě jeho změnil král Vladislav starodávnou službu manskou z tohoto zboží v ten rozum, aby držitelé téhož zboží po čas korunování králů celý den stráž u komory královy drželi. [5]) A poněvadž držel také ves Borek, daroval mu týž král (r. 1483) právo podací, které posud králům Českým náleželo. [6])

Na počátku 16. věku byly Suchomasty zbožím zpupným, ale starodávná povinnosť manská zůstala jako vyznamenání rodu Karlů ze Svárova. *Vácslav Karel ze Svárova* (od r. 1529) zapsal r. 1532 Suchomasty tvrz, dvůr a ves celou, část Svinař, dvůr Vinařice a podací na Borku synům svým *Petrovi* a *Jiříkovi.* [7]) Petr stal se později samojediným pánem a hospodařil tu s Marjanou z Losu (r. 1546), manželkou svou. [8]) Týž zemřel r. 1562, odkázav jmění své synu *Vácslavovi,* který nabyl potom také statku Oseka. [9]) Roku 1598 měl již zrostlého syna *Petra Tobiáše,* jemuž postoupil za díl zboží Suchomastského, ale ten je prodal již roku 1600 *Justině Peškové z Lažan.* [10]) Roku 1609 ujal toto zboží *Karel Plot z Konařin* s manželkou svou Annou z Komárova, splativ spoluдědice Vácslava Peška, Dorotu a Kateřinu sestry z Komárova, [11]) ale prodal je hned potom *Adamu Pintovi Bukovanskému z Bukovan.* [12]) Adam odsouzen jest r. 1622 pro vzpouru všeho jmění, pročež i statek Suchomastský zabrán a postoupen *Dorotě Říčanské ze Sulevic* na srážku toho, co měla pohledávati za komorou královskou, [13]) o čemž srovnati jest naše vypravování na str. 187—196. Pro časté přechody soldatesky tehdejší statek ten byl na nejvýš vyšumován a vypleněn, když Dorota r. 1634 zemřela. Dědicem statku stali se potom *Vácslav Vilém z Talmberka* a na Prčici a manželka jeho Eva Talmberská z Chýnova. [14]) V rodě Talmberském [15]) zůstaly Suchomasty až do r. 1693, kdež je prodala *Eleonora Renáta z Talmberka,* rozená de Lasaga, *Vácslavu Arnoštovi Markvartovi z Hrádku.* [16])

VINAŘICE.

Od Suchomast k východu leží ves Vinařice (neb i Vinařce), někdy také samostatný statek a sídlo zemanské. Z vladyk zdejších připomíná se nejdříve (1382) *Oldřich Slepec z Vinařic.* [17]) *Zachař z Vinařic* (1386—1391) prodal r. 1388 nějaké dědictví kapitule kostela Pražského a býval místopurkrabí hradu Pražského. [18]) *Pecha* odtud prodal r. 1406 plat na dvoře svém ve Vinařicích klášteru Berounskému. [19]) Ve Vinařicích měl také dědiny *Zdeněk z Chajna* († r. 1417), po jehož smrti spadly na krále Vácslava a darovány jsou Chvalovi z Dokez. [20]) Tvrz a část vsi držel *Habart z Vinařic,* odjinud z *Litohlav.* Týž se připomíná r. 1405 a koupil r. 1413 statek Poříčí. [21]) Zemřel před r. 1437, zůstaviv sirotky nezletilé. Zboží jeho Vinařice tvrz, dvůr a část vsi Bykoše a Rajova najal si *Havel Hovorka ze Želkovic* od poručníka sirotků na tři léta. [22]) Ze sirotků dotčených zemřel nejstarší Valkun před r. 1452. Zboží po něm odumřelé daroval král Ladislav Vác-

[1]) Archiv. DZ. [2]) DZm. 236. Y 6. [3]) DZ. 137. F 16. [4]) DZ. 139. M 12. [5]) Bílek, Děje konf. 716—718. [6]) DZ. 113. K 35. [7]) DD. 13. f. 53, 14. f. 72.

[1]) DD. 18. f. 13. [2]) DD. 61. B 15. D 17. Roku 1418 vyskytuje se Ondřej ze Suchomast na Plzeňsku (DD 15. f. 202.). [3]) Arch. č. III. 548. DD. 25. f. 20. [4]) DD. 17. f. 112. [5]) DZ. 552. B 10. [6]) Lib. erect. XIII. b. 108. [7]) DZ. 84. C 12., reg. 5 F. k. I. A 1. [8]) DZ. 7. J 2. [9]) DZ. 14. H. 25. [10]) DZ. 175. E 29. F 2. [11]) DZ. 237. A 30. [12]) DZ. 135. C 22. Arch. DZ. [13]) Bílek, Děje konf. 48. [14]) DZ. 144. L 18. [15]) Posloupnost jeho ve Vlasákově Místop. bibl. VIII. 78. [16]) DZ. 405. G 26. Pozdější držitele hledej v Sommerově topografii. [17]) DD. 13. f. 96. [18]) Rel. tab. I. 520, 537, arch. č. III. 468. [19]) Rel. tab. II. 31. Snad sem i patří zpráva Rel. tab. II. 79. [20]) DD. 15. f. 97. [21]) Rel. tab. II. 17, arch. č. III. 483. [22]) DD. 3. str. 121.

slavovi Matrasovi z Valtířova a Vaňkovi ze Svárova, ale lepší právo dokázal Mikuláš z Litohlav, strýc zemřelého a poručník sirotků.[1]) Před r. 1457 zemřel také druhý syn Martin. O nápad po něm nastaly pře, po nichž zůstali v držení Vinařic dotčený Matras a Petr z Chrastu.[2]) Současně byly také pře o část Vinařic, která se nazývala tehda Vinařičky, a kdež byl roku 1444 Jan Sláma z Bítova koupil dvorec od Jakuba z Vinařic, když tu zboží po Anně z Pernov bylo odumřelo.[3]) Později spustla tvrz a také dvůr při ni spustl. Zboží její odkázal *Václav Žďárský z Chrastu Adamovi* a *Šebestiánovi* bratřím Vikhartům ze Šanova na Smolotelích; Šebestián získav později díl bratrův od jeho synů, prodal r. 1593 Vinařice s částmi v Bykoši, Koněprusích a Rajově *Vratislavovi staršímu z Mitrovic* (t. j. Václavovi).[4]) Až do r. 1709 zůstala část tato při zboží Litenském a později připadla k Suchomastům.

CHODOUŇ.

Nedaleko Zdic jest ves Chodouň, která se již na počátku 14. věku připomíná.[5]) O vsi té, která od dávných dob k Žebráku patřívala, činí se v urbáři Točnickém (r. 1652) tato zmínka: U té vsi byl jest malý dvůr neb tvrz a dědiny od ní rozdány pod plat, jenž slove Vorlík, a takový plat jest jim mezi jiný plat položen a dědičně jim puštěn a louka k zámku Točníku zanechána.[6]) Přes to že bývala ves královská, sídlívali tu přece zemané. Roku 1409 připomínají se bratří *Bohuslav, Valkamír, Václav, Jan* a *Slamír* bratří z Chodouně, kteří tu drželi dvůr a prodali nějaký úrok faráři Zdickému. Roku 1410 prodal *Vítek Krušec z Újezda* popluží své v Chodouni sedlákům zdejším.[7])

[1]) DD. 16. f. 94. [2]) Tamže 102. [3]) Tamže 98, rel. tab. II. 197. [4]) DZ. 27. A 24. [5]) Reg. IV. 106, Summa Gerhardi 192. [6]) Archiv Zbirožský. [7]) Lib. erect. VIII. 80, 117.

Starý kachel, vykopaný na tvrzišti Dřelském.

Roku 1457 připomíná se *Jan Horský z Chodouně.*[1]) Jméno Orlík vzbuzuje domysl, že snad tu stávalo sídlo zapomenuté, řečené *Adlar*, po němž se psali páni z Adlaru erbu orlice. Podporuje se domněnka ta tím, co již řečeno na str. 182. a 183., jakož i tím, že vladyky z Litohlav a Bítova z blízkého okolí také měli orlici a onino i oblíbili si jména Valkun a Habart, u Adlarských oblíbená.

[1]) DD. 19. str. 114.

ZBIROH HRAD.

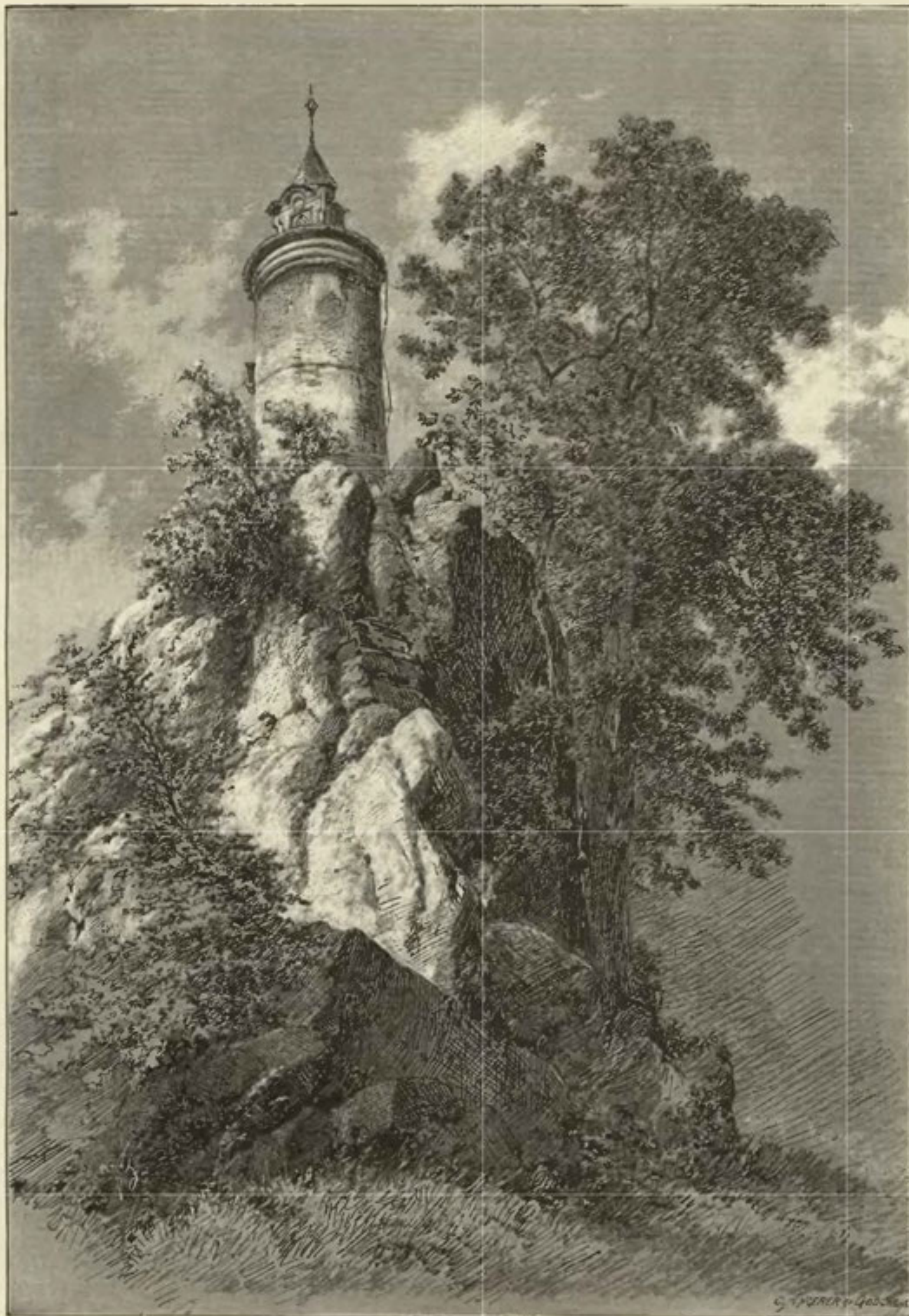
1. Popis a dějiny.[1]

Na rozhraní Podbrdska a Plzeňska jest krajina hornatá a mnohými černými lesy porostlá. Chlumy jsou za chlumy, za nimi vysoké hory, mezi tím lučná údolí a nivy orné, vše v tak krásných poměrech se střídajíce, že to oku mile lahodí. Této krajině vévodí hrad pyšně na hoře stojící, který, ač valně změněn, přece ještě toho jména zasluhuje. Pod ním jest městečko Zbiroh, v němž bývalo před několika lety velmi živo, živno a veselo a zejména peněz dosti, rozkládajíc se na úpatí hradiště, ale tak, že nikde není dosti malé roviny. Zaujímajíc úpatí hory, které se lázem sklání, nese na sobě ráz obyčejný okresních městeček, totiž vedlé mnohých domků některý jednopatrový; celkem zachovává podobu svou, kterouž mívalo před lety, i s tím hřbitovem okolo kostela, pravý to opak hradu, v němž staré a nové neladně se střídá. Hrad Zbiroh stojí na dlouhém skalisku rudého kamene (jaspis) a na kopci, který na tři strany dosti strmě spadá a jen na západní straně širokým hřbetem se skalnatými výšinami souvisí. Z těch příčin zdělali zakladatelé na této straně hluboké příkopy a mohutné náspy, kteréž roku 1847 v zahrádky proměnili a za Strousberka rozmetali a jimi příkopy vyplnili, tak že nyní ledva někde prohlubeň nějakou spatřiti. Před lety chodívalo se do hradu přes venkovský příkop po mostě kamenném o dvou obloucích, postaveném r. 1688, jak číslo na jednom tesném kameni v pravo vytesané svědčilo; nyní příkop i s mostem jest zasypán. Nad *branou* vídal se orel na znamení, že patřil Zbiroh dlouhá léta císařům a králům Českým. Roku 1849 chtěli na místě starodávné brány z brusu novou postaviti; když ji však bourali, tu skalopevné zdivo tak odporovalo, že ji ani prachem roztrhnouti nemohli. Když dostal Strousberk Zbiroh, dal tuto bránu zvenčí na způsob renesanční upraviti. Dlouhým průjezdem, v němž bývala po pravé straně vrátnice, vchází se do dvoru *předhradí*, které se rozsáhlostí svou skorem zadnímu hradu vyrovnávalo. Když totiž Zbiroh zakládán byl, prolámali uprostřed hradiště skálu, utvořivše příkop široký a hluboký, čímž způsobeno dotčené rozdělení hradu, kteréž dosud zůstalo, ač příkop r. 1849 zaházen, když jižní stranu znova stavěli.

Původně mělo předhradí kromě dvou bašt, z nichž jedna se ještě v pravo od brány nachází (i tu r. 1849 marně bourali), a věžovitého výstupku vedlé brány a vysokých hradeb jen stavení dřevěná ke hradbě přiléhající, ale později byli tu kamenní domové. Uprostřed předhradského dvora stával veliký, z kovu ulitý granátník, podivná to štafáže, a před ním byla na špalcích dvě děla. Granátník přišel později k vyhození a leží pod zámkem v křoví. Hned za tím byla zámecká kašna, držící 40 věder vody, do níž se pramenitá voda z údolí severně od zámku se nacházejícího po troubách tlačila. Nyní jest předhradský dvůr ozdobně upraven a uprostřed jest veliká nádržka.

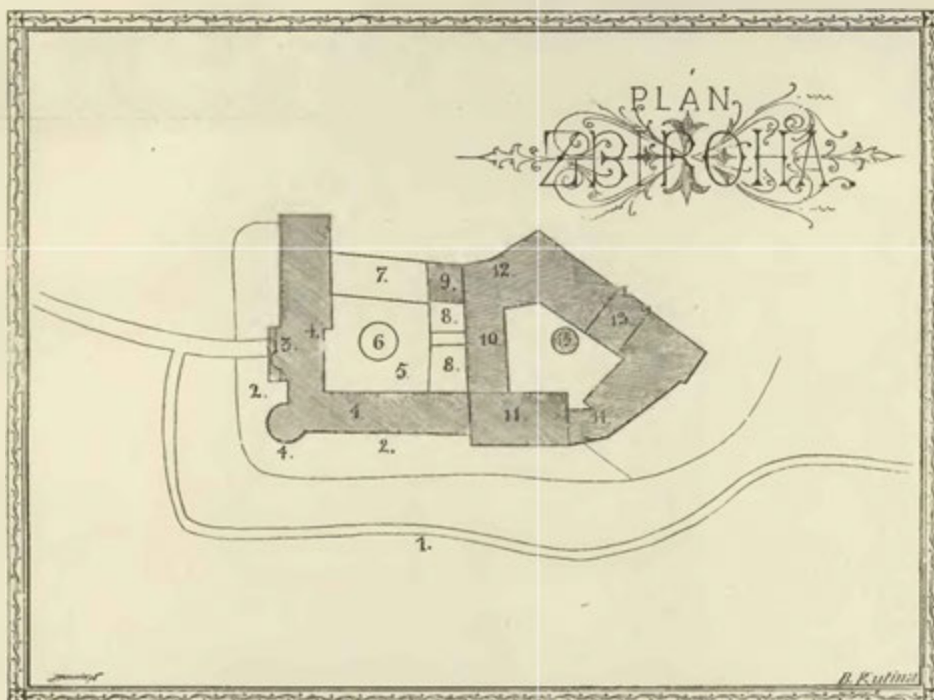
[1] Pomůcka: Ant. Dráchovského „Obrazy Zbirovské."

Stara věž ve dvoře zámku Zbirožského.

Dotčená *bašta* okrouhlá, na rohu předhradí stojící, mívala v přízemí malá okénka, za něž jsou nyní veliká moderní okna. Nahoru se vystupuje z průjezdu po schodech. Jest tu prostranná světnice sklenutá, jejíž zdi v oknech 4 lokte hrubosti mají. Dveřmi se přichází odtud do vedlejšího stavení od Strousberka v nově upraveného. Stavení nad branou obsahovalo světnice, řečené císařské. Roku 1628 připomínají se v této části palác nový se síní před ním a bašta okrouhlá, z též síně síň dolejší při zemi u schodů, síň v bráně zámecké, pokoj nad branou s komorou. Přebývání tu bylo pěkné, neb podlé urbáře r. 1652 vůkol okolo zámku byl háj neb rozdílné lesní stromoví, ve kterémž času letního od zpěvu rozličného ptactva člověk se obveselovati mohl, a poněvadž se králům v zadním hradě nelíbilo, vyzdvihli si tu nové pěkné stavení.

Na levé straně dvora hned za branou bývala v 16. století *kovárna* a za ní také některé stavení. V urbáři r. 1652 dí se takto o této straně: Jdouce ke starému zámku po levé ruce jest kovárna panská,

Vysvětlení plánu: 1. Cesta od městečka; 2. místo býv. příkopů; 3. brána; 4. bašta či rondel; 4. císařské pokoje; 4. bývalý palác císařský; 5. dvůr předhradí; 6. vodojem; 7. letní zahrady (dříve kolny a chlévy); 8. příkop překlenutý; 9. bývalý mlýn, pak vinopalna; 10. brána do hradu; 11. veliký sál od Strousberka postavený; 12. místo čtverhranné věže s vězením Lobkovským; 13. kaple; 14. studně; 15. veliká věž.

v kteréž kovář bydlení maje, ke dvoru a zámku od železných věcí dělá, začež se mu z důchodu roční služba 60 kop m. platí. Vedlé té kovárny bylo předešle stavení po levé ruce až k starému zámku, však od mnoha let za pánův z Lobkovic ten štok vypálen byl, nyní se tu při té kovárně sýpka a kůlna vystavěla. [1]) Kovárna odtud později odstraněna a zůstaly tu až do našeho století kolny a chlévy. Strousberk zřídil na tom místě letní zahradu.

Na protější straně bývala za pánů Lobkovských nějaká hospodářská stavení, tuším obročnice a konice. Roku 1612 připomíná se tu „v placu dolejším pokoj, kde hejtman bydlí, a při tom dva sklepy.“ O této straně se dí r. 1652: Proti té kůlně a tomu spáleništi jdouce do starého zámku po pravé ruce jest stavení nové, dole dvě marštale a vedlé nich pokoj s komorou, v němž hejtman bydlí, a nahoře pokoje, to vše za cís. Rudolfa pod kůrkami k obydlí JMC. vystavěné. Strousberk také toto oddělení přestavěl, udělav z něho letní tabulnici.

Jak již řečeno, dělíval hrad od předhradí hluboký, ve skále vytesaný a kamennou zdí obložený příkop, přes nějž se chodívalo po zvoditém mostě. Když tento byl odstraněn, zdělán tu kamenný most, od něhož se chodilo po 18 schodech, poněvadž branka do hradu vedoucí výše stála nežli dvůr předhradí.

[1]) Také r. 1628 připomínají se kovárna, bečvárna, bašta nárožní a kolna placu zámeckého v těchto místech. Tak bylo i r. 1722.

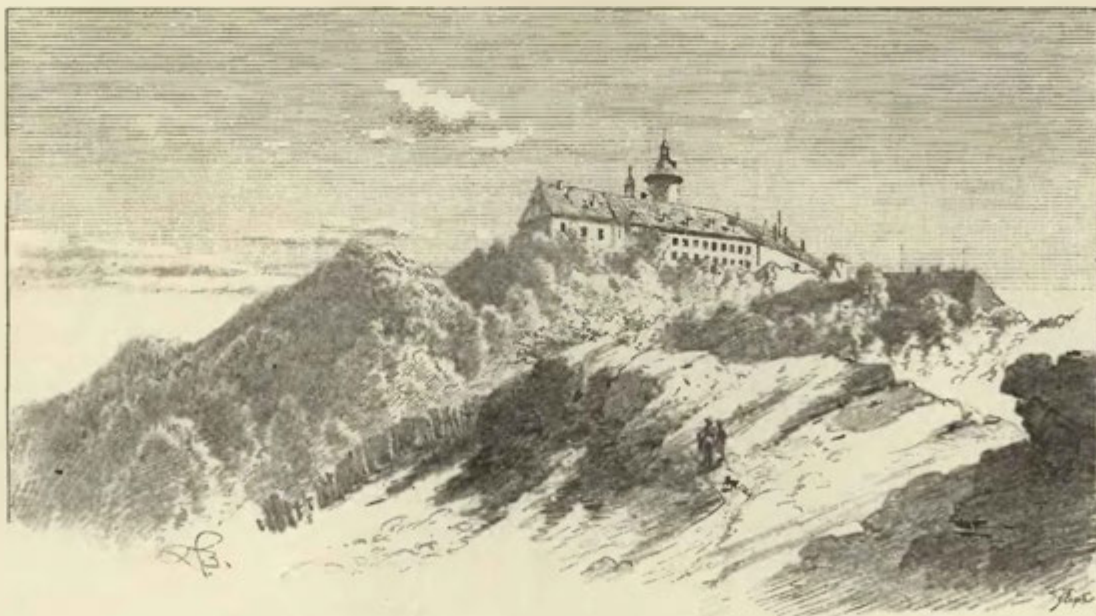
Pohled na Zbiroh.

Příkop tento byl za naší paměti překlenut a v něm lednice a sklepy udělány. Na severním konci příkopu přistavěno bylo ke zdi, která tu příkop zavírala, malé stavení. Býval tu prvotně *mlýn* (tuším samotížný). Roku 1652 dí se o tomto stavení: Před tím starým stavením proti mostu v starých příkopích jest *vinopalna*, v kteréž se k ruce vrchnosti z kalů po várkách pálené páliti dává a užitků z ní ročně přes 200 kop. m. i více vychází.

Branka do hradu, ač na původním svém místě, ustoupila docela nové renesanční stavbě. Dříve postavena byla ve slohu 17. věku, obložena jsouc po způsobu tehdejším hrubým štukovím. Týž ráz prozrazují i pravidelná okna s římsami na stavení hradu, pokud hledí k příkopu a pokud zachován za té doby, když Strousberk celý hrad na rub obrátil. Dvůr hradu čili „horní plac" o poschodí výše ležící než předhradí jest na všech stranách stavením zavřen. Způsoba jeho jest taková jako celého Zbiroha, t. j. středověké zbytky s rouchem svým skromným a starožitným takořka stydlivě se zakrývají za zbytky renesance a stavbami moderními, které provedl Strousberk, ovšem že tu není v celém hradě žádné harmonie, jakož i způsoba celého Zbiroha prozrazuje, že tu hospodařil bohatý dobrodruh.

Ze dvora vyniká strmá skalka s věží, asi 11 m. vysoká kamene jaspisu. Na západní straně jest kus skály velmi pěkně přibroušen. Bezpochyby tak učiněno na rozkaz umění milovného císaře Rudolfa II. Skála tato, aby byla pevným podkladem, již asi před 40 lety zdivem vyplněna. *Veliká věž* stojící na této skalce o samotě jest nejstarší památka hradu hned z prvních dob jeho postavení. Pozbyvši již dávno svého upravení a vyzbrojení, kryta jest končitou bání, z níž vyniká vížka s lucernou a makovicí, nad níž jest císařský orel, a opatřena jest hodinami bicími. Výška její ode dvora až po střechu činí asi 23 m. Jako všechny staré věže neměla vchodu v přízemí, nýbrž ve výšce. Dříve se chodilo k ní ze střechy vedlejšího stavení po dřevěném můstku; i nyní jest vchod k ní ze stavení vedlé kaple po točitých schodech přístavku. Tento vchod Strousberk nově postavil. Branka do věže jest ještě v původním svém obložení. Pamětníci vypravují, že byla věž i dole dutá, t. j. měla vězení, kteréž později zaházeno. Roku 1526 připomíná se věž veliká, kde sázejí.

Kromě kaplana, vrátného a hlídače nikdo v tomto zadním hradu nebydlí, toliko pro vrchnosť jsou pokoje vyhrazeny. Ve starých pamětech popisují se nám části jeho, ale nesnadno určiti, kde která byla. Roku 1526 byla tu dvě stavení. Ze starých dob zbyl *dům menší* či bývalý palác, v němž bývaly veliká světnice i čelední síň, světnice, světnička s komorou, pavlače, hostinice, táflovaná světnice a j. Druhý byl *dům veliký nový*, v němž byly světnice panenská, síň před ní, sklep panenský, sklípek, veliký sklep pod tou síní, komory táflované dvě nad panenskou světnicí a nad sklípkem malým a třetí pod světnicí a loch, kněžova světnička s komorou. Blízko brány nacházela se kuchyně. Po přestavění zámku za Rudolfa II. a r. 1628 objevují se nám části zadního hradu takto: Nad vrátnicí byl sklípek a při tom šnek, jímž se do pokojů nad branou chodilo, při tom byla světnice veliká kancelářní, kancelář písaře důchodního, pokoje hořejší nad kanceláˇem, komora nad kanceláˇem u příkopů. Následoval pokoj na pavlači, „v němž soldati, kteří vězně vartovali, zůstávali," sklep, veliký starý palác, světnice fraucimorská za ním, malý pokoj pod věží, kde někdy pán z Lobkovic býval, komora skrze zlatý pokoj, světnice

Zámek na Zbiroze.

u zlatých kamen, sklep před pokojem zlatým, pokoj nový a komora, kde pán z Lobkovic seděl, pokoj přes pavlač, kde hrabě z Gutšteina u vězení zůstával. Následují potom místnosti v přízemí, totiž sklep sirotčí v malém place pod věží, pokoj podlé toho sklepa a jiný vedlejší pokoj, kde Rucký seděl, sklep, v němž omastek se choval, tři sklípky atd. Některé z těchto místností najdou se zase v inventáři, kterýž sepsán byl r. 1722. Z něho jde na jevo, že byl starý palác nebo veliká síň v okolí kaple z jedné strany a z druhé strany světnice fraucimorská, starý palác že se nacházel zrovna proti věži okrouhlé. Kromě toho se tu připomínají světnice řečená u černého orla, kuchyně, veliký kancelář, sklepy, byt ponocného, kancelář purkrabího a jeho byt, byt n. forštmistrův, byt důchodního a rozmanité jiné světnice.

Za starých dob bývala při zadním hradu ještě jedna *věž* na severní straně nedaleko příkopu. Zbytky její spatřují se posud v jedné světnici kaplana zámeckého, kdež jest výklenek se zdmi velmi hrubými. Zrovna v tomto místě býval „malý pokoj pod věží, v němž pán z Lobkovic býval.“ V lidu a služebnictvu zámeckém udržela se posud pověsť o tomto nešťastném pánu a posud jmenuje chodbu sem vedoucí Lobkovskou. Světnice dotčená nacházela se do r. 1831 v téže úpravě, kterou mívala za oněch dob, obsahujíc síň a úzký a nízký sklep. Zdi byly prý „zdobeny“ obrazem pána a kromě toho se tu nacházely i jiné malby. Dotčeného roku 1831 dal Voj. Čech, vrchní zdejší, památku tuto zbytečně a všetečně zrušiti a pozměniti. Až k r. 1840 bydlelo se v obou místnostech, ale poněvadž byla vedlejší kancelář právní malá a tmavá, přibrány k ní tyto místnosti po stržení příček, čímž získána veliká, světlá a prostranná světnice, ve které nyní kaplan obývá.

Blízko okrouhlé věže nacházejí se dvéře ke *kapli zámecké*, nejznamenitější památce Zbiroha z minulosti. Kaple tato posvěcení Nanebevzetí Matky boží jest asi 16 kr. dlouhá a 9 kr. široká. Na stropě jejím mezi velikým oltářem a kruchtou jsou fresky představující p. Marii mezi anděly okolo ní se vznášejícími, dílo asi 17. věku. Tři oltáře této kaple umístěny jsou v arkéřích ze zdi vybíhajících. V levo a v pravo od velikého oltáře jsou oltáře sv. Jana Nepomuckého (v levo) a Matky boží (někdy sv. Anny). Tento poslední v pravo od velikého oltáře stojící pochází prý ještě ze staré kaple, kterážto byla původně těsná a malá a rozšířena později stržením vedlejší zdi a přibráním nějaké světničky. Na oltáři tomto stojí starodávná socha Marie ze dřeva řezaná a pomalovaná; pravicí drží žezlo, levicí Ježíška. Řezba jest umělá, tvář libého vzezření. Arkéř, v němž se tento oltář nachází a prvotní kaple bývala, má dvě úzká gotická okna a sklenut jest 7 pruty liliemi ozdobenými, které se sbíhají ve svorník s malovanou hvězdou (žlutou v modrém), kterou dali později páni ze Šternberka přimalovati. (Jeden prut schází.) Oltář má podstavec zcela kamenný a sám jest ozdoben řezbami arabeskovými. Větší cenu nežli památky tyto mají starožitné malby v levo a v pravo na stěně se nacházející, malované na zlatě. V levo jest vyobrazeno

Nanebevzetí. Nahoře spatřuje se panna Marie s Ježíškem, ana se vznáší v oblacích, v pravo a v levo jsou andělé, a jak se zdá, ji drží. To všecko jest tak, jako by se to vidělo skrze okno. Dole pod tím jest skupení osob, kteréž více nebo méně se zachovaly. Na tvářích některých spatřuje se udivení, na jiných smutek. Nejdále v pravo jest viděti velmi dobře postavu starce zarmouceného, který se béře levicí za hlavu. Hned pod tím viděti jest tvář osoby, která plačíc obličej zakrývá. V levo od toho starce a nad plačící osobou stojí dva starci majíce ruce složené. Malba ta trpěla dílem stářím, dílem tím, že se v této kapličce stavěl boží hrob a při kladení prken nešetrně se jednalo. Na druhém obraze *(Korunování p. M.)* jest panna plavovlasá a korunou, v níž jsou liliové ozdoby, korunovaná, ruce majíc sepjaté. Roucho její je modré a růžové. Nad ní stojí vážný muž, maje na hlavě též korunu a zlatou zář, spodní šat modrý, svrchní růžový, v levici drže jablko s křížem, jehož konce též jsou liliím podobny, a pravici drže nad světicí, jako by jí žehnal. Nad tím vznáší se duch svatý. V pravo nahoře jest postava v zeleném rouše, málo zřetelná. Malby tyto pro umělecké, ano něžné a krásné provedení jednotlivých částí, též barvitosť svou, mají nemalou cenu. Pocházejí zajisté od umění milovných pánů z Rožemberka, když ve 14. a 15. věku na Zbiroze poroučeli. Dodáme ještě, že jest v kapli drahně lavic pěkně a řemeslně vyřezaných a vedlé kaple že jest oddělení, v němž se ještě staré klenby, ovšem moderně upravené, spatřují.

Poslední památností Zbiroha jest *stará studně.* Ze zadního dvora (jindy ze světnice) přichází se po schodech do dvorečka a odtud do nízkého sklepa, do něhož vchod široký, obloukovitý jest vylámán. Studně, dole čtverhranná, nahoře okrouhlá, mívala rumpál s železným kolem, jímž se vytahovaly dva okovy. Obruba před r. 1844 sebrána a necháno jen 2 stopy výšky a kamení rozházeno po dvoře. Obruba byla pozdější, neb na jednom kameni četl Heber: Anno 1757. Mates Nowak. Nyní jsou okolo té studně mříže. Studně, jež prý nejde rovně dolů, nýbrž trochu spiralovitě se točí, má prý 153 m. (?) hloubky a jen málo vody. Hodí-li se do ní věc hořící, tu plápolajíc hučí, hukot se odráží od stěn a dlouho trvá, než dopadne dna. Jestliže se tam střelí, tuť se rána opakuje jako bouchnutí hromové rány, až se zdá celý zámek třásti ve všech základech a po několik minut se dunění a hučení ze studně ozývá. Ránu takovou jest prý slyšeti až do chaloupek pod hradem. Studně, jež pochází z prvních dob hradu, má svou vlastní historii. V urbáři roku 1652 praví se o ní: „Proti kuchyni a jedné velmi hluboké studnici (ve kteréž sice žádná voda se nespatřuje) jest dlouhý klenutý sklep, do něhož se piva ječná na ležení vařená shromažďují a několik varů piva se v něm složiti může.“ Na konci téhož století byla studně již hodně zasypána, také stroj, jímž se voda vážila, byl pokažen. Nezbývalo nic jiného, než vodu pro potřebu celého zámku, vinopalnu, pekárnu a kovárnu do velikého vrchu zámeckého voziti. Z té příčiny odhodlala se komora česká dáti povolení k vyčištění studnice. Adam Tygr, zedník z Rakovníka, uvolil se k tomu roku 1686 a pro tu příčinu zhotovil sobě z centnýře nejlepšího konopí provaz 78 sáhů dlouhý. Než do okovu vstoupil, chtěje se již do hlubiny spustiti, rozloučil se u přítomnosti asi 40 osob, které se k tomuto obzvláštnímu divadlu byly sešly, se svou manželkou. Avšak hned při prvním spuštění omdlel Tygr, ledva že dosáhl vrstvy vzduchu zkaženého, vypadl a o stěny studně se zraniv spadl. Přítomný mezi diváky převor od sv. Dobrotivé poslední útěchy víry s hůry mu uděloval. Pro ženu nešťastníkovu vybráno mezi přítomnými 15 fl. Hejtman psal hned (r. 1686, 16. prosince) ke komoře o člověka, který by mrtvolu vytáhl, zatím však se Týčským chalupníkům podařilo vytáhnouti mrtvého kotvicí za střevíc. Na počátku r. 1688 uvolili se Samuel Heinrich, štejgíř, a Mates Maurer, havíř, měšťané Příbramští, též Jan Nosek a Jiřík Kundelík, havíři z Mirešovska, studnici do gruntu až k 19 sáhům vyčíditi. Věc ta šťastně provedena, a studnice dávala potom dobrou vodu. Scházel přece jen pořádný stroj vodní, za nějž chtěl Jan Mlynář z Berouna i s řetězem a jinými potřebami 25 fl. Není známo, jestli komora k tomu povolila. Roku 1757 dáno sem, jak již doloženo, nové roubení. Hrabě Hartman z Karlšteina, jsa před lety regentem komorních panství, dal na počátku našeho století studnici zase skrze havíře vyčistiti, že se z ní opět dobrá voda vážiti mohla. Tehda se cenila hloubka její na 480 Víd. stop aneb asi 152 m. Od té doby ubylo zase hloubky, poněvadž se tam za 30 let naházelo drahně kamení, stará vrata, dva petrolejové sudy, celý jelen, který zapáchal a kterého tam kuchař hodil. Přes to jest studně Zbirožská ne-li nejhlubší, zajisté jedna z nejhlubších v Čechách.

Až posud jsme popsali starožitné památky Zbiroha, pokud se ještě zachovaly. Před r. 1844 byla tu starodávná *veliká síň* čili *císařský palác* s vysokými okny, táflováním na stropě a starodávným komínem. Strop byla památka znamenitá, totiž tabule položené na kládách přitesaných a tak rozdělené na mnoho čtverhranů pomalovaných; každý čtverhran měl uprostřed malovaný věnec z arabesk. Kdysi před r. 1844 zřízeno z této místnosti několik světnic a chodeb, při čemž však šetřeno stropu takovým způsobem, že mezi starým a novými stropy dostatečné mezery ponecháno. Když přišel Strousberk na Zbiroh, přišlo táflování k rozbourání a zničení a zřízeny tu nové světnice. Strousberk chtěl přestaviti Zbiroh v moderní sídlo boháče, což se dálo bez rozmyslu a s neobyčejným chvatem. Kráčíme-li po dvorech anebo po světnicích,

zírá na nás všude ušlechtilý sloh renesanční, jako vídáme ve velikých městech v kavárnách a jiných místnostech podobných. Nade všechny měla býti vysoká veliká síň střechou sklennou pokrytá, která se spatřuje v novém domě blíže studně. Do ní jakož i do ostatních pokojů v tomto pořadí dány ozdobné vlaské komíny více pro ozdobu než potřebu, poněvadž se světnice ty ohřívaným vzduchem vytápěly. Kromě toho činí na vstupujícího dojem večeřadlo a knihovna s pěkně malovaným obrazem Apollonovým na stropě, avšak vše jest teď pusté a bez nábytku. Vše bylo děláno na oko, a zdobnost těchto místností podobá se duhovým barvám bublin. Jak stavby konány povrchně a jen na oko, nejlépe viděti na venkovské chodbě dotčené veliké síně. Ta spočívá na krákorcích zdánlivě velmi hrubých a hmotných, ale vskutku stojí na štáfech železných a krákorce jsou udělány z plechu. Za několik lidských věků budou snad z části těchto ssutiny. Stavení toto bylo a jest opět spojeno se stavením na východní straně jednoduchou zdí, v níž patrně viděti bývalo zazděnou branku s okrouhlým obloukem, tu opět nová brána zřízena, do níž se z venku (z jižní strany) po mnoha stupních vstupuje.

Zvláštní poloha městečka na nerovném úpatí hradu nutí k domněnce, že stál hrad dříve než městečko. Ale není také jisto, máme-li na nynějším hradišti první osadu Zbirožskou hledati. Lid totiž říká návrší východně od městečka ležícímu a na tři strany nepříliš příkře a nepříliš hluboko spadajícímu Starý Zbiroh. Jsou tu pole a žádné známky osady, aspoň opevněné. Avšak i lesům nad tím se říká Starý Zbiroh a tu se spatřují zbytky dlouhých ohrad z drobného kamene nanesených. Části položení u lesa říká se také na Roudnici. Třeba si však někdo zřídil sídlo na místě tomto, přece si každý, jakmile se stavěly hrady po způsobu francouzském, raději oblíbil nynější hradiště. Počátky Zbiroha, ať si stál tu aneb tam, souvisejí s dějinami rodů mocných. V podezřelé listině kláštera Plaského (r. 1230) připomíná se *Chřen ze Zbiroha* (de Sbirowe) se svým bratrem Sulislavem; [1]) heslo v tomto listu napsané tvarem svým novým a za oněch dob neobvyklým budí podezření a snad by vedlo k nevěření, kdyby nebylo známo, že měli Sulislavici veliké statky v této krajině. Neboť ještě r. 1275, když se Sulislav, nejmladší syn Sulislavův, oddělil od bratří svých, dostal za díl svůj v Podbrdsku městečko Cerhovice, v Rakovnicku vsi Vrbici, Bedlno, Očihovec, Březnici, Hluboký a ještě jednu vesnici neznámého jména. Nedlouho po r. 1230 nabyl Zbiroha slavný pán *Břetislav z Plzně*, věrný přívrženec krále Přemysla. Roku 1238 připomíná se naposled se synem svým *Břetislavem ze Zbiroha*. [2]) Pán tento, který se v letech 1228—1257 často připomíná, rád přebýval na Zbiroze, odkud také heslo své stálé míval. Syn jeho *Děpolt* (r. 1251—1282), jak smýšlíme, hrad Zbiroh ustavěl tak, jak se ve 14. věku spatřoval s tvrdými hradbami, věžemi, baštami atd. po způsobu západním. Ještě r. 1282, jsa tehda sudím zemským, psal se ze Zbiroha, ale potom po něm není zmínky až k r. 1291, kdež se synové jeho připomínají. [3]) Tito měli svá hesla podlé hradu Ryžemberka, který bezpochyby také otec jejich založil. Zdá se, že buď Děpolt neb synové jeho Zbiroh prodali. Možno, že v následující mezeře vládl tu nějaký rod neznámý, možno, že se dostal Zbiroh již na konci 13. věku v držení pánů Valdeckých a tedy snad Oldřicha ze Žebráka († r. 1304). Syn tohoto *Oldřich ze Žebráka*, který se po r. 1318 často připomíná, nazývá se r. 1327 ze Zbiroha, maje sídlo své na tomto hradě. Zemřel r. 1357, již dávno nejsa držitelem Zbiroha, a zůstavil potomky, po nichž se psali páni z Pihle a Hazemburka. [4]) Když se r. 1333 Karel, syn krále Jana, vrátil do Čech, aby tu sídlel, nenalezl ani jediného hradu svobodného, který by nebyl zastaven, a ovšem také žádného stálého důchodu. S pomocí pánů zemských, kteří ho milovali jako vnuka Václava II., nabyl několik hradů, mezi nimiž i Zbiroha. Hrady královské zastavené vyplatil, Zbiroh však koupil. [5]) Ale dlouho nezůstal Zbiroh panstvím komorním. Král Jan totiž potřebuje peněz vypůjčil si od *Petra z Rožemberka* 1214 kop gr., které tento jen prodáním některých svých zboží sehnati mohl; za ty peníze dostal Petr k dědičnému jmění (r. 1336, 6. června) hrad Zbiroh s městečkem a dvojím poplužím, městečka Radnici a Mýto, ves Těžkov a polovici Újezda Medového. Buď se stala v listě tomto mýlka aneb byla úmluva mezi stranami, že má Petr připlatiti; neboť druhým listem daným r. 1336 dne 30. listopadu prodává se Petrovi Zbiroh za 2414 kop. [6])

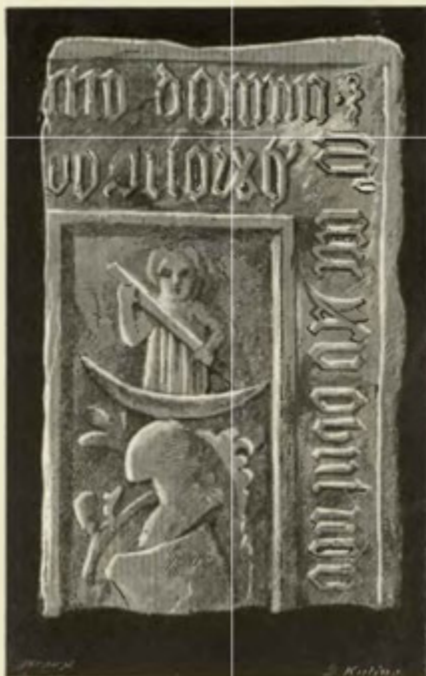
Pozůstalí synové Petrovi († r. 1347) *Petr*, *Jošt*, *Jan* a *Oldřich* vládli mnoho let vším svým jměním společně. Roku 1359 oddali dotčení páni ke kapli sv. Jana Ev. znova v městečku Mýtě vyzdvižené úrok na dvou lánech dědin u Mýta, aby k téže kapli kněz střídník chován býti mohl. [7]) Léta 1369 dne 24. června dotčení čtyři bratří městečku Zbirohu svobody udělili a je bezpochyby právem městským vysadili; že pak r. 1639 celé městečko i s radnicí, svobodami a pamětnými knihami od nepřítele vypáleno, zůstala potom jen paměť živá, kolik půdy městečku vyměřeno. Po smrti Joštově († r. 1369) přišlo r. 1374 (díl II. na str. 24.) k rozdělení bratří o statky jich, po čemž se Petr a Jan zase spolčili. Nacházíme je

---

[1]) Erben, Reg. 357. [2]) Emler, Reg. II. 1218. [3]) Podlé regest a Paprockého o st. pan. 106. [4]) Podlé regest a Paprockého. [5]) Život Karlův. Koupení Zbiroha jest doloženo. [6]) Reg. IV. 119, 141. Formy Zbiroh a Zbirov již tehda se vyskytují. [7]) Borový lib. erect. I. 24, arch. kapitulní.

potom jako společné pány na Zbiroze a patrony kostelů v Radnici, Mýtě a Strašicích.[1]) Za nich (zejména r. 1383) byl tu purkrabí Jan Liška z Újezda.[2])

Tehda drženo ke Zbirohu kromě městečka a vsi Volduch všechno to příslušenství, které r. 1336 bylo jmenováno. K městečku patřilo 21 lánů, tak že měl tušim každý soused po lánu; i byl povinen z lánu platiti těžkou hřivnu (64 gr.), 4 korce žita, 4 korce ovsa, 8 kur a posílati 2 žence na ozimní a tolikéž na jarní obilí. Celé městečko povinno bylo na dvou loukách pode dvorem Zbirožským sekati, sušiti a seno shrabávati. Byla-li vojna ze země, platilo se na ni z každého lánu 8 gr., také byli povinni na berni královskou přispívati. Kromě jiných městských živností náleželo sousedům též piva vařiti, z čehož vrchnosti jistou daň odváděli. Vrchnosť měla hlavní svůj užitek z platů z městeček a vesnic vycházejících, neb co nesla popluží, to padlo na chování purkrabě a čeledi. Také lesy na Radči, Trnová u Volduch, Kuškov a Chlum, les okolo hradu a les Habrová u Radnice jen hradily potřebu na hradě a snad jen něco se prodávalo.[3]) Jan jsa pak od smrti Petrovy (r. 1384) pánem samojediným držel Zbiroh ještě pět let, a bratr a dědic jeho *Oldřich* toliko jeden rok. Za Oldřichova syna *Jindřicha z Rožemberka* byl v Mýtě farář Mikuláš, velmi nábožný, který měl velikou oddanosť k Matce boží, Všem svatým, sv. Štěpánovi a svat. Janu Evang., kterýmž posvěceny byly farní kostel za Mýtem a filiální v městečku. Jindřich obdržev od něho peníze hotové, vykázal za to pro kostely dotčené plat v Těžkově.[4]) Když zemřel Jindřich r. 1412, byl na Zbiroze purkrabí *Jan Kus ze Stropčic* odjinud z *Jinína*, který v témž úřadě ještě r. 1412 zůstával.[5]) Jako nástupce jeho vyskytuje se r. 1416 Buzek z Dlouhé Vsi.[6]) *Oldřich z Rožemberka*, mladý Jindřichův syn, došed r. 1418 let svých vysadil t. r. městečko Radnici, k němuž náleželo 44 lánův, nadal je právem městským a obyvatelům tu milosť učinil, aby o svých statcích řiditi mohli.[7]) Za válek potom zuřících měl Oldřich tolik práce s obhajováním panství svých jihočeských, že mu nebylo možno starati se o některá panství vzdálená. Tedy odevzdal r. 1424 tvrz Strašickou *Zdeňkovi z Rožmitála* do jeho života a asi tehda odevzdal mu také úřad purkrabský na Zbiroze hradě na způsob nějakého nájmu. Jako držitel Zbiroha připomíná se Zdeněk r. 1425 a 1427 mezi pány a zemany, kteří drželi se stranou královskou.[8]) Avšak vrchnostenská práva na panství vykonával pořád Oldřich sám; nacházíme jej v letech 1424 až 1426 jako patrona kostelů ve Zbiroze, Radnici a Mýtě, kamž dosazoval duchovní katolické bez jakékoliv překážky,[9]) ano Zbirožský hrad se výslovně jako jmění jeho r. 1427 připomíná.[10])

Náhrobek v kostele Zbirožském.

Císař Zikmund byl potom žádostiv odevzdati tvrdý hrad Zvíkov pánu sobě oddanému, jehož věrnosti by mohl důvěřovati, poněvadž správce jeho Kunat Kapléř ze Sulevic chtěl se s kališníky jej svírajícími smluviti a jim Zvíkov odevzdati. Aby tak se nestalo, psal Zikmund r. 1429 Oldřichovi z Rožemberka žádaje ho, aby Zvíkov z ruk Kunatových dobýval a jemu na místě peněz, ve kterýchž Zvíkov držel, jeden ze svých hradů dal. Byl tušim Zbiroh k tomu vyhlídnut. Oldřich pilnosť a péči v tom maje, jednal o to t. r.,[11]) ale poněvadž Kunat Zvíkova postoupiti nechtěl, došlo k jeho odevzdání teprve roku 1431.[12]) Smlouva mezi Zikmundem a Oldřichem byla učiněna asi v ten smysl, že Oldřich panství Zbirožské císaři v 3000 kopách odevzdal a Zikmund mu peníze ty na Zvíkově a Milevsku připsal.[13]) Ale Zbiroh nebyl odevzdán císaři, nýbrž postoupen *Kunatovi Kapléři ze Sulevic*, s nímž se r. 1434 připomíná jako vladař a správce toho zboží *Václav Hájek z Hodětína*, poněvadž i ten měl peníze za Zikmundem od té doby, co spravovali Hájkové Zvíkov a Písek. Roku 1434 připomínají se Kaplér a Hájek jako společní patronové kostela v Mýtě.[14]) Jak dlouho drželi Zbiroh v zástavě, není nám známo.

[1]) Lib. conf. [2]) DD. 13. f. 117. [3]) Truhlář, Urb. Rožemb. [4]) Archiv kapitulní. [5]) Arch. Třeboň., arch. č. III. 488. [6]) Arch. Svatomářský. [7]) Archiv Radnický, DZ. 24. F 6. [8]) Arch. č. III. 254. atd. [9]) Lib. conf. [10]) Fr. v. Bezold, K. Siegmund etc. [11]) Arch. č. I. 28—30. [12]) Tyl, Paměti Zvíkovské 53—55. [13]) Arch. Třeboň., Břežan, reg. Švamberská. [14]) Lib. conf.

Vchod do zámku Zbirožského.

Z pozdějších běhů jen tolik jde na jevo, že jim byly peníze jich zaplaceny a Zbiroh vyvazen a že se potom hrad ten, aniž bychom věděli jak, dostal v držení *Hanuše z Kolovrat.*

Za pána tohoto, který obyčejně v Praze a málo kdy na Žebráce přebýval, nic pamětihodného se na Zbiroze neudálo. Po smrti Hanušově zdědil zboží jeho Krašov, Zbiroh a Žebrák syn *Hanuš z Kolovrat.* Pán tento, ve všech ctnostech rytířských vycvičený, v mladších letech (zejména roku 1452) platné měl účastenství v rozličných bězích veřejných. Nově zvoleného krále Jiříka nejen uznával, nýbrž mu i v prvních letech věrností oddán byl. Brzo po roce 1458 začal u věrnosti kolísati, když se první neshody mezi králem a papežem objevovaly. Přichylnosť jeho k učení církve katolické, neméně i to, že prospěchy církve výše stavěl než prospěch vlasti své, činily z něho dobrý nástroj v ruce strany papežské, odpor pak proti králi dovršen jest r. 1461, když král Jiří Žebrák a Točník od něho vyplatil. Již r. 1461 dne 7. února papež Pius II. osiřelý Pražský kostel Hanušovi k přízni doporoučel. Hanuš maje tehda potřebu peněz, vypůjčil si 500 kop od Vratislava z Mitrovic, při čemž se Jan z Čejova, purkrabě na Zbiroze, za jednoho z rukojmí postavil. Duchovenstvo české udržováno i r. 1462 strachem v poslušenství královĕ, nemajíc také nikoho, kdo by mu byl v Čechách stranil. I Hanuš sám snad tehda ani nevěda, že by kdy králi se protiviti mohl, r. 1463 milosti rozličné od něho si vyprosil a obdržel. Vyznamenán byv r. 1463 od císaře Bedřicha amprisií, zaujímal ještě r. 1464 místo své jako soudce na soudě dvorském. Učený Hanuš přebývaje potom na hradě Zbiroze, dohotovil r. 1465 stavbu zdejší kaple zámecké. Šest kardinálů dali všem tuto

kapli navštěvujícím skrze listy v Římě vydané (r. 1465, 20. srpna) plnomocné odpustky. Podobný list dán pro touž kapli později (r. 1468 dne 1. ledna) skrze Rudolfa, biskupa Lavantského, a chová se posud v archivu duchovní správy zámecké. Roku 1465 dne 13. srpna dal Hanuš zhotoviti relikviář skvostný v podobě knihy a daroval jej kostelu sv. Víta, kdež se posud nachází.

Když r. 1465 nový papež Pavel II. proti Jiříkovi povstal, utvořila se v Čechách jednota pánů nepokojných a povstala domácí válka. Děkan Hilarius a kanovníci kapituly opustivše Prahu, sídlo své, utekli do Plzně (r. 1467) nalezše na cestě útočiště na Zbiroze. Jeho výmluvnosti podařilo se zajisté získati Hanuše docela pro svou stranu a proti králi, v čemž mu pomáhala velice tehda rozmrzelosť Hanušova nade vším, co bylo světské. Asi na konci r. 1466 totiž zemřela Hanušovi choť jeho Kateřina ze Šternberka. Bolesť nad ztrátou její a přemýšlení o pomíjejicnosti věcí světských nutily Hanuše, aby se odřekl světa a sílu svou duševní, řídkou tehda učeností osvěženou, oddal církvi k službě a boji proti kacířům. Roku 1467 dne 14. dubna dáno mu povolení papežské, aby mohl býti vysvěcen na kněžství, ač byl manželství uzavřel a v bitvách bojoval; vstoupil ve stav kněžský a zapsal se také k jednotě panské. Ač se stal kanovníkem Pražským, neopustil přece hradu Zbiroha, ano popřál tu útočiště také mnohým kněžím, kteří nechtíce snášeti nevoli a nátisky světských pánů, sem byli uprchli. Že mezi nimi i někteří byli, kteří far pro věci nečestné prázdni býti musili, dovodí se psaním děkana Hilaria (r. 1467, 4. června), jímž nařizuje Mikuláši, opatu Ostrovskému, aby káral a trestal ty kněží na Zbiroze, kteří by vedlé povinnosti stavu svého žíti nechtěli. Roku 1468 zvolen jest Hanuš za probošta kostela Pražského, a když Hilarius zemřel, stal se také administrátorem osiřelého biskupství. Když potom nastal boj s Uhry, vstoupil i Hanuš do boje se zbraní duchovní. Roku 1469 dne 20. srpna vyhlášeny jsou na Zbiroze (kdež byl posud Jan z Čejova purkrabí) zatracení krále a jeho stranníkův a interdikt nad katolíky, kteří ještě v poslušenství jeho zůstávali. Brzo však shledal horlivý Hanuš, že všechno úsilí nebylo s to, aby zvrátilo moc nenáviděného krále. Obě strany vysilujíce se marným bojem směřovaly k míru, an tu Jiří roku 1471 zemřel. Volbou katolického krále Vladislava ztratila válka v Čechách ráz svůj náboženský, a jen veliká neústupnosť udržovala Hanuše a stranu jeho v záští a v boji neprospěšném. Marným bojem byl se Hanuš na důchodech svých vysílil; k nabytí prostředkův a k zaplacení dluhů jal se některé dědiny prodávati.[1]) Asi roku 1477 prodal Zbiroh hrad, městečko, Radnice a Mýto, městečka, ve Strašicích hrad pustý se dvorem a městečko, vsi Strašičky, Kuškov (pustou), Dobřiv, Hůrky, Újezdec Medový, Týček, Jablečnou, Kařez Velký, Újezdec Malý a Cheznovice *Jaroslavovi* a *Zdeslavovi bratřím ze Šternberka* a dotčené zboží jim dskami r. 1478 odevzdal.[2]) Již r. 1477 byl Zdeslav hejtmanem kraje Podbrdského.[3])

Za vlády Šternberské ztenčeno jest panství prodáním Radnic a Kařezu, ale rozšířeno jest zase na jiných stranách. Na Zbiroze bratří s počátku jen málo kdy přebývali; hlavním jich dědictvím byla Bechyně, již před Zbirohem koupená, ale potom, jak se zdá, se rozdělili, tak že měl Ladislav Bechyni, Zdeslav však, který působil při sepsání nového zřízení zemského, Zbiroh.[4]) Když Zdeslav r. 1502 zemřel dětí nepozůstaviv, podědil Ladislav vše jeho jmění. Ale r. 1505 prodali synové jeho *Ladislav, Jan* a *Albrecht* hrad Zbiroh s panstvím *Václavu Popelovi z Lobkovic*,[5]) který tu měl za purkrabě (r. 1506) Havla Morávka ze Sedlce.[6]) Jak viděti jest z pozdějších běhů, nezůstal Václav pánem na Zbiroze, než podržel v krajině zdejší toliko Újezd Drahoňův. Zbiroh vyskytuje se potom v držení dědiců Ladislava, bratra jeho, což se mohlo státi jen tím způsobem, že Václav ujal Chlumec, jmění společné, a Zbiroh dal strýcům za díl. Ladislavovi synové *Ladislav* a *Jan starší* rozdělili se o Zbiroh r. 1526 dne 14. prosince. Každý z nich obdržel polovici hradu, polovici městečka a Mýta městečka, Strašic, Týčka, Přísečnice, Jablečna, Dlouhého a Medového Újezda, Dobřiva, Hůrek. Volduchy s příslušenstvím zůstaly v nedílu. Kromě toho dostal Ladislav dvory Švabín a Strašický, Jan dvůr Újezdec. Lesy, kteréž obsahovaly hájemství Mýtské, Strašické, Dobřivské, Těžkovské, Zbirožské a Medového Újezda, rozděleny také na polovici, a to každé hájemství zvláště.[7]) Za nedlouho povstala mezi bratřími nesvornosť. Václav, strýc jich, byl posledním pořízením svým odkázal Chlumec Ladislavovi tak, aby z toho dluhy zaplatil a vydal Janovi 3000 kop, Janovi pak dal Újezd Drahoňův.[8]) Ladislav nejen že se o to nestaral, aby dělení jich dskami zemskými potvrzeno bylo, nýbrž i peněz odkázaných nevydával, poněvadž nechtěl Chlumce prodati a peněz neměl kde vzíti. Z těch příčin vzal Jan obeslání na Ladislava. Soudu zemskému nevidělo se, aby soudil nechuť bratrskou, a vydal proto prostředky, aby strany se smluvily a smířily. Přišlo proto roku 1532 ke smlouvě. Podlé té povinen byl Ladislav cedule dílčí ve dsky vložiti a na místě 3000 kop postoupil Janovi dílu svého na Zbiroze, vyminiv si toliko hamr, který koupil od svého hamerníka, k tomu mu přidal Ladislav všechny

[1]) Z mojich dějin pp. z Kolovrat. [2]) Rel. tab. II. 375, arch. č. V. 526. [3]) Archiv Mnichovský. [4]) Arch. kapit. [5]) DZ. 3. C 3. [6]) Reg. svědomí k. s. 1505–1508. [7]) DZ. 45. C 29. E 1. [8]) Arch. Třeboň.

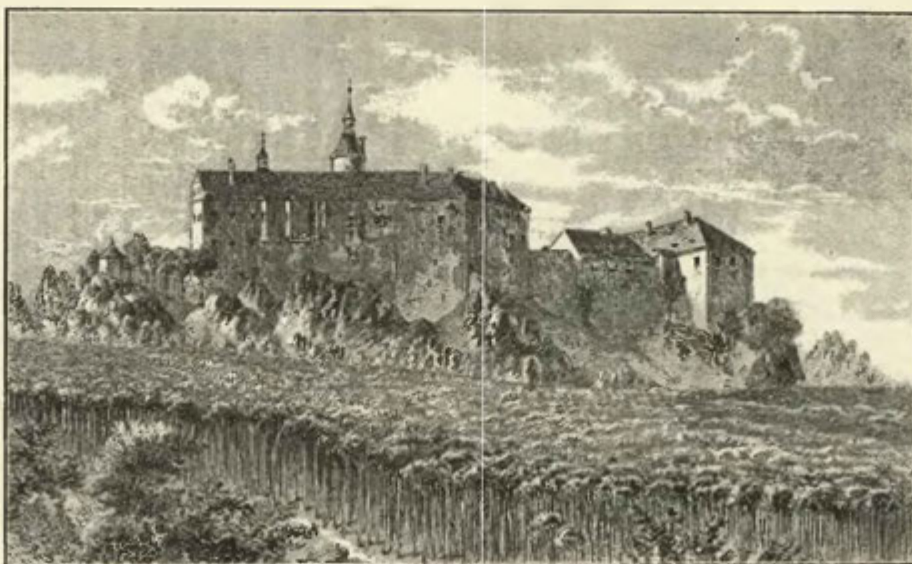
hákovnice, které měl na Zbiroze, se dvě lůže šatův ložních (t. j. povlaků), čtyři koně se vším nádobím k tomu náležitým a polovici dobytkův a obilí. [1])

Jan Popel starší z Lobkovic byl pán té doby na slovo vzatý a výborný hospodář. Kromě rozličných velikých panství nabyl několika vesnic a statků v okolí Zbiroha; tu zejména držel panství Točnické. Slouživ vlasti své po léta zdárně a poctivě, zemřel r. 1569 v Libochovicích. Ještě před smrtí svou některé své syny oddělil. *Mikuláš* a *Ladislav mladší*, bratří, obdrželi od něho roku 1565 za svůj díl panství Zbirožské. [2]) Téhož roku dne 23. října následovalo mezi nimi porovnání takové, že Mikuláš měl dostati za svůj díl 7500 kop gr. č., kteréž mu potom bratr v hotovosti zaplatil a k tomu se zavázal, že zaplatí otci 5000 kop, které si otec vymínil proto, že byl díl jejich proti jiným o tolik dražší. Pro všechnu jistotu bratří oba dotčených 5000 kop gr. otci svému roku 1567 dskami zapsali tak, aby se pro nedání ve hrad Zbiroh a příslušenství mohl uvázati. Peníze ty zaplatil Ladislav r. 1569 bratru svému Janovi. [3])

Také Ladislav byl velmi dobrý hospodář. Stal se pánem na Trenčíně a panství Zbirovské zvětšoval. Přikoupil k němu Rovensko a část panství Libšteinského až po samou řeku Mži. Oženiv se s Mandalénou, hraběnkou ze Salmu, učinil r. 1574 ustanovení takové, aby táž manželka po smrti jeho na hradě Zbiroze bydlela. [4]) Roku 1593 získal také panství Točnické, kteréž bylo od těch dob se Zbirohem pod jedním pánem, ale v tu dobu přišel k náhlému pádu. Když tehda bratr jeho Jiří stavy české k odporu proti Rudolfovi II. naváděl, pomáhal mu v tom i Ladislav a stav panský v tom utvrzoval, aby zůstával při stížnostech svých. Dne 20. března četl Šebestián z Vřesovic k nejvyšším úředníkům spis, tyto stížnosti obsahující. Viněn tu císař, že proti zřízení zemskému a svobodám království jedná, a stavové setrvajíce ve svých stížnostech hlavně přičiněním Jiříkovým způsobili to, že se sněm skončil beze všeho uzavření o proposici královské. Věc ta slavena s počátku jako vítězství nad Rudolfem. Ladislav prý několikráte připíjel svým hostem na zdraví budoucího českého krále, připomínaje Jiříka z Poděbrad. (Sotva asi je pravda.) Šebestián jakožto ten, který stížnosti četl, obeslán jest před osobu císařovu a nejv. úředníky ke dni 5. října; avšak týž oznámil, že dotčený spis se mu dostal od Jana Ředhošťského, písaře Ladislavova, kterýž ten spis byl napsal, a shledáno potom, že byl Ladislavem opravován. Z těch příčin vyšlo dne 16. září obeslání na Ladislava jako soukupa, aby Šebestiána při stání zastoupil. Mezi tím shledal Jiřík, že ti mnozí, kteří při něm stáli, ze strachu od něho ustupují, a proto radil Ladislavovi k útěku. Tehdy zapsal ten všecko jmění manželce své Majdaléně a ujel ze země. Vypravovali si lidé, že Ladislav utíkaje vzpomněl si na zlatou makovici na věži hradské (?) a že se proto ještě jednou vrátil. Když se Ladislav ke stání odročenému ke dni 15. října nedostavil, dáno naň dne 19. října stanné právo a učiněna po druhém stání výpověď (roku 1594 dne 29. ledna), že spis dotčený psáti dav nad svou přísahou se zapomněl a že proto česť, hrdlo a statek propadl. [5])

Již před výpovědí touto (r. 1593 dne 18. prosince) učiněno oznámení Mandaléně Lobkovské ze Salmu, že statky Ladislavovy do sekvestru vzaty budou, a vedlé toho jí poručeno, aby to při správcích nařídila, když by sekvestratorové na některý statek přijeli, aby jim těch statků postoupili. Když však sekvestratoři k opatrování statku Felixpurku nařízení tam se najíti dali, nemohli se při správcích doptati, aby jim paní nějaké takové nařízení učinila, a proto bez vyřízení odjeli. Rozkaz pak opakován r. 1594 dne 15. ledna. Hans Jindřich Prollhofer z Purkrštorfu dostal nařízení císařské, aby se ve Zbiroh uvázal a Králův Dvůr a Sv. Dobrotivá aby mu od dosavadního sekvestratora, Vácslava z Říčan, postoupeny byly. Prollhofer vypravil se na Zbiroh dne 17. února, ale komorník od desk zemských přijel teprve dva dni později, proto se stal zvod teprve dne 20. února. Odjev pak na Králův Dvůr, zanechal na Zbiroze purkrabě Karlšteinského. Poohlédnuv se potom Prollhofer na panství, nechválil zdejší hospodářství. Bylo prý od nejvyššího do nejmenšího za nepřítomnosti Ladislavovy zle opatrováno, neb důchodní písař byl sám hejtmanem, purkrabím, důchodním, obročním i polesním písařem a tak žádnému povolání dosti učiniti nemohl, dvorové hodnými šafáři a šafářkami opatřeni nebyli, čeládka se rozběhla, piv nebylo a téměř také nebylo z čeho sladu dělati. Proti uvázání podala Mandaléna spisu prosebného dokládajíc, že do sekvestru vzaty byly i její statky, jako na př. Zbiroh, který před 12 lety od manžela koupila a na něm věno své měla, tak že ničeho v držení nejsouc vyživení s dítkami odkud vzíti nemá. Zpráva o jmění manželově učiněna v ten rozum, že měl Ladislav svého dílu jen 24.000 kop. m., kteréž skrze služby utratil a dlužen byl, ona však zdědivši po mateři své velikou summu peněz dluhy manžela svého platila a ze svých peněz všechny statky koupila a všecky svršky a nábytky ne na mále než na mnoze do Čech přivézti dala. [6]) Po uvážení této smlouvy zabrány Zbiroh a Točník jako rodinné statky Ladislavovy, též Most, a s Mandalénou učiněna (r. 1595 dne 17. července) smlouva, tak že se jí dostalo 100.000 kop míš. a v tom se jí měly postoupiti

[1]) Archiv Roudnický. [2]) DZ. 15. J 29. [3]) Koubek, Děje Lochovic 139, DZ. 88. C 21. [4]) DZ. 18. J 5. [5]) Rkps. Roudnický. [6]) Dvorský, Pam. žen str. 158.

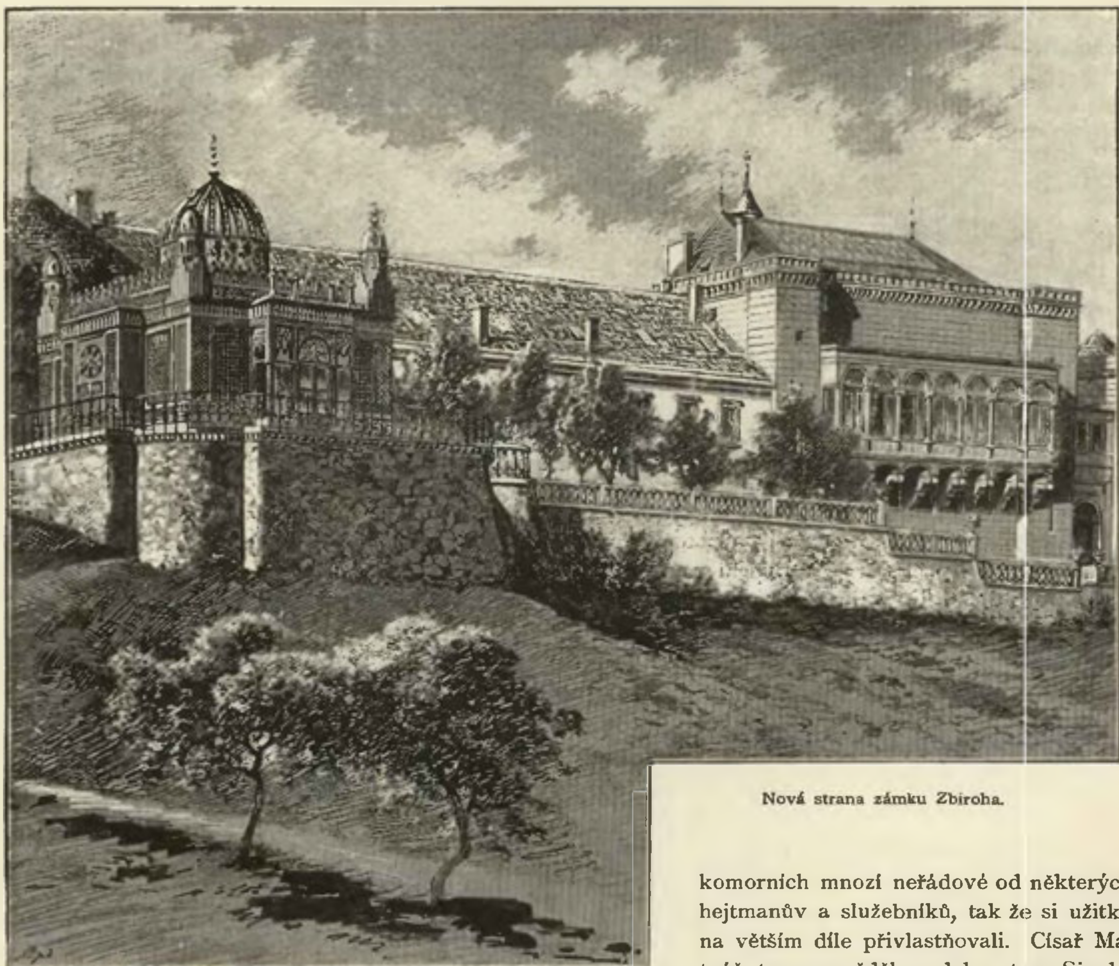

Zámek na Zbiroze. (Podlé staré rytiny.)

Felixpurk, Poláky, Martiněves, Ředhošť a j., dům v Menším městě Pražském, zahrady a j. v., a všecky svršky na zámcích vydati. Asi v měsíci září jmenován jí den k postupování dotčených statkův i tolikéž svršků na Zbiroze a Králově Dvoře, ale poněvadž strany Mostského hradu, aby na něm jaké svršky vyzdvihovati měla, zmínky neučiněno a přece jí všecky svršky vydány býti měly, žádala dne 1. září, aby jí i svršky na Mostském hradě postoupeny byly. [1]) Ladislav vyhledávaje milosti potom na vzácné přímluvy dostal odpuštění na jisté výminky a domů se navrátil. Zemřel r. 1609 jsa již věku sešlého a do Ledče, panství manželčina, k pohřbu dovezen. [2])

Prollhofer zůstal hejtmanem i Křivoklátským i Zbirožským a měl tu za purkrabě (roku 1595) Vácslava Fuksu Čimelického. Prollhofer byl dobrý hospodář a velice se o povznesení panství staral. Bezpochyby na jeho žádosť se stalo, že nařízeno r. 1599 Šimonovi Podolskému, měřiči zemskému, aby panství Křivoklátské, Zbirožské, Kralodvorské a Točnické v mapu uvedl a poznamenal, kde se s cizími grunty a lesy císařskými stýkají. Purkrabí Zbirožskému Šebestiánu Rejšvickému způsobilo to nemalé podivení, že mu jen o Podolském a jednom pomocníku oznámeno bylo a zatím ke zdělání té mapy nemálo osob na Zbiroh přijelo, kteréž všechny měl stravou náležitě opatřovati. [3]) Téhož roku zakládána při Zbiroze k potěšení císařovu veliká obora, k níž lidem z městečka dědin orných i neorných, porostlin a luk proti výměně odňato. [4]) Byly tehda na panství dvě obory, totiž danělíková, v níž sám zámek ohrazen stál, a jelení proti zámku, kteréž za několik let potom spustly; danělíky dali do Hvězdy u Prahy a jeleni do lesů rozpuštěni. [5]) Roku 1601 poslán jest na Zbiroh Kunrat Engler, dvorský truhlář, aby zámek Zbirožský v mapu a plán uvedl; podobnou práci konal také na Přerově a později na Krumlově a Vyšehradě, a konečně pomáhal staviteli Vídeňskému při zdělání plánu Pražského hradu. Měl dostati za to 53 tolarův, ale vyplaceno mu jen 30; proto žádal r. 1603, „poněvadž takovému měřickému umění jen s velikým nákladem a po dlouhém čase se naučil, kteréž také hlavní kus stavitelův jest a nyní odjeti chce,“ za zaplacení zbytku a útrat na cestách. Roku 1603 stalo se, že věž na zámku skrze povětří a od ohně zkázu vzala. Rejšvický hned se o to staral, aby zase krov na ní postaven byl. Potom pobita plechem, dána na ní makovice měděná tak veliká, že korec obilí míry Pražské do ní se vsypati mohl, a na ni korouhvice pozlacená tak, aby věž předešlý svůj způsob měla. Měla pak jako dřívější věž dvojí báni, hořejší menší a dolejší velikou. Z nového plechu a co by ze shořelé báně starého zůstalo, obmýšlel Rejšvický pobiti novou vížku proti pokojům císařským, která nedávno pro hodiny v zámku postavena byla. [6]) Až do r. 1607 spravoval Zbiroh Bohuchval Berbistorf z Berbistorfu, který zemřel t. r. a pohřben ve Vísce u Hořovic. Tehda také Ostrovec a Lišná odděleny od Křivoklátu pro přílišnou vzdálenosť a přidány ke Zbirohu. Nový hejtman Pavel Sieglerovský z Gettensdorfu spravoval také Králův Dvůr a Točník. [7]) Za dob minulých dáli se na panstvích

[1]) Archiv gub. [2]) Dačický. [3]) Historický sbor. 1884 str. 323. [4]) Archiv gub. [5]) Urbář Zbirožský. [6]) Archiv gub. [7]) Ještě r. 1616 byl hejtmanem, purkrabí byli r. 1609 Beneš, r. 1611 Jan starší Bukovští z Hustířan, r. 1610 Jan Ledecký z Granova.

Nová strana zámku Zbiroha.

komorních mnozí neřádové od některých hejtmanův a služebníků, tak že si užitky na větším díle přivlastňovali. Císař Matyáš to zapověděl a dal o tom Sieglerovskému r. 1612 podrobné naučení.

Roku 1620 lidé na panství mnoho zkoušeli. Když přišlo k Rokycanům vojsko katolické, tu Uhři rozjížděli se na míle cesty daleko na všechny strany, přepadli i Zbirožské panství a brali sedlákům, co mohli. Za těch dob sklesl Zbiroh na věznici provinilců. Již r. 1612 seděl tu jeden Rucký v pokoji vedlé sklepu sirotčího; byl to bezpochyby Bedřich, bratr Kašpara, který býval n. komorním služebníkem císaře Rudolfa. Po bitvě Bělohorské přišlo sem několik vězňův. Podlé rozkazu císařského zavezeni sem r. 1622 dne 29. dubna ti bývalí správcové království, kteří k vězení odsouzeni byli, totiž Vilém z Lobkovic, Pavel z Říčan, Šťastný Václav Pětipeský z Chýš a z Egrberka, Jan Ostrovec z Kralovic a Jan Bernart Fünfkirchner. Vilém sice byl mnoho jednal proti Ferdinandovi II., ale maje vzácné přímluvčí užil milosti a přijata jeho omluva, že jest člověk bez študií a nevzdělaný. Na Zbiroze přidělen mu sluha a synu jeho povolen na vychování plat roční 2000 fl., které mu z komory české vypláceny byly.[1]) Chatrné jeho zdraví vězením ještě více rušeno. Ještě když seděl ve vězení na Pražském hradě, docházel k němu Kryštof Böhm, barvíř Menšího města Pražského, za kterouž práci i za léky 120 kop zaplaceno. Ke konci r. 1621 byl neduh jeho takový, že mu povolen stálý barvíř Jan Steiner, aby jej zavazoval a jemu přisluhoval, začež mu vykázán na měsíc plat 8 kop.[2]) Tento nedostatek asi byl příčinou, že mu ještě r. 1622 vězení odpuštěno a on propuštěn na svobodu, aby trávil poslední dni života svého v zákoutí. Propuštění jeho stalo se v tichosti a vyřízeno ústně, pročež o něm zpráv není. Památka naň jako předního z vězňů potrvala po dlouhá léta; r. 1628 připomínají se malý pokoj, kde býval, a pokoj nový a komora, kde seděl. Tento poslední měl tři okna, lůžko prosté pod nebesy, stůl prostý, stoličku a kamna zelená.[3]) Anežka Říčanská z Hodějova, Anna Ostrovcová a Johanka Pětipeská prosily roku 1622 dne 26. února Zdeňka

[1]) Bílkovy konf. 330. [2]) Archiv gub. [3]) Inventář z r. 1628.

z Lobkovic za přímluvu u císaře, aby manželům jich, lidem hříšným, kteříž hříchů svých proti císaři dopuštěných dnem i nocí srdečně želí, poctivosť darována byla, oni z toho vězení, není-li dokonale, ale do příbytků jich paní propuštěni, aby při nich opatření a vychování své majíce, nač živi býti jakž takž mohli.[1]) Poněvadž Ostrovec a Pětipeský ztrestáni byli již zabráním všech statků, vina jejich se z části omluviti dala, Pětipeský také k náboženství katolickému přestoupil, propuštěni oba z vězení r. 1623 dne 16. května. Jinak bylo s Pavlem z Říčan, který vynikal mnoho činností a první svůj hlas falckrabí Bedřichovi dal. Ten ponechán zatím ve vazbě. Roku 1622 dne 21. června povoleno Anně Markvartové z Říčan a Marjaně Trmalové z Chyš, aby mohly otce a bratra svého na Zbiroze navštíviti, a jisté o tom poručení hejtmanu Sieglerovskému učiněno. Roku 1623 velice se vynasnažovala Anéžka Říčanská, aby manžel její z vazby propuštěn byl. Prosila v té příčině za přímluvu paní Polyxenu z Pernšteina, též manžela jejího Zdeňka z Lobkovic, spatřujíc, že ty dvě paní od císaře té milosti došly, že jejich manželé při nich zůstávají, neb obávala se pro syny a dcery své, kdyby manžel její, an často nemocen býval, umřel a na poctivosti opatřen nebyl, aby dítky její od lidí pomluvy neměly. Nemělo to výsledku, ale zdá se, že nebráněno paní manžela svého navštěvovati. Když Pavel z Říčan roku 1627 uslyšel, že se strojí Zdeněk z Lobkovic jeti do Vídně, poslal mu dne 29. ledna dvě suplikací k císaři od něho a dítek jeho prose, aby „se k němu přezarmoucenému a na nejvýš již souženému vězni okem milosrdenství křesťanského milostivě ohlédnouti ráčil.“ Císaře prosil, aby mu provinění jeho odpustil a z toho vězení, ve kterém již 6 let zůstává, propustiti poručil, aby ostatní život v pokoji v domě v Praze a na statečcích při svých dítkách tráviti mohl. Zdá se, že i on potom propuštěn byl, neb tolik jest jisto, že na Zbiroze nezemřel. Jak dopadlo s Janem Bernartem, není známo. Později než tito páni (totiž 1622, 7. srpna) zavezen sem Jindřich Vavřinec z Gutšteina, který byl posud na radnici Staroměstské uvězněn. K žádosti jeho manželky Sibyly, roz. Šlikovny, povoleno mu od místodržitele Karla z Lichtenšteina (8. dubna 1623) ke každému obědu žejdlík vína. Seděl ještě r. 1624 na Zbiroze, ale r. 1628 byl již na svobodě.[2])

Roku 1632 byl hejtmanem na Zbiroze Tomáš Zelendár z Prošovic, který hospodářství všelijak vedl, až proto i skrze komoru vzat do vyšetřování. Roku 1634 počaly pro krajinu zdejší nové útrapy, ani lidé v Drahoňově Újezdě před nepřáteli do lesův utíkati musili. Když Švédové r. 1639 na panství vpadli, nastala nejistota veliká; lid, chtěl-li míti dítky pokřtěné, buď je dával křtíti na hradě neb na nějakém tajném místě, kdežto pastorové, kteří přišli se Švédy, veřejně křest podlé obřadu svého udělovali. I zámek slezen. Člověk jeden z Radnic, který pod Švédy sloužil a vyslán byl před nimi s paliči jakožto povědomý toho kraje, vyzvěděl napřed v Cerhovicích, jak se hrad Zbiroh opatruje, a potom přijev dobrým způsobem k hradu za rodiče Radnického se vydával a toliko napití piva žádal. Na jeho lahodná slova jej samodruhého pěšky vpustili, on pak zhlédna příhodnou chvíli mosty spustil a bránu opanovav znamení učinil, že hned druzí za ním vskočili a veliká moc sedláků následovala. Tu ti paliči hned pokoje zotvírali a množství věcí, co si poddaní zde uschovali, brali, ostatek nechajíce sedlákům, kteří lidem truhly rozráželi, skryté věci vyhledávali, na vozy nakládali a do lesův odvezli. Konečně sedláci vypili půl čtvrta věrtele piva v tu chvíli, když paliči v nízkém pokoji písaře důchodního stáli a lože na hromadu složíce zapálili, ačkoliv sedláci, kdyby byli chtěli poddanosť zachovati, mohli 10 konvemi vody oheň uhasiti. Věci na zámku vzaté člověk dotčený potom patrně prodával a u sestry své v Radnicích se zdržoval. Hejtman Jan Kolenec rád by ho byl do moci své dostal, a z Prahy psáno také hejtmanům krajským, aby dotčeného člověka jali a do města Plzně dodali, ale není známo, jestli se tak stalo.[3]) Téhož roku městečko s radnicí, svobodami a městskými knihami skrze vojsko Bannérovo vypáleno, panství při tom nanejvýš páleno a hubeno, že i mnohé vesnice na dobro zanikly.

Nedlouho potom seděl na Zbiroze zase vězeň. Jan Belvic z Nostvic byl po bitvě Bělohorské ze země vyšel a v cizině se zdržoval, ačkoliv měl polovici statkův otcovských v léno přijíti. Když pak se r. 1640 do Čech navrátil a otcovský statek Běškovice si osoboval, jest v Děčíně jat pod podezřením, že by držel s nepřítelem. Vsazen jest napřed do Bílé věže a dáváno mu na vyživení téhodně 2 fl. rh., když mu to nestačilo, dávány mu na jeho žádosť 3 fl. Roku 1641 dne 30. května dán byl rozkaz kr. prokuratoru, aby na něj řádnou žalobu sepsal a ji místodržícím podal. Po dokonaném soudu učinil císař vyměření (r. 1642 dne 25. června), aby byl na hradě Zbiroze do 5 let vězením (arrestem) stižen a jemu se ročně na vychování 100 tolarů, díl na penězích, díl na věcech viktualních dávalo. Hejtmanovi nařízeno, aby mu dal čeledína, světnici a komoru v jednom zavření, ale dvéře, okna, kamna, stropy, půdy a komíny tak opatřil, aby uniknouti nemohl. K tomu odpověděl Kolenec (r. 1642, 30. června), že žádného pokoje na hradě Zbiroze, ve kterém by jakého vězně ubezpečiti mohl, se nenachází, nebo ty tři pokoje, ve kterých

[1]) Archiv Roudnický. [2]) Arch. gub. a Roudnický, Děje konf. [3]) Arch. gub. mus. a Zbirožský.

na onen čas pan z Lobkovic, pan Pětikostelský, hrabě z Koutů (Gutšteina), z Říčan a Pětipeský seděli, skrze oheň zmařeny a ke zkáze přišly, a věc možná není je v rychlosti spraviti dáti, neb byly na nich jen strážné střechy a nové krovy se měly někdy okolo sv. Václava na zdi zdvihati. K tomu dána Kolencovi odpověď (2. července), že Belvic nemá tím způsobem na Zbiroze zůstávati, jako prvnější vězňové, a že se v tom velikém zámku zajisté bezpečná světnice s komorou najde. Odpověděl zase Kolenec, pravda, že zámek jest veliký, než mimo dva paláce a císařské pokoje, jediné dva pokoje, kde vrchní hejtman při vizitací hospodářství přebývá, v druhých čtyřech oficírové (úředníci) bydlí a ostatní pokoje ještě nedopraveni zůstávají. Na ty vytáčky komora nic nedala a nařídila, aby byt pro vězně opatřil a by jinač býti nemohlo, aby některý oficír se vystěhoval. [1]) Tím se také věc ta skončila. Zdá se však, že Belvic celých pět let na Zbiroze nezůstával, nýbrž propuštěn byl a do ciziny ujel. Roku 1645 dne 22. září dovoleno mu, aby po tři měsíce v Čechách meškal, aby si tu mohl peníze vybrati, které mu náležely. [2])

Pražský študent Martin Šmatrdle reptal proti cís. rozkazům, je zlehčoval a stráži, která jej zatýkala na kamenném mostě v Praze, se protivil. Za to (r. 1651) odsouzen na pět let vězení a na Zbiroh zavezen. Také Adam Rudolf Chuchelský z Nestajova, dopustiv se vraždy na čeledínu svém, vsazen byl pro takový skutek do Bílé věže v Praze. Na rozkaz královský (r. 1656, 4. září) zavezen do Zbiroha, odkud však po několika dnech zase vyzdvižen a do Bílé věže vsazen. Až do té doby i do r. 1659 byl hejtmanem Kolenec, který svým nákladem pustý klášter sv. Dobrotivé obnovil. Po jeho odstoupení stal se hejtmanem Rudolf Gallides v. Rosendorfu, který r. 1669 na Zbiroze zemřel. Na tomto hejtmanu požadovala komora (r. 1665), aby udal, kolik bude možno z panství za dokonávající rok na hotovosti sehnati. Svolav hejtman všechny písaře důchodní i šichmistry shledal, že se může důchod až do 8000 fl. dotáhnouti a více nic, poněvadž na železo a pivo tento rok špatné odbyty byly. Po smrti Gallidesově spravoval Zbiroh jako administrator Jiří Hein, důchodní, až r. 1671 jmenován jest hejtmanem Zikmund Ign. de Bois, bývalý profiantní kommissař v Uhřích, muž neblahé paměti, který až l. 1691 na Zbiroze vládl a tu také zemřel. Chtěje svědomí své mnohou vinou obtížené upokojiti, založil při klášteře tom i při farním kostele ve Zbiroze nadání na mše za spásu duše své. Za něho dovídáme se o opravách na Zbiroze. Dřevěný most přes příkopy až k bráně a mostu zdvihutému sešel, také zděný pilíř byl chatrný, pročež chtěl hejtman to vše obnoviti. Poněvadž se tehda o příjezdu císařově do Čech mluvilo, chystali se myslivci zdejší, že císaře honbou pobaví, a poněvadž byl zámek zvenčí ošumělý a snadno se státi mohlo, že by se tu císař zastavil aneb nocleh měl, žádal hejtman u komory za 200—300 fl., aby byl opraven (r. 1687). Při Holoubkově vystavěn třetí hamr a na opravu hutí Strašických mnoho nakládáno, že i důchodu tím nemalé ztenčení způsobeno. [3]) Roku 1691 dosazen jest za hejtmana Jindřich Viktorin Janovský z Janovic za roční adjutum 300 fl.; když pak r. 1697 ke dvoru do Vídně byl povolán, stal se administratorem Jan Vil. Pressl, který byl potom i hejtmanem.

Za těch dob byli opět vězňové na Zbiroze. Seděl tu po 10 dní hrabě Zriňský a ostříhán důstojníkem, kaprálem a 22 mušketýry pluku Kaiseršteinského. Potom následovali jiní. Oldřich a Jan B. ze Štaufenberka, oba cís. důstojníci, byli z neznámé příčiny k vězení odsouzeni, onen vsazen do Novoměstské radnice v Praze, tento do městečka Hlince na Moravě zavezen, poštěstilo se mu však z vězení uprchnouti. Byv jat po druhé odsouzen jest dne 7. října r. 1680 k vězení do Zbiroha. Hrabě Morzin s vachtmistrem a 15 kyrysníky jízdného pluku Harantova provázeli ho na Budějovice a Rokycany. Na Zbiroze vsazen jest (r. 1680, 22. října) do pokoje klenutého, jehožto dvéře byly železnou mříží a dvěma visutýma zámky opatřeny; světlo přicházelo skrze dvě polovičatá okna s dvojnásobnými mřížemi. V žaláři nacházely se kamna vlaská, komín přezděný, stůl, dvě židle a postel se 4 peřinami. Každý den mu metli, postel přestlali a k vytápění denně veliké látro se zpotřebovalo. K ostříhání jeho bylo napřed 6, později 10 vojákův i s jich velitelem. Aby se hnutí jeho i v noci pozorovati mohlo, svítilo se přede dveřmi po celou noc,

---

[1]) Arch. gub. [2]) Bílkovy konf. [3]) Arch. mus.

tak že denně libra svíček zpotřebována. K obědu dostával Jan 4, k večeři 3 jídla, k tomu dvě pinty piva, žejdlík vína a dvě libry chleba; v noci se mu svítilo. Také některé knihy dostával, ale papíru, péra a inkoustu přes to, že nejednou za to žádal, mu nedáno. Ale on přece z troudu a spálených kostí černidlo, z kostiček péro sobě udělal a z knih ke čtení mu dávaných listy vyřezával. Takovým způsobem psával hejtmanu de Bois, generálu Harantovi a ke komoře listy, v nichž za příklad Krista a Joba uváděl a písmem svatým nevinnosť svou hájil. Samota a nedostatek pohybu a práce zatemnily rozum jeho a skličovala ho myšlénka, že sę ukládá o jeho živobytí a že jej chtějí otráviti. Proto žádal jednoho dne, aby mu do žaláře vařenou ovci, pečené tele, 10 liber másla, 20 liber chleba a půl sudu piva dodáno bylo. Když mu po vůli učinili, zval stráž, aby s ním jedli, což však činiti nesměli. To utvrdilo jej v domnění, že ho chtějí otráviti, i nechtěl odtud nic jísti. V noci potom nespal, ale nábožně se modlil a zpíval, a aby ho nevi-děli, na mříž u dveří záclonu zavěsil. Té doby (v prosinci) zavezen sem bratr jeho Oldřich z Kladska, kde pro mor nemohl zůstati a vsazen tak, aby s bratrem svým mluviti nemohl. Dověděv se o tom, skličen jest novou myšlénkou, že přijde snad do tužšího žaláře, a popudil se tak, že se chystal k zoufalé obraně proti těm, kteří by ho chtěli odvésti. Před dvéře postavil postel, na ni položil stůl a židle ručníkem svázané, též i okna podlé možnosti zandal; nůž pak vzav do ruky očekával, přijde-li někdo pro něj. Hejtman ukonejšil ho, poslav mu list, tak že dvéře a okna vyklidil, ale po několika dnech jej dotčená myšlénka zase tak opanovala, že si ještě zuřivěji počínal. Z té příčiny zavezen roku 1681 dne 22. února jako blázen do Prahy.

Buližníkový balvan ze Zbirožského okolí.

Dlouhými válkami ke konci 17. století zpotřebovány důchody císařské tak, že r. 1700 kromě jiných peněz nutno bylo si 200.000 fl. rh. vypůjčiti. *František Karel hrabě Přehořovský z Kvasejovic,* místopresident komory České, nabídl se, že summu tuto sežene. Z té příčiny učinila s ním komora roku 1700 dne 1. prosince smlouvu a pronajala mu Zbiroh, Točník a Králův Dvůr dotud, dokud by mu peníze

splaceny nebyly.[1]) Od r. 1710 držel tato panství v zástavě kníže *Adam z Liechtenšteina*, od jehož dědiců vyplacena r. 1723, poněvadž lesů nutně bylo zapotřebí k horám Příbramským. V době té byli hejtmany r. 1710—1715 Jan Tadeáš Heisler a po něm rok Augustin Jos. Kovánek. Nástupce jeho Daniel Lhotský (od r. 1728) velice o to pečoval, aby důchod zlepšil. Za správy Liechtenšteinské hospodařilo se tak zle, že panství ročně i o 8000 fl. méně vynášelo. Od r. 1728—1730 byl hejtmanem Frant. Ferd. Funk, po němž následoval roku 1731 Bedřich Kyrpal, který r. 1754 dne 27. ledna na Zbiroze zemřel. Kyrpal byl posledním hejtmanem, neb cís. nařízením r. 1750 bylo ustanoveno, že vrchní ředitelé panství hejtmany se nazývati nesmějí, nýbrž vrchními neb direktory.

Roku 1735 povýšena kaple zámecká na kapli veřejnou a opatřena samostatným lokalistou. Po tomto prohlášení pomýšleno i na to, aby při kapli té škola k vychování a vyučování mládeže otevřena byla, než až dosud „páni oficíři zámečtí odesílali svoje dítky do Zbirovské školy." Když nastal r. 1773 nový způsob vyučování čili „novonormální," posláni jsou lokalista P. Ign. Veselý a František Lego, učitel Zbirožský (roku 1774), do Vidně, aby se do novoty té vpravili. Nedlouho potom zřízena na zámku normální škola a k umístění jejímu vyhlídnuta kovárna, která stála na počátku kaštanového stromořadí a až do svého zboření (roku 1869) pode jménem professorna známa byla. A tu dotčení dva mužové dítky cvičili způsobem novonormálním. Povoláni sem také učitelé z panství a statků přivtělených, aby se přiučili novému vyučování. Aby pak jim z toho nenastaly veliké výlohy, poukázáno pro každého z důchodů Zbirožských po 15 kr. stříb. (na který čas?). Od r. 1776 měl dozor nad touto školou P. Kindermann a našel býti školu tak dobře řízenou, že od té doby ředitelstvo zdejší mělo moc platná vysvědčení vydávati. Když za panování císaře Františka I. zaveden nový řád školní, přestala býti zámecká škola učilištěm preparantů školních (r. 1806) a snížena na školu trivialní pro zámek a jeho příslušenství; v letech 1842—1846 i městské dítky sem chodily. Teprve r. 1869 přeložena jest odtud škola tato do Švabína.[2])

Kovový granátník ve Zbirožském parku.

Panství Zbirožské rozšířeno r. 1726 přikoupením Mirešova, r. 1784 Oseka, ač tyto statky v kraji Plzeňském ponechány. Roku 1758 navštívil císař František Zbiroh a ohledal veškeré památnosti jeho. Při návštěvě té dal kámen skály, na níž věž stojí, zkoušeti; možná, že teprve tehda kus její byl uhlazen. Od těch dob pokládán Zbiroh za majetek horního eráru a postaven pod správu horního úřadu v Příbrami, od kteréhožto prodán r. 1865 Samuelovi Simundtovi a Vinc. Kirchmayrovi, kterýž prodej říšskou radou schválen a trhová smlouva dne 18. července r. 1868 podepsána. Noví majetníci nezaplativše ani první lhůty, prodali Zbiroh v podzimku t. r. pověstnému Strousberkovi.

Dr. Strousberk pocházel z Neidenburka, městečka ve východních Prusích, z rodiny židovské. Jako mnozí dobrodruhové měl i on genialní rozhled a dovedl se chopiti výnosných podnikův, ale nedostávalo se mu vytrvalosti, promyšlení a propracování důkladného a smyslu pro pořádek, tak že ztrácel i přehled svých záměrův a tím donucován byl ve svých finančních věcech pracovati tak jako lidé, kteří žijí ze dne na den. Proto i to se vyskytlo, že, ač byl majetníkem velikého jmění, kolikráte i poměrně malou summu nemohl zaplatiti. Koupiv Zbiroh za 10 milionů zlatých, chtěl z něho učiniti středisko průmyslu železářského, v čemž ovšem podporován byl množstvím rudy a uhlí, na panství se vyskytujících. Vedlé dalekosáhlých osnov první prací mu bylo přestavění (spíše zhanobení) starého hradu královského. Roku 1869 v polovici

[1]) DZ. 407. J 21. — K 7. [2]) Zbirovská zámecká škola ve Švabíně. Napsal A. Dráchovský. V Táboře r. 1879.

května počato s přestavováním hradu, při čemž stavitelům přísně uloženo, že má býti stavba za rok hotova. Plány zdělal pruský stavitel Kaiser. Dosud tu umístěny byly císařské úřady, úřad okresní a berní a administrace panství, ty tu zůstaly do září t. r., kdež dílem v městečku dílem ve Švabíně umístěny, nežli se pro ně nový dům postavil. Stará kolna proti bráně zbořena, valy a příkopy i s kamenným mostem zasypány, z části skopány a v květnu v sad proměněny. Brána západní cele jest zbořena a na novo vystavěna jako vchod z tesaných kamenův a na sloupech, a to do rovné výšky s ostatním stavením. V průjezdu brány, od vchodu v pravo, kdež bývala vrátnice, vystavěno vestibulum, z něhož se jde k pokojům panským. V levo od průjezdu, kde bývaly komory a sklepy, zřízeny kanceláře. V prvním dvoře zbořeno v levo jednopatrové stavení, kolna zvané, a zřízena tu oranžerie se sloupovím a dveřmi ze skla zrcadlového. Také pravé křídlo na témž dvoře přeměněno tak, že v přízemí z bývalých konířen a světnic udělán letní veliký sál a v patře z bývalých kanceláři nejskvostnější pokoje celého zámku. Uprostřed dvora zřízen na místě kašny veliký a až zbytečně hluboký vodojem. Příkop na konci prvního dvora, v němž měli obyvatelé zámečtí své dvorky, obrácen v lednici a sklepy, jichž klenba na sloupích spočívá, klenba pak pokryta zemí v rovnotě s ostatním dvorem. I zde stará branka zbořena a s ní skoro celé průčelí stavení, jmenovitě hořejší patro a roh severní pro veliké a nebezpečné pukliny. V pravém křídle zadního zámku, kde bývaly kanceláře, udělal Strousberk sál veliký, již s počátku popsaný. V kapli zámecké byly na den Jména Ježíšova roku 1870 naposled nedělní služby boží, neb druhého dne počato s bouráním kruchty. Po několik neděl sloužena tu ve dni všední mše svatá, ale od tučného čtvrtku i to zastaveno a tak zůstalo až do obnovení kaplanství r. 1883. Poněvadž nechtěl míti Strousberk koní v zámku, postaveny konice ve staré kaštanové aleji, jdoucí od Švabína k zámku. V polovici července r. 1870 byl zámek téměř dostavěn a Strousberk se do něho s rodinou svou přestěhoval.

Sláva Strousberkova, placenými novinami nad míru rozšiřována, potrvala do r. 1874, kde byl již velice stísněn a všechno prodával. Ačkoliv dluhy vzrostly měrou úžasnou, dovedl si přece skrze reklamy novinářské udržeti úvěr; pravda vyšla však na jevo, když Strousberk odjev na Rus, aby tu uchlácholil věřitele své, uvězněn v Moskvě pro dluhy nezaplacené a později obžalován, že sváděl ředitelstvo komerciální banky Moskevské ke skutkům, které se s postavením jich nesrovnávaly. Proces jeho se protahoval a konečně Strousberk z Ruska vypověděn (r. 1876) a vyvezen. Následek zatčení byl ten, že dne 28. října r. 1875 konkurs na jmění Strousberkovo prohlášen, a když se byli věřitelé přihlásili, shledáno, že obnášejí dluhy 95—96 mil. marek. Po narovnání učiněném s věřiteli (dne 16. prosince r. 1878) zůstaly Strousberkovi nedokončené dráhy, z nichž ihned koleje vytrhati a odvézti dal; pak něco cest, polí a luk. Svršky a nábytky v zámku a ve dvořích prodány, zejména skvostný zámek, při čemž nádherné světnice do hola vyklizeny, ba i věci zazděné vytrženy. Dražba statků náležejících do konkursní podstaty určena na dni 16. listopadu, 14. prosince r. 1876 a 11. ledna r. 1877. Odhadnut pak Zbiroh na 4,440.000 fl., Točník na 520.000 fl., Mirošov 620.000 fl. a Osek na 420.000 fl. Že však proti provedení dražby odpor činěn byl, odbyla se teprv až 5. dubna 1877, při níž dotčené statky koupila *Vídeňská hypoteční pokladna* za 3,909.000 fl., ale poněvadž tato nebyla s to panství udržeti, přišlo k relicitaci r. 1879 dne 27. února, při níž koupil Zbiroh se statky přivtělenými *kníže Josef* z *Kolloreda* a z *Mansfelda* za 3,350.100 fl.

Znak pánů z Lobkovic.

2. Příběhy z bývalé správy panství.

ochybnosti není, že i císař i komora o řádnou správu svých panství péči měli a v té příčině nejlepší vůli ukazovali. Za dob císaře Matyáše vydán v té příčině (r. 1616) předpis Pavlovi Sieglerovskému z Gettensdorfu. Co se dotýče spravování zámku jemu svěřeného, měl jej ovšem na každý čas před všelijakými škodami věrně a bedlivě opatrovati a zvláště na to pilný pozor míti, aby se ohněm ani deštěm na žádném stavení škoda nestala, pokoje pak v témž zámku aby všechny vždy jakž náleží „od všelijakých neřádů" očištěny byly. U svědomitého hejtmana přirozené bylo, že zámek v jistou hodinu otvíral a zase zavírati dal, a i to nařizoval, aby klíče ve dne i v noci vždy v jistém místě uloženy a tak opatřeny byly, aby v čas rychlé potřeby hned nalezeny býti mohly, což se nejlépe stalo, jestliže v jeho nebo v moci purkrabě zůstávaly. Neméně i na to měl hleděti hejtman, aby ta čeládka, která pro lepší opatření zámku nahoře líhala, vždy časně a ještě před zavíráním zámku nahoru se najíti dala a za nižádnou příčinou aby dole bez dovolení přes noc zůstávala. Mimo tuto čeládku aneb lidi, které císař a komora v kommissích aneb v jiných potřebách na týž zámek vypravovali, hejtman žádného jiného, lidi přespolní jakéhožkoli stavu, kteří v potřebách svých vlastních přijížděli, na zámku přes noc ponechati nesměl, ovšem pak ani on ani jiní jich služebníci a přátelé jich také veselí svatební, křtiny a všelijaké hodování a panketování bez císařského aneb komory České k tomu dovolení strojiti nesměli. Nové stavení stavěti, stará zjinačiti buďto v zámku nebo v jiných hospodářstvích, na kteréž by veliký náklad jíti měl, nebylo hejtmanu o jeho újmě a bez dotazování komory dovoleno, než bylo-li kdy větších nákladů zapotřebí, obyčejně to hejtmané na komoru vznášeli. Ale správky na střechách a díla menší, nač veliký náklad nešel a kteréž průtahu žádného netrpěly, hejtman každého času pro uvarování dalších škod spravovati dával.

Že měl hejtman poddané přidržovati k tomu, aby šlechetný, poctivý a křesťanský život vedouce, mezi sebou svorni a všickni živností svých pilni byli, že měl čeládku dělnou pěkně, povolně a přívětivě spravovati a k ní začasté osobně dohlédati, není nic zvláštního, neb to se tehda na každém hodném hejtmanovi žádalo. Rovněž bylo povinností jeho, jestliže lidé na dni uložené na zámek přicházeli a tu spravedlnosti hledali, aby je volně a vlídně vyslyšel bez poct a darův a je podlé náležitosti a potřeby jich porovnal. Hodný hejtman dovedl zlé pře v zárodku dusiti a lidem, kteří by skrze marné soudy o své statky byli přicházeli, jmění zachoval. Péče o blahobyt poddaných byla tehda mnohem větší, nežli je nyní, poněvadž by se nyní říkalo poručníkování tomu, proč tehda měli jiné slovo, totiž péče otcovská. Vždyť to byl i prospěch vrchnosti, aby se poddaným dobře vedlo, poněvadž platy jejich bývaly předním důchodem na panstvích. Z té příčiny uloženo bylo hejtmanu zdejšímu, aby ke zlým a nedbanlivým hospodářům, kteří by více v krčmách leželi nežli pole opatrovali neb pilnější karet byli nežli živnůstek svých, pilně a často dohlédal, je přísnými slovy napomínal, a kdyby neposlechli, vězením trestal. Před tím bývalo hospodářství pro špatný dohled chatrné; ze zkušeností tudy nabytých poznalo se potom, co hejtmané neb úředníci ke škodě vrchnosti dělali. Kupovali si na panství dvory, na nichž hospodařili přibírajíce panské neb pasouce na panském k tomu a tak užitky na větším díle si přivlastňovali. Někteří měli handle s poddanými, jiní měli prodeje obilí, omastku, dříví, ryb, koní, opět jiní vyměňovali svůj dobytek za panský, ovšem tak, že z toho neměli škody. I uznáno za dobré ty a takové věci hejtmanům a služebníkům zapověděti, zejména i to zakázati, aby si dlužili z důchodu a pálené k své ruce na zámku a panství dávali páliti. [1]) To byly myšlénky, které na papír uvedli dva mužové tehdejšího věku a známí páni Vilém Slavata z Chlumu a Bedřich z Talmberka. Ovšem že náleželo komoře myšlénky krásné, od obou pánů sepsané, vykonávati a k tomu přihlížeti, aby se jimi hejtmané skutečně spravovali. Ale následky absolutismu a omnipotence státní ukazovaly se brzo v tom, že nejvyšší úřady svedše všechnu moc na sebe nedovedly a prostředků neměly, aby vládu řádně vykonávaly, i nastala v druhé polovici 17. věku netečnosť taková u komory, že se musily díti věci hrozné, nežli zpozorovala, že má nástroj prabídný.

[1]) Archiv Třeboňský.

V Točnickém pivováře býval starší sládek Vavřinec Kopřiva, který tu pracovav 20 let nemálo peněz sobě zachoval a nejsa ženat na konci roku 1664 bez všelijakého pořízení zemřel. Podlé zákonů tehdejších měla všecka jeho pozůstalosť jako odúmrť spadnouti na důchod Zbirožský. Vít Mates, mládek, který si se zemřelým strýčkoval, a pomocník jeho Jan Kašpárek vědouce, kde Kopřiva peníze své má, vyzdvihli je, o ně se rozdělili a z Točníka uprchli. Za nějaký čas byli někde dopadeni a na Zbiroh dodáni. Byvše vyslýcháni, zapírali a jen tolik se přiznali, že něco málo peněz našli, ale za ně pohřeb vystrojili. Tomu však nebylo tak, poněvadž pohřeb vypraven byl z důchodu panského, a zůstávalo na nich podezření, že si osvojili flaši cínovou, tolary a korunami naplněnou. Když byl Mates vězením po několik neděl trvajícím trochu umořen, přiznal se, kam peníze svoje schoval, že z nich 41 fl. 50 kr. dal Kašpárkovi a 74 fl. 10 kr. utratil. Tedy hledáno na tom místě a nalezeno 58 kusů dukátů malých, jeden portuglesr,

„Na hradě“ u Strašic.

10 dukátů, 25 tolarů, všeho všudy v ceně 271 fl. 30 kr. Nicméně pořád pátráno, co vědí o oné flaši s tolary a korunami. Vít přiznal se, že ji vídal, ale že neví, kam se poděla. Kašpárek, ač tak dlouho seděl, že měl nohy od pout proleželé a žena na něj na chléb žebrati musila, přece se k ničemu jinému neznal, nežli že jiných peněz kromě již uvedených nenašli. Podlé praxe obyčejné měla se věc tato vyšetřiti právem útrpným a měl býti proto Kašpárek do Berouna dodán. Když se o tom dověděl Kašpárek, nabídl se, že nejhroznější přísahou stvrditi chce, že kromě Matesem nalezených již žádných peněz nenalezl, též manželka jeho a otec její s velikým pláčem a sepjatýma vzhůru rukama pro Boha a pět ran Krysta Pána společně prosili, aby tak učiněno nebylo. Hejtman Gollides, který byl muž mysli spravedlivé, nechtěl, aby Kašpárek z pouhého domnění zkažen byl a u vězení o zdraví přišel, a ptal se komory (r. 1665, 30. dubna), jak se má zachovati. Očistiv se přísahou, byl Kašpárek propuštěn.

Hejtman neměl býti jen pouhým nástrojem komory, ale nezřídka se stávalo, že si komora u hejtmanův ani řádné poslušenství zjednati nedovedla. Již nahoře vylíčeno bylo, jak se Kolenec vytáčel,

když měl dostati vězně na Zbiroh. Ale tu přece bylo něco omluvy. Jinak bylo, když tu byl pověstný ničema de Bois. Tomu dána zpráva, že dovezen bude na Zbiroh do vězení Jan ze Štaufenberka skrze mušketýry, k čemuž odpovídal r. 1680 dne 7. října asi v ten smysl, že na Zbiroze takového žaláře, jako komora žádá, není, neb ačkoliv nedávno tu byl mladý hrabě Zriňský s dostatečným počtem vojska, že již s ním dosti starosti přetrpěl, ale nyní že nechce takovou zodpovědnosť a břemeno míti, aby se měl starati o takového vězně kromě svých starostí o hospodářství a při tom přímoří, které panuje na panství, které se skrze takové hosti snadno může rozšířiti a svým jedem svrchky, nábytky zámecké, počty a peníze důchodní nakaziti. [1]) Pro tohoto hejtmana jakoby zákonův a ustanovení nebylo; snaha, míti pohodlné, hojné

Starý buk v parku Zbirožském. (Někdejší pomezní strom mezi pozemky Zbirožskými a císařskými)

a rozkošné živobytí, dusila v něm cit spravedlnosti. Pod titulem vlastního truňku a pro potřebu nemocných, též dobrých přátel, zarazili si hejtman a purkrabě veřejný šenk v zámku a tu chovajíce schvální šenkýřku, každoročně mnoho franckého a českého vína svobodně vydávali a čepovali. Také manželka purkrabího Matyáše Sichrovského, který byl pravým karabáčníkem, pivo šenkovala a jídla strojila, a purkrabě sedláky schválné na zámku zdržoval, aby jedli a pili. Hejtmanová a purkrabová chovaly si v zámku 28 kusů dobytka kozího, kterýž, kdykoliv někdo z Prahy přijel, do kůlny pod zámkem ležící zavřely, napotom však po odjezdu jeho zase do zámku vzaly. Od těch koz nejen dvory, schody a pokoje v zámku zhanobeny, ale ony i mlází okolo zámku, kdež se zvěř zdržovati měla, pohryzaly a okousaly a sousedům Zbirožským

[1]) Archiv musejní.

na zahradách a štěpnicích veliké škody činily. Mnohé obce přidržoval purkrabě k tomu, aby jemu dobytek vyživovaly: ve Lhotě, Lištném a u Kláštera, kde dobré pastvy byly, musili mu jalový dobytek zdarma vychovávati, ve vsi Syrém zarazil si u rychtáře dvorec, kdež sobě 20—24 kusů dojných krav a jalového přes léto choval. V městečku Zbiroze chovával sobě před tím také u pekaře zámeckého 6—8 krav, a když obec Zbirožská proti tomu reptala, ujal se jejích porostlin a občin, dříví v nich posekal a na zámek voziti dal. Rozumí se, že dobytek také z panského živil a vůbec, co hejtman a purkrabě potřebovali, to si buď z panského vzali nebo to na lidech vydřeli.

Vůbec byla správa taková, že čtoucímu o tom vlasy na hlavě vyvstávají. Svědkové očití píší o tom takto: „Tohoto panství Zbirovského pana hejtmana Samuele Ignaciusa de Bois řízení a správa jest až posavad nad míru ničemná a těm trojím panstvím velice škodliva, anobrž i jemu samému k největšímu posměchu a k potupné pomluvě, nebo předně dokonce žádnému hospodářství nerozumí, za druhé také nic nejmenšího se neujímá, tím méněji za celý rok kterého z oficírů nebo koho jiného se zeptá, co se při hospodářství zvláště letního času děje neb dělati bude, a jestliže v roce kam jede, tedy neví, zdali tu co jakého nařízení potřebuje. Při hospodářských řízeních také nikdy nebývá, jen sám purkrabě všecko řídí, spravuje a dělá podlé vůle a libosti své, co a jak chce. Když pak poddaní ve svých potřebách a důležitostech k němu přicházejí, před sebe jich nepouští, tak že ubozí po několikadenním obstoupení beze všeho vyřízení domů jíti musí.“ Při tom nejen zanedbáno, ale s důchody nesvědomitě mrháno a vše jen směřovalo k zisku obou pánů. Když obilí poddaným v čas neúrody půjčováno bylo, odměřeny vždy polovice obilí předního a polovice zadního na rovnou míru, ale dlužníci nuceni byli vrchovatou měrou, co jen držeti mohlo, a pěkným obilím spláceti, ano i při tom obilí, jestliže si je vydlužili pro domácí potřebu nebo na vojáky, po 2 kr. sprašného z každého korce dávati musili. V čas orání, rozsévání, vláčení, svážení obilí s polí, strhování a česání chmele, trhání konopě, přehazování obilí, vožení ryb a p. prací měl býti dáván lidu chléb; toho však purkrabě dal sotva třetí díl a ten ještě jako z popela pečený, všechen černý a shnilý, který psi žráti nechtěli, strava pak dělníků letních nad míru špatná a ničemná byla. Přes to však v počtech uváděl summy, jako by chléb a stravu nejlepší lidem dával. Také lovení rybníků s velikým hodováním velmi nepořádně se dálo a ryby netoliko štědře se rozdávaly, ale k tomu ještě při každém lovení po jednom, dvou i několika centnýřech za útratu na rybníce vzešlou z příjmu se vypouštělo. V podzimku r. 1687 loven rybník klášterský, slove Heřman; za samé víno zaplaceno 8 fl., tak že celý lov za to nestál. Když se fišmistr jednou domlouval, aby se štiky nevybíraly, že je pro pány do Prahy míti musí, odpověděl mu purkrabě: ale jak, jsme my také páni! Ze všeho, nač jen člověk při hospodářství může pomysliti, chtěl míti zisk.

Při takovém hanebném hospodářství není divu, že nehleděno nejen k potřebám lidu poddaného, ano pokládán tento jen za zdroj k obohacení. Soudy o stavení sirotků sice se každoročně držívaly, ale s velikou obtížností poddaných. Mohly se vyřizovati dříve, ale purkrabě je naschvál prodlužoval, aby se tím více vypilo a protrávilo, poněvadž manželka jeho pivo šenkovala a jídlo strojila. Sedláci přinášejíce na zámek veruňky čili peníze k zaplacení gruntů, peníze utratili a propili a pak veruňků nemohli platiti; složil-li veruňk dříve, neměl čím platiti za to, co projedl a propil, a tudíž napotom buď kabát v zástavě zanechal anebo ve vězení zůstávati musil, byť poslední kus dobytka odprodati měl. Při robotních a jiných rozdílných řízeních purkrabě proto, aby se z něho hodně propilo, lidi od rána do večera zdržovával a začasté teprve při svíčce říditi začínal, tak že trvalo řízení až přes půlnoc a lidé truňkem obtížení zapomněli na řízení, že daleko domů jíti mají a tak své věci zameškávali. Pokud purkrabové co po kterém řízení od masa anebo co sedláci nedojedli, zbylo, tedy aby to časně zpeněžiti mohla a nic se nezmařilo, umýšlel si purkrabě rozličné příčiny k povolání rychtářů, konšelův a jiných lidí poddaných na zámek a tu je zdržoval, až všecko snědli. A jakžkoliv purkrabová při soudech, téhodních řízeních a obeslání lidí, neméně při vychování hraběte Zriňského, Štaufenberkův a vojákův strážných nemálo chleba zpeněžila, přece purkrabě za ten celý čas, co byl purkrabím a obročním, odnikud obilí přivážeti nedával, z čehož patrně vyplývalo, že chléb z panských sýpek pocházel.

Hejtmanovi bylo sprosté, aby mluvil s poddanými. Nevyslechl jich a pokud se kterému poštěstilo, že skrz někoho svůj spor jemu odeslal aneb ústně žádost vzkázal, toliko ho zase ledajakým odkázáním odbyl aneb to na purkrabího skládal, kterýžto tudy na vysokomyslnosti své jsa pozdvižen, ve všem, jak se mu líbilo a vidělo pokračovati, zvůli měl a proto poddaným skoupě a to ještě takové vyslyšení dával, že místo přívětivého vyslyšení a potěšitelného odbytí toliko samého sápání se na ně a šelem, zrádcův, klukův, rebelantův a jinými hanebnými jmény nazývání docházeli, při čemž dokládal: Já vás tak srovnati chci, abyste sobě všichni rovni byli a žádný nic neměl!

Výpověď tato, u císařského úředníka málo slýchaná a myšlénkám jak dvoru tak i komory se příčící, nebyla jen na prázdno řečena, nýbrž jednání purkrabího veškeré svědčilo o tom, že stav sedlský na panství, základ a podstatu jeho, utýrati a zničiti chce. Při orání ukládal poddaným beze všeho rozdílu, jestli měli málo neb mnoho potahu aneb dobrý aneb slabý, jistý počet záhonů k dennímu zorání a tu, když ten sedlák, který silnější a čerstvější potah měl, svůj uložený díl dříve zoral nežli druhý sedlák s mdlejším a špatnějším potahem, přece ten první se silnějším potahem dotud orati musil, dokud druhý s mdlejším také svého díla nevyhotovil. Tím způsobem hubil možné sedláky tak, že bezelstně ve zkázu přicházeli, jakož pak se našlo roku 1672, že bylo 178 usedlých potažníkův a počet ten jim roku 1690 na 86 přiveden, tak že jich k dalšímu jeho zkažení ještě 92 pozůstávalo. K tomuto hubení přispívalo nemálo nespravedlivé forování, neb ukládal jim, kolik for za den učiniti a jak mnoho čeho neb jakou tíž naložiti mají, tak že musili dobytek udříti. Robot nevykazoval v těch místech, kde které vesnici nejblíže bylo, než co nejdále, tak že poddaným třebas někdy na tři, čtyři i pět mil semotam jeti přicházelo, tak že skrze takové svévolné trmácení dobytka čas daremně se mařil a sedlák na své živnosti hynul. Takto jim i proti vší spravedlnosti robot přidělával, neb co sedlák na blízce za jeden den udělati mohl, tuto nejméně dva dni k tomu potřeboval. V čas nemocí, smrtí a jiných příběhův, jakož i když kdo jakou přípřež dávati měl aneb když v jednom témdni dva neb více svátků se přihodilo, robot jim srážeti nechtěl. V čas letní brával je purkrabě ku svému kospodářství do Žebráka a Berouna, též musili sekati trávy na okrajcích rybníků, kterou hejtman a purkrabě ke svým hospodářstvím sváželi.

S lidem se zacházelo jako s dobytkem, zvláště s těmi, kteří měli pěší robotu. Jestliže se někdo zvedl, chtě sobě po dlouhém shýbání trochu záda napraviti neb na stranu poodejíti, dal jej karabáčem bíti, až se po zemi válel. Jestliže kdo co nejmenšího zavinil, ihned na zámek předvolán aneb skrze rychtáře přiveden a holomkovi poručeno, aby jej karabáčem bil: tu ten vezma ubohého s úsměšky k němu říkával: Dávno li jsi se zpovídal, pověz a zpovídej se, neb umříti musíš. A tu nelítostně je mlátívali, až padli a některý ani nevstal. Vácslavu Martinu Ježkovi ze Sebečic dali 34 ran a jedno žebro přerazili, a když žena jeho do Prahy na žalobu se chystala, vzkázali jí ze zámku, pokudž žalovati půjde, že tou měrou také skarabáčována bude. Janu Jíchovi nekřesťanským bitím ruku přerazili, podobně i jiní tak tlučeni, že po mnoho neděl s místa nemohli a leželi. Nemálo snášel Ondřej Zikmund Sýkora, mlynář pod Třebnuškou, kde říkají dosud u Zikmundů. Ten, poněvadž ukrutenství takové nechtěl otrocky snášeti, při každé příležitosti hněv jeho pocítil. Tak i za to, že jednou neopatřil drůbeže, co purkrabě chtěl, 50 ran dostal. Když koně jeho do sousedova pole vešli, dal jej purkrabě v čas žní po celý týden železy a kládou strestati (t. j. do želez a klády upoutati). Rychtáře Lištenského dal purkrabě jednoho dne na louce zbíti, na druhý den zase tam na něj přišel, chtě ho zbíti a řka: Jsem ti pánem a mohu ti hned, lehkomyslná šelmo, kulkou dáti. Mimo to sužoval poddané těžkým a dlouhým vězením, že ze špatných a malicherných příčin čtvrť i půl léta ve vězení zůstávali, své zameškávali a manželky s dítkami jich hlad a velikou nouzi snášely. V čas vojenských tažení ani hejtman ani jeden z úředníků do vesnic k přichránění a zastání poddaných nepřijížděli, nýbrž ubozí sami s vojáky se bědovali a všelijaké nátisky a bití od nich snášeli. Přišel-li kdo z nich na zámek si postěžovat, za odpověď dostával: I dej jim, co chtějí, tedy budeš míti pokoj. A musíš to opatřiti!

Při tom nedocházel ten lid u nikoho záštity a ochrany. Dokud byla před husitskými válkami rovnováha mezi panstvem a kněžstvem, byli mu kněží, ač jen z malé části ze stavu sedlského pocházeli, přirozenými ochránci, neboť i ti, kteří byli ze stavu zemanů, byli vyrostli mezi lidem, k němu je vázala stejná víra, stejná řeč a mnoho společného živobytí. I potom, když ta rovnováha byla porušena, přece se lidu ještě špatně nevedlo, poněvadž páni mezi ním seděli a dobře tomu rozuměli, že dobré sedláků jest i jejich dobrým. Stávalo-li se někdy násilí, uděláno obyčejně cizímu poddanému nebo z nerozumu nebo z vášně. Náboženská nesnášenlivosť, která sem přišla ze Španěl, odstrkovala nemálo pána od poddaných, v nichž viděl buď kacíře nebo bludaře; z těch asi příčin také kněžstvo, když přišlo k jakési moci po r. 1623, poddaných tak se neujímalo, jak by mu bylo slušelo. Byla vina ta tím větší, že mělo kněžstvo, ačkoli bylo zapadlo v područí světské vlády, přece velikou moc nad svědomím svých věřících, ale jak již řečeno, kněžstvo namnoze poddaným nedůvěřovalo, neb v nich vidělo skryté kacíře, jiné pak osoby povolání světského nemohly ze sebe vypraviti myšlénku, že jsou rebelanti. Tak po letech ten lid pykal ještě za chyby těch, kteří byli zemi Českou do války veštvali. Zpytateli dějin jediné to činí potěšení, že hnusné nakládání s poddanými nebylo na všech panstvích komorních; neb není pochyby, že by komora, majíc přede vším prospěch císařův na mysli, o nápravu se byla postarala. A tak lze za to míti, že komora podřízeným svým důvěřovala a že se o hnusném hospodářství na Zbiroze dověděla, když již hrníček překypěl.

Spravedlivému jest potěšením, že jest na světě pomsta, kteréž vinník málokdy unikne. Badatel ji kolikráte z písemností, které se v kusém počtu zachovaly, nepozná, ale zde náhodou se tolik dochovalo, že aspoň lze poznati, jaký přísný soud byl držen, třebas je konec všeho rouškou zapomenutí zastřen. Jest zásluhou Kryštofa Františka hraběte Vratislava z Mitrovic, presidenta komory České, že se dověděl o hospodářství na Zbiroze a o jeho nápravu hned se staral. Skrze dekret jeho (r. 1689, 3. května) nařízení byli Jan z Valderode a Jan Evančický, aby vše shlédli a zprávu o tom komoře dodali. Poslové přijevše dne 4. července na Zbiroh bezpochyby na večer, nazejtří ráno hejtmanu a oficírům, potom po svolání rychtářů těmto a tak skrze ně i poddaným příčinu svého příjezdu oznámili. První bylo asi, že to v hejtmanovi a purkrabí hrklo a lidé poddaní sobě oddechli, jen šafáři přišli ze strachu do strachu a proto mlčeli. Poslům za nedlouho rozevíral se obraz neřádného a ničemného hospodářství, z něhož levně počítajíce poznali, že jen purkrabě za třinácte a půl léta důchod císařský o 11.886 fl. ošidil. Nedůstojná úředníka císařského živnosť hostinská asi zpozorována záhy, a poslové uvažujíce to, že bylo zapověděno šenky v zámcích zarážeti, ale i vrchnostenské užitky místo povinného zvelebování skrze neslušné vyhledávání postranních zisků ztenčovati, vypočetli, co by jen posudné bylo vyneslo, a navrhovali proto komoře, aby dal hejtman pokutu 200 fl. a purkrabě 100 fl. Při tom navrhovali, aby v hospodách dovoleno bylo i víno šenkovati, „což pivnímu šeňku překážeti nemůže, nebo jeden každý pocestný kavalír i jiní z pořádnějších lidí z ohledu dostání dobrého truňku mnohem raději v hospodě se stravovati neb noclehovati a při tom skrz chasu jich pivo lépeji než prve pito a odbeyváno bude.“ Strany koz, poněvadž se jimi mnoho zkazilo a zcuchalo a že se výpalky z vinopalny, které vlastně k pohodlí panského dobytka přináležely, přes celý rok k nápoji koz braly, zdálo se poslům, že ani nelze vypočítati tuto velikou škodu a újmu, ale navrhovali, aby byly hned odehnány a za ně 150 fl. pokuty odvedeno.

Stará křtitelnice v kostele Zbirožském.

K výslechu povoláváni také faráři. Tito stěžovali si do poddaných, a poddaní zase do nich Poslové stížnosti nenapsali, poněvadž to náleželo vyšetřovati arcibiskupovi; věc sama ovšem svědčí o tom, že i na tomto vždy katolickém panství nebylo krásné shody mezi duchovenstvem a lidem. Ostatně farářům měkce ustláno nebylo, poněvadž pro chudobu a ochuzení lidu desátků zúplna nedostávali.

Co se týče správy poddaných navrhováno skrze kommissaře, když poznali, jak měli býti jen příčinou k postranním ziskům, aby se budoucně soudy a všechna řízení pod nižádným vymyšleným způsobem neprotahovaly, nýbrž lidé co nejdříve možno odbýváni byli. Při výslechu jim podáno 162 spisů žalobných ze samého Zbirožského panství, 29 z Točníka, 20 z Kralodvorska. Z těch poznali, „jak jsou ti ubozí poddaní vespolek všichni a takměř jedním hlasem na purkrabího ukrutné sužování a fortelné s nimi zacházení a kterak je již o všecko připravil, žalostně naříkali, pro Boha a milosrdenství jeho svaté nás slzavě prosíce, by jeho jedenkráte sproštěni beyti mohli, neb že jim možno nejní dáleji s ním obstáti a, pokudž by vždy přece zůstati měl, že se mstíti a ještě hůřeji s nimi zacházeti, oni pak utíkati přinuceni budou.“ I považujíce poslové ničemnosť hejtmanovu i purkrabovu a že skrze jich hospodářství císařský důchod okraden a 22 potažníků ke zkažení přišlo, a když by purkrabě dále ve službě zůstati měl a příkladně strestán nebyl, že by v urputné zlosti posilněn byl a lidem se mstil, jakož jim ještě v přítomnosti samých poslů několikráte přede všemi hroziti se osmělil, neméně že by jiní na panstvích služebníci netoliko na to spoléhali a podobných výstupků dopouštěti se chtěli, ale budoucně také žádný z nich na jakou kommissi nic nedbal, navrhovali, aby předně komoře dvorské ničemné a zlé hospodaření a kterak úředníkům všeliké svévolnosti prohlíží, předneseno bylo, ale mezi tím před jiným purkrabě ze služby propuštěn a jiná k tomu způsobilá osoba obrána byla. Kromě toho navrhovali, aby se hejtmanu poručilo na instrukci svou, na kterouž těžkou přísahu vykonal, lepší a pilnější pozor míti a

podlé ní lidi poddané pořádně říditi a v jich potřebách a příležitostech je volně a vlídně, beze všech průtahů vyslýchati a odbývati.

Že to tak asi dopadne, jak kommissaři navrhovali, cítil purkrabě také. Třebas hrozil lidem při výslechu, že se jim pomstí, byly to pouhé strašáky, aby nic na něho nepovídali. Sám při výslechu ani jedné z vin nedovedl odvésti. Když se ho vyptávali na půjčené obilí, které si za rovnou vrchovatou měrou dal odpláceti, udával, že jen něco na mále půjčoval, což prý sobě jen na škartách zaznamenával, kteréž po zaplacení zrušil. Když se mu vytýkalo, že robotníkům špatný chléb dával, jiným se vymluviti nemohl, že proč sobě pro chléb nepřicházeli a tou černotou že mlynáři vinni jsou, nepovažuje, že robotníkům na jednu i dvě míle pro chléb choditi možno nebylo, nýbrž že jemu purkrabí příslušelo chléb předešlým způsobem tam, kde jaké roboty se vykonávaly, posílati a skrze rychtáře a šafáře nebo skrze koho kde zapotřebí bylo, rozdávati. I poněvadž se podlé své omluvy k tomu znal, že poddaní chleba nebrali, vyšlo patrně z toho, že mouka za ním zůstávala, podlé čehož mu nepřináleželo zúplna vydání v počtech pokládati. Když pak kommissaři pro lepší vyšetření toho chtěli viděti originální rejstříky, které s pekařem držel, dal za odpověď, že je všecky zničil, a tak poddaných stížnosť i nápodobně svou ziskuchtivosť tím více potvrzoval. Vykazoval ve vydání (r. 1676—1688) 1513 korců mouky režné a jestliže se třetina z toho odečtla, našlo se, že přece císařský důchod o 781 fl. 16 kr. okradl. Podobně účtoval za vydávání buchet a mouky pšeničné k zapravení polívek 312 korců pšeničné mouky, ale poněvadž lidé tvrdili, že buchty málokdy dostávali, našlo se, že dluhuje do důchodu 114 fl. 30 kr. Za dvě léta uváděl v rejstříku svém příjem koupeného šindele 177.500, ve vydání ke krytí střech při hospodářství 955.360, a přece nebylo nikde nového šindele na střechách, neb nejmladší střechy za nejméně dvanáctileté uznány. Z jiného vyšetřování vždy jen vycházelo na jevo, že císařský důchod mnohonásobně ztenčoval.

Šlechetným kommissařům přísluší zásluha, že nejen neřádné vady odkryli, nýbrž i o to se starali, aby se ty hnusné věci neopakovaly. Proto učinili komoře několik návrhů. Sedláci měli se k vykonávání robot vedlé možnosti vždy do nejbližších míst nařizovati. Když kdo z poddaných vojákům přípřež dali, mělo býti přijato za robotu, jakož i když dva neb více svátků v témdni se přihodilo, měla se jim polovice jich na robotě sraziti. Kromě toho i to dodali: „Bude také zapotřebí milostivé nařiditi, aby pan hejtman je poddaný s tak nekřesťanským bitím a dlouhým vězením nesužoval, nýbrž pokudž co kdo zaviní, tak, jakž instrukcí jeho o kommissí nařízené léta 1675 vyměřuje, s nimi pokračoval, s tím doložením, aby z těch, kteří od takového zbití chromí a nuzní učiněni jsou a jeden z nich dokonce umřel, odpovídati, neméně i z jaké příčiny purkrabímu všeliké fortele a jinou škodlivou zvůli ve všem prováděti povoloval, z toho se dostatečně zpraviti hleděl."

Za svého pobytu na Zbiroze uslyšeli kommissaři, že Ondřej Sýkora, mlynář Podtřebnušský, na zlato a stříbro šachtu zarazil; i vyjeli si tam a spatřili jeho začaté dílo, aby však se tu nějaká zlatá neb stříbrná ruda nalézti měla, velice pochybovali. Navrhovali, by se mu zatím povolilo, aby na svůj vlastní náklad hledal zlato, stříbro nebo jiné kovy, jak by chtěl, ale pokudž by co z požehnání božího skutečně vynašel, aby napotom to komoře České přednesl. Klamala Sýkoru žlutá slída ve zvětrajícím porfyru, který složen z ní a červenavého živce horu tu (Hora Matčina) skládá. Štola tam posud patrna, dílo nahoře zasypáno. U Zikmundů v mlýně nalezli před léty tuhový kotel, v němž Sýkora domnělé zlato přepouštěl. [1]) Odtud povstalo mezi lidem pořekadlo, že „co nedodá Příbram stříbra, dodá, ba i více dá zlata Matčina Hora."

[1]) Kromě Obrazů Dráchovského zděláno podlé výpisů z Kopiáře r. 1690, kterých zapůjčil laskavě p. Fr. Ladislav Karas, učitel na Zbiroze. Kniha ta bývala na faře Zbirožské a odevzdána prý do archivu zemského.

Fara a kostelík v Strašicích (v předu zbytky příkopu a valu).

STRAŠICKÉ HRADY.

Od Zbiroha jižně leží městečko Strašice, skládající se ze tří oddělení, totiž Vsi, Dvoru a Hutí. Název Dvůr pochází odtud, že tu stávalo panské hospodářství; při kostele sv. Vavřince, který jest na jihozápadním konci Dvora, bývala tvrz, na jejímžto místě stojí nyní farní stavení, tak že všechny památky po ní zmizely. Ale není to jediné panské sídlo, které v okolí Strašic bývalo, neb i západně i jihovýchodně odtud stávala sídla opevněná. Od kostela k jihovýchodu půl hodiny daleko jest vysoký hřbet lesní, táhna se od východu k západu. Na svém konci západním vypíná se k největší výšce a má tu jméno *Lipovsko*, kdežto východní část Kolna slove. Na Lipovsku, a to tam, kde skála srázem spadá, stával hrad, z něhož před lety ještě některé známky vídati bylo. Z názvu Lipovska, který na původní Lipovou neb Lipovici poukazuje, nic jsme pro dějiny hradu tohoto odvoditi nemohli, poněvadž jsme se s nějakým takovým názvem v pamětech nesetkali. Mezi Strašici a Dobřivem jest v pravo od silnice mlýn, řečený Melmatěj. K severozápadu odtud asi 300 kroků daleko vypíná se nad potokem strmá a holá skála, do údolí povydaná, na níž tvrz stávala, kteráž podlé pověsti *Vimberk* se jmenovala. Že tomu tak jest, lze posud znáti podlé hlubokého příkopu a náspu v podobě půlměsíce založených, které vrch skaliska od ostatní výšiny dělí. Vnitřní prostora jest nevelíká, tak že tu nikoliv na hrad, nýbrž jen na tvrz mysliti lze. Staří pamětníci tu vídali propadlinu pocházející z nějakého sklepa a místo, kde studně bývala, a vypravovali si, že se sem chodilo ze Strašic po cestě z kamení stavěné. [1]) Název Vimberk jest sice starožitný a pochází z pojmenování prvotního této tvrze, jestli však základem jeho bylo jméno Windberg neb nějaké jiné německé jméno, nelze uhodnouti. V nevelíké vzdálenosti odtud vyskytuje se týž název jako pojmenování hradu, který se

[1]) Hebrovy zápisky v Rychnově.

Z okolí Zbirožského

v pamětech Homberk (Hohenberg) nazývá. Podlé urbáře Zbirožského z r. 1652 říkalo se tu na hrádku; díl lesu k Hůrkám patřící nazýval se u hrádku, a Dobřivští měli tu někde nějaké pastvy. [1])

K dějinám Vimberka vztahuje se stará paměť ze 14. věku. Král Jan zastavil vsi pusté a bezpochyby skrze války zničené Dobřev, Hrádek a Kuškov *Nachvalovi z Osvračína*, který snad tvrz Vimberskou založil, ale r. 1325 dovolil *Petrovi z Rožemberka*, aby je mohl ke svému držení od Nachvala vyplatiti. [2]) To poukazuje k tomu, že Petr již Strašice ve svém držení měl, nabyv jich najednou se Zbirohem, neb jen tak dotčené pusté vsi proň cenu míti mohly. Jisto jest, že synové jeho r. 1349 „hrad a městečko Strašice“ drželi. [3]) Za dob těch a následujících skládaly se Strašice již z dotčených tří částí, o nichž se svrchu zmínka učinila. Hořejší část jmenovala se jinak Strašičky aneb Milošovka a přiléhala ke dvoru a hradu, dolejší části, ku kteréž dvakrát tolik polností patřívalo, říkalo se Velké Strašice. Konečně tu byla osada hutníků při potoce. Ke zboží Strašickému počítáno i městečko Mýto, ač nevlastně, Újezd Medový, Dobřevo, Hůrky, část Šťáhlav, Lhota Přísečná neb Přísečnice, Hrádek u Mirošova, Svojkovice, Milenov (u Nezvěstic), Jablečná, Podmokly (z části), Holoubkov, Nezvěstice (které prodány), Těžkov, Cheznovice a část Újezda u Radnic. Ves Kuškov se nepřipomíná, poněvadž byla lesem zarostlá; upomíná na ni les Kuškovina u Holoubkova. [4])

Roku 1351 povstaly z neznámých příčin půtky mezi Jindřichem z Hradce a některými rakouskými pány. Přišlo ke krvavé bitvě u Zámostí, ve které páni z Hradce a ze Šternberka nejen poraženi, ale i jati byli. Tu pozdvihše se přátelé jich, zejména páni z Rožemberka a z Michalovic ku pomstě nad pány z Landšteina, kteří s Rakušany drželi, způsobili velikou válku v jižních Čechách, až i sám císař Karel uznal za dobré mocně zjednati pokoj. V měsíci únoru r. 1352 vytáhl do pole proti pánům z Rožemberka a Michalci a vyvrátil a vypálil hrady jich Chlukov a Strašice. [5]) Teprve po této škodě složivše páni zbraň, přišli mocně na krále jako rozsudí stran obou. Dne 2. května pak vydal Karel nález svůj ve při jejich, kázav jaté z obou stran pro-

Dolení část náhrobního kamene před kostelem ve Zbiroze (Z náhrobku Tomáše Ludvíka Kornhauzského, písaře panství Zbirožského, z r. 1658.) Dle nákresu Fr. Karasa, učitele na Zbiroze.

[1]) Obrazy Zbirovské 51, 53. [2]) Reg. III. 448. [3]) Pangerl, Gold. Urk. 398. [4]) Urbář Rožemb. vyd. od Truhláře. [5]) Beneš minorita. (Dobner IV. 36.) Možná dosti, že Chlukovem nazýval se hrad na Lipovsku.

Sv. Dobrotivá u Strašic. Pohled od severovýchodu.

pustiti na svobodu, slíbiti jedni druhým zapomenutí toho, co se stalo, jakož i pokoj a svornost a urovnati kusy ještě sporné mezi nimi soudem buďto přátelským nebo právním. [1]) V jisté míře souvisely tyto události zajisté se spory, kteréž měli páni o meze se svými sousedy. S arcibiskupem Arnoštem učiněna r. 1353 dne 3. října smlouva o meze mezi panstvím Rožmitálským a zbožím patřícím ke hradu Strašickému takovým způsobem, že šly hranice od západní strany, kde se oboje panství stýkalo, po vrších a lesích až k háji Pchovu. Téhož dne učiněna také námluva s Oldřichem z Rožmitála a Jaroslavem z Vranovic. [2])

Jak již řečeno jest při dějinách Zbirožských, drželi *Petr* a *Jan z Rožemberka* panství Zbirožské a Strašické po rozdělení učiněném s bratrem svým Oldřichem. Roku 1375 podávali faráře do Strašic. [3]) Jan učinil r. 1385 směnu s králem Václavem o některé kmecí grunty ve vsi Cheznovicích. K odhádání dotčených dědin vysláni byli Jan Liška (z Újezda), purkrabě na Hrádku, a Jan Kurář, purkrabě Žebrácký, a poněvadž při takové příležitosti důvěrníci z obojí strany voleni bývali a Liškové dlouhá léta ve službách Rožemberských bývali, lze za to míti, že se tímto Hrádkem vyrozumívá jeden ze hradů Strašických, snad hrad na Lipovsku. [4]) Petr a Jan odkázali *Heřmanovi z Litic* 100 kop platu na zbožích svých a když potom pomřeli, učinil Heřman smlouvu (r. 1389, 23. února) s dědici jich *Oldřichem z Rožemberka* a *Jindřichem* synem jeho takovou, že páni mu sstoupili toho platu na hradě Strašickém, a Hněvek ze Stanětic, purkrabě tudíž, měl jej po dvě léta vydávati; kdyby při tom po dvou letech nemělo zůstati, umluveno, aby byly Heřmanovi vesnice postoupeny, kteréž mohli pánové v 1000 kopách zase vyplatiti. Vyplacení stalo se teprve r. 1411, a tak lze za to míti, že v těch dobách Heřman část zboží Strašického v zástavě držel. [5]) Nad ostatkem vládl mezi tím Jindřich, od něhož koupil (r. 1395) úrok v Dobřevu a Kaznovicích (Cheznovicích?) písař jeho Václav a spolu měštěnín v městečku Mýtě, aby je obrátil na záduší do kláštera Třeboňského. [6]) Ještě r. 1411, byl Hněvek purkrabí na Strašicích, avšak mezi purkrabími, kteří se r. 1412 sešli po smrti Jindřichově, aby se uradili o správu zboží sirotčího, nepřipomíná se purkrabě Strašický, [7]) což poukazuje na to, že bylo zboží to snad zastaveno.

Oldřich z Rožemberka, Jindřichův syn, dal (roku 1424) „tvrz Strašice" Zdeňkovi z Rožmitála do samého života i s popluzím, třemi rybníčky, loukou na Kuškově, s lidmi, lovy ptačími a mlynářem na takový způsob, že měl Zdeněk tvrz na svůj náklad opravovati a pilně chovati, aby nepřátelům ztracena nebyla, a kdyby místo sebe staršího na tvrzi učinil, aby ten Oldřichovi slíbil s tou tvrzí. [8]) Je-li pravda, že kališníci r. 1424 Strašice oblehli, [9]) zajisté to přimělo Oldřicha, aby dal Strašice v ochranu pánu takovému, který měl na blízku statky. Po roce 1424 není nikde paměti, že na Strašicích zůstala správa samostatná, ano zboží to vyskytuje se od těch dob jako příslušenství panství Zbirožského. To bylo také příčinou, že panské sídlo opuštěno a zkáze ponecháno. Roku 1478 připomínají se na Zbirožsku ve Strašicích hrad pustý, dvůr poplužný s popluzími, městečko s hutmi, Strašičky ves. [10]) V čas válek švédských sklesly Strašice na ves, ale od r. 1873 zase mají název městečka.

[1]) Palackého Dějiny II. b. 123. [2]) Arch. Třeboň. a Kodex Marienthalský. [3]) Lib. conf. [4]) Archiv c. k. dvorský. [5]) Archiv Třeboň. [6]) Rkps. bibl. Praž. [7]) Arch. č. VI. 27. [8]) Arch. Třeboň. [9]) Rkps. bibl. Lobkovské. [10]) Rel. tab. II. 375.

Klášter sv. Dobrotivé u Strašic. Od východní strany.

HRÁDEK NA RADČI.

Mezi Sklennou hutí, Těžkovem a Lhotou táhne se nejvyšší hřbet Zbirožských hor, a i vrch Radeč (nyní zkráceně Rač), byť nižší než Brno, témě týchž hor, patří přece k nejvyšším horám v okolí. Na severozápadním konci Radče, asi půl hodiny daleko ode Lhoty, spatřují se již nepatrné zbytky starého hradu. Jest to asi 38 m. vysoká křemenová a strmá skála, která z Radče vybíhá, nyní však jsouc zvětralá a svislá na své patě otevřenému lomu se podobá. Na východní straně jest bok skály něco volnější a zemí zanesený a stromovím porostlý. Na této straně viděti ještě násep a příkop, které se táhnou v polokruhu a konci svými ke skále přiléhají. Tímto příkopem oddělen býval hrádek od ostatního návrší, poněvadž jest skála k západní straně ven povydána. Na návrší před hrádkem bývalo bezpochyby předhradí zavřené plaňkami neb ploty, neboť známek nějakých jiného opevnění jsme nenašli. Proto si lid, v jehož ústech se mnohdy dávné pověsti udržují, vypravuje, že na místě předhradí stával „pravý hrad" a na místě hrádku „věž," což každý, kdo mnoho středověkých hradů vídal, stvrditi musí. Hrádek nebyl veliký, ale přepevný, neboť zavřen byl od přírody na přední i zadní straně skalami jako nějakými mohutnými hradbami, tak že tu pán jeho jako v nějakém skalním brlohu zůstával. V přední hradbě jest průlom na způsob brány, v němž také zeď a brána bývaly, ale zeď s kamením svalila se do příkopu, který jest ssutinami naplněn. Zadní hradba skalná jest dosti široká, že tu vížka zděná stávati mohla; zdi tu byly zajisté, neb o tom zbytky malty svědčí Prázdné kraje mezi přední a zadní hradbou spojeny byly hradbami snad dřevěnými. Všecky ty zbytky slovou hrad, a okolí se říká u hradu. Před asi 50 lety našli při hradě, když dobývali pařezy, staré stříbrné penízky, kteréž prý vypadaly jako rybí šupiny a v prach se rozpadaly, když se jich kdo dotekl. Byly to halíře z doby Lucemburské zrnem slabší nežli halíře starší. Za posledních let našli pod hradem starý meč, na hradě sekeru, dvě podkovy a přišli prý na železné dveře. Krolmus vykopal tu zbytky hrnců, jakých se nachází všude dost na středověkých hradech, jemu však byly zbytky z doby pohanské.

Ačkoliv umíme udati majetníky hradu na Radči, přece nikde není výslovně udáno, jak se jmenoval. Jméno hory Radeč jest prastaré, ale patří spíše vyšší části pohoří nad Hradem se vypínající, hrad sám podlé domnění našeho nazýval se *Mitrvald (Mitterwald)*, kteréž jméno s polohou jeho mezi lesy dobře se

srovnávalo.[1]) Z rodu pánů z Litic pocházel *Oldřich „de Mitterwald,“* který se r. 1343 připomíná.[2]) Týž vysadil asi v ty doby ves svou Těžkov Heřmanovi, rychtáři, a Jindřichovi, bratřím, takovým způsobem, aby se ves ta řídila týmž právem, jako měli v Mýtě; rychtář měl tu znamenité důchody a soudil všecky viny kromě tří hlavních vin, totiž hlavy, násilí a ohně.[3]) Později nenachází se o témž pánu zmínka, dědil však zboží toto příbuzný jeho *Rous* z *Litic*, který se r. 1360 jakožto patron kostela ve Lhotě připomíná.[4]) Od něho koupil zboží toto, k němuž pak Těžkov nepatřil, *Rynart* z *Volduch*, který r. 1362 a 1363 faráře ve Lhotě sázel a znám jest jako dobrodinec kláštera kazatelů v Plzni. Od těch dob byly Volduchy s tímto zbožím spojeny. Roku 1371 panoval tu *Albert* z *Kolovrat*, praotec hrabat nyní tak jmenovaných. Týž vysadil (listem r. 1374 dne 23. září na Toužetíně daným) Janovi ze Smědčic rychtářství s lánem dědiny ve vsi Vlčkově Lhotě (t. j. nynější Dlouhé Lhotě) tak, aby k tomu držel řezníka, pekaře a krčmáře, aby z polovice lánu obyčejný úrok platil a z druhé polovice pánům s koněm a samostřílem sloužil.[5]) Od r. 1376 vyskytuje se jako pán zdejší *Bohuslav ze Švamberka*, drže zejména Volduchy, Velkou Lhotu a ještě jednu vesnici neznámé polohy. Z potomních držitelů známi jsou r. 1400 *Jan Žid* z *Vetlé* a r. 1409—1423 Petr z Oseka seděním na Hoholově.[6]) Za těchto dob byl bezpochyby hrádek již spustl, ano zdá se, že tak již bývalo ke sklonku 14. věku.

Malba na levé stěně kapitulního chrámu Karlšteinského.

Od té doby patřila Lhota s částí vrchu Radče ke statku Oseckému, druhá část Radče počítala se ke Zbirohu. Byla to strana, která patřila k hájemství Těžkovskému i s lukami, které se Radnickým pod plat najímaly.[7]) Třetí část Radče (aneb jak mu říkávali tito páni, Hradce) patřila ke hradu Libšteinu. I tyto části se dostaly později ke Zbirohu, když přikoupeny část Libšteina a pustá ves Rovný a když po konfiskací statku Oseka (r. 1623) Dlouhá Lhota při panství Zbirožském ponechána. V urbáři téhož panství z r. 1652 jest také upomínka na hradiště, kdež se mluví o lečích při Těžkově pod starým hradem.

ŘEBŘÍK HRAD.

tvrť hodiny severozápadně ode vsi Líštného stojí kostelík sv. Petra a vedlé něho myslivna; k severní straně nad samým kostelíkem, který již sám má vysoké položení, vypíná se v podobě půl podkovy hradiště Řebřické jako skalnatý hřbet, který se zajisté asi o 38 m. nad kostelík vypíná. Rozděleno jest na dvoje předhradí a hrad, kterýž od nich hlubokým ve skále vytesaným příkopem oddělen byl. Od východní strany, kde jest bok prvního předhradí volnější než na jiných stranách, vytáčela se k němu starodávná, nyní travou zarostlá, ale dobře zřetelná cesta a končila se tam, kde stojí na kraji skaliska zvonice čtverhranná nového původu, ale bezpochyby z kamení hradu postavěná. Za zvonicí k severní straně končí se první předhradí u mělkého příkopu, za ním pak začíná druhé předhradí asi tak prostranné jako první, ale nepravidelné podoby, tak že vybíhá jednou k hradu a po druhé stranou od něho. Cesta ke hradu jest nyní zamezena hlubokým příkopem, a poněvadž stěny jeho strmě spadají, nelze k hradu jinak přijíti nežli slézti a opět na strmou stráň vylézti. Zadní hrad jest na severozápadním konci skalnatého hřbetu, nebyl široký, ale za to dlouhý. Na jeho jihozápadní straně stál palác skládající se z patera oddělení, jak dílem ze základů zarostlých, dílem z prohlubně, ze sklepů sesutých pocházející, zřejmo jest. Před samým palácem jsou zbytky někdejší studně,

[1]) Mitrvald jest také u Plzně. Roku 1438 připomíná se „louka Mitrvald, která leží za kostelem sv. Mikuláše.“ (Nejst. kn. Plzeňská f. 198.) Byl tu také dvůr, a k tomu vztahuje se majestát daný Plzeňským (r. 1414 dne 12. září) na zakoupení dvoru za hradbami s rolemi, ze kterého si chtěli hřbitov udělati. (Arch. Plz.) Není ovšem vyloučeno, že tu páni Litičtí seděti mohli, ale ze zpráv nahoře uvedených na jevo jde, že mohl býti i v zdejší krajině Mitrvald. [2]) Arch. bibl. Praž. [3]) Arch. kapitul. Jest to kus pergaménu a list necelý, který odlepil blahé paměti biskup Frind. S Hanušem z Kolovrat přišel bezpochyby tento list do kapituly. [4]) Lib. conf. [5]) Paprocký o st. pan. 199. [6]) Lib. conf. Berně kraje Plzeňského na str. 8. [7]) DZ. 45. C 29. atd.

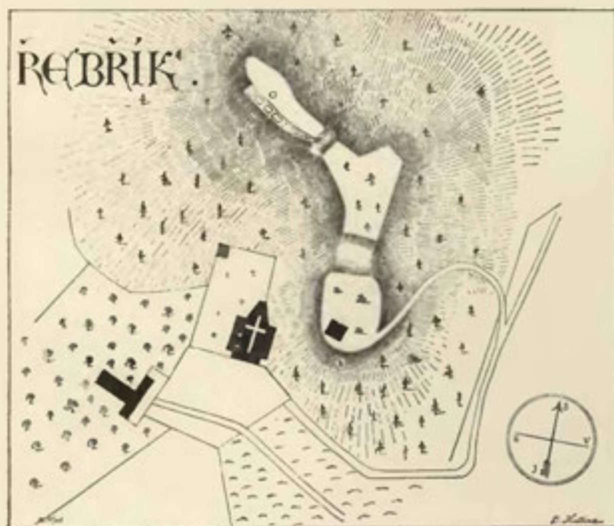
která byla ve skále vytesána, ale nyní jest zasuta rumem a zemí, z níž bujný bez vyrůstá. Ostatek hradu jest prostora prázdná, nerovná, bez známek bývalých stavení. Na severní straně pod hradem jest prohlubeň, která bývala někdy studní roubenou; pokládá se za zbytek pusté vsi Řebříka.

Malba ze schodiště veliké věže Karlšteinské.

Kostelík sv. Petra, nyní filiální, býval kostelem farním pro okolní vesnice. Hrad povstal ne-li ke konci 13., zajisté na počátku 14. stol. Držitelé jeho pro násilnou svou povahu nedošli dobrého jména. *Markvart* z *Řebříka* způsobil r. 1318 škody ve vsi Chříči a připomíná se roku 1321 dne 14. prosince v nadání kláštera v Týnci jakožto nějaký příbuzný pánů ze Žerotína.[1] V držení Řebříka následovali po něm synové jeho bratří *Vchyna* a *Markvart* z *Řebříka*, kteří se vyskytují r. 1358 jakožto patronové kostela sv. Petra.[2] Kromě nich žil ještě třetí bratr *Habart*, jenž seděl na Dolanech nade Mží, ale tyto sám nedržel, než ve spolku s Markvartem.[3] Vchyna byl r. 1377 mrtev, zůstaviv vdovu Ofku z Blšan.[4] Markvart, jenž také Záluží hrad držel (str. 204), zdědil násilnou povahu otce svého; oženiv se totiž zapudil svou manželku a přidržel se potom jiné šlechtičny, s níž se před světem zasnoubil, jako by byl vdovcem. Jakožto pán Řebřický připomíná se ještě r. 1372 dne 9. února, jsa vedlé Habarta ze Žerotína, jenž byl roku 1364 samotným patronem, a Habarta z Dolan, patronem kostela zdejšího,[5] ale vyprodav se potom odstěhoval se ze zdejší krajiny naprosto a přebýval r. 1377 s bratrem Habartem na Pnětlucích ve kraji Žateckém.[6] Z rodu jeho žil potom ještě Vchyna ze Řebříka, jenž dostal r. 1412 od manželky své statek v Oplotích,[7] když již dávno hrad rodinný z držení tohoto rodu vyšel.

Řebřík patřil totiž již r. 1395 komoře královské a král Václav vykonával tu práva panská, sázeje sem faráře.[8] Několik let potom nacházel se Řebřík zase v držení zástavním; měl jej *Petr Prase* z *Chrastu*, jenž daroval r. 1410 dne 5. dubna plat ve vsi Rovném koupený faráři Řebřickému, aby za to o suchých dnech mše zádušní za jisté zemřelé přátely sloužil; týž plat přenesl r. 1414 na část vsi Kyšic (u Plzně), kterou byl koupil a jež odtud při zboží Řebřickém zůstávala.[9] *Bohuslav* z *Chlumu* seděním na Řebříce připomíná se roku 1423 dne 4. března, jsa zároveň pán zboží Žďárského v kraji Plzeňském.[10] V držení Řebříka následoval po něm neunavný bojovník na straně katolické *Habart* z *Adlar*, jenž držel Řebřík r. 1425 a dostav se potom v držení Týřova okolní kraj v poslušenství císaře Zikmunda držel.[11] Habart měl na Řebříce jistou summu královským listem zapsanou; právo to i s hradem postoupil zemanu též katolickému *Petru Perčovi* z *Ferče*, který zde roku 1427 seděl jako jeden z hejtmanů v žoldě císaře Zikmunda.[12] Zápis na hrad dal Petr Hanušovi z Kolovrat k věrné ruce schovati, od toho pak jej dostal ve svou moc Burjan z Gutšteina a nechtěl jej vydati, pročež *Jan* z *Ferče*, syn Petrův, ani právo své prokázati nemohl, když páni k tomu zřízení (r. 1454) práva držitelů ke zbožím zápisným zkoumali.[13] Byl-li on ještě držitelem hradu a kdo tu po něm seděl, není známo. Ještě ke konci 15. století se na hradě bydlelo a připomíná se r. 1495 ke dni 3. května *Burjan* ze *Švamberka* „a na Žebříku" jako svědek v jisté listině.[14] Nedlouho potom došlo k vyplacení Řebříka a týž přivtělen k panství Křivoklátskému, ale to bylo tuším příčinou brzkého jeho zpuštění, neb nikdo neměl potom povinnost o to se starati, aby stavení opravováno a v dobrém stavu udržováno bylo. Král Vladislav jako pán „záduší kostela sv.

Plán hradu Řebříka.

[1]) Arch. c. k. dvorský, tabul. vet. n. 44. [2]) Lib. conf. I. ed. Tingl p. 64, 79. [3]) Ibidem 77. [4]) Arch. mus., kdež jest zajímavý dlužní list vladyk Řebřických. [5]) Lib. conf. I. F 6. II. F 5. [6]) Lib. conf., archiv gub. a mus. [7]) Archiv č. III. 482. [8]) Lib. conf. V. O 1. [9]) Lib. erect. VIII. f. 99. a X. C 6, Paprocký o st. ryt. 272. [10]) Lib. conf. VIII. B 9. [11]) Arch. č. III. 254. [12]) Percz Rzebirzyk ein haus (Friedr. v. Bezold, K. Sigmund und die Reichskriege oc. II. 166.). [13]) Arch. č. II. 476. [14]) Archiv v domu Toskánském.

Petra pod Hřebříkem" přenesl roku 1506 vrchnosť svou nad poplatníky v Kyšicích na držitele statku Epovského.[1])

Obraz v kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Arcikníže Ferdinand dal (r. 1552) ves Líštný, dědinu Okrouhlík a Řebřické popluží *Jiříku Protivcovi z Entnšlanku*, písaři důchodnímu na Křivoklátě, s tou povinností, aby odtud s jedním koněm k hradu sloužil.[2]) Vladyka tento, bezpochyby teprve do stavu vladyckého povýšený, k jehož nové šlechtě ukazuje také znak (kachna hada držící), staral se o opravení kostelíka zdejšího, v němž také odpočívá. Zemřel r. 1575 v druhou neděli v postě, přečkav Jana Protivce, který r. 1574 umřel a také v kostele leží. Poněvadž Jiříkovi první jeho majestát shořel, obnovil mu jej král Maximilian r. 1570 v ten smysl, aby konal službu ke Křivoklátu s koněm v předním a zadním kuse brnění, s oboječkem, v šorci a zárukáví brněném, peklhaubcem, ručnicí a „sveinšpisem" (t. j. kopím) tak, jak na střelce jízdného náleží. Potud psával se Jiřík také seděním „na zámku Žebříce," ač již byl pust. Roku 1571 odevzdal majestát svůj *Václavu Ekherovi*, cís. služebníku,[3]) a není potom známo, co se s tím statkem dálo. Tolik jest jisto, že patřil Líštný r. 1607 zase ke Křivoklátu a že t. r. pro snadnější správu oddělen byl odtud a přidán ke Zbirohu.

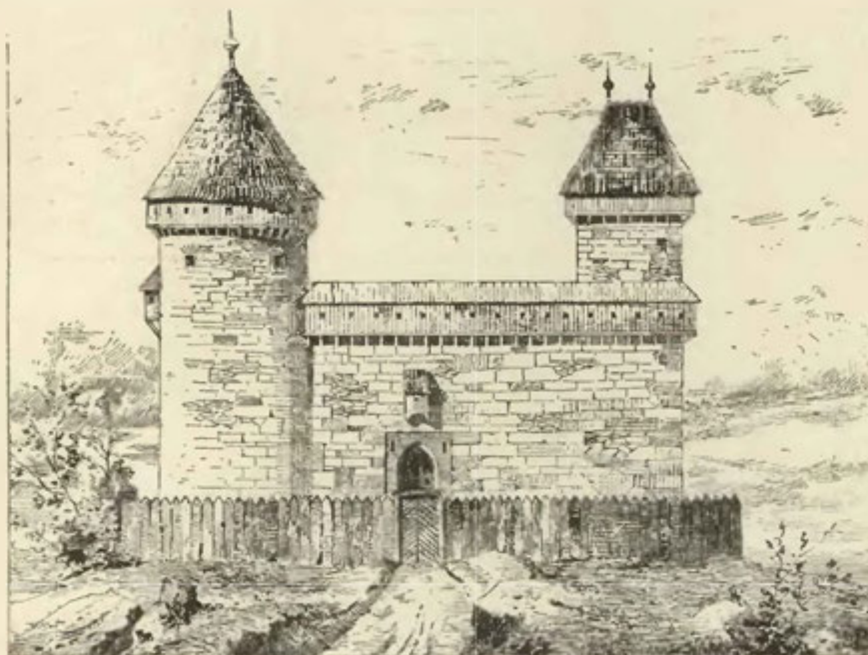
ROVNÝ TVRZ.

everozápadně od Pliskova na oné straně potoka jest položení lesem porostlé, kterému se říká Rovensko na památku, že to bývalo nejbližší příslušenství tvrze Rovného. Jde tudy cesta k městu Radnicům. Nedaleko odtud při potoce bývaly tvrz, ves a mlýn, pročež se místu tomu posud říká pustý zámek, pustá ves a pustý mlýn. Nad touto pustinou jest rybník naschvál jen proto udělaný, aby se vodou jeho příkopy tvrze nadýmati mohly. Na západní straně jest hráz rybníka sedlovitě snížena, aby tudy voda odtékala. Pod samou hrází jsou močálovité příkopy zavírající čtverhranné tvrziště, jehožto rozdělení a upravení posud v základních zdech jest patrné. Dobře ještě viděti jest, jak od hráze šla cesta až k příkopu, kdež byl most a vedl k bráně naproti ležící a v dlouhé hradbě umístěné. Tvrz skládala se z nepříliš prostranného dvora, který bezpochyby zúžen býval dřevěnými přístavky. Severní třetinu tvrziště zabíral dům v obdélníku založený, v jihovýchodním rohu stála štíhlá čtverhranná věž, aby i tato strana nebyla bez obrany. Nad „pustým zámkem" a nad rybníkem jest dlouhá prohlubeň a zbytky sklepa, kdež bezpochyby stával dvůr; nad tím říkají pustá ves a dalšímu položení na Rovensku. Mezi lidem povstala pověsť, že zbořena ta ves od Švédů. To však není pravdivo, neb již před tím byla ves pusta, ale ovšem to může platiti o mlýně. Strany toho vypravuje se v pověsti, že mlynář zradil Švédy, pročež tito jmění jeho vypálili, jej i se ženou k mlýnskému kolu přivázali a potom vodu na mlýn pustili (hysteron proteron). Potom prý vrchnosť zabrala grunty k mlýnu patřící, avšak ještě prý ke konci minulého století hlásil se u úřadu dědic mlýna žádaje, aby mu byl odevzdán, ale nemohl právo své prokázati.[4])

Na tvrzi této seděl r. 1367 *Niklin*, jinak *Mikuláš z Rovného*, jehož čteme mezi četnými patrony kostela Dýšinského.[5]) Jiný držitel r. 1379 byl *Martin* neb *Mach*,[6]) po němž zdědil statek syn jeho *Mikuláš z Rovného;* tento se stal r. 1400 farářem v blízké Lhotě, odtud šel pak r. 1409 do Pnětluk za faráře, a kam se potom poděl, není známo.[7]) Po smrti otce svého zdráhal se faráři v Újezdě Drahoňově zaplatiti, co mu byl zemřelý na spásu duše své a předků svých odkázal; teprve po dlouhých přích podvolil se

[1]) Archiv Plzeňský. [2]) Manská kniha Křivoklátská. [3]) Kopiáře v archivu gub. [4]) Hebrovy zápisky. [5]) Lib. conf. I. H 2. [6]) Emler, ein Bernaregister 6. [7]) Lib. conf. VI. A 17. Q 9.

Rovný.

vyplniti, co naň uloží mocní oprávce farář Hořovský a Lvík ze Zbiroha; ti pak vypověděli roku 1407 dne 31. května, aby vydal faráři dvojí zemi u vsi Cetkova i se ženci, kteří by žito žali.[1]) Od Mikuláše faráře koupil Rovný *Vojslav Vlk z Miletic*, jenž vzal na sebe roku 1410 povinnosť, odtud nějaké platy k oltáři sv. Kateřiny v kostele Pražském a k faře Řebřické vydávati, obdržev za to arci peníze; z té příčiny zavadil také t. r. druhé své zboží, Kamenný Újezd blízko Chrastu.[2]) Svrchupsaný plat převeden jest potom na Kyšice návodem *Oldřicha z Vlkova* (r. 1414), jenž se stal držitelem Rovného[3]) Od r. 1418 poroučel na tvrzi zdejší a na Újezdě sv. Kříže *Lvík z Jivjan*,[4]) jenž bývav někdy ve službách purkrabských nyní síly a zkušenosti své propůjčoval straně katolické a věci císaře Zikmunda. Naposled připomíná se (r. 1431 byl svědkem, když opat Chotěšovský zastavil ves Litice) v knihách města Plzně, kdež měl r. 1433 dům svůj, a při obléhání téhož města r. 1434.[5]) Z dalších osudů tvrze jest nám jen tolik známo, že patřila r. 1486 *Václavu Gutovi z Dubňan.*[6])

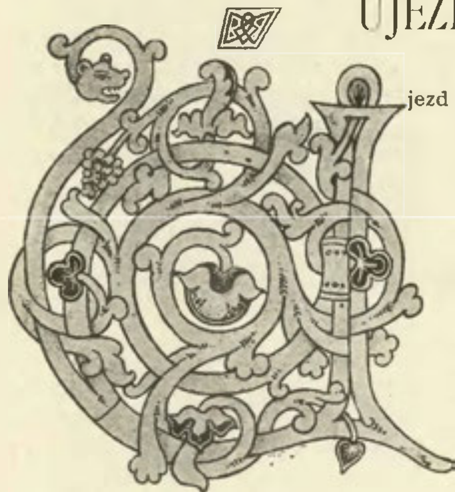
Tehda asi byla osada celá spustlá, čehož příčinou asi byly války náboženské, jimž blíže a dále od Plzně tak mnohá osada za oběť padla. Spustlý statek dostal se ke zboží hradu Libšteina a byl r. 1540 v takovémto stavu: tvrz Rovná byla zcela pustá jakož i dvůr poplužný, ve vsi však zůstalo několik lidí, kteří ke hradu Libšteinu platili, taktéž stál mlýn pod tvrzí a osazen byl mlynářem; příkopu okolo tvrze a rybníčku nad tvrzí se tehda ještě užívalo, onoho snad k nasazování ryb. Z dědin k Rovnému patřících zajímavé jméno měla jedna louka, řečená „na Starém Rovné," bezpochyby tu starší ves stávala (nyní Rovensko). Kromě toho byly v okolí louky na podolí pod Brodci, lesy Racková hora, Dlouhá, Hřebeny a Hradec.[7]) Jakým způsobem se „tvrz a ves Rovná s dvorem poplužným a mlýn slove pod Rovným" k panství Zbirožskému dostaly (r. 1573), doloženo v dějích Biskoupek.[8])

[1]) Lib. erect. V. 154. Cetkov ves pustá blízko Rovného. [2]) Lib. erect. VIII. f. 99. IX. J 8, arch. kapitul. [3]) Ibid. IX. C 6. [4]) Lib. conf. VII. K 7, IX. B 5, roku 1427 se připomíná v listu (arch. č. VI. 478). [5]) Archiv bibl. Pražské, Bartošek str. 185. [6]) Tamže. [7]) DZ. 45. E 29. [8]) V třicetileté válce spustla ves dokonce a zůstal z ní pouze mlýn, ale i ten ztratil název mlýna „pod Rovným," nazývaje se potom mlýnem Lhotským. Co se týče dotčeného lesa *Hradce*, připomíná se o něm, že počal od mezí Zbirovské, probošta Rokyckého a Černínových (k Březině) a šel až k obcím Skomelským, Vejvanovským a Cetkovským; zavíral tedy v sobě horu, kteráž se nyní *Ráč* nazývá.

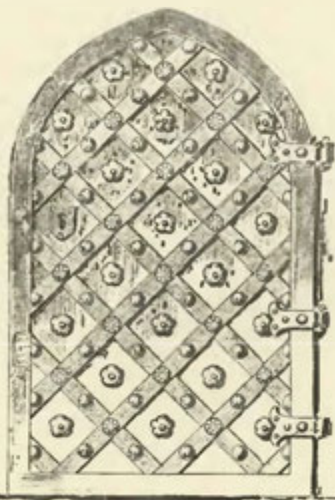
ÚJEZD DRAHOŇŮV.

Újezd Drahoňův ves položena jest na lázu, který se sklání k východní straně. Kostel této osady stojí skorem na nejvyšším místě. Severozápadně ode vsi a pod kostelem k východní straně stávala tvrz zdejší. Není již po ní známek, ale staří pamětníci vypravovali, že základy její jsou pod zemí, majíce je ovšem za zbytky kláštera, který založil vladyka „Drahnovský." Když asi okolo roku 1800 v těch místech kopali, uhodili na sklep, k němuž šly schody. Aby poznali jeho hloubku, vrazili do něho tyčku sedmisáhovou, ale nepřišli až ke dnu, a poněvadž se tam pro zkažený vzduch přijíti nemohlo, dali zase všechno přikryti a postavili tu malou stodolu pro učitele. Tehda také vykopány tu pěkné, dobře vypálené cihly.[1]) Že kromě této tvrze ještě jedna stávala na druhém konci vesnice, níže provedeno bude.

Újezd Drahoňův obdržel jméno své od Drahoně vladyky, jehož potomci jméno to s oblibou mívali.[2]) Podací kostelní náleželo společně vladykám zdejším a Chotětínským, neboť obojí byli prvotně jednoho rodu. Újezd sám nebyl statkem jedním, nýbrž také na několik částí rozdělen. Roku 1359 drželi části *Ota* a *Beneš bratří z Chrastu* a *Jan Drahoň z Újezda.* Tento vyskytuje se r. 1365 jako purkrabě arcibiskupského hradu v Roudnici.[3]) Roku 1374 připomínají se jako patronové kostela zdejšího Zdislav z Chotětína a *Albert* neb *Aleš z Újezda* bratří.[4]) Dotčený Jan anebo Ješek přijal na díl svůj, totiž dvůr v Újezdě s dvěma podsedky, čtvrtý hlas podací kostelního, dvůr poplužný, dvůr kmetcí a mlýn v Jejičném,[5]) dvory kmetcí v Pliskově a Cekově[6]) řečeného Alše na spolek, ale když Jan před r. 1384 zemřel, našlo se, že Ješek statek svůj dcerám Kateřině, Dorotě, Markétě a Drahoňce zapsal. Tyto sice také asi jeden čas s otcem zemřely, ale Aleš měl přece proto soudy, ve kterých mu pomáhal *Ješek Baštin z Drahoňova Újezda.*[7])

Kromě těchto držitelů měli části roku 1379 *Anežka, Oldřich z Chrastu* a *Vácslav.*[8]) Roku 1406 připomíná se *Jan z Drahoňova Újezda.*[9]) Asi r. 1410 zakoupil se v Újezdě *Vítek* řečený *Krušec,* který nedávno před tím otcovský svůj statek v Chodouni prodal, a poněvadž z něho úročiti měl ke kostelu Zdickému, plat ten na úročníka svého v Újezdě přenesl.[10]) Rozdělení ve mnohé díly potrvalo i roku 1412, kdež tu vládli *Jindřich Drahoň* a *Petr,* sirotci *Lukášovi,* jichž poručníkem byl Petr z Chrastu a *Dorota,*

Železná gotická branka na Karlšteině.

[1]) Hebrovy zápisky. [2]) Není pravda, že kostel patřil klášteru Ostrovskému, mate se tu Újezd s Drahouní. [3]) Lib. conf., archiv Třeboňský. [4]) Lib. conf. [5]) Podlé toho ležel Jejičný pod Újezdem u potoka. [6]) *Neříkej ani Čekov ani Cetkov. Cetkov stál jinde.* [7]) DD. 13, f. 119, rel. tab. I. 494. [8]) Berně Plzeňská. [9]) Acta jud. 1406—1407. [10]) Lib. erect. VIII. 117.

vdova po *Michálkovi z Chotětína.* V letech 1426—1435 nacházíme jako pány podací *Annu* vdovu a vladyku *Drhana.*[1]) Buď se tedy již statky zdejší zcelovaly a hromadily, aneb, což se více k víře podobá, osoby víry kališnické od podání vyloučeny.

Ve druhé polovici 15. věku nacházíme v Újezdě dvě tvrze a dvojí statek. Jedna byla za nynější školou, jak již popsáno bylo. Druhá s dvorem poplužným, který přetrval obě tvrze, stávala na druhém konci vesnice. Na tvrzi pod kostelem seděl roku 1466 *Jan Vlk z Miletic.*[2]) Nástupce jeho *Burjan Vlk z Miletic* prodal tvrz, dvůr a třetí hlas podací v Drahoňově Újezdě *Václavovi z Lobkovic*, kterýž posledním pořízením svým (r. 1531) odkázal tento statek strýci svému *Janovi z Lobkovic;* z té příčiny také jemu prodej Újezda roku 1549 po shoření desk skrze vladyky Miletické obnoven.[3]) Část tato patřila od té doby k panství hradu Zbiroha a hospodářství tu za nedlouho zaniklo, když také tvrz spustla.

Setkání Karla IV. s francouzským králem Karlem V. v Paříži. Kresleno dle drobnomalby. (Originál nalézá se v arsenální knihovně Pařížské.)

Ke druhé části patřil statek velmi hojný, totiž tvrz, dvůr a část vsi s podacím kostelním, ves celá Pliskov, panství a dědiny v Ječném a Cekově, vsích pustých Terešově, Němčevicích, Přísečnici, mlýn Kotrbovský a mlyniště u Pliskova. Statek ten zdědil po své mateři nějaký *Vratislav z Mitrovic;* syn pak tohoto *Jan* ujal dotčený statek otcovský jemu po bábě náležející asi r. 1535 a r. 1544 dal si jej v obnovené dsky zemské vložiti.[4]) Ženat byl s Adličkou z Chudenic, jíž roku 1546 na Újezdě věnoval.[5]) Jak dlouho Jan (potom nejstarší řečený) žil, není nám známo. Roku 1580 držel statek ten syn jeho *Jiřík,*[6]) který byl potom cís. hejtmanem na Chlumci. Týž prodal r. 1585 tvrz, dvůr a ves „Újezd Drahoňů" a ves Pliskov s příslušenstvím *Ladislavovi staršímu z Lobkovic* a na Zbiroze za 8500 kop míš.[7]) Po tomto zakoupení zanikla i tvrz zdejší a jen dvůr poplužný se udržel.

[1]) Lib. conf. [2]) Archiv Plzeňský. [3]) Archiv Třeboňský. DZ. 7. Q 3. [4]) DZ. 250. H 5. [5]) DZ. 8. A 23. [6]) DZ. 251. D 20. [7]) DZ. 22. P 14.

Jan Očko z Vlašimě, jenž vysvětil kapli sv. Kříže na Karlšteině.

Kostel sv. Dobrotivé u Strašic (od západu).

MENŠÍ SÍDLA NA ZBIROŽSKU.

ÚJEZDEC.

Osada u nynější Zbirožské zastávky nazývá se Újezdec aneb Malý Újezd, ale starší osada stála něco blíže ke Zbirohu, kde jest mlýn, nyní Čapský řečený. Několik kroků odtud jest kovárna u rybníka valem obehnaná, stojíc na tvrzišti, na kterém sedívali vladyky Újezdečtí. [1]) Seděl tu bezpochyby *Jan z Újezdce*, jehož syn Přibyslav stal se r. 1359 farářem v Dřínově. Později byl kanovníkem Pražským a roku 1363—1379 arcijáhnem kraje Horšovského, [2]) a držel tu v Újezdci a Cekově dvoje popluží; ostatek patřil k Chotětínu. [3]) O pozdějších osudech sídla tohoto není nám nic známo.

CHOTĚTÍN.

Při vsi Chotětíně stávala tvrz nad rybníkem. Ves jest původu starožitného, upomínajíc jménem svým buď na Chotimíra nebo Chotibora (Chotek, Chotěta), kteráž oboje jména v západních Čechách byla oblíbena. Roku 1283 připomíná se *Merbota z Chotětína*. [4]) Roku 1359—1379 seděl tu *Zdeněk* neb *Zdislav* vladyka, drže kromě popluží Chotětínského také troje popluží v Újezdci, Cekově a Podmoklech. [5]) Roku 1383 byl již mrtev. [6]) *Michálek z Chotětína* zemřel před r. 1412, zůstaviv vdovu Dorotu. Roku 1419 a 1420 žili bratří *Jan Baštín* a *Petr z Chotětína*, [7]) jimiž se řada vladyk nám známých končí. V letech 1478—1505 přikoupen jest statek ten ke Zbirohu, k němuž patřila roku posledního v Chotětíně tvrz pustá s poplužím pustým. [8])

[1]) Zpráva p. učitele A. Dráchovského. [2]) Lib. conf., rkps. kapit. Praž. Tomek, Děje Prahy V. 117. [3]) Berně Plzeňská na str. 6. [4]) Reg. II. 555. [5]) Lib. conf. Emler, Bernaregister 6, 8. [6]) DD. 18, f. 14. [7]) Arch. Břevnov., stará kniha Pražská. [8]) DZ. 3. C 3.

BISKOUPKY.

Asi pět čtvrtí hodin k východu od Zbiroha jest véska Biskoupky. O jejích starších osudech není nic známo a lze jediné za to míti, že ode dávna ke hradu Libšteinu patřívala. Jisto ovšem jest, že tu sídla panského nebývalo a tvrz tu také nestávala. Při dělení panství Libšteinského dostala se ves tato (r. 1543) na díl *Kryštofovi z Valdšteina*. Ten měl také za díl svůj díl zámku Libšteina, kdež však bezpochyby bydleti nechtěl; jak se zdá, postavil si v Biskoupkách novou tvrz, na kteréž přebýval do r. 1573. Toho roku dne 20. května prodal tvrz Biskoupky s dvorem, pivovárem, pekárnou a kovárnou, ves Soběčice, Cetkov, tvrz a ves Rovný s dvorem a mlýnem pod Rovným *Ladislavovi mladšímu z Lobkovic* na Zbiroze. [1]) Od té doby patří Biskoupky k Zbirohu, byvše sídlem asi jen jediný lidský věk.

OSTROVEC.

Ostrovec jest vesnice severozápadně od Zbiroha ležící, která se ve starší době také Ostrovem nazývala. Prvotně patřívala vesnice tato k nějakému zboží komornímu. *Bušek z Rosejovic* obdržev od císaře Karla dvůr Lhotu (Lhotku) a dvůr a ves Ostrov, prodal je roku 1366 *Michalovi ze Sedlce*, který tu několik let seděl. Roku 1379 byl již mrtev, zůstaviv po sobě sirotky; jeden z nich byl bezpochyby *Michal z Ostrova*, který se r. 1384 připomíná. Nějaký plat měl tu tehda Mikuláš, probošt Roudnický, [2]) a odjinud známo jest, že v Ostrovci poroučelo několik vladyk. Jeden z nich byl Ješek, jenž před r. 1383 zemřel. [3]) S jiným Ješkem připomíná se dotčený Michal roku 1392. [4]) *Jaroslav* a *Bohuněk* bratří

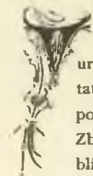
[1]) DZ. 18. N 7. [2]) DD. 13. f. 117., Emler, ein Bernaregister 6. [3]) DD. 18. f. 14. [4]) DD. 18. f. 29.

vlastní a jednobřišní *z Ostrova* darovali r. 1403 faráři Bnečickému plat ve Chříči na spásu duše Pešíka a Kačky, předků jich. [1]) Po dlouhou dobu potom není nám nic známo o Ostrovci.

Někdy před r. 1541 prodal *Jiřík Osterský ze Sulevic* tvrz, dvůr a ves Ostrovec *Janovi staršímu Mladotovi ze Solopisk*, který tu seděl s chotí svou Barborou Zvíkovskou z Brodů. [2]) Týž prodal Ostrovec *Milotovi Doupovci z Doupova*, ale poněvadž tento před dokonáním trhu zemřel, učiněn vklad ve dsky zemské (r. 1569) synu jeho nejstaršímu *Bohuslavovi*. Od tohoto koupil Ostrovec r. 1588 *Vilém z Landšteina* a na Krašově, ale prodal jej ještě téhož roku císaři *Rudolfovi II.* [3])

Až do r. 1607 patřil Ostrovec ke Křivoklátu, ale t. r. přidán pro snadnější správu ke Zbirohu. Roku 1642 koupila jej Cecilie Salomena Kolencova, manželka hejtmana Zbirožského. Po smrti její připadl Ostrovec manželu jejímu, který jej druhé manželce své Alžbětě Chlumčanské z Přestavlk odkázal. Později prodal Kolenec statek ten komoře, ale ta ho nechtěla splatiti, dokud by počtu ze svého úřadu nevydal. Tu se ohlašovala r. 1659 manželka jeho jako pravá majetnice dokazujíc, že jen „pro počestnosť manželskou“ neučinila odporu proti tomu trhu. Komora tedy potom peníze zaplatila a zřídila tu „hamlhof“ od ovčína v Biskoupkách. Z někdejšího dvora zřízeny později sedlské statky, a jen dobrá studně, dosud zachovaná, naznačuje místo někdejšího sídla panského. [1])

KAŘÍZEK.

urbáři Zbirožském z r. 1652 činí se při popise vsi Kařízku tato zmínka: Při té vsi bývala tvrz pustá a při ní dvorec poplužný; ten jsa mnoho let pustý, jednomu sedláku prodán. Zbytky zdí z této tvrze pocházející vídati bylo před lety blíže rybníčka. [5]) U starších vladyk Kařezských nelze rozeznati, pocházejí-li z toho Kařízku neb Kařeza. [6]) Roku 1263 připomíná se *Zipota z Kařeza*, který byl přítomen potvrzení kláštera sv. Dobrotivé. [1]) *Ota z Kařeza* byl r. 1326 převorem v klášteře Světeckém. [2]) Týž aneb jiný Ota dal r. 1330 jisté dědiny ke klášteru sv. Jiří v Praze. [3]) Roku 1418 připomíná se *Drslav z Kařízka*, který měl za manželku Vracku z Chrastu, z krajiny Stříbrské, a sám také tuším z Plzeňska pocházel. To platí snad i o *Rackovi z Kařízka*, který r. 1420 Pražanům opověděl. [4]) Z téhož rodu pocházel snad i *Mikuláš Mnich z Kařeza*, který byl do r. 1441 ve službě Lounských a od nich ves Brzvany držel. [5]) V Kařízku byly té doby dva dvory, Habartovský a Zipotovský; onen zcela a tento z polovice držel *Jan ze Ptice* († j. 1462) a po jeho smrti vdova Anna s dětmi. [6]) Páni z Komárova koupivše roku 1491 část Velkého Kařeza, drželi potom oboji Kařez ke zboží Komárovskému, avšak r. 1548 prodal Jan mladší Pešík z Komárova Kařez ves celou a Kařízek dvůr popl. a ves celou i s tou horou nad Kařízkem *Janu staršímu z Lobkovic a na Zbiroze.* [7]) Pustá tvrz připomíná se ještě r. 1565.

[1]) Lib. erect. V. 59. [2]) DZ. 1. A 8, 4. D 8. [3]) DZ. 16. L 5, 24. K 28, 25. C 3, Kopiář 102 v arch. gub. [4]) Dráchovský, Obraz. Zbir. 56. [5]) Hebrovy zápisky. [6]) O vsi Kařezu je známo, že patřila r. 1408 ke zboží Komárovskému (Lib. erect. IX. A 11.).

OLEŠNÁ.

U vsi Olešné blízko sv. Dobrotivé nacházel prý se nějaký hrad, jehož nepatrné zbytky viděti jest v lese. V urbáři panství Zbirožského (roku 1652) připomíná se ovšem u té vsi hradiště, ale stál-li tu hrad středověký nebo starší, dokázalo by teprve podrobné ohledání místa. Ves, pokud víme, patřívala k panství Točnickému, zastavena jest od něho na počátku 16. věku a vykoupena zase r. 1550, [8]) ale mezi tím také nebyla samostatným sídlem.

ZAJEČOV.

Ve vsi Zaječově neb u ní nacházely se na počátku našeho století zbytky nějaké prý tvrzky. [9]) O ní není nic známo, poněvadž ves patřívala ode dávna ke statkům kláštera u sv. Dobrotivé.

[1]) Paprocký o st. pan. 68. [2]) Reg. III. 477. [3]) Rkps. v arch. kapit. Praž. [4]) DD. 15. f. 198., arch. č. IV. 378. [5]) Arch. Lounský. [6]) DD. 23 str. 257. [7]) Rel. tab. II. 449., DZ. 8. N 4. [8]) Dobner, Mon. I. 298. [9]) Brandlův seznam tvrzí v archivě Rychnovském.

Znak Hodějovských z Hodějova.
(Zlatý kapr v modrém poli, stříbrná přilba, pokryvadla zlatá s modrým lícem, kapr na přilbě zlatý.)

Znak Jana z Pernšteina z r. 1460.
(Černá hlava zubří, červený jazyk, zlatý kruh na bílé půdě. Přilba šedomodrá, nad ní zubr černý. Ozdoby po stranách: levá strana: líc červený, rub bílý — pravá strana: líc černý, rub bílý.)

Znak Petra z Kravař a ze Strážnice (1412).
(Černé křídlo, srdéčka a první dvě péra zlatá, pokryvadla červená, rub bílý, přilba ocelová. Znak: zavinutá střela bílá v červeně.)

Znak cudaře Jodoka Hechta z Rosic (1420).
(Bílá štika šedomodře stínovaná na červené půdě, oko červené.)

Znak Jana z Lomnice z r. 1415.
(Černé křídlo v bílém poli, v křídle bílý pruh, pokryvadla černá, přilba bílá [stříbrná], křídlo černé.)

Znak Jana z Lomnice z r. 1420.
(Bílý štít, v něm křídlo černé se zlatou páskou. Přilba modrošedá, pokryvadla černá, křídlo na přilbě jako ve znaku.)

Znak Jana Bitovského z Lichtenburka.
(Černé ostrvy ve zlatém poli, stříbrná přilba, pokryvadla černá, rub zlatý, na přilbě zlatý kapr, nad ním kyta z pavích per v přirozené barvě.)

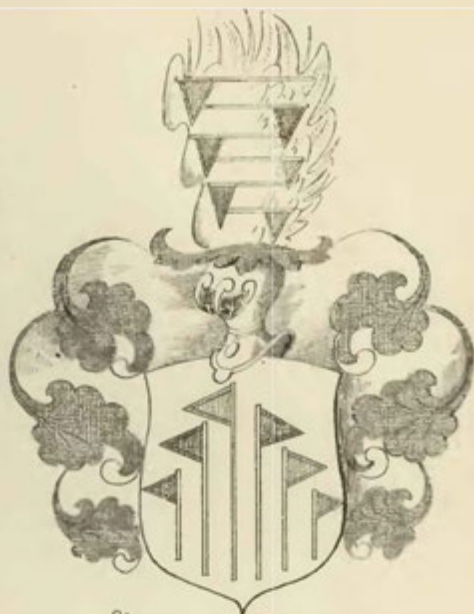
Znaky rodin česko-moravských ve starém přesném slohu, malované ve dskách zemských markrabství Moravského.

Skuhrovský ze Skuhrova.

Vratislav z Mitrovic.

Kapoun ze Smiřic.

Hradištský z Hořovic.

Mladota ze Solopisk.

Hurka z Horkyně.

Šturm z Hiršfeldu.

Plot z Konařin.

Pešík z Komárova.

Znaky rodů v Podbrdsku osedlých.

SEZNAM ČLÁNKŮV.

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU.

SEZNAM VYOBRAZENÍ MIMO TEXT.

OPRAVY A DODATKY.

Na str. 22. v řádce 20. shora na místě Pistorca čti: Pistoria.
„ „ 40. „ „ 5. „ „ „ Bílý kostel(?) čti: Bílý kostel (Zdice).
„ „ 63. „ „ 12. „ „ „ Třeboň čti: Třebaň.
„ „ 63. „ „ 13. „ „ „ v Třebani čti: v Svinařích.
„ „ 63. „ „ 14. „ „ „ Poděbradskému čti: Podbradskému.
„ „ 67. „ „ 17. zdola „ „ Chvotliny čti: Chvatliny.
„ „ 68. „ „ 2. shora „ „ Drahlice čti: Druhlice.
„ „ 68. „ „ 2. „ „ „ Čelyni čti: Cetyni.
„ „ 85. „ „ 4. „ „ „ mlýniště čti: mlyniště.
„ „ 118. „ „ 15. zdola „ „ Maušvertu čti: Manšvertu.
„ „ 121. „ „ 10. „ „ „ Zbudovicích čti Zhudovicích.
„ „ 130. „ „ 19. „ „ „ Radovice čti: Rakovice.
„ „ 132. „ „ 12. shora „ „ Lišovic čti: Lisovic.
„ „ 164. po dvanácté řádce zdola přidej následující dodatek Dr. J. Kalouska:

Výpis ze zprávy, kterou 18. Julij 1689 Jan Vilím Nikodym Presl, správce panství Točnického, podal visitační kommissí vyslané od komory české o tom, co on za svého trojletého 1686—1689 správcování na tom panství zvelebil, a co ještě opravy potřebuje.

Oprávky nevyhnutedlné vykonané:

16. Při zámku Točníku celý štok, kdež se rystkomora jmenovala, a nyní tam přes 400 str. pšenice a žita složeno jest, šindelem novým, na jedné straně tuplovaně, kdež z placu s řebříky přístup byl, a s druhý strany dlouhým šindelem, aby deště a šerhy (sic) na hořejší sejpk(y) nezastřikovaly, jest krov náležitě pobitý.

17. Vrata zámecké z kamení štukového a na svrch rozličnými erby na kamení ryté mající, jsou vnově na vá(p)no přestavené, a zámek náležitým zavřením opatřen.

18. Při pivovaře celý krov velké dýlky novým šindelem na starý pobit jest . . . . .

Následuje, co tak k dalšímu stavení neb opravení pozůstává, v čemž se, uchovej Pán Bůh! nejmenší vyměření nečiní.

Při zámku Točníku docházejíc střechy velmi tuze, tak že do stavení a zdi teče, nebylo by záškodné, aby každoročně 10 neb 6 tisíc šindele nového, začna kde nejvíce potřebí, se vypobilo; kteréhož vydání v roce důchod by nehrubě ucejtil, zatím pak tou měrou v některým roce mohly by všechny krovy novým šindelem k přikrytí přijíti, a starožitná památka stavení zachována býti.

Vrátnice při zámku aby sklenuta, střecha pak nad ní, vše pro bezpečnosť ohně, prejsy přikryta byla.

Při kanceláři, ačkoli až posaváde nic opravováno a staveno nebylo, protože příležitosti užitek nesoucí šetřené byly, nicméně kancelář jest na zboření, v kuchyni komín dřevem podvlečený. Pro šťastný příjezd vzáctné kommissí nebo jiný vrchnostlivý podobný není tu dokonce žádná akkomodací. Z té příčiny poslušná a ponížená žádosť se činí, aby milostivě resolvírováno bylo; nějaký pokoj asi s dvoumi komorami klenutými, též s kuchyní bezpečnou pro oheň znova vystavěti dáti.

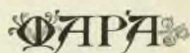
Při pivovaře &c.

Na str. 177. v řádce 11. zdola na místě Horní čti: horní.
„ „ 186. „ „ 5. shora „ „ Litomyšli čti: Libomyšli.
„ „ 204. „ „ 11. zdola „ „ Doubravě čti: doubravě.
„ „ 219. „ „ 1. „ „ „ Želton čti: Žeton.

REJSTŘÍK MÍST, RODŮV A VĚCÍ.

hradův zámkův a tvrzí

V PODBRDSKU

PODLE UDÁNÍ PROF. AUGUSTA SEDLÁČKA

nakreslil Baltazar Hutina.

VÝKLAD ZNAČEK.

HRADY — Silnice

ZÁMKY — Cesty

Tvrze — Dráhy

Města

KARLŠTEIN

TOČNÍK

ŽEBRÁK

ZBIROH

HOŘOVICE

VALDEK

PŘÍBRAM

DOBŘÍŠ

MNÍŠEK

STRAŠICKÉ HRADY

VLTAVA

Praha